

พระราชพงษาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์
กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช
พิมพ์ขึ้นเป็นต้นพระกุดศุภทานมัย ในงานพระศพ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ (ชั้น ๓) กรมหลวงวรเสฐสูดดา
พระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาถ
กรมขุนอรรควรวราชกัญญา
สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าจันทราธรทิวาร
กรมขุนพิจิตรเจษฎุภัณฑ์
สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าเยาวมาลย์นฤมิต
กรมขุนสวรรคโลกย์ลักษณวดี

สารานุกรมเรื่อง
ระหว่างกาล จตุลศักราช ๑๑๒๙-๑๑๓๐

พระยากำแพง (สิน) ลงไปตั้งที่เมืองระยอง	หน้า ๑
พระยากำแพง (สิน) ประกาศตั้งตัวเป็นเจ้า	" ๒
ไพร่พลเรียกพระยากำแพง (สิน) ว่าเจ้าตาก	" ๒
ขุนราม หมั้นชองกับกรมการเมืองระยองเข้าปล้นทัพเจ้าตาก	" ๓
เจ้าตากรบชนะพวกกรมการเมืองระยอง	" ๔
เจ้าตากเกิดยกต่อมพระยาจันทบุรี	" ๔
พม่าเรียกค้นไม้ทองเงินเมืองจันทบุรี	" ๖
เจ้าตากจับहतวงบางตมุงผู้ถือหนังสือของพม่าได้	" ๖
เจ้าตากให้ไปขอกองทัพเมืองพุทไธมาศ	" ๗
พระยาราชาศรีรัฐนิยมเมืองพุทไธมาศรับจะช่วยเจ้าตาก	" ๘
เจ้าตากยกมาเมืองชดบุรี	" ๘
เจ้าตากตั้งนายทองอยู่น้อยเป็นเจ้าเมืองชดบุรี	" ๘
เจ้าตากกลับไปเมืองระยอง	" ๑๐
พระยาจันทบุรีคิดอุบายจะจับเจ้าตาก	" ๑๑
เจ้าตากยกไปเมืองจันทบุรี	" ๑๑
พระยาจันทบุรีอุบายตวงเจ้าตากให้เข้าเมือง	" ๑๒
เจ้าตากรู้เท่าไม่เข้าเมืองจันทบุรี	" ๑๒
เจ้าตากตีเมืองจันทบุรี	" ๑๓

เจ้าตากได้เมืองจันทบุรี	หน้า ๑๔
เจ้าตากตั้งขุนนาง	” ๑๔
เจ้าตากยกไปเมืองตราด	” ๑๔
เจ้าตากตีได้ลำเภาจันทเมืองตราด	” ๑๕
เจ้าตากกลับมาตั้งต่อเรือรบที่เมืองจันทบุรี	” ๑๕
พระนายกองตามพบพระเจ้าแผ่นดิน	” ๑๖
พระเจ้าแผ่นดินสวรรคต	” ๑๖
ฝังพระศพพระเจ้าแผ่นดิน	” ๑๖
บ้านเมืองเกิดจลาจลทั่วไป	” ๑๖
พระราชวงศ์ที่ยังเหลืออยู่	” ๑๗
นายสุจินดา (กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท) ไปพึ่งเจ้าตาก	” ๑๗
เจ้าตากตั้งนายสุจินดาเป็นพระมหามนตรี	” ๑๗
เจ้าพระยาพิศณุโลก (เรื่อง) ตั้งตัวเป็นเจ้า	” ๑๗
พระตั้งมหาษา (มหาเรือน) ตั้งตัวเป็นเจ้าพระฝาง	” ๑๗
เจ้าพระฝางตีเมืองพิศณุโลกไม่ได้	” ๑๗
หุดวงนายสิทธิ์ตั้งตัวเป็นเจ้านครศรีธรรมราช	” ๑๗
กรมหมื่นเทพพิพิธได้เมืองนครราชสีมา	” ๑๗
หุดวงแพ่งกับพระพิมายตีเมืองนครราชสีมา	” ๒๓
หุดวงแพ่งกับพระพิมายจับกรมหมื่นเทพพิพิธได้	” ๒๓
พระพิมายขอเอากรมหมื่นเทพพิพิธไปไว้เมืองพิมาย	” ๒๓
พระพิมายยกกรมหมื่นเทพพิพิธขึ้นเป็นเจ้าพิมาย	” ๒๒

(๓)

เจ้าตากเตรียมทัพจะยกเข้ามารบพม่าที่กรุงเก่า	หน้า ๒๓
เจ้าตากยกทัพเรือจากเมืองจันทบุรี	» ๒๔
เจ้าตากตีได้เมืองชนบุรี	» ๒๕
เจ้าตากตีได้ค่ายพม่า โพลี ๓ ต้น พระนายกองตายในทัพ	» ๒๕
เจ้าตากเตี้ยบค่ายโพลี ๓ ต้น	» ๒๖
เจ้าตากเข้าไปตั้งอยู่ในพระนคร	» ๒๖
เจ้าตากถวายพระเพลิงพระศพพระเจ้าแผ่นดิน	» ๒๖
เจ้าตากทรงพระสับนิว่าพระเจ้าแผ่นดินแต่ก่อนขับไล่	» ๒๗
เจ้าตากลงมาตั้งเมืองชนบุรีเป็นราชธานี	» ๒๗

แผ่นดินพระเจ้ากรุงธนบุรี

จุลศักราช ๑๑๓๐-๑๑๔๔

เจ้าตากขึ้นเสวยราชย์ณกรุงธนบุรี	หน้า ๒๗
ให้แจกอาหารคนทีอดไซ้ทั่วไป	» ๒๘
ตั้งข้าราชการ	» ๒๘
จัดการปกครองหัวเมือง	» ๒๘
พระมหามนตรีไปรับหลวงยกกระบี่เมืองราชบุรี	
(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก) เข้ามา รับราชการ ได้เป็นพระราชนรินทร์	» ๒๘
พระเจ้าอังวะให้เจ้าเมืองทวายคุมกองทัพเข้ามาตรวจการ	» ๒๘
กองทัพพม่าล้อมค่ายจันทน์ที่บางกุ้งเมืองสมุทรสงคราม	» ๒๘
เสด็จยกทัพหลวงไปตีพม่าแตกหนี	» ๒๘

ตั้งพระอาจารย์วัดประดู่เป็นสมเด็จพระสังฆราช	หน้า ๓๐
ตั้งโรงงานเลี้ยงคนโซ	” ๓๓
เสด็จยกทัพหลวงไปตีเมืองพิศณุโลก	” ๓๓
ถูกปืนข้าศึกที่พระขมดองกดับ	” ๓๓
เสด็จไปตีเมืองนครราชสีมา	” ๓๓
ให้พระมหามนตรี พระราชวรินทร์ คำนวณขนาด	” ๓๓
ทัพหลวงตีด่านจอหอ	” ๔-๒
ตีได้ด่านจอหอ	” ๓๒
ตีได้ด่านขุนทด พระยาวรวงษาข้าศึกหนีไปเมืองเด็ยมراب	” ๓๒
พระมหามนตรี พระราชวรินทร์ตามไปตีได้เมืองเด็ยมراب	” ๓๒
เจ้าพิมายหนี	” ๓๒
ขุนชนะจับเจ้าพิมายมาถวาย	” ๓๒
เดือนพระราชวรินทร์เป็นพระยาอภัยรณฤทธิ์	
พระมหามนตรีเป็นพระยาอนุชิตราชา	” ๓๓
เจ้าพิศณุโลกพิราไธย	” ๓๓
เจ้าพระฝางตีได้เมืองพิศณุโลก	” ๓๓
พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตถวายพระราชธิดาแก่พระเจ้าอังวะ	” ๓๔
สมเด็จพระสังฆราช (ด) มอริภคณ์ตั้งตั้ง	” ๓๔
เมืองหตมศักดิ์คือสุวรรณภูมิ	” ๓๕
ได้ข่าวว่าญวนเมืองพุทไธมาศจะเข้ามาตีกรุง	” ๓๕
ราชวงศ์กรุงเก่าที่มอญกรุงธนบุรี	” ๓๖
เจ้าอุปต เจ้านิม เป็นชู้กับมหาตเด็ก	” ๓๖

(๕)

ตั้งพระชนนีเป็นกรมพระเทพามาตย์	หน้า ๓๖
ตั้งพระมเหสีเดิมเป็นกรมหลวงบาทบริจาริกา	” ๓๖
ตั้งเจ้าราชกุมารี	” ๓๖
นักองค์คนพาวณฺวมาตย์กรุงกัมพูชา	” ๓๗
นักพระรามาริบัติเจ้ากรุงกัมพูชาหนีเข้ามาสู่ฉวามิภักดิ์	” ๓๗
ให้พระยาอภัยภทรณฤทธิ์ พระยาอนุชิตราชายกไปตั้งกรุงกัมพูชา ทางเมืองนครราชสีมา	” ๓๗
ให้พระยาโกษาธิบดีไปตั้งกรุงกัมพูชาทางเมืองปาจิณบุรี	” ๓๗
ให้เจ้าพระยาจักรี พระยายมราช ยกไปตั้งเมืองนครศรีธรรมราช เมืองชุมพร เมืองไชยา สฉวามิภักดิ์	” ๓๗
ทัพกรุงธนบุรีรบทัพนครศรีธรรมราชที่ท่าหมาก	” ๓๘
ทัพกรุงธนบุรีถอยมาอยู่เมืองไชยา	” ๓๘
เสด็จยกทัพหลวงทางเรือไปตั้งเมืองนคร	” ๓๘
ทัพหลวงถูกพยุที่บางตูละ	” ๓๘
ทัพหลวงถึงเมืองไชยา	” ๓๘
ให้เจ้าพระยาจักรี พระยาพิไชยราชาเป็นทัพบก เสด็จทัพหลวงทางเรือไปเมืองนครศรีธรรมราช	” ๓๘
ทัพบกตีทัพนครศรีธรรมราชแตก	” ๔๐
ทัพหลวงตั้งเมืองนครศรีธรรมราช	” ๔๐
เจ้านครทั้งเมืองหนี	” ๔๐
ได้เมืองนคร	” ๔๐
เจ้านครหนีไปเมืองตานี	” ๔๓

(๖)

เสด็จยกทัพหลวงตามเจ้านครไปถึงเมืองสงขลา	หน้า ๔๑
พระยาตานี้ตั้งเจ้านครกับพรรคพวกมาถวาย	” ๔๑
เสด็จกลับมาเมืองนครศรีธรรมราช	” ๔๑
ปฏิสังขรณ์วัดพระมหาธาตุ	” ๔๒
ตั้งเจ้านครศรีธรรมราชครองเมืองนครศรีธรรมราช	” ๔๒
ยืมพระไตรปิฎกเมืองนครเข้ามาจำดวง	” ๔๒
เสด็จกลับกรุงธนบุรี	” ๔๓
ตั้งพระอาจารย์ศรีวัดพระเจ้าพเนงเชิงเปนดมเด็จพระสังฆราช	” ๔๓
พระยาอภัยรณฤทธิ์ พระยาอนุชิตราชาได้เมืองเด็ยมราบ	” ๔๓
พระยาโกษาธิบดีได้เมืองปัตตานี	” ๔๓
พระยาอภัยรณฤทธิ์ พระยาอนุชิตราชา รบนักพระองค์คนใน ทเดด่าบ	” ๔๓
พระยาอภัยรณฤทธิ์ พระยาอนุชิตราชา ได้ยินข่าวว่า สัตว์รคคที่เมืองนคร ยกทัพกลับ	” ๔๓
พระยาอนุชิตราชาแก้พระกระทุ้ตามจริง พันพระราชาญา	” ๔๔
ให้หอกองทัพกลับจากกรุงกัมพูชา	” ๔๕
เจ้าพระฝางให้ตั้งมาค้เมืองอุไทยธานี เมืองไชยนาท	” ๔๕
เดือนพระยาอนุชิตราชาเปนพระยายมราช	” ๔๕
ให้พระยายมราช พระยาพิไชยราชาเปนทัพหน้าไปปราบเจ้าพระฝาง	” ๔๕
เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปเมืองเหนือ	” ๔๕
เข้าแพงคองซอเข้าต่างประเทศจ่ายเปนเด็บียง	” ๔๖
แขกเมืองศรีลังกา เมืองยักตราถวายบันคาบคีตา	” ๔๖

ทัพหลวงถึงปากพิง	หน้า ๔๖
ทัพหน้าตีได้เมืองพิศณุโลก	” ๔๖
เสด็จเข้าเมืองพิศณุโลก	” ๔๖
๕ ๕ ๕ นาเหนือชน	” ๔๗
ทัพหน้าล้อมเมืองสว่างบุรี	” ๔๗
ช้างพังเผือกเกิดในเมืองสว่างบุรี	” ๔๗
เจ้าพระฝางหนี	” ๔๗
ทัพกรุงธนบุรีตีเมืองสว่างบุรี	” ๔๘
เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปเมืองสว่างบุรี	” ๔๘
ตามไตช้างพังเผือก	” ๔๘
เสด็จขึ้นไปถึงตำบลนวมิต	” ๔๘
๕ ๕ ๕ จัดตั้งด่านชนนอก	” ๔๘
เสด็จกลับมาประทับค่ายหาดสูง	” ๔๘
เมืองตาน่ถวายน้ไม้ทองเงิน	” ๔๘
เมืองยักตราถวายน้ใหญ่	” ๔๘
ชำระพระอัฐชีพกเจ้าพระฝาง	” ๔๘
พิศตรพระสงฆ์เมืองเหนือ	” ๔๘
๕ ๕ ตั้งพระราชคณะไปอยู่ตามหัวเมืองเหนือ	” ๕๑
เก็บพระไตรปิฎกเมืองเหนือมาเปนฉบับ	” ๕๑
เสด็จไปนมโภชพระมหาธาตุพระฝาง	” ๕๑
เสด็จไปนมโภชพระแท่นศิลาอาสน์	” ๕๑
เสด็จไปนมโภชพระมหาธาตุเมืองสุวรรณโลก	” ๕๑

แต่ก็จกดับมาเมืองพิศณุโลก	หน้า ๕๑
๕๒ ตั้งพระยายมราชเป็นเจ้าพระยาสุรสีห์ครองเมืองพิศณุโลก	” ๕๑
๕๒ ตั้งพระยาพิไชยราชาเป็นเจ้าพระยาสุวรรณคโลก	” ๕๒
๕๒ ตั้งเจ้าเมืองฝ้ายเหนือ	” ๕๒
๕๒ ตั้งพระยาอภัยรณฤทธิ์เป็นพระยายมราชที่สมุหนายก	” ๕๒
รับข้างฝั่งฝ้ายมากรุงนบุรี	” ๕๒
อาปรกามนี้ไปมยุ่งวนเจ้าเมืองเชียงใหม่	” ๕๒
ไปมยุ่งวนยกมาตีเมืองสุวรรณคโลก	” ๕๒
ทัพหัวเมืองเหนือตีพม่าแตก	” ๕๒
แต่ก็จกทัพหลวงไปตีเมืองเชียงใหม่ครั้งที่ ๑	” ๕๓
ทัพหลวงถึงเมืองพิไชย	” ๕๓
พระยาแพรมังไชยมาตีความภักดี ตั้งเป็นพระยาศรีสุริยวงษ์	” ๕๓
ทัพหลวงชนเคินบก	” ๕๓
กองทัพกันดารน้ำ ทำพิธีขอฝน	” ๕๔
ทัพหลวงถึงเมืองด้าพูน	” ๕๔
ไปมยุ่งวนตั้งค่ายรับนอกเมืองเชียงใหม่	” ๕๔
ทัพหน้าตีค่ายพม่าแตกหนีเข้าเมือง	” ๕๕
ทัพหลวงถึงเมืองเชียงใหม่	” ๕๕
ปล้นเมืองเชียงใหม่ไม่ได้	” ๕๕
เด็กทัพหลวงก่ดักกรุง	” ๕๕
พม่ายกตามตี	” ๕๕
ตีพม่าแตกหนีกลับไป	” ๕๕

เจ้านครหดวงพระบาง (วงษ์) ยกมาตีเมืองเวียงจันทน์	หน้า ๕๖
พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต (บุญสาร) ขอกองทัพพม่าช่วย	” ๕๖
พระเจ้ามังระให้ ไปสู้พตายกมาตีเมืองหดวงพระบาง	” ๕๖
เมืองหดวงพระบางยอมชนพม่า	” ๕๖
พระเจ้ามังระให้ ไปสู้พตามาช่วยรักษาเมืองเชียงใหม่	” ๕๖
ทัพจีนฮ่อตีได้เมืองแค้นหวี่	” ๕๖
พม่าทำศึกกับฮ่อ	” ๕๖
พม่ายอมเป็นไมตรีกับฮ่อ	” ๕๗
ซูดคูเมืองแค้นทำกำแพงกรุงธนบุรีทั้งสองฟากแม่น้ำ	” ๕๗
รอกำแพงเมืองพระประแดง	” ๕๗
ให้ซื้อบ่อนทรายวงว่าบ่อนวิไชยประสิทธิ์	” ๕๗
เกิดที่ถล่มรอบเมืองเป็นท่งท่งนา เรียกว่าทเดคม	” ๕๗
เตรียมทัพยกไปตีกรุงกัมพูชา	” ๕๗
ตั้งพระยายมราชเป็นเจ้าพระยาจักรี	” ๕๘
เจ้าพระยาจักรีเป็นแม่ทัพยกไปตีเมืองปัตตของเมือง โปะตีตคว	” ๕๘
เสด็จทัพเรือเป็นทัพหดวง	” ๕๘
ทัพหดวงเสด็จถึงเมืองพุทไธมาศ	” ๕๘
ตีได้เมืองพุทไธมาศ	” ๖๐
ทัพหดวงถึงเกาะพนมเปญ	” ๖๒
เจ้าพระยาจักรีตีเมืองพุทไธเพ็ชรราชธานีกรุงกัมพูชา	” ๖๒
องค์คนหนีไปเมืองญวน	” ๖๒
มอบกรุงกัมพูชาแก่นักพระรามาชิบตี	” ๖๓

ทัพพระยาโกษาธิบดีตีได้เมืองกระพงโด้ม	พระยาบังกลีมา	
แขกจามเจ้าเมืองกำปอดยอมส่งความภักดี		หน้า ๖๓
เจ้าพระยาจักรีตีเมืองบาพนม		” ๖๓
เสด็จยกทัพหลวงกลับเมืองพุทไธมาศ		” ๖๓
พระราชทานโอรสแก่หัตถวงญวน		” ๖๔
เสด็จยกทัพหลวงกลับกรุงธนบุรี		” ๖๔
พระยาราชเศรษฐีญวนกลับมาชิงเมืองพุทไธมาศ		” ๖๔
พระยาบังกลีมาช่วยไทยตีได้เมืองพุทไธมาศคืน		” ๖๔
รับสั่งให้ทิ้งเมืองพุทไธมาศ		” ๖๕
ให้หากองทัพเจ้าพระยาจักรีกลับ		” ๖๕
ไปสุพรรณยกมาตีเมืองพิไชยครั้งที่ ๑		” ๖๕
เจ้าพระยาสุรสีห์ขึ้นไปช่วยตีพม่าแตกหนีไป		” ๖๕
ศึกเดช		” ๖๕
ไปสุพรรณยกมาตีเมืองพิไชยครั้งที่ ๒		” ๖๖
พระยาพิไชยพันพม่าจนดาบหัก		” ๖๖
เจ้าพระยาสุรสีห์ยกไปช่วยตีพม่าแตกครั้งที่ ๒		” ๖๖
เสด็จยกทัพหลวงไปตีเมืองเชียงใหม่ครั้งที่ ๒		” ๖๖
ทัพหลวงถึงเมืองตาก		” ๖๗
ให้เจ้าพระยาจักรีเป็นทัพนำยกไปตั้งเมืองเถิน		” ๖๗
พระเจ้ามังระเตรียมทัพพม่าจะมาตีเมืองไทย		” ๖๗
พม่าเกณฑ์มอญเมืองเมาะตะมะให้ปลุกยั้งฉางรายทาง		” ๖๗
มอญเดือคร้อนเป็นขบถตีได้เมืองเมาะตะมะ		” ๖๗

(๓๓)

มอญรบถขึ้นไปได้เมืองจัตทอง เมืองหงษาวดี	หน้า ๖๘
มอญรบถเมืองย่างกุ้งแพ้วม่า	” ๖๘
มอญอพยพหนีพม่าเข้ามาเมืองไทยหลายทาง	” ๖๘
ครัวมอญที่เข้าทางด้านเมืองตาก เข้าเฝ้าที่บ้านระแหง	” ๖๘
ให้พระยายมราชออกไปตั้งค่ายรับครัวมอญที่ท่าดินแดงกาญจนบุรี	” ๖๘
ทัพหัตถวงถึงเมืองดำพูน	” ๖๘
ไปสุพดาให้พระยาจำบ้าน พระยาภาวดีชาวเชียงใหม่ เป็นทัพนำมารบไทย	” ๖๘
พระยาจำบ้าน พระยาภาวดี เข้าด้วยความรักดีต่อเจ้าพระยาจักรี	” ๗๐
ไปสุพดาถอยทัพกลับไปรักษาเมืองเชียงใหม่	” ๗๐
เจ้าพระยาจักรีตีทัพพม่ารายทางแตกจนถึงเมืองเชียงใหม่	” ๗๐
เจ้าพระยาจักรีล้อมเมืองเชียงใหม่	” ๗๐
ได้ข่าวพม่ายกตามครัวมอญเข้ามาทางด้านเมืองตาก	” ๗๐
ให้เจ้ารามดักษณยกไปรบพม่าทางเมืองตาก	” ๗๑
พระเสมีนนคราเมืองสุวรรณโคตมยกด้อมคนเข้าเมืองดำพูน	” ๗๑
ครัวมอญเข้ามาถึงเมืองตาก	” ๗๑
ให้หากองทัพเจ้ารามดักษณกลับไปเชียงใหม่	” ๗๒
ล้อมเมืองเชียงใหม่	” ๗๒
พม่าปล้นค่ายเจ้าพระยาจักรี ๆ เด่นหมากรุกกำดั่งรบพม่า	” ๗๓
กองทัพอหัตถวงยกจากเมืองดำพูนขึ้นไปเมืองเชียงใหม่	” ๗๓
เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ ตีค่ายพม่าที่รักษา เมืองเชียงใหม่	” ๗๓

ไปดูพตา ไปมย่งวน ทั้งเมืองเชียงใหม่หนีไป	หน้า ๗๔
เสด็จเข้าเมืองเชียงใหม่	» ๗๕
ตั้งพระยาจำบ้านเป็นพระยาวิเชียรปราการเจ้าเมืองเชียงใหม่	» ๗๕
ตั้งพระยาตำพูนเป็นพระยาไวยวงษา	» ๗๕
ตั้งพระยาภาวดีเป็นเจ้าเมืองนครดําปาง	» ๗๕
ชื่อเจ้า ๗ คนคนวงษ์เชียงใหม่แดนนครดําปาง	» ๗๕
ยกทัพหวดวงจากเมืองเชียงใหม่กลับมาเมืองนครดําปาง	» ๗๖
ได้ข่าวทัพพม่ายกมาทางด่านแม่ดําเภาเมืองตาก	» ๗๖
รับยกทัพหวดวงลงมาเมืองตาก	» ๗๖
ให้หวดวงมหาเทพกับเจ้าหมื่นไวยไปตีพม่าแตก	» ๗๖
นายควรรู้ศึกพบเรือบรรทุกพม่าขบวน ดําคัญว่าพม่าซํ้าศึก	» ๗๖
เรือพระที่นั่งโดนคอดม	» ๗๖
เสด็จถึงบ้านระแหงแจกเงินราษฎร	» ๗๗
รับสั่งเต่าเรือทรงเสด็จทวยศระฆังแก้วทวดค้อยเขาแก้ว	» ๗๗
พระเจ้ามังระให้ประหารชีวิตครพระยาหงษาหวัดดีแต่พรรคพวก	» ๗๗
พระเจ้ามังระให้อะแซหวุ่นยกเข้ามาตีเมืองไทย	๗๗
อะแซหวุ่นยกใหญ่ยกกองหวุ่นยกมากอง ๑ ให้ตะแคงมรหนองยก	
มาอีกกอง ๑ ทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์	» ๗๗
พม่าตีทัพไทยที่ตั้งอยู่ที่ดําดินแดงแตก	» ๗๗
พระยายมราชถอยทัพ	» ๗๗
ให้พระองค์เจ้าจุกกับพระยาธิเบศร์รีบยกไปตั้งรับพม่าเมืองราชบุรี	» ๗๗
ให้ข้าราชการของพระยายมราชที่แตกทัพพม่าทำการแก้ตัว	» ๗๗

ให้เจ้ารามลักษณะยกหนุไปเมืองราชบุรี	หน้า ๗๘
ตั้งกองทัพที่กตบจากเหนือให้เตยออกไปเมืองราชบุรีไม่ให้แควบ้าน	» ๗๘
พระเทพโยธาแควบ้าน ทรงประหารชีวิตด้วยผีพระหัตถ์	» ๗๘
ให้พระยาเจ่งกับพวกมอญที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารมาเรือนที่	
ตามโคกแตแหวงเมืองนนทบุรี	» ๘๐
ตั้งพระยาบำเรอภักดิ์เชื่อมอญเป็นพระยารามัญวงษ์ คุมพวก	
มอญเข้ากองทัพไปรบพม่า	» ๘๐
ให้หากองทัพฝ่ายเหนือมาช่วยการสงคราม	» ๘๐
เจ้าพระยาจักร์เกิดยกด้อมเมืองน่านยอมสวามิภักดิ์	» ๘๐
พม่าเข้ามาจับคนแหวงเมืองกาญจนบุรี ราชบุรี นครไชยศรี	
แต่สุพรรณบุรี	» ๘๓
ให้พระยาพิไชยโสดรรยยกไปรบพม่าเมืองนครไชยศรี	» ๘๓
กองทัพตะแคงมรหนองเข้ามาตั้งที่ปากแพรกเมืองกาญจนบุรี	» ๘๓
พระยายมราชถอยมาตั้งดงรัง หนองขาว	» ๘๓
กองทัพขุขอยคุมหัวหนามาตั้งบ้านนางแก้วแหวงราชบุรี	» ๘๓
พระองค์เจ้าจุ้ย พระยาริเบศร์บิดไปตั้งค่ายมั่นที่โคกกระทาย	
แล้วให้ตั้งค่ายโอบค่ายพม่าที่บ้านนางแก้ว	» ๘๓
ตั้งค่ายกองทัพหลวงไปเมืองราชบุรี	» ๘๒
ทัพพม่าเพิ่มเติมเข้ามาเมืองกาญจนบุรีอีกกอง ๓	» ๘๒
ให้พระยาดีหราชเตโช พระยาอินทวิชิตไปช่วยพระยายมราช	» ๘๒
พม่าบ้านนางแก้วห่มฝมือไทย ยอมให้ตั้งค่ายล้อม	» ๘๒

(๓๔)

แต่ก็จทอดพระเนตรด้อมพม่า แด่แต่งกองทัพไปรักษาหนองน้ำ ที่เขาขงม มีให้พม่าเอาไครย	หน้า ๘๓
ได้ข่าวว่าพม่ายกเพิ่มเติมเข้ามาทางด้านเจ้าชว้าว	» ๘๓
ให้พระองค์เจ้าจุกกับทัพจันพระยาราชาศรีรัฐไปรักษาค่าย เมืองราชบุรี	» ๘๓
ให้เจ้าพระยาอินทรอโยยกไปตั้งค่ายรักษาดรหน้าที่เขาชวพราน	» ๘๓
พม่าออกตีค่ายเจ้าพระยาอินทรอโยคืนเดียว ๔ ครั้ง แดก ไปทุกคราว	» ๘๓
ให้แต่งกองโจรไปช่วยเจ้าพระยาอินทรอโย	» ๘๓
พม่าบ้านนางแก้วออกแหกค่ายไปไม่ได้	» ๘๔
พม่าที่ปากแพรกยกมาตีไทยค่ายเขาขงมช่วยพม่าที่ถูกด้อม	» ๘๔
พม่าปากแพรกตีค่ายเขาขงม	» ๘๔
ให้กองทัพไทยที่เขาขงมถอยมาช่วยด้อมพม่าบ้านนางแก้ว	» ๘๕
พม่าปากแพรกตีค่ายไทยที่ตั้งวัง หนองขาวไม่ได้	» ๘๕
พม่ายกมาทางเมืองมฤตมาตีบ้านทับตะแกเมืองคดองวาน	» ๘๕
กรมพระเทพามาตย์ทวงคต	» ๘๕
แต่งกองโจรไปคอยตีพม่าค่ายเขาขงม ไม่ให้ยกมาช่วยพม่า บ้านนางแก้วได้	» ๘๖
กองทัพเจ้าพระยาจักรีกลับมาถึง	» ๘๖
ให้เจ้าพระยาจักรีถืออาญาสิทธิ์ไปตั้งค่ายด้อมพม่าด้านหลัง	» ๘๖
แต่งกองโจรไปรักษาหนองน้ำเขาขงม	» ๘๖

(๑๕)

พม่าในที่ล้อมออกแหกค่ายคืนเดียว ๒ ครั้ง แหกไปไม่ได้	หน้า ๘๖
พม่าในที่ล้อมขอเจรจากรทพ	” ๘๗
กองทัพเจ้าพระยาสุรสีห์ยกมาถึง	” ๘๘
ให้เจ้าพระยาสุรสีห์ไปตั้งค่ายล้อมพม่าที่ค่ายเขาชงู่ม	” ๘๙
พม่าที่ยกมาตั้งที่บึงแกเมืองคตองวานแตกหนีไปทางเมืองบึง	” ๘๙
ให้ทำตายหนองน้ำทุกแห่งที่พม่าจะอาศัยได้	” ๙๐
พม่าค่ายเขาชงู่มออกปล้นค่ายเจ้าพระยาสุรสีห์ที่แตกถล่มเข้าค่าย	” ๙๑
พม่าบ้านนางแก้วร้องขอชีวิต	” ๙๑
กองทัพพระยานครราชสีมามาถึง	” ๙๑
ให้พระยานครราชสีมาไปช่วยล้อมค่ายพม่าเขาชงู่ม	” ๙๓
ได้ข่าวว่าอะแซหุ่ยกจะยกทัพตามเข้ามา	” ๙๔
ให้หาแม่ทัพนายกองประชุมปรึกษาการศึกษาศึก	” ๙๔
ให้หัวเมืองชายทะเลตั้งเสบียง	” ๙๔
พม่าในค่ายบ้านนางแก้วยอมแพ้โดย	” ๙๕
ได้ค่ายพม่าบ้านนางแก้วทั้ง ๓ ค่าย	” ๙๖
ให้พระอนุชิตราชา หาดวงมหาเทพ ขึ้นไปตีค่ายพม่าปากแพรก	” ๙๗
พม่าค่ายเขาชงู่มออกเผาค่ายพระมหาสงคราม	” ๙๗
เจ้าพระยาจักรีพร้อมคนย่อโทษเสีย ๒ คน	” ๙๗
พม่าค่ายเขาชงู่มแตกหนี	” ๙๗
ทัพพม่าปากแพรกแตกหนีถอยไปเมืองเมะคะมะ	” ๙๘
เด็กที่พกดักกรุงธนบุรี	” ๙๘

ตั้งพระองค์เจ้าจุยตุ๊กเธอเป็นกรมขุนอินทรพิทักษ์ เจ้ารามดกษณ	
หัตถานเธอเป็นกรมขุนอรุรักษ์สังคราม เจ้าบุญจันทร์	
หัตถานเธอเป็นกรมขุนรามภูเบศร์	หน้า ๘๘
ทำพระเมรุกรมพระเทพามาตย์	» ๘๘
ได้ข่าวว่าไปสุพรรณ โปมยุ่งจะยกมาตีเมืองเชียงใหม่	» ๘๘
ให้เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ยกไปรบพม่าเมืองเชียงใหม่	» ๘๘
นายขนมต้มชกพม่าที่เมืองย่างกุ้ง	» ๘๘
อะแซหุ่ยกทัพจะเข้ามาตีหัวเมืองเหนือสกัดกำลังไทย	» ๑๐๐
อะแซหุ่ยกทัพใหญ่เข้ามาทางเมืองตาก	» ๑๐๐
ไปสุพรรณ โปมยุ่งถอยหนีทัพกรุงไปเมืองเชียงใหม่	» ๑๐๐
เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ได้ข่าวศึกอะแซหุ่ยก	
จึงถอยกลับมารักษาหัวเมืองเหนือ	» ๑๐๐
ทัพอะแซหุ่ยกเมืองสุโขทัย	» ๑๐๑
เจ้าพระยาทั้ง ๒ เห็นต่างกัน	» ๑๐๑
เจ้าพระยาจักรียกมาเตรียมรักษาเมืองพิศณุโลก	» ๑๐๑
เจ้าพระยาสุรสีห์ยกไปจะรบ เห็นพม่ามากเหลือกำลัง	
จึงถอยมารักษาเมืองพิศณุโลก	» ๑๐๑
อะแซหุ่ยกตีเมืองพิศณุโลก	» ๑๐๑
เจ้าพระยาสุรสีห์ออกตีทัพพม่า	» ๑๐๒
เจ้าพระยาจักรีออกตีทัพพม่า	» ๑๐๒
อะแซหุ่ขอตัวเจ้าพระยาจักรี	» ๑๐๒
เตรียมทัพกรุงธนบุรีไปรบพม่า	» ๑๐๓

ให้ประหารชีวิตพรหมาชเตย	หน้า ๓๐๓
ให้กรมขุนอนุรักษสงครามไปรักษาเมืองเพชรบุรี	„ ๓๐๓
เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปเมืองเหนือ	„ ๓๐๔
ทัพหลวงถึงเมืองนครสวรรค์	„ ๓๐๔
ให้ทัพจันทบุรีรักษาเมืองนครสวรรค์	„ ๓๐๔
ทัพหลวงถึงปากพืง	„ ๓๐๔
ให้ตั้งค่ายทั้งสองฝั่งน้ำรายขึ้นไปจนเมืองพิศณุโลก	„ ๓๐๔
ให้ตั้งค่ายโอบค่ายพม่า	„ ๓๐๔
ให้ทำทางบกแต่ปากพืงขึ้นไปเมืองพิศณุโลก	„ ๓๐๔
พม่ารบกับทัพกรุงที่ขึ้นไปช่วยเมืองพิศณุโลก	„ ๓๐๕
เมืองพิศณุโลกออกตั้งค่ายประชิดรบพม่านอกเมือง	„ ๓๐๖
ทัพกรุงปล้นค่ายพม่าไม่ได้	„ ๓๐๗
ทัพกรุงคิดจะตั้งโอบหลังค่ายพม่า	„ ๓๐๗
อะแซหุ่ยกตั้งกองทัพล้อมมาคึดเสียบียงทางเมืองนครสวรรค์	
เมืองอุไทยธานี	„ ๓๐๘
แยกกองทัพลงไปรักษาเสียบียง	„ ๓๐๘
ในเมืองพิศณุโลกขัดเสียบียง	„ ๓๐๘
พม่าคึดเสียบียงที่กองทัพหลวงส่งไปเมืองพิศณุโลก	„ ๓๐๘
พม่ายกจากเมืองมฤตมาคึดเมืองกุย เมืองปราณ	„ ๓๐๘
ไทยคัพม่าแตกที่เมืองกำแพงเพชร	„ ๓๑๐
พม่าเผาเมืองอุไทยธานี	„ ๓๑๐
ไทยแบ่งกองทัพลงไปป้องกันเสียบียงแต่ปืนใหญ่ที่ขนส่งขึ้นไป	„ ๓๑๐

เจ้าพระยาสุรสีห์ลงมาเฝ้าที่ท่าโรง	หน้า ๑๓๓
พม่ารบกับทัพกรุงธนบุรี	” ๑๓๓
เจ้าพระยาจักรีลงมาเฝ้าที่ท่าโรง	” ๑๓๒
อะแซหุ่อกให้แฉงแยงยกทัพใหญ่มาตั้งโอบหลังทัพหลวง	” ๑๓๕
ถอยทัพหลวงลงมาตั้งบางเข้าคอก	” ๑๓๕
ในเมืองพิศณุโลกตั้งค่าย	” ๑๓๖
เจ้าพระยาทั้ง ๒ ตั้งทัพเมืองพิศณุโลกตีหักพม่าออกไป เมืองเพชรบูรณ์	” ๑๓๖
พม่าได้เมืองพิศณุโลกแตกเผาเมืองเสีย	” ๑๓๗
พระเจ้ามังระตั้งพระชนม์ จิงกูจราชบุตรได้ราชสมบัติ เมืองอังวะ ให้หากองทัพกลับ	” ๑๓๗
เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ ยกตามทัพพม่า	” ๑๓๗
พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงโหมหนักที่ไม่ชนะพม่า	” ๑๓๘
ให้ติดตามทัพพม่าทางเมืองตาก	” ๑๓๘
ได้หนังสือพยากรณ์ของพระมหาไถ่ภิกขุ	” ๑๓๘
ให้ติดตามพม่าทางเมืองเพชรบูรณ์แต่เมืองกำแพงเพชร	” ๑๓๘
เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปตั้งปากขลุ่ยแขวงเมืองกำแพงเพชร	” ๑๒๐
พม่ายกเลิกไปจากเมืองกำแพงเพชร	” ๑๒๐
ให้ติดตามพม่าทางเมืองอุไทยธานี	” ๑๒๐
เสด็จกลับกรุงธนบุรี	” ๑๒๑
พม่ามาตั้งรวมกันที่เมืองนครสวรรค์	” ๑๒๑

(๑๘)

ให้กรมขุนอินทรพิทักษ์ กรมขุนอนุรักษ์สงคราม ยกไป รบพม่าเมืองนครดวารค์	หน้า ๑๒๓
เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปตั้งเมืองไชยนาท	» ๑๒๓
กองทัพตามทัพพม่าที่เค็มบาง	» ๑๒๓
ทัพพม่าแตกหนีไปทางเมืองสุพรรณบุรี	» ๑๒๒
เสด็จกลับกรุงธนบุรี	» ๑๒๒
กรมขุนอนุรักษ์สงคราม กรมขุนรามภูเบศร์ รบพม่า เมืองนครดวารค์	» ๑๒๒
เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปตั้งเมืองไชยนาท	» ๑๒๓
พม่าที่เมืองนครดวารค์แตกหนีไปทางเมืองกำแพงเพชร	» ๑๒๓
เสด็จยกทัพหลวงไปถึงเมืองตาก	» ๑๒๓
จับพม่าได้สามร้อยเศษ	» ๑๒๓
เสด็จกลับกรุงธนบุรี	» ๑๒๓
เด็กรักษาน้ำที่เชิงเทินพระนคร	» ๑๒๓
ให้หาคองทัพกลับ	» ๑๒๔
ให้กองทัพตั้งทำนุหาเสบียงที่ทตเดนม	» ๑๒๔
อังกฤษเจ้าเมืองเกาะหมากถวายเป็น	» ๑๒๔
นางพระยาข้างเผือกต้ม	» ๑๒๔
เจ้านครสุพรรณพิราโดย	» ๑๒๕
ให้เจ้านครกลับไปครองเมืองนครศรีธรรมราช	» ๑๒๕
ให้ประหารชีวิตพระยาราชภักดีที่ติดตามพม่าไม่ทัน	» ๑๒๕
พระเจ้ากรุงจาให้มาตีเมืองเชียงใหม่	» ๑๒๖

พระยาวิเชียรปราการทั้งเมืองมาอยู่เมืองสุวรรณโลก	หน้า ๑๒๖
เรื่องขบถในเมืองญวน	” ๑๒๖
องเชียงซุนกับพระยาราชาศรีรัฐญวนหนีขบถเข้ามาพึ่งพระบารมี	” ๑๒๗
องเชียงซุนจะหนี จับได้ให้ประหารชีวิต	” ๑๒๗
ประหารชีวิตเจ้าพระยาพิไชยราชาเหตุที่ขบถน้องสาวเจ้าจอมนิม	” ๑๒๗
เสด็จไปเจริญพระกรรมฐานที่วัดบางยี่เรือ	” ๑๒๗
ให้พระราชอาคันกับเสนาบดีกำกับกันแจกทานคนโซ	” ๑๒๗
ทำบุญพระอิฐกรมพระเทพามาตย์	” ๑๓๐
ปฏิสังขรณ์วัดบางยี่เรือ	” ๑๓๐
ปฏิสังขรณ์วัดหงษ์	” ๑๓๐
เกณฑ์จับเดือหลังวัดบางยี่เรือ	” ๑๓๐
หุดอับนพระพิรุณ	” ๑๓๑
พระยานางรองคบคิดกับเจ้าเมืองจำปาศักดิ์เป็นขบถ	” ๑๓๑
ให้เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ ยกไปปราบปราม	” ๑๓๑
ได้เมืองจำปาศักดิ์ เมืองโขง เมืองอัตปือ	” ๑๓๑
เกลี้ยกล่อมได้เมืองสุรินทร์ เมืองสังขะ เมืองคูขัน	” ๑๓๑
ให้หากองทัพกลับ	” ๑๓๑
ตั้งเจ้าพระยาจักรีเป็นเจ้าพระยามหากระษัตริย์ศึก	” ๑๓๑
ทรงดำริให้ ไต่แซกดู	” ๑๓๒
เจ้านครบอกมาว่าคาน้ำแขมเมืองขอยกไปได้	” ๑๓๒
มีตราห้ามเจ้านคร ด้วยยังเกรงจะมีศึกพม่า	” ๑๓๒
เทียบพระลักษณะกับพระพุทธรูปลักษณะ	” ๑๓๓

(๒๑)

ให้พระราชคณะไปหาหนังสือวิสุทธิธรรมรศที่กรุงกัมพูชา แต่เมืองนครศรีธรรมราช	หน้า ๑๓๔
ทรงพยากรณ์ชาวตาด	” ๑๓๔
กรมขุนอนุรักษ์สงครามรวบรวมคนหลบหนี ตั้งมาจาก เมืองเพชรบุรี	” ๑๓๔
พระวอวิวาทกับพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต	” ๑๓๕
พระวอดงามักัด	” ๑๓๕
พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตจับพระวอฆ่า	” ๑๓๖
ให้สมเด็จพระเจ้าพระยากับเจ้าพระยาสุรสีห์ไปตีกรุงศรีสัตนาคนหุต	” ๑๓๗
สมเด็จพระเจ้าพระยาออกไปทางเมืองนครราชสีมา	” ๑๓๗
เจ้าพระยาสุรสีห์ยกไปทางเมืองเขมร	” ๑๓๗
เจ้าพระยาสุรสีห์ซุกคตองอ้อมแก่งดีผี	” ๑๓๗
เจ้าพระยาสุรสีห์ตีไต่เมืองนครพนม เมืองหนองคาย	” ๑๓๗
ทัพหลวงพระบางมาช่วยตีกรุงศรีสัตนาคนหุต	” ๑๓๘
สมเด็จพระเจ้าพระยาตีไต่เมืองพะโค เมืองเวียงคุก เมืองพานพร้าว	” ๑๓๘
ทัพกรุงเข้าต้อมเมืองเวียงจันท	” ๑๓๘
พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตหนี	” ๑๓๘
ทัพกรุงไต่เมืองเวียงจันท	” ๑๓๘
สมเด็จพระเจ้าพระยาได้พระแก้วมรกฏแต่พระบาง	” ๑๓๘
ให้หากองทัพกลับกรุงธนบุรี	” ๑๓๘
แห่พระแก้วมรกฏ พระบางตงมาจากเมืองสระบุรี	” ๑๔๐
ปลูกโรงรับพระแก้วมรกฏ พระบางไว้วัดแจ้ง	” ๑๔๐

จับมหาดาชบถที่กรุงเก่า	หน้า ๑๔๐
ตั้งหลวงนายฤทธิ (กรมพระราชวังหลัง) เป็นผู้ว่าราชการ เมืองนครราชสีมา	” ๑๔๓
พระราชอาคณະผู้ใหญ่ต้องอธิกรณ์	” ๑๔๓
เกิดความเรื่องภูษามาตาทรงเครื่องไม้หมด	” ๑๔๒
ฟ้าทะตะหะหมักกับขุนนางเขมรเป็นชบถฆ่านักพระองค์ รามาริบัติเจ้ากรุงกัมพูชา	” ๑๔๓
พระยายมราชเขมรไม่เข้าด้วยพวกชบถออกขอราชการเข้ามา ให้ส้มเต๋จเจ้าพระยาเป็นแม่ทัพไปตีกรุงกัมพูชา กับเจ้าพระยาสุรสีห์	” ๑๔๔
ให้กรมขุนอินทรพิทักษ์ไปเตรียมเป็นเจ้ากรุงกัมพูชา	” ๑๔๔
ฟ้าทะตะหะหนึ่งลงไปเมืองพนมเปญ ขอกองทัพญวนมาช่วย	” ๑๔๔
เจ้าพระยาสุรสีห์ตามลงไปเมืองพนมเปญ	” ๑๔๕
ราชทูตไทยไปเมืองจีน	” ๑๔๕
พระเจ้ากรุงธนบุรีได้ยพระจวิต	” ๑๔๕
เกิดความเรื่องให้พระสังฆภวายบังคม	” ๑๔๕
ถอดส้มเต๋จพระสังฆราช (ศรี) ตั้งพระโพธิวงษ์ (ขัน) เป็นส้มเต๋จพระสังฆราช	” ๑๔๖
เกิดความเรื่องส่งไต้ยคนตักพระราชทรัพย์	” ๑๔๗
พันศรี พันดา คบคิดกันเป็นกองโจร	” ๑๔๘
เอาพระราชอาคณະกำกับพระคลัง	” ๑๔๘
นายบุญนากบ้านแม่ตาเป็นชบถ	” ๑๔๘

ให้พระยาธรรมทัณฑ์ขึ้นไปปราบขบถ	หน้า ๑๕๐
พระยาธรรมทัณฑ์กลับไปเข้ากับพวกขบถ	” ๑๕๐
พระยาธรรมทัณฑ์ยกมาต่อมพระราชวัง	” ๑๕๐
สู้รบกับพระยาธรรมทัณฑ์	” ๑๕๐
พระเจ้ากรุงธนบุรียอมรับผิด ขอออกทรงผนวช	” ๑๕๑
พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงผนวช	” ๑๕๑
พระยาธรรมทัณฑ์ให้คุมพระเจ้ากรุงธนบุรีไว้ในวัดแจ้ง	” ๑๕๑
พระยาธรรมทัณฑ์ให้จับพระราชวงศ์พระเจ้ากรุงธนบุรีจำไว้	” ๑๕๑
พระยาธรรมทัณฑ์ขึ้นว่าราชการ	” ๑๕๑
เกิดจลาจลในพระนคร	” ๑๕๑
สมเด็จพระเจ้าพระยาให้พระยาสุรียอไทยยกกองทัพเข้ามากรุงธนบุรี	” ๑๕๒
พระยาธรรมทัณฑ์แสดงอาการว่าจะรักษาราชสมบัติไว้ถ้อย	
สมเด็จพระเจ้าพระยา	” ๑๕๒
ให้ตั้งพระเจ้ากรุงธนบุรีออกพ้นหนทางการไว้	” ๑๕๒
พระยาธรรมทัณฑ์คิดจะเอาราชสมบัติเอง	” ๑๕๒
พระยาธรรมทัณฑ์ให้กรมขุนอนุรักษสังครามยกไปรบพระยาสุรียอไทย	” ๑๕๓
เกิดรบกลางเมือง	” ๑๕๓
พระยาสุรียอไทยจับกรมขุนอนุรักษสังครามได้	” ๑๕๓
สมเด็จพระเจ้าย้ายยกทัพกลับทางเมืองปาจิณ	” ๑๕๔
สมเด็จพระเจ้าย้ายมาตั้งกรุงธนบุรี	” ๑๕๕
ดูขุนปลุกษาโทษพระเจ้ากรุงธนบุรี	” ๑๕๖
ดำริโทษพระเจ้ากรุงธนบุรี	” ๑๕๖

(๒๔)

แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
จุลศักราช ๑๑๔๔-๑๑๗๑

ข้าราชการพร้อมกันถวายราชสมบัติแก่สมเด็จพระยา	หน้า	๑๕๗
ชำระตงโทษผู้คิดร้ายต่อพระยาสุริยอไทย	”	๑๕๗
สร้างพระนครใหม่ข้างฝั่งตะวันออก	”	๑๕๘
ย้ายบ้านจันทงไปตงที่ตำเพ็ง	”	๑๕๘
เจ้าพระยาสุรสีห์เด็กที่พกดัมมารกรุง	”	๑๕๙
จับกรมขุนอินทรพิทักษ์	”	๑๖๐
ยกहतเมือง	”	๑๖๐
สร้างพระบรมมหาราชวัง	”	๑๖๐
ทำพระราชพิธีปราบดาภิเศกตั้งเชป	”	๑๖๐
เนติมพระราชมนเทียร	”	๑๖๑
ตั้งเจ้าพระยาสุรสีห์เป็นกรมพระราชวังบวร ฯ	”	๑๖๒
สร้างพระราชวังบวร ฯ	”	๑๖๒
ตั้งพระบรมวงษานวงษ์	”	๑๖๒
ชำระพระสงฆ์ต่อพลอ	”	๑๖๓
ตั้งข้าราชการวังหลวง	”	๑๖๔
ตั้งเจ้าราชนิภูต	”	๑๖๕
ตั้งข้าราชการวังหน้า	”	๑๖๕
จัดตั้งมณฑล	”	๑๖๖
ยกความชอบพระสงฆ์ที่ไม่ยอมไหว้พระเจ้ากรุงธนบุรี	”	๑๖๖
ตั้งพระอาจารย์ศรีเป็นสมเด็จพระสังฆราชอย่างเดิม	”	๑๖๖

หรือคำหนักทองของพระเจ้ากรุงธนบุรีถวายเป็นกุฎีสมเด็จพระเจ้า	
พระสังฆราช (ศรี)	หน้า ๑๖๗
ตดพระสังฆราช (ขึ้น) ตงเป็นพระธรรมชิการาชมahamani	
ว่าที่พระวันรัตน	„ ๑๖๗
ตงพระราชาคณะ	„ ๑๖๗
พระธรรมชิการาชมahamani ถวายพระพรเรื่องนิตยภัตพระสังฆ	„ ๑๖๘
ธร้างกุฎีให้พระมาอยู่วัดแจ้ง วัดท้ายตลาด	„ ๑๖๘
พระธรรมชิการาชมahamani กับพระพุฒาจารย์ตั้งปัญหาเรื่อง	
เขตรวัดนาคกตาง	„ ๑๖๘
พระธรรมชิการาชมahamani ของอริภินันท์ ตั้งตดยศ	„ ๑๗๐
เรื่องอริภินันท์พระนิกรม	„ ๑๗๑
เด็กกฏหมายห้ามพระสังฆวิบัติอุปัชฌาย์	„ ๑๗๑
จัดการรักษาเมืองพุทไธมาศ	„ ๑๗๑
ปราบพระยาบังกดีมาเจ้าเมืองกำปอดที่แขวงเมือง	„ ๑๗๒
ตงพระยายมราชเขมรเป็นเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ ครองกรุง	
กัมพูชา	„ ๑๗๒
เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ตั้งเจ้าเขมร ๔ องค์เข้ามากรุง	„ ๑๗๒
เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ไปตั้งอยู่เมืองอุดง	„ ๑๗๒
ยกนักองค์เองเป็นพระราชบุตรบุญธรรม	„ ๑๗๓
เจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต (บุญดาร์) ถัดมาครองเมืองเวียงจันทน์	„ ๑๗๓
ตงเจ้านันทเด่นบุตรเจ้าบุญดาร์ไปครองกรุงศรีสัตนาคนหุต	„ ๑๗๓
คืนพระบางไปเวียงจันทน์	„ ๑๗๓

(๒๖)

ตั้งเจ้าฟ้าพระราชบุตร พระราชภาคนิย	หน้า	๑๗๓
พระเจ้าจิงจูจาไปประพาศหัวเมือง มังหม่องราชบุตรพระเจ้า มังตอกซิงใต้เมืองอังวะ	”	๑๗๓
อะแซหฺกุกจับมังหม่องฆ่าเสีย	”	๑๗๔
ราชบุตรพระเจ้าอดอง ๓ องค์จับอะแซหฺกุกฆ่าเสีย	”	๑๗๔
ตะแคงปลดุงราชบุตรพระเจ้าอดองใต้ราชสมบัติเมืองอังวะ	”	๑๗๔
พระเจ้าปลดุงจับพระเจ้าจิงจูจาสำเร็จโทษ	”	๑๗๔
องเชียงสือญวนเข้ามาพึ่งพระบรม	”	๑๗๕
พระเจ้าปลดุงให้สร้างเมืองอมรบุรีชนทบ้านทองกา	”	๑๗๕
พระเจ้าปลดุงตีได้เมืองยะไข่	”	๑๗๕
เกิดความเรื่องอ้ายบัณฑิตเป็นขบถเข้าวังนำ	”	๑๗๖
เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ถวายพระขรรค์ไชยศรี	”	๑๗๗
ให้พระยานครสวรรค์ยกไปตีเมืองไซ่ง่อนให้องเชียงสือ	”	๑๗๗
ก่อกำแพงพระราชวังหกดวงแตรวังนำ	”	๑๗๗
สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	”	๑๗๗
เชิญรูปพระเทพบิดรแต่กรุงเก่ามาประดิษฐานเป็นพระพุทธรูป กรมพระราชวังบวร ๆ ทรงปฏิสังขรณ์วัดสัฏ	”	๑๗๘
เปลี่ยนชื่อเป็นวัดนิพพานาราม	”	๑๗๘
เกิดความเรื่องเจ้าจอมทองดี	”	๑๗๘
พระยานครสวรรค์รับญวนที่เมืองสัฏแตก	”	๑๗๘
พระยานครสวรรค์คืนเรือแตรอาวูชให้ญวน	”	๑๗๙
ให้หากองทัพกลับ แดงพระราชอาญาพระยานครสวรรค์	”	๑๗๙

ให้เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ยกไปตั้งเมืองไซ่ง่อน	หน้า ๑๘๐
ญวนตีทัพไทยแตก	” ๑๘๑
ทำเมรุพระศพพระเจ้ากรุงธนบุรี	” ๑๘๒
สร้างพระมหาปราสาท	” ๑๘๒
บีตตัดโพธิ์	” ๑๘๒
ให้หากองทัพเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์กลับ	” ๑๘๓
ยกยอดพระมหาปราสาท	” ๑๘๓
เชิญพระแก้วมรกตมาไว้วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	” ๑๘๓
เจ้าฟ้ากรมหลวงธิดานุรักษ์ขึ้นพระชนม์	” ๑๘๔
ศึกเดช	” ๑๘๔
ก่อกำแพงพระนคร	” ๑๘๔
รื้อซ่อมวัดไชยณรงค์ฝั่งตะวันออก	” ๑๘๔
ขยายกำแพงพระนครถึงบางลำภูแถววัดเชิงเดิน	” ๑๘๔
ซุกคตของทอดเชื่อมคูเมืองเก่ากับคูใหม่	” ๑๘๕
ซุกคตของมหานาค	” ๑๘๕
พระพิมดขรรคมห้ามไม่ให้ทำสะพานข้ามคูเมือง	” ๑๘๕
ล้มโทษพระนคร	” ๑๘๕
ขนานนามพระนคร	” ๑๘๖
ฟ้าผ่ายอดมหาปราสาท	” ๑๘๖
นำมรกตมาตั้งตั้งแจกเข้าฉางหลวงแก่ราษฎร	” ๑๘๖
พระเจ้าปดุงเตรียมทัพใหญ่คนแสนสามพันมาตีเมืองไทย	” ๑๘๖
ทัพแกงหูนแมงมูมาตีเมืองถลาง เมืองชุมพร เมืองไชยา	” ๑๘๗

(๒๘)

ทัพนอกแฉกคึกหวุ่นเข้าทางด้านเจ้าชวาวมาตีเมืองราชบุรี	หน้า ๑๘๗
ทัพหลวงพระเจ้าปดุงเข้าทางพระเจดีย์ ๓ องค์ มาทางเมืองกาญจนบุรี	„ ๑๘๗
ทัพซุกตองเวตจอกแทงยกเข้ามาทางเมืองตาก	„ ๑๘๘
ทัพสะโคะมหาสรีริยอุจนาเข้าทางเมืองเชียงแต่นมา ตีเมืองเชียงใหม่	„ ๑๘๘
ทัพเนมโยล์หุชยะแยกจากเชียงแต่นมาตีเมืองสุวรรณโลก เมืองสุโขไทย เมืองพิศณุโลก	„ ๑๘๘
ทัพอาปรกามันแยกจากเชียงแต่นมาตีเมืองนครด่าปาง ได้ชาวคึกพม่า	„ ๑๘๘
ให้กรมพระราชวังบวร ฯ กับเจ้าพระยารัตนาพิพิธยกไปรับ ทัพหลวงพม่าทางเมืองกาญจนบุรี	„ ๑๘๙
ให้เจ้าพระยาธรรมมา เจ้าพระยาযามราช ยกไปตั้งรับ พม่าเมืองราชบุรี	„ ๑๘๙
ให้กรมพระราชวังหลัง เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรณ์เรศ แต่เจ้าพระยามหาเสนา เจ้าพระยาพระคลัง พระยา อุไทยธรรม ไปตั้งรับพม่าที่เมืองนครสวรรค์	„ ๑๘๙
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จไปตั้งค่ายหลวงที่ลาดหญ้า	„ ๑๘๙
กรมพระราชวังบวร ฯ ให้พระยามหาโยชาคุมรามัญ ไปตั้งขุด้านกรามช้าง	„ ๑๘๙

(๒๘)

เจ้าพระยาธรรมมา เจ้าพระยายมราช ไปตั้งค่าย ที่เมืองราชบุรี	หน้า ๓๘๓
กรมพระราชวังหลัง เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรณ์เรศ ตั้งค่ายที่เมืองนครสวรรค์	” ๓๘๓
เจ้าพระยามหาเสนาไปตั้งเมืองพิจิตร	” ๓๘๓
เจ้าพระยาพระคลัง พระยาอุไทยธรรม ตั้งอยู่เมืองไชยนาท	” ๓๘๓
ที่หน้าพระเจ้าปดุงตั้งด่านกรมช้างแตก	” ๓๘๒
ที่หน้าพระเจ้าปดุงเข้ามาตั้งที่ลาดหญ้า ทำดินแดงล้อมตี	” ๓๘๒
ทัพหลวงพระเจ้าปดุงตั้งทัพเจดีย์ ๓ องค์	” ๓๘๒
ทัพไทยเข้าตีค่ายพม่าที่ลาดหญ้าไม่ได้ค่าย	” ๓๘๒
กรมพระราชวังบวร ฯ แต่งกองโจรไปตัดลำเตี้ยพม่า	” ๓๘๒
ประหารชีวิตพระยาสุรหาราชเด โสหนายกองโจร ด้วยย้อยต่อแก่การศึก	” ๓๘๓
ให้พระองค์เจ้าขุนเณรเป็นนายกองโจร	” ๓๘๓
เขาปืนใหญ่ยิงพม่าจนไม่ออกมารบ	” ๓๘๔
พม่าขัดเสบียง	” ๓๘๔
เสด็จยกทัพหลวงออกไปช่วยกรมพระราชวังบวร ฯ ถึงลาดหญ้า	” ๓๘๔
กรมพระราชวังบวร ฯ รับอาสาจะตีพม่าให้แตก	” ๓๘๕
เสด็จยกทัพหลวงกลับเข้ามากรุงเทพ ฯ ช่วยการทัพทางอื่น	” ๓๘๕
กรมพระราชวังบวร ฯ ทำอุบายให้พม่าเห็นว่ามังกองทัพ เพิ่มเติมมามาก	” ๓๘๖
พม่าขัดเสบียงแต่เกิดความไข้เจ็บ	” ๓๘๖

กรมพระราชวังบวร ฯ ค่ายพม่า	หน้า ๑๙๖
ทัพพม่าแตกหนี	» ๑๙๗
ไทยติดตามฆ่าฟันพม่าไปจนถึงดินแดน	» ๑๙๗
พระเจ้าปดุงถอยทัพกลับไปเมืองเมะตะมะ	» ๑๙๗
กรมพระราชวังบวร ฯ ให้พระยากตาโหม พระยาจำแค้นยก ลงมาเมืองราชบุรีทางบก	» ๑๙๗
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จจากทัพเรือมาเมืองราชบุรี กองทัพพม่ามาทางเมืองทวายถึงเมืองราชบุรี	» ๑๙๗
เมื่อทัพทางลาดหญ้าแตกแล้ว	» ๑๙๗
เจ้าพระยาธรรมมา เจ้าพระยาযมะราช ประมาทไม่รู้ พม่ายกเข้ามาถึง	» ๑๙๘
ทัพพระยากตาโหม พระยาจำแค้นยกลงมาพบค่ายพม่า ที่เขาสูง ค่ายพม่าแตกหนีไป	» ๑๙๘
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จถึงเมืองราชบุรี ดงพระราชอาญา เจ้าพระยาযมะราช เจ้าพระยาธรรมมา	» ๑๙๘
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จจากทัพพระนคร	» ๑๙๘
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จยกทัพเรือไปรบพม่าเมืองชุมพร มีรับสั่งคาตโทษกรมพระราชวังให้เร่งให้ทัพพม่า	» ๒๐๐
เสด็จยกทัพหลวงไปตั้งณเมืองอินทบุรี	» ๒๐๐
ทัพพม่าทางเหนือล้อมเมืองนครดําปาง	» ๒๐๑
พระยากาวิระรักษาเมืองนครดําปางไว้ได้	» ๒๐๑
พม่าได้เมืองสุวรรณโลก เมืองสุโขไทย เมืองพิศณุโลก	» ๒๐๓

(๓๑)

พม่าลงมาตั้งที่ปากฟิง	หน้า ๒๐๑
ทัพพม่าทางเมืองตากใต้เมืองตาก	” ๒๐๑
ทัพเจ้าพระยามหาเสนา กรมพระราชวังหลัง แด่เจ้าฟ้า กรมหลวงนรินทรณ์เรศ ยกขึ้นไปตั้งทัพพม่าที่ปากฟิง	” ๒๐๒
พระยาสุรสีห์รัตนนภกรทง	” ๒๐๒
ให้เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ เจ้าพระยาพระคลัง พระยาอุไทยธรรม ยกไปตั้งพม่าเมืองตาก	” ๒๐๒
เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปตั้งบางเข้าคอก	” ๒๐๒
ทัพกรมพระราชวังหลังตั้งพม่าปากฟิงแตก	” ๒๐๓
ให้เจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา ยกไปสมทบเจ้าพระยา มหาเสนาขึ้นไปช่วยเมืองนครดําปาง	” ๒๐๓
ให้หากองทัพกรมพระราชวังหลังกลับ	” ๒๐๓
ทัพหลวงคนมาตั้งที่เมืองนครดําปาง	” ๒๐๔
กองทัพพม่าที่เมืองตากหนีไปไม่ต่อสู้	” ๒๐๔
ให้หากองทัพเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์กลับ	” ๒๐๔
เสด็จยกทัพหลวงกลับกรุงเทพฯ	” ๒๐๔
กองทัพเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา เจ้าพระยามหาเสนา ตั้งพม่าที่ล้อมเมืองนครดําปางแตกหนีไปเมืองเชียงแสน	” ๒๐๔
ให้หากองทัพฝ่ายเหนือกลับกรุงเทพฯ	” ๒๐๕
พระราชทานบำเหน็จข้าราชการ	” ๒๐๕
พม่าที่ยกไปตั้งที่เมืองบักษ ไต่จัตทัพที่เมืองมฤค แยกกอง ๑ ไปตั้งเมืองถดาง	” ๒๐๖

แยกกอง ๑ เข้ามาตีเมืองชุมพรทางเมืองกระ	หน้า ๒๐๖
พม่าตีเมืองชุมพรเมืองไชยา	„ ๒๐๖
เจ้าพิศเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช	„ ๒๐๖
พม่าดวงชาวนครว่ากรุงเทพ ฯ เสียแก่พม่า	„ ๒๐๗
เจ้าพระยานครอพยพหนีไปนอกเขา	„ ๒๐๗
พม่าตีเมืองนคร	„ ๒๐๗
พม่าตีเมืองตะกั่วป่า ตะกั่วทุ่ง	„ ๒๐๗
พม่าตีเมืองถด่าง	„ ๒๐๗
ภรรยาพระยาถด่างกับน้องสาวรักษาเมืองถด่างไว้ได้	„ ๒๐๘
พระมหาช่วยเมืองพัทลุงเป็นหัวหน้าเตรียมสู้พม่า	„ ๒๐๘
กองทัพกรมพระราชวังบวร ฯ ถึงเมืองชุมพร	„ ๒๐๘
กองทัพไทยตีพม่าแตกที่เมืองไชยา	„ ๒๐๘
พม่าหนีกลับไป	„ ๒๐๘
กรมพระราชวังบวร ฯ รวมพลเข้าเมืองชุมพร เมืองไชยา	„ ๒๐๘
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จถึงเมืองนคร	„ ๒๐๘
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จถึงเมืองสงขลา	„ ๒๑๐
ตั้งพระมหาช่วยตั้งเป็นพระยาทุกขราษฎร์	„ ๒๑๐
ชำระตง โทษพระยาจนะ	„ ๒๑๐
กรมพระราชวังบวร ฯ ให้กองทัพไปตีเมืองตานี	„ ๒๑๐
ตีเมืองตานี	„ ๒๑๐
ตีปืนใหญ่พระยาตานี	„ ๒๑๐
เมืองไทร เมืองถนตัน เมืองศรีลังกา สุวามิภักดิ์	„ ๒๑๓

ให้หากองทัพนครพระราชวังบวร ฯ กัดับกรุงเทพฯ ฯ	หน้า	๒๓๑
ตั้งภรรยาพระยาถางเปนน้าวเทพกระษัตรี	”	๒๓๒
ตั้งน้องสาวเปนน้าวศรีสุนทร	”	๒๓๒
พระเจ้าปดุงรวมพลที่เขตออกดับไปได้ประมาณกึ่งหนึ่งกดับอังวะ	”	๒๓๓
พระเจ้าปดุงให้มหาอุปราชายกกองทัพมาตีเมืองไทย	”	๒๓๓
ทัพพม่ายกมาตั้งเมืองส้ม	”	๒๓๓
พม่าตั้งยุ้งฉางรายทางถึงท่าดินแดง ส้มส้ม	”	๒๓๔
ทัพหน้าพม่าตั้งท่าดินแดง ส้มส้ม	”	๒๓๔
ทัพหลวงพม่าตั้งที่แม่กระษัตรี	”	๒๓๔
เตรียมทัพกรุง	”	๒๓๔
ให้กรมพระราชวังบวร ฯ กับเจ้าพระยารัตนาพิพิธเป็นทัพหน้า	”	๒๓๔
เสด็จพระราชดำเนินกับกรมพระราชวังหลังเป็นทัพหลวง	”	๒๓๕
ทัพหน้าถึงไทรโยค	”	๒๓๕
ทัพหลวงถึงท่าขนุน	”	๒๓๕
ตั้งทัพประชิดข้าศึกที่ส้มส้ม	”	๒๓๕
ทัพไทยตีค่ายพม่า	”	๒๓๖
ทัพหน้าพม่าแตกหนี	”	๒๓๖
มหาอุปราชายกทัพหลวงกลับไปเมืองเมะคะมะ	”	๒๓๖
ไทยไล่พม่าไปจนถึงค่ายหลวงที่แม่กระษัตรี	”	๒๓๖
เสด็จกลับกรุงเทพฯ ฯ	”	๒๓๖
พม่าทางเหนือเตรียมจะตีเมืองเชียงใหม่	”	๒๓๗
พม่าตั้งทำนาที่เมืองฝาง	”	๒๓๗

พระยาแพรมังไซกับพระยายองรบอาปรกามนี้พม่า ที่เมืองเชียงแสน	หน้า ๒๑๗
อาปรกามนี้พม่าเมืองเชียงราย	” ๒๑๘
พระยาเชียงรายช่วยจับอาปรกามนี้ตั้งมาถวาย	” ๒๑๘
ให้กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จขึ้นไปตั้งเมืองเชียงใหม่	” ๒๑๘
ตั้งพระยากาวิดะเป็นพระยาเชียงใหม่	” ๒๑๘
ตั้งคำโถมเป็นพระยานครดำปาง	” ๒๑๘
เสด็จยกทัพหลวงไปตั้งเมืองทวาย	” ๒๒๐
เดินทัพหลวงทางเขาสูงเข้าด่านวังปอ	” ๒๒๐
พม่าตั้งค่ายรายทางคอยต่อสู้	” ๒๒๑
ทัพไทยได้ค่ายวังปอ	” ๒๒๑
ทัพไทยตั้งเมืองกลีช่อง	” ๒๒๒
เสด็จข้ามเขาสูงตั้งตรงทรงพระดำเนิน	” ๒๒๒
ทัพไทยได้เมืองกลีช่อง	” ๒๒๓
ทัพไทยได้ค่ายปีกกา	” ๒๒๓
กองทัพไทยล้อมเมืองทวาย	” ๒๒๔
กองทัพไทยขัดเสบียงต้องเลิกกลับ	” ๒๒๕
กรมพระราชวังบวร ฯ มารับเสด็จที่แม่น้ำน้อย	” ๒๒๕
องเชียงสือหนี	” ๒๒๖
ตั้งองเทียมเป็นเจ้าของพุทโธมาศ	” ๒๒๘
สร้างบ่อนกำแพงเมืองสมุทรปราการ	” ๒๒๘
สร้างพระมณฑปพระพุทธบาท	” ๒๒๘

(๓๕)

กรมพระราชวังบวร ฯ ทรงพระศรัทธาแบกคัวดำของ	หน้า	๒๒๙
ฝรั่งทำชกมวย	”	๒๓๐
ทรงผนวชสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ กรมเด็จพระเจ้าหลานเธอ	”	๒๓๒
ทำสังคายนาพระไตรปิฎก	”	๒๓๓
ตำนานการสังคายนาที่ทำมาแต่ก่อน	”	๒๓๔
เปลี่ยนชื่อวัดนิพพานารามที่ทำสังคายนาเป็นวัดพระศรีสรรเพชญ์	”	๒๓๙
แบ่งกองพระสงฆ์ทำสังคายนา	”	๒๔๐
สร้างพระไตรปิฎกฉบับทองใหญ่	”	๒๔๑
แห่พระไตรปิฎกมาไว้หอพระมณเฑียรธรรมกลางสระ	”	๒๔๑
ฉลองพระไตรปิฎก	”	๒๔๑
ถูกพุดตกไฟไหม้หอพระมณเฑียรธรรม	”	๒๔๑
หรือหอพระมณเฑียรธรรมสร้างเป็นมณฑปไว้พระไตรปิฎก	”	๒๔๒
สร้างหอพระมณเฑียรธรรมใหม่	”	๒๔๒
ฟ้าผ่าไฟไหม้พระที่นั่งอมรินทราภิเศกมหาปราสาท	”	๒๔๒
สร้างพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท	”	๒๔๓
สร้างพระที่นั่งพิมานรัตยา	”	๒๔๔
หล่อรูปสิ่งสำคัญที่ประดับกับสิ่งที่ได้มาจากเมืองพุทไธมาศ		
ตั้งวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	”	๒๔๔
นายบุญเรืองเผาตัว	”	๒๔๕
ของเซียงล้อคังตวเป็นเจ้าอนัมก๊ก ถวายต้นไม้ทองเงินครั้งที่ ๒	”	๒๔๖
ทัพเวียงจันทน์รบญวนไกเซิน	”	๒๔๖
เจ้าอนัมก๊กถวโทะษเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์	”	๒๔๗

(๓๖)

แขกเซยะตเมืองสงขลา	หน้า ๒๔๘
เจ้าอนันท์ภักดีถวายเรือรบ แด่พระราชทานปืนคอบ	” ๒๕๐
ทัพเวียงจันทน์ตเมืองหลวงพระบาง	” ๒๕๐
เมืองทวายด้วามภักดี	” ๒๕๓
เจ้าอนันท์ภักดีส่งอักษรนัดให้ไปตีเมืองต่งเกีย	” ๒๕๖
ทัพพระยายมราชยกไปเมืองทวาย	” ๒๕๘
ทัพหลวงยกไปเมืองทวาย	” ๒๕๘
ยกทัพหลวงไปตีเมืองพม่า	” ๒๖๓
ทวายเปนขบถ	” ๒๖๓
เจ้าอนันท์ภักดีขอตราให้หัวเมืองช่วยการทัพ แด่ถวาย	
ต้นไม้ทองเงินครั้งที่ ๓	” ๒๖๘
พม่าขอเปนไมตรี ครั้ง ๑	” ๒๖๘
ญวนไถ่เชินขอเปนไมตรี	” ๒๗๑
ตั้งสมเด็จพระสังฆราช (คฺุข) ทรงผนวชสมเด็จพระ	
พระเจ้าตากยาเธอ แด่สำนักพระองค์เอง	” ๒๗๓
ตั้งนักพระองค์เองออกไปครองกรุงกัมพูชา	
นักพระองค์เองถวายเมืองพระตะบอง ได้ยมราชู	” ๒๗๔
ถอดเจ้านครด่านช้าง	” ๒๗๕
ได้ช้างเผือกพระอินทรไอยรา	” ๒๗๕
ศึกพม่าครั้งที่ ๓	” ๒๗๖
เชิญพระพุทธรูปหิงค์มากรุงเทพ ฯ	” ๒๗๖
กรมพระราชวังบวร ฯ ทรงผนวช	” ๒๗๘

(๓๗)

สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีศรีสุทนต์มหาราชาภิเศก	หน้า	๒๘๐
เจ้าอนันท์ภักดีถวายต้นไม้ทองเงินครั้งที่ ๔	„	๒๘๐
การพระเมรุพระบรมอัฐิสมเด็จพระชนกาธิบดี	„	๒๘๐
เกิดเหตุบาดหมางในระหว่าง สมเด็จพระเจ้า		
อยู่หัว กับกรมพระราชวังบวรสถานมงคล	„	๒๘๒
สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีพระเจ้ากรุงกัมพูชาพิราโดย	„	๒๘๓
ชาวศึกพม่า กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จเมืองเชียงใหม่	„	๒๘๕
เจ้าอนันท์ภักดีถวายต้นไม้ทองเงินครั้งที่ ๕	„	๒๘๖
ฉลองพระมณฑปวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	„	๒๘๖
ชาวศึกพม่า	„	๒๘๖
สมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์	„	๒๘๗
โปรดให้กองทัพเขมรไปช่วยเจ้าอนันท์ภักดี	„	๒๘๘
เพลิงไหม้ตำเพ็ญ	„	๒๘๘
สร้างแตฉลองวัดพระเชตุพน	„	๒๘๘
เจ้าอนันท์ภักดีถวายต้นไม้ทองเงินครั้งที่ ๖	„	๒๘๗
ได้ช้างเผือกพระเทพกษัตริย์	„	๒๘๗
เพลิงไหม้วัดพระศรีสรรเพชญ์	„	๓๐๐
เจ้าอนันท์ภักดีได้เมืองญวนแต่ตั้งตัวเป็นพระเจ้า		
กรุงเวียดนามยาตอง	„	๓๐๐
พม่าขอเป็นไมตรี ครั้ง ๒	„	๓๐๒
ศึกพม่าครั้งที่ ๔	„	๓๐๒
นักองคจันท์ นักองคตั้งวน เข้ามาเฝ้า	„	๓๐๘

(๓๘)

พระเจ้าเวียดนามถวายของสนองพระคุณ	หน้า ๓๐๘
กองทัพไทยไปตีเมืองเชียงแตง	” ๓๐๘
ตั้งเจ้าเชียงใหม่	” ๓๑๑
ได้ช้างสี่ทองแดงพระบรมนันทน์	” ๓๑๑
ราชทูตไปเมืองญวน	” ๓๑๓
กรมพระราชวังบวรสถานมงคลสวรรคต	” ๓๑๒
พระราชประวัติกรมพระราชวังบวรสถานมงคล	” ๓๑๓
ตั้งซึ่งกรมพระราชวังบวร ฯ ได้ทรงสร้าง	” ๓๑๔
เรื่องหม่อมดำดวน หม่อมอินทปัต	” ๓๑๖
เดือนกรมขุนเดชาบุรุษย์ แด่ตั้งกรมขุนพิทักษ์มนตรี	” ๓๑๘
กองทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์กลับจากเมืองเชียงแตง	” ๓๑๘
การพระเมรุกรมพระราชวังบวรสถานมงคล	” ๓๒๐
พระเจ้าเวียดนามมีราชดำรัสมาทูลเตือนให้ตั้งกรมพระ ราชวังบวร ฯ	” ๓๒๑
เกณฑ์ทัพไปตีเมืองเชียงตุง เชียงรุ่ง	” ๓๒๒
ตั้งเจ้าฟ้าคุณทนต์พิยัค	” ๓๒๒
ตั้งเจ้าอนุครองเมืองเวียงจันทน์	” ๓๒๓
กรมหลวงเทพหริรักษ์สิ้นพระชนม์	” ๓๒๓
ชำระกฎหมาย	” ๓๒๓
ได้ช้างดำคัญพระบรมนันทน์ แด่พระบรมคชดักษณ	” ๓๒๕
ได้เมืองเชียงตุง เมืองเชียงรุ่ง แด่เมืองต้อ ดิบดองบ้านนา	” ๓๒๕
พระเจ้ากรุงเวียดนามมีราชดำรัสถวายบรรณาการ	” ๓๒๘

ราชทูตไปเมืองญวน	หน้า ๓๒๘
กรมพระราชวังหลังทวงคต	” ๓๓๓
ตั้งนักองค์จันทเป็นสมเด็จพระอูไทยราชาเจ้ากรุงกัมพูชา	” ๓๓๓
พระราชพิธีอุปราชภิเศก เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร	” ๓๓๒
ตั้งพระบิณฑุรน้อย แด่ตั้งกรมเจ้านาย	” ๓๓๖
การพระเมรุกรมพระราชวังหลัง	” ๓๓๗
พระเจ้าเวียดนามมีพระราชดำสุนทรยนิต์ในการอุปราชภิเศก	” ๓๓๗
กรมหลวงจักรเจษฎาสิ้นพระชนม์	” ๓๓๘
ได้ช้างดำคัญ	” ๓๓๘
สมเด็จพระอูไทยทูลขอนักองค์อี่ นักองค์เภา	” ๓๓๘
เชิญพระพุทธรูปพระศรีดำกยมุนีมากรุงเทพ ฯ	” ๓๓๘
ปราบปรามเมืองยี่ริง	” ๓๓๘
เจ้าฟ้ากรมขุนศรีสุนทรเทพสิ้นพระชนม์	” ๓๔๐
ได้กัณฑ์เจ้าฟ้าคุณทศทิพยวดี	” ๓๔๐
แห่ระดำนานใหญ่ แห่พระกฐิน แด่มักระจาดใหญ่ กัณฑ์เทศน์มหาชาติ	” ๓๔๒
ผลประโยชน์แผ่นดิน	” ๓๔๓
วัดที่ได้ทรงปฏิสังขรณ์	” ๓๔๓
พระราชานุกิจ	” ๓๔๔
สมเด็จพระอูไทยราชาเข้ามาเฝ้า	” ๓๔๕
งานสมโภชพระแก้วมรกต	” ๓๔๖
สวรรคต	” ๓๔๗

พระราชประวัติ	หน้า ๓๔๗
เสนาบดีในรัชกาลที่ ๓	” ๓๕๓
มหาดไทย	” ๓๕๓
กระต๊อใหม่	” ๓๕๓
กรมท่า	” ๓๕๒
กรมเมือง	” ๓๕๓
กรมวัง	” ๓๕๔
กรมนา	” ๓๕๔

ระหว่างเวลาจลาจล

๑ ในขณะที่เมืองกรุงยังไม่ได้ยกทัพมาขึ้น
ทัพหนีไปจากกรุงแต่ในเดือนยี่สิบจ่อฮู้สึก
ตามถึงดีศรี ครั้นพม่ายกกลับไปแล้ว จึงเดินทัพดวงแขวงเมือง
ชตบุรีไปถึงตำบลนาเกลือแขวงเมืองบางมุง.

๑ ขณะนั้นนายกตมเป็นนายชุมนุมคุมไพร่พลอยู่ที่นั่น คอยสกัดจะ
คอร์บ แต่พระยากำแพงเพชรซึ่งข้างพ่ายถอยหนีมาตั้งรับตรง
ด้วยพดทหารแห่งแคว้นอ้อมนำหลังตรงเข้าไปในรวงพวกพดนายกตม ซึ่งมา
ตั้งสกัดอยู่นั้น ด้วยเดชบารมีบันดาลให้นายกตมเกรงกลัวเดชาภาพ
วางอาวุธเสียสิ้นทั้งพวกพด พวกนั้นเข้ามาขอขม่อมอ่อนน้อมยอมเป็นข้า
แล้วนำทัพไปหยุดประทับณที่มหนองน้ำ พระยากำแพงเพชรจึงให้
เงินตราห้าตำดั่งเป็นรางวัลแก่นายกตม แล้วให้ โอบาทตั้งสอนให้ตั้งอยู่
ในยุศิธรรมตุ้จวิต.

๑ ครั้นรุ่งชนวัน ๓๖๒ ค่ำ นายกตมจึงคุมไพร่หมื่นหนึ่งนำทัพ
ไปถึงตำบลทับยา หยุดทัพแรมอยู่คืนหนึ่ง รุ่งขึ้นจึงเดินทัพมาถึง
นาจอมเทียน แต่ทุ่งไก่อเคย ดัดหีบ หยุดทัพแรมแห่งตะคัน
แล้วเดินทัพมาทางริมชายทะเลถึงตำบลหินโงงแต่หน้าเก่า เข้าแขวงเมือง
ระยอง หยุดทัพแรมแห่งตะคันตามระยะทางมา พระยากำแพงเพชร
จึงปลุกษาแก่นายทหารแคว้นพดทงปวงว่า กรุงเทพมหานครคงจะเสีย

แก่พม่าเป็นแท้ คิวเราก็คงจะช่องล้อมประชากรราษฎรในแขวงหัวเมือง
 ตะวันออกทั้งปวงให้ได้มากแล้ว จะยกกองทัพเข้าไปกู้กรุงให้คงคืน
 เป็นราชธานีตั้งเก่า แล้วจึงทำนุบำรุงสัมมนาพรหมณาประชากรราษฎร
 ซึ่งอาณาเขตที่พม่าจับมิได้ ให้ร่มเย็นเป็นสุขชานสุข แต่จะยก
 พระบวรพุทธศาสนาให้ โชคนาการไพบูลย์ขึ้นเหมือนอย่างแต่ก่อน เรา
 จะตั้งตัวเป็นเจ้าชนให้คนทั้งหลายนับถ้อยยำเกรงจงมาก การซึ่งจะก่อ
 ภัยแผ่นดินจึงจะสำเร็จโดยง่าย ท่านทั้งหลายจะเห็นประการใด นายทหาร
 แด่ไพร่พลทั้งปวงก็เห็นชอบด้วยพร้อมกัน จึงยกพระยากำแพงเพชร
 ขึ้นเป็นเจ้าเรียกว่าเจ้าตากตามนามเดิม แล้วรับพระประสาธตอย่าง
 หัวเมืองเอก ขณะนั้นกิศิพพิทเดองฎาไปทุกหัวเมืองว่าเจ้าตากเด็ดย
 ยกกองทัพออกมา จะช่วยคุ้มครองป้องกันประชากรราษฎรในหัวเมือง
 ตะวันออกทั้งปวงให้พ้นไทยพม่าเข้าศึก บรรดาไทยจีนซึ่งเป็นนายของ
 นายชุมนุมอยู่ในบ้านในป่าแขวงหัวเมืองทุกตำบล ก็พาดม้ศพรคพวก
 เป็นกอง ๆ มาส่วามักคิดเป็นข้าขอพึ่งพระบารมีเป็นอันมาก จึงโปรด
 ตั้งตัวนายเป็นที่ขุนนางตำแหน่งพระหุดวงขุนหมื่น โดยควรแก่ถานานุรูป
 ตามมีกำลังไพร่พลมากแต่น้อย แด่ไพร่พลก็มากมั่งคั่งขึ้น.

๑ ฝ่ายพระระยของบุญเมืองได้แจ้งกิศิพพิท ก็เกรงกลัวพระเดชานุภาพ
 พากกรมการทั้งปวงออกมาเผ่ากราบถวายบังคมต้อนรับ กราบทูลถวาย
 เข้าสารเกวียนหนึ่ง แล่นนำเสด็จดำเนินทัพมาถึงท่าประตู จึงประทาน
 บิณฑกัศบคาศิตาแก่พระระยของบอกหนึ่ง แล่นเสด็จมาประทับแรมอยู่
 ณวัดคุ้มสองแคว มีพระประสาธตตั้งให้นายทัพนายกองจัดแจงเสวย
 อาหาร ให้ตั้งค่ายชุกชุมล้อมแต่ปากขวากหนามตามทำนองศึกพร้อมสรรพ.

๑ ขณะนั้นนายบุญรอดแซ่อ่อน นายหมวก นายบุญมา ตำมคนเป็น
 น้องภรรยาพระยาจันทบูร เข้ามาถวายตัวเป็นข้าขอทำราชการ จึงนำคุ้ยหี
 รหัดเหตุมากราบทูล ว่าข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบความว่าหลวงพุดแสน
 หาญหนึ่ง ขุนรามหนึ่ง ขุนจำเมืองคองหนึ่ง หมื่นซ่องหนึ่ง เป็นกรม
 การเมืองระยอง กับนายทองอยู่น้อยเมืองชลบุรี คนเหล่านี้คบคิดกันคุม
 พรรคพวกประมาณพันห้าร้อยเศษ จะยกเข้ามาประทุษร้าย ครั้น
 ได้ทราบก็ทรงพระโกรธ จึงมีพระประสาทให้หาพระระยองมาเฝ้า แล้ว
 ตรัสถามว่า ตัวคุณกระทำการทำนุกับบำรุงแผ่นดินดังนี้ ด้วยมี
 การอุจิตรแก่ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ทั้งปวง หวังจะช่วยคุ้มครองป้องกัน
 บั้จจามิตร มิได้คิดจะเบียดเบียน百姓ใดให้ได้รับความเดือดร้อน แต่
 ขุนหมื่นกรมการพรรคพวกของเองคบคิดกันจะประทุษร้ายแก่ผู้มีกรุณา
 จิตรแก่คนทั้งปวงดังนี้ เองรู้ๆไม่ประการใด พระระยองไม่รับ
 กราบทูลว่ามิได้รู้ จึงทรงพิจารณาคุณากปฏิกิริยาพระระยองเห็นดีคั่ง
 ด์เตือนอยู่ มิได้ทรงเชื่อ จึงมีพระประสาทตั้งหลวงพรหมเสนาให้คุม
 ตัวพระระยองจำไว้ แล้วตรัสให้แกตัวทหารทั้งปวงเตรียมตัวตั้งรพ
 ด้วยสรรพอาวุธ แด่ผูกข้างม้าเอาปืนใหญ่ร้อยลูกของจุกทางไว้ให้พร้อม.

๑ ครั้นค่ำดงวันนั้นเพลาประมาณทุ่มเศษ ช้ายเหล่าร้ายยกพลเข้า
 มาตั้งล้อมค่ายหลวงได้สองค้ำ แล้วขับพลโห่ร้องยิงปืนใหญ่ร้อย
 ลูกเข้ามาทำที่จะปล้นค่าย จึงตรัสตั้งให้ดับเพลิงเสีย จัดพลทหารประ
 จำนำที่รักษาค่ายไว้ทั้งรอบ แล้วเด็ดจอกออกจากค่ายกับด้วยนายทหารไทย
 จีนพร้อมกัน แด่นายทหารไทยนั้น คือพระเชียงเงิน พระท้ายน้ำ
 หลวงพุด หลวงชำนาญไพร่สนทน์ หลวงพรหมเสนา นายศรี

สงคราม พธำมรังอิม นายบุญมี นายแดง นายนาก นายทองดี
 ตัวถ้อยบ่นกตัญญูทุกคน แดทหารจีนนั้น คือหวดวงพิพิช หวดวงพิไชย
 หวดวงพรหม ขุนจำเมืองเดื่อราย หมันทอง ตัวถ้อยจ้าว เด็ดจ็เทียว
 ตรวจตรารอบค้าย คุทำทางข้าศึกจะเข้ามาแห่งใด แดขุนจำเมือง
 ดั่งพาทหารประมาณสามสี่คนดอบไต่ต๋พานข้ามที่วัดเนินเข้ามาโกตค้าย
 หวดวง ประมาณห้าหกหวา จึงตรัสตั้งให้ยิงปืนในค้ายพร้อมกัน
 ค้อยขุนจำเมืองดั่งกับไฟรอด ซึ่งเดินตามกันข้ามต๋พานมานั้นคก
 ต๋พานตงพร้อมกัน คายบ้างเปบบ้าง จึงตรัสตั้งให้ทหารจีนเข้าไต่
 คตุมบอนพันแทงข้าศึกหักเอาค้ายได้ พวกอ้ายเหต๋รายต๋มค้ายแตก
 หนีไป หมันทหารจีนได้คิดค้ำไปทางประมาณหกสิบเจ็ดเจ็ดสิบเจ็ดเศษ
 จึงให้ต๋นช้อยไชยต๋ญญา เรียกพดทหารให้กลับมากเข้าค้ายข้าศึกพร้อม
 กัน พดททหารจุดเพลิงเผาค้ายชน เก็บได้เครื่องสำตราจู้ต๋ตัง
 ของค่าง ๆ เปนอันมาก แดเด็จ็ยบั้งอยู่บำรุงทแกต๋วทหาร แด
 อาณาประชาราษฎรณเมืองระยองประมาณเจ็ดวันแปดวัน จึงตรัสตั้ง
 ให้ประชุมนายทัพนายกองไทยจีนปลุกชาว่า เรากะทำการทงนี้ จะได้
 คิคิวหิงษาการแก่ผู้ใดนั้นหามิได้ แดปราบปรามพวกคัทรูหมุ่ร้ายหวัง
 จะให้บ้านเมืองราบคาบ จะได้เปบประโยชน์แก่สุขแก่ต๋มณพราหมณา
 จารย์ประชาราษฎรทงปวง จะได้เปบเกียรติยศสืบไปภายน่า แด
 เมืองจันทบูรนนคังแขงอยู่มิได้มาอ่อนน้อมค้อเรา ครนจะยกพดโยธา
 หาญไปต๋กคังจะถึงพินาศนิบหายต๋จเมืองระยอง แต่เอนคุดแก่ประชาชน
 ทงหลาย จะพดอยได้ความลำบากเดื่อต๋รอัน เราจะคิคให้ไปเจรจา
 เกต๋ยถ่ด้อมโดยยุติธรรม ให้พระยาจันทบูรมาอ่อนน้อมยอมเข้าค้วย

เราโดยดี อย่าให้ต้องลำบากแก่ภพตแก่ตัวทหารทั้งปวง จะได้ช่วย
 กันกู้แผ่นดินแก่แผ่นดินมา แต่จะเห็นผู้ใดที่มีสติปัญญาธรรมาไศรย
 จะไปเจรจาความเมืองได้ โดมพระยาจันทบุรีได้ ขุนนางนายทัพนายกอง
 ทั้งปวงจึงกราบทูลพร้อมกันว่า เห็นแต่ นายบุญมี หาดเล็ก กับ นายบุญ
 รอด นายบุญมา น้องภรรยาพระยาจันทบุรี ทั้งสามคนจะไปเจรจา
 ความเมืองให้สำเร็จราชการได้ จึงตรัสใช้ตามนายนั้นไปณเมืองจันทบุรี
 ตามคำปรึกษาขุนนางทั้งปวง จึงนายเผือกญวนกับนักมาเขมรทูลรับ
 อาสา พาข้า้หาดวงตามนายลงเรือไปทางทะเล ใช้ใบไปห้าวันถึง
 ปากน้ำเมืองจันทบุรี จึงเข้าไปหาพระยาจันทบุรีเจรจาความเมืองซักชวน
 โดยดี พระยาจันทบุรีก็มีความยินดี ตั้งให้ขุนจางวางค้อรับเลี้ยงดู
 ข้า้หาดวงทั้งสามนายโดยปรกติด้วยนิยมนเข้าด้วย จึงว่าแก่ข้า้หาดวงว่า
 งดอีกสิบวันข้า้พเจ้าจึงจะออกไปรับเสด็จกับทั้งกองทัพเข้ามา ในเมืองครั้น
 เพศบ่ายจึงแต่งเรือรบดำหนึ่งมีพลแจวสี่สิบคนส่งพร้อมด้วยเครื่องสำตราดู
 พระยาจันทบุรีจึงพาข้า้หาดวงมาลงเรือออกไปส่งณปากน้ำ ถึงเรือ ทอด อยู่
 นั้น แล้วพาข้า้หาดวงทั้งสามนายขนบนศาลเทพารักษ์ชวนกันกระทำสัตย์
 ส่าบาศ แต่จึงถามพวกข้า้หาดวงว่าเราได้ส่าบาศเป็นมิตรร่วมชีวิต
 กันแล้ว อย่าได้อำพรางกันเลย ซึ่งเจ้าตากให้มาหาเราไปนี้เหตุผล
 ร้ายดีประการใด จึงบอกแก่เราแต่ตามจริงเถิด ข้า้หาดวงจึงตอบ
 ว่าท่านอย่าคิดแค้นใจเลย อันเจ้าของเรานี้มีนาพระไทยตั้งอยู่ในสัตย์
 สุจริต จะตรัสสิ่งใดจะได้เป็นกตอุบายมาฆ่าพ่อตวงแก่ผู้ใดนั้นหาไม่ได้
 ถ้าผู้ใดมิได้ประทุษร้ายก่อนแล้ว ที่จะทำอันตรายแก่ผู้หนึ่งมิได้เป็น
 อันชาติ ท่านจงคงภักดีจตรอย่าได้ คิดรังเกียจสิ่งใดสิ่งหนึ่งเลย

พระยาจันทบูรก็มีความยินดี จึงให้แต่งเครื่องเสวยฝากมาถวาย พวก
ข้าหลวงก็ตั้งเรือเด่นกตัมมาถึงปากน้ำเมืองระยอง เข้าเฝ้านำเอาข้อ
ความซึ่งเจรจากันนั้นกราบทูลให้ทราบ.

๑ ครั้นถึงกำหนดสืบวัน พระยาจันทบูรก็ได้มาตามสัญญา ให้แต่
กรมการเอาเข้าเปิดอกบรรทุกเรือมาตั้งเกวียนหน้ามาถวายณเมืองระยอง.

๑ อยู่มาสองวันต่อมา จึงหัดวงบางตมุงบุญเมือง กับไพร่ยี่สิบ
คน ถือน้ำส้มออกมากลางพระยาจันทบูร ใจความว่าให้พระยา
จันทบูรแต่งดอกไม้ทองเงินเข้าไปนาค่ายโพธิ์สามต้น จะส่งขึ้นไปถวาย
พระเจ้าอังวะ จึงแวะเข้าจะเฝ้าที่เมืองระยอง แดพระหัดวงขุนหมื่น
นายทัพนายกองได้แจ้งเหตุนี้จึงกราบทูล ครั้นได้ทรงทราบก็มีได้ไว้
พระไทย ครั้นว่าหัดวงบางตมุงเป็นพรรคพวกพม่า พม่าใช้มาเป็น
กตอบาย มีใช้คนของเราซึ่งได้เคยติดตามใช้สอยมาแต่ก่อน จะ
ไว้ใจให้อยู่ในกองทัพเรามีได้ ด้วยเอาใจออกหากจากกรุงเทพแล้ว
แต่นายบุญรอดแซนอ่อนจึงกราบทูลว่า จะขอเอาตัวไปประหารชีวิตครั้น
จึงครั้นขอชีวิตไว้ แล้วให้หาตัวหัดวงบางตมุงเข้ามาเฝ้า จึงครั้น
ประกาศด้วยพระราชโองการบัญชาขุนนางทั้งปวง ว่าพม่ามาล้อมกรุงเทพ
ครั้น ผู้ใดจะตั้งจิตคิดเข้าด้วยพม่าห้ามมิได้ แต่ถึงกาลแล้วหาก
จำเป็น ถิ่นหัดวงบางตมุงก็มีได้เป็นข้าใช้สอยของเรามาแต่ก่อน แต่
เห็นว่าพอจะใช้ราชการได้อยู่ ให้เอาตัวไว้ใช้ แดราชการเมือง
จันทบูรนั้นก็ยังไม่สำเร็จ เราแจ้งอยู่ว่าหัดวงบางตมุงชอบพอกันอยู่กับ
พระยาจันทบูร เราจะใช้ให้เอาหนังสือพม่าไปให้พระยาจันทบูร ๆ
ก็จะมารับเราเข้าไปในเมือง คิดราชการด้วยกันตามคำปฏิญาณสัญญา

ไว้ แล้วจะได้แจ้งในความสัจย์สุจริตของเราด้วย อนึ่งพม่าซึ่งมา
ตั้งต่อมกรุงเทพออยู่นั้น ฝ่ายกรุงเทพได้มีหนังสือออกไปถึงองค์เชียง
ญวน ซึ่งเป็นพระยาราชานครศรีนครเมืองพุทไธมาศ ขอกองทัพ
แต่เสบียงอาหารเข้ามาช่วยกรุง พระยาราชานครศรีญวนก็ได้แต่งกอง
ทัพเรือดำเตยเข้ามาช่วยถึงปากน้ำเมืองสมุทรปราการ พม่าตั้งทัพสกัด
อยู่ณเมืองธนบุรีไปไม่ถึงกรุง พอสิ้นเสบียงก็กลับใจ เห็นว่าความ
ชอบเมืองพุทไธมาศมีแก่กรุงอยู่ บัดนี้เราจะให้มีศุภอักษรไปถึงพระยา
ราชานครศรีญวน ให้ยกทัพเรือเข้ามาช่วยกันกับเราไปที่ทัพพม่าซึ่ง
ตั้งอยู่ณเมืองธนบุรี จึงจะเปนความชอบแก่เมืองพุทไธมาศยิ่งขึ้นไป
ขุนนางนายทัพนายกองทั้งปวงก็เห็นชอบด้วยพระราชดำริห์พร้อมกัน จึง
ให้แต่งศุภอักษรให้พระพิไชยกับนายบุญมีดองนาย ถี้อออกไปถึงพระยา
ราชานครศรีเมืองพุทไธมาศ กับประทานเสื้ออย่างฝรั่งไปให้ด้วยตัว
หนึ่ง ดงเรือเดินไปทางทะเลแต่ในแรมเดือนนี้มีใจอริศกัน.

๑ ฝ่ายขุนราม หิมข่อง พวกอ้ายเหตาร้ายซึ่งแตกหนีไปจาก
เมืองระยองนั้น คู่สมัคพรรคพวกไปตั้งอยู่ณบ้านประแด่แขวงเมือง
จันทบูร ให้ไพร่พลตบเข้ามาดักโคกระบือช้างม้าณกองทัพหลวง
ซึ่งตั้งอยู่ณเมืองระยองนั้นเอง ๆ ครั้นได้ทรงทราบจึงตรัสว่า อ้าย
เหตาร้ายคิดมาประทุษร้ายอยู่ จะดะมันไว้มิได้ จำจะยกกองทัพ
ไปปราบปรามเสียให้สิ้นเดียนหนาม จึงเสด็จกรีธาทัพจากเมืองระยอง
ไปถึงบ้านประแด่ บ้านไร่ บ้านคร่ำ เมืองแกลง ซึ่งอ้ายเหตาร้าย
รายด่านกนอยู่นั้น ให้พดทหารยิงปืนใหญ่น้อย แล้วเข้าโจมตีได้
ศตุมบอนพันแทง พวกอ้ายเหตาร้ายก็แตกหนีไป แต่อ้ายขุนราม

หมื่นซ่ง คำนวณหนีหนีไปอยู่ด้วยพระยาจันทบูร ๆ รับตัวไว้ จับ
 ได้แต่ทหารคือนายบุญมีบางเหยหนึ่ง นายแทนหนึ่ง นายมีหนึ่ง
 นายเมืองพม่าหนึ่ง นายฉันทมอหนึ่ง นายบุญมีบุตรนายฉันทหนึ่ง
 กับทั้งครอบครัวผู้คนข้างม้า โคกระบือแต่เกวียน ซึ่งย้ายเหตาร้ายดัก
 เขาไปไว้แต่ก่อนเป็นอันมาก จึงเสด็จเด็กที่พกดับมาณเมืองระยอง
 ตั้งบำรุงรพตทแถมอาหารใหม่กำลัง แด่เกิดยกด้อมอาณาประชาราษฎร
 ซึ่งแตกคณออกไปอยู่บ้างนั้นได้มาเป็นอันมาก ก็เสด็จยังทัพคอยท่า
 พระยาจันทบูรอยู่.

๑ ครั้นถึงวัน ๗ ๑๔ ๔ ค่ำปีจออัฐศก จึงพระพิไชยแสนนายบุญมี
 ขำหดวงก็ไปถึงปากน้ำเมืองพุทไธมาศ จึงนำเอาศุภอักษรกับเสื่ออย่าง
 ฝรั่งนั้นขนไปให้พระยาราชาศรัยรัฐ แด่เจรจาตามข้อความในศุภอักษร
 นั้น พระยาราชาศรัยรัฐก็มีความยินดี จึงว่าฤกษ์จะเข้าไปยาก
 ขัดด้วยดมอยู่จะไปมีทัน ค่อถึงเดือนแปดเดือนเก้า จึงจะยกทัพ
 เรือเข้าไปช่วยราชการ ครั้นถึงวัน ๒ ๑๔ ๕ ค่ำปีกุญนพศก จึง
 ให้องไกรเรื่องทหารจีน นำศุภอักษรตอบกับทั้งบรรณาการตั้งเรือดำหนึ่ง
 มากับเรือขำหดวงถึงปากน้ำเมืองระยอง ขำหดวงทั้งต้องนายก่นำ
 องไกรเรื่อง กับทั้งศุภอักษรตอบแต่เครื่องบรรณาการขนเฝ้าณค่ายท่า
 ประตูนเมืองระยอง กราบทูลถวายศุภอักษรแต่เครื่องบรรณาการทั้งปวง
 จึงประทานตั้งของตอบแทนให้แก่พระยาราชาศรัยรัฐโดยสมควร แด่ว
 องไกรเรื่องก็ทูลลากลับไปยังเมืองพุทไธมาศ.

๑ ขณะนั้นได้ข่าวมาว่า นายทองอยู่น้อยช่องส้มผู้คนอยู่นเมือง
 ชลบุรี ประพฤติพาดทุจริตหยาบขำข่มเหงอาณาประชาราษฎรผู้हांที่

ฟังมิได้ แต่ผู้ใดซึ่งมีใจภักดีจะออกมาฟังพระบรมมัทรมิได้ นาย
 ทองอยู่เป็นเดียนหนามคอยสกัดคัดทางสัญจรคนทั้งปวงไว้ มิให้ไปมา
 โดยสะดวก จึงมีพระประดำทตั้งให้ขุนมนุชุนางนายทัพนายกองเข้า
 เผ้าพร้อมกัน แล้วคร่ำปฤษาว่าเราก็คิดการครองนั้ด้วยดีแล้วชีวิต เพราะ
 คิดกรุณาประชาราษฎรซึ่งหาที่พำนักมิได้ แต่แผ่นดินจะไม่เกิดจลาจล
 เป็นสุขสมบูรณ์เป็นทศพระพุทธรธาตนาไฉน เพราะปราศจากหลัก
 คอเดียนหนามคือคนอาดีจอากรรม ควรเราจะไปตั้งถนทรมานนาย
 ทองอยู่น้อยให้ตะพยค่อร่าย ตั้งอยู่ในคตองธรรมสุจริตราบคาก่อน
 สมนพรหมณาจารย์อาณาประชาราษฎรจะได้ยู่เย็นเป็นสุข ขุนนาง
 นายทัพนายกองทั้งปวงก็เห็นชอบตามกระแสพระดำริห์พร้อมกัน จึง
 เสด็จดำเนินทัพกลับมายังแขวงเมืองชดบุรี ตั้งประทับอยู่ณบ้านหนอง
 มน ให้ทหารไปล่อดนมคู้ได้เนอความว่านายทองอยู่เตรียมพตจะคอย
 ค่อรบ จึงเสด็จยาคราทพี่เข้าไปหยุดประทับอยู่ณวัดหาดวง ใกล้
 เมืองชดทางประมาณร้อยเส้น จึงคร่ำใช้นายบุญรอดชวนอ่อนกับนาย
 ชื่นบ้านทำไซ้ ซึ่งเป็นมิตรสหายกับนายทองอยู่ ให้เข้าไปเจรจา
 เกตยกล่อมโดยดี นายทองอยู่ก็อ่อนน้อมยอมเข้าด้วยมิได้ขัดขวาง นาย
 บุญรอดนายชื่นจึงพานายทองอยู่ออกมาเผ้าณวัดหาดวง ขอด้วามิภักดี
 กระทำความล่ดภัยสาบาตถวาย แล้วเชิญเสด็จเข้าไปณเมืองชดประทับ
 อยู่ณแก่งจันแห่งหนึ่ง จึงเสด็จทรงช้างที่นั่ง นายบุญมีมหาดเล็ก
 เป็นควาญท่าย นายทองอยู่ก็นำเสด็จไปเดียบเมืองทอคพระนครเมือง
 ชดบุรีทวแต่ว ก็เสด็จกลับยังที่ประทับ นายทองอยู่จึงพาขุนหมื่น
 กรมการทั้งปวงมาถวายบังคมพร้อมกัน จึงโปรดตั้งนายทองอยู่น้อย

ให้เป็นพระยาอนุราชบุรีศรีมหาสมุทรของเมืองชต แดงขุนหมื่นกรม
 การครบที่ตามตำแหน่งถาณาศักดิ์ แล้วประทานรางวัลแก่พระยาอนุราช
 กระบี่บังเงินเต็มหนึ่ง เต็มซำบดอกใหญ่พันแดงคุมทองเก้าคุมตัว
 หนึ่ง เข็มขัดประดับพลอยสายหนึ่ง แล้วโปรดประทานโอวาทสั่ง
 ดอนว่าแต่ก่อนท่านประพฤติกการอาชรรวมทุจริต ตั้งแต่นั้นจงระเดี่ยอย่า
 ได้กระทำสืบต่อไป จงตั้งใจประพฤติกุศลสุจริตธรรม ให้สมควร
 แก่ถาณาศักดิ์แห่งท่าน พึงอุดำทำนุกับบำรุงสมณพราหมณาประชา
 ราชฏวโดยยุติธรรม แล้วประทานเงินตราสองชั่งไว้สำหรับให้สังเคราะห์
 สมณพราหมณาประชาชน ผู้ยากไร้ขัดสนด้วยเข้าปลาอาหาร แล้ว
 ตรีคั่งพระยาอนุราชบุรีว่า ถ้าผู้ใดจงใจจะมาอยู่ในสำนักท่าน ๆ จง
 โอบอ้อมอารีเลี้ยงดูไว้อย่าได้เบียดเบียนบีฑา ถ้าผู้ใดมีใจสวามิภักดี
 ส้มักจะตามเราออกไป ท่านอย่าได้มีใจอิดสา จงกรุณาอย่าขัด
 ขวาง ช่วยส่งผู้หนีออกไปให้ถึงสำนักนี้เราโดยสะดวก อย่าให้เป็น
 เหตุการตั้งไต่ได้ แลท่านจงบำรุงพระพุทธศาสนา อนุเคราะห์แก่
 อาณาประชาราษฎรให้ทำมาหากินอยู่ตามภูมิถาณา อย่าให้มีโจร
 ผู้ร้ายเบียดเบียนแก่กันได้ แล้วประทานเงินตราแก่ดัดปเหร์อให้ชนทราก
 อาศัพอันอดอาหารตายทั้งเรียรายอยู่นั้นเผาเสียให้สิ้น แล้วประทาน
 บังดักุถาณ แดแจกเงินตราอาหาร แก่ยาจกวรรณิพกณเมืองชตบุรีนเป็น
 อันมาก แล้วทรงอุทิศแม่ผลกุศไปแก่คนตายทั้งหตายอันไปสู่ปรโลก
 เพื่อจะให้เป็นปัจจัยแก่พระโพธิญาณ แล้วเสด็จดำเนินทัพกลับมายัง
 เมืองระยอง.

๑ ฝ่ายพระยาจันทบูร ซึ่งได้ถวายสัตย์ปฏิญาณว่าจะมารับเสด็จเข้าเมืองนั้น ก็มิได้มาตามสัญญา เพราะเหตุขุนรามหมื่นช่องขยงว่ากล่าวให้คอรบ จึงให้ตกแต่งบ้อมค่ายประตูหอรบเอาปืนใหญ่น้อยชนตั้งรายไว้รอบเมือง ครั้นเตรียมการพร้อมแล้ว จึงแต่งคิดอุบายแต่งให้พระสงฆ์สี่รูปให้มาเชิญเสด็จเข้าไปณเมืองจันทบูร แล้วจึงจะกุมเอาพระองค์ แต่พระสงฆ์สี่รูปมามิทัน เสด็จไปเมืองขตบุรี จึงยังทำอยู่ณเมืองระยอง ครั้นเสด็จกลับมาถึงเพลาเช้า จึงเข้าไปถวายพระพรตามคำพระยาจันทบูรตั้งมานั้น จึงทรงพระดำริห์ด้วยวิจารณ์ญาณก็ทราบว่าเป็นกตอุบาย เพื่อกกรรมนิมจะให้เมืองจันทบูรถึงพิพาศนิบหาย จึงพรวิญญูเป็นไปตามเหตุ ก็ทรงนิ่งมัทยค้อยมิได้ตรัสตอบประการใด ครั้นพระสงฆ์ออกไปแล้ว จึงตรัสปลุกษานายทัพนายกองทั้งปวงว่า ซึ่งพระยาจันทบูรให้พระสงฆ์มารับเรา ใครจะเห็นร้ายดีประการใด นายทัพนายกองทั้งปวงปลุกษาพร้อมกันกราบทูลว่า ข้าพเจ้าทั้งปวงเห็นว่าพระยาจันทบูรจะคิดประทุษฐุร้ายเป็นแท้ จึงตรัสว่าเมื่อเหตุเป็นดังนี้ชอบจะไปฤาอย่าไปประการใด นายทัพนายกองกราบทูลว่าควรจะได้ไป จะได้ประโยชน์สองประการ คือมันมาทว่าพระยาจันทบูรเสียดัตย์จะคิดประทุษฐุร้าย ก็จะได้ทราบให้เสียพยดอันร้าย ถ้าพระยาจันทบูรคงอยู่ในสัตย์ ก็จะได้ประทวนโอวาทสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในยุติธรรมสุจริต ช่วยทำนุกันบำรุงแผ่นดินสืบไปภายหน้า ครั้นรุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง จึงเสด็จยกกองทัพออกจากเมืองระยอง ให้พระสงฆ์สี่รูปนำเสด็จไป ประทับร้อนแรมโดยระยะทางห้าวันถึงตำบลบางกระจะหัวแขวน จึงดำเนินทัพไปใกล้เมืองจันทบูร.

๑ ฝ่ายพระยาจันทบูร จึงให้หัตถ์ปลัดกับขุนหมื่นกรมการออกมา
นำทัพ คิดเบงกตอุบายจะให้กองทัพเดียวไปข้างทางใต้เมือง จะให้
ข้ามน้ำไปปากกระวันออก แล้วจะยกพลทหารออกโจมตีในเมื่อข้ามน้ำ
ครั้นทรงทราบจึงให้นายบุญมีมหาเด็ก ขันน้ำควมไปห้ามกองนำ มิให้ไป
ตามทางหลวงปลัดนำนั้น ให้กลับมากตามทางฝ่ายขวาตรงจะเข้าประตู
ท่าช้าง เสด็จหยุดประทับพุดคำบวัดแก้วริมเมืองจันทบูร ให้พล
ทหารตั้งกองล้อมรอบวัดแก้วซึ่งเสด็จประทับอยู่นั้น แต่พระยาจันทบูรก็
ให้พลทหารชนประจำรักษาหน้าที่เชิงเทินรอบเมือง จึงใช้ขุนพรหมธิบาท
กับร่ำมรณพอน นายดีม นายแก้วแขก นายแม่แขก ออกมาต้อนรับเชิญ
เสด็จเข้าเมือง จึงตรัสว่าซึ่งพระยาจันทบูรเป็นผู้น้อย ควรจะออก
มากกระทำดีมาการจะแก่เราอันเป็นผู้ใหญ่ก่อนจึงจะชอบ แต่ซึ่งจะให้
เราผู้ใหญ่เข้าไปหาผู้น้อยก่อนนั้นมิบังควร เรายังไม่เข้าไปก่อน จง
ไปบอกให้พระยาจันทบูรออกมาหาเรา เราจะได้แจ้งเนื้อความซึ่งขัด
ข้องในใจเรา ด้วยขุนรามหมื่นช่องอันเป็นศัตรูของเราเข้าไปอยู่ด้วย
พระยาจันทบูร จะทำให้เราทั้งสองผิดหมองน้ำใจกัน แม้พระยา
จันทบูรจะมีออกมาหาเรากดี ตั้งด้วยขุนรามหมื่นช่องออกมากกระทำดี
ต่อเราแล้วเราก้จะเข้าไปในเมือง ด้วยสันความรังเกียจแก่กัน แต่
เรามีจิตรักใคร่เอ็นดูพระยาจันทบูรคัจฉน้องร่วมอุทรเดียวกัน อย่าให้
พระยาจันทบูรมีความรังเกียจเราเลย เพราะเหตุพระยาจันทบูรกับเรา
ห้ามข้อขัดเคืองสิ่งใดกันไม่ ด้วยประทานรางวัลแก่ขุนพรหมธิบาทโดย
ดีสมควร แต่ขุนพรหมธิบาทกับผู้น้อยทั้งหลาย ก็บังคมตากลับเข้าไป
แจ้งความแก่พระยาจันทบูรตามข้อรับสั่ง พระยาจันทบูรจึงใช้ให้ร่ำมรณ

ทรงช้างพระที่นั่งคชชานนามพังครับญชรขับเข้าทำตายประตูเมือง พด
 ชาวเมือง ซึ่งรักษาประตู แดบ้อมเชิงเทินนั้น ก็ยิงปืนใหญ่น้อย ออกมาดั่งท่า
 ฝน ด้วยเดชพระบารมีกระสุนปืนหาถูกต้องรพธูผู้ใดไม่ ความทุกข์
 จึงเกี่ยวช้างพระที่นั่งให้ถอยออกมา ก็ทรงพระพิโรธ เจอพระแสงดาบ
 ขนจะฟันความทุกข์ ความทุกข์ร้องทูลขอชีวิต จึงทรงกฤษแห่ง
 ช้างพระที่นั่งขับเข้าทำตายประตูเมืองพังดัง ทหารนำช้างเข้าไปในเมือง
 ไต่แถวให้ร้องชนพร้อมกันตามสัญญา แดพวกพดชาวเมืองซึ่งรักษา
 หน้าที่อยู่นอกคันทนแตกหนีออกจากเมือง พระยาจันทบูรก็พาบุตรภรรยา
 หนีออกจากเมือง ลงเรือต้นไปณเมืองพุทไธมาศ พวกพดไทยจีน
 เข้าไปจับได้ครอบครัวแต่ได้ทรัพย์สิ่งของทองเงินปืนใหญ่น้อย แดเครื่อง
 ลำตราวุธต่าง ๆ เปนอันมาก ก็เสด็จยับยังอยู่ในเมืองจันทบูร.

๑ ฝ่ายหัตถวงนายก็คิดเป็นเชื้อแขกออกไปราชการณเมืองจันทบูร แต่
 ก่อนที่พิพม์ยังไม่มาต่อมกรุงเทพมหานครนี้ ยังค้างอยู่ในเมือง จึงมา
 เผื่อถวายตัวเป็นข้าทำราชการสืบไป ก็โปรดเลี้ยงไว้ด้วยเป็นข้าราชการ
 เก่ารู้ขนบธรรมเนียม จะได้ปฤักษาราชการงานทั้งปวง แดวจึงตั้งที่
 ถานันดรตำแหน่งผู้ใหญ่แต่ผู้น้อยแก่ผู้มีความชอบตามสมควรแก่คุณานุรูป
 ถ้วนทุกนาย^๒ แด้วโปรดพระราชทานบำเหน็จรางวัลสิ่งของทองเงิน
 ต่าง ๆ แจกทั่วกันแล้ว จึงเสด็จดำเนินทัพจากเมืองจันทบูรโดยทาง

ทมิฬเดินชดไต่บนทคณัน คือที่เป็นตายพระราชหัตถ์เดชาพระบาท
 สัมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก้.

๑ เดิมว่า ไกรธ
 ๒ ,, คน

สถิตมารก็ออกไปเมืองตราด คำรงค์ให้พระรามพิไชยกับหัตถวงราชริน
 เปนแม่กองทัพเรือ เรือประมาณห้าสิบสำกไปทางทะเล ขณะเมื่อ
เสด็จยাত্রา^๕ที่พบยกไปครั้งนั้น ด้วยเดชพระบารมีบันดาลฝนตก
 เจ็ดวันเจ็ดคืน ตามระยะทางไปจนบรรดถึงเมืองตราด ^๕เกิดยกต่อม
 ฆาณาประชาราษฎรให้อยู่เย็นเปนสุข แล้วได้ทราบข่าวว่าสำเภาจันตูก
 ค้ามาทอดอยู่ณท้องทะเล นำปากน้ำเมืองตราดเปนหลายสำ จึงให้
 ข้ำหดวงไปหาควนายสำเภามาโดยดี แตนายสำเภาชัดแข่งไม่มา
 กัดบ่ต่อรบยิงเอาเรือข้ำหดวง ข้ำหดวงกัดบ่เข้ามากราบทุด้ทรงพระ
 พิโรธ^๖ จึงเสด็จลงเรือใหญ่ยกกองทัพเรือออกไปล้อมไว้คืนหนึ่ง พวก
 จันตูกสำเภายังไม่อ่อนน้อม ครั้นเพดาร์ุงเข้าจึงตรัสตั้งนายทัพนาย
 กองให้ยกเข้าตีสำเภา พวกจันตูกรบยิงปืนโต้ตอบกันอยู่ประมาณ
 กี่วัน พดข้ำหดวงปืนชนสำเภาได้ ได้ฆ่าฟันจันตูกสำเภาตายเปน
 หลายคน พวกจันตูกค้ากัฟ่ายแพ้ เก็บได้ทรัพย์สิ่งของทองเงินแต่ม้า
 แพรเปนอันมาก แดจันเจียมผู้เปนใหญ่นายสำเภาทั้งปวง ก็อ่อน
 น้อมยอมสวามิภักดิ์ นำเอาบุตรหญิง^๗ คนหนึ่งมาถวาย ในวันหนึ่ง
^๘เสด็จกลับมาณเมืองจันทบูรโดยทางทะเล ตั้งขยับอยู่ต่อเรือรบณเมือง
 จันทบูรประมาณสามเดือน ได้เรือร้อยลำเศษ.

๓	เดิมว่า	บกยก
๔	เดิมไม่มี	
๕	เดิมว่า	กริธา
๖	เดิมว่า	โกธร
๗	เดิมว่า	บุตรี

๑ ฝ่ายข้างกรุงเทพมหานคร เมื่อกองทัพพม่ายกกลับไปแล้ว จึง
พระนายกองผู้รักษากรุง ก็ใช้ผู้คนไปเที่ยวค้นหาพระเจ้าแผ่นดินทุก
แห่งทุกตำบล จึงไปพบที่สุ่มทุมไม้ใกล้บ้านจิก อดอาหารมิได้เสวย
ถึงสิบเอ็ดสิบสองวัน คนทั้งนั้นจึงหามพระองค์มาตงเรือรบขึ้นไป
ณค่ายโพธิ์สามต้น พอถึงก็ดับสัญญาณพระชนม์ แต่สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยามรินทร์ อยู่ในราชสมบัติเก้าปีก็เสวยพระ
นคร รวมสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งเสวยราชสมบัติในกรุงเทพฯ
นครศรีอยุธยาหน ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าอยู่ทองเป็นประมุข แรก
สร้างกรุงเทพมหานครหน ทราบเท่าถึงสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่นั่ง
สุริยามรินทร์เป็นพระองค์ที่ ๒ เสวยกรุงเทพฯนครศรีอยุธยาหน นับ
กระษัตริย์ได้สามสิบสี่พระองค์ด้วยกัน แต่อายุพระนครตั้งแต่แรก
สถาปนาในศักราช ๗๑๒ ปีชาตโทษก ทราบเท่าจนเสวย ในศักราช ๓๑๒๘
ปีกฤษณพงศ์กน คิดอายุพระนครได้ร้อยสิบเจ็ดปีโดยกำหนด.

๑ ฝ่ายพระนายกองจึงให้เชิญพระศพไปฝังณ โศกพระเมรุ ที่ถวาย
พระเพลิงในพระนครน ต่อจกแจงการบ้านเมืองราบคาบแล้วจึงจะคิด
การถวายพระเพลิง.

๑ ขณะนั้นแต่บรรดาประชานทงหลาย ซึ่งหนีพม่าเหลืออยู่นั้นต่าง ๆ

๘	เดิมว่า	ดีริกระษัตริย์
๙	„ „	ประถมกระษัตริย์
๑๐	เดิมไม่มี	
๑๑	„ „	
๑๒	เดิมว่า	เป็นปัจฉิมกระษัตริย์

คุ่มดัมภ์พรรคพวกครอบครัวอยู่เป็นพวกเป็นเหล่า ผู้ใดที่มีมือเข้มแข็ง
 ก็ตั้งตัวเป็นนายชุมนุม ช้องดุ่มคุ่มครองผู้คนครอบครัวเป็นอันมากตั้ง
 ชุมนุมอยู่แห่งหนึ่ง แต่ชุมนุมตั้งอยู่ตั้งนมในจังหวัดแขวงกรุงแตแขวง
 หัวเมืองแตล่วน แลหัวเมืองอันฝ่ายเหนือได้เป็นอันมากหลายแห่งหลาย
 ตำบล ชัดต้นด้วยเข้าปตาอาหารแต่เกลือไม่มีจะกิน ต่าง ๆ ครอบงำ
 ชิงอาหารกัน ชุมนุมยกไปตั้งชุมนุมหนึ่ง ชุมนุมหนึ่งไปตั้งชุมนุมโน้นต่อ ๆ
 กันไป ที่นายชุมนุมไหนเข้มแข็งก็มีไชยชำนะ แด่เกิดฆ่าฟันกันเป็น
 จลาจลไปทั่วทั้งแผ่นดินในเขตรแดนแคว้นแคว้นสยามประเทศ เหตุว่าหา
 เจ้าแผ่นดินจะปกครองมิได้ เหมือนคัจฉ์ถันดรกัถปแตตุพภิกษันดร
 กัถป แด่พระราชวงษานวงษ์^{๓๓} ซึ่งเห็ด้อยู่พม่ามิได้เอาไปนั้น ตก
 อยู่ณค้ายโพธิ์สามต้นกมบาง ที่หนีไปเมืองอันนกกมบาง แด่เจ้าฟ้า
 สุริยา ๑ เจ้าฟ้าพิทวด ๑ เจ้าฟ้าจันทวดี ๑ พระองค์เจ้าพักทอง ๑
 ทรง ๔ พระองค์ นเป็นราชบุตรพระพุทเจ้าหดวงในพระบรมโกษฐู แด่
 เจ้ามิตรบุตรีกรมพระราชวัง ๑ หม่อมเจ้ากระจาดบุตรีกรมหมื่นจิตร
 สุนทร ๑ หม่อมเจ้ามณีนุตรีกรมหมื่นเสฎฐภักดี ๑ หม่อมเจ้าฉิม
 บุตรีเจ้าฟ้าจิด ๑ เจ้าทงนตกอยู่กับพระนายกองณค้ายโพธิ์สามต้น
 อนึ่งพระองค์เจ้าทบทิมบุตรีสมเด็จพระโอยกานัน พวกข้าไทยพาหนี
 ออกไปณเมืองจันทบูร เจ้าตากก็ตั้งเคราะห์รบเคียงคูไว้ แด่เจ้าจุย
 เจ้าศรีตั้งชบุตรีกรมพระราชวังนั้นหนีออกไปอยู่เมืองพุทโธมาศ อนึ่ง
 ชุมนางชาวราชการซึ่งเห็ด้อยู่หนึ่ง ที่ตกอยู่กับพระนายกองกมบาง ที่
 หนีไปอยู่หัวเมืองเหนือใดต่าง ๆ ก็มีบ้าง แด่นายสุจินตามหาดเด็กนน

๓๓ เดิมว่า รัชชยราชวงษ์

หนีออกไปดำเนินอยู่ณเมืองชดบุรี ครั้นรู้ว่าเจ้าตากออกไปตั้งอยู่
ณเมืองจันทบูร จึงพาพรรคพวกบ่าวไพร่เดินบกออกไปเข้าพึ่งอยู่ด้วย
เจ้าตาก เจ้าตากกริ้วไวชบเตยงตั้งเป็นพระมหามนตรี เพราะ ๑๔ รู้จัก
คุ้นเคยกันมาแต่ก่อนกรุงยังไม่เดียนั้น.

๑ ในขณะนั้นหัวเมืองตั้งศกเป็นเจ้าชนอีกหลายตำบล คือเจ้าพระยา
พิศณุโลกเรือง ก็ตั้งศกเป็นเจ้าชนอีกตำบลหนึ่ง แต่พระดังชราชา
เมืองสว่างบุรีนามเดิมชื่อมหาเรื่อน ชาติภูมิเป็นชาวเหนือ แต่ตง
มาเด้าเรียนพระไตรปิฎกณกรุง ได้เป็นที่พระพากุตเดรราชาขณะอยู่
ณวัดศรีโยททยา ภายหลังทรงพระกรุณา โปรดให้ตั้งชนไปเป็นที่พระ
ดังชราชาณเมืองสว่างบุรีแต่ครั้งแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวง แต่มีด้อมค
พรรคพวกผู้คนนับถือมาก ครั้นว่ากรุงเสียแก่พม่าแล้วจึงช่องด้อมผู้คน
เข้าด้วยเป็นหลายเมือง ตั้งศกชนเป็นเจ้าอีกตำบลหนึ่ง แต่หาดีก
ออกเป็นคฤหัสถ์ไม่ คงอยู่ในเพศด้อมณะ แต่หนุ่มผ้าแดง คนทงปวงเรียก
ว่าเจ้าพระฝาง บรรดาเจ้าเมืองกรมการหัวเมืองฝ่ายเหนือตงแต่เหนือ
เมืองพระพิศณุโลกขึ้นไปก็กตั้งวงนับถืออยู่ในอำนาจตงต้น แต่เมือง
เหนือตงนนมีเจ้าชนตงแห่ง แบ่งแผ่นดินออกเป็นตงตงตง ตงแต่
เมืองพระพิศณุโลกตงมาจนถึงเมืองนครสวรรค์กับแควปากน้ำ โพนนเป็น
อาณาเขตข้างเจ้าพระพิศณุโลก ตงแต่เหนือเมืองพระพิศณุโลก
ขึ้นไปจนถึงเมืองน้ำปาดกระตงแดนตงกับแควแม่น้ำปากพงนน เป็น
อาณาเขตข้างเจ้าพระฝาง เจ้าพระฝางตงแต่ตงนายทัพนายกองตง
พระดังชตงต้น คือพระครูกิริมาณนท์ ๑ พระครูเพชรรัตน ๑ พระ

๑๔ เดิมว่า เหตุ

อาจารย์จันทร์ ๑ พระอาจารย์ทอง ๑ พระอาจารย์เกิด ๑ แต่
ดวนเปนนอดชมิได้ตายแก่บาปทั้งนั้น แล้วจุดแจงกองทัพยกลงมาตี
เมืองพระพิศณุโลก ตึงค่ายล้อมเมืองทั้งสองฟากน้ำ แดเจ้าพิศณุโลก
ยกพลทหารออกต่อรบเปนสำมารถ ทฬฝางจะหักเอาเมืองมิได้ แต่
รบกันอยู่ประมาณหกเดือน ทฬฝางก็พากันเลิกกลับไปเมือง.

๑ ฝ่ายแผ่นดินข้างปาก ๑๕ ไต่ก็มีเจ้าชนออกตำบลหนึ่ง คือเมื่อครั้ง
กรุงยังไม่ได้ย่นั้น ทรงพระกรุณาโปรดให้พระยาราชธฤทศออกไป
ครองเมืองนครศรีธรรมราช ให้หลวงนายสิทธิ์ออกไปเปนพระปลัด
แดเจ้าพระยานครศรีธรรมราชนั้นถูกอุทธรณ์ต้องถอดกตบเข้ามาณกรุง
จึงโปรดให้พระปลัดว่าราชการเมืองอยู่ ภายหลังยังหาได้ตั้งเจ้าเมือง
ไม่ ครั้นพระปลัดว่าราชการเทศมณฑลนครเดี่ยแก่พม่า หาพระเจ้า
แผ่นดินมิได้แล้ว จึงตั้งควชนเปนเจ้าครองเมืองนครศรีธรรมราช คน
ทั้งหลายเรียกว่าเจ้านคร มีอาณาเขตแผ่ไปฝ่ายข้างนอกถึงแดนเมือง
แขก ข้างในถึงเมืองชุมพรเมืองปัตทวิ แบ่งแผ่นดินออกไปอีกส่วนหนึ่ง
แดราชฎาทงหลายในหัวเมืองปากใต้ฝ่ายตะวันตก ก็นับถืออยู่ใน
อำนาจเจ้านครทั้งสิ้น แด้วตั้งแต่งขุนนางตามตำแหน่งเหมือนในกรุง
เทศมณฑลนครนั้น.

๑ ฝ่ายเจ้ากรมหมื่นเทพพิพิช กับพระยารัตนาธิเบศ์ แดขุนนาง
ซึ่งหนีออกไปจากกรุงเปนหลายนาย พาส้มัคพรรคพวกไพร่พลครอบ
คริวหนีพม่าไปแต่เมืองปราจีน ขนทางด่านช่องเรือแตกไปณเมืองนคร
ราชสิมาแต่ครั้งกรุงยังไม่ได้ย่นนั้น ไปตั้งอยู่ณด่านโคกพระยา พอ

๑๕ เดิมว่า ปักษ์

พระยารัตนาธิเบศร์บ่วยตงถึงแก่กรรม กรมหมื่นเทพพิพิธก็กระทำกร^{๑๖}
ปดงศพใน^{๑๕}ทนน.

๑ ฝ่ายพระพิมตสงครามเจ้าเมืองนครนายก กับหุดวงนรินทร์ พา
ไพร่พลแตกครอบครัวชายหญิงประมาณสามร้อยหนีพม่าไปทางเขาพนมโยง
ขึ้นไปเมืองนครราชสีมา ไปตั้งอยู่ณตำบลบ้านจันทัก แต่พระยานคร
ราชสีมาเป็นอริกันอยู่แต่ก่อน จึงใช้ทหารให้ตงมาดงฆ่าพระพิมต
สงครามกับหุดวงนรินทร์เสีย กวาดค้อนผู้คนครอบครัวเข้าไปไว้
ในเมืองสิ้น.

๑ ฝ่ายกรมหมื่นเทพพิพิธจึงให้หุดวงมหาพิไชยแสนนายทองคำ นำเอา
หมวกฝรั่ง ๑ เสื้อกระบวนจีน ๑ ผ้าเขียวลายดองผืน ไปประ
ทานพระยานครราชสีมา ครั้นอยู่ประมาณสองสามวันจึงหุดวงพดกรม
การออกมาเฝ้ากราบทูลว่าพระยานครราชสีมาเกณฑ์เขมรตีร้อย จะให้
ออกมาจับพระองค์ตงตงไปณกรุงเทพมหานคร กรมหมื่นเทพพิพิธตก
พระไทยคิดการจะหนี แต่หม่อมเจ้าประยงค์ผู้บุตรไม่เห็นด้วย ก็ทูล
ห้ามไว้ แต่ขุดขอเงินตราห้าชั่งกับผ้ามากึงสิบพับ นำเขาไปเที่ยว
แจกปันนายบ้านสิบสองตำบล เกตยกล่อมคนพวกชาวบ้านมาเข้าด้วย
ได้คนตีร้อยห้าสิบเศษ ครั้นถึงณวัน ๔ ๗ ๓๐ ค่ำปีจอรัฐศก กรม
หมื่นเทพพิพิธจึงให้หม่อมเจ้าประยงค์กับหุดวงมหาพิไชยหุดวงปราบคุม
ไพร่สามสิบเศษ กับพวกชาวบ้านซึ่งเข้าด้วยนัยกตอบเข้าไปชุมนุมอยู่ใน
เมือง พอรุ่งขึ้นเป็นวันพระสิบห้าค่ำ พระยานครราชสีมาไม่ทันรู้ตัว
จะออกมาทำบุญที่วัดกตาง ก็ยกกรูกันเข้าไปด้อมจวน จับตัวพระ

๑๖ เดิมว่า ณาปนกิจ

ยานครราชสีมาได้ก่ฆ่าเสีย แต่หลวงแพ่ง^{๒๖}ของพระยานครราชสีมา^{๒๕}
 โคดขึ้นมาหนีออกจากเมืองทัน หาจับตัวได้ไม่ หม่อมเจ้าประยงค์
 ให้ยิงปืนใหญ่ขึ้นเป็นฤกษ์ แล้วเกณฑ์ให้คนออกมาจับเสด็จกรมหมื่น
 เทพพิพิธเข้าไปในเมือง ประทับอยู่ที่จวน อยู่ประมาณห้าวัน หลวง
 แพ่งไปชักชวนพระพิมายซึ่งเป็นเมืองขึ้นแก่เมืองนครราชสีมา ยกกอง
 ทหารเข้ามาล้อมเมืองนครราชสีมาเข้าไว้ กรมหมื่นเทพพิพิธให้เกณฑ์คน
 ชาวเมืองชนรักษาน้ำที่เชิงเทียน ได้คนน้อย เพราะชาวเมืองไม่เต็มใจ
 หนีไปเสียมาก ผู้ซึ่งชนอยู่รักษา^{๑๗} น้ำที่กำแพงหนเบาบางนัก ต่อ
 รบต้านทานอยู่ได้สี่วัน พวกกองทัพพระพิมายหลวงแพ่งก็ปืนเข้าเมือง
 ได้ข้างค้ำบ้อมวัดพายัพ จับได้ตัวหม่อมเจ้าประยงค์ เจ้าดารา เจ้า
 ชารา บุตรกรมหมื่นเทพพิพิธ กับพระพิไชยราชา หลวงมหาพิไชย
 แดขุนหมื่นนายหมวดนายกอง ฆ่าเสียเป็นหลายคน แดบุตรเจ้ากรม
 หมื่นเทพพิพิธที่เป็นชายนั้น ยังเหลืออยู่แต่หม่อมเจ้าที่น้อย ๆ กับ
 หม่อมเจ้าหญิง แดนายแก่นพวกหลวงแพ่งได้หม่อมเจ้าอุปตไปเป็น
 ภรรยา นายย่นได้หม่อมเต็มห้ามกรมหมื่นเทพพิพิธไปเป็นภรรยา หลวง
 แพ่งจะให้ประหารชีวิตกรมหมื่นเทพพิพิธเสีย พระพิมายขอชีวิตไว้
 จึงเชิญเสด็จไปอยู่ณเมืองพิมาย หลวงแพ่งก็ได้เป็นเจ้าเมืองนคร
 ราชสีมา แดพระพิมายนั้นรักใคร่นับถือกรมหมื่นเทพพิพิธว่าเป็นวงศ์
 ราชตระกูล^{๑๘} ช่วยทำนุบำรุงไว้ ครั้นรู้ข่าวว่ากรุงเสียแก่พม่าแล้ว

๑๗ เดิมไม่มี

๑๘ เดิมว่า กระษัตริย์

พม่ากวาดเอาพระราชวงษา^{๑๙}ไปสิ้น จึงยกกรมหมื่นเทพพิพิธ
 เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ตั้งพระวงษาพระเจ้าแผ่นดิน^{๒๐} คื่อไป เรียกว่าเจ้า
 พินาย เจ้าพินายจึงตั้งพระพินายเป็นเจ้าพระยาศรีสุริยวงษาผู้สำเร็จ
 ราชการ ตั้งนายต๋ามบุตรผู้ใหญ่เป็นพระยามหามนตรี ตั้งบุตรผู้
 น้อยเป็นพระยารวงษาธิราช เรียกว่าพระยาน้อย.

๑ ในขณะเมื่อกรุงเดี่ยแต่นั้น พวกข้าราชการแดนเซอวงษาผู้ต๋อนกรุง
 หนชนไปอยู่กับพระเจ้าพินายเป็นอันมาก จึงโปรดตั้งให้เป็นขุนนาง
 ผู้ใหญ่ผู้น้อยตามสมควรแก่คุณานุรูป แต่ยังไม่หาครบตามตำแหน่งไม่
 แดเจ้าพระยาศรีสุริยวงษาจึงคิดกับบุตรทั้งสองว่า จะจับหตวงแพ่งเจ้า
 เมืองนครราชสีมาฆ่าเสียให้สิ้นเดี่ยหนาม ขณะนั้นหตวงแพ่งทำบุญ
 ให้มัตคร เจ้าพระยาศรีสุริยวงษากับพระยาทั้งสองผู้บุตร จึงพา
 ทหารซึ่งมีฝีมือดีคนกับไพร่พลห้าร้อย ยกจากเมืองพินายมาณเมือง
 นครราชสีมา ฝ่ายหตวงแพ่งไม่ทันรู้ตัวว่าเขาคิดร้าย ใจอยู่ว่า
 เป็นมิตรกัน แดพระยาทั้งสองเข้ามาตั้งดูตครด้วยกันกับหตวงแพ่ง ครั้น
 ได้ที่เจ้าพระยาศรีสุริยวงษาพันหตวงแพ่ง พระยามหามนตรีพันนายแก่น
 พระยารวงษาธิราชพันนาย่นตายทั้งสามคน พวกทหารเมืองพินาย
 ก็ฆ่าพันทหารเมืองนครราชสีมาตายเป็นอันมาก เจ้าพระยาศรีสุริยวงษา
 จึงให้พระยารวงษาธิราชตั้งอยู่ณบ้านจ้อหอรักษาเมืองนครราชสีมาแล้ว
 เจ้าพระยาศรีสุริยวงษาแดพระยามหามนตรีก็กลับไปยังเมืองพินาย ตั้ง
 เกดยกต่อมผู้คนบำรุงอาณาประชาราษฎร์แดทแกต๋อทหารให้มัตกำลังสมบูรณ์

๑๙ เดิมว่า ขัตติยราชวงษา

๒๐ ,, ,, กระษัตริย์

บริบูรณ์ แลอาณาเขตรเมืองพิมายก็แบ่งออกเป็นสี่ส่วนหนึ่ง ตั้งแต่
 แขวงหัวเมืองตะวันออกฝ่ายคองไปกระทั่งถึงแดนกรุงศรีสัตนาคนหุตแต่
 กรุงกัมพูชา ฝ่ายใต้ลงมาถึงเมืองสระบุรีตลอดด้านน้ำแควป่าด็ก แต่
 แผ่นดินครึ่งหนึ่งแบ่งออกเป็นหลายส่วนหลายเจ้า ข้างฝ่ายเหนือก็เป
 นสองส่วน คือเมืองพระพิศณุโลกส่วนหนึ่ง เมืองสว่างบุรีส่วนหนึ่ง
 ข้างฝ่ายใต้ก็เป็นสองส่วน คือเมืองจันทบุรีฝั่งทะเลฟากตะวันออก
 ส่วนหนึ่ง เมืองนครศรีธรรมราชฝั่งทะเลฟากตะวันตกส่วนหนึ่ง ข้าง
 ฝ่ายคองด้านตะวันออกนั้นคือเมืองพิมายส่วนหนึ่ง แต่แผ่นดินส่วน
 กต่างเป็นของพระยาทองโพธิ์ดำมคัณฑ์ส่วนหนึ่ง เป็นหกแดนหกเจ้า
 ด้วยกัน.

๑ ในขณะนั้นฝ่ายเจ้าตากซึ่งตั้งอยู่ณเมืองจันทบุรีต่อเรือรบสำเร็จ ได้
 ทราบข่าวว่ากรุงเทพมหานครเสียแก่พม่าแล้ว ดมณพราหมณาจารย์
แดราชตระกูลสุริย^{๒๑} วรษาเสนาอำมาตย์ประจาราษฎร์ถึงซึ่งพินาศนิบหาย
 พม่ากวาดเอาไปเป็นอันมาก ที่เหลืออยู่ก็ได้รับความทุกข์ลำบากอดอาหาร
 ดมตาย แต่ข้าพนักกันทุกแห่งทุกตำบลเพราะ^{๒๒} หาพระเจ้าแผ่นดินมิได้
 พม่าตั้งพระยาทองโไวรงกรุงเทพมหานคร บรรดาหัวเมืองทั้งปวง
 ก็คิดกำเริบก่อเกิดอหังการ ตั้งตัวเป็นเจ้าชนเป็นหลายเมือง แผ่นดิน
 แบ่งออกเป็นหลายส่วน เกิดจลาจลรบพุ่งกันเป็นหลายพวก แต่ดมณ
 พราหมณ์ไพร่ฟ้าประชากรได้รับความเดือดร้อน^{๒๓} หากฟังมิได้ ทรงพระ

๒๑ เดิมว่า ขัตติย

๒๒ ,, ,, เหตุ

๒๓ ,, ,, เดือดร้อนนาถา

ดำริที่จะปราบยุคเข็ญซึ่งเป็นจตุราจตุให้สงบราบคาบ แดจะก่อกอง
 เทพมหานครให้คั่นคงเป็นราชธานี มีพระราชอาณาเขตรปกแผ่ไปเป็น
 แผ่นดินเดียว ทิวจังหวัดแคว้นแคว้นแดนดงยามประเทศเหมือนดังเก่า
 จึงดำรัสตั้งนายทัพนายกองทั้งปวงให้ตรวจเตรียมเรือรบครบด้วยพิไชยา
 สรรพอาวุธปืนใหญ่น้อย แดเรือดำเตี้ยงเด็บบึงอาหารให้พร้อมเสร็จ แด
 คองข้าหลวงเดิมผู้มีความชอบอยู่ครองเมืองจันทบูรแต่เมืองระยองทั้งสอง
 หอเมืองนั้น.

๑ ครั้นถึงณเดือนสิบเอ็จในปฏิทินพศกนั้น จึงเสด็จยาตรา^{๒๔} พด
 ทัพเรือร้อยดำเคษ พดทหารประมาณห้าพัน ยกจากเมืองจันทบูร
 มาทางทะเล ได้ทราบข่าวว่าพระยาอนุราฐเจ้าเมืองชดกับหลวงพด
 ชุนอินเชียงมิได้ระพคอินร้าย กตบกระทำโจรกรรมออกคชังดำเกา
 แดเรือตูกค่าวนชเหมือนแต่ก่อน มิได้ตั้งอยู่ในธรรมไมวาทซึ่งมีพระ
 ประดาทตั้งต่อนั้น จึงให้หยุดทัพเรือเข้าประทับณเมืองชดบุรี แด
 ให้หาพระยาอนุราฐลงมาเฝ้าณเรือพระที่นั่ง ครักถามกรับเบนต์คัย
 จึงตั้งให้ขุนนางนายทหารไทยจับพระยาอนุราฐประหารชีวิตครเดี่ย แด
 พระยาอนุราฐคงกระพันในตัวเองพันหาเข้าไม่ เพราะ^{๒๕} ด้วยดีคือเป็น
 ทองแดง จึงให้พันนาการแถวเอาตงถ่วงนำเดี่ยวในทเดกถึงแก่กรรม
 แดให้จับหลวงพดตชุนอินเชียง ซึ่งร่วมคิดกระทำโจรกรรมด้วยกนนั้น
 ประหารชีวิตครเดี่ย จึงตั้งผู้มีความชอบเป็นเจ้าเมืองกรมการชนใหม่

๒๔ เดิมว่า กริชา

๒๕ „ „ เหตุ

ให้อยู่รักษาเมืองชตบุรี แล้วก็เสด็จยกพลทัพเรือเข้ามาทางปากน้ำเมือง
สตมฺพปรากฏมาถึงเมืองชตบุรี.

๑ ฝ่ายเจ้าทองอินซึ่งพม่าตั้งไว้ให้รักษาเมืองชตบุรี ก็พาพวกพลออก
ค้อมรบประมาณครึ่งหนึ่งก็แตกพ่าย พัดข้าหลวงจับตัวได้ก็ฆ่าเสีย แด
กรมการทงหนักหนีไปในเพตาดงคัน ขึ้นไปณค่ายโพธิ์สามต้นแจ้ง
ความแก่ผู้พระนายกอง พระนายกองจึงจัดพลทหารไทยมอญให้มอง
ญาเป็นนายทัพ ยกทัพเรือมาตั้งรบอยู่ณพเนียด ในเพตาดงคัน
วันนั้นเรือรบพระยากระต่าโหมซึ่งบรรทุกกระสุนดินดำมานั้นล่มตง จึง
ให้ตั้งพระราชอาชญาเขียนพระยากระต่าโหมแลขุนนางฝ่ายทหารเป็นหลาย
คน แล้วตรัสสั่งให้เร่งรีบยกทัพเรือขึ้นไปณกรุงในเพตาดงคัน แด
มองญานายทัพโพธิ์สามต้นนั้น รู้ข่าวว่าทัพหลวงยกชนมาถึงกรุง
เทพแต่ก็เกรงกลัวพระเดชานุภาพมิได้คงอยู่สู้รบ ก็ถอยหนีไป
ณค่ายโพธิ์สามต้น.

๑ ครนรุ่งเช้าเป็นวันเดือนสิบสองข้างขึ้นเพตาดงคันโมงเค็ช ให้พล
ทหารยกเข้าตีค่ายโพธิ์สามต้นฟากตะวันออกแตก จึงตรัสสั่งให้ทำ
บันไดจะพาดเข้าบันค้ายใหญ่ฟากตะวันตก ซึ่งมีกำแพงที่พระนายกอง
อยู่นั้น แดกองพระยาพิชิตพระยาพิไชยทัพจีนเป็นกองนำ ยกเข้าตี
ค่ายประชิดณวัดกลาง ห่างค่ายใหญ่ประมาณเจ็ดแปดต้น ครน
รุ่งขึ้นอกวันหนึ่งจึงดำรัสให้ทัพจีนกองนำยกเข้าตีค่ายพระนายกอง พระ
นายกองก็คุมพลทหารออกค้อมรบ รบกันตั้งแต่เช้าจนเพตาเที่ยง พวก
พระนายกองพ่ายหนีเข้าค่าย ทัพจีนได้ติดตามเข้าไปในค่าย พระนายกอง
สู้รบอยู่จนตัวตายในค่ายนั้น พวกพลทัพจีนได้ฆ่าฟันพลทหารพระนาย

กองล้มตายในค่ายนั้นเป็นอันมาก ที่เหลืออยู่ก็แตกหนีไปจากค่าย
แต่มีองฆานันพาพรรคพวกทหารของตัวหนีขึ้นไปณเมืองนครราชสีมา ไป
เข้าด้วยพระยาอรรณพราชซึ่งตั้งอยู่ณด่านเจ็ทหอมนั้น.

๑ ฝ่ายเจ้าตากครั้นได้ค่ายโพธิ์สามต้นแล้ว จึงได้จัดด้วยพดโยธา
ทหารให้เข้าไปในค่าย ประทับอยู่ณเจอนพระนายกอง จึงพระยาธิเบศ
บดีขุนนางเก่าในกรุงเทพมหานครซึ่งตกอยู่ณค่ายโพธิ์สามต้นนั้น มา
กราบถวายบังคมต้อนรับ จึงตรัสสั่งมิให้พดทหารกระทำอันตรายแก่
ผู้คนครอบครัวทั้งปวงอันอยู่ในค่าย แต่ได้ทรงเห็นราชตระกูล^{๒๖} แดช
ราชการเก่าในกรุง ซึ่งได้ความทุกข์ทรมานมากก็ทรงพระกรุณาตั้งเวช
จึงพระราช^{๒๗} ทานทรัพย์แด่สิ่งของต่าง ๆ แก่พวกขุนนางเก่ากับทั้ง
พระราชวงษานวงษ์^{๒๘} ทงนั้น แดวเสด็จเข้ามาตั้งพลับพลาประทับอยู่
ในพระนคร ให้ไปชุกพระศพพระเจ้าแผ่นดินซึ่งพระนายกองฝังไว้ใน
กระทำพระโกศฐตามตั้งเซปได้พระศพ แต่ให้ทำพระเมรุหุ้มด้วยผ้า
ขาวแล้วเชิญพระบรมโกศฐตั้งที่ในพระเมรุ ตั้งเครื่องบูชาสักการพอ
สมควร ให้เทยอนิมิตพระสงฆ์ซึ่งเหลืออยู่บ้างนั้นมาสดับปกรณ์ ทรง
ถวายไทยทานตามสมควรแล้วก็ถวายพระเพลิง.

๑ ครั้นปลงพระศพเสร็จแล้ว จึงเสด็จทรงช้างพระที่นั่งไปเทยอ
ประพาศทอดพระเนตรทั่วพระนครแต่ในพระราชวัง เห็นปราสาทแต่ค้ำหนัก
ใหญ่หน่อยที่ข้างหน้าข้างใน แดอวาศบ้านเรือนทั้งปวงในกรุงนั้นเพลิง

๒๖ เดิมว่า ขัตติยวงษา

๒๗ „ „ ประทาน

๒๘ „ „ ขัตติยวงษา

ใหม่เดี้ยบ้าง ยังด้อยบ้าง ก็ทรงพระตั้งเวร ค่ำวิหังจะกระทำ
 ปฏิสังขรณ์บำรุงขึ้นให้ปรกติดังแต่ก่อน แลจะรวบรวมไพร่ฟ้าประชากร
 แลสมณพราหมณาจารย์เข้ามาอยู่ในพระนครตามเดิม จะเสด็จเข้าตั้ง
 ตำรงราชอาณาจักรตั้งพระศรีนครออบครองรักษาแผ่นดินต่อไป จะก่อภู
 กรุงเทมมหานครศรีอยุธยา ซึ่งถึงกาลประโดยแต่นั้นให้กตบคั่นคงเป็น
 ราชธานีตั้งเก่า ก็เสด็จเข้าประทับแรมอยู่ ณ พระที่นั่งทรงปืนที่เสด็จออก
 บรรทมอยู่คนหนึ่ง จึงทรงพระสุบินนิมิตว่า พระมหากษัตริย์แต่ก่อน
 มาขับไล่เสียมให้อยู่ ครั้นรุ่งเช้าจึงตรัสแก่พระสุบินให้ขุนนางท่งปวงฟัง
 แลจึงดำรัสว่า เราคิดตั้งเวรเห็นว่าบ้านเมืองจะร้างรกเป็นบ้า จะ
 มาช่วยปฏิสังขรณ์ทำนุบำรุงขึ้นให้บริบูรณ์ดังเก่า เมื่อเจ้าของเดิม
 ทำนุยังหวงแหนอยู่แล้ว เราชวนกันไปสร้างเมืองธนบุรีอยู่เถิด แล
 ตรัสสั่งให้เด็กกองทัพกวาดต้อนราษฎร แลสมณพราหมณาจารย์
 ท่งปวงกับท่งโบราณชตยวงษ์ซึ่งยังเหลืออยู่นั้น ก็เสด็จกลับลงมาตั้ง
 อยู่ ณ เมืองธนบุรี แลให้ไปเที่ยวลี้ล้าหาพวกพระญาติพระวงศ์ของพระ
 องค์ซึ่งพลัดพรากกันไป ไปได้มาแต่เมืองดพบุรีรับลงมา ณ เมืองธนบุรี
 แลให้ปลูกสร้างพระราชวัง แลพระตำหนักข้างหน้าข้างในใหญ่น้อย
 ท่งปวงสำเร็จบริบูรณ์.

แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ ๔ (เจ้ากรุงธนบุรี)

๑ ตุลาคม ๑๓๓๐ ปีชวดดำฤทธิศก จึงท้าวพระยาข้าราชการจีน
 ไทยผู้ใหญ่ผู้น้อยท่งปวง ก็ปรึกษาพร้อมกันอัญเชิญเสด็จเถลิงถวัลยราช
 สัมบัติเป็นบรมกษัตริย์ผ่านพิภพดีมานกรุงธนบุรี ตั้งชนเป็นราชธานี

ดับไป ทรงพระกรุณาให้แจกจ่ายอาหารแก่ราษฎรทั้งหลายซึ่งอดโซ
 อนาคตทั่วดีมาณฑล เกิดอดทนกันมารับพระราชทานมากกว่า
 หหมื่น บรรดาข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนไทยจีนทั้งปวงนั้น ได้รับ
 พระราชทานเข้าด้าวเด่มคนละถึงพันคนละยี่สิบวัน ครั้นหนึ่งห้ามผู้ใด
 ทำไร่นาไม้ อาหารกัณฑ์คาวนัก แต่เจ้าอาบรทุกเข้าด้าวมาแต่เมืองพุท
 ไชมาศ จำหน่ายถึงด้าวสามบาทสี่บาทห้าบาทบ้าง ทรงพระกรุณาให้ซื้อ
 แจกคนทั้งปวงโดยพระราชอุสาหะโปรดเพียงสักดวงโตก พระราชทาน
 ชีวิตไว้มิได้เอาโดยแก่พระราชทรัพย์ แล้วแจกจ่ายเสื้อผ้าเงินตราแก่
 โพร่ฟ้าประชาชนจนจับมิได้ แต่ทรงพระกรุณาโปรดชุบเลี้ยงตั้งแต่ง
 ขุนนางข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ครบตามตำแหน่งถาบันทุกคดีเหมือน
 แต่ก่อน แล้วโปรดตั้งเจ้าเมืองกรมการให้ออกไปครองหัวเมืองใหญ่
 น้อยซึ่งอยู่ในพระราชอาณาเขตรโกลั ๆ นั้นทุก ๆ เมือง ให้ตั้งเกลี้ย
 กต้อมช่องสุ่มอาณาประชาราษฎร ซึ่งแตกฉานชานเซ่นไปนั้นให้กลับ
 มาอยู่ตามภูมิดำเนาเหมือนแต่ก่อนทุกบ้านทุกเมือง.

๑ ขณะนั้นพระมหามนตรีจึงกราบทูลพระกรุณาว่า จะขอไปรับหลวง
 ยุกรบัตราชบุรุษ พนหนเข้ามาถวายตัวทำราชการ จึงโปรดให้ออกไป
 รับเข้ามา แล้วทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้เป็นพระราชวัง.

๑ ในปีชวดดำฤทธิศกนั้น ฝ่ายพระเจ้าอังวะให้มีหนังสือรับตั้งลงมา
 แก่เมงกัमारพญาเจ้าเมืองทวาย ให้ยกกองทัพลงมาตีเมืองไทย
 ว่าจะรบคาบอยู่ฤจะกำเริบชั้นประการใดบ้าง เมงกัमारพญาที่คุมพล
 ทหารเมืองทวายสองหมื่น ยกเข้ามาทางเมืองไชโยค แต่เรือรบ
 เก่ายังอยู่ที่นั่น จึงยกทัพบกเรือลงมาณค่ายคอกกระออม แล้วยก

หอสมุดแห่งชาติ

๒๘

เดือนตงมาต้อมค้ายเงินบางกุงโกดจะเดี่ยอยู่แต่ัว กรมการเมือองตุมุท
สงครามบอกเข้ามาให้กราบทูต ครั้นได้ทราบจึงโปรดให้พระมหามนตรี
เปนกองนำ เสด็จยกทัพหลวงไปทางชดमारคถึงเมืองตุมุทสงคราม ให้
ทัพหน้าเข้าโจมตีกองทัพพม่าที่แตกฉานทั้งชั้นในเพตาเดียว พดทหารไทย
ได้ตุดมบอนพันแทงพม่าตัมตายในน้ำในบกเปนอันมาก ทัพพม่าพ่ายหนี
กดับไปทางค่านเจ้าชวาวไปยังเมืองทวาย เก็บได้เครื่องศาสตราวุธ แล
เรือรบเรือได้ครึ่งหนเปนอันมาก แล้วเสด็จเลิกทัพกลับยังกรุงธนบุรี
แต่พระเกียรติยศก็ปรากฏจรไปในสยามประเทศทุก ๆ เมือง.

๑ ในขณะนั้นบรรดานายขุนนางทั้งปวง ซึ่งคุมพรรคพวกตั้งอยู่ใน
แขวงอำเภอหัวเมืองต่าง ๆ แลรบพุ่งชิงอาหารกันอยู่แต่ก่อนนั้น ก็
ตั้งบรรดาบดงทุก ๆ แห่งมิได้เบียดเบียน ๒๘ กันสืบไป ต่างต่างเข้ามา
ถวายตัวเปนข้าทูลตองของขุดีพระบาท ได้รับพระราชทานเงินทองแลเสื้อผ้า
แลโปรดชุบเลี้ยงให้เป็นขุนนางในกรุงแลหัวเมืองบ้าง บ้านเมืองก็สงบ
ปราศจากโจรผู้ร้าย แลราษฎรก็ได้ตั้งทำไร่นา ตกค้ำวานิชก็ไปมา
ค้าขายทำมาหากินเปนสุข เข้าปลาอาหารก็ค้อยบริบูรณ์ คนทงหลาย
ก็ค้อยได้บำเพ็ญการกุศลต่าง ๆ ฝ่ายสมณสงฆ์ในพระพุทธศาสนา
ก็ได้รับบิณฑบาตจตุปัจจัยค้อยได้ความสุขบริบูรณ์ เปนกำลังเล่าเรียน
บำเพ็ญเพียรในสมณกิจฝ่ายคณฤชระวิปัสสนาธุระทั้งปวงต่าง ๆ.

๑ ในบั้นชวดตำฤทธิศกนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระราช
ดำริเห็นว่าพระพุทธศาสนาจักวัฒนาการรุ่งเรืองนั้น เพราะหาไคร่ยจตุ
บรรลัษทั้งสี่ปฏิบัติตามพระบรมพุทโธวาท แต่พระสงฆ์ทุกวงนึ่งยังปฏิบัติ

ในจุฬารัตนคัมภีร์ได้บริบูรณ์ เพราะเหตุหาพระราชคณะซึ่งทรง
 พระปริยัติธรรมแต่ตามถวิบ้คณาจะตั้งสอนมิได้ จึงมีพระราชโองการ
 ตั้งพระศรีภริปริชาราชเสนาบดีศรีธำมรงค์ ให้สืบเสาะหาพระสงฆ์
 เถรานุเถรธรรมยังมีอยู่ที่ใดบ้าง ให้ไปเที่ยวนิมนต์มาประชุม
 ถิ่นวัดบางว่าใหญ่ ตั้งแต่งขึ้นเป็นพระราชคณะผู้ใหญ่น้อยโดย
 สัมคอรแก่คุณานุรูป ตามตำแหน่งเหมือนเมือครั้งกรุงเก่านี้ แต่
 พระศรีภริปริชาก็สืบหาได้พระเถรานุเถรซึ่งเป็นพระราชคณะบ้าง เป็น
 บาเรียนบ้าง เป็นอาจารย์ผู้บอกบ้าง แต่ครั้งกรุงเก่านี้ได้มา
 หตายรูป^{๓๐} ประชุมถิ่นวัดบางว่าใหญ่ แล้วปลุกษาพร้อมกันตั้งพระ
 อาจารย์ถว้คประดิษฐ์คุณธรรมมากทั้งแก่พระวิธ้คอายุเป็นสั้มเด็จพระ
 ตั้งชราช แล้วตั้งพระเถรานุเถรทงนเป็นพระราชคณะถ่านานุกรมผู้
 ใหญ่ผู้น้อย ตามลำดับสั้มถ่านันครคักคี่เหมือนอย่างแต่ก่อน ให้
 อยู่ในพระอารามต่าง ๆ ในจังหวัดกรุงธนบุรี บังคับบัญชาแต่ตั้งสอน
 บอกถ้วฝ่ายคัณถุระถวิบ้คณาธุระแก่พระสงฆ์สั้มถ่านันเถรทงปวง แล้ว
 ทรงพระราชศรัทธาจ้างข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือน สร้างพระอุโบสถ
 วิหารแต่เสนาคัณถุหิตายพระอาราม มากกว่าสองร้อยถั้ง ถิ่น
 พระราชทรัพย์เป็นอันมาก แล้วครคี่เผคัคกเคื้อนถว้คพระราชาโถวาท
 ไว้ว่า ขอพระผู้เป็นเจ้าของปวงจงตั้งใจปฏิบัติสั้มถ่านันรักษาในพระจุ
 ปารัตนคัมภีร์ให้บริสุทธิผ่องใสอย่าให้เศร้าหมอง แม้ผู้เป็นเจ้าของจะขัดถัน
 คัวยจุคัคัจฉัยถั้งใดนั้ เป็นธุระโยมจะรับอุปฐากผู้เป็นเจ้าของปวง แม้
 ถั้งจะปรากน้ามังษะแดรุทธิของโยม โยมก็อาจถ่านารถจะเชื้อตเนอ

แต่โหดออกถวายเป็นอัฐมัตถิกทานได้ แล้วทรงพระราชดำริที่ว่า
 พระพุทธศาสนารุ่งเรืองเจริญเจริญศกิกาดนั้น ก็เอาไครยกบุตรเด่า
 เรียนพระปริยัติธรรม จึงทรงพระกรุณาให้ตั้งฆกักรัชมการท่าสาร
 บาญชี พระสงฆ์รูปใดที่บอกที่เรียนพระใคร่ปฏิภมาก ก็ทรงถวาย
 ไตรจัวร์ผ้าเทศเนื้อเดอียด แล้วทรงถวายบัจจยแก้เถรเถรตามทีเด่า
 เรียนได้มากเด่น้อย อนึ่งให้ ไพรยปรายพระราชทรัพย์แดแจกทานแก่
 ขากทุกวันอุโบสถแปดคำดับห้าคำ แล้วตั้งโรงทานไว้ดำหรับแจกคน
 ไซทั้งปวง.

๑ ในบี่ชวดดำฤทธิศกนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จยกพยุห
 โยธาไทยจั้นสรรพด้วยเครื่องสรรพอาวุธทั้งทางบกทางเรือ ขึ้นไปตีเมือง
 พระพิศณุโลก ถึงตำบลเกยไชย แดเจ้าพระพิศณุโลกเรื่องได้
 ทราบข่าวคัก จึงแต่งให้หัดวงโกษาอังยกกองทัพตงมาตงรับ ได้รบ
 กันเป็นดำมารถ ขำคักยิงปืนมาตองพระสงฆ์เบองชัย จึงให้ดำ
 ทัพหัดวงกดับมายังกรุงธนบุรี ครั้นประชวรหายเด่ว ได้ทราบข่าวว่า
 มองญาปลัดพระนายกองค่ายโพธิ์สามต้น หนี ขึ้นไป เข้าพวกกรมหมื่นเทพ
 พิพิชพระเจ้าพิมาย จึงเสด็จยกทัพหัดวงขึ้นไปตีเมืองนครราชสีมา.

๑ ฝ่ายพระเจ้าพิมายได้ทราบข่าวคัก จึงแต่งให้พระยาวรวงษาธิราช
 ซึ่งเรียกว่าพระยาน้อย ยกกองทัพตงมาตงค่ายรับอยู่ณด่านขุนทด
 ทางหนึ่ง ให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ พระยามหามนตรี กับทั้ง
 มองญา ยกกองทัพมาตงค่ายรับอยู่ณบ้านจ้อหอทางหนึ่ง.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงดำรัสให้พระมหามนตรีแดพระ
 ราชริน ยกกองทัพขึ้นไปตีทัพพระยาวรวงษาธิราชซึ่งตงอยู่ณด่าน

ขุนทดนั้น แลวเสด็จยกทัพหลวงขึ้นทางด่านจ้อหอเข้าตีทัพเจ้าพระยา
ศรีสุริยวงษ์ ๆ ออกต่อรบเป็นสามารภ พดทัพหลวงเข้าหักเอาค่าย
ข้าศึกได้ ได้ฆ่าฟันพดทหารเมืองพิมายล้มตายเป็นอันมาก พวก
ข้าศึกแตกพ่ายหนีไป จับได้ตัวเจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์แต่พระยามหามนตรี
กับทั้งมองญาด้วย ดำรัสสั่งให้ประหารชีวิตครั้นถึงตามนาย.

๑ ฝ่ายกองทัพพระมหามนตรี พระราชริน ก็ยกเข้าตีค่ายด่าน
ขุนทด แต่พระยารวงษาธิราชต่อรบต้านทานเป็นสามารภ รบกันอยู่
เป็นหลายวัน พดข้าหลวงจึงเข้าหักเอาค่ายข้าศึกได้ แต่พระยารวงษา
ธิราชก็แตกพ่ายหนีไปณเมืองเสียมราบแดนกรุงกัมพูชา จึงดำรัสให้
พระมหามนตรี พระราชริน ยกติดตามไปตีเมืองเสียมราบได้ แต่พระยา
รวงษาธิราชหนีหนีสูญไปหาได้ตัวไม่ จึงเลิกทัพกลับมาเฝ้าณเมือง
นครราชสีมา.

๑ ฝ่ายกรมหมื่นเทพพิพิธได้ทราบว่เสด็จพระยาทั้งสามแล้ว ก็ตกพระ
ทัยมิได้คงอยู่สู้รบ พาพรรคพวกหนีไปจากเมืองพิมาย จะขึ้นไป
แดนกรุงศรีสัตนาคนหุต จึงชวนชนชาวเมืองนครราชสีมาไปติดตาม
จับกรมหมื่นเทพพิพิธได้กับทั้งบุตรภรรยา คุณเอาตัวจำมาถวาย จึง
ทรงพระกรุณาโปรดตั้งขุนชนะให้เป็นพระยาตำแหน่งสงครามครองเมือง
นครราชสีมา พระราชทานเครื่องยศแต่บำเหน็จรางวัลเป็นอันมากสมควร
แก่ความชอบ แลวเสด็จเลิกทัพหลวงกลับยังกรุงธนบุรี จึงให้
เอาตัวกรมหมื่นเทพพิพิธเข้ามาหาพระที่นั่ง แดกรมหมื่นเทพพิพิธถือ
ตัวอยู่มิได้ถวายบังคม จึงดำรัสว่าตัวเจ้าหาบุญวาสนาบารมีมิได้ ไป
อยู่ที่ใดก็พาพวกผู้คนหนีไปถอยพิณาคับหายทนน ครั้นจะเสด็จ

เจ้าไวก ก็พาคนที่หัดงเข็ช้อถอบบุญพลอยตมตายเดี่ยวด้วยอีก เจ้าอย่า
 อยู่เดี่ยว จงตายเดี่ยวคร่งหนทเดียวเถิด อย่าให้เกิดจดาจดในแผ่นดิน
 สืบไปข้างหน้าอีกเลย แล้วคำรงค์สั่งให้เอาตัวกรมหมื่นเทพพิชไปประหาร
 ชีวิตเสีย จึงทรงพระกรุณาโปรดขุนบำเหน็จตั้งพระราชรินทร์ผู้พี่เป็น
 พระยาอโยธรณฤทธิ จางวางพระตำรวจฝ่ายขวา ตั้งพระมหา
 มนตรีผู้น้องเป็นพระยาอนุชิตราชา จางวางพระตำรวจฝ่ายซ้าย ส้มควรว
 แก่มีความชอบในการสงครามนั้น.

๑ ครั้นถึงวัน ๓ ๕ ค่ำปีชวดดำฤทธิศก เพลาเช้าโมงเศษ เสด็จ
 ออกณทองพระโรง พร้อมด้วยท้าวพระยามุขมนตรีทั้งหลายผู้ใหญ่
 ผู้น้อยเข้าเฝ้าทูลตองขุดพระบาทโดยอันดับ จึงมีพระราชดำรงค์ประกาศ
 ด้วยเรื่องคดีจันเส่งซอเอาทองพระพุทธรูปไปตงตำเภา ครักสั่งให้ตุงขุน
 ปฤกษาโทษ ในขณะนั้นบังเกิดอัศจรรย์แผ่นดินไหวอยู่ช้านานประมาณ
 สองโมงเศษ.

๑ ในปีชวดดำฤทธิศกนั้น ฝ่ายเจ้าพระพิศณุโลกเรื่องเมื่อมีไชย
 ชำนะแก่ข้าศึกฝ่ายใต้แล้ว ก็มีน้ำใจกำเริบถือตัวว่ามีบุญญาธิการมาก
 จึงตงตัวชนเป็นเจ้าแผ่นดินรับพระราชโองการ อยู่ได้ประมาณเจ็ดวัน
 ก็บังเกิดววรรณโรคชนในคอถึงพิราไโดย จึงพระอินทรอากรผู้น้องก็กระทำ
 ณาปนกิจตงศพเสด็จแล้ว ก็ได้ครองเมืองพระพิศณุโลกสืบไป แต่
 หาดตงตัวชนเป็นเจ้าไม่ ด้วยกตัญจะเปนจรรไรเหมือนพี่ชายซึ่งตาย
 ไปนั้น.

๑ ฝ่ายเจ้าพระฝางรู้ข่าวว่าเจ้าพระพิศณุโลกเรื่องถึงพิราไโดยแล้ว จึง
 ยกกองทัพตงมาตีเมืองพระพิศณุโลกอีก ให้ตงค่ายล้อมเมืองทั้งสอง

พากหน้า แดพระอินทร์เจ้าเมืองพระพิศณุโลกใหม่นั้นผู้มีอำนาจ มีได้
 แกด้วกดำในการสงคราม ค่อยรบต้านทานอยู่ได้ประมาณสามเดือน ชาว
 เมืองไม่สู้รักใคร่นับถือ ก็เกิดได้ศึกขึ้นในเมือง เปิดประตูเมือง
 รับข้าศึกในเพลาตกตางคืน ท้าวฝางก็เข้าเมืองได้ จับได้ตัวพระอินทร์
 เจ้าเมืองพระพิศณุโลก เจ้าพระฝางให้ประหารชีวิตครั้นแล้วเอาศพ
 ขึ้นประจานไว้ในเมือง จึงให้เก็บเอาทรัพย์สิ่งของทองเงินต่าง ๆ
 ของเจ้าเมืองกรมการแต่ชาวเมืองทิ้งปวงได้เป็นอันมาก แล้วให้ชน
 เอาปืนใหญ่น้อย แดกวาดต้อนครอบครัวอพยพชาวเมืองพระพิศณุโลก
 ขึ้นไปยังเมืองสว่างนครแล้วก็เลิกทัพกลับไปเมือง ขณะนั้นบรรดา
 หัวเมืองเหนือทั้งปวงหนักเป็นดิถีแก่เจ้าพระฝางทั้งนั้น แดประชาชน
 ชาวเมืองพระพิศณุโลกเมืองพิศณุโลกที่แตกหนี พาครอบครัวอพยพลงมาพึ่ง
 พระบรมโพธิ์สมภารณกรุงธนบุรีก็เป็นอันมาก.

๑ ดุคักราช ๑๑๓๑ ปีนักษัตรถึงณวัน ๗ ๕ ค่ำ เพลาตกตางคืนศึก
 ประมาณดองยาม บังเกิดอัศจรรย์แผ่นดินไหวอีกครั้งหนึ่ง แต่ไหว
 น้อยกว่าครั้งก่อน.

๑ ในป็นนักษัตรนั้น ฝ่ายข้างมดาวประเทศกรุงศรีสัตนาคนหุต
 กับเมืองหลวงพระบางเป็นอริแก่กัน พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตเกรง
 เมืองหลวงพระบางจะยกทัพมาตีเอาเมือง จึงแต่งราชบุตรชื่อเจ้าหน่อ
 เมืองให้ขุนนางนำเอาไปถวายพระเจ้าอังวะ กับทั้งเครื่องราชบรรณาการ
 ขอเป็นเมืองขึ้นข้าขอบขัณฑสีมาแก่กรุงรัตนบุรีอังวะ.

๑ ฝ่ายข้างกรุงธนบุรีขณะนั้น มีผู้เป็นโจทศฟ้องกล่าวโทษสมเด็จพระ
 พระสังฆราช ว่าแต่ครั้งอยู่ในค่ายพระนาคองโพธิ์ตามคันทันนั้น ได้

คิดอ่านกับพระนายกองบอกให้เร่งรัดเอาทรัพย์แก่ชาวเมืองซึ่งตกอยู่ในค่าย
 ด้อยว่าผู้นั้น ๆ มั่งมี ๆ ทรัพย์มาก ครั้นกราบทูลพระกรุณาขึ้นตามคำ
 โจทย์ฟ้อง จึงดำรัสให้พระยาพระเสด็จชำระถามสมเด็จพระสังฆราชฯ
 ไม่รับ จึงโปรดให้พิศุครตยเพด็จชำระตัวให้บริสุทธ์เห็นความจริง
 แดสมเด็จพระสังฆราชแพแก่พิศุครตย จึงดำรัสให้ตั้งเสี้ย อนึ่ง
 ตามเนรศิษย์พระพนรัตน์มาฟ้องกล่าวโทษว่า พระพนรัตน์ต้องเสพ
 เมถุนกรรมทางเว็จมรรคแห่งตน จึงโปรดให้พิจารณาปรับเป็นตั้งยศ
 ให้ตั้งเสี้ย แล้วเอามาตั้งเป็นหลวงธรรมรักษาเจ้ากรมสังฆการี.

๑ ครั้นถึงวัน ๓ ๖ ๓ ค่ำ แรกเมืองดาวเมืองห่มคักคิดลงมาสู่
 พระบรมโพธิ์สมภาร นำเอาช้าง ๆ หนึ่ง ม้าห้าม้า มาทูลเกล้าฯ
 ถวาย ขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมา อนึ่งในปีฉลูเอกศกนั้นบังเกิด
 ทุพภิกขภัยเข้าแพง เข้าตำรเปนเกวียนตะต้องซึ่ง อาณาประชา
 ราษฎรขัดสนกันดารด้วยอาหารนัก จึงทรงพระกรุณาตั้งให้ชาทูตของ
 ชุดพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยพร้อมกันทำนาปรังทุกแห่งทุกตำบล.

๑ ครั้นถึงวัน ๒ ๑๔ ๓ ค่ำ กรมการเมืองจันทบูรตั้งหนังสือบอก
 เข้ามาว่า กองทัพเมืองพุกไธมาศจะยกเข้ามาตีกรุงเทพมหานคร จึง
 โปรดให้พระยาพิไชยจันเปนที่โกษาธิบดี ให้ตั้งไปตั้งค่ายณพระประแดง
 แดปากน้ำเมืองสาครบุรีเมืองสมุทรสงคราม แด่ชาวทัพญวนนั้นก็ส่ง
 ไปหายกเข้ามาตีกรุงฯ ไม่ แต่ในปีฉลูเอกศกนั้นบังเกิดหนูมาก เข้า
 กินเข้าในยุ้งฉางสิ่งของทั้งปวงต่าง ๆ จึงมีรับตั้งให้ชาทูตของชุด
 พระบาทตราษฎรทั้งหลาย ตักหนูมาตั้งแก่กรมพระนครบาลทุกวัน ๆ
 หนูก็ส่งบเลื่อมสูญไป.

๑ อนึ่งซึ่งพระชคยวงศ์กรุงเก่าหน บรรดาเจ้าหญิงทรงพระ
 กรุณาโปรดเลี้ยงไว้ ในพระราชวัง แดเจ้าฟ้าสุริยา เจ้าฟ้าจันทวดี
 ดั่งพระองค์นั้นกับบุญดั้นพระชนม์ ยังอยู่แต่เจ้าฟ้าพินทวดี พระ
 องค์เจ้าพักทอง พระองค์เจ้าทบทิม ซึ่งเรียกว่าเจ้าครอกจันทบูร
 หนี แดเจ้ามิตรบุตรีกรมพระราชวังโปรดให้ชื่อเจ้าประทุม หม่อม
 เจ้ากระจาดบุตรีกรมหมื่นจิตรสุนทรโปรดให้ชื่อเจ้าบุบผา กับหม่อม
 เจ้าอุบลบุตรีกรมหมื่นเทพพิพิธ หม่อมเจ้านิมบุตรเจ้าฟ้าจิด ทั้งดี
 องค์ทรงพระกรุณาเลี้ยงเป็นห้าม.

๑ ถึงณวันจันทร์เดือนเจ็ดแรมค่ำหนึ่ง หม่อมเจ้าอุบล หม่อม
 เจ้านิม กับนางดครดีคน เป็นชู้กับฝรั่งมหาดเล็กสองคน พิจารณา
 เป็นสัตย์แล้ว มีพระราชโองการ^{๓๑} สั่งให้พวกผีพายทนายเดือกไปทำ
 ขำเราประจาน แล้วให้คัดแซนคคี่คี่คี่ฆ่าออกทั้งชายหญิง อย่าให้ใคร
 คู้เยี่ยงกันค้อไป ในบั้นนั้นทรงพระกรุณาตั้งสมเด็จพระพันปีหดวงเป็น
 กรมพระเทพามาตยตามโบราณราชประเพณี แดโปรดตั้งเจ้าครอก
 หอกตางพระมเหสีเดิมเป็นกรมหลวงบาทบริจาริกา^{๓๒} แดตั้งพระเจ้า
 หาดานเธอตามพระองค์เป็นเจ้าราชินีภูต ชื่อเจ้านราสุริยวงศ์องค์หนึ่ง
 เจ้ารามตักษณองค์หนึ่ง เจ้าประทุมไพจิตรองค์หนึ่ง แดพระเจ้าลูก
 เธอใหญ่พระองค์เจ้าจุ้ย กับพระเจ้าหาดานเธอเจ้าแสง เจ้าบุญจันทร์
 ดั่งพระองค์นั้นยังหาได้พระราชทานพระนามไม่ แดทรงคิดราชการซึ่งจะ
 เกณฑ์กองทัพยกออกไปตีเมืองนครศรีธรรมราช พอข้างกัมพูชประเทศ

๓๑ เดิมไม่มี

๓๒ ,, ,,

นักพระองค์คนซึ่งชื่อพระอุไทยราชา ไปขอทัพญวนมาตีเมืองพุทไธพัชร์
 นักพระรามาริบัติผู้ครองเมืองสู้รบมิได้ ก็พาดม้คพรรคพวกครอบครัว
 อพยพหนีเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ์สมภารณกรุงธนบุรี จึงมีพระราชดำรัส
 ให้พระยาอภัยรณฤทธิ พระยาอนุชิตราชา ยกกองทัพต๋องพัน
 ไปทางเมืองนครราชสีมาทัพหนึ่ง ให้พระยาโกษาธิบดียกกองทัพต๋อง
 พันไปทางเมืองปราจีนทัพหนึ่ง ไปค้้นักพระอุไทยราชา ค้้นเอาเมือง
 พุทไธพัชร์ให้แก่ักพระรามาริบัติจึงได้ แดท้าวพระยานายทัพนายกองต๋อง
 ต๋องทัพ ก็กราบถวายบังคมต๋ายกกองทัพพร้อม^{๓๓} ด้วยช้างมาเครื่อง
 สรรพสาตราวุธไปต๋องต๋างตามพระราชกำหนด แดท้เกณฑกกองทัพ
 ไปรดให้เจ้าพระยาจักรีแขก ซึ่งเป็นหลวงนายค้กค้อยูก่อนนั้นเป็นแม่ทัพ
 กับพระยายมราช พระยาศรีพิพฒ พระยาเพ็ชรบุรี ถือพตห้าพัน
 พร้อมด้วยช้างมาเครื่องสรรพาวุธ ยกไปค้เมืองนครศรีธรรมราชอกทัพ
 หนึ่ง เจ้าพระยาจักรีแแดท้าวพระยานายทัพนายกองต๋องปวง ก็กราบ
 ถวายบังคมต๋ายกกองทัพไปต๋องต๋างเมืองเพ็ชรบุรี ไปค้ถึงเมืองประทิว ชาว
 เมืองประทิวชาวเมืองชุมพรยกครอบครัวหนีเข้าป่าไปค้้น แดนายมนคน
 หนึ่งพาดม้คพรรคพวกเป็นอันมากเข้ามาหาท่านแม่ทัพ ขอค้ความภักคิเป็น
 ข้าราชการ จึงบอกเข้ามาให้กราบทูต จึงมีพระราชดำรัส^{๓๔} โปรด
 ให้มีตราต๋องออกไปให้นายมนเป็นพระชุมพร ให้เกณฑเข้าในกองทัพ
 ด้วย ครั้นยกออกไปค้ถึงแดนเมืองไชยา หลวงปลัดเมืองไชยาก็พา
 ไพรวตมาเข้าค้ความภักคิ จึงบอกเข้ามาให้กราบทูตอีก โปรดให้มี

๓๓ เดิมว่า สรรพ

๓๔ เดิมไม่มี

ตราตั้งออกไปให้หัตถ์ปลัดเป็นพระยาวิชิตภักดีเจ้าเมืองไชยา ให้เกณฑ์
เข้าบรรจบกองทัพ ๆ ก็ยกออกไปตั้งอยู่ ณ เมืองไชยา.

๑ ฝ่ายเจ้านครศรีธรรมราชได้ทราบข่าวศึก จึงเกณฑ์กองทัพให้
ขุนนางเมืองนครยกมาตั้งค่ายรับอยู่ ณ ค่ายท่าหมาก แดกองทัพกรุง
ยกข้ามแม่น้ำบ้านดอนไปถึงค่ายท่าหมาก ได้รับกับทัพเมืองนครเป็น
ด้ามารด พระยาเพชรบุรี พระยาศรีพิพัฒน์ ค่ายในทรีบ แต่
หัตถ์ปลัดขานนาบุตรเจ้าพระยาจักรีแม่ทัพนั้น ข้าศึกจับเป็นไปได้ เจ้า
พระยาจักรีก็ให้ทัพพลอยมาตั้งอยู่ ณ เมืองไชยา แต่พระยายมราชจึง
บอกกล่าวโทษเข้ามาว่าเจ้าพระยาจักรีเป็นขบถ มีเต็มใจทำราชการ
สงคราม.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทราบในหนังสือบอกนั้น ก็ทรงพระ
วิจารณ์ด้วยพระปรีชาญาณ ครั้นทราบ^{๓๕} เหตุว่านายทัพนายกองเหล่า
นั้นทำสงครามไปไม่ระหัดระแหงแล้ว จึงเกิดวิวาทกัน แดการศึก
เมืองนครศรีธรรมราชครั้งนั้นเป็นศึกใหญ่ แต่กำลังเสนาบดีเห็นจะทำการ
ไม่สำเร็จเป็นแท้ จำจะต้องยกพลโยธาทัพหลวงไปจึงจะได้เมืองนคร
ศรีธรรมราช จึงดำรัสให้จัดแจงทัพเรือพร้อมด้วยพลรบหมื่นหนึ่ง พล
กระเชียงหมื่นหนึ่ง แดเครื่องศาสตราวุธปืนใหญ่น้อยทั้งปวงให้สรรพ.

๑ ครั้นถึงวันมหาพิชัยฤกษ์ ในอาศรมาศกาศพักษัตริย์ จึงเสด็จ
ทรงเรือพระที่นั่งสุวรรณพิไชยนาวาท้ายรถ ยาวสิบเอ็ดวา ปากกว้าง
สามวาเศษ พลกระเชียงยี่สิบเก้าคน พร้อมด้วยเรือรบทั่วพระยา
ข้าทูลตองอรุณพระบาทนายทัพนายกองทั้งปวง โดยเสด็จพระราชดำเนิน

๓๕ เดิมว่า ทรงทราบ

ตามกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค เสด็จกรีธาหน้าวาทัพหัตถวงออกจากกรุง
ธนบุรีไปทางชลมารค ออกปากน้ำเมืองสมุทรสงครามคกถึงท้องทะเล
ครั้นณวันอาทิตย์เดือนเก้าแรมสามค่ำ เพลาสามโมงเช้าถึงตำบลบาง
ทตุ บึงเกิดพยุหคั่นนมหนัก แดเรือรบข้าราชการในกองหัตถวงแด
กองหน้าบ้างกองหลังบ้างตมบ้างแตกบ้าง เข้าจอดแอบบังอยู่ในอ่าว
ตมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงดำรัสให้ปลุกศาลชั้นสูงเพียงตำบลหนึ่ง ให้
แต่งเครื่องกระยาตั้งเวชบวงสรวงเทพารักษ์ อินพิทักษ์ทองพระมหา
สมุทร ให้จัดรูปเทียนกระทำสักการบูชา แดทรงตั้งพระสังคยาธิฐาน
เอาคุณพระศรีรัตนไตรยเปนที่ตั้ง กับตั้งพระบารมีซึ่งทรงบำเพ็ญมาแต่
บุรพชาติ ^{๓๖} แต่ในปัจจุบัน ขอจงบันดาลให้คั่นนมสงบในบัดนี้ ด้วย
เดชอำนาจพระราชกฤษฎาธิการอภิหารบารมีเปนมหัศจรรย์ คั่นนม
นั้นก็สงบดังราบคาบ เห็นประจักษ์ในขณะทรงพระสังคยาธิฐาน แด
เรือพระที่นั่งแดเรือข้าราชการทั้งหลายล้วนเปนเรือรบน้อย ๆ ก็ไปได้ใน
มหาสมุทร หาอันตรายมิได้ ครั้นเสด็จถึงเมืองไชยาจึงให้จอดประ
ทับณท่าพุมเรียง เสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปประทับแรมอยู่บนพลับพลา
ซึ่งกองทัพนาคตกแต่งไว้รับเสด็จ เพื่อจะให้เปนศรีสวัสดิ์คิมงคลแก่เมือง
ไชยานี้ แดดำรัสให้กองพระยาพิไชยราชาเข้าบรรจบทัพเจ้าพระยา
จักรี เร่งรีบยกไปทางบก ให้ตีเอาค่ายทัพเมืองนครให้แตกจงได้
แดกองทัพบกก็กราบถวายบังคมถวายไปตามพระราชกำหนด จึงเสด็จ
ลงเรือพระที่นั่ง ให้ยาครวาตัพโดยทางทะเลสืบไปถึงตำบลปากทาง
คูลา ได้ทอดพระเนตรเห็นดาวหางขึ้นข้างทักษิณทิศ เปนทุนิมิตร

๓๖ เดิมว่า บุรพชาติ

ปรากฏแก่เมืองนครศรีธรรมราช ถ้าแดงเหตุอันจะถึงกาดพินาศปราไชย
ก็มีพระราชฤไทยโสมนัส จึงดำรัสเร่งกองทัพเรือทั้งปวงให้รีบไปให้
ถึงปากน้ำเมืองนครโดยเร็ว.

๑ ฝ่ายกองทัพยกพระยายมราชเป็นกองนำ ยกข้ามท่าข้ามไปถึง
ตำบูน เขาค่ายกองทัพเมืองนครซึ่งตั้งรบอยู่ท่าหมากนั้นแตกพ่าย
หนี จึงยกติดตามไปตั้งค่ายอยู่ ณ เขาคีระข้าง พงษ์พุดวงถึงปาก
น้ำเมืองนครในวันพฤหัสบดีเดือนสิบแรมหกค่ำ เพลาเช้าสามโมง ก็
เสด็จยাত্রาทัพชนบทยกเขาคเมืองนครศรีธรรมราช.

๑ ฝ่ายเจ้านครแต่งตั้งเจ้าอุปราชยกกองทัพออกมาตั้งรับที่ท่าโพธิ์ ก็
พ่ายแก่ทัพพุดวงแตกหนีเข้าเมือง เจ้านครก็ตกใจกลัวพระเดชาอนุภาพ
เป็นกำลัง มิได้ตั้งอยู่สู้รบ ทั้งเมืองเสีย พาศมัยพรรคพวกญาติ
วงศ์ออกจากเมืองหนีไปในเพลาหนึ่ง แด่นายคงไพร่ในกองพระเสนาภิมุข
เห็นข้างพ่ายเพ็ชรท่งเจ้านครผูกเครื่องสับปลั่อยู่ จึงจับเอามา
ถวายเป็นเด็จพระพุทธรเจ้าอยู่หัวเสด็จชนทรวงข้างท่งพ่ายเพ็ชร เสด็จ
เข้าเมืองนครศรีธรรมราชได้โดยง่าย นายทัพนายกองทั้งปวงนั้นตาม
เสด็จมาทันบ้างไม่ทันบ้าง แด่นขณะเมื่อรบกับทัพเจ้าอุปราช เสียแต่
นายเพ็ชรท่งนายเดื่อถูกปืนตายคนเดียว พดขำหุดวงจับได้ราชธิดาแถ
ญาติวงษา นางสนมเหล่าแม่พนักงานบริวารของเจ้านครกับทั้งเจ้า
อุปราชแถขุนนางทั้งปวง แด่ได้ทรัพย์สมบัติสิ่งของทองเงินเครื่องราช
ประโภควัตถุถ้างการต่าง ๆ เป็นอันมากนำมาถวาย ครั้นท้าวพระยา
นายทัพนายกองที่พบกองทัพเรือมาถึงพร้อมกันแล้ว จึงมีพระราชดำรัส
ภาคโทษไว้ครั้งหนึ่ง ซึ่งตามเสด็จมิทันในขณะงานพระราชสงครามนั้น.

๑ ฝ่ายเจ้านครพาราชบุตราชธิดาวงษานวงษ์แตรราชทรัพย์เก็บไปได้บ้าง
หนึ่งลงไปณเมืองสังขตา แดหดวงสังขตาพาหน์ค่อไปถึงณเมืองเทพา
เมืองคานห์ จึงมีพระราชดำรัสให้เจ้าพระยาจักรี พระยาพิไชยราชา
เร่งยกทัพบกทัพเรือติดตามไปจับตัวเจ้านครให้จงได้ ถ้ามิได้จะตงพระ
ราชอาชญาถึงสิ้นชีวิต.

๑ ครั้นถึงณวันศุกร์เดือนสิบเอ็ดขึ้นหกค่ำ เพดากตางคั่นดองท่มเคษ
พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงเสด็จพระราชดำเนิน
โดยขบวนนาวาพยุหจากเมืองนครศรีธรรมราช ไปโดยทางมหาสมุทร
สมุทร ประทับร้อนแรมไปตามลำดับขตมารคจนถึงเมืองสังขตา เสด็จ
ขึ้นประทับอยู่ในเมือง.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยาจักรีแม่ทัพเรือ พระยาพิไชยราชาแม่ทัพบก ยก
ติดตามเจ้านครไปถึงเมืองเทพา จับเงินจับแขกมาได้ถามไต่ความว่า
เจ้านครหนีไปเมืองคานห์ กับพระยาพิฑตุงแดหดวงสังขตา แดแม่ทัพ
ทั้งสองนายจึงมีหนังสือไปถึงพระยาตานห์ศรีสุตคานว่า ให้ส่งตัวเจ้า
นครกับพรรคพวกมาถวายให้สิ้น แม้นมีสิ่งจะยกกองทัพไปตีเมืองคานห์
พระยาตานห์ถ้วบ้านเมืองจะเป็นอันตราย จึงดั่งตัวเจ้านคร แดพระยา
พิฑตุง หดวงสังขตา เจ้าพิฑ เจ้ากตาง กับทั้งบุตรภรรยามาให้แก่กอง
ทัพข้าหลวง ๆ ก็จำคนโทษทั้งนั้นได้เรือรบมาถวายณเมืองสังขตา
ครั้นณวันศุกร์เดือนสิบดองขึ้นดองค่ำ จึงเสด็จพระราชดำเนินนาวาทัพ
หดวงกตบคน^{๓๗} ยังเมืองนครศรีธรรมราช ครั้นณวันศุกร์เดือนยชน
ดองค่ำกตางคั่นเพดาเจ็ดท่ม เกิดเพลิงไหม้ในเมืองนครตำบลนายกาย

จึงทรงพระกรุณาให้ มิ่งขวัญประกาศไปทั่วทั้งกองทัพ ห้ามมิให้ไพร่พล
ไทยจันทองฆ่าโคกระบือ แต่ข่มเหงสัตว์พร้าหมณอาณาประชา
ราษฎรให้ ได้ความเดือดร้อน แต่ครั้งนั้นพวกผีพายทนายเดออกซึ่งคาม
เสด็จได้ทรัพย์สินเงินเป็นอันมาก ทรงพระกรุณาให้เด่นให้สนุก แต่
ให้กำถ่วงน้ำหนักกระดานตะห้าสิบซึ่งข้างร้อยซึ่งข้าง สนุกปรากฏ
ยิ่งกว่าทุกครั้ง แล้วทรงพระราชศรัทธาให้ตั้งฆ้องวงมโหรีไปนิมนต์
ภิกษุเถรทุกรูปที่ ท้องในเมืองนอกเมืองมาพร้อมกัน ทรงถวาย
เข้าถาดองค์ละถึง เงินตราองค์ละบาท ที่ขาดผ้าสังฆจักรก็ถวายทุก ๆ
องค์ แล้วทรงแจกยาจกวรรณพิภพทั้งปวงเสมอคนละสี่ถึงทุก ๆ วันอุโบสถ
แล้วเกณฑ์ให้ข้าราชการต่อเรือรบเพิ่มเติมขึ้นอีกร้อยลำเศษ สำหรับจะ
ได้ใช้ราชการทัพศึกสืบไปภายหน้า แต่ทรงพระกรุณาให้จ้างพวกข้าทูต
ตองชู้พระบาททั้งฝ่ายทหารพลเรือน ให้ปฏิบัติสังฆกรรมพระอุโบสถ
วิหารการเปรียญ แต่พระรเบียงคำตากูฎีในพระอารามใหญ่น้อยเป็น
หลายพระอาราม ตั้งพระราชทรัพย์เป็นอันมาก แล้วให้มิ่งกรมหรัศ
ดมโภชเวียงพระเทียนพระมหาธาตุเจดีย์ใหญ่ในเมืองนครนั้น ครบสามวัน.

๑ ครั้นเสร็จการดมโภชพระบรมสารีริกธาตุแล้ว จึงดำรัสให้เสนา
บดีแต่ถูกขุนปลุกษาโทษเจ้านคร แต่เสนาบดีปลุกษาพร้อมกันว่าโทษ
ถึงประหารชีวิต ทรงพระกรุณาไม่เห็นด้วย ดำรัสให้จำกองเจ้า
นครเข้าไปให้ถึงกรุงก่อนจึงปลุกษากันใหม่ แล้วโปรดตั้งพระเจ้าหลาน
เธอเจ้ามหาสุริยวงษ์ไว้ครองเมืองนครศรีธรรมราช แต่ให้พระยาราช
สุภาวดีกับพระศรีไกรตาศอยู่ช่วยราชการ แล้วดำรัสให้ราชบัณฑิตย
จัดพระโคตรบิฎกตบวรทุกเรือเชิญเข้ามาณกรุง แต่พอจำต้องได้ทุก ๆ

พระคัมภีร์แล้วจึงจะเชิญออกมาตั้งไว้ตามเดิม อนึ่งให้ตั้งฆกาภิมนต์
พระอาจารย์ศรีวัดพนางเชิง ซึ่งหนีพม่าออกมาอยู่ณเมืองนครน ให้
รับเข้ามาอยู่กับทั้งพระสงฆ์สามเณรศิษย์ทั้งปวงด้วย.

๑ ครั้นถึงณเดือนสี่ปีนตุเอกศก จึงได้ตั้งยกพยุหโยธาทัพบกทัพ
เรือกตบคันยั้งกรุงธนบุรี จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งพระอาจารย์ศรีเป็น
สมเด็จพระสังฆราช แล้วดำรัสให้จางข้างจาง ๆ พระไตรปิฎกจนสิ้น
ที่มณฑล บัดนั้นพระราชทรัพย์เป็นอันมาก แต่ซึ่งเจ้านครหนักพระราช
ทานโทษให้ถอดออกจากพันธนาการ แล้วให้รับพระราชทานนำพระ
พิพัฒน์ศยาอยู่เป็นข้าราชการ พระราชทานบ้านเรือนที่อาไศรยให้อยู่
เป็นสุข จำเดิมแต่ขึ้นมาพระพุทธเจ้าครั้งก่อนวิวัฒนาการรุ่งเรืองเฟื่องฟู
ขึ้นเหมือนแต่ก่อน แต่สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็เจริญพระราชกฤษฎา
ธิคุณไพบูลย์ภายโยภาพยิ่งขึ้นไป ไพร่ฟ้าซาแผ่นดินก็ค่อยมีความ
ผาสุกดีนุกด์บายบริบูรณ์คงคืนขึ้นเหมือน เมื่อครั้งแผ่นดินกรุงเก่า ยังปรกต
คือนน.

๑ ฝ่ายกองทัพซึ่งยกไปกัมพูชประเทศนั้น ทัพพระยาอภัยรณฤทธิ
พระยาอนุชิตราชาจากเมืองนครราชสีมาไปตีเมืองเดียมราบได้ ทัพ
พระยาโกษาธายยกจากเมืองปราจีนไปตีได้เมืองบัตบองตั้งอยู่ทนน แต่
นักพระองค์นั้นซึ่งเป็นพระอุไทยราชายกกองทัพเรือมาทางทะเลสาบ จะมา
ตีเอาเมืองเดียมราบคืน พระยาอภัยรณฤทธิ พระยาอนุชิตราชา
จัดแจงได้เรือที่เมืองเดียมราบ ยกทัพเรือออกรบกับทัพเขมรในทะเลสาบ
ได้สู้รบกันหลายเพลา พอได้ข่าวเดื่องภาออกไปว่าสมเด็จพระเจ้า
แผ่นดินเสด็จออกไปตีเมืองนครศรีธรรมราช บัดนี้ทวงยศเลยแล้ว

พระยาอภัยภทรฤทธิ พระยาอนุชิตราชาที่ตกใจ เกรงแผ่นดินจะเกิด
 จลาจลขึ้นอีก เด็กที่พกตัมมา แต่พระยาอภัยภทรฤทธิเกรงความ
 จะไม่แน่ จึงรอตพักอยู่เมืองนครราชสีมา ก่อน พระยาอนุชิตราชานั้น
 รับยกทัพมาจนถึงเมืองตพบุรี จึงรู้ความตระหนักว่าเด็ดยังอยู่หา
 อันตรายมิได้ บดคนตเมืองนครได้ ทัพหลวงจะกตบอยู่แถว จึง
 คงรอตอยู่ณเมืองตพบุรีมิได้ตงมาถึงกรุง ฝ่ายพระยาโกษาแจ้งว่าทัพ
 ทางเมืองเดียมราบเด็กถอยไปแล้ว ก็ให้ตาดทัพกตบมาณเมืองปราจิณ
 แถวบอกกล่าวโทษเข้ามาณกรุงว่าทัพพระยาอภัยภทรฤทธิ พระยาอนุชิต
 ราชานี้เด็กหนีมาก่อน ครนจะคงอยู่แต่ทัพเดียวเกรงทัพเขมรจะยกทัพ
 เข้ามามากจะเสียที่ เห็นจะเหลือกตบตงจึงตาดถอยมาบ้าง ครนเด็ดย
 มาถึงกรุงได้ทราบหนึ่งตบบอกพระยาโกษาธิบดี แล้วได้ข่าวว่าพระยา
 อนุชิตราชายกกตบมาคงอยู่ณเมืองตพบุรีทรงพระพิโรธ จึงดำรัสให้
 ตำรวจให้ไปหาตัวพระยาอนุชิตราชาตงมาเฝ้า แล้วตรัสถามว่าใช้ไป
 ราชการสงครามยังมีได้ให้หาทัพกตบ เหตุไฉนจึงยกมาเองตงนี้ จะคิด
 เปนขบถฤา พระยาอนุชิตราชาจึงกราบทูลพระกรุณาโดยจริงว่า ข้า
 ฎาออกไปว่าตมเด็ดยพระเจ้าอยู่หัวเด็ดยกตบณเมืองนคร ศรัทธมราช
 ข้าพระพุทธเจ้าเกรงว่าข้าศึกอื่นจะยกมาชิงเอากรุงธนบุรี จึงรับกตบ
 มาหวังจะรักษาแผ่นดินไว้ นอกกว่าพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ซึ่งข้าพระ
 พุทธเจ้าจะได้ยอมเปนข้าผู้อื่นอีกนั้นห้ามมิได้เตยเปนอนิชาติ เมื่อได้ทรง
 ด้ตบก็หายพระโกรธ กตบทรงพระโตมหนักตำรัสตรรเสริญพระยาอนุชิต
 ราชา ว่าเออเองเปนคนสัตย์ซื่อแท้ หน้าใจตมคเปนข้าแต่กตบผู้เดียว

มิได้ยอมเป็นข้าผู้อื่นอีกสืบไป แล้วโปรดให้ มัคราหากองทัพพระยา
อโยธรณฤทธิ แดพระยาโกษาธิบดีคั้นมายังพระนคร.

๑ ตศักราช ๑๓๓๒ ปีชวดโทศก ถึงณเดือนหก ฝ่ายเจ้าพระฝาง
ซึ่งเป็นใหญ่ในหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งปวงนั้น ประพฤติพาดทุจริตที่คึด
กรรมตามกบฏโศกสุธา กับทั้งพวกส่งข้อตขซึ่งเป็นนายทัพนายกอง
ทั้งปวงนั้น แดชวณกันกระทำมนุษย์วิเศษอาฎกะกรรมปาราชิก แด
ยังนุ่งห่มผ้ากาสาอพัศรอยู่ หาดะจากเพศสมณไม้ แดวเกณฑ์
กองทัพให้ลงมาตาดตระเวนค้เอาเข้าปตาอาหาร แดเผาบ้านเรือน
ราษฎรเสียหลายตำบล จนถึงเมืองอุไทยธานีเมืองไชยนาท แด
ราษฎรหัวเมืองฝ่ายเหนือซึ่งอยู่ในพระราชอาณาเขตรได้ความเคืองแค้นขัด
สนั่น กรมการเมืองอุไทยธานีเมืองไชยนาทบอกตงมาให้กราบทูล
พระกรุณา ครั้นได้ทราบจึงมีพระราชดำรัค้ให้เกณฑ์กองทัพ จะยก
ไปปราบอ้ายพวกเหตาร้ายฝ่ายเหนือให้แผ่นดินราบคาบ จึงโปรดให้
พระยาพิไชยราชาเป็นแม่ทัพถือพลห้าพัน สรรพด้วยช้างม้าเครื่อง
สรรพาวุธ ยกไปทางฟากตะวันตกทัพหนึ่ง ขณะนั้นพระยายมราช
ถึงแก่กรรม จึงโปรดให้พระยานุสิตรราชาเดื่อนที่เป็นพระยายมราช
ให้เป็นแม่ทัพถือพลห้าพัน สรรพด้วยช้างม้าสรรพธำตราวุธ ยกไป
ทางฟากตะวันออกทัพหนึ่ง แดทัพบกทั้งสองทัพเป็นคนหม่นหนึ่งให้ยก
ด่วงไปก่อน.

๑ ครั้นถึงณวันเสาร์เดือนแปดแรมสิบสี่ค่ำ เพตาเข้าโมงเศษ ได้มหา
พิไชยฤกษ์ สมเด็จพระบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงทรงเรือพระที่นั่ง
กราบยาวสิบเอ็ดวา พร้อมด้วยเรือท้าวพระยาชา้ทุตตอองรุ้ดพระบาท

ฝ่ายทหารพม่าเรือไทยจันทอง
 พยุหยาตราหน้าหลัง แดพโยธาทัพหตวงหมื่นสองพันโดยกำหนด ครั้ง
 นั้นเข้าแวงถึงเกวียนตะลัมซัง ด้วยเดชพระบรมโพธิ์ดมภารบ้นคต
 ให้กำปั่นเข้าตำมาแต่เกาะทิศใต้เป็นหลายลำในขณะที่เมื่อจะยกทัพ จึง
 ทรงพระกรุณาให้เรือทัพอยู่ แดวให้จัดข่อยแจกให้พดกกองทัพจน
 เหลือเพื่อ แดวได้แจกจ่ายแก่สมณชีพราหมณยาจกวรรณพิก แดครอบ
 ครวบุตรภรรยาข้าราชการทงปวงทวงกัน แดวแขกเมืองตริงกานูแด
 แขกเมืองยักตรานำเอาปืนคาบศิลาเข้ามาทุดเกล้า ๆ ถวายถึงสองพันสอง
 ร้อยบอก เปนพระราชทานอันวิเศษ จึงให้ยาตราพาพยุหทัพจาก
 กรุงธนบุรีไปโดยชลมารค เสด็จประทับร้อนแรมอยู่สองแคว แดว
 ยกขึ้นไปตั้งค่ายรบอยู่ตำบลโตก รุ่งขึ้นวันเสาร์เดือน
 เก้าแรมสองค่ำจึงยกไปประทับร้อนณปากน้ำพิง.

๑ ฝ่ายเจ้าพระฝางรัฐชาวก๊ก จึงให้หตวงโกษาขังเมืองพระพิศณุโลก
 ยกกองทัพลงมาตั้งรับอยู่ณเมืองพระพิศณุโลก ครั้นค่ำตงเพดาประมาณ
 ยามเศษในวันเสาร์ จึงดำรัสให้กองนำยกเข้าตีเมืองพระพิศณุโลก
 เข้าเมืองได้ ในกลางคืนวันนั้น แดหตวงโกษาขังหนีออกจากเมือง
 ขึ้นไปตั้งค่ายรับอยู่ตำบลโตก ยังไม่ทันได้รบกันก็เด็กหนีไป ครั้น
 ถึงณวันจันทร์เดือนเก้าแรมสี่ค่ำ จึงเสด็จเข้าเมืองพระพิศณุโลก
 นมัสการพระพุทธชินราชพระพุทธชินดีห์ ทรงพระราชดำริธาเปิดองพระ
 ภูษาทรงสัพักออกจากพระองค์ทรงพระพุทธชินราชเจ้าแล้ว เสด็จ
 ประทับแรมอยู่ในเมือง หยุดทำทัพบกอยู่เก้าแคว พอกกองทัพพระยา
 ยมราชซึ่งยกมาทางปากกระแวนออกนบนชนไปถึง จึงพระราชทานเข้า

ปตาอาหารให้แจกกันทั่วแล้ว ดำรงค์ให้ทัพบกยกรีบชนไปตีเมือง
 ด้วงคบุรี รุ่งขึ้นอีกสองวันกองทัพพระยาพิไชยราชาซึ่งยกมาทางฟาก
 ตะวันตกก็ถึง จึงดำรงค์ให้จ่ายเสบียงอาหารให้แล้ว ให้
 ยกรีบชนไปให้ทัพพระยาบรมราชฟากตะวันออก แล้วดำรงค์ว่าเรา
 จะยกทัพเรือชนไปคน หน้าในแม่น้ำยังน้อยนักตั้งขึงตั้งอยู่ ข้าศึก
 จะได้เปรียบยิงปืนลงมาแต่บนฝั่งนัก แต่ทว่าไม่ข้าดอก พอทัพบก
 ยกข้ามแม่น้ำน้อยได้สามวันน้ำก็จะเกิดมากขึ้น ด้วยเดชพระบรม
 โพรตมหาราชนมหัสจรรย์ ครั้นถึงสามวันน้ำก็เกิดมากขึ้นเดมอดตั้งบาง
 ดบตั้งบ้าง ประตุจกระแด้พระราชดำรงค์ไว้นั้น จำเดิมแต่นั้นมา
 บรรดานายทัพนายกองแต่ไพร่พลทัพบกทัพเรือทั้งปวงได้แจ้งเหตุแล้ว ก็
 ยกมือชนถวายเป็นคนทุกคน ๆ เอาพระเศษานุภาพเป็นทงปกเกล้า ๆ
 มีน้ำใจกล้าหาญมิได้ย่อท้อต่อการณ์รงค์ องอาจที่จะรบสู้ห่มัจจุราญ
 ข้าศึก ด้วยเห็นพระบารมีปรากฏเป็นแท้.

๑ ฝ่ายกองทัพพระยาบรมราช แต่พระยาพิไชยราชายกชนไปถึงเมือง
 ด้วงคบุรี ก็ให้ตั้งค่ายล้อมเมืองไว้ แต่เมืองด้วงคบุรีนั้นตั้งแต่รอยเขด
 ไม่ชอนดักถมเชิงเนินดิน หามกำแพงไม่ เจ้าพระฝางก็เกณฑ์
 พลทหารชนรักษานาทเชิงเนินรอบเมือง ยิงปืนใหญ่น้อยต่อรบบ้องกัน
 เมือง แต่คิดครั้นคร้ามพระเศษานุภาพเป็นกำลัง ขณะนั้นช่างพง
 ช่างหนึ่งอยู่ในเมือง ตกถูกเป็นฟงเผือกส้มพงษ์ แต่เจ้าพระฝาง
 จึงว่าช่างเผือกนมไต่บังเกิดเป็นของคู่บุญของเรา เกิดเป็นพาหนะ
 สำหรับบุญแห่งท่านทัพไต ซึ่งยกชนมานั้น ก็ยังคิดเกรงกลัวพระบารมี
 ยิ่งนัก แต่สู้รบอยู่ได้สามวัน เจ้าพระฝางก็พาสมัครพรรคพวกหนี

ออกจากเมืองในกลางคืนไปข้างทิศเหนือ พวกทหารก็นำเอาตุ๊กข้าง
เผือกกับทงแม่ช้างพาหน์ตามไปด้วย กองทัพกรุงก็เข้าเมืองได้ แล้ว
แต่งคนถือหนังสือบอกตงมายังทัพหลวงณเมืองพระพิศณุโลก.

๑ ฝ่ายทัพหลวงถึงณวันอาทิตย์เดือนเก้าแรมเจ็ดค่ำ เพลาเช้าตง
นาฬิกา ก็เสด็จยกพยุหยาตราจากเมืองพระพิศณุโลกโดยทางชลมารค
ประทับเรือแรมไปได้สามวัน พอพบผู้ถือหนังสือบอกกอนำ ใจ
ความว่าได้เมืองสว่างครบแล้ว แต่อายเรือนพระฝางนั้นพาตุ๊กข้างเผือก
ซึ่งเกิดในเมืองหนีไป ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงยังให้ติดตามอยู่ จึง
เสด็จเร่งรีบเรือพระที่นั่งไปทางกลางวันกลางคืน ถึงที่ประทับพระตำหนัก
ค่ายหาดสูงซึ่งกอนำตงไว้รบเสด็จ ก็เสด็จขึ้นประทับแรมอยู่ที่
แคว้นพระราช^{๓๘} ตำรับตั้งให้นายทัพนายกองเกณฑ์กันไปติดตามอายเรือน
พระฝาง แตนางพระยาข้างเผือกให้จงได้ ครั้นวันอาทิตย์เดือนเก้า
แรมสิบสามค่ำ หลวงคชศักดิ์กับกองพระยาอินทวิชิตเจ้าเมืองวิเศษ
ไชยชาญ จับได้นางพระยาเสวตรมวงคชศรตัวประเสริฐ นำมา
ทูลเกล้าฯ ถวาย ทรงพระกรุณาพระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่พระยา
อินทวิชิตแลหลวงคชศักดิ์โดยสมควรแก่ความชอบ ครั้นวันพฤหัสบดี
เดือนสิบชนดับค่ำ จึงเสด็จยกพยุหยาตราทัพหลวงไปโดยทางชลมารค
ถึงตำบลน้ำมด จึงดำรับให้ตั้งด่านทางชันในนั้นนอก แดงยกด้อม
อาณาประชาราษฎร์ชาวหัวเมืองเหนือทั้งปวง ซึ่งอพยพหลบหนีแตก
ฉานซ่านเซวเข้าป่าดง ให้ออกมาอยู่ตามภูมิดำเนาจุดแต่ก่อน แล้ว
ให้เที่ยวลาดตระเวนเสาะสืบข่าวเอาตัวอายเรือนพระฝางให้จงได้ แล้ว

แต่ตั้งพระราชดำเนิกรัตบิยังพระตำหนักค่ายหาดสูง ครั้นรุ่งขึ้นณวัน
เสาร์เดือนสิบแรมห้าค่ำ จึงดำรัสให้แต่งกฎประกาศแก่กองทัพบกทัพ
เรือไทยจีนทั้งปวง ห้ามอย่าให้ซ่มเหิงริบเอาทรัพย์สินตั้งของราษฎรชาว
บ้าน แต่ฆ่าโคกระบือสัตว์ของเลี้ยง อนึ่งถ้านายทัพนายกอง
ผู้ใดได้บั้นแต่ข้างพดายพังใหญ่ได้คักออกได้ นีรวรูปดีแต่รูปเปนนกตาง ก็
ให้ตั้งเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย อย่าให้ใครเบียดบังไว้จะเอาตัวเป็นโทษ.

๑ ครั้นถึงณวันพฤหัสบดีเดือนสิบเอ็ดจันต์สองค่ำ มีโบบอกขึ้นไป
แต่กรุงธนบุรีว่า แชกเมืองตานีเข้ามาสู่พระบรมโพธิ์สมภารถวายดอก
ไม้ทองเงิน แต่เมืองยักตราถวายปืนใหญ่ร้อยบอก.

๑ ครั้นณวันจันทร์เดือนสิบเอ็ดจันต์หกค่ำ ทรงพระกรุณาให้สืบเสาะ
จับพระสงฆ์พวกเหตาร้าย ได้ตัวพระครูศิริมานนท์หนึ่ง อาจารย์
ทองหนึ่ง อาจารย์จันทรหนึ่ง อาจารย์เกิดหนึ่ง ถ้วนเป็นแม่ทัพ
อ้ายเรือนพระฝางทั้งสี่รูป แต่พระครูเพ็ชรรัตนกับอ้ายเรือนพระฝางนั้น
หาได้ตัวไม่ จึงดำรัสให้ปลัดเจ้าคฤหัตถ์ทั้งสี่คน แล้วยำคองตั้ง
ลงมาได้คุกณกรุง ฯ

๑ ในวันนี้ให้ นมนต์พระสงฆ์เมืองเหนือมาพร้อมกันนำพระที่นั่ง แต่
ให้หาขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยมาประชุมเฝ้าพร้อมกัน จึงดำรัสปรึกษาว่า
พระสงฆ์บรรดาอยู่ฝ่ายเหนือนี้ เป็นพรรคพวกอ้ายเรือนพระฝางทั้งสี่
ย่อมถืออาวุธแต่บั้นรบศึกฆ่าคนปล้นเอาทรัพย์สินตั้งของ แต่กินสุราเมรัย
ตั้งแต่พจนานจารย์ด้วยหญิง^{๓๘} ต้องจตุปาราชิกบาบี่ต่าง ๆ ซาดจาก
สิกขาบทในพระพุทธศาสนาตั้งจนลามก จะตะไต้ให้คงอยู่ในสมณเพศ

ฌนมได้ หนึ่งพระสงฆ์ฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ ก็จะแปลกปดอมปะปนกันอยู่
 มิรู้วาทะใดต้องคใดชั่ว จะได้ไหว้นบเคารพลังการบูชาให้เป็นเนื้อ
 นามบุญ จะได้มีมตานิสงฆ์แก่เราท่านทั้งปวง ให้พระสงฆ์ให้การไป
 แต่ตามลัทธิตามจริง ถ้าได้ผิดในจุฑาปราชิกแต่ประการใดประการหนึ่ง
 จะพระราชทานผ้ากฐินให้ผิดตักออกทำราชการ ที่ไม่รับนั้นจะให้
 ดำนำพิศุครฐ์นาฬิกาสามกตัน แม้ขณะแก่นาฬิกาจะให้เป็นอริการ
 แดพระครุราชาคณะฝ่ายเหนือโดยสมควรแก่คุณธรรมที่รู้ แม้แพ้แก่น
 นาฬิกาจะให้ตั้งพระราชอาชญาเขียนแล้วตั้งข้อม้อมให้บวชได้อีก แม้
 เสมอนาฬิกาจะถวายผ้าไตรให้บวชใหม่ ถ้าแต่เดิมไม่รับ ครั้น
 จะให้ตั้งดำนำพิศุครถดับคั้นค้ำว่าทำได้ทำผิด จะให้ตั้งพระราชอาชญา
 ประหารชีวิตครเดี่ย หนึ่งเมื่อพระสงฆ์จะตั้งดำนำนั้น ให้ตั้งคัดกัน
 ม่านตักเพดานผ้าขาวแต่งเครื่องพดกรรมเทพดาพร้อมแล้ว จึงทรงพระ
 สัตยาริฐานให้พระบารมีนั้นช่วยอภิบาลบำรุงรักษาพระสงฆ์ทั้งปวง ถ้า
 ภิกษุองค์ใดมิได้ขาดลิกขาบทจุฑาปราชิก ขอให้พระบารมีของเราแด
 อานุภาพเทพดาอันศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นลิกข์พยาน ช่วยอภิบาลบำรุงรักษา
 พระผู้เป็นเจ้าของคั้น อย่าให้แพ้แก่นาฬิกาได้ ถ้าแต่ภิกษุรูปใด
 ถึงซึ่งคึดวิบัติแล้ว เทพดาเจ้าจงสั่งหารให้แพ้แก่นาฬิกา เห็น
 ประจักษ์แก่คาโลก แล้วแต่ตั้งทรงพระเกี้ยวอยู่ที่หาดทราย ให้
 พระสงฆ์ตั้งดำนำพิศุครถค้อน่าพระที่นั่ง พดางทรงพระอิฐฐาน ด้วย
 เตะพระบรมโพธิ์สมภาร ครั้นพระสงฆ์มีคึดบริสุทธิ ก็ขำนะ
 แก่นาฬิกาบ้างเสมอบ้าง ที่ภิกษุทุกคึดก็แพ้แก่นาฬิกาเป็นอันมาก เสนา
 บคึดก็กระทำตามรับสั่ง โดยสมควรแก่คุณแต่โทษ แต่ผ้าไตรที่พระสงฆ์

พวกแพศยาคองคี่นั้น ให้เฝ้าเป็นลุ่มๆไปหาพระมหาธาตุเมืองสว่างคบุรี
 แล้วทรงพระกรุณาให้เย็บผ้าจีวรดองให้ ได้พันไตร จะบวชพระสงฆ์
 ฝ่ายเหนือ จึงดำรัสให้สั่งสมการตั้งมาอาราธนาไว้พระราชาคณะกับพระ
 สงฆ์อันคณิศรกรุงธนบุรีห้าลุ่มรูป ขึ้นไปบวชพระสงฆ์ไว้ณหัวเมือง
 เหนือทุก ๆ เมือง แต่ให้พระราชาคณะอยู่ตั้งต่อนในข้อพระวินัย
 ดึกขาท กับให้เก็บพระไตรปิฎกตงมาเป็นฉบับสร้างถาวรด้วย โปรด
 ให้พระพิมลธรรมไปอยู่เมืองสว่างคบุรี ให้พระธรรมโคตมไปอยู่เมือง
 พิไชย ให้พระธรรมเจดีย์ไปอยู่เมืองพระพิศณุโลก ให้พระพรหม
 มุนีไปอยู่เมืองสุโขทัย ให้พระเทพกระวีไปอยู่เมืองสวรรคโลก ให้
 พระโพธิวงษ์ไปอยู่เมืองศรีพนมมาศทั้งยัง.

๑ ครั้นถึงวันศุกร์เดือนสิบเอ็ดแรมสิบค่ำ จึงเสด็จดำเนินไปยัง
 เมืองสว่างคบุรี กระทำการส้มโภชพระมหาธาตุสามวันแล้ว เปิด
 พระภูษาทรงสัพทออกจากพระองค์ทรงพระมหาธาตุ แล้วให้ปฏิสังขรณ์
 พระอารามแดพระมหาธาตุให้บริบูรณ์ดังเก่า จึงเสด็จพระราชดำเนิน
 ไปยังเมืองศรีพนมมาศทั้งยัง กระทำส้มโภชพระแท่นศิลาอาสน์สาม
 วัน แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปยังเมืองสวรรคโลก กระทำส้มโภช
 พระมหาธาตุสามวัน.

๒ ครั้นถึงวันศุกร์เดือนสิบสองขึ้นสามค่ำ จึงเสด็จพระราชดำเนิน
 กลับมายังเมืองพระพิศณุโลก กระทำส้มโภชพระมหาธาตุ แด
 พระพุทธชินราชพระพุทธชินสีห์สามวันแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้ง
 หาดวงเดิมซึ่งมีความชอบในการสงคราม ให้อยู่ครองหัวเมืองฝ่ายเหนือ
 ทั้งปวง บรรดาหัวเมืองใหญ่นั้น โปรดให้พระยายมราชเป็นเจ้าพระยา

ด้รดีห้อยครองเมืองพระพิศณุโลก ประมวญไพร่พตเมืองม้อยู่หมั้น
 ห้าพัน ให้พระยาพิไชยราชาเป็นเจ้าพระยาสุวรรณโคตก มีไพร่พต
 เมืองอยู่เจ็ดพัน ให้พระยาดักราชเดโชเป็นพระยาพิไชย มีไพร่พต
 เมืองเก้าพัน ให้พระยาทำยน้ำเป็นพระยาสุโขไทย มีไพร่พตเมือง
 อยู่ห้าพัน ให้พระยารุบดินทรเป็นพระยากำแพงเพชร ให้พระยา
 อนุรักษภูธรเป็นพระยานครสวรรค์ ทั้งสองเมืองนั้นมีไพร่พตเมือง ๆ
 ละตามพันเศษ แดหัวเมืองน้อย ๆ ทั้งปวงนั้น ก็โปรดให้ขุนนาง
 ฝอยซึ่งมีความชอบ ไปครองเมืองทุก ๆ เมือง แดเจ้าพระยา
 จักร์แขกนั้นมีไตแกตวกตาในการสงคราม จึงโปรดตั้งพระยาอโทย
 รัตนฤทธิเป็นพระยายมราช ให้ว่าราชการณที่สมุทรหนายกด้วย แด
 ด้เจ้าจักร์ราชทัฬหสงคราม ให้รับนางพระยาเสวตรกรวิณดังแพดองตง
 มายังกรุงธนบุรี ให้ปลูกโรงรับณส่วนมังกุดแดให้ม้งานมหรศพ
 สัมโภชสามวัน.

๑ ครั้นถึงณเดือนสามในปีชาตโทษกนั้น ฝ่ายอาปะระกานนี้ ซึ่ง
 เรียกว่าโปมยง่วนเจ้าเมืองเชียงใหม่นั้น ยกกองทัพมากองทัพถาว
 ตงมาตีเมืองสุวรรณโคตก เข้าตั้งค่ายล้อมเมืองไว้ เจ้าพระยาสุวรรณ
 โคตกก็เกณฑ์ไพร่พตชั้นรักษาที่เชิงเทินกำแพงเมือง ค่อยรบข้อมกัน
 เมืองเป็นตำมารถแดวบอกตงมาณกรุง สัมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้
 ทรงทราบ จึงโปรดให้ม้ตราชั้นไปเกณฑ์กองทัพเมืองพระพิศณุโลก
 เมืองสุโขไทย เมืองพิไชย ให้ยกขึ้นไปตีกองทัพมาช่วยเมือง
 สุวรรณโคตก เจ้าพระยาสุรดีห้อย พระยาพิไชย แดพระยาสุโขไทย
 ก็ยกกองทัพทั้งสามหัวเมืองไปณเมืองสุวรรณโคตก เข้าตีกระหนาบค่าย

พม่าซึ่งตั้งล้อมเมือง พม่าด้านทานมิได้ ก็แตกฉานพ่ายหนีไปยัง
เมืองเชียงใหม่ จึงบอกลงมาให้กราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราชดำริให้เกณฑ์กองทัพ
จะเสด็จยกไปตีเมืองเชียงใหม่ แดพตโยธาหาญในกระบวนทัพหลวง
ครึ่งหนึ่ง ทั้งไทยจีนแขกฝรั่งเป็นคนหมื่นห้าพัน ด้รวพด้วยช้างม้า
เครื่องสรรพาวุธแตรเรือบเรื่อได้ทั้งปวงพร้อมเสด็จ.

๑ ครั้นถึงณคณมาศศุกรยักษดิศฤจวารมหาพิไชยฤกษ์ จึงเสด็จ
ทรงเรือพระที่นั่งกราบ พร้อมด้วยเรือท้าวพระยาข้าทูลฉลองของชุดพระ
บาทผู้ใหญ่น้อยไทยจีนฝ่ายทหารพลเรือน โดยเสด็จพระราชดำเนิน
ตามชลบวนพยุหยาตราหน้าहु้ง คับคั่งท้องแถมมหาคงคา ก็เสด็จ
ยাত্রานาฉาทัพทวงจากกรุงธนบุรีไปโดยชลมารค ประทับร้อนแรม
ตามระยะทางไปหลายแคว้นถึงเมืองพิไชย จึงให้ตั้งค่ายแถมค้ำหนักทัพ
พลับพลาณหาดทรายฝ้ายฟากตะวันออกตรงหน้าเมืองขำม แดเสด็จ
ชนประทับอยู่ทนน.

๑ ในขณะนั้นจึงมั่งไซเมืองแพร์ พาชุนนางกรมการแต่ไพร่พดตง
มาเฝ้า กราบถวายบังคมขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมา จึงทรงพระ
กรุณาโปรดตั้งเป็นพระยาศรีสุริยวงษ์ ให้เกณฑ์เข้าในกระบวนทัพ
ด้วย แดดำริให้เจ้าพระยาจักรีแขกกับพระยามหาราชครูบโรหิตอยู่
รักษาเรือพระที่นั่งแถมเรือข้าทูลฉลองของพระบาททั้งปวงณเมืองพิไชย แด
เสด็จพระราชดำเนินขึ้นจัตกกองทัพบกณเมืองพิไชย ให้กองทัพหัวเมือง
ทั้งปวงเป็นกองนำยกตั้งไปก่อน จึงเสด็จทรงช้างพระที่นั่งดำเนินพยุห
โยธาทัพหลวงไปโดยทางสถลมารค ประทับร้อนแรมไปหลายแคว้นถึง

คำบดกุ่มเห็ดอง จึงให้ตั้งค้ำยมันแทบเชิงเขาม้าพาด เดี๋ยวนี้หยุด
 ประทับแรมณพดับพตาในค้ำยนั้น แดครั้งนั้นเป็นเทศกาดคิมหันตฤดู
 กันดารด้วยน้ำหนัก ผู้ซึ่งเป็นมคคฤเทศนำมรรคานนกราบทูตว่า แต่
 เชิงเขาข้างนี้จะข้ามภูเขาไปตงถึงเชิงเขาข้างหน้าโน้น เป็นระยะทางไกล
 ถึงสามร้อยเจ็ดพัน หามที่หน้าแห่งใดไม่ ไพร่พตจะอดน้ำกันดารนัก
 จึงดำรัสว่าอย่าปรารมเดย เป็นภารชรุระของเรา คำวณนอย่าให้ค
 ช้องยามเดย จงกำหนดแต่นาฬิกาไว้ เพดาห้ากุ่มเราจะให้ฝนตก
 ตงจงได้ แดวจึงดำรัสตั้งพระยาราชประดิษฐ์ให้ปดุกค้ำตสูงเพียงตา
 ตั้งเครื่องพดกรรมบวงส์รวงเทพยดาบนเขาเดี๋ยงเดี๋ยง จึงทรงตั้งพระ
 ด้ยาริฐานเอาพระบรมโพธิ์ดมภารบารมีของพระองค์ ซึ่งทรงด้นนิจ
 ยากการมาแต่อดีตบุเรชาติตราบเท่าถึงปัจจุบันภพนี้ จงเปนที่พึ่งพำนัก
 แก่ไพร่พตทั้งปวง กับทั้งอานุภาพเทพยดา ขอจงบันดาลให้ทอธาร
 วรรโษทกจงตกตงมาในราตรีวันนั้น ให้เห็นประจักษ์ แดเพดาวันนั้นพน
 อากาศก็ปราศจากเมฆมอ้งแผ้วเปนปรกค้อยู่ ด้วยเดชะอำนาจก้ำตั้ง
 พระอิฐฐานบารมีกับทั้งอานุภาพ พอถึงเพดาดีกุ่มแปดบาทบันดาลให้
 ฝนท่าใหญ่ตกตงหนัก จนน้ำไหลตงไปทั่วท้องป่า แดชอนไม้ใน
 ป่าก็ตอยไหลไปเปนอศัจจรรยยังนัก ครั้นเพดาเข้าก็ทรงข้างพระที่นั่งให้
 ยกพดโยธาหาญข้ามเขานั้นไป แด้วดำเนินพดกกองทัพไปตามดำดับวิถี
 สดถมารค ประทับร่อนแรมไปโดยระยะทางถึงเมืองดำพูน ให้ตั้ง
 ค้ำยประทับอยู่ที่นั่น.

๑ ฝ่ายไปมยุง่วนเจ้าเมืองเชียงใหม่ ก็แต่งทัพพม่าทัพดาวยกออก
 มาตั้งค้ำยรับนอกเมือง แดกองทัพหัวเมืองซึ่งเป็นกองหน้า ก็ยกเข้า

ตีค่ายทัพพม่าแตกพ่ายเด็กถอยเข้าเมือง กองนำก็ยกติดตามดวงเข้า
 ไปในกำแพงดินชั้นนอก แล้วตั้งค่ายรายล้อมกำแพงชั้นในไว้ แต่ทัพ
 หดวงก็ยกเข้าไปตั้งค่ายใหญ่ในกำแพงดิน แล้วดำรงค์ให้บรรดาทัพหัว
 เมืองกองนำแสนายทัพนายกองในกองหดวงยกพลทหารเข้าปล้น เขา
 บันไดพาตบีนกำแพงเมืองในกลางคืนเพลาด้ามยามเศษ เพื่อจะดำรงค์
 ฆ่าศึก แต่พลทหารพม่าดาวชาวเมืองซึ่งชนประจำรักษาน้ำที่เชิงเทิน
 นั้น ยิงปืนใหญ่น้อยแฉ่งแทงดำครวชคู่รบค้ำทานเป็นด้ามารก จน
 เพลารุ่งพลทหารทัพไทยเข้าหักเขาเมืองมิได้ ก็ถาดถอยออกมา จึง
 มีพระราชดำริว่า อันเมืองเชียงใหม่ต้องทำนายอยู่ คำปราปรา
 เต่าดิบ ๆ กันมา ว่ากระษัตริย์พระองค์โดยทัพไปตีเมืองเชียงใหม่
 ครั้งเดียวมิได้ ต่อยกไปเป็นสองครั้งจึงได้ แม้จะหักหาญบุกรุก
 เขาด้วยกำลังกล้าคนก็จะได้ แต่จะเสียไพร่พลมาก แดยกมาครั้ง
 นี้เหมือนจะตวงที่ทางแต่กำลังฆ่าศึก ก็ได้เห็นประจักษ์อยู่แล้ว ถ้า
 ยกมาครั้งหลังเห็นคงจะได้ถ้ายเดียว จึงดำรงค์ให้เด็กทัพหดวงดวงมา
 ก่อนวันหนึ่ง จึงให้กองทัพหัวเมืองทั้งปวง เด็กเดือนถอยตามมา
 ต่อภายหลัง.

๑ ฝ่ายพม่าก็ยกกองทัพติดตามป่าช้าวัดศักดิ์ติดตาม ยิงปืนกระหนาบ
 นำหลัง กองทัพหัวเมืองทั้งหนักคนแตกกร้าวร้ายถอยหนีอ่อนลง
 มาจนกระทั่งถึงทัพหดวง อันหยุดตั้งประทับรับอยู่ณเขาช่องแคบ.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงถอดพระแสงตามได้ค้อนพลโยธา
 ทหารทั้งปวงในกองหดวงให้กลับออกรบพม่า ได้ตลุมบอนพันแห่งถึงอาวุธ
 ดันสู้รบกันเป็นด้ามารก พลพม่าล้มตายเป็นอันมาก ก็แตกกระจัดพัด

พรายพ่ายหนีไป ก็เด็kJคำเนื้ที่พหดวงด่งมาถึงท่าเรือณเมืองพิไชย
จึงเด็kJทรงเรือพระที่นั่งกราบให้ยาตรานาวาทพักคืบคั้นยังกรุงธนบุรี.

๑ ตุศักราช ๑๑๓๓ ปีเถาะตรีศก ฝ่ายข้างมลาวประเทศเจ้าวงษ์
ผู้เป็นเจ้าเมืองหวดงพระบาง ยกกองทัพตงมาตีกรุงศรีสัตนาคณหุต
ให้คังค้ายล้อมเมืองไว้ แต่เจ้าบุญสารผู้ครองกรุงศรีสัตนาคณหุตก็
เกณฑ์พลทหารออกคัรบ แต่ชนประจำรักษาน้ำที่เชิงเทินปรากฏร บ้อง
กันเมืองเป็นสำมารถ รบกันอยู่ประมาณสองเดือนยังไม่แพ้ชนะแก่กัน
พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคณหุต จึงคังขุนนางให้ล่อศุภอักษรขึ้นไปถึงกรุง
อังวะขอกองทัพมาช่วย พระเจ้าอังวะมั่งระจึงให้ชิกริงโบ้คุมพลสองพัน
เป็นกองนำ ให้ไปสุ่พตาเป็นแม่ทัพคุมพลตามพัน ยกกองทัพตงมาตี
เมืองหวดงพระบาง แต่กองทัพเมืองหวดงพระบาง ก็เด็กกดับไปเมือง
คัรบกับทัพพม่า พม่าตีเอาเมืองหวดงพระบางได้ เจ้าหวดงพระบาง
ก็ขอชนแก่กรุงอังวะ ทัพพม่าก็เด็กกดับไปกรุงอังวะ พระเจ้าอังวะ
ได้ทราบว่กองทัพไทยยกมาตีเมืองเชียงใหม่ จึงให้ ไปสุ่พตาคัอพล
ตามพันยกตงมาช่วยรักษามเมืองเชียงใหม่.

๑ อนึ่งแต่เมื่อกรงบชวดตำฤทธิศกนั้น กองทัพช้อยกมาจะตีกรุงอังวะ
มาถึงเมืองแฉ่นหัวเป็นแผ่นดินเงยวคือไทยใหญ่ชนแก่พม่า โกตเมืองอังวะ
ทางสืบห้าคิน แต่กองทัพช้อยกเข้าตีเมืองแฉ่นหัวได้ ก็คังทัพอยู่ทนน.

๑ ฝ่ายพระเจ้าอังวะทราบข่าวคัก็ จึงให้คิงจาโบ้คุมพลห้าพันเป็น
กองนำ ให้ชแฮหุ่กเป็นแม่ทัพล่อพตหมันหนึ่ง ยกมาตีกองทัพช้อยคัง
คังอยู่ณเมืองแฉ่นหัว ได้รบกันเป็นสำมารถ ทัพช้อยก็แตกพ่ายกดับ
ไปครงหนึ่ง แต่ช้อยกดับยกกองทัพมาอีก คัหัวเมืองชนพม่าแตกเป็น

หตายเมือง ด้วยก่ดวงเข้ามาตงถึงตำบลบ้านของนี้โกตเมืองอ้งวะ
 ทางคั้นหนึ่ง พระเจ้าอ้งวะจึงให้้อแซหุ่กหนึ่ง มโยดคหุ่กหนึ่ง
 เปนแม่ทัพสองทัพ ถ้อพดทัพพะหมิ่น กับเมียนหุ่กทัพหนึ่งถ้อพด
 ห้าพัน ทงดำมทัพเปนครนสองหมื่นห้าพันยกไปสำมทางเข้ารคคตทัพช้อ ได้
 รบกันอยู่สำมวัน ทัพช้อก็แตกพ่ายไปเปนครงครั้ง จับได้นายทัพช้อดี้นาย
 ช้อแอชชเยหนึ่ง กุนดาเยหนึ่ง เมียนกุนเยหนึ่ง ประชชเยหนึ่ง กับไพร่
 พดหกพัน พระเจ้าอ้งวะให้เตยงไว้ ครนถึงปีฉตุเอกศกช้อกตบยกกอง
 ทัพมาอีกเปนครง ครงหตั้งนั้นกวยชวยเยเปนแม่ทัพช้อพดหตายหมิ่น
 มากกว่าสองครั้ง ยกมาถึงเมืองกงคองปมอทางโกตเมืองอ้งวะห้าคั้น
 พระเจ้าอ้งวะเห็นเปนครักใหญ่กว่าทุกครั้ง จึงให้้อแซหุ่กกับคิงจาโบ
 ตเวียงราม ถ้อพดหมิ่นห้าพันยกไปทางหนึ่ง ให้้ออำมดอกหุ่ก กับ
 งาจุหุ่ก แดค้อหุ่ก ถ้อพดหมิ่นห้าพันยกไปทางหนึ่ง เปนครงทัพ
 ได้ค้อรบกับกองทัพช้อ รพดมาก เห็นเหต้อก่าตงจะค้อตีให้แตกพ่ายมิได้
 จึงบอกตงมาราบทูตพระเจ้าอ้งวะ ๆ จึงให้แม่ทัพเจรจาความเมืองกับ
 แม่ทัพช้อ ขอเปนครราชไมครค้อกัน แดวแต่งนางแตเคว็องบรรณาการ
 ให้ไปแกแม่ทัพช้อ ช้อก็เลิกทัพกตบไป แต่่นั้นมาช้อก็มีได้ยกมาค้เมือง
 อ้งวะอีก เปนเมืองมิตรสันถวไมครค้อกัน.

๑ ฝ่ายข้างกรุงไทยในปีเถาะครค้อกันนั้น ส้มเต้จพระพุทชเจ้าอยู่หัวทรง
 พระราชดำริห์พิจารณาเห็นว่า กรุงชนบุรียังไม่ม่ก่าแพงเปนครค้อกันได้
 บ้องกันราชค้ครห่มบ้จจามิตร ยังหาเปนครฐราชธานีไม่ จึงทรงพระ
 กรุณาให้เกณชชชาทตตอองชตพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหารพดเรือ
 ทงปวง ตงค้ายควยไม้ทองหตางทงคณตอมพระนครทงสองฟากน้า

แต่ให้เกณฑ์ไพร่พลในกรุง พดหัวเมือง มารวมกันทำค่ายฝ้ายฟาก
 ตะวันตก ตั้งแต่คุมกำแพงเมืองเก่าไปจนถึงบางวันน้อยวงดงไปริมแม่น้ำ
 ใหญ่ ครอบคลุมจนถึงกำแพงเมืองเก่าที่ตั้งเป็นพระราชวัง แล้ว
 ให้ขุดคลองเป็นคูข้างหลังเมือง แต่คลองบางกอกน้อยมาออกคลอง
 บางกอกใหญ่ เอมุดดินชั้นถมเป็นเชิงเทินข้างในทั้งสามด้าน เว้น
 แต่ด้านริมแม่น้ำ แต่ฟากข้างตะวันออกก็ให้ตั้งค่ายรอบเหมือนกัน ให้
 ขุดคลองเป็นคูข้างหลังเมือง ตั้งแต่กำแพงเก่าท้ายบ่อมิไช่เขนทร์
 วงษ์ไปจนถึงศาลเทพารักษ์หัวโหนดออกแม่น้ำทั้งสองข้าง เอมุดดิน
 ชั้นถมเป็นเชิงเทินสามด้าน เว้นแต่ด้านริมแม่น้ำคู่กัน แล้วให้เกณฑ์
 คนไปเรือเอาอิฐกำแพงเก่าณเมืองพระประแดง แต่กำแพงค่ายพม่า
 ณโพธิ์สามต้นแต่ตั้งถูกบางไพร่ทั้งสามค่าย ขนบรรทุกเรือมาก่อกำแพง
 แต่บ่อตามท่ถมเชิงเทินดินสามด้านทั้งสองฟาก เอาแม่น้ำไว้กว้าง
 กว้างเหมือนอย่างเมืองพระพิศณุโลก แต่แม่น้ำตรงนำเมืองทั้งสอง
 ฟากนั้นเป็นที่ขุดตัดแต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ อนึ่งบ่อ
 มิไช่เขนทร์ท้ายพระราชวังนั้นให้ขุดบ่อมิไช่ยประดิษฐ์ แล้วให้ขุดที่สวน
 เดิมเป็นที่ตั้งนานอกคูเมืองทั้งสองฟาก ให้เรียกว่าทะเลศม ไว้สำหรับ
 จะได้ทำนาใกล้พระนคร แม้นมาทว่าจะมีทัพศึกการสงครามมา จะ
 ได้ไว้เป็นที่ทำเดคงค่ายต่อรบข้าศึกถนัด แต่กระทำการสร้างพระนคร
 ชั้นใหม่ครั้งนั้นหกเดือนก็สำเร็จบริบูรณ์.

๑ ในปีเถาะตรีศกนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริห์
 การสงครามซึ่งจะไปปราบปรามกัมพูชประเทศให้ราบคาบ คั้นเอา
 เมืองพุทไธเพชรให้แก่ภักพระองค์รามาชิดี อันเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ

สัมภารณ์ให้จึงได้ แต่ขณะนั้นเจ้าพระยาจักร์แขกถึงแก่กรรม จึง
 โปรดตั้งพระยายมราชผู้ว่าที่สมุหนายกอยู่แต่ก่อนนั้น เป็นที่เจ้าพระยาจักร์
 แทน แล้วโปรดตั้งพระยาราชวังสรรค์ผู้บุตรเจ้าพระยาจักร์แขกนั้นเป็น
 พระยายมราช จึงดำรัสให้เกณฑ์กองทัพเรือพดทหารไทยจั้น
 แดทัพหัวเมืองทงปวง ให้พร้อมสรรพด้วยช้างม้าแตรเรือรบเรือดำเตียง
 เครื่องสรรพาวุธต่างๆ แล้วโปรดให้เจ้าพระยาจักร์เป็นแม่ทัพยกถือ
 พดหมันหนึ่ง ยกไปทางเมืองปราจีน ให้ตีเอาเมืองบักบองเมือง
 โปธิสัตว์ตระหอดตงไปจนถึงเมืองพุทไธเพชร แดเอานักพระองค์
 รามาริบัติไปในกองทัพด้วย เจ้าพระยาจักร์แแต่ท้าวพระยาพระหุดวง
 หัวเมืองนายทัพนายกองทงปวง ก็กราบถวายบังคมถวายกองทัพออก
 ไปตามพระราชกำหนด.

๑ ครั้นถึงอาสัญมาศกาพบกษัตริย์กุฎวารมหาพิไชยฤกษ์ ส้มเด็จพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระที่นั่งสำเภาทอง พร้อมด้วยเรือท้าวพระยาข้า
 ทูลตองรุดพระบาทไทยจั้นฝรั่งฝ่ายทหารพดเรือทงปวง เป็นเรือรบ
 สองร้อยดำ เรือทเดร้อยดำ พดทหารหมันห้าพันเศษ ให้พระยาพิไชย
 ไธสวรรค์เป็นแม่กองทัพหน้า แแต่ยกพยุหยาตราพดนาวาทัพหุดวง
 จากกรุงธนบุรีไปออกปากน้ำเมืองสมุทปราการ ตกถึงท้องทะเลใหญ่
 ด้วยเดชพระบารมีบันดาลให้คลื่นลมร้ายในมหาสมุทรก็ว่างบั้งบราบคาบ
 แแต่เสด็จโดยทางชลมารคได้ห้าแวนประทับปากน้ำเมืองจันทบูร จึงโปรด
 ให้พระยาโกษาธิบดีเป็นแม่ทัพ ยกทัพเรือตวงตงไปตีเมืองกระพงโสม
 แแต่ทัพหุดวงก็เสด็จไปอีกหกแวน ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนสิบสองขึ้น
 แแต่คำถึงปากน้ำเมืองพุทไธมาศ จึงเสด็จพระราชดำเนินขึ้นสถิตย์

ณคักจันแห่งหนึ่งปากตะวันตกเฉียงใต้เมือง แดงให้หนังสือพระยา
 พิไชยโสดวงรย์แม่กองทัพหน้า ให้ญวนเซตยซึ่งจับได้นถอเข้าไปถึง
 พระยาราชาศรัยรัฐญวนเจ้าเมืองพุทไธมาศ ในลักษณะนั้นว่า ส้มเต๋จ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวณกรุงธนบุรีศรีอยุธยา เสด็จดำเนินพยุหโยธาทัพบก
 ทัพเรือมาบดิน ด้วยมีพระราชประสงค์จะราชาภิเศกนักพระองค์รามมา
 ธิบัติให้ครองกรุงกัมพูชา แดงจะเอาตัวเจ้าจุย เจ้าศรีรังษ แด
 งข้าหลวงชาวกรุงเทพซึ่งไปอยู่นหัวเมืองใด ๆ จงสิ้น ถ้าพระยาราช
 ศรัยรัฐญวนมิได้ความภักดีอ่อนน้อม เห็นว่าจะต่อยุทธนาการใดก็ให้
 แต่งการป้องกันเมืองจงสรรพ แม้เห็นว่าจะสู้รบมิได้ก็ยิงทรงพระกรุณา
 ไปรตอยู่ ให้ออกมาเผ้าทูตของชุดพระบาทกราบถวายบังคมอ่อนน้อม
 ยอมสวามิภักดีโดยดี เราจะช่วยพิศทุตให้ทรงพระกรุณา แม้ถึงว่า
 ตัวชราแดงจะออกมามิได้ ก็ให้แต่งหูเอี้ยผู้บุตรออกมาถวายบังคมจง
 ฌับพด้น ถ้าช้อยู่จะทรงพระพิโรธให้พดทหารเข้าหักเอาเมืองฆ่าเสียให้
 สิ้นทั้งเมือง ครั้นพระยาราชาศรัยรัฐได้แจ้งในหนังสือนั้นแล้ว จึงให้
 หนังสือตอบออกมาว่า ซึ่งให้หนังสือมาถึงข้าพเจ้า ๆ ขอบใจนัก จะ
 หาขุนนางมาปฤกษาให้พร้อมกันก่อน ถ้ายินยอมพร้อมกันแล้วจึงจะ
 บอกออกมาให้แจ้ง ครั้นคอยอยู่สามวัน พระยาราชาศรัยรัฐมิได้แต่ง
 ให้ผู้ใดออกมาเผ้า ส้มเต๋จพระพุทธเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสให้ท้าว
 พระยานายทัพนายกองทงปวง ยกเข้าตั้งค่ายล้อมเมือง แดงดำรัส
 ตั้งกรมอาจารย์ ให้จัดคนที่มีวิชาดีแก้ตัวหาญทั้งนายไพร่ได้ร้อยสิบเอ็ดคน
 จึงให้เกณฑ์พดทหารกรมอื่นส่งของพันตรีร้อยเข้าสมทบ แดงพระราชทาน
 ฤกษ์แต่อบายให้เข้าปล้นเอาเมืองในกลางคืนเพลาสองยาม.

๑ ฝ่ายพระยาราชาศรัยรัฐก็เกณฑ์พลทหารรักษาหน้าที่เชิงเทินปราการ
 บึงกนเมือง ครั้นเพลาต้องยามพลทหารชำหดวงก็เอาบันไดพาดกำแพง
 ขึ้นขึ้นไปได้ในเมือง จุดเพลิงขึ้นแดงสว่าง แดพวกญวนในเมือง
 ออกค้อมรบ ๆ กันอยู่ช้านาน แดนายทัพนายกองรพตทงปวงซึ่งคงค้าย
 รายล้อมอยู่นั้น จะบุกกรุกเข้าไปช่วยก็มีได้ ด้วยเงินญวนชาวเมือง
 ยังรักษาหน้าที่เชิงเทินยิ่งปืนใหญ่น้อยสู้รบอยู่หาที่งำที่ไม่ ไพร่พดกอง
 ทัพก็อดโรยตง เศษบรมโพธิ์สมภารบันคาคดคิดจรพตโยธาทัพทหาร
 ทังปวง ให้สำคัญว่าเสด็จพระราชดำเนินหนุนเข้าไป ก็มีน้ำใจองอาจ
 กต่าหาญมากชน คักระโจมหนุนเนื่องกันเข้าไปทงทัพบกทัพเรือ พวก
 ญวนเงินซึ่งรักษาหน้าที่คานทานมิได้ ก็แตกฉานพ่ายหนีไป พอรุ่งขึ้น
 วันอาทิตย์เดือนสิบสองขึ้นสิบเอ็ดค่ำ เพลาเช้าก็เข้าเมืองได้พร้อมกัน
 พระยาราชาศรัยรัฐก็ทงเมืองได้ย ดงเรือออกทะเลแต่หนีไปได้ ครั้น
 ผนวันจันทร์เดือนสิบสองขึ้นสิบสองค่ำ จึงเสด็จพระราชดำเนินเข้าใน
 เมือง สถิตย์ประทับณจวนพระยาราชาศรัยรัฐ ให้พลทหารทังปวง
 เทียวเก็บเอาทรัพย์สินสิ่งของในเมืองได้มาเป็นอันมาก แดวคำร้คคาม
 พระญาณประสิทธิ์ พระสุธรรมอาจารย์ แดอาจารย์จัน นายกอง
 อาจารย์ทงสามว่า เมื่อคุมทหารขึ้นปล้นเอาเมืองนั้น เข้าได้คานได
 ก่อน อาจารย์ทงสามกราบทอดไม้คองกัน จึงเสด็จพระราชดำเนิน
 ไปทอดพระเนตรททางทหารเข้านั้น เห็นผิดกับพระราชดำริห์ จึงดำรัสว่า
 ข้าศึกหนีไปได้เพราะเข้าผิดกับรับสั่ง แม้นคอดล้กจะเดี่ยราชการ จึง
 ให้ตั้งพระราชอาชญา เขียนผู้ซึ่งเขาเมืองได้คอกทหงนทงนายแดไพร่
 ที่เขาได้ก่อนก็พระราชทานบำเหน็จรางวัลทงนายแดไพร่ เป็นเงินถึง

ด้ามร้อยยี่สิบห้าข้าง แล้วให้มัทฏิกประกาศแก่พวกทังปวง ห้ามอย่าให้ข่มเหงราษฎรจันฉนวนชาวเมืองสืบไปอีก ให้ค้าขายอยู่ตามภูมิตำเนาเหมือนแต่ก่อน แล้วโปรดตั้งพระยาพิพิธผู้ช่วยราชการกรมท่าเป็นพระยาราชาศรัยอยู่ครองเมืองพุทโธมาศ แล้วเสด็จยกทัพโยชานาวาทัพทดวงจากเมืองพุทโธมาศ ขึ้นไปตีกรุงกัมพูชาธิบดีคือเมืองพุทโธเพ็ชร ประทับร้อนแรมไปโดยระยะทางชดमारจนถึงเกาะพนมเปญ.

๑ ฝ่ายกองทัพกเจ้าพระยาจักรี ยกเข้าไปตีเมืองบัตบองเมืองโพธิ์ศควเมืองบริบูรณ์ได้แล้ว ก็ยกถ่วงลงไปตีเมืองพุทโธเพ็ชร แต่นักพระองค์อุไทยราชาดำรงบ้านทานมิได้ ก็พาพวกพลแตกครอบครัว ยกหนีลงไปตั้งอยู่ณเมืองบาพนม เจ้าพระยาจักรีเข้าตั้งอยู่ณเมืองพุทโธเพ็ชร ครั้นได้ทราบข่าวทัพหลวงตีเมืองพุทโธมาศได้แล้ว เสด็จขึ้นมาถึงเกาะพนมเปญ จึงให้นักพระองค์รามาชับต้อยรักษาเมืองพุทโธเพ็ชรแล้วก็ลงมาเฝ้า กราบถวายบังคมทูลว่านักพระองค์อุไทยราชานั่งไปตั้งอยู่ณเมืองบาพนมแล้ว ครั้นได้ทรงทราบจึงดำรัสให้เจ้าพระยาจักรียกกองทัพติดตามลงไปในวันนั้น ครั้นเพดาบ้ายด้ามโมงจึงเสด็จยกทัพหลวงตามลงไป พอเพดาคำประมาณยามหนึ่ง เจ้าพระยาจักรีบอกหนังสือขึ้นมาให้ทราบทูลว่า ญวนเมืองตูกหน้ายมา รับนักพระองค์อุไทยราชาดลงไปณเมืองญวนแล้ว จึงเสด็จหยุดเรือพระที่นั่งประทับอยู่นำบ้านคำหนกเวณหนึ่ง ครั้นรุ่งเช้าจึงเสด็จยกทัพหลวงกลับคืนมาถึงปากคตองมังกดา พบครัวเขมรตั้งอยุ่ทนนเป็นอันมาก ดำรัสให้พดทหารเข้าตีได้ครอบครัวแต่เรือก็มาก ด้วยยกทัพหลวงคืนมาประทับณเกาะพนมเปญ จึงให้นักพระองค์รามาชับต้อยมาแต่เมืองพุท

ไซเพ็ชรเข้าเฝ้าในทันใด ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานฉลองพระองค์ ทรงประพาศอันเป็นพระเครื่องต้น กับทั้งบันใหญ่ร้อยแตรครอบครว้ เชมรชังคไค้นน แก่นักพระองค์รามาริบัติด้ด้ว้ โปรดให้กัด้บไป ครองเมืองพุทไซเพ็ชร เปนใหญ่ในกั้มพุชประเทศเหมือนด้กัก่อน.

๑ ฝ่ายกองทัพพระยาโกษาธิบตีด้ไค้เมืองกระพงโศม ด้ด้ว้ยกมาจะตี เขาเมืองกำปอด พระยาบั้งกัติมาแซกจามเจ้าเมืองกำปอดออกอ้อน นัอมยอมเข้าด้วามิภักติ มิไค้ด้อรับ พระยาโกษาจึงพาคั้วพระยา บั้งกัติมาชนเผ่ากราบถวายนังคมณเกาะพนมเปญ จึงโปรดให้พระยา บั้งกัติมากัด้บไปอยู่รังเมืองกำปอดด้กัเก้า.

๑ ฝ่ายกองทัพเจ้าพระยาจักรียกกลงไปไค้เมืองบาพนม เชมรมิไค้ ด้รับ ยอมเข้าด้วามิภักติโดยคั้ จึงจัดแจงให้คงอยู่ตามภูมิด้นาคา เดิมด้ด้ว้ก็เด็กทพกัด้บมาเผ่าณเกาะพนมเปญ จึงดำริคั้ให้เจ้าพระยา จักรักับพระยาโกษา อยู่ชั้วราชการณเมืองพุทไซเพ็ชรกัว่าจะด้งบรรบ คายกัก่อน ด้ด้ว้ด้ด้จยกพุทโยธานาวาทัพหดวงกัด้บมาถึงคตองทอ้ง จินจิง ด้ด้น้าในคตองนหนคณเรื่อใหญ่จะไปมิไค้ จึงดำริคั้ให้ไพร่พด ทคหน้าทงกตางวันกตางคณ เรื่อทงปวงจึงไปไค้พร้อมกัณ.

๑ ฝ่ายจันทงปวงชังเคยไปมาด้กัก่อน ก็ด้รรเสริญว่าเดือนอ้ายนั นำเคยแห่งคตองชาด เรื่อจะไปมามีไค้ นัอาคั้รยบุญญานภาพ พระเจ้าอยู่หัวมาก เรื่อจึงไปมาไค้ด้คตองในเทศกาดนั ครนณวัน จันทรเดือนอ้ายชนด้วามค้ำเพดาบ้าย ก็ด้ด้จถึงเมืองพุทไซมาคั้ จึง ชนด้กัคยณจวน คั้ดำริคั้ให้นิมนตัพระด้งชั้ในจันทวัดแขวงเมืองพุทไซ มาคั้มาพร้อมกัณ ทรงถวายนังจั้วรทุกองคั้ ด้ด้ว้ด้ด้จไปณวัดญวน

ถวายนมัสการพระพุทธปฏิมากรซึ่งมีในวิหาร ฝ่ายหตวงญวนก็สวดมนต์ให้ทรงฟัง จึงมีพระราชบริหารโดยภาษาญวน พระราชทานพระราชโองาตแก่หตวงญวนทั้งปวงให้อุ้สำหรับรักษาดีด อย่าให้สั้ดองเสพด้วยดีกา แด้วเสด้จกดับยังจวนที่ประทับ ครั้นถึงณวันอังคารเดือนอ้ายแรมสามค่ำ จึงเสด้จกตงทรงพระที่นั่งดำเภาทอง ให้คดัดคายขบวนพยุหโยธานาวาทัพจากเมืองพุทโฆมาศออกท่องทะเลใหญ่ กดับคินยังกรุงธนบุรีมหานคร.

๑ ฝ่ายพระยาราชาศรัษฐีญวน ซึ่งแตกหนีไปนั้นชนอาไ้รยอยู่เกาะตังช่องสมุทรพดญวนจีนได้มากแด้ว ก็ยกทัพเรือมาค้เอาเมืองพุทโฆมาศค้กิน แด้วพระยาราชาศรัษฐีเจ้าเมืองใหม่มีทนต์ว ยกพดทหารจีนออกค้อรบค้ำนทานอยู่ประมาณสามนาฬิกา เห็นเหตุอกำตงก้ทั้งเมืองเสด้อย พารพดแดครอบครว้ทั้งปวงดาดถอยมาอาไ้รยอยู่ณเมืองกำปอด แด้วพระยาบังกติมาก้ช่วยจัดแจงไพร่พดอยู่สามวันพอพร้อมกันก็ยกกดับไปจะปลด้นเอาเมืองพุทโฆมาศ ในกตางคินเพดาคักประมาณสองยาม ให้พดทหารจีนทั้งปวงเอาไม้ค้วเข้าคอบทุกคน ๆ อย่าให้มีปากเสด้อย แด้วให้ว้ายขำหน้าเข้าบ้นปลด้นเอาเมืองได้ พวกญวนมีทนต์วก็แตกพ่ายหนี กองทัพจีนได้ฆ่าพันจีนญวนพวกราชาศรัษฐีญวนซึ่งอยู่ในเมืองด้มตายเปนนันมาก จนโตหิตคกอาบไปทั้งเมือง แต่ค้วราชาศรัษฐีญวนนั้นตงเรือหนีไปได้ หากจับค้วได้ไม่ แด้วพระยาราชาศรัษฐีจีนก้กดับคินเอาเมืองได้ เข้าคังอยู่ในเมืองคังเก่า.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยาจักรีซึ่งตงอยู่ณเมืองพุทโฆเพ็ชร ทราบข่าวไปว่าเมืองพุทโฆมาศกดับเสด้อยแก่ญวนอีก จึงจัดแจงกองทัพจะยกตงมาช่วย

พระยาราชเศรษฐี พอได้ข่าวว่าพระยาราชเศรษฐีกลับเค้เอาเมืองคืน
ได้แล้วก็หยุดทัพไว้ มิได้ยกลงมาเมืองพุทไธมาศ.

๑ จึงพระยาราชเศรษฐีก็ตั้งหนังสือบอกขอราชการเข้ามาณกรุงธนบุรี
ตมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบ จึงดำรัสว่าเมืองพุทไธมาศอยู่
ต่อแดนนักจะรักษาไว้เป็นอันยาก บัวยการแรงทแถมอาหาร จึง
โปรดให้มัทองตราออกไปว่าให้พระยาราชเศรษฐีทั้งเมืองพุทไธมาศเสีย
เถิด อย่าอยู่รักษาเลย ให้เด็กทัพกลับเข้ามารับราชการณกรุงดิง
เก่า ครั้นพระยาราชเศรษฐีได้แจ้งในท้องตราบัดตั้งแล้ว ก็กวาด
เอาครอบครัวชาวเมืองลงเรือใหญ่หน่อยเดียว เด็กกองทัพจึงกลับเข้ามา
ณกรุงตามพระราชกำหนดให้หานั้น แล้วจึงโปรดให้มัทราหากองทัพ
เจ้าพระยาจักรีพระยายมราชกลับคืนเข้ามายังพระนคร.

๑ ตุลาคม ๑๑๓๔ ปีมโรงจัตวาศก ฝ่ายไปสุพดาซึ่งมาอยู่ช่วยราช
การรักษาเมืองเชียงใหม่ ยกกองทัพมาตีเมืองดบแตด แต่
ยกลงมาตีเมืองพิไชย ตั้งค่ายอยู่ ณ วัดเอกา พระยาพิไชยก็จัดแจง
การป้องกันเมืองเป็นด้ามารถ จึงเจ้าพระยาสุรสีห์ก็ยกกองทัพเมือง
พระพิศณุโลกขึ้นไปช่วยเมืองพิไชย แลเจ้าพระยาสุรสีห์กับพระยาพิไชย
ยกพดทหารเข้าตีค่ายพม่า ๆ ออกค้รอบ ๆ กันถึงอาวรุذن พดทัพไทย
ได้ตมบอนพันแทงพดพม่าตมตายเปอนันมาก พม่าค่านทานมิได้ ก็
แตกพ่ายหนีเด็กทัพกลับไปเมืองเชียงใหม่ จึงบอกหนังสือแจ้งขอราช
การค้กลงมาณกรุงกราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ ตุลาคม ๑๑๓๕ ปีมเส็งเบญจศก ทรงพระกรุณาให้ค้กทองมือ
หมายหมู่เลขไพร่หลวง แดเดชตั้งกัคพรรคกับทงเดชหัวเมือง ตั้ง

ตำราบัญชีที่เขียนกันว่าย่นกรมพระสัสด์ตั้งขึ้น ให้รู้จำนวนไพร่พล
 ไว้จะได้ใช้ราชการแผ่นดินแต่การทัพศึกต่างๆ ครั้นถึงเดือนอ้ายข้าง
 ขึ้น ไปสู่พตยาภกกองทัพมาตั้งเมืองพิไชยอีก พระยาพิไชยก๊กพด
 ทหารออกไปล้อมแต่กต่างทางยังไม่มาถึงเมือง เจ้าพระยาสุรสีห์ยก
 กองทัพเมืองพระพิศณุโลกขึ้นไปช่วยได้รบกับทัพพม่าเป็นสามารภ แต่พระ
 ยาพิไชยถือดาบสองมือคุมพดทหารออกไปฟันพม่าจนดาบหัก จึงภาซื่อ
 ปราบฏเรียกว่าพระยาพิไชยดาบหักแต่นั้นมา ครั้นถึงวันอังคารเดือน
 ยี่แรมเจ็ดค่ำกองทัพพม่าแตกพ่ายหนีไป จึงบอกหนังสือตงมากกราบทูล
 พระกรุณาณกรุงธนบุรี.

๑ ตุลาคม ๑๑๓๖ ปีมะเมียฉก ดมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระ
 ราชดำริให้การซึ่งจะไปตีเขาเมืองเชียงใหม่ให้ได้ ด้วยพม่ายกกองทัพ
 มาย้ายมาหาหัวเมืองฝ่ายเหนือเนื่อง ๆ จึงดำริให้เกณฑ์กองทัพหัวเมือง
 ฝ่ายเหนือตีหัวเมืองเป็นคณต้องหมั้นสรรพด้วยช้างม้าเครื่องสรรพอาวุธให้
 ยกไปคอยรับเสด็จอยู่ณบ้านรแห่งให้พร้อม แล้วให้เกณฑ์กองทัพใน
 กรุงฯ แต่หัวเมืองใกล้ทงปวง พดศกรรจดำเครื่องหมั้นหาพน ช้าง
 เครื่องร้อยแปด ม้าร้อยม้า สรรพด้วยเครื่องสรรพยุทธพร้อมเสด็จ.

๑ ครั้นถึงวันอังคารเดือนสิบสองแรมสิบเอ็ดค่ำ ดมเด็จพระพุทธ
 เจ้าอยู่หัวทรงเรือพระที่นั่งกราบยาวสืบตามวา พดพายสืบคน พร้อม
 ด้วยเรือท้าวพระยาพระหัวเมืองข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยไทยจีนฝ่ายทหาร
 พดเรือนทงหลาย โดยเสด็จในขบวนทัพหลวงเป็นอันมาก จึงเสด็จ
 ยกพยุหยาตราทางทัพหลวงจากกรุงธนบุรีไปโดยชลมารค ประทับเรือ
 แรมไปตามระยะทางหลายวันถึงวันพุธเดือนอ้ายขึ้นห้าค่ำ เสด็จถึงเมือง

กำแพงเพชร แล้วยกไปถึงบ้านรเวียงแขวงเมืองตาก เด็ดจ้จประทับแรม
ณพระตำหนักสวนมะม่วง ดำริค้ให้เจ้าพระยาจักรีเป็นแม่กองทัพนำ
ถือพลทัพในกรุงแห้วเมืองยกขนไปตั้งอยู่ณเมืองเถิน แล้วยกทัพเมือง
เหนือทงสืบเมือง ยกไปเข้ากองเจ้าพระยาจักรีกองนำไปตีเมืองเชียงใหม่.

๑ ฝ่ายข้างกรุงรัตนบุรีองระ พระเจ้ามังระทราบว่กรุงไทยพระยา
ตากคงครองเป็นเจ้าแผ่นดิน สร้างเมืองบางกอกขนใหม่ เป็นราช
ธานีใหญ่ แทนกรุงศรีอยุธยาซึ่งพิพาศฉิบหายนั้น กตบคงศวดศอบ
จึงทรงพระดำริหว่าจะตะไว้ข่ามิได้ ไทยจะมีกำตั้งกำเรียมมากขน
จำจะแต่งกองทัพใหญ่ ให้ไปตีปราบปรามเตี้ยให้ สิ้นเตี้ยนหนามราบคาบ
อย่าให้แผ่นดินไทยคงศวดเป็นบึกแผ่นแน่นหนาขนได้สืบไปอีกในภายหน้า จึง
ให้แพกิจจาคุมพลม้าห้าร้อย ถือหนังสือรับสั่งตงมาถึงปกัณหุ่นเจ้า
เมืองเมาะคมะ ให้เกณฑ์พลรามัญเมืองเมาะคมะตามพัน เข้ากอง
แพกิจจาเป็นนายทัพยกไปทำทาง แดค้ค่ายปลุกยุงฉางที่ตำบลตามดับ
ทำดินแดง จัดแจงขนเสบียงอาหารผ่อนไปไว้ก่อน แดวภายหลังจึง
จะให้กองทัพใหญ่ยกไปตีเอาเมืองบางกอกซึ่งตงขนใหม่ขนนั้นจึงได้ แด
ปกัณหุ่นก็เกณฑ์พลรามัญเมืองเมาะคมะ แดเมืองขนตามสืบตองหัว
เมืองเป็นคนตามพัน ให้พระยาเจ่ง พระยาอู่ ศละเตียง ศละเกดบ
คุมมากองแพกิจจานายทัพ แพกิจจาก็ยกทัพมาณตามดับทำดินแดง จัด
แจงการทงปวงตามรับสั่งพระเจ้าองระ ฝ่ายปกัณหุ่นเจ้าเมืองเมาะคมะ
ให้เร่งรัดเก็บเอาทองเงินแก่ครอบครัวตมิงรามัญ แดไพร่พลเมืองทงปวง
ได้ความยากคั้น บ้างหตบหนึ่มาบอกกันยังกองทัพ แดนายทัพ
นายกองรามัญทงปวงก็โกรธว่พม่าข่มเหง เบียดเบียนครอบครัวข้าง

หลัง จึงชวนกันคิดขบถฆ่าแพกัจจายนายทัพ กับทั้งไพร่พลพม่าห้าร้อยเดียวทั้งสิ้นที่ทาดินแดง แล้วยกทัพกลับไปยังเมืองเมะคะมะ แต่บรรดารามัญนายไพร่ซึ่งอยู่ที่เมืองแถมเมืองชนทงปวงหน ก็พร้อมใจเข้าด้วยกันทั้งสิ้น ชวนกันยกเข้าปล้นเมืองเมะคะมะในเพดากตวงคืน ให้เปนเลี้ยงไทย ปกั้นห้วยน้แตกกรมการพม่าทั้งปวงตกใจไม่สู้รบ ทั้งเมืองเดียลงเรือหนีไปเมืองย่างกุ้ง แล้วบอกชนไปถึงเมืองอังวะว่ามอญเมืองเมะคะมะเปนชนก่อกวนเมือง.

๑ ฝ่ายนายทัพนายกองตมิงรามัญเมืองเมะคะมะ ก็ยกกองทัพรามัญติดตามขึ้นไปตีเมืองจิดตองเมืองหงษา แล้วยกขึ้นไปตีเมืองย่างกุ้ง เขาตั้งค่ายล้อมเมืองไว้ ด้วยยกเข้าปล้น เจ้าเมืองย่างกุ้งต้องรบเปนลำบาก มอญหักเข้าไปได้ในเมืองกึ่งหนึ่ง พม่าตั้งค่ายในเมืองกันไว้ ไต่ครึ่งเมือง ครั้นพระเจ้าอังวะทราบในหนึ่งดื่อบอก จึงให้อาชะห้วยน้ถอยพม่าหมื่นหนึ่งยกลงมารบมอญชนก่อกวน พม่าหน้าอชชะห้วยน้ถอยมาถึงก็เขาคัทพมอญ ๆ ต้องรบสู้มิได้ ก็ถอยถอยกลับลงมาเมืองเมะคะมะ กองทัพอชชะห้วยน้ถอยติดตามลงมา รามัญทั้งปวงเห็นเหตุก่าตงจะสู้พม่ามิได้ ก็กวาดครอบครัวหนีเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ์สมภารณกรุงพระมหานครศรีอยุธยา แยกกันเปนหลายพวกเข้ามาทางด้านพระเจดีย์ด้ามองคบัาง ทางด้านเมืองตากบัาง กองทัพพม่าก็ยกติดตามมอญมาทุกทาง ก็ตามมาทันก็กวาดครอบครัวมอญกลับคืนไปได้บ้าง.

๑ ในขณะที่ทัพหลวงตั้งอยู่ณบ้านรแห่งนั้น จึงชวนอินทศิรนายด่านเมืองตากนำเอาครัวไทยมอญซึ่งหนีมาแต่เมืองเมะคะมะ เข้ามาพึ่งพระ

บรมโพธิ์สมภาร พาศิวต์มิ่งสุรายกถันซึ่งเป็นตัวนายมานั้นเข้ามาเฝ้า
กราบถวายบังคมณพระตำหนักถนอมม่วง จึงมีพระราชดำรัสให้ตาม
ถามว่า พระเจดีย์ฐานอันชื่อว่าถนอมบ้อมณเมืองเมาระตมะนั้น ยัง
ปรกติดีอยู่ฤๅ ส้มิงสุรายกถันกราบทูลว่ายังปรกติดีอยู่ จึงดำรัส
ให้ถามว่าพระมหาเจดีย์เกษาตุนเมืองย่างกุ้ง ซึ่งว่าฉัตรยอดหักถง
มานั้นยกขึ้นได้แล้วฤๅ ส้มิงสุรายกถันกราบทูลว่าพระเจ้าอังวะให้ลงมา
ปฏิสังขรณ์สามปีแล้วยังหายกขึ้นได้ไม่ จึงดำรัสให้ถามว่าภามาว่านาง
รามัญบุตรคนเชียวใจ อายุได้สิบสี่ปีสิบห้าปีหรือบรรพชาแล้ว เกิดที่
เมืองเมาระตมะนั้นจริงฤๅ ส้มิงสุรายกถันกราบทูลว่ามีจริงอยู่ แต่
ยังหาได้ส่งขึ้นไปเมืองอังวะไม่ พอเพดาบ้ายจึงดำรัสให้พระยายมราช
แขกยกกองทัพไปซัดด่านอยู่นท่าคินแดงรับครัวมอญ กับจะได้ครอบครัว
ทัพพม่าซึ่งยกตามมอญมานั้นด้วย.

๑ ครั้นถึงณวันศุกร์เดือนอ้ายแรมห้าค่ำเพลาเช้า บันดาตฝนท่าใหญ่
ตกเปนมหาพิไชยราชฤกษ์ จึงโปรดให้พระยาตำแหน่งวิจิตรคุมพลสองพัน
เศษอยู่รักษาเมืองตากคอยรับครัวมอญ แล้วเสด็จทรงช้างต้นพังเทพ
ดีดา ให้ยาตราพลทัพหลวงดำเนินโดยสถมมารค ประทับร้อนแรม
ไปโดยระยะทางหลายแคว้นถึงท่าบดนาเพี้ยกเหนือเมืองนครด่าปาง แล้ว
ดำเนินทัพหลวงไปอีกหลายแคว้น ถึงณวันอังคารเดือนยี่ขึ้นสองค่ำ เสด็จ
ถึงเมืองด่าพูน ให้ตั้งค่ายหยุดประทับอยู่ทนน.

๑ ฝ่ายไปสุพรรณภูวาทของทัพไทยยกขึ้นมาจะตีเมืองเชียงใหม่ จึงให้
พระยาจำบ้านแดนด้านท้าวพระยาดาวทองปวง ยกกองทัพดาวพันหนึ่ง
เป็นกองนำให้ถงมาก่อน แล้วให้ ไปมยุ่งวนเจ้าเมืองอยู่รักษาเมือง

ไปสู่พตุงจึงยกกองทัพมาที่พตุงแก้วพื้นจะยกลงมาจับทัพไทย ฝ่าย
พระยาจำบ้านกับพระยา กาวิดขุนนาง เมืองนคร ตำป่าง ซึ่งเป็นกองนำนั้น
เข้ามาหากองทัพเจ้าพระยาจักรี ขอสงวนภักดีเข้าด้วย จะกตัญญูต่อ
รบพม่า เจ้าพระยาจักรีจึงบอกลงมาให้กราบทูลแล้ว ให้กองทัพ
พระยาจำบ้านพระยา กาวิดนำทัพขึ้นไป.

๑ ฝ่ายไปสู่พตุงยกกองทัพมาได้คนหนึ่ง รู้ข่าวว่าพระยาจำบ้าน
พระยา กาวิด กตัญญูร้ายไปเข้าด้วยทัพไทย จึงถอยทัพกลับไป
เมืองเชียงใหม่ แดงกองทัพเจ้าพระยาจักรีก็ยกขึ้นไปถึงแม่น้ำเมือง
เชียงใหม่ ทัพพม่ายกออกมาซัดนามเพดาะคอยสกัดตามริมน้ำ
จะข้ามทัพไปยังมีได้ จึงให้หมื่นศรีวัดเทพตงมากกราบทูล มีพระราช
ดำรัสสั่งให้เอาปืนจางรงค์ตนถมทำร้านขึ้นยิงให้พม่าแตก แล้วจึงยก
ข้ามน้ำไป อันจะรอรังอยู่หนีมิได้ การศึกจะเนิ่นช้า หมื่นศรีวัด
เทพก็กลับไปบอกตามรับสั่ง พอกองทัพหน้าทัพพม่าแตกยกข้ามน้ำไปได้
ตั้งค่ายต่อมเมืองได้สามสิบสี่ค่าย เจ้าพระยาจักรีจึงให้พระยาธิเบศ
บดิงมากกราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระโสมนัส จึงพระราชทานม้า
พระที่นั่งกับพระแสงปืนต้นบอกหนึ่ง ไปให้เจ้าพระยาจักรี แล้ว
พระราชทานพระแสงปืนต้นอีกสองบอก ไปให้เจ้าพระยาสุรสีห์บอกหนึ่ง
เจ้าพระยาสุรสีห์บอกหนึ่ง ครั้นค่ำตงเพดาะห้าทุ่มเศษ จึง
ดาวด้ามสืบเอ็จคนเป็นบ่าวแสนหนึ่งลือมาแต่บ้านพวน บอกให้กราบ
ทูลว่ากองทัพพม่าประมาณสองพันยกมาแต่เมืองเมาะตะมะ ตามครวั
มอญเข้ามาทางบ้านนาเกาะคอกเหล็กด้านเมืองตาก จึงดำรัสให้พระ

เจ้าหลานเชอรามดักษณ์เป็นแม่ทัพ ถือบดพันแปดร้อยเศษยกไปทาง
บ้านจอมทอง คัดตงไปบ้านนาเกาะดอกเหล็ก ค่ำทัพพม่าซึ่งยก
เข้ามาหน.

๑ ครนรุ่งชนจึงเจ้าพระยาด้วรรคโลกตงมาแต่ค่ายด้อมเมือง เชียงใหม่
นำเอากระสุนปืนทองคำดองกระสุน ซึ่งพม่ายิงออกมาแต่ในเมืองมา
ทูลเกล้า ฯ ถวายแด่กราบถวายบังคมดากดับไป จึงทรงพระอิฐาน
แต่ดั่งให้พราหมณ์เอากระสุนปืนทองคำทั้งก้อนนี้ ไปประกาศแก่เทพยดา
ในบริเวณพระมหาธาตุในเมืองลำพูน แล้วให้ฝังไว้ณที่ใกล้พระมหา
ธาตุหน

๑ ในวันนั้นพระเสมีนศรในเจ้าพระยาด้วรรคโลก บอกข้อราชการ
ตงมากราบทูลว่า ได้เกิดขกด้อมดาวชาวเมืองลำพูนเมืองเชียงใหม่
ซึ่งแตกหนีออกอยู่ป่ามาเข้าหาเป็นอันมาก ทั้งครอบครัวถึงห้าพันเศษ
ด่มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวดำรัสด้วรรคโลกด้บัญญัติพระเสมีนศร แล้ว
ทรงพระกรุณา โปรดดั่งให้เป็นพระยาอักษรวงษ์ ให้คุมพวกดาวซึ่งมา
เข้าเกิดขกด้อมหน จัดเอาแต่ที่ด้กรวจไปเข้ากองทัพเจ้าพระยาจักรี
ด้พม่าณเมืองเชียงใหม่.

๑ ครนณวันจันทร์เดือนห้าชนแปดค่ำเพดบาย จึงพระราชฤทธา
หนคถอหนงด้บออกมาแต่กองทัพพระยาค่ำแห่งวิชิต ซึ่งดงอยู่รักษา
เมืองตาก ว่าณวันพุธเดือนยชนเก้าค่ำ ด้วรรคโลกกับทามุข
ด้องนาย พาศรวรามัญเข้ามาถึงเมืองตากเป็นคนห้าด้บคน ให้
การว่ามาแต่เมืองเร็ง ครอบครัวชายหญิงประมาณพันเศษ ครน
มาถึงตำบลอุวาบพม่าตามมาทันด้รับพุงกัน แต่จกกายวอซึ่งเป็น

นายใหญ่มานั้นถูกปืนตาย พวกครัวทั้งปวงแตกหนีกระจัดพืดพรายตาม
มาข้างหลัง เข้าทางบ้านนาเกาะดอกเหล็ก อนึ่งดาวชาวพอนนาหง
ก็แตกเข้ามาทางด้านตอง ครอบครัวชายหญิงร้อยสี่คน ผู้
รักษาด้านตองก็น้อยตัว แต่บ้านนาเกาะดอกเหล็กก็ห้ามผู้ยู่รักษาไม่
ครั้นได้ทรงทราบในโบบอก จึงให้มั่งหนึ่งร้อยสี่ไปหากองทัพพระเจ้า
หลานเชอรามดกษณกลับมา แล้วให้มั่งหนึ่งร้อยสี่ไปถึงพระยาตำแหน่ง
วิชิต ให้แบ่งทัพยกออกไปตั้งอยู่ณบ้านนาเกาะดอกเหล็ก เกดยกล้อม
ดาวมอญซึ่งแตกคืนมานั้นประมวญเข้าไว้ แล้วออกคอยกำวัดกคัตทัพ
พม่าอันคิดตามครัวมาให้แตกฉานไปจึงได้

๑ ครั้นถึงวันพุธเดือนยชนคำหนึ่ง จึงเจ้าพระยาจักร์ให้พระยา
วิจิตรนาจดังมากกราบทูลว่า กองเจ้าพระยาสุวรรณโคตยกเข้าตั้งค่าย
ล้อมเมืองด้านสกัดซ้ายได้ได้สองค่าย แต่ด้านขวาฝ่ายตะวันออก ตะวันออก
ตกหนักให้กองทัพหัวเมืองทั้งปวงเข้าตั้งค่ายล้อม ชักปืนกาถึงกัน
ระหัดระดังด้านแล้ว ยังแต่ด้านสกัดซ้ายเห็นอดด้านเดียว ถ้า
ยกเข้าตั้งค่ายเห็นจะได้ รบกันเป่งสามารถ แม้ได้ ท่วงที่จะกรูเข้าหัก
เอาเมืองทีเดียว

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทรงสดับไม่เห็นด้วย คำว่าพม่าตั้ง
ค่ายรบอยู่ในเมือง ซึ่งจะกรูเข้าไปนั้นเกิดอกจะเสียที ทแกตัวทหาร
ก็จะถอยกำลังถ้าย่อหย่อนลง ถ้าล้อมรอบเมืองได้แล้วจะหักเข้าที่ไหน
ก็ให้ตั้งหน้าทำเข้าไปเฉพาะที่นั้น แต่บรรดาค่ายทั้งปวงให้ชุดคตงชวาก
กันซำคัก แต่ซึ่งค่ายประชิดจะได้วางปืนเกณฑ์ห้ามนั้น ให้ชุดคตง
เดินบังปืนพม่า ให้ดูที่ค่ายใดซึ่งเข้าตั้งใกล้เมืองได้ ก็ให้ชุดคตงไปรบ

ชวากกระจับที่คายนั่น แม่น้ำคึกจะยกออกมาหักค้ำยก็ให้ได้ดู
 คิดตามเขาเมืองที่เดียว พระยาวิจิตรนาวีก็กราบถวายบังคมลากลับไป
 แจงขอรับสั่งแก่เจ้าพระยาจักรี ๆ ก็จัดแจงการทั้งปวงตามกระแสพระราช
 ดำรัสสั่งไปนั้น.

๑ ฝ่ายไปสุพรรณ โปมยุง่วน ก็ให้นายทัพนายกองพม่ายกพดทหาร
 ออกมาตั้งค่ายรับนอกเมืองเป็นหลายค่าย ด้วยยกออกปัดนค้ำยเจ้า
 พระยาจักรีซึ่งตั้งอยู่ด้านตะวันออกในเขตตากวางวัน เจ้าพระยาจักรี
 มิได้ครันคราม นิ่งเด่นหมากรุกอยู่ในค้ำย พดางร้องสั่งพดทหาร
 ให้วางปืนใหญ่ร้อยออกไปจากค้ำยยิงพม่า ๆ ถูกปืนล้มตายลงมากจะปัดน
 เขามิได้ก็ถอยกลับเข้าค้ำย.

๑ ครั้นวัน ๗ ๓ ๒ ค่ำเพลาอรุ้งเช้า จึงสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 ก็ทรงเครื่องราชวิภูติสำหรับราชรถยุทธร ทรงราชอาวุธสรรพเสด็จ
 ก็เสด็จทรงช้างคันพดาศเช่นทรบวรยกเป็นราชพาหนะ ให้ยาดราพ
 นิกรทัพหัตถวงจากค้ำยริมเมืองท่าพูนชนไปณเมืองเชียงใหม่ หยุคประทับ
 ร้อนนพดปัดพดไสยในค้ำยบกก โกลดเมืองเชียงใหม่ทาง ๓๕๒ เค้น
 แล้วดำเนินทัพหัตถวงไปประทับณค้ำยมน้ำโกดเมือง ในวันนั้นเจ้า
 พระยาจักรีแม่ทัพนายกองพดทหารออกค้ำยพม่า ซึ่งออกมาตั้งรับนอก
 เมืองด้านตะวันออก แดกหนีเข้าเมืองท่งต้น แดกของเจ้าพระยา
 สุรดีห์ ซึ่งตั้งค้ำยตรงประตูท่าแพก็ยกออกค้ำยพม่าแตกทั้งค้ำย
 ดำรวจผู้ไปตรวจการมากราบทูต สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระ
 โดมนัค ยกพระหัตถ์ค้ำยพระเพดาทังสองข้าง ดำรัสสรรเสริญเจ้า

พระยาทรงสองว่าจะว่าพัตถุณองคโคณในครงน ครนค้ำเพตยามเคษ
 ไปสุพตาแดไปมยุง่วนเจ้าเมืองเชียงใหม่ ก้พาครวหน้อกจากเมือง
 ทางประตูข้างเือก ค้านค้ำยเจ้าพระยาสวรรค โตกซึ่งคังตอมยงไม่
 ทรหตอด เบียดเดียดเยยคยคกันคายที่ประคเมืองประมาณดองร้อยเคษ
 พวกพตทพิไทยออกได้คัมจับพม่า แดซึ่งเอาครวดาวได้เปอนันมาก
 ครนรุ่งชนนวัน ๑ ๓ ๒ ค้ำเพตยาเข้า จึงด้มเด็จพระพุทเจ้าอยู่หัวเด็คัจ
 ทรงข้างพระท้งไปทอดพระเนตรค้ำยซึ่งด้อมเมืองเชียงใหม่ แดท้าว
 พระยานายทพันายกองท้งปวงมาเ้ากราบถววยบังคมพร้อมกัน จึงมี
 พระราชดำรัศถามว่าพมายกทพิหน้ไปครงน ด้วยอุบายคความคิตแต่ฝีมือ
 ของผู้ใด เจ้าพระยาคัจกร้แดท้าวพระยานายทพันายกองท้งปวงพร้อม
 กันกราบทูตว่า ซึ่งพม่าแตกหน้ไปครงนคด้วยพระราชกฤษฏาเดชานูปภาพ
 เปนแท้ เพราะเหตุพระสงฆ์ในเมืองออกมาบอกข้ำพระพุทเจ้าท้งปวงว่า
 ณวัน ๒ ๓ ๒ ค้ำกตางคินเพตยามเคษ บังเกิดอค์จรรยในเมืองเชียงใหม่
 แผ่นคินไหว พอรุ่งขึ้นทพิทดวงก้เด็คัจมาถึงเมือง จึงทรงพระกรุณา
 โปรดพระราชทานคตองพระองค้เข้มาบกับฝ้าด่าน แก่เจ้าพระยาคัจกร้
 เจ้าพระยาสूरดีท้งสองเปนรางวัลเด็มอกัน แด้วให้ปฤกษาโทษเจ้า
 พระยาสวรรคโตกซึ่งมิได้บังใจในราชการสงคราม คังค้ำยไม่ทรหตอด
 ค้าน ใ่วหนทางให้พม่าหน้ไปได้ ให้ตั้งพระราชอาชญาเขียน ๕๐ ที่
 แด้วจำครบไว้ แดเมื่อดำเร้จราชการคักโคเมืองเชียงใหม่ครงน ได้
 ปืนใหญ่ร้อยตองพันร้อยตีบอก ซึ่งง่ามตีบตองคู้ ม้าตองร้อยม้า
 ไทยมอญห้ำร้อยคร้ว ไทยชาวเมืองสวรรคโตกห้ำร้อยเคษ จึงดำรัศว่า

พวกครัวสัตว์รกโถกเป็นขบถค่อแผ่นดิน นำทัพพม่ามาตีเมือง จะเอา
ไว้มิได้ ให้คัดอกเลี้ยงตั้งขึ้น ท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวง
กราบทูลขอพระราชทานชีวิตไว้เป็นตพุ่นหญ้าช้าง.

๑ ครั้นวัน ๔ ๒ ค่ำเพลาเช้า จึงเสด็จพระราชดำเนินเข้าไป
นมัสการพระพุทธปฏิมากรพระสีหิงค์ในเมืองเชียงใหม่ ทอดพระเนตร
เรือนไปมยุ่งจนเจ้าเมือง แต่พวกชาวเมืองบอกแก่พวกข้าหลวงว่า
แต่ก่อนมาเทศกาดเดือนยี่ในแม่น้ำเมืองเชียงใหม่เคยตงชอด แต่
บัดนี้ชนประมาณคอกหนึ่งเป็นอัครจริย จึงเสด็จออกมาประทับอยู่
ณพระตำหนักในค่ายนอกเมือง.

๑ ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนยี่แรมสามค่ำ จึงทรงพระกรุณาโปรด
ตั้งพระยาจำบ้าน เป็นพระยาวิเชียรปราการ ให้ถืออาชญาสิทธิ
ครองเมืองเชียงใหม่ ให้พระยาวังพร้าวผู้หลานเป็นพระยาอุปราช น้อย
โพธิเป็นพระยาราชวงษ์ ให้พระยาตำพูนเป็นพระยาไวยวงษา ถือ
อาชญาสิทธิครองเมืองตามเดิม น้อยค่อมค้อมผู้น้องเป็นพระยาอุปราช
ให้พระยาภาวิธถืออาชญาสิทธิครองเมืองนครด้าปาง คำโล่มผู้น้องเป็น
พระยาอุปราช น้อยธรรมน่องอีกคนหนึ่งเป็นพระยาราชวงษ์ ยังน้อง
อีกสี่คน ชื่อคำทิพหนึ่ง หมูดำหนึ่ง คำพูนหนึ่ง บุญมาหนึ่ง
ให้เป็นผู้ช่วยราชการ แล้ว ๔๐ พระราชทานเครื่องยศโดยควรแก่ถา
นาผู้ศักดิ์ใหญ่ผู้น้อย โปรดให้เจ้าพระยาจักรีอยู่ช่วยจัดแจงราชการบ้าน
เมืองทั้งปวงให้ราบคาบเป็นปรกติก่อน.

๔๐ เดิมว่า โปรดพระราชทาน

๑ ครั้นวัน ๒๕ ค่ำ เพดาเข้า จึงเสด็จดำเนินทัพหลวงกลับจากเมืองเชียงใหม่ ดงมาหยุดประทับแรมอยู่ณด้าปาง ทรง^{๔๑}นมัสการดาพระมหาธาตุ ทรงถวายสักการบูชาด้วยดอกไม้ทองเงิน แล้วถวายครัวดาวดึงส์เจ็ดคนเป็นข้าพระไว้ปฏิบัติพระมหาธาตุ.

๑ ครั้นวัน ๓๑๕๒ ค่ำ จึงพระเชียงทองบอกข้อราชการขึ้นไปกราบทูลว่า ทัพพม่ายกเข้ามาทางด้านแม่ด้าเมา จึงเสด็จดำเนินทัพหลวงรับตรงมาถึงเมืองตากณวัน ๕๒๓ ค่ำ ดำรัสให้หลวงมหาเทพเป็นแม่ทัพ กับเจ้าหมีนโวยวรนารถ ถือพลต้องพันยกรีบไปตีทัพพม่าซึ่งยกมานั้น พอเพดาคำทัพหลวงมหาเทพยกไปตีกองทัพพม่าซึ่งยกเข้ามาทางด้านแม่ด้าเมานั้นแตกไป จึงบอกหนังสือมาให้กราบทูล ดำรัสให้นายควรรู้ค้ำนายเวรมหาศไทย ดงเรือรับตรงไปบอกพระยาตำแหน่งวิศต ซึ่งตั้งทัพอยู่ณบ้านรแห่งไต่เมืองตากนั้น ให้เร่งยกกองทัพออกไปกำจัดทัพพม่าซึ่งแตกไปนั้น ในขณะที่เรือพระที่นั่งยังจอดอยู่ ณท่าสวนมะม่วงบ้านรแห่ง หาทันขึ้นไปรับเสด็จถึงเมืองตากไม่ ครั้นค่ำตงเพดาต้องยาม จึงเสด็จลงทรงเรือจมนจกรมวังต้องดงมาพบเรือนายควรรู้กลับขึ้นไป นายควรรู้กราบทูลว่า เห็นกองไฟอยู่ริมน้ำไต่ ยินเสียงพม่าเห็นขึ้น ก็ทรงพระวิมุติส่งไสย จึงดำรัสให้นายควรรเป็นเรือนำ ๆ เสด็จลงไป จึงพบเรือตรงไล่พม่าเมืองเชียงใหม่พระเพชรปานี คุมมาหยุดจอดอยู่ ให้พม่าเห็นชานยาม ก็เสด็จต้องดงมาพอเรือพระที่นั่งกระทบคอต้องมตง เสด็จขึ้นหน้าหาดทราย พบนายชุนนายเกิดครันนั่งฝั่งไฟอยู่ นายชกถวายผ้าผืนหนึ่งเช็ดพระชงฆ์เช็ดพระบาท

จึงหวงราชโกษาเชิญห่อพระภูษาซึ่งชุ่มน้ำมาแก้ออก เห็นพระภูษา
 ด้านองค์หนึ่งแห้งปรกค้อยู่เป็นอัศจรรย์นัก จึงน้อมนำเข้ามาถวาย
 แล้วเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาทมา โดยทางสถลมารค ถึงค้ำหนัก
 ส่วนมะม่วงบ้านรแห่ง จึงดำรัสให้ข้าราชการปฤกษาคุณโทษนายควร
 แลข้าราชการท่งปวงปฤกษาว่า ทรงพระกรุณาใช้ไปราชการ นายควร
 มิได้พิจารณาให้ถ่องแท้ เอาความมากกราบทูลด้วยเสียงพม่าเห็น
 เป็นความผิดโทษมีแก่นายควร อนึ่งนายควรได้ โดยเสด็จพระราช
 ดำเนินเป็นเพื่อนพระองค์ในคราวกันดารนั้น เป็นความชอบคุณมีแก่นาย
 ควร แลคุณกับโทษพอกดลบกัน ประการหนึ่งซึ่งนายชุตศรได้
 ถวายผ้าตายได้เสด็จพระขงมเสด็จพระบาทเมื่อกันดารนั้น เป็นความชอบ
 มีแก่นายชุตศร จึงโปรดพระราชทานเงินตราห้าตำลึงแก่นายชุตศร
 เป็นบำเหน็จ.

๑ ครั้นณวัน ๗^{๕๓} ค่ำเพลาเช้า จึงทรงพระกรุณาพระราชทานเงิน
 แจกราษฎรชาวบ้านรแห่งต่งผู้ใหญ่ทั้งเด็กได้มอคนตะลั้ง จึงพระยา
 คำแห่งวิชิตกราทูลเกล้าว่า โทษพระยานนทบุรซึ่งเปนลูกกอง ว่าหตบ
 หักย่อท้อต่อการสงครามเกรงกลัวข้าศึก จึงให้ตั้งพระราชอาชญา
 เชียนพระยานนทบุรร้อยที่ แล้วให้จำกรมตั้งลงไปณกรุงให้ประหาร
 ชีวิตเสีย.

๑ ครั้นณวัน ๕^{๕๓} ค่ำ จึงเสด็จไปทรง^{๕๒}นมัสการพระพุทธปฏิมากร
 ณวัดกตางวัดคอยเขาแก้ว แล้วครั้นถามพระสงฆ์ว่าผู้เป็นเจ้าของเจ้าจำได้ฤาไม่
 เมื่อโยมยังอยู่บ้านรแห่งนี้ โยมยกกรรมซึ่งแก้วชนชู้ไว้ กระทำดีตายฐาน

เดียงบารมว่า ถ้าจะได้ตรัสแก่พระปรมาภิไศกษณ์โพธิญาณในอนาคต
 กาดเป็นแท้แล้ว ข้าพเจ้าจะตรึงแก้วเข้บคนขอจงให้แตกเงาะที่จุก
 จะได้ทำเป็นพระเจดีย์ฐานบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ครั้นอธิฐานแล้วคือ
 เข้บ ร่มงแก้วก็แตกที่จุกคืออธิฐานนั้น เป็นอัศจรรย์เห็นประจักษ์ พระ
 องค์ถวายพระพรว่าจริงดังกระแด้พระราชดำรัสนั้น ครั้นวัน ๕ ๓ คำ
 จึ่งเสด็จตรงเรือพระที่นั่งต่องมา โดยทางชลมารค ห้าแวงถึงกรุงธนบุรี
 มหานคร.

๑ ฝ่ายข้างกรุงรัตนบุรีองวะ พระเจ้ามังระตรงมาณเมืองย่างกุ้ง
 กระทำกรณคดีขอดพระมหาเจดีย์เกษธาตุ ฝ่ายเด้นาบดซึ่งอยู่รักษา
 เมืององวะบอกตงมาว่าพระยาหงษาดี พระยาอุปราชากับตตะ
 เก็งแตกรมัญทังปวง ซึ่งกวาดชนไปไว้ครั้งตเมืองหงษาดีได้แต่ครั้ง
 แผ่นดินพระเจ้ามังตองนั้น คิดกันเป็นขบถ เห็นว่าเสด็จไม่อยู่จะยก
 เข้าปด้นเอาเมืองข้างหลัง บัดนี้จับจำไว้สิ้นแล้ว พระเจ้ามังระจึงให้
 ม่หนึ่งดื้อตอบชนไป ให้ประหารชีวิตพระยาหงษา พระยาอุปราช
 แตตตะเก็ง ต้มิงรามัญตัวนายซึ่งร่วมคิดกันเป็นขบถนั้นเสียให้สิ้นแล้ว
 ให้ข้าหลวงมาเร่งกองทัพออแซ่หุ่อกซึ่งตั้งอยู่ณเมืองเมาะคะมะนั้น ให้ยก
 ตามมอญขบถเข้าไปตีเอาเมืองไทยให้ได้ อแซ่หุ่อกจึงให้ยุยอคุมหุ่อก
 เป็นแม่กองทัพนำ กับอุคุมตึงหจจัว ๑ ปกั้นเดช ๑ เมียนหุ่อก ๑
 อคุมหุ่อกมุงโยะ ๑ เนมโยแมงตะนรทา ๑ ยุยของไม้ ๑ ถือพด
 ห้าพันยกด่วงมาก่อน แล้วให้ตแคงมรหน่องเป็นเชอวงษ์พระเจ้าองวะ
 กับหม่องจ้ายิต ถือพดตำพันอีกทัพหนึ่งยกหนุนมา แดกกองนำพม่า
 ยกตามครัวมอญเข้ามาเข้าคักกองทัพไทย ซึ่งตั้งค่ายอยู่ ณท่าคินแดงนั้น แดก

พระยายมราชแม่ทัพก็ถอยลงมา แล้วบอกเข้ามาให้กราบทูลว่าพม่ายกทัพใหญ่มาเหนือกำลังจะค้ำทานค้อมรบ ขอพระราชทานกองทัพเพิ่มเติมไปช่วย จึงดำรัสให้พระเจ้าตากเรือพระองค์เจ้าจ้อย กับพระยาธิเบศร์เป็นแม่ทัพ ถือบดล้ามพันยกไปตั้งค่ายรับณเมืองราชบุรี.

๑ ขณะนั้นพระยายมราชบอกส่งพระยาอภัยภทรคนหนึ่ง พระยาเพชรบุรีหนึ่ง หาดวงล้อมคืบตาดหนึ่ง หาดวงดำแดงฤทธาหนึ่ง ทงดีนายซึ่งแตกพม่าเข้ามานั้น แต่พระยาสุนทรพิพิธหนึ่ง หาดวงรักษมณฑลยทรหนึ่ง พระยาสุพรรณบุรีหนึ่ง พระยากาญจนบุรีหนึ่ง พระยานครไชยศรีหนึ่ง ทงห้านายยังไม่พบตัว จึงดำรัสให้จับเอาบุตรภรรยาเข้ามาจำไว้ ให้ทำราชการแก้ตัวส่งไปเข้ากองพระเจ้าตากเรือแต่พระยาธิเบศร์ แล้วดำรัสให้พระเจ้าหลานเธอกรมดัดอักษร ถือบดล้ามพันหนึ่งยกไปช่วยพระเจ้าตากเรือ คิดอ่านการสงครามเอาไชยชนะให้จงได้ ถึงณวัน ๒๕^๓ ค่ำเพดาเช้า เสด็จจัดพระตำหนักแพ ให้เรือตำรวจขึ้นไปเร่งกองทัพซึ่งกลับมาแต่เมืองเชียงใหม่ ยังดำหัดตั้งอยู่ตามเสด็จมาไม่ทันนั้น ให้เร่งรีบลงมาโดยเร็ว อย่าให้ใครแวะเข้าบ้านเป็นอันตราย ถ้าผู้ใดแวะเข้าบ้านจะประหารชีวิตเสีย แต่เรือท้าวพระยาพระหาดวงขุนหมื่นข้าราชการทั้งปวงนั้น ก็รีบเร่งลงมาถึงนำพระตำหนักแพ พอกราบถวายบังคมลาแล้ว ก็บอกพระหัดถสั่งให้รีบออกไปเมืองราชบุรี.

๑ ขณะนั้นพระเทพโยธาจอดเรือแวะขึ้นบ้าน ตำรวจลงมากราบทูลทรงพระโกรธ ดำรัสให้เรือตำรวจรีบไปเอาตัวมาในทันใดนั้น แล้วเอาตัวพระเทพโยธาขึ้นมัดไว้กับเสาพระตำหนักแพ ทรงถอดพระแสงดาบ

ออกพ้นพระเทพโยชาด้วยพระหัตถ์บนพระตำหนักแพ ค่ำชะขาดคดง
ให้ตำรวจนำเอาค้ำชะไปเลี้ยงประจานไว้ ที่หน้าบ่อนวิไชยประสิทธิ์ แต่ศพ
นั้นให้ทิ้งน้ำเสีย อย่าให้ใครดูเยี่ยงอย่างสืบไป.

๑ ฝ่ายพวกรามัญซึ่งหนีพม่ามานั้น พระยาเจ่ง คตะเตียง คตะเกดด้บ
กับพระยาตากเมือง ซึ่งหนีเข้ามาครั่งกรุงเก่า พม่าตีกรุงได้ ๆ
ตัวกดับไป แต่มีรามัญนายไพร่ทั้งปวงพากันเข้ามาทุกด้านทุกทาง
ให้ข้าหลวงไปรับมาถึงพระนครพร้อมกันแล้ว ทรงพระกรุณาให้ตั้งบ้าน
เรือนอยู่แถวเมืองนนทบุรีบางเมืองสามโคกบ้าง แต่สักรรจัจัดได้สามพัน
โปรดให้ให้ดวงบำเรอภักดีครั่งกรุงเก่าเป็นเชอรามัญ ให้เป็นพระยา
รามัญวงษ์เรียกว่าจักรมอญ ควบคุมกองมอญใหม่ทั้งดิน แต่โปรด
ให้พระราชทานตราภุมคุ้มห้ามสักรรพากรขนอนตลาดทั้งปวง ให้ค้าขาย
ทำมาหากินเปนสุข แล้วให้เกณฑ์พระยารามัญวงษ์คุมกองมอญยก
หนุนออกไปต่อรบพม่าอีกทัพหนึ่ง แล้วโปรดให้มัตราชขึ้นไปหากองทัพ
เจ้าพระยาจักรี แลทัพหัวเมืองฝ่ายเหนือเมืองค้วนออกทั้งปวง ให้
เร่งรีบยกตงมาช่วยราชการสงคราม.

๒ ฝ่ายเจ้าพระยาจักรีอยู่ณเมืองเชียงใหม่ แต่พระยาเชียงใหม่
พระยานครดำปาง บอกว่าเมืองน่านผู้คนมากยังมีได้มาเข้าสัความภักดี
เจ้าพระยาจักรีจึงให้พระยาอุปราชเมืองเชียงใหม่เมืองนครดำปาง กับ
ขุนนางไทยข้าหลวงไปเจรจาเกลี้ยกล่อมพระยาน่านโดยดี พระยาน่าน
ก็ยอมเข้าสัความภักดีขอชนเปนข้าขอบขัณฑสีมา แล้วแต่งขุนนาง
สองนายให้ตงมาเฝ้าด้วย พอข้าหลวงถือตราขึ้นไปหากองทัพกลับแต่

เกณฑ์ทัพหัวเมืองท่งปวง เจ้าพระยาจักรีแต่ท้าวพระยาพระหัวเมือง
ท่งหลายก็จัดแจงกองทัพทุก ๆ เมืองยกลงมาตามพระราชดำรัสให้หาหน-

๑ ฝ่ายกองทัพพม่าก็ยกแยกกันไป เทียวได้จับผู้คนครอบครัวณแขวง
เมืองกาญจนบุรี เมืองราชบุรี เมืองนครไชยศรี เมืองสุพรรณบุรี
ทุกบ้านทุกตำบล.

๑ ครั้นวัน ๓๖ ค่ำ กรมการเมืองนครไชยศรีรีบอกเข้ามากราบ
ทูลว่า พวกตำรวจหลังถ้อยท้องตราพระราชดำรัสไปเมืองสุพรรณบุรี ถึง
ตำบลบ้านกุ่มพบพม่าประมาณสามสี่คนมาได้ก้วงหนี กะทอผ้าซึ่ง
ใ้หนึ่งถ้อยท้องตราหนักหายเสีย พม่าเข้าล้อมบ้านกุ่มอยู่ แต่นายพูน
นายดำ นายแก่น ตามคนหนีได้ นายพรมนั้นหายไปไม่พบกัน ส้มเต๋จ
พระพุทธรเจ้าอยู่หัวจึงดำรัสให้พระยาพิไชยโธสวรรค์ผู้ว่าที่กรมท่า ยก
กองทัพพันหนึ่งไปเมืองนครไชยศรีรักษาทัพพม่าซึ่งยกมานั้น.

๑ ฝ่ายทัพพม่าซึ่งยกมาทาง เมืองกาญจนบุรีมาตั้งค่ายใหญ่อยู่ณปาก
แพรก แล้วแบ่งทัพมาสามพันเศษ ยกเข้ามาตั้งค่ายอยู่ณบ้านนาง
แก้วแขวงเมืองราชบุรีตามค่าย ทัพพระยาสมุหราชก็เลิกถอยเข้ามา พระ
เจ้าตากเชอกับพระยาธิเบศร์ดี จึงให้หัตถวงมหาเทพเป็นกองนำคุมพล
พันหนึ่ง ยกไปตั้งค่ายประชิดโอบค่ายพม่าด้านตะวันตก แต่ทัพ
พระเจ้าหลานเธอกรมดัดษณพัฒน์หนึ่ง ยกไปตั้งค่ายประชิดด้าน
ตะวันออก พระเจ้าตากเชอกับพระยาธิเบศร์ดีตั้งค่ายมั่นอยู่ณ โศก
กระต่าย แล้วบอกขอราชการเข้ามากราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ ครั้นถึงณวันอาทิตย์เดือนสามแรมสิบเอ็จค่ำ ได้มีหาพิไชยฤกษ์
จึง ส้มเต๋จพระพุทธรเจ้าอยู่หัว ก็เสด็จทรงเรือ พระที่นั่ง กราบยาวสืบถามว่า

พร้อมด้วยเรือท้าวพระยาข้าทูลฉลองรุดพระบาทเป็นอันมาก ได้ตั้งยก
 พยุหยาตราทางทิว สรรพด้วยพลโยธาหาญแปดพันแปดร้อยเศษ
 จากกรุงธนบุรีไปโดยทางชลมารค หยุดประทับพลับพลาณเมืองสาคร
 บุรีคชยนาชน ครั้นค่ำเพลาห้าทุ่มจึงให้เคลื่อนกองทัพไป เพดารุ่ง
 เข้าเข้าที่เสวยณวัดกวางค้ายบางกุง เพดาบายโมงเศษได้ตั้งไปตั้งค่าย
 มั่นเมืองราชบุรี ดำรัสให้พระยาวิจิตรนาวีไปสืบข่าวราชการณค่ายบ้าน
 นางแก้ว แล้วเกณฑ์ท้าวพระยานายทัพนายกอง ยกพลทหารหนุน
 เพิ่มเติมไปตั้งอ้อมค่ายอีกเป็นหลายทัพหลายกอง.

๑ ฝ่ายคางมรหนองยกกองทัพพลด้ามพัน ติดตามทัพพระยายมราช
 เข้ามาตั้งค่ายอยู่ณปากแพรก อแซหัวนุกเกณฑ์กองทัพพม่าทัพรามัญ
 หนุนเพิ่มเติมมาอีกพันหนึ่ง แดกกองทัพพระยายมราชหนีถอยลงมาตั้งค่าย
 อยู่ณดงวังหนองขาว ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงดำรัสให้พระยา
 ดีหราสเดโช กับพระยาอินทวิชิตเจ้าเมืองวิเศษไชยชาญ ถืองพล
 สองพันยกหนุนไปช่วยกองทัพพระยายมราช.

๑ ครั้นวัน ๓ ๓ ค่ำ จึงพระยาวิจิตรนาวีซึ่งไปสืบราชการณค่าย
 บ้านนางแก้ว ถัดมากทราบทูลว่าพม่าประมาณฝีมือไทย หนึ่งให้ตั้ง
 ค่ายล้อมมิได้ออกรบพุ่ง ให้ร้องถามออกมาเป็นภาษาไทยว่าตั้งค่าย
 มั่นแล้วฤยัง ฝ่ายข้างเราต้องบอกไปว่ายังไม่ตั้งมั่น บัดนี้ตั้งค่าย
 ล้อมค่ายพม่าไว้รอบแล้ว ครั้นค่ำเพลาสามยามเศษ จึงได้ตั้งยก
 พยุหโยธาทัพจากค่ายเมืองราชบุรี ไปทางวัดอรุณนิคม ประทับรอน
 ณพลับพลาค่ายศาลาโคกกระต่าย ครั้นรุ่งเช้าจึงได้ตั้งไปประทับแรม
 ณพลับพลาค่ายวัดเขาพระคชยพงษ์ข่าวราชการอยู่ทนน แดพม่าหายก

ออกค่ายไทยไม่ หนึ่งให้ตอมควมมีจิตประมาณว่าไทยฝีมืออ่อน จะ
ออกค่ายเมื่อไรก็จะแตกเมื่อนั้น จะได้จับผู้คนได้มาก ฝ่ายทัพไทยก็ตั้งค่าย
ตอมไว้ถึงสามชั้น.

๑ ครั้นวัน ๕ ๖ ค่ำ เพลาเช้า จึงเสด็จพระราชดำเนินพยุห
ยาตราทัพไปทอดพระเนตรถึงค่ายตอม พระยารามัญวงษ์ หดวง
บำเรอภักดิ์ หดวงราชเส่นามาเฝ้า จึงดำรัสสั่งให้ ไปตั้งค่ายรักษา
หนของหน้าเขาขงุ่มไว้ ในวันนั้นขุนปลัดเมืองราชบุรีบอกเข้ามากราบทูล
ว่า ทัพพม่ายกเข้ามาทางประตูสามบานด่านเจ้าชัว้ว จับชาวด่าน
ไปได้สองคน จะยกกลับไปฤจะตั้งอยู่ประการใดยังมีได้ทราบ จึง
ดำรัสสั่งพระเจ้าตากเชอกับกองทัพจีนพระยาราชาศรี ให้ยกถง
ไปรักษาค่ายเมืองราชบุรี แล้วให้ รอค่ายเปล่าตั้งไปตั้งริมน้ำให้ สั้น
ให้ บักขวากหนามจงมาก แล้วให้ กองเจ้าพระยาอินทรชิตไทยยกไป
รักษาสระน้ำเขาชัว้วพรานตั้งค่ายอยู่สามค่าย เพลาค่ำวันนั้นพม่ายก
ออกค่ายเจ้าพระยาอินทรชิตไทยครึ่งหนึ่งแล้วแตกถอยไป ในคืนวันนั้น
พม่ายกออกค่ายถึงสามครั้ง ได้รับกันเป็นสามารถ จับพม่าได้เป็น
สามคน เจ็บป่วยลำบากไปเป็นอันมาก จึงบอกขอราชการเด
ส่งพม่ามาถวายเป็น ครั้นความได้ทราบ ^{๔๓} จึงให้เตรียมพดทหารจะเสด็จ
ยกไปช่วยเจ้าพระยาอินทรชิตไทย จึงพระยาเทพอรชุน หดวงคำเกิง
รณภพทูลห้ามไว้ รับอาสาจะยกไป ครั้นรุ่งขึ้นจึงดำรัสให้เกณฑ์
ทหารกองนอกนอก แดกกองอาจารย์ กองทนายเด็กได้ ๗๔๕ คน
ให้พระยาเทพอรชุน หดวงคำเกิงรณภพ ยกไปเป็นกองโจรไปช่วย

๔๓ เติมว่า ได้ทรงทราบ

เจ้าพระยาอินทรอภัย แล้วให้ถามพม่า ๆ ให้การว่านายทัพซึ่งยก
มาตีค่ายระหานน ชื่อเนมโยแมงตะรธา ถือพดพินหนึ่ง ซึ่ง
ตั้งค่ายอยู่ณบ้านนางแก้วน นายทัพซึ่งยกยอกุงหูน ถือพดตองพิน
เคษ ซึ่งตั้งค่ายอยู่ณปากแพรกน นายทัพซึ่งตแคงมรหนองเป
เชอพระวงษ์พระเจ้าองวะ กับหม่องจ้ายิด พดประมาณด้ามพินเคษ
ยังทัพหนุมมากเป็นอันมาก แดทางทวายนนก็ยกมากอีกทัพหนึ่ง แต่
นายทัพเจ้าพเจ้ามิได้รู้จักชื่อ จึงโปรดให้พระณรงค์วิชิตไปตัดเอาศีรษะ
พม่าซึ่งถูกปืนตายณค่ายเขาหัวพราน ไปเสียบไว้หน้าค่ายประชิดให้
รอบ แล้วสั่งให้ประกาศนายทัพนายกองค่ายล้อมทั้งปวงว่า ให้
ซึ่งพม่าไว้กว่าจะไซ้จึงเอาเข้าพ่อเอา ถ้าพม่าเรวหนีออกจากค่ายอย่า
ให้ซึ่งเอาค่าย แต่ให้รับรองไว้จงหยุด แม้พม่าหนีไปได้จะเอา
โทษถึงสิ้นชีวิต ครั้นคำตงเพดายามเก้าบาท พม่าออกแหกค่าย
นำด่านหุดวงมหาเทพ พดทหารยิงปืนรตมไปก็กดับเข้าค่าย ที่ถูก
ปืนตายก็เปอันมาก หนึ่งในเพดาคันวันน ทัพพม่ายกมาแต่
ปากแพรกจะเข้าช่วยพม่าซึ่งอยู่ในค่ายล้อม จึงยกเข้าตีค่ายหนองน้ำเขา
ชงุม ล้อมกองรามัญเข้าไว้ จึงกองพระยาธิเบศบตีเข้าไปถึงเขา
กองรามัญออกมาได้ เสียขุนณรงค์คนหนึ่งตายในที่รบ พม่าตี
วกหลังหักออกมา ได้รับกันเป็นสามารภ กองทัพพระยาธิเบศบตี
ค้อรบต้านทานเห็ดอกำตงก็แตกถอยมา พม่าได้ค่ายหนองน้ำเขาชงุม
ก็เข้าตงมันอยู่ในค่าย ครั้นความได้ทราบพอกองทัพพระยานครดวรรค
ยกมาถึง จึงดำรัสให้พระยานครดวรรคเร่งยกไปช่วยพระยาธิเบศบตี
ในคันวันน จึงทราบวากองมอญพระยารามัญวงษ์ ออกจากที่ล้อมได้แล้ว

จึงเสด็จกลับมาณค่ายค่ายโคกกระทาย พระยานครสวรรค์ พระยา
ธิเบศร์บตี จึงปรึกษาหารือกับบอด่งพระยารามัญวงศ์ แด่หลวงบำเรอ
ภักดี หลวงราชเด่นา ซึ่งเดี่ยค่ายดงมาณพดับพดาค่ายโคกกระทาย
จึงดำรัสให้มัคราชนไปให้พระยานครสวรรค์ พระยาธิเบศร์บตี ถอย
ทัพดงมาตั้งค่ายรับพม่าอยู่นอกค่ายล้อมบ้านนางแก้วใกล้ประมาณห้าเดิ่น.

๑ ครั้นณวัน ๔ ๓๓ ๔ ค่ำ จึงพระยายมราช พระยาดั้หราชเตโช
พระยาอินทรวชิต บอด่งมากกราบทูลว่าตั้งค่ายอยู่ณดงวังหนองขาว
ทัพพม่ายกมาแต่ค่ายปากแพรกเข้าตีค่าย ได้ล้อมกันเป็นด้ามารถ
พม่าถูกปืนตายแเดบาดเจ็บด้าบากไปเป็นอันมาก จับได้เป็นด้องคนดั่ง
ดงมาถวาย แต่บัตินกระสุนดินด้าหนยังอยู่น้อย ขอพระราชทาน
เพิ่มเติมชนไปอีก จึงดำรัสสั่งให้มัคราขอขบชนไปว่า ถ้ากองทัพ
เจ้าพระยาจักรียกดงมาถึงจึงจะให้ยกหนุนชนไป ให้คอยเอากระสุน
ดินด้าที่กองทัพเจ้าพระยาจักรีนั้นเถิด.

๑ ในขณะนั้นกรมการเมืองคดของวานบอด่งเมงเข้ามาว่า พม่า
เมืองมฤคหาร้อยยกมาตีบ้านทับด่แก ได้ตั้งค่ายรับไว้ แต่ข้าพเจ้า
กรมการน้อยด้าหนัก ขอพระราชทานกองทัพไปช่วย จึงดำรัสสั่ง
ให้มัคราขอขบออกปวารการศึกยังคิดพันกันอยู่ ให้ผู้รงกรมการ
ทั้งปวงรับรองสู้รบพม่าไว้จงได้.

๑ ในทันใดนั้นหลวงมหาเทพออกไปแต่กรุงธนบุรี เข้าเฝ้ากราบ
ถวายบังคมทูลพระกรุณาว่า สมเด็จพระพันปีหลวงกรมพระเทพามาตย
ทรงพระประชวรพระยอดอัครเนถน์ เสด็จจทิวงคตแต่ณวัน ๓ ๖ ๔ ค่ำ
บีมเมี้ยนศก ในราตรีเพดาด้องยามแปดบาท แด่ในวันนั้นไทยเซตย

พม่าต้องคน หนีออกมาจากค่ายล้อมบ้านนางแก้ว ให้การแก่
 นายทัพนายกองว่าอดอาหารอยู่ ๗ วันแล้ว ได้รับพระราชทานแค่นื้อ
 ช้างเนื้อม้า แค่น้ำใหม่ยังมีอยู่ หนึ่งปืนใหญ่ซึ่งยิงเข้าไปในค่าย
 หนักพม่าล้มตายเป่นอนมาก พม่าชุดหุดมตงอยู่ จึงทรงพระกรุณา
 โปรดพระราชทานม้า ๓๐ ม้าให้พระยารามัญวงศ์คุมกองรามัญใหม่ทั้งนาย
 ทัพไพร่ด้อยคน ด้รพด้วยเครื่องด้รพอาวุธ เปนกองโจรยกไป
 ลาดตระเวนข้างหลังเขาขงุ่ม คอยด้พม่าซึ่งจะยกมาช่วยพม่าในค่าย
 ล้อมนั้น.

๑ ในขณะนั้น กองทัพเจ้าพระยาจักรีซึ่งยกตงมาแต่เมืองเชียงใหม่
 มาถึง เจ้าพระยาจักรีจึงนำขุนนางเมืองน่านด้องนาย เข้าเฝ้า
 ณดับพลาค่ายโคกกระต่าย กราบถวายบังคมทูลข้อราชการ ซึ่ง
 ให้ไปเกลี้ยก้ด้อมได้เมืองน่านมาเป่นเมืองชนชาชอบรัตนธานี.

๑ ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก้ทรงพระโสมนัส ค่ำว้ด้รด้ริญความ
 ชอบเจ้าพระยาจักรี แล้วทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระแด้งดาบ
 ฝักทองค้ำมทอง กับพระขำมรงค์เพชรวงหนึ่ง ให้เจ้าพระยาจักรี
 เป่นแม่ทัพด้้ออาชญาด้ทธิ ยกไปด้งค้ำมอยู่นือพระมหาธาตุวัด
 เขาพระ แดให้ด้งค้ำมรายกันชนไปถึงหลังค้ำมล้อมบ้านนางแก้ว อย่า
 ให้พม่าออกวกหลังได้ แล้วด้ว้ด้ให้ด้งบ้ำเรอภักดีคุมพดทหารกอง
 นอกด้ร้อยจัดเป่นด้องกอง ไปคอยด้้อมมองจับพม่าซึ่งออกมาค้ำน้ำ
 ณหนองเขาขงุ่มจงได้ ครั้นค้ำเพด้าทำทุ้มเค้ชพม่าในค้ำมล้อมยกออก
 มาแหกค้ำมนำที่พระยาพิพัฒน์โกษา พระยาเพ็ชรบุรี พดทัพไทย
 รดมปืนใหญ่น้อยยิงออกไปจากค้ำม ถูกพม่าเจ็บบ้วยล้มตายมาก

พม่าจะแหกออกมามีได้ ก็ถอยกลับเข้าค่าย ครั้นเพลาสามยาม พม่าออกแหกค่ายนำที่หลวงราชินิกุล ๆ ให้รคมยั้งปืนใหญ่ค่อยออกไป ถูกพม่าเจ็บตำบาดล้มตายเป็นอันมาก จะแหกออกมามีได้ ก็ถอยกลับเข้าค่าย แต่เพดานนเดี่ยนายสุจินดาต้องบั้นพม่าตายคนหนึ่ง.

๑ ครั้นณวัน ๕ ๖ ค่ำเพลาบ่ายสามโมง สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จทรงม้าพระที่นั่งดำเนินทัพไปหยุดอยู่ณหลังค่ายหลวงมหาเทพ จึงดำรัสให้จักษกายเทวรามัญร้องเข้าไปเป็นภาษาพม่าว่า ให้พม่าทั้งปวง ออกมาหาโดยดีเถิด ทรงพระกรุณาจะโปรดปล่อยไปให้สิ้น พม่า นายทัพในค่ายร้องตอบออกมาว่าท่านด้อมไว้ครั้น ซึ่งจะหนีไปให้รอด จากความตายหามิได้แล้ว แต่เอนดูไพร่พลทั้งปวงมากนักรจะพลอยตาย เดี่ยวด้วย ถึงคิวเราผู้เป็นนายทัพจะตายก็ตามกรรมเกิด แต่จะขอพบ คตะเกดับสักหน่อยหนึ่ง จึงดำรัสให้คตะเกดับซึ่งเป็นพระยาพระราม ชูมากันร่วมรย้าออกไปเจรจาด้วยพม่า ๆ เขียนหนังสือได้ใบศาลสดเป็น ภาษาภูกามทั้งออกมาแต่ในค่าย แ่ดออกเป็นคำไทยได้ ความว่า พระเจ้าข้างเมืองนครรุงศรีอยุธยาธิบดีบุญบารมีมากนักร พระราชาณา จักรผ่านแม่ไปโชนมพุกอ์บทั้งปวง ฝ่ายพระเจ้าปราสาททองนครุง รัตนบุรีองจะก็มีบุญบารมีมากเป็นมหัศจรรย์ แดพระมหากษัตริย์ ทั้งสองฝ่ายเป็นเวรแก่กัน ใช้ให้ข้าพเจ้านายทัพนายกองทั้งปวงมา กระทำสงครามกับท่านอรรคมหาเด่นาบดักรุงศรีอยุธยาในคราวนี้ แด ข้าพเจ้าเดี่ยที่แก่ท่าน ๆ ด้อมไว้ จะพากันออกไปก็มีได้ จะหนี ไปก็ขัดสนนักร อันจะถึงแก่ความตายบัดนี้ ใช้แต่คิวข้าพเจ้านายทัพ นายกองเท่านั้นหามิได้ จะตายสิ้นทั้งไพร่พลเป็นอันมาก แดการ

สงครามแห่งพระมหากษัตริย์ทั้งสองฝ่าย จักดำไว้เจ็ดร้อยสี่พันแปด
 ๒๕๘ ครั้งนิกหามิได้ ฝ่ายท่านอรรคมหาเสนาบดีกรุงไทยก็ถอนาพระพิพัฒน์
 ด้ยยาแถมพระราชกำหนดกฎหมายพิไชยสงคราม ฝ่ายข้าพเจ้าก็เหมือน
 กัน คุจุถืออาวุธแต่ไม้คองไว้ทั้งสองมือ อันสมเด็จพระพุทธเจ้า
 ตรีศพระดีทธรรมเทศนาไว้ว่าซึ่งเกิดมาเป็นมนุษย์แต่คนนยากนัก ใน
 ข้าพเจ้าทั้งปวงจะได้รอดชีวิต ถอนาพระพิพัฒน์ด้ยยาเป็นข้าพระเจ้า
 กรุงศรีอยุธยา นั้น ก็สุดแต่บุญญาท่านอรรคมหาเสนาบดีนั้นเกิด จึง
 ดำรัสให้เขียนหนังสือตอบทั้งเข้าไปในค่ายเป็นอักษรไทยฉบับหนึ่ง อักษร
 รามัญฉบับหนึ่ง เป็นใจความว่าถ้าท่านทั้งปวงออกมาถวายบังคม
 โดยดี เราจะช่วยกราบทูลขอพระราชทานชีวิตไว้ทั้งนายแต่ไพร่ ถ้า
 มีออกมาเราจะฆ่าเสียให้สิ้น.

๑ ในวันนั้นเจ้าพระยาสุรดีหัยกกองทัพเมืองพระพิศณุโลกมาถึง แด
 ทพเมืองเหนือทั้งปวงก็มาถึงเนื่อง ๆ กัน จึงเข้าเฝ้ากราบทถวายบังคม
 ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานร่วมแพรงแดงมีรัยดำมีดทองแก่เจ้าพระยา
 สุรดีหัย แล้วให้ยกขึ้นไปดูการณค่ายล้อมบางนางแก้ว.

๑ ขณะนั้นพระยาเพชรบุรีมีใจในราชการศึก คิดย่อท้อต่อการ
 สงคราม เจาจากับบ่าวว่าถ้าพม่ารบแตกค่ายออกได้รับรองมิหยุค เรา
 จะพากันหนีข้ามเขาถัดไปเมือง แต่บ่าวนั้นเป็นโจทย์มาฟ้องแก่ข้าหดวง
 ให้กราบทูล จึงดำรัสให้เอาตัวพระยาเพชรบุรีมาถามดอบกับโจทย์ก็
 รับเป็นสัตย์ จึงตรัสสั่งให้มัดมือไพร่หลังแล้วเอาไปตระเวนรอบทัพ แล้ว
 ให้ประหารชีวิตครัดคี่สะไปเดียบไว้หน้าค่าย อย่าให้ผู้ใดดูเยี่ยงอย่าง.

๑ จึงพระยารามรามัญใหม่กับหมื่นศรีวัดเทพมากกราบทูลว่า ขึ้นไป
 เจรจากับพม่าว่า ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จยกพลโยธาทัพขึ้นไป
 เมืองเชียงใหม่ได้แล้ว ไปสุพรรณโอบมยุ่งวนหน้ไปได้ ไปสุพรรณจะฆ่า
 โอบมยุ่งวนเดี้ย โอบมยุ่งวนหน้เข้ามาตีความภักดีเข้าเป็นข้าทูลตองของ
 พระบาท ทรงพระกรุณาโปรดเสด็จไว้ แม้นพม่าตัวนายจะออกมา
 ถวายบังคมขอตีความภักดี เราจะช่วยพิชิตทูลให้รอดชีวิต พม่าว่า
 ตละเถ็ดบั้งมาเป็นข้าเจ้ากรุงศรีอยุธยาใหม่จะไว้ใจมิได้ จะใคร่พบ
 ทำนายนทัพนายกองผู้ใหญ่ จึงดำรัสให้กลับไปแล้วแก่พม่าว่า ให้แต่งพม่า
 ตัวนายออกมาเถิด เราจะพาไปพบท่านแม่ทัพผู้ใหญ่ งุยอกคงหัว
 จึงให้พม่านายกองคนหนึ่งกับไพร่ห้าคนออกมาหาตละเถ็ดบั้ง ซึ่งเป็น
 พระยาพระราม จึงดำรัสให้พระยาพระรามพาตัวพม่านายไพร่ไปให้พบ
 พระเจ้าหลานเธอกรมด็กษณกับเจ้าพระยาจักรี จึงให้พระยาพระราม
 บอกแก่พม่าว่า ถ้านายมิ่งออกมาถวายบังคมจะช่วยให้รอดจากความ
 ตาย ถ้ามิ่งออกมาจะฆ่าเดี้ยทั้งสิ้น พม่าตัวนายจึงว่าขอให้ยับยั้งอยู่
 แต่ในเพตพรงุ่นสามโมงเช้า จะขอปลุกษาให้พร้อมกันก่อน จึงให้
 ปลดปล่อยพม่านายไพร่กลับเข้าไปค่าย.

๑ ครั้นวัน๗๒๔ค่ำ เจ้าพระยาสุรดีให้กราบถวายบังคมตา ยก
 กองทัพไปตั้งค่ายล้อมพม่าณค่ายเขาขงม จึงดำรัสให้กองทัพหัวเมือง
 ทั้งปวงแห่เข้าหลวงในกรุง ยกไปตั้งล้อมอยู่หลายค่าย.

๑ ในวันนั้นพระกฤษบุรี พระคตองวาน บอกเข้ามาให้กราบทูลว่า
 พม่าประมาณสี่ร้อยเศษยกมาตีเมืองบางด้พาน ได้รับกันเป็นสามารถ
 พม่าแหกค่ายหนีออกไปแล้วเผาเมืองบางด้พานเสีย ยกไปทางเมือง

ประทิว จึ่งทรงร่างท้องตราให้ ไปถึงพระเจ้าหลานเธอเจ้าบุญจันทร์
 แดพระยาธิเบศร์บดครั้งกรุงเก่า ซึ่งโปรดตั้งเป็นเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิราช
 ผู้อยู่รักษากรุงธนบุรีนั้น ให้มีหนังสือคอบอกออกไปว่า ให้พระกฤษณ์
 พระคตองวาน รักษาด่านทาง ให้ได้ยาเบือหนองน้ำบ่อน้ำที่ทางซำคัก
 จะมานั้น อย่าให้กินน้ำได้ แล้วให้เอาพม่าเมืองเชียงใหม่ซึ่งจำไว้
 ในคุกสามคน ทวายนคนหนึ่ง กับพม่าซึ่งปล้นค่ายเจ้าพระยาอินทร
 ทยอดเขาชวพรานคนหนึ่ง ให้ตั้งพระราชอาชญาตักมือคตเท่าเดี่ย แล้ว
 ให้เขียนหนังสือผูกแขวนคอไป ใจความว่าบอกแก่เจ้านายมันให้เร่งยก
 มาอีกเถิด แล้วเสด็จไปทอดพระเนตรค่ายเจ้าพระยาอินทรทยอดพระ
 โหราธิบดี ซึ่งตั้งรักษาตระหนายู่ณเขาชวพรานนั้น จึ่งพระยารามัญ
 วงษ์แหวดวงบ่าเรือภักดีจับพม่าได้สองคนนำมาถวาย ดำรัสให้ถาม
 พม่า ๆ ให้การว่ามาแต่ค่ายปากแพรกมาตั้งดำเดียง แดพม่าซึ่งตั้งอยู่
 ณค่ายปากแพรกนั้นคนสามพันเศษ ซึ่งยกเข้ามาตั้งค่ายอยู่ณเขาชงุม
 นั้นตั้งกองคนมากหลายพัน จึ่งดำรัสให้หุดวงภักดีตั้งกรมทหารกอง
 นอก อยู่ในกองพระยาเทพอรชุนซึ่งยกมาช่วยเจ้าพระยาอินทรทยอด
 นั้น ให้คุมพดทหารห้าร้อยยกไปเนกของโจร ให้ถ่มหัวหนองบึง
 บ่อน้ำตามทางมาแต่ปากแพรกเดี่ยให้ตื่น อย่าให้เป็นกำลังซำคักได้
 ถ้ามไม่ได้ก็ให้เขาเปิดอกไม้เบือเมาแด ทราวาศพ ^{๔๔} ได้ตั้งอย่าให้กินน้ำ
 ได้ แล้วให้ออกก้าวตักตักดำเดียงพม่าอย่าให้ตั้งกันถึง.

๑ ครั้นค่ำตงเพดาประมาณสองยาม พม่าในค่ายเขาชงุมทำค่าย
 วิหัตนยกออกปล้นค่ายเจ้าพระยาสุรสีห์ แดทหารในค่ายยิงปืนใหญ่บ่อย

๔๔ เดิมว่า อาศพ

ออกไป คืองพม่าตีมคายบ่วยดำมากเป็นอันมาก พตพม่ารวนเรตรง
มาถึงค่ายเจ้าหมื่นศรีศรีธรรมราชแล้วถอยกลับเข้าค่าย ครั้นเพลาด้ามยาม
เศษ พม่ายกออกเพราะค่ายพระยานครศรีธรรมราชจันรุ่ง พตทหารในค่ายยิง
ปืนใหญ่บ่อยออกไป คืองพตพม่าตายแต่ดำมากก็มาก ครั้นเพลา
เช้าวัน ๔๖๔ ค่ำ จึงเสด็จดำเนินพยุหทัพขึ้นไปช่วย ค่ายให้กอง
อาจารย์แต่ฝ่ายทนายเดือกเข้ารบ ถ้าเห็นหนักทีไหนให้เข้าช่วยทนน
ครั้นเพลาสองโมงพม่าถอยกลับเข้าค่าย ทรงเห็นว่าข้าศึกถอยแล้วก็
เสด็จกลับมาณพลับพลาค่ายโคกกระทาย ในวันนั้นเกิดพยุใหญ่มหา
เมฆตงฆนทงสี่ทิศมืดไปทั้งอากาศ จึงทรงตั้งพระสัตยาธิฐานกับบันดา
ให้เมฆเคลื่อนไปไม่ตกที่ค่ายพม่า ไปตกเสียที่อื่น.

๑ ครั้นวัน ๒๖๔ ค่ำ จึงยุบกองทัพค่ายบ้านนางแก้ว ให้
พม่าตีวนายเจ็ดคนออกมาเจรจาความเมือง ด้วยพระเจ้าหลานเธอราม
ลักษณะแต่เจ้าพระยาจักรีว่า ถ้าท่านแม่ทัพกรุณาช่วยทูลขอชีวิตไว้ได้
นายทัพนายกองทั้งปวงก็จะชวนกันออกมาถวายบังคมทูลด้วยกัน พระ
เจ้าหลานเธอแต่เจ้าพระยาจักรี จึงสั่งให้ถามว่าแก่พม่าว่าเราจะทูลขอให้
รอดชีวิต จงพากันออกมาเถิด จึงให้ปัดถอยกลับเข้าไปสองคน
เอาตัวไว้ห้าคน แล้วให้ว่าครั้งก่อนดวงว่าจะออกมา ให้เรากราบ
ทูลพระเจ้าอยู่หัวเป็นเท็จไปครั้งหนึ่งแล้ว ถ้าครั้งนี้เป็นเท็จอีกเราช่วย
ไม่ได้ ครั้นเพลาเที่ยงในวันนั้นกองทัพพระยานครราชสีมาพตพันเก้ารอย
ตงมาถึง พระยานครราชสีมาจึงเข้าเฝ้ากราบถวายบังคม ก็ทรง
พระพิโรธ ค่ายศาตโทษว่ามาช้ากว่าหัวเมืองทั้งปวง พระยานคร
ราชสีมากราบทูลว่าข้าพระพุทธเจ้าอยู่ด้วยเดชหัวเมืองชน เกณฑ์

เข้ากองทัพครั้งไปที่เมืองเชียงใหม่หน้าตาที่พกดับมาบ้าน ข้าพระพุทธเจ้าให้เทียบตัวกับทั้งบุตรภรรยาเข้ามาด้วย เป็นคนชายหญิงเก่าดีบหกคนด้วยกัน จึงดำรัสว่าเดชนี้ตาที่พจะเอาไว้มิได้ ครั้นสั่งให้คดีคดีเสียให้ สันทงบุตรภรรยาที่ริมทางนอกค่าย โคกกระทาย.

๑ ในวันนี้ขุยกุญหุญนายทัพ ให้อุคมถึงหจจิวปัดทัพกับพม่า คัญนายหมวดนายกองสืบตามคน นำเอาอาวุธต่าง ๆ มัดออกมาเฝ้าพระเจ้าหลานเธอรามดักษณ์ ๆ จึงให้พระยาพิพัฒน์โกษาแต่หดวงมหาเทพ มัดอุคมถึงหจจิวแต่พม่าคัญนายสืบตามคนนั้น แล้วนำมาถวายณพดด้พดาค่ายโคกกระทาย จึงดำรัสให้ถามพม่าสืบสืบคน พม่าสืบสืบคนให้การว่า ข้าพเจ้านายทัพนายกองทั้งปวงปลุกษาพร้อมกันแล้ว จึงนำเอาเครื่องสำตราดูรอกออกมาถวายบังคม ถ้ำทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานชีวิตครแล้ว จะขอเอน้ำพระพิพัฒน์สัตยาเป็นข้าทูตของรุตพระบาททำราชการสนองพระเดชพระคุณสืบไป จึงดำรัสว่ากูจะให้จำไว้ก่อนกว่าจะได้คัญนายมาพร้อมกัน ถ้าเองสัตยามิภักดีโดยจริงแล้ว แม้นดำเร้จราชการศึกได้เมืองอังวะจะให้รั้งเมืองอังวะ แล้วดำรัสให้พระยาพระรามข้าหดวงมีชื่อ คุมคัญอุคมถึงหจจิวกับพม่าสืบตามคนกดับไปณค่ายล้อม ให้ร้องเรียกขุยกุญหุญแต่พม่านายทัพนายกองทั้งปวงให้ออกมา พม่าคัญนายซึ่งอยู่ในค่ายร้องคอบออกมาว่าจะปลุกษากันก่อน พวกข้าหดวงก็พาพม่าสืบสืบคนกดับมายังค่ายหดวงแต่อุคมถึงหจจิวออกมาเจรจาด้วยนายทัพนายกองไทยครั้งนั้น จะได้ให้ผูใดหามีได้ ถวายบังคมแต่พระเจ้าอยู่หัวพระองค์เดียว จึงดำรัสสรรเสริญว่ามีเสียที่เป็นขุนนางนายทหาร หน้าใจองอาจรักษายศ

มิได้เข็ดขามย่อท้อ ควรที่เป็นทหารเอก แล้วดำรงค์ให้เอาพม่าตีได้ดี
คนไปจำไว้ที่ตรางในกายดวง.

๑ ครั้นวัน ๗ ๙ ๔ คำ จึงโปรดให้พระยานครราชสีมายกทัพไป
ตั้งค่ายประชิดล้อมค่ายพม่าณเขาขงุ่ม ให้ปดุงบ้านเอาปืนใหญ่ขึ้นยิง
ค่ายพม่า ในวันนั้นดำรงค์ให้มหาดเล็กไปถอดอศุมถึงหอจิวแดงพม่า
ตีตามคน คุณเขาคัวไปเรียกขลุ่ยคองหุ่ณค้ายล้อม ว่าให้ออก
มาเถิด พระเจ้าทรงธรรมไม่ฆ่าเสีย พระราชทานเสื้อผ้าแดงเครื่อง
อุประโภคแก่เราเป็นอันมากอย่างสงไสยเลย ขลุ่ยคองหุ่ณจึงร้องตอบ
ออกมาว่าเราให้ไปเป็นหลายคน ผู้ใดจะได้กัณฑ์มาบอกว่าคุณร้ายเป็น
ตายประการใดหามีได้ แต่ความนี้ร้องเรียกอยู่คุณจะเชื่อฟังยังมีได้
อศุมถึงหอจิวจึงร้องตอบเข้าไปว่า พวกเราซึ่งออกมานั้นพระเจ้าทรง
ธรรมเขาคัวไว้ ถ้าหนีหายไปแต่คนหนึ่งจะให้ใช้ถึงตีบคน มันเรา
จะให้กัณฑ์เข้าไปหาท่าน ท่านมิให้กัณฑ์ออกมาก็ดีฆ่าเสียก็ดี เราจะ
ได้พม่าที่ไหนมาใช้พระเจ้าทรงธรรมเล่า ก็จงทรงพระโกรธฆ่าเราเสีย
เพราะเหตุคุณเราจึงมิได้ให้เข้าไปแจ้งความแก่ท่าน ขลุ่ยคองหุ่ณจึงร้อง
ตอบออกมาว่าจงปล่อยเข้ามาเถิด ถ้าเราฆ่าเสียก็มิให้กัณฑ์ออกไป
ก็ดี จงให้อาหารซึ่งล้อมอยู่ถึงหารชีวิตเราเถิด อศุมถึงหอจิว
จึงให้แยตหนึ่ง แยกของจอกหนึ่ง สองคนเข้าไปในค่าย บอกว่า
พระเจ้าทรงธรรมทรงพระเมตตาหาฆ่าเสียไม่ ขลุ่ยคองหุ่ณจึงว่าผู้น้อย
แต่ไพร่ไม่ตาย อันตัวเราเป็นผู้ใหญ่เห็นจะตายเป็นมั่นคง แล้วให้
แยตแยตของจอกกัณฑ์ออกมาจากค่าย แล้วพากันกัณฑ์มากกราบทูต จึง
ดำรงค์ว่าจะคิดอ่านให้ขลุ่ยคองหุ่ณออกมาไม่ได้แต่ฤฯ พวกข้าหลวง

กราบทูลว่าเห็นชัดน้อยแล้ว ถ้าเขาเป็นตึกไม้ ยิงเข้าไปอีก พม่า
 กัดหนักเห็นจะออกมาได้ จึงดำริว่าอันจะฆ่าให้ตายนั้นง่าย แต่จะ
 เป็นบาปกรรมหาผลประโยชน์ดังใดไม่ แล้วให้คุมเอาตัวพม่าไปไว้
 ณคราวคามเดิม ครั้นค่ำเพลาทุ่มเศษดำริให้ ไปเอาตัวอุคมถึงหอจิว
 มาเฝ้า ดำริถามว่ากองทัพพม่าซึ่งมารบอยู่แต่เท่านั้นฤ ๆ จะยกหนุ
 ดงมาอีก อุคมถึงหอจิวกราบทูลว่า ท้าวแซหวุ่นกเป็นเชื้อพระ
 วงษ์พระเจ้าองวะ ๆ คงให้เป็นแม่ทัพใหญ่ ยังกตั้งอยู่เมืองเมาระคมะ
 ร์พตเป็นอันมาก รอคอยฟังข่าวตแคงมรหนองแดหม่องจ่ายคนนายทัพ
 ปากแพรกจะบอกขึ้นไปประการใด เห็นว่าอแซหวุ่นกแม่ทัพใหญ่จะยก
 หนุนดงมาอีก ครั้นได้ทรงฟังจึงทรงร่างท้องตราให้ ไปหานายทัพผู้ใหญ่
 มาปรึกษาราชการ เจ้าพระยาจักรีแต่ท้าวพระยามุขมนตรีผู้ใหญ่มาก็มา
 เฝ้าพร้อมกัน จึงตรัสปรึกษาว่าเราจะให้หาทัพหัวเมืองปากใต้สี่เมือง
 คือเมืองจันทบูร ๑ เมืองไชยา ๑ เมืองนครศรีธรรมราช ๑ เมือง
 พัทลุง ๑ ให้ยกเข้ามาอีก แม่ทัพใหญ่อแซหวุ่นกยกหนุนเพิ่มเติม
 มามาก จะได้สู้รบมีกำลังมากขึ้น เจ้าพระยาจักรีจึงกราบทูลว่า
 อันทัพเมืองฝ่ายใต้ทั้งสี่เมืองนั้นระยะทางไกลนัก เห็นจะยกมามีทัน ถึง
 มาทว่าอแซหวุ่นกจะยกทัพใหญ่หนุนมา แต่ทัพในกรุงกับทัพเมืองเหนือ
 ซึ่งสู้รบอยู่บัดนี้ ก็เห็นพอจะต้านทานทัพอแซหวุ่นกไว้ได้ ส้มเต๋จ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวก็ทรงเห็นชอบด้วย จึงดำริว่าอันเมืองฝ่ายใต้นั้น
 ยังมีได้กระทำการสงครามกับพม่า บัดนี้เข้าในฉางหวดงซึ่งจะจ่าย
 กองทัพกันอยู่ดัง จึงให้มัตราออกไปเกณฑ์เอาเข้าตำรวจเมืองนครศรี
 ธรรมราชหกร้อยเกวียน เมืองพัทลุง เมืองไชยา เมืองจันทบูร

ตามเมืองให้เกณฑ์เอาเมืองตะลิวรียกเวียน ถ้าเข้าขัดสนให้ตั้งเงินคิด
 เป็นราคาเข้าเปิดอกเวียนตะลิวรียกเวียน เข้าดาร์เวียนตะลิวรียกเวียน เข้า
 มาตามรับตั้ง แล้วให้หมายบอกนายทัพนายกองทั้งปวงว่า ถ้าพม่า
 เด็กหนีไปก็อย่าให้ยกติดตาม เกรงเกิดอกพม่าจะซุ่มซ่อนพดไว้ ใจมค
 ตามระยะทาง ด้วยข้าศึกมิได้แตกเด็กถอยไปเอง แม้จะยกทัพตาม
 ก็ให้ก้าวสกัดไปเอาปากแพรทที่เดียว.

๑ ครั้นณวัน ๕ ๑๔ & คำครุศวันคืน จึงดำรัสให้ข้าหลวงคุมเอา
 ศิวคุมสังหจจิวไปณค่ายด้อมอีก ให้ร้องเรียกขลุ่ยขลุ่ยให้ออก
 มาจากค่าย แดงขลุ่ยขลุ่ยร้องตอบบอกมาว่าท่านจะเข้ามามืดก็มืด
 เอาเถิด ฤๅจะเข้ามาฆ่าเด็ก็ฆ่าเถิด จะนิ่งตายอยู่ในค่ายไม่ออกไปแล้ว
 จึงพากันมาราบทูต ส้มเต๋จพระพุทเจ้าอยู่หัวจึงทรงแต่งเป็นหนังสือ
 คุมสังหจจิวให้เขียนเป็นอักษรภูกาม ใจความว่าถ้าขลุ่ยขลุ่ยจะ
 ออกมาถวายบังคมก็ให้เร่งออกมา แม้มีออกมาพระเจ้าทรงธรรม
 จะให้พดทหารเข้าไปฟันเสียให้ สิ้นทั้งสามค่าย แล้วเสด็จไปยังอยู่หลัง
 ค่ายหลวงมหาเทพ ให้พม่าถือหนังสือเข้าไปถึงขลุ่ยขลุ่ยในค่าย
 ครั้นเพดาเห็นขลุ่ยขลุ่ยจึงให้มัดเอาอาวุธที่มีอยู่ในค่ายทั้งสิ้น ให้ไพร่
 พดชนออกมาถวาย แล้วส่งพม่าซึ่งถือหนังสือเข้าไปในว่าขอผิดอีก
 วันหนึ่ง เพดาพรงเราจึงจะออกไปเฝ้า ให้คุมสังหจจิวมารับ
 เราด้วย พม่าผู้ถือหนังสือก็นำเอาไพร่พม่าชนอาวุธออกมาถวาย แล้ว
 กราบทูตตามคำขลุ่ยขลุ่ยตั้งมานั้น จึงดำรัสให้พวกข้าหลวงคุมเอา
 ศิวพม่าทั้งปวงกับทงอาวุธซึ่งชนออกมานั้นตั้งมายังค่ายหลวง แล้ว
 เสด็จกลับ รุ่งชนณวัน ๖ ๑๕ & คำ จึงดำรัสให้ข้าหลวงคุมเอาศิว

อุตมถึงหอจิวไปรับขุยกุญหุญณค้าย ขุยกุญหุญจึงให้เมียนหุญ
 กับปคินเดชอุตม นาย กับพม่ามีชื่อคัวนายอีกสิบสองคนออกมาก่อน
 อุตมถึงหอจิวกับข้าหวดว ก็นำพม่าสิบสี่คนนั้นมาเฝ้ากราบถวายบังคม
 ณค้ายหวดว จึงพระราชทานอาหารเลี้ยงนำพระที่นั่งอมหน้าทุกคน
 แล้ว เมียนหุญกับปคินเดชจึงให้กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้ามาทำ
 การสงครามเสียท่วงที่ต่อมซึ่งไว้ได้ ถึงที่ตายทางต้น ชาดจากเป็นข้า
 พระเจ้าอังวะแล้ว บัดนี้ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานชีวิตไว้ จะ
 ขออาสาทำราชการกว่าจะสิ้นชีวิต จะขอพระราชทานไพร่พม่าสอง
 คนกับตัวข้าพระพุทธเจ้าสองคนนั้น จะเข้าไปว่ากล่าวเอาตัวขุยกุญหุญ
 นายที่พอออกมาให้ได้ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็โปรดให้ตามคำกราบ
 ทูลนั้น แดขุนนางพม่าทั้งสองนายก็กลับเข้าไปเฝ้าจากขุยกุญหุญ
 กับเมโยแมงตะนรทา ขุยกุญของไม้ อคุญหุญมุงโยะ แดพม่ามีชื่อ
 คัวนายทั้งสี่ กับหญิงสองคน ทั้งไพร่พดพันสามร้อยยี่สิบแปดคน
 กับม้าแดงสองม้า ค้าม้าหนึ่ง ซึ่งเหลือตายอยู่นั้น ออกมาตั้งทาง
 ตำบลค้ายในเขตบ่ายวันนั้น พวกข้าหวดวก็นำมาเฝ้ากราบถวายบังคม
 จึงทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานโภชนาหารให้เลี้ยงสำเริงแล้ว ขุยกุญ
 หุญจึงถวายทรัพย์สินตั้งของเครื่องอุประ โภคทั้งปวงซึ่งมีมานั้น จึง
 ดำริคิดว่าเราทำสงครามใช้จะปรารถนาเอาทรัพย์สินตั้งสินหามิได้ คึงใจจะ
 ทำนุถนบบำรุงพระพุทธศาสนา แดพระราชอาชฎาทรงให้ตั้งอยู่ในสัตย์
 ธรรม แล้วให้พวกข้าหวดวคุมเอาพม่าทั้งปวงไปจำไว้ณตรงด้วยกัน
 นั้น แต่ต่อมพม่าค้ายบ้านนางแก้วไว้ครั้งนั้นตั้งแต่วัน ๓ ค่ำ มา
 จนถึงวัน ๑๕ ๔ ค่ำ พม่าจึงออกมาตั้งทั้งตำบลค้าย จึงเสด็จเข้าไป

ทอดพระเนตรในค่างพม่า คำรักให้พระยารามัญวงศ์คุมกองรามัญพัน
หนึ่ง ให้เข้าอยู่แทนพม่าในค่าง ให้ร้องเห่แต่พูดจากันเป็นภาษาพม่า
ให้พวกพม่าในค่างเขาขงมได้ยิน จะได้สำคัญว่าพวกกันยังอยู่ในค่าง
บ้านนางแก้วยังไม่เสียค่าง แล้วจะตักค่างพม่าเขาขงมให้แตกจงได้ อนึ่ง
บ่อน้ำในค่างซึ่งพม่าขุดไว้หาน้ำมิได้ ก็บ้นดาดม่น้ำขึ้นเป็นอศัจจรวรย์.

๑ ครั้นณวัน ๗ ๖ ๕ คำศึกกราช ๑๑๓๗ บีมแมดัดบดศก จึงดำรัส
ให้พระอนุชิตราชาเป็นนายทัพถือพัดพินหนึ่ง ยกขึ้นไปทางริมหน้าปาก
ตะวันตก ให้หัตถวงมหาเทพเป็นนายทัพถือพัดพินหนึ่ง ยกขึ้นไปทางริม
หน้าปากตะวันออก ไปตักค่างพม่าณปากแพรกทั้งสองทัพ แล้วให้
เจ้าพระยาจักรียกขึ้นไปตักค่างพม่าณค่างเขาขงมให้แตกจงได้.

๑ ครั้นคำตงเพดาประมาณสองยามเศษ พม่าค่างเขาขงมยกค่าง
วิหัตต์ออกมาเข้าปล้นค่างพระมหาสงคราม ได้รับกันเป็นลำมารถ เจ้า
พระยาจักรียกไปช่วย พม่าเอาคบบเผาค่างพระมหาสงครามขึ้น คน
ในค่างถอยย่นออกจากค่าง เจ้าพระยาจักร์พันเดียวสองคน แล้วขับ
พลทหารเข้ารบพม่า ๆ แยกถอยออกไป ชิงเอาค่างคืนได้ แล้ว
พม่าเอาค่างวิหัตต์แคะตะทึบชวากกรุกกันเข้าแหกค่างพระยาพิจิตร เจ้า
หมื่นศรีธรรมรักษ์ พลทหารในค่างยิงปืนใหญ่น้อยออกไป ต้องพล
พม่าเจ็บต่าบากตัมตายตงมาก ก็ถอยกลับเข้าค่าง อยู่สองวัน
สามวันทัพพม่าก็แตกพ่ายหนีไปจากค่างในกตางคืน กองทัพไทยได้คิด
ตามฆ่าฟันไปตามทางตัมตายตงเจ็บเป็นไต่ก็มาก พม่าแตกกระจัดพลัด
พรายจะคุมกันเข้ามิได้ หนีเรียวยาวไปจนถึงค่างปากแพรก พบกอง
ทัพพระอนุชิตราชา แดหัตถวงมหาเทพ หัตถวงภักดีสงคราม กอง

ทัพทั้งสามทัพก็ออกก้าวสกัดโจมตีแทงฟันฆ่าตายเป็นอันมาก แต่
 นายทัพนายกองพม่าหนีไปถึงค่ายปากแพรก ต่แดงมรหนองก็จับเอา
 ศิวตงโทษว่าแตกทัพมา ฆ่าเสียเป็นหลายนาย คดีก็เคาะเรียบไว้นาค่าย
 แล้วก็เลิกทัพกลับไปยังเมืองเมาระคมะ แจ้งขอราชการแก่อแซหวุ่น
 แม่ทัพใหญ่.

๑ ฝ่ายกองทัพไทยได้ไชยชนะแก่พม่าข้าศึกแล้ว แต่นายทัพนาย
 กองทั้งปวงก็ยกทัพกลับมาเผ้าณค่ายโคกกระทายพร้อมกัน ดมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็ดำรัสให้กองพระยายมราชคุมพม่าเสถยนายไพร่ทั้ง
 ปวงตั้งเข้ามาก่อน ให้จำได้คุกไว้ทั้งสิ้นแล้ว ก็เสด็จเลิกทัพหดวง
 มาโดยทางชลมารคกลับคืนยังกรุงธนบุรี กองทัพข้าราชการในกรุง
 แดทัพหัวเมืองก็เลิกตามเสด็จเข้ามาถึงพระนครพร้อมกันสิ้น จึงทรง
 พระกรุณาโปรดตั้งพระเจ้าตากเชอพระองค์เจ้าจ้อย เป็นกรมขุนอินทร
 พิกษย์ ตั้งพระเจ้าหลานเธอรามตักษณ เป็นกรมขุนอนุรักษสงคราม
 ตั้งพระเจ้าหลานเธอเจ้าบุญจันทร์ เป็นกรมขุนรามภูเบศ แล้วพระราช
 ทานรางวัลแก่ข้าทูลตลอดชุดพระบาทผู้ใหญ่น้อย โดยสมควรแก่ความ
 ชอบในการสงคราม แต่มาแดงสองม้าซึ่งได้มาแต่ค่ายพม่าหนีเท้าเร็ว
 ควรจะเป็นราชพาหนะพระที่นั่งได้ จึงโปรดให้ซื้อขมรวางเป็นเจ้า
 พระยาอาชาชาติม้าหนึ่ง เป็นเจ้าพระยาราชพาหนะม้าหนึ่ง แต่มา
 ดำเนินดั้นเดียว แล้วให้ปลุกพระเมรุณวัดบางยี่เรือใต้เสร็จแล้ว จึง
 ให้เชิญพระโกษฐพระบรมศพสมเด็จพระพันปีหลวงกรมพระเทพามาคยได้
 เรือพระที่นั่งกิ่ง แห่โดยขบวนนาวาพยุหไปโดยทางชลมารค เชิญ

ชั้นผู้พระเมรุแล้ว ให้หมื่นพระดงษ์ด้ยัปกรณ์พันรูป ถวายไตร
บวชารไทยทานต่าง ๆ แต่มิ่งานมหรส์พสามวันแล้วถวายพระเพลิง.

๑ ครนถึงณเดือนสิบในปี่มแมลบัคคก มีหนังสือบอกเมืองเชียง
ใหม่ตงมาว่า ไปลู่พตาไปมยุง่วนไปอยู่ณเมืองเชียงแสน บคินได้
ข่าวว่าจะยกกองทัพกตบมาค้เมืองเชียงใหม่อีก จึงดำรงค์ให้เจ้าพระยา
สุรดีห์เปนแม่ทัพ คุมทัพหัวเมืองฝ้ายเหนือทงปวงยกขึ้นไปช่วยราชการ
เมืองเชียงใหม่ โปรดให้เจ้าพระยาจักรียกกองทัพขึ้นไปช่วยด้วย ถ้า
ค้ทัพพม่าแตกไปแล้ว ให้ยกตามไปค้เมืองเชียงแสนที่เดียว เจ้าพระยา
จักรี เจ้าพระยาสุรดีห์ แดท้าวพระยาพระหัวเมืองฝ้ายเหนือทงปวง
ก็กราบถวายบังคมดาร์บยกกองทัพขึ้นไปตามพระราชกำหนด.

๑ ฝ้ายพระเจ้าองวะยังอยู่ณเมืองย่างกุ้ง ทำการยกฉัตรยอดพระ
มหาเจดีย์เกษชาตุดำเร็วแล้วให้มการฉลอง จึงขุนนางพระพม่ากราบ
ทูลว่าคนมวยเมืองไทยมีฝีมือค้ยังนัก จึงตรัสสั่งให้จัดหามา ได้
นายขนมต้มคนหนึ่งเปนมวยค้มีฝีมือค้ครั้งกรุงเก่า เอาตัวมาถวาย
พระเจ้าองวะ ๆ จึงให้จัดพม่าคนมวยเข้ามาเปรียบกับนายขนมต้มได้กน
แล้วก็ให้ชกกันหน้าทง แต่นายขนมต้มชกพม่าไม่ทงถึงยกก้แพ แล้ว
จัดคนอื่นเข้ามาเปรียบชกอีก นายขนมต้มชกพม่าชกมอญแพ ถึงเก่า
คนสิบคนสู้ไม่ได้ พระเจ้าองวะทอดพระเนตรยกพระหัตถ์ค้ตบพระอรุ
ตรัสดรรเดริญฝีมือนายขนมต้มว่าไทยมีพิค้มอยู่ทงตัว แต่มือเปตาไม่
มีอาวุธเดยยังสู้ได้ คนเดียวช่าหะถึงเก่าคนสิบคนฉน เพราะเจ้า
นายไม่ค้จึงเลียบบ้านเมืองแก่ช่าค้ก ถ้าเจ้านายค้แล้วไหนเดยจะเลียบกรุง
ค้หรือยุทธยา แด้วพระราชทานรางวัลแก่นายขนมต้มโดยล่สมควร พอ

หนังสือบอกอชเชหฺนุกฺขนไปกราบทูลว่ากองทัพแตกไทยมาตั้ง ๕ ๕
 รพตเปนอันมาก ไทยด้อมจับได้เปนไปพันเศษ แต่เมืองไทยบดิน
 มีกำลังเพราะหัวเมืองฝ้ายเหนือ ผู้คนยังบริบูรณ์มั่งคั่งอยู่ จะขอ
 กองทัพไปตีเมืองฝ้ายเหนือให้ได้อีกก่อน ไทยจึงจะหย่อนกำลัง ภาย
 หลังจึงจะตีเอาเมืองบางกอกเห็นจะได้โดยง่าย พระเจ้าอังวะก็เห็นชอบ
 ด้วย จึงเกณฑ์กองทัพให้ยกเพิ่มเติมมาอีก ให้อชเชหฺนุกฺขนยกไปตี
 เมืองฝ้ายเหนือให้ยับเยินจึงได้ แล้วก็ได้ตั้งกองทัพไปเมืองอังวะ.

๑ ฝ้ายอชเชหฺนุกฺขนก็จัดแจงกองทัพให้แวงแย่างผู้หนึ่ง กับกตะโม
 หนึ่ง ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐
 หนึ่ง ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐
 กองหน้า ตัวอชเชหฺนุกฺขนเป็นโบริชแม่ทัพ กับคองมรหนอง แต่
 เจ้าเมืองตองอู ถัดพดหมื่นห้าพัน สรรพด้วยช้างมาเคอของสรรพอาวุธ
 พร้อมเสร็จ ครั้นถึงเดือนสิบเอ็ดก็ยกกองทัพจากเมืองเมะตะมะ มา
 เข้าทางด่านเมืองตากหยุดทัพอยู่ที่นั่น.

๑ ฝ้ายกรมการเมืองตากเมืองกำแพงเพชร เห็นกองทัพม่ายกมา
 มากเห็นถ่อกำลังจะต่อรบ ก็พาครัวหนีเข้าป่า แล้วส่งหนังสือบอก
 ไปถึงกองทัพเจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ แดบออกตั้งมากอง
 รชนบุรีกราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ ฝ้ายกองทัพไปสุพดา ไปมยุงวน ยกมาจากเมืองเชียงแต่น
 เข้าตีเมืองเชียงใหม่ พอกองทัพเจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์
 ยกไปถึง ทัพพม่าก็แตกถอยไป เจ้าพระยาทั้งสองก็ยกกองทัพ
 ติดตามไปจะตีเอาเมืองเชียงแต่น พอหนังสือบอกขึ้นไปว่าพม่ายกทัพ
 ใหญ่มาทางเมืองตาก เจ้าพระยาทั้งสองก็ถอยทัพกลับมาถึงกตางทาง

ใต้เมืองสุโขทัย หยุดทัพอยู่วัดปากน้ำ พอทัพอแซห์หุ่ยกยกมา
 คิดเมืองสุวรรณโลกจับกรมการใต้ดองคน อแซห์หุ่ยกจึงให้ถามว่า
 พระยาเดื่อเจ้าเมืองพระพิศณุโลกอยู่ฤๅไม่ กรมการบอกว่าจะไม่อยู่
 ไปเมืองเชียงใหม่ อแซห์หุ่ยกจึงว่าเจ้าของเขาไม่อยู่อย่าเพื่อไปเหยียบ
 เมืองพิศณุโลกก่อนเลย จึงให้กองนำยกตมมาตั้งค่ายอยู่ณบ้านกงธานี
 เจ้าพระยาสุรสีห์จึงปรึกษาเจ้าพระยาจักรีว่าจะยกไปตีพม่า เจ้าพระยา
 จักรีจึงว่าอย่าไปตีเลย พม่าคงจะยกไปตีเมืองเรา ๆ ไปจัดแจงบ้าน
 เมืองไว้รบข้าศึกดีกว่า เจ้าพระยาสุรสีห์ว่าจะขอไปตีคูก่าตั้งข้าศึก
 เจ้าพระยาจักรีจึงตอบว่าเจ้าจะไปรบก็ตาม ข้าจะไปจัดแจงบ้านเมือง
 ไว้ทำ แล้วก็ยกมาเมืองพระพิศณุโลก จัดแจงการป้องกันเมือง
 กวาดครอบครว้เข้าไว้ในเมือง แล้วให้กองพระยาสุโขทัย พระยา
 อักษรวงษ์ พระยาพิไชยสงคราม ยกไปรับทัพพม่าณบ้านกงธานี
 เจ้าพระยาสุรสีห์ก็ยกไปตั้งค่ายอยู่ณบ้านไกรบ่าแฝก พม่ายกทัพมา
 ต่อมไว้แล้วชนค่ายตีมาเปนอันมากจะตีค่ายต่อม เปิดช่องไว้แต่ด้าน
 จะตมแม่น้ำ เจ้าพระยาสุรสีห์ตั้งอยู่สามวัน เห็นทัพพม่ามาก
 เหลือกำลังจะต่อรบ ก็เลิกทัพถอยมาทางด้านที่เบ็ดไว้ รบมาเข้าเมือง
 แดงกองทัพอแซห์หุ่ยกตีเมืองสุวรรณโลกเมืองสุโขทัย แดงทัพไทยซึ่งมาตั้ง
 รับไต่บ้านกงธานีแตกแล้ว ก็จัดทัพแยกไปตีเมืองพิไชย ทัพใหญ่
 ก็ยกมาถึงเมืองพระพิศณุโลกในเดือนอ้ายข้างขึ้น ให้ตั้งค่ายรายล้อม
 อยู่ห่างเมืองทั้งสองฟาก เจ้าพระยาทั้งสองก็เกณฑ์พดทหารชนประจำ
 รักษาหน้าที่เชิงเทินปราการรอบเมือง ป้องกันเมืองเปนสามารถ ให้ทำ
 สพานเรือข้ามแม่น้ำกต่างเมืองสามแห่ง.

๑ ฝ่ายอแซห์หุ่อกแม่ทัพชนมมากนรมาออกเดียบหน้าค้าย ม่พด
ทหารถอบนหนักดับหน้าด้ามพิน ทหารถ้อทวนตามหลังพินหนึ่ง เจ้า
พระยาสุรดีหักยกพดทหารออกจากเมือง โจมตีทัพพม่า ๆ ค่อรบ ๆ ก็นถึง
คตุ่มบอน ทพไทยค่านทานเห็ดอกำตั้งก็ถอยเข้าเมือง.

๒ รุ่งชนอกวันหนึ่ง อแซห์หุ่อกยกพดทหารออกเดียบค้ายอีกเหมือน
วันก่อน เจ้าพระยาสุรดีให้ ชนคูนเชิงเทินแล้วให้พดทหารออกโจมตี
ทัพายถอยเข้าเมืองอีก เจ้าพระยาจักรจึงว่าฝีมือทหารเจ้าเป็นแต่ทัพ
หัวเมือง ซึ่งจะค่อรบกับฝีมือพเด้นาบคินนไม่ได พรงุ่นชาจะยก
ออกคเอง ครนรุ่งชนเป็นวันค้รบค้ตาม อแซห์หุ่อกยกออกเดียบ
ค้ายอีก เจ้าพระยาจักรก็ยกพดทหารออกจากเมือง เข้าโจมตี
ทัพอแซห์หุ่อกแตกถอยเข้าค้าย แดอแซห์หุ่อกยกออกเดียบค้ายคังน
ทุกวัน เจ้าพระยาจักรก็ค่อรบทุกวัน ผดคกันแพผดคกันช้านะถึงเก้าวัน
สิบวัน อแซห์หุ่อกจึงให้ตามร้องบอกว้า เพดพาพรงุ่นเรอย่ารบ
กันเดย ให้เจ้าพระยากระษัตรีศักแม่ทัพออกมาเราจะขอคู้ค้ว ครน
รุ่งชนเจ้าพระยาจักรช้มากนค้ประทน ยกพดทหารออกไปย่นม้ให้
อแซห์หุ่อกคู้ค้ว อแซห์หุ่อกจึงให้ตามถามถึงอายุว้าเท่าใด บอก
ไปว้าอายุได้ค้ตามสิบเคษ จึงถามถึงอายุอแซห์หุ่อกบ้าง ค้ตามบอก
ว้าอายุได้เค็ดสิบคองปี แด้อแซห์หุ่อกพจารณาครูปคู้ค้วคชนเจ้าพระยา
จักรค้แล้วค้รรค้ริญว้ารูปก้งามค้มีค้ก้เข้มแขง ค้รบเรายูเป็นผู้ค้มาได้
จงอู้ค้ห้รักษาค้วไว้ ภายน้าจะได้เป็นกระษัตรีเป็นค้ แด้ว
ให้เขาเค็รคองม้าทองค้ารบค้หนึ่ง ก้บค้กระหัดคัมค้หนึ่ง ค้ินค้
แก้วค้คองค้อน น้ามค้ินค้คองค้ม้อ มาให้เจ้าพระยาจักร แด้ว

ว่าจงรักษาเมืองไว้ให้มั่นคง เราจะตีเอาเมืองพิศณุโลกให้จงได้ใน
 ครองน^{๕๕} ไปภายหน้าพม่าจะมากตีเมืองไทยไม่ได้ อีกแล้ว แต่ในเพลา
 วันนั้นไทยเข้าไปกินอาหารในค่ายพม่าก็ได้ มิได้ทำอันตรายแก่กัน แล้ว
 ต่างคนก็กลับไปเมืองไปค่าย เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์
 ก็บอกลงมากราบทูลตมกรงชนบุรี ว่าทัพพม่ายกมาตีเมืองพระพิศณุ
 โลกแต่เดือนยี่ข้างชนนแล้ว.

๑) สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงดำรัสให้ เถนทกกองทัพทางบกทาง
 เรือ สรรพด้วยช้างม้าเครื่องสรรพาวุธพร้อมเสร็จ พดด้กรรจ
 ดำเครื่องทั้งไทยจีนเป็นคนหมื่นสองพันสองร้อยเจ็ดสิบคน แล้วดำรัส
 ให้ถามพม่าศวนายซึ่งจำไว้ในคุก ว่าบัดนี้กองทัพพม่ายกมาอีก จะ
 ให้ไปทำสงครามกับพม่าพวกของตัว จะได้ฤกษ์ได้ประการใด ญ
 อकुงหุ่่นแต่คุมตั้งหจจิวพม่านายทัพทั้งปวงให้การว่า มั่นทรง
 พระกรุณา โปรดจะให้ไปรบกับข้าศึกอื่น จะขออาสาไปกระทำสงคราม
 กว่าเจ็ดพันชีวิต ซึ่งจะโปรดให้ไปสู้รบกับพม่าพวกเดียวกันนั้นเป็น
 เหลือสติปัญญา จะไปตหน้าพวกกันใครได้ มีความตายนัก
 จนใจอยู่แล้ว เอาคำให้การขึ้นกราบทูล จึงดำรัสว่ามันไม่ภักดี
 แก่เราโดยแท้ ยังนับถือเจ้านายมันอยู่ แต่เราจะยกไปทำการ
 สงคราม ผู้คนอยู่รักษาบ้านเมืองน้อย พวกมันมาก จะหากุยก
 ออกกระทำจตุจตแก่บ้านเมืองข้างหลังจะเอาไว้มิได้ จึงดำรัสให้เอาไป
 ประหารชีวิตเดี่ยวนัดทองคตองบางกอกน้อยทั้งสี่ กับทั้งแม่ทัพพวก
 อ้ายเรือนพระฝางทั้งสี่คนซึ่งจำไว้ในคุกนั้นด้วย แล้วโปรดให้พระเจ้า
 หาดานเรอกรมขุนอนุรักษ์สงครามออกไปอยู่รักษาเมืองเพชรบุรี บ้าง

กันผ่านทางข้างตะวันตก แล้วให้หมื่นศักดิ์บริบาลลงเรือเร็วขึ้นไปตั้ง
ราชการค้ำถนเมืองพระพิศณุโลก.

๑ ครั้นถึงณวัน ๓ ๑๑ ๒ ค่ำปีมะแมดับศึก จึงเสด็จทรงเรือพระที่นั่ง
กราบยาวสืบสำเภา ให้ยาตราหาว่าทัพหลวงพร้อมด้วยเรือท้าวพระยา
ข้าทูลต่อองค์พระบาททั้งปวง โดยเสด็จจากกรุงธนบุรีไปโดยทางชล
มารค ไปหยุดประทับแรมณพดด้วงหน้าฉนวนหน้าพระราชวังหลวงกรุง
เก่า จึงให้หมื่นศักดิ์บริบาลซึ่งขึ้นไปตั้งราชการดับลงมากกราบทูลว่า
ทัพพระยาสุโขไทย พระยาอักษรวงษ์เมืองสุวรรณคโลก พระยาพิไชย
สงครามซึ่งตั้งค่ายรับพม่าณบ้านกงธานีนั้นเด็กถอยลงมาแล้ว จึงเสด็จ
ลงเรือพระที่นั่งให้เร่งยกทัพเรือรับขึ้นไป ถึงณวัน ๓ ๓ ๓ ค่ำเกิดอัศจรรย์
บนอากาศมืดครึ้มไป ไม่เห็นดวงพระอาทิตย์ ถึงวันยังค่ำ ครั้นเสด็จ
ถึงเมืองนครสุวรรณค จึงดำรัสให้พระยาราชเศรษฐีคุมกองจันดามพัน
ตั้งค่ายรักษาอยู่ทนน ครั้นณวัน ๗ ๓ ๓ ค่ำกองทัพหลวงเสด็จถึงค่ายปาก
น้ำพิงฟากตะวันออก เสด็จขึ้นประทับแรมพดด้วงในค่าย จึงดำรัส
ให้กองพระยาราชสุภาวดียกขึ้นไปตั้งณบ้านบางทรายเปนหลายค่าย ราย
ขึ้นไปตามริมน้ำ ให้กองเจ้าพระยาอินทรชโยยกขึ้นไปตั้งค่ายณบ้าน
ท่าโรง ให้กองพระยาราชภักดียกไปตั้งค่ายณบ้านกระดาศ ให้กอง
เจ้าหมื่นเส่มอใจราชยกไปตั้งค่ายณวัดจุฬามณี แต่ให้ตระเวนบรรจบถึง
กัน ให้กองพระยานครสุวรรณคยกไปตั้งค่ายรายโอบค่ายพม่าขึ้นไปแต่วัด
จันจนถึงเมืองพระพิศณุโลก ให้ชักบั๊กกาตระหอดอดถึงกันทุก ๆ ค่าย
แล้วให้พระศรีไกรตาศคุมไพร่ห้าร้อย ไปทำทางหลวงณปากน้ำพิงชน
ไปจนถึงเมืองพระพิศณุโลก.

๑ ครั้นวัน ๓ ๑๐ ๓ ค่ำ จึงหตวงดำเกิงรณภพไปสืบข่าวราชการ
 มากกราบทูลว่า ทัพพม่ายกตงมาฟากตะวันตกเข้าค้ำยพระยาราชภักดี
 ณบ้านกระดาศ ทำอาการประหนึ่งจะเข้าค้ำยประชิด แต่เพราะดวง
 ค่ายเจ้าพระยาอินทรอโยธยตงมา จนถึงค้ำยพระยาราชสุภาวดีณบ้าน
 บางทราย ครั้นเพดาค้ำก็เด็กถอยไป จึงดำรงค์ให้พระยาวิจิตรนาถ
 หตวงดำเกิงรณภพ หตวงรักษโยธา หตวงภักดีสงคราม คุม
 เขาปืนใหญ่วางแถวณล้ามสืบต่อบอกตากชนไปได้ค้ำยบางทราย ครั้น
 เพดาค้ำ ทัพพม่ายกมาค้ำยประชิดตงนำค้ำยเจ้าหมื่นเสมอใจราชณวัด
 จุฬามณีล้ามค้ำย ดำรงไปสืบราชการมากกราบทูล จึงดำรงค์ให้พระ
 ยาชรรรมไตรโลก พระยารัตนพิมต พระยาชดบุรี คุมพตทหาร
 อยู่รักษาค่ายหตวงณปากน้ำพิง ฟากตะวันออก.

๑ ครั้นวัน ๕ ๑๒ ๓ ค่ำ จึงเสด็จยกพยุหยาตราทัพหตวงขึ้นไปประ
 ทิบนค้ำยหมื่นวัดบางทรายฝั่งตะวันออก ครั้นเพดาค้ำทัพพม่ายกเข้าค้ำ
 ค่ายเจ้าพระยาอินทรอโยธยณบ้านท่าโรงฟากตะวันตก ได้รับกันเป็น
 ล้ามารถ ดำรงไปสืบราชการมากกราบทูล จึงดำรงค์ให้หตวงดำเกิง
 รณภพยกเขาเกณฑ์หัตถ์ร้อยตงเรือข้ามน้ำไปช่วยเจ้าพระยาอินทรอโยธย
 ทัพพม่ายกเด็กถอยไป ครั้นเพดาเข้าณวัน ๖ ๑๓ ๓ ค่ำ จึงเสด็จตงเรือ
 พระที่นั่งข้ามไปทอดพระเนตรค้ำยพระโหราธิบดีฟากตะวันตก เห็นผิด
 กับพระราชดำริห์ ตั้งอยู่แต่ริมน้ำเอาต้นไม้ใหญ่ไว้นอกค้ำย แม่น
 พม่าเข้ามาแผงต้นไม้อีกก็จะได้ จะชนบพต้นไม้อิงปรำตงมาในค้ำยก็ได้
 จะเสียท่วงที่แก่ข้าศึก จึงดำรงค์ตั้งให้ รอค่ายเก่าเสีย ตั้งใหม่โอบ
 ต้นไม้ใหญ่เอาไว้ในค้ำย กว้างออกไปกว่าค่ายเก่า ในวันนั้นพระ

ยารามัญวงษ์ยกกองมอญขึ้นไป คึงค่ายประชิดค่ายพม่าเหนือเมืองพระพิศ
ณุโลกฟากตะวันออก พม่ายกออกตีได้รับกันเปฬดามารถ พวก
กองมอญยิงปืนตบค้องพม่าต้มตายดำบากไปเปอนันมาก พม่าถอยทัพ
เข้าค่าย กองรามัญคึงค่ายงได้.

๑ ฝ่ายในเมืองพระพิศณุโลก เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์
ก็ยกพลทหารออกตึงค่ายประชิดค่ายพม่านอกเมืองฟากตะวันออก พม่า
ยกออกรบซึ่งเอาค่ายได้ เจ้าพระยาสุรสีห์หีบพลทหารหนุนเข้าไป พัน
ทหารเดี่ยวคนหนึ่ง ต้เอาค่ายคืนได้ พม่าต้มตายแดงดำบากไปเปอนัน
มาก แดกถอยเข้าค่าย แต่บรรดาค่ายพม่าซึ่งคึงรายประชิดกันอยู่นั้น
พม่าซุกอุโมงค์เดินไต่ดินเข้ามารบทุกค่าย ฝ่ายข้างทหารไทยก็ซุกอุโมงค์
ออกไปจากค่ายทุก ๆ ค่าย แดอุโมงค์ทตู่ถึงกัน ได้รับกันกับทัพพม่า
ในอุโมงค์ ฆ่าฟันกันต้มตายเปอนันมาก เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระ
ยาสุรสีห์ ให้ทหารตักคี้ศะพม่ามาถวายนื่อง ๆ จึงพระราชทานปืน
ใหญ่รางเกวียนยี่สิบบอกให้ตักขึ้นไปณค่ายประชิดให้ยิงตตายค่ายพม่า.

๑ ขณะนั้นพระยานครสวรรค์แต่งคนไปลาดตระเวนจับได้ ไทยเซตยพม่า
สองคนให้การว่า อแซหฺวุ่นกี้ยกกองทัพเข้ามาครงนคนตำหมั้นห้าพัน
ทัพหลังคนห้าพันตั้งอยู่บ้านกงธานี อแซหฺวุ่นกี้ยแฉงแยงผู้้อง
กับกตะโบ้แต่เจ้าเมืองตองอู ถือพลตำหมั้นยกมาคิตเมืองพระ
พิศณุโลก บัดนี้นายทัพพม่าทำการซัดสนัก เห็นอาการจะตีก
ถอยไป พระยานครสวรรค์จึงบอกต้งไทยเซตยสองคนกับคำให้การ
มาถวายนค้ายหดวง.

๑ ครั้นวัน ๓๒ ค่ำ กิ่งตางคืนเพลาดีทุ่ม จึงได้จกทัพหลวง
 ขึ้นไปณค่ายมั่นใกล้วัดจัน ค่ำไว้ให้กองพระยายมราช แดพระยา
 นครราชสีมา พระยาพิไชยสงคราม ยกไปช่วยพระยานครสวรรค์
 ซึ่งตั้งค่ายประชิดโอบค่ายพม่าณวัดจันนั้น ครั้นเพลาดีเอ็จทุ่มกองทัพ
 ไทยก็จุดปืนใหญ่ยิงตตายค่ายพม่า ด้วยยกออกปัดหน้าค่ายพม่า ๆ
 ยกหนุนกันออกมารบจนเพลารุ่ง นายทัพทั้งสองจะหักเอาค่ายพม่ามิได้
 ก็ถอยกลับเข้าค่าย.

๑ ครั้นวัน ๔ ค่ำ จึงดำรัสปรึกษาด้วยท้าวพระยานายทัพ
 นายกองทั้งสองว่า ทัพหลวงจะตั้งมั่นอยู่ที่ไหนราชการจะแน่นเข้า
 จะถอยลงไปตั้งอยู่ณค่ายท่าโรง แล้วจะเกณฑ์กองทัพยกไปทางปาก
 กระจวนตก ให้เข้าตั้งค่ายประชิดโอบหลังค่ายพม่าเข้าไว้ แดท้าว
 พระยานายทัพนายกองทั้งสองก็เห็นพร้อมด้วยพระราชดำริห์ ครั้นค่ำเพลา
 ดีทุ่มจึงได้จกทัพหลวงลงมาตั้งอยู่ณค่ายท่าโรง ครั้นวัน ๕ ค่ำ
 จึงดำรัสให้เข้าหลวงไปหากองทัพพระยานครสวรรค์ซึ่งตั้งอยู่ณค่ายวัดจัน
 แดกองพระโหราธิบดีแดกองมอญพม่ากลางเมือง ซึ่งตั้งอยู่ณค่ายบาง
 ทวาย ให้ยกลงมายังทัพหลวง แดดำรัสให้พระยามหามณเฑียร
 เปนแม่ทัพถือพัดห้าพัน ให้กองพระยานครสวรรค์เปนทัพหน้า ให้หลวง
 คำเกียรณภพ หลวงรักษโยธา คุมพดทหารกองในกองนอกกองเกณฑ์
 หัดสามพันสี่ร้อยเปนกองหนุน ยกไปตั้งค่ายรายล้อมขึ้นไปตามหลัง
 ค่ายพม่าดูเชิงเข้าค้ำก่อน ถ้าพม่าไม่ยกมาตั้งเข้าตั้งค่ายประชิดติดค่าย
 พม่า แดดำรัสให้พระราชสงครามลงไปเอาปืนพระยาราชบัชชีปืนฉัตร
 ไชยณกรุงธนบุรีบรรทุกเรือขึ้นมาจงมาก.

๑ ฝ่ายนายกองทัพหน้าพม่า เข้าไปแจ้งข้อราชการแก่อแซหฺวุ่นกแม่ทัพ
ว่า ไทยมีฝีมือเข้มแข็งนัก จะรบเอาไชยชนะโดยเร็วเห็นจะไม่ได้
แต่ทัพหฺวดวงก็ยกขึ้นมาช่วยรบพลเป็นอันมาก อแซหฺวุ่นกจึงให้มาใช้ไป
ตั้งบนเนินคางซึ่งตั้งค่ายอยู่ณบ้านกงธานีให้เป็นนายทัพ คุ่มพดสามพัน
ยกลงมาณเมืองกำแพงเพชร แล้วให้เดินทัพลงไปณเมืองนครสวรรค์
แข่งลงไปถึงเมืองอุไทยธานี ถ้าได้ทีให้วกหลังตัดลำเดียงกองทัพไทย
จะได้พัวพัววงวิ่งท่งนำหลังหย่อนกำลังลง แต่ทัพอีกต้องพินหนให้ยก
หนุนมาตั้งค่ายใหญ่ใกล้เมืองพระพิศณุโลกปากตะวันตก.

๑ ครั้นวัน ๗ ๖ ๓ ค่ำ จึงพระยาสุโขไทยซึ่งตั้งชุมนุมคอยสอดแนม
สืบราชการณทัพพม่าบ้านกงธานีนั้น บอกลงมากราบทูลว่าพม่าตั้งค่าย
อยู่ณบ้านกงธานีห้าค่าย บัดนี้ยกเข้ามาไปปากตะวันตกกของหนึ่ง
ยกหนุนมาเมืองพระพิศณุโลกกของหนึ่ง ครั้นได้ทรงทราบจึงดำริว่า
เกิดอกพม่าจะวกหลังตีได้มียง ให้กองพระยาราชภักดีกับพระยาพิพัฒน์
โกษายกลงไปช่วยราชการ พระยาราชภักดีซึ่งตั้งค่ายอยู่ณเมืองนคร
สวรรค์ แล้วให้กองพระยาธรรมายักหนุนไปช่วยพระยามหามน
เทียรแดพระยานครสวรรค์ซึ่งไปตั้งค่ายประชิดโอบหลังค่ายพม่าณวัดจัน
ปากตะวันตก แล้วให้หฺวดวงภักดีตั้งกรมแดพระยาเจ่งกับกรมการเมือง
ไชยนาทคุ่มพดไทยมอญห้าร้อยเศษ ยกขึ้นไปตั้งอยู่ณบ้านร้านดอกไม้
แขวงเมืองกำแพงเพชร คอยดูท่วงทัพพม่าซึ่งยกมาแต่บ้านกงธานีนั้น
จะไปแห่งใด ถ้าเห็นได้ทีจึงให้ออกโจมตี ถ้าไม่ได้ก็ให้ถาดถอยมา.

๑ ฝ่ายในเมืองพระพิศณุโลก เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์
เกณฑ์พลทหารออกตั้งค่ายนอกเมืองปากตะวันตก ตั้งค่ายประชิด

ค่ายพม่าซึ่งตอมเมืองนน ครั้นเพตาคำในวัน ๗^๖ ๓ คำ จึงเจ้าพระยา
 ดุรดีให้ให้เอาไม้ทำคบ เอาผ้าชุบน้ำมันยางจุดเพลิงในบถขึ้นใหญ่ยิง
 ไปเผาค่ายพม่าใหม่ จนค่ายหนึ่ง หอรับไหม้ทำลายตงสองหอ พม่า
 ออกมาดับไฟยิงตายแต่ดำมากไปเป่นอันมาก แต่เสบียงอาหารในเมือง
 ชาติสนั่นก็ ด้วยจะกวาดเข้าเมืองหาทัพไม้ จึงบอกตงไปณฑัพหดวง
 ขอพระราชทานเสบียง ก็โปรดให้กองทัพคุมดำเลี้ยงขนไปส่ง พม่า
 ก็ออกคัดดำเลี้ยงกตางทางไปส่งหาถึงเมืองไม้ ครั้นหตงจึงโปรดให้กอง
 ดำเลี้ยงขนเอาขนไปส่งอีก ให้กองพระยานครราชสีมายกไปช่วยบ้อง
 กันกองดำเลี้ยง แล้วให้เจ้าพระยาดุรดีให้ยกกองทัพตงมาคอยรับ แด
 กตะโปแม่กองนำพม่านั้นเข้มแข็งยกทัพมาดักตี กองทัพเจ้าพระยา
 ดุรดีก็กับทัพพระยานครราชสีมาหาเข้าถึงกันได้ไม่ ทัพเมืองพระ
 พิศณุโลกก็ถอยถดบเข้าเมือง ทัพเมืองนครราชสีมาก็พากองดำเลี้ยง
 ถอยถดบมาค่ายหดวง แดเข้าในเมืองพระพิศณุโลกก็เปิดตงตงทุกวัน ๆ
 จ่ายแจกรพดักหาพ้อไม้ ไพร่พดักถอยกำลังอดโรยตง.

๑ ฝ่ายข้างทัพพม่าก็ขัดเสบียงอาหารตงเหมือนกัน แต่อยู่ภายนอก
 ที่ท่าเดกวาง เทียวหาบุกถดอยแตรากกระตาสบกับอาหารกินค้อย
 เน้นเข้าวันไป ไม้ดู้ชาติสนั่นเหมือนในเมือง.

๑ ครั้นณวัน ๑๒^๓ ๓ คำ จึงขุนพิศักถอหนึ่งดื่อบอกขนมากราบทูด
 ว่าพม่าเมืองมฤตยกกกองทัพเข้ามาตีเมืองกุยเมืองปราณตำหนามได้ จึง
 ถอยเข้ามาตงอยู่ณเมืองชอ้า แดทัพพม่าเลิกถดบไป บัดนี้พระเจ้า
 หาดานเชอกรมขุนอนุรักษ์สงครามได้แต่งพดทหารไป ชาติทัพ อยู่ที่ ชอง แคม

ด้านเมืองเพชรบุรี จึงดำรัสให้กองพระเจ้าหลานเธอเจ้าประทุมไพจิตร
ยกดงมารักษากรุงธนบุรีวังราชการศึกข้างฝ่ายใต้.

๑ ฝ่ายกองทัพพม่าซึ่งยกดงมาณเมืองกำแพงเพชรมายังมณฑล จึง
กองทัพข้าหลวงไทยมอญหาร้อยก็ออกโจมตีทกทาง ทพพม่ามีพัน
รุกัดแตกฉาน ทพพวกข้าหลวงเก็บได้สาตราวุธต่าง ๆ แล้วดาดถอย
มา จึงบอกสิ่งของเครื่องสาตราวุธลงมาถวาย จึงดำรัสให้
พระสุนทร สัมกับ หมื่นศรีสัทเทพ คุมเอาเรือผ้าไป พระราชทาน ขุนนาง
ไทยมอญซึ่งดำดงมาณบ้านร้านดอกไม้นั้น.

๑ ฝ่ายทัพพม่าก็ยกดงมาตั้งค่ายณบ้านโนนคำดาดองค่าย บ้านถดถ
บาตรค่ายหนึ่ง บ้านหลวงค่ายหนึ่ง ในแขวงเมืองกำแพงเพชร
แล้วยกแยกดงไปทางเมืองอุไทยธานีกองหนึ่ง เข้าเฝ้าบ้านอุไทยธานีเดี่ย
ครั้นถึงณวัน ๗ ค่ำ ๓ ขุนยกบัตริเมืองไชยนาทไปสืบราชการทัพ
พม่าชนมากทราบทั่วว่า พม่าตั้งค่ายอยู่ณแขวงเมืองกำแพงเพชรตั้งด้าน
ยกไปเมืองอุไทยธานีกองหนึ่ง เฝ้าบ้านเมืองเดี่ยแล้วจะไปทางใดอีก
มิได้แจ้ง จึงดำรัสให้ขุนอินทรเดชะเพนแม่กอง หลวงปลัดเมือง
อุไทยธานี กับหลวงสวัสดิคณายค่านเพนกองหน้า หม่อมเชษฐกูमार
เพนกองหลวง ให้หม่อมอนุรททเทวาเพนจางวาง บังคับทั้งสามกอง
คนพันหนึ่ง ยกดงไปป้องกันเสียบึงแตบั้นใหญ่ซึ่งบรรทุกเรือชนมานั้น
อย่าให้เป็นอันตรายกกลางทาง ถ้ามีราชการศึกณเมืองนครสวรรค์
ให้แบ่งเอากองอาจารย์ไปช่วยบ้าง ให้แบ่งดงมาตั้งณบ้านคังดำเกา
บ้าง แล้วให้กองพระโหราธิบดีดูแลหลวงรักษมณฑลยกดงไปตั้งค่าย

ณโคกสดุดะ ให้กองพระยานครไชยศรีไปตั้งค่ายณโพธิ์ประทับช้าง
ป้องกันตาเตียงจะได้ไปมาสดวก

๑ ครั้นวันอาทิตย์เดือนสามแรมสิบสามค่ำ จึงดำรัสให้ข้าหลวง
ไปหาเจ้าพระยาจักรีณเมืองพระพิษณุโลก ตงมาเข้าณค่ายบ้านท่าโรง
เจ้าพระยาจักรีป่วยตงมาไม่ได้ ให้เจ้าพระยาสุรสีห์ตงมาเข้า จึง
ดำรัสปรึกษาโดยพระราชดำริห์ จะใคร่ผ่อนทัพตงไปตั้งณเมืองนคร
สวรรค์ป้องกันเสบียงไว้ แลราชการในเมืองพระพิษณุโลกนั้นให้เจ้า
พระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ จงรับรองป้องกันรักษา แลเจ้า
พระยาสุรสีห์กราบถวายบังคมลาตงไปเมือง.

๑ ในวันนั้นทัพพม่ายกออกจากค่ายเข้าคอกพระยานครสวรรค์ ซึ่ง
เดินค่ายชนไปถึงบ้านบางดัมบือตงตงยังมีทันแล้ว ได้รบกันเป็นต่ามารถ
จับพม่าได้คนหนึ่ง พม่าถูกปืนตายแลต่ามากตากกันไปเปนนันมาก
ถอยไปเข้าค่าย พระยานครสวรรค์จึงให้หมีนครีตทเทพลือหนึ่งต้อบอก
ตงพม่าตงมาถวาย แลกราบตทว่ามคนพม่าชิตตด้วยเข้าตแตกตือ
เกิดอนนหนักตองบาทชอกันเปนเงินบาทหนึ่ง ครั้นวันอังคารเดือนสี่
ชนตองค่ำ พระยารัตนพิมตซึ่งอยู่รักษาค่ายปากน้ำตบอกมากرابตท
ว่าต่งคนไปตอดนมตงตงตองตตตง เห็นพม่ายกมาประมาณตองร้อย
ครั้นเพตบ่ายพม่าเผาบ้านโกตปากน้ำตงเข้าไปต่ามคุง จึงดำรัสให้
หลวงวิสุทธโยชามาตย์ หลวงราชโยชาทเพ คุมเขาปืนใหญ่ราง
เกวียนแปตบอกตงเรือช่ามไปณค่ายปากน้ำตงฟากตตะวันตก ครั้น
ณวันพุมเดือนสี่ชนต่ามค่ำ จึงเสด็จพระราชดำเนนด้วยพระบาท ชน
ไปทางฟากตตะวันตก แต่ค่ายบ้านท่าโรงจนตงตงค่ายพระยานคร

จึงเสด็จข้ามลำพานเรือออกไปฟากตะวันตก ดำริศให้กองพระยาสุโขไทย
 ยกหนุนออกตั้งค่ายชกปีกกาขุดคองเดินถึงกัน ให้หตวงดำเกิงรณภพ
 คุมพตเกณฑ์หัตถดกของอาจารย์เก่าใหม่ ไปเข้ากองพระยาสุโขไทย
 ให้กองหตวงรักษาโยธา หตวงภักดีตั้งกรม ยกไปตั้งค่ายประชิด
 ค่ายพม่าณปากคตองกระพวง ให้กองหตวงเสนาภักดีกองปืนแก้วจินดา
 ออกคุ้มหลัง ครั้นวันเสาร์เดือนสี่ชนหกค่ำเพดาเช้า จึงพระยา
 สุโขไทย แตนายทัพนายกองทั้งปวงก็ยกออกพร้อมกันตั้งกระหนาบนำหลัง
 ค่ายพม่า ๆ ยกออกรบ ๆ กันเป็นลำมารถถึงอาวรุชนี้ ต้มตายตงทั้ง
 สองฝ่าย ชุนอากาศศรเพลิงถูกปืนพม่าตาย ครั้นวันอาทิตย์เดือนสี่
 ชนเจ็ดค่ำ จึงดำริศให้ข้าหตวงไปหากองเจ้าพระยาอินทรอโยชัย แด
 กองมอญพระยาตากตางเมืองยกตงมาณปากน้ำพิง ในทันใดนั้นหตวง
 เสนาภักดีกองปืนแก้วจินดากราบทูลว่า ได้คุ้มหลังพม่าเข้าไป
 พม่าขุดลำพาดเพดาเวงล้อมไว้สามค้ำน กองอาจารย์ถอยเสียมได้ช่วย
 แก่ ข้าพระพุทธเจ้าให้ขุดลำพาดเพดาเวงค้ำนหนึ่ง คอวังชนพระยา
 สุโขไทยจึงได้เข้าไปแก้ออกมาได้ ครั้นได้ทรงฟังจึงดำริศตั้งให้เอาตัว
 อาจารย์ทอง เอาตัวนายค้ำนายหมวดคองอาจารย์ไปประหารชีวิตครเดียว
 แดเดชนนพระราชทานให้ขุนรามรงค์คุมทำราชการสืบไป ครั้นเพดา
 บ่ายเสด็จไปทอดพระเนตรค่ายที่รบคตองกระพวง แต่ค่ายนั้นออกไป
 ระยะทางยี่สิบสองเส้น ให้ตั้งค่ายขุดคองเดินตามปีกกาให้ถึงกัน ขณะ
 นั้นดำริศภาคโทษพระสุธรรมอาจารย์ พระวิสารสุธรรม เจ้ากรมกอง
 อาจารย์ แล้วให้ทำราชการแก้ตัวเข้าตั้งค่ายประชิดค่ายพม่ากับกอง
 ทหารกองเกณฑ์หัตถสืบไป ในวันนั้นเพดาบ่ายห้าโมงเศษ พม่ายกออก

ปล้นค่ายกองทัพไทย ได้รับความเป็นสง่ามารถ หดวงคำเงิงรณภพ
ให้ยิงปืนใหญ่บ่อยครั้งฆ่าตายแต่ลำบากมาก อนึ่งขุนหาญทนายเดือก
กองนอกรักษาค่าย ให้เพลิงตกลงในถ้ำดินดำคืดชนใหม่คนตายหลาย
คน แต่ตัวขุนหาญนั้นยกยอต่อถ้อยการศึก จึงดำรัสให้ประหารชีวิต
เสีย แล้วให้ข้าหลวงไปหาพระยายมราชซึ่งตั้งค่ายอยู่ณวัดจันทมาเฝ้า
ครั้นตั้งให้พระยายมราชเป็นแม่ทัพถืออาชญาสิทธิ์ บังคับทัพทั้งสิบทัพ
ซึ่งตั้งรับฆ่าณคดองกระพวงให้กตสาขณ.

๑ ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนสี่ชนดับเอ็จค่ำ กตสาขณเพดาประมาณ
ยามเศษ อแซหวุ่นกให้กตะโบ้ยกทัพข้ามแม่น้ำมาฟากตะวันออก
เข้าปล้นค่ายกรมแสงในคดองร้อยสิบสี่คน ตั้งค่ายอยู่ณวัดพริกห้าค่าย
ได้รับความเป็นสง่ามารถ พม่าแหกเอาค่ายได้แตกทั้งห้าค่าย นายทัพ
นายกองแต่ไพร่พลหนีกระจัดพลัดพรายกันไป จึงพระยาเทพอรชุน
พระพิชิตณรงค์ ซึ่งรักษาค่ายท่าโรง บอกส่งคนซึ่งแตกตงมาแต่
ค่ายวัดพริกทั้งนายไพร่หลายคนตงมาถวาย จึงดำรัสให้ประหารชีวิต
หมื่นทัพหนึ่ง ไพร่สิบสามคน เป็นคนสิบสี่คน ตัดศีรษะเสียบไว้ณประตู
ค่ายปากน้ำพิง แล้วดำรัสตั้งว่าแต่บรรดานายไพร่ซึ่งแตกพม่ามานั้นได้
ตัวมาเมื่อใดให้ฆ่าเสียให้สิ้น แล้วให้ข้าหลวงไปหากองพระโหราธิบดี
กองหดวงรักษมณเฑียร ซึ่งตั้งค่ายอยู่ณโคกตดุดต แดกกองพระยา
นครไชยศรีซึ่งตั้งค่ายอยู่ณโพธิ์ประทับช้างนั้น ให้ยกชนมาช่วยราชการ
ทัพหดวงณปากน้ำพิง.

๑ ครั้นวันศุกร์เดือนสี่ชนดับสองค่ำ จึงพระยานครดวรร์คบอกตง
มากราบทูลว่า ทัพพม่าตั้งค่ายโอบตงมาถึงริมแม่น้ำด้วยกข้ามไปค่าย

วัดพริกฟากตะวันออกแตก เห็นพม่าจะวกหลัง จะขอพระราชทาน
 ลาดทัพข้ามมาตั้งค่ายรับอยู่ฟากตะวันออก จึงดำรัสให้กองมอญพระ
 ยากตางเมือง แดกกองพระโหราธิบดี แดกกองพระยาเทพอรชุน กอง
 พระยาวิจิตรวงศ์ ซึ่งตั้งอยู่ค่ายท่าโรงเข้กของพระยายมราช ให้พระ
 ยายมราชเป็นแม่ทัพ ยกขึ้นไปตีทัพพม่าซึ่งเข้กตั้งอยู่ณค่ายวัดพริกฟาก
 ตะวันออกนั้น แดให้กองหลวงรักษมณฑลเที่ยวไปอยู่รักษาค่ายประชิด
 แทนพระยากตางเมืองณปากน้ำพิงฟากตะวันตก.

๑ ฝ่ายพระยายมราชยกกองทัพไปตั้งค่ายประชิดค่ายพม่าณวัดพริก
 พม่ายกออกแหกค่ายพระยายมราชหักเอาค่ายได้ ในทันใดนั้นพระยา
 ยมราชขับพลทหารเข้าตีพม่าแตกจึงเอาค่ายคืนได้ พม่าถอยไปเข้าค่าย
 วัดพริกตั้งรบกัณอยู่.

๑ ขณะนั้นขอแซ่หุ่กให้แมงแยแยงผู้หนึ่ง ยกทัพใหญ่ลงมาตั้งค่าย
 โอบหลังค่ายหลวงณปากน้ำพิงฟากตะวันออกเป็นหลายค่าย ได้ต่อ
 รบกัณเป็นตำมารถ ส้มเต้จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงเห็นคึกหนักเหตือ
 กำดั่ง ถึงณวันพฤหัสบดีเดือนสี่แรมสิบค่ำ จึงให้ลาดทัพหลวงถอย
 มาตั้งค่ายมั่นอยู่ณบางเข้กคอก ฝ่ายขอแซ่หุ่กเร่งให้คแคงมรหน่อง
 บัณญ์แยของจอ แดเจ้าเมืองคองอุนายทัพนายกองทั้งปวง ทำการ
 คิดเมืองพระพิศณุโลกกวดขัณขัณ ฝ่ายข้างในเมืองก็ขาดเสบียงดวงเข้
 แฉกทหารแแต่มอดะฝางเขนง ไพร่พตอดโรยนักถอยกำดั่งดง เจ้าพระ
 ยาจักรี เจ้าพระยาสุรดีห้ เห็นเหตือกำดั่งที่จะคังมรรักษาเมืองไว้
 มิได้ คัวยสันเสบียงอาหารขัดขัณนัก จึงบอกดงมาราบทูตณค่าย
 หลวงแต่ยังเด้คัอยู่ณปากน้ำพิง ว่าในเมืองสันเสบียง จะขอพระ

ราชทานดำทัพออกจากเมือง ก็โปรดทรงพระอนุญาต เจ้าพระยาจักรี
เจ้าพระยาสุรสีห์ จึงตั้งให้นายทัพนายกองซึ่งออกไปตั้งค่ายประชิดรับ
พม่าอยู่นอกเมืองทั้งสองฟากนั้น เลิกถอยเข้าในเมืองสิ้น พม่าก็เข้า
ตั้งในค่ายไทยประชิดใกล้เมือง ให้ทำบันไดจะพาดกำแพงเตรียมการจะ
ปีนปล้นเอาเมือง พดทหารซึ่งรักษาที่เชิงเทนมัยยังปืนใหญ่น้อย
ออกไปตั้งท่าฝน พม่าจะเข้าปีนปล้นเอาเมืองมิได้ ต่างยิงปืนโต้
ตอบกันอยู่ทั้งสองฝ่าย.

๑ ครั้นถึงวันศุกร์เดือนสี่แรมสิบเอ็ดค่ำ เจ้าพระยาทั้งสองจึงให้
เจ้านาทรมัยยังปืนใหญ่น้อยหน้าชนกว่าทุกวันนี้ เดี๋ยวปืนต้นนั้นไปมิได้
ขาดคงแต่เข้าจนค่ำ แล้วยุให้เอาปืนพาทย์ชนคบนเชิงเทนมัยเมือง ครั้น
เพลาประมาณยามเศษ เจ้าพระยาทั้งสองก็จัดทหารเป็นสามกอง
กองหน้ากองหนึ่ง กองกลางให้คุมครอบครัวกองหนึ่ง กองหลัง
วังท้ายกองหนึ่ง แล้วยกกองทัพแต่ครอบครัวทั้งปวงเปิดประตูเมือง
ข้างด้านฟากตะวันออก ให้พดทหารกองนำรบฝ่าออกไป เข้าหัก
ค่ายพม่าซึ่งตั้งตอม พม่าในค่ายค่อรบยังปืนใหญ่น้อยออกมา พด
ทหารไทยก็หนุนเนื่องกันเข้าไปแหกค่ายพม่าเข้าไปได้ ๆ รบกันถึงอาวุธสิ้น
พันแทงกันเป็นคดุมบอน พม่าแตกเปิดทางให้ เจ้าพระยาทั้งสอง
ก็รีบเดินทัพไปทางบ้านมุงดอนชมพู แต่ครอบครัวทั้งปวงนั้นก็แตกกระจัด
พดไพร่ตามกองทัพไปได้บ้าง พม่ากวาดไปได้บ้าง ที่หนึ่งลง
มาหาทัพหลวงณบางเข้าคอกได้บ้าง พม่าก็ติดตามกองทัพไป แต่
กองซึ่งวังหลังก็รอดก็ค่อรบด้านทานที่กลางทางเป็นสามารภ พม่า

ก็ถอยกลับไปเมือง เจ้าพระยาทั้งสองก็เร่งเดินทัพไปถึงเมืองเพชรบูรณ์
หยุดทัพอยู่ที่นั่น.

๑ ฝ่ายอแซห์หูนกแจ้ว่าทัพไทยแหกหนีออกจากเมืองแล้ว ก็ขับ
พลทหารเข้าในเมือง ให้จุดเพลิงเผาบ้านเรือนแต่อารามใหญ่น้อยทุก
ตำบล แดงเพลิงสว่างดังกลางวัน ให้ไล่จับผู้คนแต่ครอบครัว
ซึ่งยังคกค้างอยู่ในเมืองหนีออกมาที่ไหนก็ แดงเก็บเอาทรัพย์สินสิ่งดินแดน
เครื่องศาสตราวุธต่าง ๆ แล้วตั้งอยู่ในเมือง อแซห์หูนกแจ้จึงออกปาก
ประกาศแก่นายทัพนายกองทั้งปวงว่า ไทยบัดนี้ฝีมือเข้มแข็งนัก ไม่
เหมือนไทยแต่ก่อน แต่เมืองพระพิศณุโลกเดี๋ยวนี้จะไม่ไหวเพราะ
ฝีมือที่แก้ตัวทหารนั้นหาไม่ได้ เพราะเขาอดเข้าขาดเสบียงอาหารจึงเสีย
เมือง แต่ซึ่งจะมารบเมืองไทยสืบไปภายหน้านั้น แม่ทัพมีสติปัญญา
แต่ฝีมือแต่เพียงเด็มอเราแต่ต่ำกว่าเรานั้นอย่ามาทำสงครามตีเมืองไทยเลย
จะเอาไชยชนะหาไม่ได้ แม้ตั้งว่าเราจึงจะมาทำศึกกับไทยได้ ไชยชนะ
พอข้างกรุงอังวะให้มาใช้ ถือนั่งตั้งตงมาถึงอแซห์หูนกแจ้แม่ทัพว่า พระ
เจ้ามังระทวงยศ บัดนี้จึงกูจราชบุตรพระชนมย์สืบหาบิได้เสวยราช
สมบัติ แล้วข่ามังไปอนาวังคือซึ่งเปนอาวณั้นเสีย มีรับสั่งให้หา
กองทัพกลับไปกรุงอังวะ อแซห์หูนกแจ้ได้แจ้งเหตุดังนั้น ก็ให้เลิกทัพ
จากเมืองพระพิศณุโลก กวาดครอบครัวเดินทัพไปทางเมืองสุโขทัย
ไปลงบ้านรแห่งเมืองตาก.

๑ ฝ่ายกองทัพเจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ ซึ่งไปตั้งอยู่
ณเมืองเพชรบูรณ์นั้น ได้เสบียงอาหารเพียงไพร่พลบริบูรณ์แล้วกับออก
ตงมารบทูตว่า จะขอยกติดตามตีทัพพม่าซึ่งเลิกถอยไป แล้ว

ยกกองทัพกลับมาทางเมืองสุพรรณทางป่าพระพุทธบาท ยกติดตาม
ทัพพม่าไปทางเมืองสุโขทัย ขณะนั้นท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวง
ซึ่งตั้งค่ายรับพม่าอยู่ในที่ต่าง ๆ ก็บอกลงไปกราบทูลว่าพม่าได้เมือง
พระพิศณุโลกแล้ว บัดนี้เด็กที่พกดขี่ไป ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
ทรงพระโทมนัสน้อยพระไทยแก่ข้าศึกนัก ดำรัสให้หาหลวงศรีดำแดง
เข้ามาทูลนำพระที่นั่งว่า จะให้กุมเดชทหารเกณฑ์หัดไปตามรบพม่า
จะได้ฤกษ์ได้ หลวงศรีดำแดงก้มหน้านิ่งเฉยไม่กราบทูลประการใด
ก็ทรงพระโกรธดำรัสให้ประหารชีวิตครั้นแล้วดำรัสให้พระยาพิไชย
ยกกลับไปบ้านเมือง ให้พระยาพิไชยสงครามไปด้วย จัดแจง
ไพร่พลพร้อมแล้วให้ยกไปก้าวสักคิดติดตามทัพพม่าจงได้ แล้วให้กอง
พระยาเทพอรชุน พระยารัตนพิมต พระยานครไชยศรี พระยา
ทุกขราษฎร์เมืองพระพิศณุโลก หลวงรักษโยธา หลวงอัครเนศวร
เปนกองนำ ให้พระยาสุรบดินทรเจ้าเมืองกำแพงเพชรเปนแม่ทัพ ยก
ไปติดตามทัพพม่าทางเมืองตาก ให้พระยาธิเบศร์คุมกองอาสาจาม
ยกไปติดตามพม่าทางเมืองสุโขทัย.

๑ ครั้นวันจันทร์เดือนหกแรมสิบเอ็ดค่ำมีดอกอัญชุก จึงพระราช
สงครามนำเอาหนังสือมหาไศภยอภินิหารวัดใหม่ เขียนได้ใบคาตไปถวาย
เปนเรื่องความพุทธทำนายว่ามีในคัมภีร์พระธาตุวงษ์ ข้อความว่า
ตระกูลเดชะบดี้จะได้เป็นพระษัตริย์ผู้พระองค์ เดชะราชสมบัติในกรุง
ศรีอยุธยา แดพระองค์ที่ผู้คนพม่าจะยกมาย้ายพระนครจะเดชะแก่
พม่า แล้วจะมีบุรุษพ่อค้าเกวียนจะได้เป็นพระยาครองเมืองทิศใต้ชาย
ทะเลขอเมืองบางกอก พระยาองค์นั้นจะได้สร้างเมืองเป็นราชธานีขึ้นได้

เจ็ดปี ในที่สุดเจ็ดปีนั้นพม่าจะยกมาพยายามกระทำสงครามอยู่ตามปี
 ในพุทธศักราชล่วงได้ ๒๓๒๐ ปี จุดศักราช ๑๑๓๘ ปี พระนคร
 บางกอกจะเดี่ยแก่พม่าข้าศึก ให้เสด็จขึ้นไปอยู่ณเมืองตโว คือ
 เมืองดพบุรี อันเป็นที่ชุมนุมพระบรมธาตุ ตั้งอยู่ท่ามกลางแผ่นดิน
 ไทย ข้าศึกศัตรูจะทำร้ายมิได้เลย ครั้นทรงอ่านแล้วจึงดำรัสว่า
 ซึ่งจะละเมืองบางกอกเดี่ยหนีได้ แต่ปากสมณชีพราหมณ์ว่าแล้วจำจะ
 ทำตาม จะไปอยู่เมืองดพบุรีสักเจ็ดวันพอเป็นเหตุ ครั้นวันจันทร์
 เดือนหกแรมสิบเอ็จค่ำ ได้ข่าวว่าพม่าข้างทางเมืองอุไทยธานียกแยกชน
 ไปเมืองเพชรบูรณ์ จึงดำรัสให้พระยาพลเทพ หดวงเนาโชติ เจ้าหมื่น
 เสมอใจราช ยกกองทัพขึ้นไปเมืองเพชรบูรณ์ ถ้าพม่ายกไปพอจะ
 ค่อยรบค้ำทานได้ก็ให้สู้รบค้ำทานไว้ ถ้าเหลือกำลังจงผ่อนครอบครัว
 เสบียงอาหารลงไปกรุง แล้วให้กองพระยานครสวรรค์ พระยาดุรรัต
 โดกยกไปติดตามพม่าทางเมืองกำแพงเพชรอีกทัพหนึ่ง แต่ให้กองพระยา
 ยมราชยกลงมาอยู่รักษาค่ายหดวงณปากคดของบางเจ้าคอก แต่ทัพ
 หดวงเสด็จแรมอยู่คอยรับครัว ซึ่งแตกลงมาแต่เมืองพระพิศณุโลกอยู่
 ดิบเอ็จแวน ครั้นถึงวันพฤหัสบดีเดือนหกแรมสิบเอ็จค่ำ จึงเสด็จ
 ยাত্রาทัพหดวงมาทางชดमारค หยุดประทับณค่ายมั่นเมืองนครสวรรค์
 จึงดำรัสให้ประหารชีวิตหดวงชาติสุรินทร ซึ่งหนีค้ำทัพลงมาแต่กอง
 พระยาธรรมไตรโลกนนั้นเสีย แล้วให้แจกกฎหมายประกาศไว้สำหรับ
 ทัพทุกทัพทุกกองว่า ถ้าไพร่ค้ำนายมิทันให้ฆ่าเสีย ถ้าข้าราชการ
 ค้ำตามเสด็จมิทันให้ตั้งพระราชอาญาถึงต้นชีวิต ครั้นวันเสาร์เดือนเจ็ด
 ขึ้นค่ำหนึ่ง จึงเสด็จโดยทางชดमारค ต้องลงมาประทับแรมณพดับ

พธาค่ายมั่นบางแถม จึงหุดวงวังเมืองนครสวรรค์ ไปสืบราชการมา
 กราบทูลว่า เห็นพม่าตั้งอยู่เมืองกำแพงเพชรประมาณสองพันเศษ
 ครั้นวันพุธเดือนเจ็ดขึ้นห้าค่ำ จึงหมื่นชำนาญข้าราชการกราบทูลว่าพม่า
 เฝ้าเมืองพระพิษณุโลกเดี่ยง ยังเหลืออยู่แต่วัดมหาธาตุ จึงดำรัส
 ให้กองพระยายมราชยกไปทางแม่น้ำโพนกตะวันตก ให้กองพระยา
 ราชสุภาวดียกไปทางปากตะวันออก ให้พระยานครสวรรค์ยกขึ้นไป
 บรรจบกันณวังพระธาตุข้ามพร้อมกันทีเดียว ไปตามคันทพม่าเมือง
 กำแพงเพชรไปพร้อมกันตั้งค่ายอยู่ณบ้านโคก ครั้นวันพฤหัสบดี
 เดือนเจ็ดขึ้นหกค่ำ จึงเสด็จยกทัพหลวงกลับขึ้นไปประทับแรมณ
 พลับพธาค่ายปากตะวันออก เห็นอุปถัมภ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 ชุนสุนทรนุรักษ์ หมื่นต้น กับบ่าวคนหนึ่งซึ่งหนีคันทพ คัดคี่คะ
 เดี่ยวไว้ณหาดทรายหน้าค่ายหลวง ขณะนั้นหุดวงวังไปสืบราชการ
 ณบ้านสามเรือนมากราบทูลว่า พม่ายกตั้งไปประมาณพันเศษ จึง
 ดำรัสให้เจ้าหลวงไปหากองพระยานครสวรรค์ ให้ถอยทัพลงมาจาก
 ค่ายบ้านโคกมาเข้าในกองทัพหลวง จึงพระยาสุรบดินทรซึ่งยกไป
 ตามพม่าบอกตงมากราบทูลว่า พม่าซึ่งตั้งอยู่เมืองกำแพงเพชรนั้น
 ยกเลิกไปทางตะวันตกตั้งแล้ว ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนเจ็ดขึ้นสิบ
 สองค่ำ จึงเสด็จถอยทัพหลวงลงมาประทับรอนนเมืองนครสวรรค์
 จึงชาวด่านเมืองอุไทยธานีบอกตงมากราบทูลว่า ทัพพม่ายกผ่านตง
 มาประมาณพันเศษ เฝ้าค่ายที่ด่านนั้นเดี่ย ทางหลวงตาดำบาก
 อยู่องค์หนึ่งเดี่ยยกไปทางนารี จึงดำรัสให้หลวงเสนาภักดีกอง
 แก้วจินดา ยกติดตามไป ถ้าทันเข้าจึงตีให้แตกฉาน แล้วให้ยก

ตามไปจนถึงเมืองไชยโยค ครั้นวันเสาร์เดือนเจ็ดขึ้นสิบค่ำปีวอก
อีจู้ศก จึงเสด็จยาตราทัพหลวงมาโดยทางชลมารค กัดบั้ง
กรุงธนบุรีมหานคร.

๑ ฝ่ายกองทัพพระยายมราช พระยาราษฎร์ภูวดี ซึ่งตั้งค่ายอยู่
ณบ้านโคกนั้น ครั้นแจ้งว่าทัพพม่าณเมืองกำแพงเพชรเลิกไปแล้ว ๆ
ได้แจ้งว่าทัพพม่ากองหนึ่งยกตั้งไปทางเมืองอุไทยธานี จึงยกกองทัพ
ผ่านลงมาทางด่านเขาปูนแต่ด่านสลักพระ พบกองทัพพม่าได้รับกันเป็น
ด้ามารก แต่ทัพพม่ากองหนึ่งกัดบั้งแยกเข้ามาตั้งอยู่ณเมืองนครสวรรค์
คอยรับกองทัพซึ่งไปหาเสบียงอาหารณแขวงเมืองเพชรบูรณ์ ครั้น
ณวันอังคารเดือนเจ็ดแรมสองค่ำ จึงพระยายมราช พระยาราษฎร์ภูวดี
บอกขัอราชการตรงมากราบทูลณกรุงธนบุรี สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
จึงดำรัสให้ข้าหลวงไปหาพระเจ้าหลานเธอกรมขุนอนุรักษสังครามเข้ามา
จากเมืองเพชรบุรี แล้วดำรัสให้พระเจ้าลูกเธอกรมขุนอินทรพิทักษ์ ถือ
พัดหนึ่งยกทัพเรือหนุนขึ้นไป ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนเจ็ดแรมสี่ค่ำ
จึงเสด็จยาตราทางทัพหลวงจากกรุงธนบุรีโดยทางชลมารค ขึ้นไป
ประทับณวัดป่าคำยเมืองไชยนาทบุรีฟ้ากครวัณออก แล้วโปรดให้
พระเจ้าลูกเธอกรมขุนอินทรพิทักษ์ กัดบั้งมารักษากรุงธนบุรี จึง
พระยายมราช พระยาราษฎร์ภูวดี บอกตรงมากราบทูลว่า ตั้งค่าย
ประชิดรบทัพพม่าณด่านเมืองอุไทยธานีนั้น ขัดด้วยเสบียงอาหารนัก
บัดนี้ทัพหลวงมาตั้งอยู่ณดอนไก่เถื่อน.

๑ ฝ่ายกองหม่อมอนุทรทเทวา แด่หลวงเด่นาภกัตติของแก้วจินดา
บอกมากราบทูลว่าได้ยกติดตามพม่าไปทางเมืองอุไทยธานี พบพม่า

กองหนึ่งยกลงมาทางแขวงเมืองสุพรรณบุรี ได้รับกัณเฑาะว์เดิมบางนาง
 บวชเป็นสามารถ ท้าวพม่าแตกหนีลงไปทางแขวงเมืองสุพรรณบุรี จึง
 ดำริว่าพม่ามิได้ตามลงมาคิดพัน แล้วเป็นเหตุกาดจะได้ทำนา ให้
 มีศรหากองทัพเมืองพิศิตร เมืองนครสวรรค์ เมืองอุไทยธานี ลงมา
 ยังก่ายหวดวงเมืองไชยนาทบุรีให้สิ้น แล้วให้มีศรไปถึงพระยายมราช
 พระยาราชสุภาวดี ซึ่งตั้งทัพอยู่ณดอนไก่เดือน กับให้กองมอญ
 พระยารามัญวงษ์ยกเค็มไปอีกกองหนึ่ง เป็นสามทัพ ให้ยกลงไป
 ทางเมืองสุพรรณบุรี เมืองนครไชยศรี เมืองราชบุรี ถ้าพบทัพ
 พม่าให้ตั้งแตก ถ้าปะครัดวันซ่อนอยู่ในป่าก็ให้กวาดต้อนลงไปนคร
 แล้วดำริให้กองพระเจ้าหลานเธอกรมขุนอนุรักษสังคราม กรมขุน
 รามภูเบศ แดเจ้าพระยามหาเดชะ ให้เร่งยกขึ้นไปตีพม่าซึ่งตั้งอยู่
 ณเมืองนครสวรรค์.

๑ ครั้นวันจันทร์เดือนแปดชนค้ำหนึ่ง จึงเสด็จยกทัพหวดวงหนุ
 ขึ้นไปแต่เสด็จกลับในวันนั้น มาตงเรือพระที่นั่งณสุพรรณยาตงลงมา
 ประทับแรมณบ้านงว ถึงวันพุธเดือนแปดชนค้ำหนึ่ง จึงเสด็จ
 ยাত্রานาว่าทัพหวดวงกลับยังกรุงธนบุรี.

๑ ฝ่ายกองทัพพม่าซึ่งตั้งอยู่ณด่านเมืองอุไทยธานีนั้น ชัดด้วย
 เสบียงอาหารนกกี้เด็กกตไป แต่ที่เมืองนครสวรรค์นั้นพม่าตั้งอยู่
 ประมาณแปดร้อยเก้าร้อย คอยท่าพม่าซึ่งไปเที่ยวหาเข้าณแขวงเมือง
 เพ็ชรบูรณ์ ยังหาเด็กไปไม่ แดกองทัพพระเจ้าหลานเธอกรมขุนอนุรักษ
 สังคราม กรมขุนรามภูเบศ แดเจ้าพระยามหาเดชะยกเข้าตี คิง
 ค่ายรบคิดพันกันอยู่ จึงบอกลงมาให้กรมทูตณกรุงธนบุรี.

๑ ครั้นถึงวันเสาร์เดือนเก้าชนดับสองค่ำปีวอกอัฐศก ด้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงเสด็จยกพลุโยธนาว่าทัพหลวง พร้อมด้วยพลทหารสืบเอ็จกองจากกรุงธนบุรีไปทางชดमारค เสด็จไปประทับ ณ พลับพลาค่ายเมืองไชยนาทบุรี พอกองทัพพระเจ้าหลานเธอคัทัพพม่าแตกหนีไปทางเมืองกำแพงเพชร จึงบอกตงมาราบทูตณเมืองไชยนาทบุรี.

๑ ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนเก้าแรมสองค่ำ จึงดำรัสให้พระเจ้าหลานเธอกรมขุนรามภูเบศ กับเจ้าพระยาอินทรอโทยอยู่รักษาค่ายเมืองนครสวรรค์ แล้วเสด็จยกทัพหลวงไปโดยทางชดमारคถึงเมืองตาก แดพม่าซึ่งแตกไปอยู่ในป่าดงนั้น กองทัพทั้งปวงจับมาถวายสำมร้อยตามสืบเศษ จึงดำรัสให้กองทัพทั้งปวงติดตามพม่าไปจนปตายด่านเมืองตาก ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนเก้าแรมเก้าค่ำ จึงเสด็จถอยทัพหลวงกลับมาถึงบ้านรแหง ทอดพระเนตรเห็นต้นเขาซึ่งพม่าทำนาไว้สูงให้ถอนเสีย ครั้นวันจันทร์เดือนเก้าแรมสิบสามค่ำ เสด็จถึงกรุงธนบุรี แล้ว ทรงพระวิตกกถึงสมณซึ่งจับค้อนลงมาแต่หัวเมืองฝ่ายเหนือ จึงให้เฝ้ายังสมเด็จพระสังฆราชไว้ว่า ถ้าพระสงฆ์อนุจรอารามใดขัดสนอาหาร ก็ให้มาเบิกเอาเข้าในฉางหลวงไปถวาย แล้วทรงพระราชศรัทธาถวายสมณบริกขารแก่พระสงฆ์อาคันตุกทั้งปวงเปนอันมาก แดให้เด็กคนซึ่งรักษาน้ำที่เชิงเทินพระนครเสีย ให้ไปทำไร่นาหากินตามภูมิตำเนา ครั้นวันศุกร์เดือนสิบสามค่ำหนึ่ง จึงพระยาราชภักดีแดพระยาพตเทพชนไปตามพม่าทางเมืองเพชรบูรณ์น พบพม่าที่บ้านนายมไ้รบกัน คัทัพพม่าแตกหนีไปทางเมืองอุไทยธานี จับเปนได้เก้าคน

บอกส่งตงมาถวาย จึงโปรดให้มีตราไปถึงพระยาราชนิกิต์ให้ยกไปคิดตามพม่าซึ่งแตกหนีไปนั้น แต่กองพระยาพดเทพให้ยกกลับตงมาณกรุง.

๑ ครั้นวันเสาร์เดือนสิบซันต์คำ กองพระยายมราช พระยาราชนิกิต์ พระยารามัญวงษ์ ยกติดตามพม่าไปทางด่านสุพรรณบุรี ได้ตามค้พม่าไปจนถึงด่านแม่ตาเมา จับเปนได้ ดิบเจ็ดคนบอกส่งตงมาถวาย ครั้นวันอาทิตย์เดือนสิบซันต์คำ จึงกองเจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์แตกกองพระยาธิเบศร์ค้ ซึ่งยกไปตามพม่าทางเมืองศุโขไทยนั้น จับเปนได้ ดิบแปดคน กับทั้งเครื่องสำตราวุธเป็นอันมาก บอกส่งตงมาถวาย ครั้นวันเสาร์เดือนสิบซันต์คำ จึงพระยานครสวรรค์ พระยาพิไชย ซึ่งยกติดตามพม่าไปทางด่านเมืองตาก จับเปนได้ ดิบเก้าคนบอกส่งตงมาถวาย แดกองพระเจ้าหลานเธอ กรมขุนอนุรักษ์สงคราม แดเจ้าพระยามหาเสนา บอกส่งพม่าตงมาแต่แควเมืองกำแพงเพชรสิบเอ็ดคนตงมาถวาย จึงดำรัสให้มีตราหากองทัพทั้งปวงกลับตงมายังพระนครพร้อมกันแล้ว โปรดให้เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ พระยาธรรมมา คุมไพร่พดทั้งปวงตั้งทำนาณตเดคมฟากตะวันออกกรุงธนบุรี แต่ทุ่งบางกบี่ด้ามเสน ให้พระยายมราช พระยาราชนิกิต์ คุมไพร่พดทั้งปวงตั้งทำนาณตเดคมฟากตะวันตก แต่ทุ่งกระทุ่มแบนหนองบัวแขวงเมืองนครไชยศรี.

๑ อนึ่งในเดือนสิบนั้นก็มีค้เหตุอังกฤษเจ้าเมืองเกาะหมาก ตั้งปืนหนักลับเข้ามาถวายพันตรีขบอก กับตั้งของเครื่องราชบรรณาการต่าง ๆ.

๑ ถึงวันจันทร์เดือนสิบแรมสิบสองค่ำมีวอกอัฐศก เพดาบ้ายดีโมง นางพระยาข้างเผือกถ่ม จึงดำรัสให้เอาค้พไปฝังณวัดสามเพ็ง

๑ ฝ่ายข้างกรุงรัตนบุรีองวะ พระเจ้ามังระสวรรคต อยู่ในราช
 สัมบัติสืบตามบี จึงกูจาราชบุตรได้ครองราชสมบัติสืบไปในบิ๊วอก
 อัฐุ่กักร ครันกกองทัพขอแซ่หุ่่นกยกกตบไปถึง จึงเข้าเฝ้าทูลถนถนการ
 ซ่งไปค้หิวเมืองไทยฝ่ายเหนือไตทงต้น พระเจ้าจึงกูจากพระราชทาน
 บำเหน็จรางวัลแก่อแซ่หุ่่นกแต่นายทัพนายกองท่งปวงโดยสมควรแก่ความ
 ซอบ ครันอยู่มาแซ่ตงจาผู้ของพระเจ้าจึงกูจา ซ่งเปนเจ้าเมืองแซ่ตง
 อยู่ก่อนนน คิดกนกับบอดทวนหุ่่นอำมาตย์เปนขบถค้อพระเจ้าจึงกูจา ๆ
 ให้จับแซ่ตงจากบอดทวนหุ่่นอำมาตย์ประหารชีวิตริเดี่ย ยังแต่อาวตามคน
 ค้อมังแวงคคองปดุงหนึ่ง มังจูคคองปคานหนึ่ง มังโพเซียงคคองแแปง
 คคองหนึ่ง มีไตเดียงเปนเจ้า ให้แยกบ้านกนอยู่คนละบ้านไกตเมืององวะ
 แด้วพระเจ้าจึงกูจาให้อำมตอกหุ่่น แดค้อหุ่่น กับพระยาอู่รามัญ
 ถ้อพดทกพนยกไปค้เมืองเซียงใหม่อีก เข้าคองค้ายต้อมเมืองไว้ พระยา
 วิเซียงปราการเจ้าเมืองเซียงใหม่ค้อรบพม่าเหต้อก่าตงกทงเมืองเดี่ย พา
 ครอบครว้อพยพเด็กหนึ่งตงมาอยู่เมืองสวรรคโตก แด้วบอกตงมาถนกรุง
 ธนบุรีกรวาททูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ ฝ่ายข้างแผ่นดินเมืองญวน องเหี้ยวหุ่่นเมืองเปนเจ้าเมืองเว้ ทำ
 ต่งความกับเมืองคังเกียเปนหลายบีมา แดองเหี้ยวหุ่่นเมืองมีบุตรชาย
 ห้าคน ซื่อของคิกมูหนึ่ง องคางเบืองหนึ่ง องเท็งกวางหนึ่ง องเซียง
 ซุนหนึ่ง องทางหนึ่ง แดองคิกมูบุตรผู้ใหญ่มีบุตรชายซื่อ องหวาง
 คนหนึ่ง องคางเบืองบุตรที่ต่งอง มีบุตรชายตามคน ซื่อของยาบาหนึ่ง
 องเซียงถ้อหนึ่ง องหมันหนึ่ง แดองคิกมู องคางเบือง ถึง
 แก่กรรมก่อนองเหี้ยวหุ่่นเมืองญวน ครันอยู่มาองเหี้ยวหุ่่นเมืองเจ้าเมืองเว้

ถึงพิราโดยแล้ว จึงองกวักภอขุนนางผู้ใหญ่เป็นบิดาเพียงองเทิงกวาง
ได้ครองเมืองเว้ขุนนางแตรราษฎรไม่เต็มใจ ครึ่งนอ้ายหยากเป็นโจร
ป่าอยู่ณแดนเมืองกุยเยิน ตั้งเกิดยกด้อมผู้คนจะตีเอาเมืองเว้ให้ได้
จะจับองเทิงกวางองกวักภอฆ่าเสีย จะยกองหวางตนบุตรองตึกมูชน
ครองเมืองเว้ อาณาประชาราษฎรทั้งปวงเชอพงยหนักด้วย มาเข้า
เกิดยกด้อมเป็นอันมาก แต่อ้ายหยากนมนองชายต้องคนช้ออ้ายบาย
หนึ่ง ช้ายตามหนึ่ง จึงยกไพร่พลทั้งปวงมาตีเมืองเว้ ฝ่ายองกตึงเกียม
มหาอุปราชเมืองตึงเกีย ได้แจ้งข่าวว่าอ้ายหยากจะยกกองทัพไปตี
เมืองเว้ จึงแต่งให้องกวักเหตาคเป็นแม่ทัพยกกองทัพมาตีเมืองเว้ด้วย
แตกกองทัพอ้ายหยากคต้านหนึ่ง ทพองกวักเหตาคต้านหนึ่ง ฝ่ายอง
เทิงกวาง องกวักภอ จึงแต่งกองทัพออกไปต่อรบครึ่งหนึ่ง ก็แตก
ถอยเข้าเมือง องเทิงกวาง องกวักภอ เห็นจะต่อสู้เหตอกำตั้ง
กตึงเมืองเสีย พาทองเซียงซุนหนึ่ง องยาบาหนึ่ง องเซียงต้อหนึ่ง
องหมันหนึ่ง หนึ่งตั้งเรือแต่่นมาทางต้องทเดมาอยู่ณเมืองไซ่งอน แด
กองทัพอ้ายหยากแตกทัพเมืองตึงเกียกตีเมืองเว้ได้ อ้ายหยากจับอง
หวางตนบุตรองตึกมูได้ มิได้ตั้งให้เป็นเจ้าเมืองเว้ พาเอาตัวไปไว้
เมืองกุยเยิน แดองกวักเหตาคแม่ทัพเมืองตึงเกียจับองทางได้ ให้จำจอง
ไว้ แล้วเก็บเอาทรัพย์สิ่งดินแดนคุมเอาตัวองทางเล็กที่พกตบไปเมือง
ตึงเกีย ฝ่ายองหวางตนไปอยู่เมืองกุยเยิน คิดเกรงอ้ายหยากจะฆ่า
เสีย จึงหนึ่งตั้งเรือแต่่นมาอยู่ณเมืองไซ่งอน แดองเทิงกวางจึงคิดอ่าน
กับญาติแตรขุนนางทั้งปวง จะยกองหวางตนชนเป็นเจ้า จึงคิดจัด
แจงกองทัพจะยกไปตีอ้ายหยากณเมืองกุยเยิน ยังมีทัพไต่ยกทัพไป

ฝ่ายอำมหิตราชวาทกยกกองทัพมาปัดเมืองไซ่ง่อนแตก จับองเทิง กวางองหวางคนได้ ให้ประหารชีวิตทีเดียว แดงยาบาของหมันหนีไปซุ่ม ซ่อนอยู่ในป่า อำมหิตให้พดทหารไปติดตามจับตัวได้ ให้ประหารชีวิต ทีเดียว แต่องเชียงสือหนีหนีได้ ไปตั้งซ่องสุมผู้คนอยู่น้ำท่าบดหนึ่ง แด องเชียงสือนั้นหนีมาเอาไครยพระยาราชเศรษฐีอยู่นเมืองพุทไธมาศ อำมหิตยกกองทัพมาตีเมืองพุทไธมาศแตก พระยาราชเศรษฐี หนีกับองเชียงสือ พากันถอยร่นมาตั้งมั่นที่พรหมบุรี ทรงพระกรุณาให้รับไว้ แล้วพระราช ทานบ้านเรือนให้อาศัยอยู่ในพระนครพักครั้นออก.

๑ ฝ่ายองเชียงสือตั้งเกลี้ยกัณฑ์ไพร่พลได้เป็นอันมากแล้ว ก็ยกเข้า ตีอำมหิตคืนเอาเมืองไซ่ง่อนได้ อำมหิตถอยทัพไปตั้งซ่องสุมไพร่พล อยู่นเมืองกุยเฮิน แล้วเปิดย่นชื่อ ๆ ของไก่อเขิน อ้ายบายน้องกตาง เปิดย่นชื่อ ๆ ของคิงเวียง อ้ายคามน้องผู้น้อยเปิดย่นชื่อ ๆ ของตองเงือง ไปเป็นเจ้าเมืองไว้.

๑ ฝ่ายขุนนางทั้งปวงในเมืองไซ่ง่อน จึงยกองเชียงสือขึ้นเป็นเจ้า เมืองไซ่ง่อน ตั้งซ่องสุมไพร่พลจะทำสงครามกับองไก่อเขินสืบไป.

๑ ฝ่ายองเชียงสือซึ่งเข้ามาอยู่นครปฐมบุรีนั้น มิได้มีจิตศรัทธามิภักดี ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดชุบเลี้ยง คิดการจะหนีกลับไปเมืองญวน ครั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบจึงให้จับตัวองเชียงสือ กับทั้ง บุตรภรรยาสามีภรรยาประหารชีวิตทีเดียวทั้งสิ้นด้วยกัน.

๑ ในเดือนสิบสองนั้น เจ้าพระยาพิไชยราชผู้เป็นเจ้าพระยาอัครรรค โลกตั้งมารับราชการอยู่นครปฐมบุรี แต่ผู้เฒ่าผู้แก่เข้าไปขอร้องสาว

เจ้าจอมนิมพระธนมเอก บุตรีเจ้านครศรีธรรมราช ซึ่งอยู่ในพระ
ราชวัง จะมาเลี้ยงเป็นภรรยา ครั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบ
ก็ทรงพระพิโรธ ดำรัสว่ามันทำบังอาจจะมาเป็นคู่เขยน้อยเขยใหญ่
กับกูผู้เป็นเจ้าแผ่นดิน จึงดำรัสสั่งให้เอาตัวพระยาพิไชยราชาไปประ
หารชีวิตครั้นแล้ว คัดคัมมาเดียบประจานไว้ที่ริมประตูข้างฉนวนตงพระ
ตำหนักแพ อย่าให้ใครเอาเยี่ยงอย่างสืบไปภายหน้า.

๑ ครั้นถึงณวัน ๒๗ ค่ำ ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงพระราช
ศรัทธาเสด็จไปทรงเจริญพระกรรมฐาน ณ พระอุโบสถวัดบางยี่เรือได้
แล้วทรงพระราชอุทิศถวายเรือโถมดงค้ำบดของที่บดตำหนึ่ง หดงค้ำบดตั้ง
คาดตั้งกระหนาดเห็ดองคนพายดิบคน พระราชทานเงินตราคนละสองตำถึง
แต่ผ้าขาว ให้บวชเป็นพระชาวไว้สำหรับพระอาราม แล้วทรงถวาย
หีบบดของค้ำหนึ่งสำหรับใต้พระไตรปิฎกแถววัดพระกรรมฐาน แล้ว
ทรงตั้งพระสัตยาธิฐานว่า เสดระผดทานบุชาน ขอจงยังพระตักขณะ
พระบิตทงห้าจงบังเกิดแก่ข้าพเจ้าแล้วอย่าได้อันตรธาน แดพระกรรม
ซึ่งยังมีได้บังเกิดนั้นขอจงบังเกิดภิญโญภาพยิ่ง ๆ ขนไป อนึ่งขอจง
เป็นบัจจัยแก่พระบรมมาภิเศกสัมโพธิญาณในอนาคตกาดกายภาคน่า แล้ว
ให้เชิญหีบพระไตรปิฎกตั้งใหม่ตตั้งแถวครั้น ให้เกณฑ์เรือข่า
ทอดอองชุดพระบาทฝ่ายทหารพลเรือน แดเรือราษฎร ให้เรือหีบพระ
ไตรปิฎกขนไปตามแม่น้ำถึงบางยี่เรือ แล้วให้กตบคั้นเข้าไปณวัดบาง
ยี่เรือ เชิญหีบพระไตรปิฎกขึ้นประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถตั้งเก่า แล้ว
ให้พระราชาคณะแต่เสนาบดีกำกับกัน เอาเงินตราสิบชั่งไปเที่ยวแจก
คนโง่ทวงในนอกกรุงธนบุรีทั้งสิ้น.

๑ ครั้นถึงณวันจันทร์เดือนอ้ายขึ้นสิบห้าค่ำ ทรงพระกรุณาให้เชิญ
 พระโกษรฐพระอัฐมเด็จพระพันปีหลวง กรมพระเทพามาตยลงเรือบัตตังก์
 มีเรือแห่เป็นขบวนไปแต่พระค้ำหนักแพ แห่เข้าไปณวัดบางยี่เรือใต้ แล้วเชิญ
 พระโกษรฐขึ้นสู่พระเมรุณิมนต์พระดั่งสมเด็จพระพันปีหนึ่ง ทรงถวายไทย
 ทานเป็นอันมากครบสามวัน แล้วเชิญพระโกษรฐลงเรือแห่กลับเข้าพระ
 ราชวัง แดสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงลงมาทานอุโบสถศีล แล้วทรง
 เจริญพระกรรมฐานภาวนา แดเด็จพระทัตถ์บรมอยู่ณพระค้ำหนักวัดบางยี่เรือ
 ใต้ห้าวัน ให้เกณฑ์ข้าราชการปลุกกุฎีร้อยยี่สิบหลัง แล้วให้บูรณะ
 ปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปปฏิมากร แดพระอุโบสถเจดีย์วิหารให้บริบูรณ์ขึ้น
 หนึ่งที่พระอาราม หนึ่งที่ครอบพระอุโบสถนั้นให้ชำระแผ้วถางซุกให้กว้างออก
 ไปกว่าเก่าให้ปลูกบัวหลวงทั้งรอบ แล้วให้นิมนต์พระดั่งสมเด็จพระวิเศษนาคร
 มาอยู่ณกุฎีซึ่งปลูกถวาย แล้วเกณฑ์ข้าทูลลอองธุลีพระบาทให้ปรินิบัติ
 ทุกๆ พระองค์ แดสมเด็จพระราชโอรสแก่พระดั่งสมเด็จพระวิเศษนาคร
 พระองค์ทรงบำเพ็ญได้ ให้ตั้งด้วยวิธีพระสามณะกรรมฐานภาวนา จะ
 ได้บอกกล่าวกุดบุตรเจริญในปฏิบัติสาส์นสืบไป แล้วทรงสถาปนา
 พระอุโบสถ แดการเปรียญเสนาศนกุฎีณวัดหงษ์สำเริงบริบูรณ์.

๑ ครั้นณวัน ๒ ๕ ๓ ค่ำ กวางคืนเพดาสองยาม เลื้อเข้ามากิน
 เขมรซึ่งเฝ้าสวนหลังวัดบางยี่เรือ จึงมีพระราชดำรัสให้พระเจ้าตูกเข
 กรมขุนอินทรพิทักษ์ แดเจ้าพระยาจักรี พระยายมราช กับข้าหลวง
 ทั้งปวงออกไปล้อมจับเลื้อ ให้วางยาเบื้อเลื้อกินเมาดงนอนอยู่ จึง
 แต่งคนเข้าไปแทงเลื้อนั้นตาย.

๑ ครั้นถึงณวัน ๒ ๓ ค่ำ เพลาบ่ายสามโมงเศษ บังเกิดลมพายุใหญ่ฝนท่าใหญ่ตก ถูกเห็บตกเพนอันมาก โรงปั้นแถวฉนวนหน้าประจำท่าหักพังท่าตายตง แด่เย่าเรือนในพระนครหักท่าตายประมาณร้อยหลัง.

๑ ครั้นณวัน ๖ ๗ ๘ ค่ำ ทรงพระกรุณาให้หัดอับนพระพิรุณณสวนมังคุด ในเดือนนั้นกรมการเมืองนครราชสีมาบอกตงมาว่า พระยานางรองคบคิดกันกับเจ้าโอ เจ้าอิน แด่อุปฮาดเมืองจำปาศักดิ์ กระทำการกำเริบเพนชบถ จึงมีพระราชดำรัสให้เจ้าพระยาจักรีเพนแม่ทัพ ยกกองทัพขึ้นไปณเมืองนครราชสีมา แด่จะให้กองนำยกไปจับตัวพระยานางรองมาได้ พิจารณาเพนสัจย์ว่าคิดการชบถจึงให้ประหารชีวิตรเดี้ย แต่เจ้าโอ เจ้าอิน กับอุปฮาดนั้นยังตั้งชองสุมผู้คนอยู่ณเมืองจำปาศักดิ์ ไฟว์พดม้มากทั้งดาวทงช่าประมาณหมื่นเศษ จึงบอกช้อราชการตงมากราบทูล ครั้นได้ทรงทราบจึงดำรัสให้เจ้าพระยาสุรดีห้คุมทัพหัวเมืองฝ้ายเหนือทงปวง ยกขึ้นไปเข้าบรรจบกองทัพเจ้าพระยาจักรีแม่ทัพใหญ่ณเมืองนครราชสีมา เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรดีห้ยกกองทัพออกไปตีเมืองจำปาศักดิ์ เมืองโง เมืองอัตบือ ได้ทั้งสามเมือง จับตัวเจ้าโอ เจ้าอิน แด่อุปฮาดได้ ให้ประหารชีวิตรเดี้ย แด่ตั้งเกิดยกล้อมได้เขมรป่าดงเมืองคตุง เมืองสุรินทร์ เมืองสังขะ เมืองคุชัน มาเข้าสัดวามภักดีทงสัดเมือง ไฟว์พดมากประมาณสามหมื่น จึงบอกช้อราชการตงมากราบทูล ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระโสมนัส ดำรัสให้ม้ตราหากองทัพกดับยังกรุงธนบุรี เจ้าพระยาทงต้องก็เด็กกองทัพกดับมาถึงพระนคร ในเดือนหกปีรگانพศกศักราช ๑๑๓๘ ปี จึงทรงพระกรุณาโปรดปูนบำเหน็จเจ้าพระยาจักรี ตั้งให้เป็นเจ้าพระยา

มหากระษัตริย์ศึก พิภพมहिมา ทูหนักวาระอาเดช นเรศวราชสุริยวงษ์
องค์อรรคบาทมฤตกากร บวรรัตนบรินายก ณกรุงเทพมหานครบรร
ทวาราวดีศรีอยุธยา แล้วพระราชทานพานทองเครื่องยศเหมือนอย่าง
เจ้าต่างกรม ใหญ่ยิ่งกว่าท้าวพระยาข้าทูลตลอดองค์พระบาททั้งปวง.

๑ ครั้นถึงณวัน ๕ ๗ ค่ำปีระกาพศก ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
เข้าทรงนั่งสมาธิให้ ไต่เชกดู ประมาณห้าบาทออกจากที่ทรงนั่งแล้ว
ตรัสถามไต่เชกว่าเห็นเป็นประการใดบ้าง ไต่เชกกราบทูลว่าซึ่ง
ทรงนั่งสมาธิอย่างนี้ อาจารย์ซึ่งได้เล่าเรียนมาแต่ก่อนจะได้พบเห็นเสมอ
พระองค์คดงห้ามได้ ถึงณวัน ๔ ๗ ค่ำเพดาเช้า จึงส้มเด็จพระสังฆราช
พระราชาคณะทั้งปวง เข้ามาถวายพระบาทพิริซึ่งเข้านั่งภาวนาพระ
สมาธิกรรมฐาน แดไต่เชก ไต่เชก ทไต่เชก แชกดำมคน
ก็เอาหนังสือแชกซึ่งนั่งรักษาสมาธิจิตกรเข้ามาอ่านถวาย ในวันนั้น
หนังสือบอกเมืองนครศรีธรรมราชส่งเข้ามากราบทูลว่า เมืองคาน์แข
เมืองอยู่มาได้มาอ่อนน้อม ถึงบ้นำเจ้านครจะขอยกทัพออกไปตี จึงมี
พระราชดำริว่ามีราชการศึกพม่ายกกองทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ พระยา
เชียงใหม่เด็กครวอพยพลงมาตั้งอยู่ณเมืองสุวรรณโคต ยังมีไต่เชกจับ
กองทัพขึ้นไปตีทัพพม่าณเมืองเชียงใหม่ พม่าเด็กที่พกดับไปเองโดยเร็ว
ด้วยภาข่าวมาว่ามีศึกกระแซยกมาตีเมืองอังวะ ทังทัพช่อกยกมาด้วย
จะตีเป็นศึกกระหนาบ เราคิดจะให้ราชทูตออกไปแจ้งราชกิจแก่พระเจ้า
กรุงปักกิ่ง ว่าจะยกกองทัพขึ้นไปช่วยตีเมืองด้วย ราชการสงคราม
ยังคิดพินันมากอยู่ ให้เจ้านครรอกทัพไว้อย่าเพ้อยกไปตีเมืองแขกก่อนเดย
ต่อเมื่อใดราชการข้างกรุงเทพมหานครสงบแล้ว จึงจะให้มัครากำหนด

การออกไปให้กองทัพเมืองนครศรีธรรมราช ยกออกไปตีเมืองตานีเมื่อนั้น
 แล้วครั้นประกาศถึงเรื่องพระกรรมฐานกับพระราชกณะว่า พระนาถของ
 พระองค์นั้นจะไปกระหม่อมมิเข้า ผิดกับด้ามัญญ์ศิวโลกย์ทั้งปวงเป็น
 อัจฉริยะ แล้วดำรัสถามพระราชกณะด้วยพระรูปแต่พระตักขณะว่าทรง
 ต้องพระฉายดูเห็นพระกายเป็นปริมณฑลนี้ จะต้องพระบาท์ประการใด
 บ้าง พระราชกณะถวายพระพรว่า พระบาท์พระพุทธตักขณะดมเด็จพระ
 พระสัมพันธุ มีพระกายเป็นปริมณฑลเหมือนดุจปริมณฑลแห่งคันไทร
 มีได้สูงค้ำยาวดั้น แต่พระกายซึ่งสูงนั้นวัดเท่ากับวาของพระองค์ อนึ่ง
 มีพระมังษที่หนานันเจ็ดแห่ง คือหลังพระหัตถ์ซ้ายขวา แต่หลังพระบาท
 ซ้ายขวา พระอังก์ทั้งสองข้างขวา กับดำพระสอเป็นเจ็ดแห่งด้วย
 กัน จึงทรงพระกรุณาตั้งให้ช่างหล่อ ๆ พระพุทธรูปให้ค้องด้วยพระพุท
 ตักขณะจึงพร้อมบริบูรณ์ทุกประการ ให้ดมเด็จพระสังฆราชเอาพระบาท์
 พระพุทธรูปตักขณะออกบรรยายให้ช่างทำ ดมเด็จพระสังฆราชจึงแปล
 พระบาท์พระพุทธตักขณะถวายว่า พระทวดตั้งมหาบุรุษตักขณะใหญ่
 นั้นด้ามสืบสองประการ คือพระตักขณะอย่างนั้น ๆ แต่พระอัสติยา
 นุพยัญชน พระตักขณะน้อยนั้นแปลสืบประการ คืออย่างนั้นอย่างนั้น
 จึงทรงต้องพระฉายทอดพระเนตรดูพระตักขณะในพระองค์ สอกับ
 พระบาท์เห็นค้องพระพุทธรูปตักขณะ คือพระกายสูงเท่ากับวาของพระองค์
 ประการหนึ่ง มีเส้นพระอุณาโลมอยู่หว่างพระขนงประการหนึ่ง พระ
 อุทรเวียนเป็นทักษิณาวฏุประการหนึ่ง พันพระปฤษฎางค์ดมอประการ
 หนึ่ง แต่พระมังษที่หนานันพร้อมทั้งเจ็ดแห่งประการหนึ่ง พระปราง
 อัมบมิได้บัพพร่องประการหนึ่ง แต่ให้ดมเด็จพระสังฆราชอ่านพระบาท์

ชอบกับพระลักษณะในพระองค์ไปทุก ๆ พระลักษณะ ก็คงด้วยพระ
พุทธลักษณะทั้งสามสืบสองประการ สิ่งที่ไม่ต้องก็ควรบอกว่าไม่ต้อง.

๑ ในเวลานั้นพระมหาอำมาตย์ทูตเบิกพระยาวิเชียรปราการเจ้าเมือง
เชียงใหม่ตงมาเฝ้า จึงดำรัสว่าพม่านันเด็กที่พกดับไปเมือง ๆ นันมีศึก
อยู่แล้ว พระยาวิเชียรปราการจะพาครอบครัวกดับไปเมืองเชียงใหม่ก็
ไปเกิด แล้วทรงพระกรุณาให้หลวงวิจิตรนฤมตบันพระพุทธรูปให้ต้อง
ด้วยพระพุทธรูปพระธัมมชริพระองค์หนึ่ง ยืนพระองค์หนึ่ง จะ
ให้ช่างหล่อด้วยทองดำฤทธิ แล้วดำรัสให้ นมิตพระเทพกระวีให้ออก
ไปกรุงกัมพูชา ให้พระพรหมนุ้อออกไปเมืองนครศรีธรรมราช กัน
พระคัมภีร์พระวิสุทธิมรรคนำเข้ามาแปลฉบับสร้างไว้ในกรุงธนบุรี อนึ่ง
พระอาดกษณนกราบถวายบังคมดาออกบวช ครั้นบวชแล้วทรงพระ
กรุณาตั้งให้เป็นพระรัตนมุนีทวิเศษตามนามเดิมชื่อแก้ว อนึ่งดำรัสตั้ง
ปลัดวังให้หาชาวตระหตาดบกเรือเข้ามา ทรงพระกรุณาครัดทนายว่าหญิง
คนนกับด้ามคนนจะอยู่ด้วยกันยัด ผัวเมียคนนจะอยู่ด้วยกันไม่ยัด
หญิงคนนราคด้ายนดีในกามคุณมาก หญิงคนนราคเบาบางรักแต่
ทรัพย์สิน หญิงคนนใจบาป หญิงคนนใจบุญพอใจทำการกุศล
ทรงทนายชาวตระหตาดทุก ๆ คน.

๑ ตุลาคม ๑๑๔๐ ปีจอดำฤทธิศก จึงพระเจ้าหลานเธอกรมขุน
อนุรักษสงครามซึ่งออกไปรักษาเมืองเพชรบุรี กับพระยาทุกขราชธวั
กรมการ แดพระกฤษ พระปราณ บอกส่งคนบ่าวข้าราชการซึ่ง
ตามุตนายออกไปหากิน แดหน้ออกไปทั้งครอบครัวก็มีเป็นอันมาก ตั้ง

เข้ามายังกรุงธนบุรี ทรงพระกรุณาให้ตั้งให้แก่เจ้าหม่อมขุนนางทั้งปวง
ตามหม่อมตามกรม.

๑ ในเมื่อเวลานั้นฝ่ายข้างกรุงศรีสัตนาคนหุต พระวอผู้หนึ่งเป็นอุปฮาด
อยู่ก่อน มีความพิโรธขัดเคืองกับพระเจ้าด้านข้าง จึงพาสมัครพรรค
พวกออกจากเมืองมาตั้งอยู่หนองบัวดำภู ซึ่งอยู่คนได้มากจึงสร้าง
ขึ้นเป็นเมือง ตั้งค่ายเด้าไม้แก่น ให้ชื่อเมืองจำปานครขวางกาน
แก้วบัวบาน แล้วแขวงเมืองคือพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต พระเจ้า
กรุงศรีสัตนาคนหุต แต่งกองทัพให้ยกมาตีพระวอกก็ต่อรบตีทัพด้านข้างแตก
กลับไป แล้วพระวอแต่งขุนนางให้นำเครื่องราชบรรณาการขึ้นไปเมือง
อังวะ ขอกองทัพมาตั้งมาตีกรุงศรีสัตนาคนหุต พระเจ้าอังวะให้
มังตะแงเป็นแม่ทัพ ถือพลตั้งพันยกลงมาจะตีกรุงศรีสัตนาคนหุต ทัพ
พม่ามาถึงกลางทาง พอพระเจ้าด้านข้างได้ทราบข่าว จึงแต่งทำ
วเพี้ยให้นำเครื่องบรรณาการไปให้แก่แม่ทัพพม่า ขอขึ้นแก่อังวะให้กอง
ทัพยกไปตีพระวอณเมืองหนองบัวดำภู ซึ่งเป็นขอบเขตแก่กรุงศรีสัตนาคนหุต
แล้วนำทัพพม่ามาพักพลณเมืองด้านข้าง พระเจ้าด้านข้างแต่งคือนับ
แม่ทัพพม่า แล้วจัดแจงกองทัพเข้าบรรจบทัพพม่า มังตะแงแม่ทัพ
ก็ยกทัพพม่าทัพดาวไปตีเมืองหนองบัวดำภู พระวอกต่อสู้เหตอกำตั้งก็
ทิ้งเมืองเสีย พาครอบครัวอพยพแตกหนีไปตั้งอยู่ตำบลคอนมตแดงเหนือ
เมืองจำปาศักดิ์ แล้วแต่งทำวเพี้ยถือศักราชรัตนเดเครื่องบรรณาการมา
ถึงพระยานครราชสีมา ขอเป็นเมืองขึ้นขอขานต์ดีมากรุงเทนมหานคร
ศรีอยุธยาเอาพระเดชาณุภาพสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเป็นทงพ่านกตั้ง
ไป พระยานครราชสีมาถ่มออกตั้งทูตแต่ศักราชรัตนเดเครื่องราชบรรณาการ

ตงมายังกรุงธนบุรี สัมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็พระราชทานตั้งของคอบ
แทนไปแก่พระวอ โปรดให้ตั้งบ้านเมืองอยู่ณคอนมดแดงนั้น.

๑ ฝ่ายกองทัพพม่าตีได้เมืองหนองบัวดำภูแก้ว ก็เลิกทัพกลับไป
ณเมืองด่านช้าง พระเจ้าน่านช้างก็ให้มาเห็นจวางวัดแก่มงตะแงแม่ทัพ
กับทงเคืองราชบรรณาการตั้งขึ้นไปถวายพระเจ้าอังวะ กองทัพพม่าก็
ยกกลับไปกรุงอังวะ มงตะแงก็กราบทูลแจ้งข้อราชการแก่พระเจ้าอังวะ
แล้วทูลถวายเครื่องราชบรรณาการ ซึ่งพระเจ้าน่านช้างส่งมาถวาย
แดงขอเป็นเมืองขึ้นเขตรชัณฑิมาแก่กรุงรัตนบุรีอังวะนั้น.

๑ ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตได้ทราบข่าวพระวอยกตั้งไปตั้งเมือง
อยู่ณคอนมดแดง จึงแต่งให้พระยาสุโขเป็นนายทัพยกพลทหารลงมา
ตีเมืองคอนมดแดงแตก จับตัวพระวอได้ ให้ประหารชีวิตเสีย แล้ว
ก็เลิกกองทัพกลับไปเมืองด่านช้าง.

๑ ฝ่ายท้าวกำบุตรพระวอ แดท้าวเพียงทังปวง จึงบอกหนังสือมาถึง
พระยานครราชสีมา ว่ากองทัพเมืองด่านช้างยกมาตีเมืองคอนมดแดง
แตกฆ่าพระวอเสีย ข้าพเจ้าทังปวงกำลังน้อยจะสู้รบคอบแทนมิได้ จะ
ขอทัพกรุงเทพมหานครยกไปตีเมืองด่านช้างแก่แก่นั้น พระยานครราชสีมา
ก็บอกตงมายังกรุงธนบุรี กราบทูลพระกรุณาทรงทราบ.

๑ สัมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระพิโรธ ดำรัสว่าพระวอเป็น
ข้าขอบขัณฑิมาเมืองเรา แดพระยาด่านช้างมิได้ยาเกรง กระทำ
บังอาจมาตีบ้านเมืองแดฆ่าพระวอเสียนี้ ควรเราจะยกกองทัพไปตี
เมืองด่านช้างให้ยับเยินคอบแทนแก่นั้นให้จงได้.

๑ ครั้นถึงเดือนอ้ายปีจอถ้าฤกษ์ดีก็ จึงมีพระราชดำรัสให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพ กับเจ้าพระยาสุรสีห์ แดท้าวพระยามุขมนตรีผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งในกรุงแต่หัวเมืองเป็นอันมาก พดทหารต้องห่มัน สรรพด้วยช้างม้าเครื่องสรรพาวุธพร้อมเสร็จ ให้ยกกองทัพไปตีกรุงศรีสัตนาคนหุตคือเมืองล้านช้าง ครั้นวันได้มีหมายพิไชยฤกษ์ จึงเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกแดท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวง ก็กราบถวายบังคมตายกองทัพขึ้นไปชุมพดอยู่ณเมืองนครราชสีมา เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกจึงให้เจ้าพระยาสุรสีห์น้องแยกทัพลงไปณกรุงกัมพูชา ให้เกณฑ์พดเมืองเขมรห่มันหนึ่งต่อเรือรบเรือโตให้ ได้จึงมาก แดวให้ชุดคตองอ้อมตมยกทัพเรือขึ้นไปตามลำแม่น้ำของไปบรรจบที่พบกพร้อมกันณเมืองล้านช้าง เจ้าพระยาสุรสีห์ก็ยกกองทัพแยกลงไปณกรุงกัมพูชา เกณฑ์พดเขมรต่อเรือรบตามบัญชาเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกบังคบนน.

๑ ส่วนเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกแม่ทัพใหญ่ ก็ยกกองทัพกจากเมืองนครราชสีมา เดินทางไปถึงแดนเมืองล้านช้าง ให้กองนำยกดวงไปก่อน ต่หัวเมืองรายทางเข้าไปได้ให้ตายค้ำบด ทัพใหญ่ก็ยกติดตามไปภายหลัง.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยาสุรสีห์ครั้นต่อเรือรบเสร็จแล้ว ก็เกณฑ์พดดาวเขมรทั้งปวงชุดคตองอ้อมเขาดมซึ่งตั้งขวางแม่น้ำอยู่โตเมืองโขงนั้น แดวยกทัพเรือขึ้นมาทางคตองขุดมาณเมืองจำปาศักดิ์ แดวยกขึ้นมาตเมืองนครพนมแต่เมืองหนองคายซึ่งชนแกเมืองล้านช้างได้ทั้งต้องค้ำบด.

๑ ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต ได้ทราบ ว่ากองทัพไทยยกมาตีเมือง จึงแต่งแสนท้าวพระยาตาวทองปวงให้ยกกองทัพมาต่อรบด้านทานเป็นหลายทัพหลายตำบล ได้รับกันเป็นด้ามารถ พดทหารดาวสู้รบพดทหารไทยทานฝีมือได้ ก็แตกพ่ายหนีไปเป็นหลายครั้งหลายแห่ง.

๑ ขณะนั้นพระเจ้ารามชาวเจ้าเมืองหดวงพระบาง เป็นอริอยู่กับเจ้าเมืองด้านข้าง ด้วยเมืองด้านข้างไปเอากองทัพพม่ามาตีเมืองหดวงพระบางแต่ก่อนนั้น ครั้นได้ทราบว่ากองทัพไทยยกมาตีเมืองด้านข้าง ก็มีความยินดีนัก จึงแต่งขุนนางให้ยกกองทัพลงมาช่วยตีเมืองด้านข้าง แล้วขอเป็นเมืองขึ้นพระมหานครศรีอยุธยา เจ้าพระยามหากระษัตริย์ศึก จึงให้กองพระยาเพชรบูรณ์กำกับทัพเมืองหดวงพระบางเข้าตีด้านข้างเหนือเมือง ด้วยกองทัพใหญ่ไปตีเมืองพะโคแคว้นเวียงคุกตั้งค่ายล้อมไว้ทั้งสองเมือง เจ้าเมืองขับพดทหารออกต่อรบเป็นด้ามารถ จะเข้าหักเอาเมืองยังมีได้.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยาสุรสีห์เข้าตั้งอยู่ณเมืองหนองคาย ให้ตดคีระดาวชาวเมืองเป็นอันมากแล้วเอาคีระได้ลงในเรือ ให้หญิงดาวคอนเรือขึ้นไปร้องขายคีระดาวที่หน้าเมืองพะโค ชาวเมืองเห็นก็มีใจที่ย่อยหย่อนลง ทัพไทยก็เข้าหักเอาเมืองพะโคแคว้นเวียงคุกได้ทั้งสองเมือง เจ้าพระยามหากระษัตริย์ศึกจึงให้ยกทัพใหญ่มาตีเมืองพานพร้าว ซึ่งตั้งอยู่ปากฝั่งตะวันตกตรงหน้าเมืองด้านข้างข้าม ชาวเมืองออกต่อรบเป็นด้ามารถ พดทหารไทยเข้าขับปล้นเอาเมืองได้ ข้าราชการล้มตายเป็นอันมาก แล้วให้ทัพเรือรบกองทัพทั้งปวงข้ามไปปากกระแวงออกพร้อมกัน เข้าตั้งค่ายล้อมเมืองด้านข้าง พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตก็เกณฑ์พดทหาร

ซึ่งประจำรักษาน้ำที่เชิงเทินรอบเมือง ป้องกันเมืองเป็นด้ามารถ แล้ว
 ให้เจ้านันทเสนราชบุตรซึ่งข้างพายัพออกไปตั้งค่ายนอก ดុងหอกศอกด้ามนี้ว คุ่ม
 พดทหารยกออกจากเมืองมาตีทัพไทย ซึ่งตั้งค่ายล้อมด้านข้างท้ายเมือง
 พดทหารไทยยกออกตีทัพเจ้านันทเสนแตกพ่ายกลับเข้าเมือง พดดาว
 ต้มตายเป็นอันมาก แต่รบกันอยู่ถึงสี่เดือนเศษ พระเจ้ากรุงศรี
 ล้นเกล้าฯ เห็นเหตุอย่างนี้จึงจะล้อมด้านทันทพไทยมิได้ ก็ตั้งเมือง
 เลี้ย พญาอินทรีเจ้าพรหมราชบุตรแต่ข้าหลวงคนสนิทดอบดงเรือหนี
 ไปณเมืองคำเกิดอันเป็นเมืองชนแก่เมืองด้านข้าง กองทัพไทยก็เข้า
 เมืองได้ จับได้ตัวเจ้าอุปฮาด เจ้านันทเสน แลราชบุตรบุตรีวงษาวงศ์
 ชแม่สนมกำนัลแลขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง กับทั้งทรัพย์สิ่งดินแดนเครื่อง
 สรรพสาตราวุธปืนใหญ่น้อยเป็นอันมาก เจ้าพระยามหากระษัตริย์ศึก
 ให้กวาดชนเข้ามาไว้ณเมืองพานพร้าวปากกระแจะวันตกกับทั้งครอบครัวดาว
 ชาวเมืองทั้งปวง แล้วให้อัญเชิญพระพุทธรูปปฏิมากรแก้วมรกฏแลพระ
 บาง ซึ่งสถิตย์อยู่ณพระวิหารในวังพระเจ้าด้านข้างนั้น อาราธนาตง
 เรือข้ามปากมาประดิษฐานไว้ณเมืองพานพร้าวด้วย แล้วให้สร้างพระ
 อารามขึ้นใหม่ณเมืองพานพร้าวอารามหนึ่ง แดแต่งให้ ไทยดาวไป
 เกตยกล้อมหัวเมืองดาวทั้งปวงฝ่ายตะวันออกได้ สิ้น แล้วแต่งหนังสือ
 บอกให้ขุนหมื่นมช้อถอดลงมายังกรุงธนบุรี กราบทูลขอราชการซึ่งตี
 กรุงศรีล้นเกล้าฯ ได้สำเร็จแล้ว ได้ทั้งพระพุทธรูปปฏิมากรแก้วมรกฏ
 แต่พระเจ้าด้านข้างนั้นหนีไปไม่ได้ตัว.

๑) ส้มเด็จพระพุทธรเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบในหนังสือบอกก็ทรงพระ โสม
 นึก ค้ำรัศให้มัคราหากองทัพกลับยังพระมหานคร เจ้าพระยามหา

กระษัตริย์ศึกได้ทราบในท้องตราธิบดีให้หาแล้ว จึงจัดแจงบ้านเมือง
 ตั้งให้พระยาสุโขขุนนางเมืองด้านข้างให้อยู่รั้งเมือง แต่กกกวาดครอบ
 ครว้ดาวชาวเมือง กับทั้งพระราชบุตรธิดาวงษานุวงษ์แต่ขุนนางทั่ว
 เพี้ยท่งปวง กับทรัพย์สินของเครื่องสำตราวุธแต่ข้างม้าเป็นอันมาก
 แดเชิญพระพุทธปฏิมากรพระแก้วพระบางเด็กท่พกดบยั้งกรุงธนบุรีโดยพระ
 ราชกำหนด แดกองทัพมาถึงเมืองสระบุรีในเดือนยี่เป็งกุญแจก่กคัก
 ราช ๓๑๕๓ ปี จึงบอกตงมากราบทูลพระกรุณาให้ทราบ ส้มเต๋จ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชดำรัสให้นิมนค้ส้มเต๋จ พระสังฆราช พระ
 ราชาคณะท่งปวง ให้ขึ้นไปรับพระพุทธปฏิมากรแก้วมรกตถึงเมืองสระ
 บุรี แด้วให้แต่งเรือไชยเรือกั้งขึ้นไปรับพระพุทธรูปด้วย ครั้นพระมาถึง
 ตำบลบางขรณ์จึงเสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปรับโดยทางชลมารค พร้อม
 ด้วยขบวนนาวาพยุห้แห่งมากราบเท้าถึงพระนคร แด้วให้ปลูกโรง
 รับเสด็จพระพุทธปฏิมากรพระแก้วพระบาง อัญเชิญขึ้นประดิษฐานไว้
 ณ โรงข้างพระอุโบสถวัดแจ้งภายในพระราชวัง ตั้งเครื่องสักการบูชา
 อันมโหฬารการโดยยิ่ง แด้วมีงานมหรศ์พลววยพุทธส้มโภชครบ
 ส้ามวัน แด้วพระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่เจ้าพระยามหากระษัตริย์ศึก
 แดท้าวพระยานายทัพนายกองท่งปวง โดยสมควรแก่ความชอบใน
 ราชการสงครามนั้น.

๑ ในเป็งกุญแจนั้น มหาตบวงษอยู่ณวัดพระรามกรุงเก่า ประพฤติ
 การกุศลได้ตั้งอยู่ในศีลสังวรวิโนย ประกอบการโกหกแจกน้ำมนต์
 รดประชาชนท่งปวง พ้อตวงให้ดุ่มหลงเชื่อถือ ผู้คนเข้าด้วยเป็นอันมาก

แต่ความคิดการกำเริบเป็นชนบค่อแผ่นดิน คึงแต่งชาวชนบทเป็นขุนนาง
ทุกตำแหน่ง ยังขาดอยู่แต่ที่พระยายมราช.

๑) จึงผู้รักษากรุงเทพมหานครบอกลงมากราบทูลพระกรุณา ครั้นได้
ทรงทราบจึงโปรดให้ข้าหลวงขึ้นไปจับตัวมหาดากับทั้งสัมภคพรรคพวกทั้ง
สิ้นเอาตงมายังกรุงธนบุรี ให้มหาตมตักผ้าขาวแต้วตงพระราชอาชญา
เขียนทงพวกแต้วจำครบไว้ ครั้นได้ทรงทราบว่าอายดาผู้คคิมชอบ
คึงแต่งพรรคพวกเป็นที่ขุนนางครบตำแหน่ง ยังขาดอยู่แต่พระยายมราช
ขณะนั้น พระยายมราชแขก เปนโทษต้อง รับพระราชอาชญาอยู่ใน เรือนจำ
จึงดำริค้ว่าที่พระยายมราชของมั้นยังมีได้คึงขาดอยู่ ให้เอาพระยาย
มราชของเราไปได้ให้มันจงครบตามตำแหน่งขุนนาง แล้วให้เอาพระยา
ยมราชแต่อายดาชนบค กับทั้งสัมภคพรรคพวกทั้งปวงซึ่งคึงแต่งเป็นขุนนาง
นั้นไปประหารชีวิตครเดี่ยทหน้าบ่อมวิไชยประสิทธิ์ คคคค้เค้เค้เค้บไวทงดิน.

๑) ลุคักราช ๑๓๔๒ ปีชวดโทศก ทรงพระกรุณาให้พระยาคำแหง
สงครามเจ้าเมืองนครราชสีมาลงมารับราชการณกรุงเทพ จึงโปรดให้
หลวงนายฤทธิผู้หลานเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เปนพระยาสุริยอไทย
ขึ้นไปครองเมืองนครราชสีมาแทน ให้นายเจ้าเรศผู้น้องเปนพระอไทย
สุริยาปลัดเมือง แล้วให้นายเดห้ฮาดูรน้องผู้น้องเปนหลวงนายฤทธิ
รับราชการสืบไป.

๑) ครั้นณวัน ๓ ๕ ค่ำมีผู้เปนโจทย์มาฟ้องหลายคน ยกข้ออชกรณ
พระพิมลธรรมวัดโพธารามด้วยข้ออชกรณาทานปาราชิก ยกอชกรณพระ
ธรรมโคตม พระอไทยดำรทวัดหงษ์ แดพระพรหมมุนีวัดบางยี่เรือด้วยข้อ
เมถุนปาราชิกกับศิษย์โดยทางเว้จมรรค พระยาพระเดห้จกราบทูลพระ

กรุณา ดำรัสสั่งให้ชำระคดีพระราชอาชญาที่ค้างค้างความเปนสัตย์จึงให้ตั้ง
 เลี้ย แต่พระธรรมโคตมแต่พระอโศกยสารทหนักดบวชเข้าเปนเถน แต่
 นายอินพิมตธรรมนั้นโปรดตั้งให้เป็นหลวงธรรมรักษา เจ้ากรมตั้งฆกา
 ขวา นายอินพรหมนั้นเป็นหลวงธรรมรักษา เจ้ากรมตั้งฆกาซ้าย พระ
 ราชทานภรรยาหลวงราชมนตร์ผู้ถึงแก่กรรมให้เป็นภรรยาทั้งสองคน แล้ว
 โปรดให้พระธรรมเจดีย์วัดนาคเดือนเป็นพระพิมตธรรม มาอยู่ครอง
 วัดโพธารามสืบไป แล้วโปรดให้พระญาณสมโพธิวัดสถิตเดือนเป็น
 พระธรรมเจดีย์.

๑ ครั้นวัน ๕ ๕ ค่ำ เพดาบ้ายบังเกิดชุมนุมชาตในอากาศ แดมหา
 วาศพยูใหญ่พัดมาแต่บูรพทิศ.

๑ ครั้นถึงวัน ๗ ๗ ค่ำ พระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องใหญ่ ครั้น
 เสร็จแล้วต้องพระฉายทอดพระเนตรเห็นพระเกษาเหนือพระกรรณเบื้องซ้าย
 เหลืออยู่เส้นหนึ่ง ก็ทรงพระพิโรธเจ้าพนักงานชาวพระภูษามาตาซึ่ง
 ทรงเครื่องนั้นว่าแกตั้งทำประจานพระองค์เด่น จึงดำรัสถามพระเจ้าตูก
 เรอกรมขุนอินทรพิทักษ์ว่า โทษคนเหล่านี้จะเป็นประการใด กรมขุน
 อินทรพิทักษ์กราบทูลว่าเห็นจะไม่พิจารณาด้วย พระเกษาจึงหลุดหลง
 อยู่เส้นหนึ่ง ซึ่งจะแกตั้งทำประจานพระองค์เด่นนั้นเห็นจะไม่เป็นเป็นแท้
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระโกรธพระเจ้าตูกเรอเป็นกำลัง ดำรัสว่า
 มันเข้ากับผี ผิดกต่างกัน แกตั้งให้เขากระทำประจานพ่อคุณเด่นได้
 ไม่เจ็บแค้นด้วย จึงให้ตั้งพระราชอาชญาเขียนพระเจ้าตูกเรอกรมขุน
 อินทรพิทักษ์ร้อยที่ตัวจำไว้ ให้เอาตัวชาวพระภูษามาตาซึ่งทรงเครื่อง

ทั้งต้องคน กับทั้งพระยาอุไทยธรรมจางวางว่าไม่ดูแต่ตรวจตรากำกับ
เอาไปประหารชีวิตคนเดียวทั้งสามคน.

๑ ถึงณวัน ๒๖ ค่ำ ค่ำ ค่ำ ค่ำ ค่ำ ค่ำ ค่ำ ค่ำ ค่ำ ค่ำ ค่ำ ค่ำ ค่ำ ค่ำ ค่ำ ค่ำ
อินทรีพิทักษ์แล้วรีบเครื่องยศ ให้ถอดเดี่ยวจากยศ ครั้นนานมาหาย
พระโกธรแล้วจึงโปรดให้พ้นโทษ พระราชทานเครื่องยศแล้วให้คง
ยศดังเก่า.

๑ ในปีชวดโทศกนั้น ฝ่ายข้างกัมพูชาประเทศเกิดจลาจล เปน
เหตุด้วยเจ้าฟ้าทตะหะหมุ กับพระยาภคตาโหมชู พระยาเดโชแทน
พระยาแสนทองฟ้าปาง ดีคนคบคิดกันเปนขบถ คุ่มสมัครพรรคพวก
เข้าจับนักรบองค์รามาชิดเจ้ากรุงกัมพูชาซึ่งตั้งอยู่ณเมืองพุทไธเพ็ชรนั้น
ฆ่าเสีย แล้วไปรับเอาราชบุตรธิดานักรบองค์คนผู้เป็นพระอุไทยราชา
ซึ่งถึงพิราไถยนั้นมาแต่เมืองบาพนม คือพระองค์เอง พระองค์มีน
ชายสอง พระองค์คือ พระองค์เกา หึงสอง เชิญมาไว้ณเมือง
พุทไธเพ็ชร แล้วเจ้าฟ้าทตะหะคังคังเป็นเจ้าฟ้ามหาอุปราช พระยา
ภคตาโหมเป็นสมเด็จพระเจ้าพระยา พระยาเดโชเป็นพระองค์พระยา พระยา
แสนทองฟ้าเป็นพระยาจักรี หนึ่งเมืองรักษาเจ้าทั้งสองคือว่าราชการ
แผ่นดิน.

๑ ฝ่ายพระยายมราชแต่พระยาพระเชมรทั้งปวงซึ่งเป็นข้าสำนักพระองค์
รามาชิดนั้น จึงพากันหนีเข้ามาณเมืองบัตบอง แล้วบอกขั้ราชการ
ซึ่งบ้านเมืองเกิดจลาจลนั้นเข้ามายังกรุงธนบุรีในเดือนยี่ชวดโทศก กราบ
ทูลให้ทราบ.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชดำริให้เจ้าพระยามหากระษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพถืออาชญาบัตรให้เจ้าพระยาสุรสีห์เป็นทัพนำพระเจ้าตากเชอกรมขุนอินทรพิทักษ์ กับพระยากำแหงสงครามเจ้าเมืองนครราชสีมาเก่าเป็นเกี้ยกกายกองหนุน พระยานครศรีธรรมราชเป็นยุกรบตรีทัพ พระเจ้าหลานเธอกรมขุนรามภูเบศร์เป็นทัพหลัง พระยาธรรมมาเป็นกองดำเดี่ยว ทิ้งกองทัพเป็นพลหมิ่นหนึ่งยกไปตั้งเมืองพุทไธพัชร์ จับฟ้าทะตะหะแลขุนนางพรรคพวกซึ่งเป็นชนบถนั้นฆ่าเสียให้สิ้นปราบแผ่นดินให้ราบคาบ แล้วให้เจ้าพระยามหากระษัตริย์ศึกตั้งพระเจ้าตากเชอกรมขุนอินทรพิทักษ์อยู่ครองกรุงกัมพูชาธิบดีสืบไป.

๑ ครั้นถึงวันได้มหาพิชัยฤกษ์ จึงพระเจ้าตากเชอหลานเธอทั้งต้องพระองค์ แต่เจ้าพระยามหากระษัตริย์ศึกกับนายทัพนายกองทั้งปวงก็กราบถวายบังคมลาขากกองทัพขึ้นไปยังเมืองนครราชสีมา แล้วเดินทัพไปณกัมพูชาประเทศ เจ้าพระยามหากระษัตริย์ศึกไปตั้งทัพใหญ่อยู่ณเมืองนครเดียมราบ ให้กองทัพเจ้าพระยาสุรสีห์ยกไปทางเมืองบัตบองปากทเตสาบข้างตะวันตก เขากองทัพเขมร พระยายมราช แต่พระยาพระเขมรทั้งปวงยกออกไปตั้งเมืองพุทไธพัชร์ ทัพพระเจ้าตากเชอกรมขุนอินทรพิทักษ์แต่พระยากำแหงสงครามก็ยกหนุนออกไป แต่ให้ทัพพระเจ้าหลานเธอ กรมขุนรามภูเบศร์ แต่ทัพพระยาธรรมมายกไปทางปากทเตสาบฝ่ายตะวันออก ไปตั้งทัพอยู่ณเมืองกำพงสวาย.

๑ ฝ่ายฟ้าทะตะหะซึ่งตั้งคัวเป็นเจ้าพ้ามหาอุปราช แต่สมเด็จพระเจ้าพระยา รู้ว่ากองทัพไทยยกออกมา ก็ตกใจกลัวมิได้ตั้งอยู่สู้รบ พาครอบครัวยกหนีลงไปอยู่ณเมืองพนมเปญ แล้วบอกตั้งไปชอกกองทัพ

ญวนเมืองไซ่ง่อนมาช่วย ทพญวนก็ยกทัพเรือมาณเมืองพนมเปญ
กองทัพเจ้าพระยาสุรสีห์ก็ยกตามลงไปณเมืองพนมเปญ ตั้งค่ายรอกัน
อยู่ยังมีได้รับกัน กองทัพพระเจ้าตากก็ยกหนุนลงไปตั้งอยู่ณเมือง
พุทไธเสธร.

๑ ฝ่ายการแผ่นดินข้างกรุงธนบุรีนั้นผันแปรต่าง ๆ เหตุพระเจ้าแผ่นดิน
ทรงนั่งพระกรรมฐานเดี่ยวพระสติ พระจริตก็ผันเปลี่ยนไป ฝ่าย
พระพุทธรูปเจดีย์ต่าง ๆ ก็แปรปรวนวิปริตมิได้ปรกติ
เหมือนแต่ก่อน.

๑ ครั้นตุลาคม ๑๑๔๓ ปีฉลูตรีศก ทรงพระกรุณาให้แต่งตั้ง
ทูตจาทูลพระราชดำรัส คุณเครื่องราชบรรณาการลงดำเินออกไปณเมือง
จีนเหมือนตามเคยมาแต่ก่อน แต่ปีนี้โปรดให้หัดวงนายฤทธิเป็น
อุปทูตออกไปด้วย.

๑ ครั้นถึงณวัน ๑๖ ๘ ค่ำ ส้มเด็จพระพุทธรูปอยู่หัวเสด็จออก
ณโรงพระแก้ว ให้ประชุมพระราชาคณะพร้อมกัน แดพระองค์มี
พระสติผันเปลี่ยนถึงสัญญาวิปลาศ ตำคัญพระองค์ว่าได้พระโสดาปัตติผล
จึงดำรัสถามพระราชาคณะว่า พระสงฆ์ภิกษุจะไหว้นบเคารพคฤหัสถ์
ซึ่งเป็นพระโสดาบันบุคคลนั้น จะได้ฤกษ์ได้ประการใด แดพระราชา
คณะที่มัตันดาน โดเด มีได้ ถ้อมันในพระบาฬิมรมพุทโธวาทด้วยเกรง
พระราชอาชญา เป็นคนประสมประสานจะเจรจาให้ชอบพระอิริยาไครย
นั้นเป็นอันมาก คือพระพุทโฆษาจารย์วัดบางว่าใหญ่ แดพระ
โพธิวงษ์ พระรัตนมุนีวัดหงษ์เป็นต้น ถวายพระพรว่าสงฆ์ภิกษุควร
จะไหว้นบคฤหัสถ์ซึ่งเป็นโสดาบันได้ แต่สมเด็จพระสังฆราชวัดบาง

ว่าใหญ่ พระพุทฺธมาจารย์วัดบางวัน้อย พระพิมพ์ธรรมวัดโพธาราม
 ตามพระองค์นี้มีต้นตอมนั่นคงถือพระพุทฺธวจนโดยแท้ มิได้เป็นคน
 ต่อพดอประดัมประดำน จึงถวายพระพรว่าถึงมาทว่าคฤหัสถ์เป็นพระ
 ไล้คากี้แต่เป็นหินเพศค้ำ อันพระสงฆ์ถึงเป็นบุรุษนั้นก็อยู่ในอุคตมเพศ
 อันสูง เหตุทรงม้ากาดาวพัศรแดพระจุปาวิศุทศคีตอันประเสริฐ ซึ่ง
 จะให้วันบคฤหัสถ์อันเป็นพระไล้คานั่นกับมิควร ส้มเด็จพระเจ้าแผ่นดิน
 ก็ทรงพระโกรธว่าถวายพระพรผิดจากพระบาฬี ด้วยพวกที่วาควรนั้นเป็น
 อันมาก ว่าไม่ควรแต่ตามพระองค์เท่านั้น จึงดำรงค์ให้พระโพธิวงษ์
 พระพุทฺธโฆษาจารย์ เอาตัวสมเด็จพระสังฆราช พระพุทฺธมาจารย์
 พระพิมพ์ธรรม กับทั้งภานาบาเรียนอันคัม ซึ่งเป็นอันเควดาดีกดีทซึ่ง
 วิหาริกพระราชาคณะทั้งตามพระองค์นั้น ไปตงทณทกรรมณวัดหงษ์ทง
 สิ้น แดตัวพระราชาคณะให้ค้หลังองค์ระว้อยที่ พระภานาบาเรียนให้ค้
 หลังองค์ระห่าสับที่ แดพระสงฆ์ซึ่งตงอยู่ในค้ตดีคยว่าไหว ไมได้นันทง
 ตามอารามเป็นพระสงฆ์ถึงห่าร้อยรูป ค้องโทษถูกค้ตงต้น แดพวก
 พระสงฆ์ค้ตอาลัยคยอารมว่าไหว ได้มีมากกว่ามาททุก ๆ อาราม แด
 พระราชาคณะทั้งตามพระองค์ แดพระสงฆ์อันเควดาดีกซึ่งเป็นโทษทง
 ห่าร้อยนั้น ให้ไปชนอาจมชำระเว้จกฏ์วัดหงษ์ทงต้นคยกัน แด้ว
 ให้ถอกพระราชาคณะทงตามนั้นจากสมณณานันดรค้ค้ตงเป็นอนุจร จึง
 ค้ตงพระโพธิวงษ์เป็นสมเด็จพระสังฆราช พระพุทฺธโฆษาจารย์เป็น
 พระวันรัตน ครังนั้นมหาไภยพิบัติบังเกิดในพระพุทฺธด่าตนาควระ
 ดังเวชยั้งนัก บรรดาชนทงหตายซึ่งเป็นส้มาทฤษฐินับถือพระรัตน
 ไตรยนั้น ชวนกันส้ตตจิตริคค้ตงส่ารพระพุทฺธด่าตนา มีหน้าองไป

ด้วยน้ำตาเป็นอันมาก ที่มีศรัทธาเข้ารับโทษให้ตั้งคนแทนพระองค์
 นนทมิ แต่เลี้ยงร้องให้รงมไปทั่วทั้งเมือง เว้นแต่พวกมิฉนาคฤษฐี
 ดึงแต่ นนมาพระราชาคณะพวกพาดอดชช มีสันดานบาป ที่ว่าไหว้ คฤหัสถ์
 ไฉน ก็เข้าเฝ้ากราบถวายบังคมหมอบกราบเหมือนอย่างข้าราชการ
 ฆราวาส จึงดำรัสตั้งพระสังฆราชใหม่ ให้เอาตัวพระราชาคณะซึ่ง
 เป็นโทษถอดเสียจากที่ทั้งสามองค์นั้นคุมตัวไว้ณวัดหงษ์ อย่าให้ปล่อย
 ไปวัดของตน แล้วให้พระญาณไตรโลกวัดเดียวมาอยู่ครองวัดโพธาราม
 แล้วดำรัสตั้งพระรัตนมุนีให้ชานพระนามถวายใหม่ พระรัตนมุนีจึง
 ชานพระนามถวายให้ตั้งด้วยพระอิศยาไศรยว่า สัมเด็จพระสยาม
 ยอดโยคาวจร บวรพุทธานุจร อุดมขัตติยราชวงษ์ ดำรงพิภพ
 กรุงเทพมหานคร บวรทวารวดีศรีอยุธยา มหาคิติกภพพรรัตน
 ราชธานีบรมมย์ อุดมราชนิเวศมหาสถาน ก็ขอบพระราชอิศยาไศรย
 สัมด้วยพระไทยปรากฏนาน

๑ ในขณะนั้นบ้านเมืองก็เกิดจลาจลเดือดร้อน ทั้งฝ่ายพระพุทจักร
 พระพุทธเจ้าด้นาก็เค้รำหมอง ฝ่ายพระราชอาณาจักรประชาราษฎร์ก็ได้
 ความเดือดร้อนด้วยทุกข์ โภย เพราะพระเจ้าแผ่นดินมิได้ตั้งอยู่ในทศพิช
 ราชธรรมสุจริต คิดให้ ไฉนแก่คนพาดให้ฟ้องร้องซ้ำทอดของชุดพระบาท
 ผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งข้างหน้าข้างในแต่ราษฎรทั้งหลาย ว่าชายเข้าเกด็อนอง
 เนื้อไม้ ดั่งของต้องห้ามทั้งปวงต่าง ๆ เอาดงตำเภา ไม่ชายว่าชาย
 แต่ฟ้องร้องว่าชายหญิงมีชื้อผู้นนผู้นน เป็นโจรลักพระราชทรัพย์เงิน
 ทองในท้องพระคลัง ไม่ดีกว่าลัก ล้วนแต่ความเท็จไม่จริงแก่ตั้งได้
 ความได้โทษเขาเบต้า ๆ ทั้งนั้น แล้วให้ตั้งพระราชอาญา โบายดี

ของจำ แต่ให้ทำโทษเจ้าจอมข้างในว่าดักเงินเหรียญในพระคลังในหาย
ไปกำปั่นหนึ่ง ให้ โบายต์แต่จำไว้เป็นอันมาก แล้วให้เอาเจ้าจอม
โนรีชาวคตงชนย่างเพ็ดถึงจนถึงแก่ความตาย.

๑ ฝ่ายพวกคนพาดเป็นโจทย์ถึงตามร้อยตามสืบตามคน มีพันศรี
พันดาเป็นต้น นำเอาฟ้องมายื่นขุนโยธาบดเจ้ากรมทนายเดือกหอกซ้าย
ให้กราบบังคมทูลพระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินทรงพิพากษากดบเอา
เท็จเป็นจริง บังคับว่าถ้าโจทย์ลำบากได้ ให้ปรับใหม่ดงเอาเงินแก่
จำเลยตามค่าโจทย์หามากแต่น้อย ถ้าจำเลยมีปรับให้เขียนชัมผูกถือคบ
ค้อยคิดไม้แต่อย่างเพ็ดถึงบ้างตายบ้างลำบากเป็นอันมาก แล้วพ่อดง
ให้ดูโทษตามมีแต่ยาก ฝ่ายข้าราชการตราษฎรภักดีไทยคิดกันรับ
ดูโทษเปล่า ๆ ว่าชายดิ่งของต้องห้ามดิ่งนั้น ๆ ไปต่างประเทศ เป็น
เงินเรือนบ้างเงินกู่บ้างคนละเท่านี้ ๆ ถ้าคิดว่าดิ่งโทษแล้ว ครั้นมีผู้
ฟ้องอีกกดบให้พิจารณา ถ้าดิ่งของต้องในดูโทษมากน้อยเท่าใดให้
หักเสียเท่านี้ ที่เหลือแต่ต่างกันออกไปให้ปรับใหม่ แม้รับตาม
ฟ้องให้ปรับท่วคุณเอาเงินสองเท่า ถ้าไม่รับคอดงหวายจึงรับให้ปรับ
จตุรคุณเอาเงินสี่เท่า ที่คนมีก็ได้ให้ ที่คนจนขัดสนก็คอดงทให้เขียน
ไปทุกวันทุกเวตา กว่าจะได้ทรัพย์ บ้างตายบ้างลำบากได้ความยาก
แค้นท่วไปจนหัวเมืองเอกโทครั้งจตุวาทั้งต้น เร่งรัดเอาทรัพย์ส่งเป็นของ
หลวง คนทงหลายมีหน้าคร่ำไปด้วยน้ำตา ที่หน้าชันคาบานอยู่
แต่ฝ่ายคนพาดที่เป็นโจทย์แต่พรรคพวกโจทย์ จึงโปรดตั้งพันศรีเป็นขุน
จิตรจตุ คังพันดาเป็นขุนประมุขพระราชทรัพย์ เป็นนายกองพวก
โจทย์ทงนน แต่ครั้งนั้นแต่งร้องครางพิลาปว่าไรเซงเข้าไปในพระราชวัง

ฟั่งควรวะดังเวชเหมือนอย่างในยมโลก ที่ทั้งเข้าเรือนเดี่ยวยกครอบครว
 อพยพหนีเข้าป่าดงไปก็เปนนันมาก บ้านเรือนร้างว่างเปล่าอยู่ทุกแห่ง
 ทุกตำบล อนึ่งทรงส่งใต๋ยแคะตงข้าราชการชาวพระคตังต่าง ๆ ว่า
 ตักถกราชทรัพย์ดังของในท้องพระคตังทั้งปวง จึงจัดเอาพระราชาคณะ
 พวกอตชชีเหล่านัน มากำกับคตัง ๆ ตะองค์ทุก ๆ พระคตัง มิได้
 ใไว้พระไทยพวกราชคตังคฤหัตถ์ทั้งดั้น.

๑ ครันถึงณวัน ๕ ๑๒ ค่ำ บังเกิดทุณิมิตรบนอากาศ เมฆ
 ปรากฎเป็นคันกระแวงฝ้ายทึคบุรพ์.

๑ ครันณวัน ๑ ๑๓ ค่ำ มีผู้เป็นโจทย์มาฟ้องพระยาราชาเศรษฐีญวน
 ว่าคคจะหนีกตบไปเมืองพุทโธมาศ จึงดำรัคให้จับตัวพระยาราชาเศรษฐี
 ญวนกับญวนพรรคพวค ให้ประหารชีวิตรเดี่ยตามตบเอ็จคนดักกัน.

๑ ครันณวัน ๔ ๑๒ ๒ ค่ำ ให้ประหารชีวิตรคนโทษเกำคน.

๑ ครันถึงณวัน ๕ ๑๒ ๓ ค่ำ ให้ประหารชีวิตรจันตูกค้ำแปคคน.

๑ ครันณวัน ๒ ๒๓ ค่ำ ให้ประหารชีวิตรคนทังไฟเจ็ดคน.

๑ ครันณวัน ๓ ๒๔ ค่ำ เพตอาพระอาทิตย์อษฏงคค บังเกิดทุณิมิตร
 บนอากาศ เมฆปรากฎเป็นดำกุกันฝ้ายทึคประจิม.

๑ ครันณวัน ๔ ๒๔ ค่ำ กตางคันเพตตบทุ่ม ดาวอนุราชเข้าใน
 ควงพระจันทรคระหลอดไป.

๑ ในแรมเดือนตบี่ตตุคร์คกนัน จึงนายบุนนากนายบ้านแม่ตาแขวง
 กรุงเกำกับขุนตู่ระคคค่านกัน ว่าบ้านเมืองเป็นจตางตเดือคร์อนทุกเดัน
 หนีวำ เพราะเจ้าแผ่นดินไม่เป็นธรรม กระทำข่มเหงเบียดเบียนประชา
 ราษฎรเร่งเอาทรัพย์ดั้น เมื่อแผ่นดินเป็นทุจริตคตังนี้จะตะใไว้มิชอบ ควร

จะชักชวนช่องส้มประชาชนทั้งปวงยกธงไปตีกรุงธนบุรี จับเจ้าแผ่นดิน
ผู้อ้ายด้ายดำเร่โจทโทษเสียแล้ว จะถวายราชสมบัติแก่เจ้าพระยามหา
กระษัตริย์ศึกให้ครอบครองแผ่นดินสืบไป การจลาจลจึงจะสงบราบคาบ
แผ่นดินจึงจะอยู่เย็นเป็นสุข จึงชักชวนช่องส้มชาวชนบททั้งปวงยินยอม
เข้าด้วยเป็นอันมาก นายบุญนากับขุนสุระก็ยกพวกลงมาในเพลา
กลางคืน เข้าปล้นจวนพระพิศตณรังค์ ซึ่งเป็นผู้รักษากรุงเก่าตงกอง
เร่งเงินชาวเมืองทั้งปวงอยู่นั้น จับได้ตัวผู้รักษากรุงกับทั้งกรมการฆ่า
เสีย แด่กรมการซึ่งหนีรอดหนีกรบตงมากรุงธนบุรี กราบทูลว่ากรุง
เก่าเกิดพวกเหี้ยร้ายเข้ามาฆ่าผู้รักษากรุงแด่กรมการเสีย.

๑ ขณะนั้นพระยาธรรมบุรีตั้งมาอยู่ณกรุงธนบุรี พระเจ้าแผ่นดินจึง
ดำรัสให้พระยาธรรมบุรีขึ้นไปณกรุงเก่า พิจารณาจับตัวพวกขบถเหี้ย
ร้ายให้จงได้ แด่พระยาธรรมบุรีขึ้นไปณกรุงเก่ากลับเข้าไปเป็นพวกนาย
บุญนากขุนสุระ นายบุญนากขุนสุระจึงมอบให้พระยาธรรมบุรีเป็นนายทัพ
ยกตงมาตีกรุงธนบุรี แด่จัดแจงพวกพดทหารให้ได้มั่งคดแดงทั้งสิ้น.

๑ ครั้นณวันเสาร์เดือนสี่แรมสิบเอ็ดค่ำปีฉลูตรีศก กองทัพพระยา
ธรรมบุรียกตงมาถึงพระนคร ครั้นค่ำเวลาดิบทุ่ม จึงให้พดทหารให้ร้อง
ยกเข้าล้อมกำแพงพระราชวังไว้รอบ ตัวพระยาธรรมบุรีเข้าตงกองอยู่ริม
คุกฟากเหนือคตองนครบาล ที่บ้านพวกกรมเมือง.

๑ ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินทราบข่าวศึกยกมาล้อมพระราชวัง แด่พระยา
ธรรมบุรีซึ่งใช้ไปจับพวกขบถนั้น กลับเป็นนายยกทัพตงมา จึงตั้งข้าราชการ
ซึ่งนอนเฝ้าประจำของอยู่นั้น ให้เกณฑ์กันขึ้นประจำรักษาหน้าที่เชิงเทิน
รอบพระราชวัง ได้ยิงปืนโต้ตอบกันทั้งสองฝ่าย ค่ำอรบกันอยู่จนรุ่ง.

๑ ครนรุ่งชนนวันอาทิตย์เดือนดีแรมสิบสองค่ำ พระเจ้าแผ่นดินจึงให้
 ออกไปนิมนต์พระดังชราช พระวันรัตน แดพระรัตนมุณีเข้ามา แด้ว
 ให้ออกไปเจรจากความเมืองกับพระยาธรรม์ ธิบดีรภาพมิตยอมแพ้
 ขอแต่ชวิศร จะออกบรรพชา พระยาธรรม์ก็ยอม ในวันนั้น
 ค่ำตงเพตยามเคษ พระเจ้าแผ่นดินจึงออกทรงพระผนวชนพระอุโบสถ
 วัดแจ้งภายในพระราชวัง แดแต่ตั้งดำรงราชอาณาจักรอยู่ในราชสมบัติ
 ได้สิบห้าปี ก็เสียดพระนครแก่พระยาธรรม์ ๆ จึงจัดพดทหาร ให้
 ไปตั้งล้อมพระอุโบสถวัดแจ้งไว้แน่นหนา มีให้เจ้าแผ่นดินซึ่งบรรพชา
 นั้นหนีไปได้ แด้วให้จับกรมขุนอนุรักษ์สงครามหลานเธอ แดดวงษา
 นุวงศ์ทงปวงมาจำไว้ในพระราชวังทงต้น รุ่งชนนวันจันทร์เดือนดี
 แรมสิบสามค่ำวันจ่ายตรุษ พระยาธรรม์จึงเข้าพระราชวังกับทงหุดวงเทพ
 ผู้นอง เข้าอยู่ณทงพระโรงว่าราชการแผ่นดิน ให้ถอดนักโทษทง
 ข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายใน แดราษฎรซึ่งอยู่ในเรือนจำนออกถัน ฝ่าย
 คนทงหุดายซึ่งต้องโทษได้พ้นโทษแล้ว ชวนกันไกรรแค้นพวกโจทย์
 ก็เที่ยวได้จับพวกโจทย์มีพันศรัพันตาเปนต้น ซ่าพันกันเสียดเปนนมาก
 พวกโจทย์หนีไปเที่ยวซุ่มซ่อนอยู่ณวัดบ้างบ้านบ้างทงแห่งทงตำบล ท
 รอดเหลืออยู่ณน้อย ที่คายนนมาก เกิดซ่าพันกันไปทงแห่งทงตำบล
 ทงทงเมือง.

๑ ฤกษ์กราช ๑๑๔๔ ปีชวดจัตวา ค่ำ ถึงณวันอังคารเดือนห้าชนนหกค่ำ
 เพตาเที่ยง เห็นพระจันทร์ปรากฏในกตางวัน ในกตางคินวันนั้น
 ดาวฤกษ์กาเข้าในดวงพระจันทร์.

๑) แต่ก่อนเมื่อพระยาธรรมิกราชยังไม่เข้ากรุงธนบุรีได้นั้น ฝ่ายพระยา
 สุริโยไทยผู้ครองเมืองนครราชสีมา ได้ทราบว่าแผ่นดินเป็นจลาจลมี
 คนชนไปแจ้งเหตุ จึงออกไปณเมืองนครราชสีมา แลดูการ
 แผ่นดินซึ่งเกิดยุคเข็ญนั้นแก่เจ้าพระยามหากระษัตริย์ศึก ๆ จึงให้พระยา
 สุริโยไทยรีบยกกองทัพลงไปยังกรุงธนบุรีก่อน แล้วจะยกทัพใหญ่ตาม
 ลงไปภายหลัง พระยาสุริโยไทยก็กลับมาณเมืองนครราชสีมา ให้
 พระอภัยมณีปลัดผู้ของอยู่รักษาเมือง แล้วก็จัดแจงกองทัพได้พัด
 ไทยดาวพินาศ ก็รีบยกลงมาณกรุงธนบุรี แลกองทัพเมืองนคร
 ราชสีมา ๆ ถึงกรุงธนบุรีวันศุกร์เดือนห้าขึ้นเก้าค่ำ พอพระยาธรรมิ
 กราชได้เข้าเมืองอยู่แล้ว ครั้นพระยาธรรมิกราชได้แจ้งว่าพระยาสุริโยไทย
 ยกทัพลงมา จึงให้ไปเชิญมาปรึกษาการณท้องพระโรงในพระ
 ราชวัง แจ้งการทั้งปวงให้ทราบ แต่ว่าจัดแจงบ้านเมืองไว้จะถวาย
 แก่เจ้าพระยามหากระษัตริย์ศึกให้ครอบครองแผ่นดินสืบต่อไป แลพระยา
 สุริโยไทยกับพระยาธรรมิกราชจึงปรึกษากันให้ตั้งเจ้าแผ่นดินออก แล้ว
 พินณาไว้ด้วยเครื่องตั้งขัตติยพินัย แลพระยาสุริโยไทยก็ไปตั้งกองทัพ
 อยู่ณบ้านเดิม ที่บ้านปุนเหนือสวนมังคุด ครั้นภายหลังพระยาธรรมิ
 กราชก็คิดจะเอาราชสมบัติเอง จึงคิดกันกับเจ้าพระยามหาเดชะแลพระยา
 รามัญวงษ์จกรมอญ เข้าด้วยพระยาธรรมิกราช เอาเงินตราในท้อง
 พระคลังซึ่งเร่งรัดของคนทั้งปวงมาไว้แล้ว ออกแจกขุนนางข้าราชการ
 ทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายในแด่ทแถมด้วยอาหารเป็นอันมาก.

๑) ในขณะนั้นบรรดาขุนนางข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงแตกกันออก
 เป็นสองพวก ที่ได้บำเหน็จรางวัลก็เข้าเป็นพวกพระยาธรรมิกราช ที่นับถือ

บุญญาบารมีเจ้าพระยามหากระษัตริย์ศึก ก็มีได้รับรางวัลของพระยา
 ด้วรรค์ มาเข้าเป็นพวกข้างพระยาสุริยอไทย.

๑ ครั้นวันอังคารเดือนห้าแรมห้าค่ำ พระยาด้วรรค์กับเจ้าพระยา
 มหาเดณาแถมพระยารามัญวงศ์ จึงคิดกันให้ถอดกรมขุนอนุรักษ์สงคราม
 หาดานเขออกจากเวรจำ แต่งให้เป็นนายทัพคุมขุนนางแต่ไพร่ยกไป
 ค้บ้านพระยาสุริยอไทย ครั้นเพลาพลบค่ำ กรมขุนอนุรักษ์สงคราม
 ก็ยกทัพไปตั้งค่าย วางคนรายโอบตงมาแต่วัดบางวัน้อยจนถึงบ้านปูน
 เพลาสามยามให้จุดเพลิงขึ้นที่บ้านปูน แล้วยกพลตงมาเข้าล้อมบ้าน
 พระยาสุริยอไทย ๆ ก็มีได้ส่ตั้งตกใจ ให้ขุนนางแต่ไพร่พลยกออกต่อ
 รบรายคนออกไปให้วางปืนตบ พวกพลข้างกรมขุนอนุรักษ์สงคราม
 ก็ยิงปืนรบโต้ตอบกันอยู่ทั้งสองฝ่าย ครั้นเห็นเพลิงไหม้ตามมาใกล้
 คฤหาฐานที่อยู่ พระยาสุริยอไทยจึงตั้งสัตยาธิฐานว่า ข้าพเจ้าได้บำเพ็ญ
 ค้ดีทานการกุศลสิ่งใดใดก็ตั้งใจปราถนาพระโพธิญาณตั้งเคี้ยว เตะ
 อำนาจความดีข้ ขอจงยังพระพายให้พัดกลับคืนไปอย่าให้เพลิงไหม้มา
 ถึงบ้านเรือนข้าพเจ้าเลย พอขาดคำอธิฐานตงตมกับันดาดพัดกลับ
 ขึ้นไป เพลิงก็ไหม้อยู่แต่ภายนอกมิได้คิดเข้ามาในบ้านเห็นประจักษ์
 แก่คนทั้งปวง แต่รบกันอยู่จนรุ่งขึ้นเห็นตัวกัน จึงรู้ว่ากรมขุนอนุรักษ์
 สงครามยกมารบ ๆ กันไปจนถึงเพลาห้าโมงเช้า ในวันพุธเดือนห้า
 แรมหกค่ำ ทัพข้างกรมขุนอนุรักษ์สงครามจึงแตกพ่ายหนีไปข้ามคดของ
 บางกอกน้อย พระยาสุริยอไทยได้ไชยชนะแล้วให้พดทหารติดตามไป
 จับตัวกรมขุนอนุรักษ์สงครามมาได้ ในวันนั้นให้จำครบไว้ ดื่บเขาพวก
 เพื่อนได้เป็นอันมาก เขาตัวจำครบไว้ทั้งสิ้น แต่ครั้งนั้นกรมัญญ

ก็แตกออกเป็นสองพวก ที่มาเข้าด้วยพระยาสุริโยไทยนั้น คือกอง
พระยาพระราม พระยาแจ้ง ที่ไปเข้าพวกพระยาสุริยรคนน คือ
กองพระยารามัญวงศ์กับกองพระยาตากเมือง.

๑ ฝ่ายพระยาสุริยรคิดว่าทัพกรมขุนอนุรักษ์สงครามแตก พระยาสุริย
อไทยจับตัวไปได้ ก็คิดเกรงกลัวย่อท้อมิอาจยกออกไปรบอีก ก็รักษา
ตัวอยู่แต่ในพระราชวัง พระยาสุริโยไทย ก็ให้ตั้งค่ายใหญ่อยู่
ณบ้าน แล้วจัดแจงพลทหารตั้งรายตงมาจนถึงคดองนครบาด.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเมื่อให้พระยาสุริโยไทยมาแล้ว จึง
แต่งหนังสือบอกขอราชการแผ่นดินอันเป็นจตุจตุ ให้คนสนิทถือไปแจ้ง
แก่เจ้าพระยาสุริยรดีที่ ซึ่งตงไปตั้งทัพอยู่นเมืองพนมเปญ ให้กองทัพ
เขมรพระยาขมราชเข้าล้อมกรมขุนอินทรพิทักษ์ไว้อย่าให้รู้ความ แล้ว
ให้รีบเลิกทัพกลับเข้ามาณกรุงโดยเร็ว แล้วให้บอกไปถึงพระยาธรรมมา
ซึ่งตั้งทัพอยู่นเมืองกำพงด่วย ให้จับกรมขุนรามภูเบศ์จำครบไว้
แล้วให้เลิกทัพตามเข้ามาณกรุงธนบุรี แล้วเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก
ให้ตรวจเตรียมพลโยธาหาญพร้อมแล้ว ให้เอาช้างเข้าเทียบเกยแล้ว
ชนบนเกยจะขึ้นช้าง ในเพลาวันนั้นบังเกิดศุภนิมิตร์เป็นมหัศจรรย์ปรากฏ
แก่ตาโตกย์ เพื่อพระราชกฤษฎาเดชาภาพพระบารมีจะถึงมหาเสด็จ
ราชานัคร บันดาลให้พระรัศมีโชติช่วงแผ่ออกจากพระกายโดยรอบ
เห็นประจักษ์ทั่วทั้งกองทัพ บรรดาไพร่พลนายไพร่ทั้งปวงผู้ใหญ่ผู้น้อยชวน
กันยกมือชนถวายเป็นมงคลพร้อมกัน แล้วเจรจากันว่าเจ้านายเรากงมีบุญ
เป็นแท้ กตบเข้าไปครั้งนี้จะไดผ่านพิภพเป็นมั่งคั่ง เจ้าพระยามหา
กษัตริย์ศึกก็ทรงช้าง ด้วยกช้างมารพดคนประมาณห้าพันเศษ

ดำเนินทัพมาทางด้านพระธาตุมาตั้งเมืองปราจีน แล้วข้ามแม่น้ำเมืองปราจีนเมืองนครนายกคัศทางมาตั้งท้องทุ่งแสนแสน.

๑ ขณะนั้นชาวพระนครรู้ว่าเจ้าพระยามหากระษัตริย์ ศักยกทัพกลับมา ก็ชวนกันมีความยินดีถ้วนทุกคน ยกมือชนถวายบังคม แล้วกล่าวว่า ครองการยุคเชษฐาจะสงบแล้ว แผ่นดินจะราบคาบ บ้านเมืองจะอยู่เย็นเป็นสุขสืบไป จึงหุดวงสัตว์วิเศษนายด่านเมืองอุไทยธานีลงมาอยู่ณกรุง ก็ชวนออกไปรับเสด็จถึงทุ่งแสนแสน นำทัพเข้ามายังพระนคร ครั้นวันเสาร์เดือนห้าแรมเก้าค่ำเพลาเช้าสองโมงเศษ ทัพหุดวงมาถึงกรุงชนบุรีพักคณออก พระยาสุริยอไทยจึงให้ปลุกพลับพลาไว้รับเสด็จริมวัดโพธาราม แล้วให้แต่งเรือพระที่นั่งกราบข้ามมาคอยรับเสด็จ แต่ท้าวทรงกันดาลทองมอญซึ่งเป็นผู้ใหญ่อยู่ในพระราชวัง ก็ตั้งเรือพระที่นั่งมาคอยรับเสด็จด้วย จึงเสด็จทรงช้างพระที่นั่งกรีธาพลทัพหุดวงเข้ามาในกำแพงเมือง ดำเนินพลช้างม้าแลพลเดินเท้าแห่มาทางถนนหว่างวัดโพธาราม เสด็จลงจากช้างหยุดประทับอยู่ณพลับพลาหน้าวัดแล้ว ท้าวทรงกันดาลกราบถวายบังคมทูลเชษฐาเสด็จตั้งเรือพระที่นั่ง แลพระยาสุริยอไทยกับข้าราชการทั้งปวงก็ข้ามมาคอยรับเสด็จเป็นอันมาก แล้วยกทูลแสดงข้อราชการแผ่นดินทั้งปวง จึงเสด็จตั้งเรือพระที่นั่งข้ามไปเข้าพระราชวัง เสด็จขึ้นประทับบนศาลาตงชุมนาคไทย ข้าราชการทั้งหลายก็มาเฝ้ากราบถวายบังคมเฝ้าพระยาสุริยอแลพรรคพวกก็กล่าวพระเดชานุภาพเป็นกำลัง มีทูลจะเห็นจะดีประการใด ก็มาเฝ้ากราบถวายบังคมพร้อมด้วยขุนนางทั้งปวง จึงตรัสปลุกษาศด้วยมุขมนตรีทั้งหลายว่า เมื่อพระเจ้าแผ่นดินเป็นอาทิตย์

อารยธรรมดั่งนี้แล้ว ท่านทั้งปวงจะคิดอ่านประการใด มุขมนตรี
 ทั้งหลายพร้อมกันกราบทูลว่าพระเจ้าแผ่นดินตะสุจริตธรรมเดี่ย ประพฤติ
 การทุจริตนั้น ก็เห็นว่าแผ่นดินหนามหนักคออันใหญ่อยู่ในแผ่นดิน
 จะตะไคว้มิได้ ควรจะให้สำเร็จโทษเดี่ย จึงรับสั่งให้มีกระตุ้ถาม
 เจ้าตากสินเจ้าแผ่นดินผู้ทุจริตว่า ตัวเป็นเจ้าแผ่นดินใช้เราไปกระทำการ
 ดังครามได้ความลำบากกินเหลือค่าน้ำ เราก็อุดสาหาสากระทำคัมมิได้
 อาโดยแก่ชีวิต คิดแต่จะทำนุ้บำรุงแผ่นดินให้ ต้นเดียนหนาม จะให้
 ส้มณพราหมณาจารย์ แต่ไพร่ฟ้าประชากรอยู่เย็นเป็นสุขสืบด้วยกัน ก็
 เหตุไฉนอยู่ภายหลังตัวจึงเอาบุตรภรรยาเรามาของจำทำโทษ แต่วโยยค้
 พระภิกษุสงฆ์แดงโทษแก่ข้าราชการแต่อาณาประชาราษฎร์ เร่งรัดเอา
 ทรัพย์สิ้นโดยพดการด้วยหาความผิดมิได้ กระทำให้แผ่นดินเดือดร้อนทุก
 เล้นหญ้า ทั้งพระพุทธรูปสำนาก็เดือมทรุดเค้รำหมองคุดเมืองมิจนาทฤษฐิ
 ษณ์ โทษตัวจะมีเป็นประการใดจึงให้การไปให้แจ้ง แต่เจ้าตากสินก็
 รับผิดทั้งสิ้นทุกประการ จึงมีรับสั่งให้เอาตัวไปประหารชีวิตสำเร็จโทษ
 เดี่ย เพชฌฆาฏกับผู้คุมก็ตากเอาตัวขึ้นแคร่หามไป กับทั้งตั้งขดิก
 พันธนาการ เจ้าตากสินจึงว่าแก่ผู้คุมเพชฌฆาฏว่า ตัวเราก้สิ้นบุญจะ
 ถึงที่ตายอยู่แล้ว ช่วยพาเราแวะเข้าไปหาท่านผู้สำเร็จราชการ จะขอ
 เจริญด้วยดักสองสามคำ ผู้คุมก็ให้ห้ามเข้ามา ได้ทอดพระเนตรเห็น
 จึงบอกพระหัดถมิให้นำมาเฝ้า ผู้คุมแต่เพชฌฆาฏก็ห้ามออกไปนอก
 พระราชวังถึงหน้าบ้อมมิไชยประสิทธิ์ ก็ประหารชีวิตคค้ค้เค้เค้เค้ถึงแก่
 พินาศโดย จึงรับสั่งให้เอาศพไปฝังไว้ณวัดบางยี่เรือใต้ แต่เจ้าตากสิน
 ขณะเมื่อสิ้นบุญถึงทำตายชีพนั้นอายุได้ สิบแปดปี.

แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๔

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์)

๑ ในทันใดนั้นจึงท้าวพระยามุขมนตรีกระวี่ชาติแตราษฎรทั้งหลาย ก็พร้อมกันกราบทูลถึงวอนอัญเชิญเสด็จ เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกขึ้นครองพิภพ ด้วยสรวรรยาธิบดีถวี่ยราชดำรงแผ่นดินสืบไป ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็ทรงรับอาราธนาด้วยพระอาการคุษณภาพ แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปถวายนมัสการพระพุทธปฏิมากรแก้วมรกต แล้วเสด็จมาประทับแรมอยู่ณวัดป่าสุทธาวาสวังพระแก้วนั้น ครั้นวันอาทิตย์เดือนห้าแรมสิบค่ำจึงพระยาสุริโยไทยพระเจ้าหลานเธอ ให้ตำรวจคุมเอาตัวกรมขุนอนุรักษสังครามกับขุนนางมีชื่อ ซึ่งเป็นสมัคพรรคพวกตามสืบแก้คน มีอายพระยาเพชรพิไชย พระยามหาอำมาตย์ พระยาตากเมือง พระมหาเทพ หลวงราชริน หลวงคชศักดิ์เป็นต้นเข้ามาถวายนำพระที่นั่ง แล้วกราบทูลว่าคนเหล่านี้เข้าพวกกรมขุนอนุรักษสังครามยกมารบ จึงดำรัสให้เอาขุนนางตามสืบแก้คนนั้นไปประหารชีวิตเสีย แต่ตัวกรมขุนอนุรักษสังครามนั้นให้เอาไว้ก่อน แล้วให้พิจารณาชำระเอาพวกเพื่อนอีก ให้การชัดถึงพระยาสุรศักดิ์เทพมุน้อย กับเจ้าพระยามหาเสนา พระยารามัญวงษ์จักรมอญ พระพิชิตณรงค์ หลวงพิศศักดิ์ตาก แลคนเหล่านี้คิดกันให้ข้าพเจ้าไปรบพระเจ้าหลานเธอ.

๑ ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราชดำรัสให้เอาตัวกรมขุน
อนุรักษสงคราม แดพระยาธรรมศักดิ์มนตรี หาดวงเทพผู้หนึ่ง กับขุนนาง
ทั้งสี่คนซึ่งคิดกบฏให้ประหารชีวิตทีเดียว พอกองทัพพระยาธรรมมา
มาถึง คุณเอาตัวกรมขุนรามภูเบศร์เข้ามาถวาย จึงดำรัสให้เอาไป
ประหารชีวิตด้วยกันในวันนั้น กับทั้งพวกญาติวงศ์เจ้าตากดิน
บรรดาที่เป็นชายนั้นทั้งสิ้น ยังเหลืออยู่แต่ราชบุตรแต่บุตรน้อยๆ มีเจ้า
ฟ้าสุพรรณวงศ์อันเป็นพระราชนัดดาของพระองค์นั้นเป็นต้น แต่เจ้าชั้น
ซึ่งเป็นหน้าของเจ้าตากดิน แดเจ้าอ่อนหอกตาง ซึ่งเป็นกรมหลวง
บาทบริจารกรมหมื่น กับญาติวงศ์ซึ่งเป็นหญิงนั้น ให้จำไว้มิให้

๑ ครั้นวันจันทร์เดือนห้าแรมสิบเอ็จค่ำ จึงทรงพระกรุณาโปรด
ปูนบำเหน็จ พระราชทานเงินตราเดือนห้าแก่ข้าราชการผู้มีความชอบ
กับทั้งพรรคพวกข้าหลวงเดิมทั้งปวง โดยมากแต่น้อยตามสมควรแก่
ถานานุศักดิ์ถ้วนทุกคน แด้วดำรัสว่าพระราชกฤษฎีกาโทษอุปจารพระ
อารามทั้งสองข้าง คือวัดแจ้งแคววัดท้ายตลาด มิบังคับขมขืนนัก จึง
ดำรัสแก่พระยาธรรมมาธิบดี พระยาวิจิตรนาวี ให้ไปเนม่งกองคุมช่างแถม
ไพร่ไปสร้างพระราชนิเวศวังใหม่ฟากพระนครข้างควนออก ณที่บ้าน
พระยาราชาศรีสุริยเดชะบ้านจันทน์ทั้งปวง ให้พระยาราชาศรีสุริยเดชะยกพวกจีน
ลงไปตั้งบ้านเรือนใหม่ณที่สวน ตั้งแต่คลองใต้วัดสามปลื้มลงไปจน
ถึงคลองเหนือวัดสามเพ็ง.

๑ ครั้นวันศุกร์เดือนหกขึ้นค่ำหนึ่งเพลาบ่ายตีโมง จึงเสด็จเข้าไป
สถิตย์แรมอยู่ยังท้องพระโรง ดำรัสให้ชำระโทษพวกเจ้าจอมข้างใน.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยาสุรสีห์พระราชอนุชา ครั้นได้ทราบในหนังสือบอก
 ข้าราชการแผ่นดินแล้ว จึงสั่งให้พระยามราชกุมกรองเขมรด้ามพัน
 เข้าต่อกรมขุนอินทรพิทักษ์แต่พระยาตำแหน่งสงคราม กับทั้งไพร่พล
 ไว้ณเมืองพุทไธสวรรย์ แล้วเด็กกองทัพรีบกลับเข้ามาณกรุง ถึง
 ณวันจันทร์เดือนหกชนลี้ค่าเพลาห้าโมงเช้า ดมเด็จพระอนุชาธิราช
 เสด็จเดินทัพมาถึงพระนคร ขึ้นเฝ้าสมเด็จพระเชษฐาธิราชณท้องพระ
 โรง คำนวณปัญหาราชการแผ่นดินด้วยกันแล้วเสด็จออกจากเฝ้า ให้
 คำนวณไปจับข้าราชการทั้งปวง บรรดาที่มีความผิดชุนเคืองกับพระองค์มา
 แต่ก่อน ให้ประหารชีวิตครั้นเสด็จขึ้นเสวยกับคนเคษ.

๑ ฝ่ายกรมขุนอินทรพิทักษ์ แต่พระยาตำแหน่งสงคราม มีทันแจ้ง
 ว่าข้างในพระนครมัตต์แผ่นดินใหม่ จึงแต่งหนังสือบอกให้ชาวดวงถือ
 เข้ามากราบทูลใจความว่า เขมรกลับเป็นขบถยกเข้าต่อมกองทัพพระ
 เจ้าตากขอไว้ณเมืองกำแพงเพชร แต่กองทัพเจ้าพระยามหากระษัตริย์ศึก
 กับทัพเจ้าพระยาสุรสีห์หนีเด็กหนีไป มิรู้ว่าจะไปแห่งใด ครั้นสมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงส่งพระองค์ ได้ทรงทราบในหนังสือบอกก็ทรง
 พระสรวล จึงดำรัสว่า อ้ายหูหนวกตาบอดมิได้รู้การแผ่นดินเป็นประการ
 ไต กัดบอบอกกล่าวโทษกูเข้ามาถึงกูอีกเล่า.

๑ ฝ่ายกรมขุนอินทรพิทักษ์ แต่พระยาตำแหน่งสงคราม ก็ยกพลทหาร
 ออกคักกองทัพเขมรซึ่งตั้งต่อมอยู่นนแหกออกมาได้ ก็รบยกทัพเข้ามา
 ถึงเมืองปราจีน ครั้นแจ้งเหตุว่ามัตต์แผ่นดินใหม่แล้ว ไพร่พลทั้งปวง
 ก็หนีกระจัดกระจายเข้ามาหาครอบครัวสิ้น กรมขุนอินทรพิทักษ์แต่
 พระยาตำแหน่งสงครามเหลือคนสนิทคิดความอยู่หากน เป็นเจ็ดคนทั้ง

คือนาย ก็พากันหนีไปอยู่ตำบลเขาบ่อแห่งหนึ่งใกล้เขาปลวก แต่
กรมการเมืองปราจีนบอกเข้ามากราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ ครั้นวันอาทิตย์เดือนหกแรมสองค่ำ สมเด็จพระอนาธิราช
จึงกราบถวายบังคมลา ยกพลขึ้นไปหูกพันเค็ชถึงเมืองสระบุรี ให้
แยกกันออกไปเป็นหลายกองเที่ยวค้นในป่า เข้าล้อมจับกรมขุนอินทร
พิทักษ์ กับพระยาตำแหน่งสงครามแต่บ่าวห้าคน ได้ตัวที่เขาน้อยนั้น
คุมลงมาถวาย ณ กรุงธนบุรี ดำรัสให้จำกรบไว้แต่คือนายสองคน แต่
บ่าวห้าคนนั้น ทรงพระกรุณาดำรัสว่าเป็นคนมีกตัญญูไม่ทิ้งเจ้า โปรด
ปล่อยเสียไม่เอาโทษ.

๑ ครั้นวันเสาร์เดือนหกแรมแปดค่ำ ทรงพระกรุณาให้ถามกรมขุน
อินทรพิทักษ์ว่าถ้ายอมอยู่จะเลี้ยง ด้วยตัวหาความผิดมิได้ กรมขุน
อินทรพิทักษ์ให้การว่าไม่ยอมอยู่ จะขอตายตามบิดา สมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวทรงส่งพระองค์ จึงดำรัสให้เอาคือนายจ้อยกรมขุนอินทร
พิทักษ์ แต่ขุนชนะพระยาตำแหน่งสงครามนั้นไปประหารชีวิตเสีย.

๑ ครั้นถึงวันอาทิตย์เดือนหกแรมเก้าค่ำมีชาตจัตวาศก ศักราช ๑๑๔๔
ปี ให้ตั้งการพระราชพิธียกหลักเมือง.

๑ ถึงวันจันทร์เดือนหกแรมสิบค่ำ จับการตั้งพระราชวังใหม่แต่
ล้อมด้วยรเนียดก่อน ยังมีทันได้ก่อกำแพงวัง.

๑ ถึงวันจันทร์เดือนแปดปฐมมาสขึ้นค่ำหนึ่ง ให้ตั้งการพระราช
พิธีปราบดาภิเษกโดยตั้งเขป นิมิตต์พระราชอาณาเขตวัดพระพุทธมนต์
แล้ว รุ่งขึ้นวันพฤหัสบดีเดือนแปดขึ้นห้าค่ำ เพ็ดรุ่งแล้วได้บาทได้
มหาอุดมวิไชยมงคลนักขัตฤกษ์ พระสุริยเทพบุตรทรงกรวดจำรัสดวง

ชาดาธิบดี ศรีวิบูลย์คุณอักษรวิบูลย์ ฤทธิราเมศวรมหัทธ์ บรมธรรมิก
 ราชาราชเดโชไชยพรหมเทพาดิเทพนฤบดีนทร ภูมินทรบรมราชิเบศโดก
 เศษฐวิสุทธิ รัตนมกุฏประเทศคคา มหาพุทธางกูรบรมบพิตรพระพุทธ
 เจ้าอยู่หัวณกรุงเทพมหานคร บวรทวารวดีศรีอยุธยา มหาคิตก
 ภพพรรัตนราชธานีบรมย์ อุดมราชนิเวศมหาสถาน จาฤกพระนาม
 ดงในแผ่นดินพระสุพรรณบัฏ.

๑) จึงมีพระราชโองการดำรัสให้สมเด็จพระอนุชาธิราช เสด็จเถลิง
 ราชสมบัติพระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
 ว่าราชการพระนครกึ่งหนึ่ง โดยตั้งโบราณจารย์ตราประเพณีมหา
 กระษัตริราชเจ้าแต่ก่อนมา แดสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระ
 ราชวังบวร ก็ให้สถาปนาพระราชนิเวศชั้นใหม่ใกล้กำแพงฐานที่เดิม
 ตั้งเป็นพระราชวังหน้า จึงสมเด็จพระพุทธเจ้าหัวดวง ทรงพระกรุณา
 โปรดตั้งพระเชษฐภคินีพระองค์ใหญ่ เป็นสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ
 กรมพระเทพสุดาวดี เจ้ากรมตั้งเป็นพระยา แดตั้งพระเชษฐภคินี
 พระองค์น้อย เป็นสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอกรมพระศรีสุดารักษ์ โปรด
 ให้พระยาสุริยอไทยพระราชนัดดาผู้ใหญ่ เป็นสมเด็จพระเจ้าหลาน
 เธอเจ้าฟ้ากรมพระอนุรักษเทเวศร์ ครั้นภายหลังทรงเห็นว่ายศศักดิ์ยังไม่
 ไม่สมควรแก่ความชอบที่มาก จึงโปรดให้เลื่อนขึ้นเป็นกรมพระราชวัง
 บวรสถานภิมุขฝ่ายหลัง รับพระราชบัญชา ตั้งวังอยู่ที่สวนต้นจันใน
 เมืองปากตวันตกริมคลองบางกอกน้อย ดำรัสให้ข้าหลวงไปหาพระ
 อไทยสุริยาราชนัดดาตงมาแต่เมืองนครราชสีมา โปรดตั้งเป็นสมเด็จพระ

พระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงธิดานุเคราะห์ ให้เสด็จไปอยู่ณวัง
เก่าเจ้าตาก.

๑ ขณะนั้นพอหลวงนายฤทธิราชันดิดา ซึ่งเป็นอุปทูตออกไปกรุง
ปักกิ่งนั้นกลับมา จึงโปรดให้แต่งเรือพระที่นั่งลงไปรับมาแต่เมือง
สมุทรปราการ คนทั้งหลายจึงเรียกว่าเจ้าปักกิ่ง โปรดตั้งเป็นสมเด็จพระ
พระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรเทวี ให้ตั้งวังอยู่ณสวน
มังคุด แดกรมพระราชวังหลังกับกรมหลวงทั้งสองพระองค์ เป็น
พระราชบุตรสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระองค์ใหญ่ อนึ่งเจ้านรินดิดา
ซึ่งเป็นพระราชบุตรสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระองค์น้อยนั้น โปรดตั้งเป็น
สมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ แดเจ้าตาซึ่งเป็น
พระอนุชาต่างพระมารดานั้น โปรดตั้งเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้า
ฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา แดนายทอมหาเด็ทซึ่งเป็นสามีเจ้ากุนเป็น
พระกนิษฐภคินีต่างพระมารดานั้น โปรดตั้งเป็นพระองค์เจ้ากรมหมื่น
นรินทรพิทักษ์ อนึ่งพระเจ้าลูกเธอพระองค์ใหญ่พระชนม์ได้ สิบหกพระ
พรรษา ทรงพระกรุณาโปรดตั้งเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมหลวง
อิศรสุนทร ให้เสด็จอยู่ณบ้านหลวงที่วังเดิม พระราชทานเครื่องราช
ประโคมี่พานพระศรีทองเป็นต้น โดยควรแก่ยศถาคักัดทุก ๆ พระองค์
แถมตำรับให้สักพระรัตนมุนีแกวกับพระพนรัตนทองอยู่ออกจากพระตำรับ
ตำรับว่าเป็นคนอาลัยยศต่อพดอทำให้เสียแผ่นดิน แดวตั้งนายแก้วรัตนมุนี
เป็นพระอาลักษณ์ตามเดิม ให้ชื่อนานพระนามเจ้าต่างกรมทั้งนั้น แด
นายทองอยู่พนรัตนนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวัง เสด็จ
ไปตงพระราชอาชญาเขียนร้อยที่ ด้วยมีความผิดกับด้วยพระองค์มา

แต่ก่อน แล้วจะให้ประหารชีวิตเสีย มีพระราชโองการตรัสขอชีวิตไว้ แล้วเอามาตั้งเป็นหลวงอนุชิตพิทักษ์อยู่ในกรมมหาดไทย แล้วทรงพระกรุณาโปรดตั้งแต่งข้าราชการเก่าแต่ข้าหลวงเดิมทั้งปวง ตามมีความชอบมากแต่น้อยโดยอันควรแก่ถานานุศักดิ์ ครั้นเอาพระอักษระสุนทรเด็มนครากรมมหาดไทยข้าหลวงเดิม เป็นเจ้าพระยารัตนาพิพิธว่าที่สมุหนายก ครั้นเอาพระยาทุกขราษฎร์เมืองพระพิศณุโลก เป็นเจ้าพระยามหาเสนาบดีศรีสมุหพระกระดาโทม ครั้นเอาพระยาพิพัฒน์โกษาเป็นเจ้าพระยาพระคลัง ครั้นเอาพระอินทราชิบดัดดีหราชรองเมืองเป็นเจ้าพระยาสมรราช ครั้นเอาเด็มนั้นเป็นข้าหลวงเดิมเป็นเจ้าพระยาพดเทพ ครั้นเอาพระยาธรรมราชิบดัดดีนั้นเป็นเจ้าพระยา ว่ากรมวังอยู่ตามเดิม ครั้นเอานายบุญนาคแม่ตาซึ่งเป็นต้นคิดทำการปราบจลาจลในแผ่นดิน เป็นเจ้าพระยาไชยวิชิตพิทักษ์ตรามหาประเทศราช ผู้รักษากรุงเก่า ครั้นเอาเด็มนั้นเป็นข้าหลวงเดิมเป็นพระยาเพชรพิไชย ครั้นเอาพระยาราชนิภูตเป็นพระยามหาอำมาตย์ ครั้นเอาขุนไชยเด่นข้าหลวงเดิมเป็นพระยาราชนิภูต ครั้นเอาหม่อมบุญนาคทนายข้าหลวงเดิมเป็นพระยาอุไทยธรรม ครั้นเอาพระราชประสิทธิ์เป็นพระยาศรีพิพัฒน์ ครั้นเอาพันพุ่มอนุราชเป็นพระยาราชสุภาวดี ครั้นเอาพระยาชตบุรีเป็นพระยาราชวงศ์ธรรม ครั้นเอาเด็มนั้นเป็นข้าหลวงเดิมเป็นพระยาประชาชีพ ครั้นเอานายบุญจันทร์บ้านถลุงเหล็กข้าหลวงเดิมเป็นพระยากำแพง ครั้นเอาพระยาอินทอรราช ขุนราชเก่าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นพระยาราชวงศ์เมือง ครั้นเอาขุนดีทริรักษ์ข้าหลวงเดิมเป็นพระยาศรีสุริยพาห ครั้นเอาเด็มนั้นเป็นข้าหลวงเดิมเป็นพระอินทราชิบดัดดีหราช

รองเมือง ครีเอเดียมเป็นข้าหลวงเดิมเป็นพระอัครระดัณทรเดียม
 ครามหาดไทย ครีเอเดียมพระยาเจ่งรามัญเป็นพระยามหาโยธา ว่า
 กองมอญทั้งต้น แดวคงผู้มีความชอบทั้งปวงเป็นขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อย
 ในกรุงครบตำแหน่ง อนึ่งพระราชวงษานุวงษ์ซึ่งห่างออกไปน ก็
 ทรงพระกรุณาโปรดตั้งเป็นที่เจ้าราชนิภูต ครีเอเดียมหม่อมทองด้วงเป็น
 พระยาภาณุราชสุริยวงษ์ ครีเอเดียมหม่อมเงินเป็นพระบำเรอราช ครีเอ
 เดียมหม่อมชวบเป็นพระอนุรททเทวา ครีเอเดียมหม่อมทองคำเป็นพระราชา
 นุวงษ์ แดวคงผู้มีความชอบออกไปเป็นพระยาพระหัตถวงครองหัวเมือง
 เอกโทครีเอเดียมปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงทุก ๆ เมือง.

๑ ฝ่ายตำแหน่งขุนนางข้าราชการข้างวังหน้านั้น ส้มเด็จพระอนุชา
 ธิราชกรมพระราชวัง ๆ ก็มีพระราชบัญชาโปรดตั้งแต่งโดยควรแก่ความ
 ชอบตามลำดับถานุศักดิ์ ครีเอเดียมพระยาพดเทพเดิมเป็นส้มเด็จพระเจ้า
 พระยา ครีเอเดียมพระไชยบุรณปลัดเมืองพระพิศณุโลกเป็นพระยากระดา
 โหมราชเสนา ครีเอเดียมพระพดเมืองพระพิศณุโลกเป็นพระยาจำแค้น
 ยากร ครีเอเดียมหม่อมสดทนายข้าหลวงเดิมเป็นพระยามณเฑียรบาท
 ครีเอเดียมนายทองอินข้าหลวงเดิมเมืองพระพิศณุโลกเป็นพระยาเส่นหาภุชร
 จางวางมหาดเล็ก แดวคงตั้งข้าราชการผู้ใหญ่น้อยทั้งปวงครบ
 ตำแหน่งในพระราชวังหน้าทั้งต้น อนึ่งหม่อมเรื่องชาวเมืองชตบุรีข้าหลวง
 เดิม มีความชอบในพระองค์มาแต่ก่อนเป็นอันมาก เป็นคนสนิท
 เหมือนเชอพระวงษ์ โปรดตั้งเป็นที่เจ้าราชนิภูตให้ชื่อพระบำเรอภุชร
 แดวส้มเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวัง ๆ เด็ดจดังมาเฝ้า กราบทูล
 ว่าบรรดาบุตรชายน้อย ๆ ของเจ้าตากสิน จะขอรับพระราชทานเอาได้

เรือไปดมน้ำเตี้ยให้ตั้ง กำบราณกต่างไว้ว่าคัตหวายอย่าไว้หนามหน่อ
ฆ่าพ่ออย่าไว้ตุก ซึ่งจะเตียงไว้นหาประโยชน์ไม่ จะเป็นเดียนหนามไป
ภายน่า ส้มเค็ญพระพุทธเจ้าหตวงทรงพระอาไยอยู่ในเจ้าฟ้าสุพันธุวงษ์
พระราชนัดดา จึงดำรัสแก่สมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าขอชีวิตไว้ทรงตั้ง
ด้วยกัน แล้วทรงพระกรุณาโปรดให้ปล่อยหม่อมยี่หม่อมอ่อนหอกถาง
ออกจากเวรจำให้พ้นโทษ.

๑ ในปีชาติจัตวาศกนั้น ส้มเค็ญพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงสองพระองค์
จึงดำรัสปรึกษากันว่า ฝ่ายข้างอาณาจักรเราจัดแจงตั้งแต่งข้าราชการ
ตามตำแหน่งเสร็จแล้ว ควรจะจัดแจงฝ่ายพระพุทธจักรทำนุกนี้บ้าง
พระพุทธศาสนา ซึ่งเดื่อมทรุดเค็ร่าหมองนั้นให้วัฒนาการรุ่งเรืองสืบ
ไป จึงดำรัสให้สมเด็จพระสังฆราช พระพุทธมาจารย์ พระพิมลธรรม
ซึ่งเจ้าตากให้ตั้งโทษถอดเสียจากพระราชาคณะนั้น โปรดให้คงที่สมณ
ถานันครศักดิ์ตั้งเก่า ให้คืนไปอยู่ครองพระอารามเดิม แต่สมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวทรงสองพระองค์ จึงดำรัสสรรเสริญว่า พระผู้เป็น
เจ้าทั้งสามพระองค์คนมต้นคานต์ศุขอันคง ดำรงรักษาพุทธศาสนา
โดยแท้ มิได้อาไยแก่กายแต่ชีวิต ควรเป็นที่นับถือให้วันบเคารพ
สักการบูชา แม้นมีข้อสงสัยสิ่งใดในพระบาฬีไปภายน่า จะให้ประชุม
พระราชาคณะไต่ถาม ถ้าพระผู้เป็นเจ้าทั้งสามพระองค์ว่าอย่างนั้นแล้ว
แต่พระราชาคณะอื่น ๆ จะว่าอย่างหนึ่งไป ก็คงจะเชื่อถ้อยคำพระ
ผู้เป็นเจ้าทั้งสาม ซึ่งจะเชื่อถ้อยฟังความตามคำพระราชาคณะอื่น ๆ
ที่พวกมากนั้นหาไม่ได้ ด้วยเห็นใจเสียครั้งนั้นแล้ว ๆ โปรดให้พระสังฆ
วัดบางว่าใหญ่แล้ววัดโพธารามเข้ามาบิณฑบาตในพระราชวังหลวงทั้งสอง

พระอาราม ให้มัตตเวรวัดตะเจ็ดวันเป็นนิจันรัตนกาต แล้วให้ รือ
 พระค้ำหนักทองของเจ้าตากไปปลูกเป็นกุฎี ถวายส้มเค็ดพระดังฆราช
 ณวัดบางว่าใหญ่ แล้วดำรงค์ว่าพระดังฆราชชั้นวัดหงษ์ซึ่งเจ้าตากตั้งชน
 ใหม่ขึ้น ก็เป็นพวกอาศัยด้อยอดออดอย่ว่าตามนายแก้วนายทองอยู่
 มิได้เป็นค้ำคั้นเหตุ แต่รู้พระใคร่ปฏิมากเดี่ยตายอยู่อย่าให้ สักเดี่ยเตย
 แดทพระวันรัตนนั้นวางอยู่หาควมได้ จึงโปรดตั้งให้เป็นพระธรรม
 ธีรารามหามุนีว่าที่พระวันรัตน อนึ่งพระราชกณะทั้งปวงนั้นก็ว่าตาม
 กันไปด้วยกตวัพระราชอาชญา ทรงพระกรุณาให้ยกโทษเดี่ยทั้งสิ้น
 แดที่พระธรรมโคตมนั้นค้องกับพระนามพระดังัพัญญเจ้า จึงดำรงค์ให้
 แปลงนามเดี่ยใหม่ โปรดให้พระเทพกระวีเลื่อนขึ้นเป็นพระธรรมอุดม ให้
 พระธรรมโกษาวัดปากน้ำเป็นพระเทพกระวี ให้มหาหากบาเรียนเอก
 วัดบางว่าใหญ่เป็นพระพุทธรโฆษาจารย์ ให้มหาเรื่องข้าหาดวงเดิมอยู่
 วัดบางว่าใหญ่เป็นพระเทพมุนี ให้มหาเกสร์บาเรียนโทวัดโพธาราม
 เป็นพระญาณสิทธิ อนึ่งที่พระอุปาพันธ์ค้องกับนามพระอรหันต์ จึง
 ดำรงค์ให้แปลงนามเดี่ยใหม่ ให้มหาหมี่บาเรียนเอกวัดเดี่ยบเป็นพระวิโนย
 รักชิตแทนที่พระอุปาพี แดพระพุฒาจารย์วัดบางว่าน้อยนั้นชราอาพาธ
 ดงก็ค้ำบุญ ทรงพระกรุณาให้กระทำฌาปนกิจแล้ว ให้นิมนต์พระ
 เทพมุนีไปอยู่ครองอารามวัดบางว่าน้อยแทน จึงโปรดให้พระพรหมมุนี
 วัดบางว่าใหญ่เลื่อนเป็นพระพุฒาจารย์ โปรดให้มหาทองค้ำบาเรียน
 เอกวัดหงษ์เป็นพระนิกรมไปครองวัดนาค แล้วโปรดให้พระครูเทพสิทธิ
 เทพาธิบดี พระครูศรีสุนทรภักษวิจิตร เป็นตำแหน่งค้ำวัดในส้มเค็ด
 พระดังฆราชไปอยู่วัดกวาง แล้วให้นิมนต์พระอาจารย์วัดท่าหอยคตอง

ตะเคียนแขวงกรุงเก่า ตงมาอยู่ครองวัดพิชัย ให้เป็นพระญาณสังวรเถร ให้พระอาจารย์วัดส้มทรายเป็นพระปัญญาวิธานเถร ให้พระญาณไตรโลก วัดเตียบเดือนเป็นพระพรหมมุนี อนึ่งหตวงธรรมรักษาเจ้ากรมสังฆการี ขวาซึ่งเป็นพระพิมพ์ธรรมก่อนนั้น ต้องดัดครั้งแผ่นดินเจ้าตากว่าต้อง อธิกรณอันทินนาทาน ทรงแคลงอยู่ จึงให้พิจารณาโต้เถียงดูใหม่ กับบริสุทธอยู่ หาขาดสักขาบทไม่ จึงทรงพระกรุณาโปรดให้กัณฑ์ บวชเข้าใหม่ ให้เป็นพระญาณไตรโลกอยู่วัดสดัก โปรดให้หม่ามปากแดงบาริเยนเอกวัดคอกกระบือเป็นพระโพธิวงษ์ อนึ่งพระราชาคณะ ฝ่ายรามัญนั้นยังหาตัวมิได้ จึงทรงพระกรุณาให้จัดพระมหาเถรฝ่าย รามัญซึ่งรู้พระวินัยปริยัติได้สามพระองค์ ทรงตั้งเป็นพระมหาสุเมธาจารย์พระองค์หนึ่ง พระไตรสรณรัชชพระองค์หนึ่ง พระสุเมธน้อยพระ องค์หนึ่ง แต่สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังฯ ทรงสร้างพระ อารามขึ้นใหม่ให้นามวัดทองปู้ นิมนต์พระสงฆ์รามัญมาอยู่ ให้พระมหา สุเมธจารย์เป็นเจ้าอาราม อนึ่งพระไตรสรณรัชชนั้น มีพระราชโองการ โปรดให้อยู่ณวัดบางหลวงเป็นเจ้าคณะรามัญในแขวงเมืองนนทบุรีแต่เมือง ตามโคก พระสุเมธน้อยนั้นให้เป็นเจ้าอารามวัดบางยี่เรือใน.

๑ อนึ่งครั้งแผ่นดินเจ้าตากนั้น พระราชาคณะถาษาบาริเยนทั้งปวง ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดเหมือนข้าราชการฝ่ายขวาว่า ทรงเห็นว่า ไม่ควร จะทรงถวายเงินเดือนเป็นนิจกัทรทุก ๆ เดือน จึงพระธรรม ธิราชมหามุนีถวายพระพรว่า ซึ่งจะทรงถวายเงินแก่พระสงฆ์ฯ รับ นั้นไม่ควร ต้องอาบัติปาจิตตีย์ จึงดำรัสให้วิเดทนอกแต่งสำรับ กับบิษัณหัน ไปถวายพระราชาคณะแต่พระบาริเยนในเพตาเข้าทุก ๆ พระ

อาราม ขณะนั้นพระเทพมุนซึ่งเป็นข้าหลวงเดิมจึงเข้ามาถวายพระพรว่า ซึ่งสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าจะมาทรงเชือกกระทาคามถอยค้ำสมเด็จพระเจ้าชนนไม่ควรนึก ด้วยสมเด็จพระเจ้าชนนของคนอาตม์ค้ำต่อพดอ กระทำให้แผ่นดินเจ้าตากหนีหายเสียครึ่งหนึ่งแล้ว สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงพระพิโรธว่า พระเทพมุนมา เจริญ หยาบช้า แล้วจะให้เหมือนแผ่นดินเจ้าตาก จึงดำรัสให้ถอดเสียจากพระราชคณะแล้ว โปรดให้พระเทพโมฬีวัดสังฆายเป็นพระเทพมุนแทน โปรดให้มหาศรีบาเรียนเอกวัดปลับเป็นพระเทพโมฬี แล้วดำรัสว่าวัดแจ้ง วัดท้ายตลาดทั้งสองพระอารามนั้นแต่ก่อนเป็นวัดภายในพระราชวัง ไม่มีพระสงฆ์อยู่ จึงทรงพระกรุณาให้สร้างกุฏิเสนาคนสงฆ์ทั้งสองอารามแล้วโปรดให้นิมนต์พระเทพโมฬีวัดปลับ กับพระสงฆ์อันดับมาอยู่ณวัดท้ายตลาด แล้วโปรดให้พระปลัดสมเด็จพระสังฆราชเป็นพระโพธิวงษาจารย์ โปรดให้พระครูเมธีกร เป็นพระศรีสังฆโพธิ์ ให้นิมนต์พระราชาคณะทั้งสองพระองค์กับพระสงฆ์อันดับ มาจากวัดบางว่าใหญ่ ตั้งมาอยู่ณวัดแจ้ง ให้มีพระสงฆ์ชั้นทั้งสองพระอาราม แต่ครั้งนั้นโปรดให้แจกกฎหมายประกาศ ห้ามมิให้พระสงฆ์ทั้งปวงรับวัดอุปัชฌาย์ของทายก.

๑ ขณะนั้นพระพุฒาจารย์ซึ่งเป็นศิษย์สมเด็จพระสังฆราช ไปเข้าพบพระธรรมราชากรมหมื่นวัดหงษ์ ปรึกษาเห็นด้วยกันว่า วัดนาควัดกลาง มีอุปการโกตกันนัก จะมีพัทธสีมาต่างกันสมควร ๆ จะมีพัทธสีมาแห่งเดียว ร่วมกระทำอุโบสถสังฆกรรมในพัทธสีมาอันเดียวกัน จึงให้พระพุฒาจารย์เป็นผู้ว่า เข้ามาถวายพระพรสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว

ทั้งสองพระองค์ จึงดำรัสให้ประชุมพระราชคณะปฤกษาพร้อมกัน
 ณวัดบางว่าใหญ่ ในสำนักนี้สมเด็จพระสังฆราช ว่าจะควรมิควร
 ประการใด แดพระราชคณะทั้งปวงมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน
 ปฤกษาเห็นพร้อมกันว่าอารามทั้งสองนี้มีคตของคณเป็นเขตร ควรจะมี
 พัทธสีมาต่างกันดี ด้วยมีตัวอย่างมาแต่โบราณ ครึ่งกรุงเก่า
 พระอารามก็ใกล้ ๆ กัน มีอุโบสถผูกพัทธสีมาต่าง ๆ กัน มีมาแต่
 ก่อนเป็นอันมาก ซึ่งจะว่าเป็นพัทธสีมาอันเดียวกันนั้นมิชอบ แดพระ
 ธรรมชิการาชมหามุนีกับพระพุฒาจารย์กัณฑ์ ในที่ชุมนุมพิพากษา ราช
 บุษนนำเอาคำปฤกษาพระราชคณะชนกราบบังคมทูล สมเด็จพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ก็ทรงพระพิโรธแก่พระพุฒาจารย์ว่าเจรจา
 อดรู้ว่าผู้ใหญ่ ดำรัสให้ถอดพระพุฒาจารย์เดี่ยวจากพระราชคณะ
 แดสมเด็จพระสังฆราชจึงตรัสประกาศเรียกว่ามหาอกคิณู มิได้นับ
 ถือถ้อยคำชี้คณอาจารย์ของตน ไปเข้าด้วยพวกวัดหงษ์ ครั้นอยู่มา
 มิได้ช้าจึง พระปลัดจันทร์ เป็นปลัดพระรัตนมุนี แก้วซึ่งตั้งออกมาเป็นพระ
 อาตถกษณนั้น มาฟ้องยกอธิกรณ์พระธรรมชิการาชมหามุนี ในสำนัก
 สมเด็จพระสังฆราช ว่าเดิมพระธรรมชิการาชมหามุนีถวายพระพร
 สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ห้ามมิให้พระสังฆบริวารวัดอุปัชฌาย บดินพระธรรม
 ชิการาชมหามุนีเอาผ้าสำนซึ่งทรงถวายเป็นบริกขารเครื่องยศนั้น ไปขาย
 แก่พระศุภรัตใด ๆ ซื่อไว้เป็นวัตถุแปดคำถึง สมเด็จพระสังฆราชจึงให้
 ราชบุษกรกราบบังคมทูล ทรงพระกรุณาดำรัสให้พระยาพระเสด็จเป็น
 ตระดาการชำระคดี พิจารณาสืบสวนได้ความเป็นสัตย์สมคำฟ้อง ทรง
 พระพิโรธ ดำรัสให้พระสังฆราชพิพากษาโทษพระธรรมชิการาชมหา

มุนี ตงทัณทกรรมให้ชนทรายห้ำร้อยกระตรา แล้วให้ถอดเสี้ยจากที่
ให้ตดตงมาเปนพระธรรมไตรโลก แล้วโปรดให้พระธรรมเจดีย์วัด
ตักเคือนชนเปนพระวันรัตนแทน โปรดให้พระญาณสมโพธิวัดหงษ์
เคือนชนเปนพระธรรมเจดีย์.

๑ ในลำดับนั้น พระปลัดจันวัดนาคมาฟ้องยกอชกรณพระนิกรม
เจ้าอาราม ในสำนักนัสมเด็จพะสังฆราช ว่าพระนิกรมจูบผ้าห่ม
นิมภรรยาพระยามหาอนุภาพ สมเด็จพระสังฆราชให้ราชบุรุษกราบทูล
ทรงพระกรุณาให้พระยาพระเสด็จชำระ พิจารณาได้ความเปนสัตย์
คำรักจะให้ตักเคี้ยน สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังกราบทูลขอ
ไว้ ว่ายังหาถึงคดีวัดไม่ จึงคำรักให้ถอดพระนิกรมเสี้ยจากพระ
ราชาคณะ ให้บัพพานิกรรมเสี้ยจากพระอาราม ไปอาไศรยอยู่
กับพระสุเมฆน้อยณวัดบางยี่เรือใน แล้วทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งมหา
อยู่พุมมาจารย์ซึ่งถอดเสี้ยนนั้น เปนกรรมกิตไปครองอารามวัดนาค โปรด
ให้มหาเรื่องเทพมุนีซึ่งถอดเสี้ยนนั้น เปนพระธรรมโกษาครองอาราม
วัดบางยี่เรือตั้งเก่า แล้วโปรดให้พระอาจารย์เข้าบาเรียนเอกแต่ครั้ง
กรุงเก่า ตงมาแต่หัวเมืองฝ้ายเหนือมาอยู่ณวัดบางยี่เรือไค่นั้น ตั้งให้
เปนพระพุมมาจารย์อยู่ครองอารามนั้น แล้วคำรักให้เด็กกฏหมายซึ่ง
ห้ามมิให้พระสังฆรับวัดอุปัชฌาย์แต่ก่อนนั้นเสี้ย จึงทรงถวายเงินตรา
เปนค่าบิณฑบาตปัจจุบันแก่พระราชาคณะบาเรียนทุก ๆ พระอาราม เปน
นิจกัทรทุก ๆ เคือนมิได้ขาด.

๑ ครนทรงจัดแจงฝ้ายพระพุทธรจักรเสด็จแล้ว จึงโปรดให้พระยา
ราชาเศรษฐีผู้กดับออกไปครองเมืองพุทไธมาศตั้งเก่า แล้วทรงเห็นว่า

เมืองพุทไธมาศเป็นเมืองนำศึกติดกันกับแดนเมืองญวน จึงโปรดให้
พระยาทศภูออกไปช่วยราชการป้องกันเมืองด้วย.

๑ ฝ่ายพระยาบังกิติมาเจ้าเมืองกำแพงkota วิชาว่ากรุงพระมหานคร
ครือยุทธยามัดดินใหม่ ก็คิดขบถแข่งเมืองมิได้มาชนเป็นข้าขอบ
ขัณฑสีมาเหมือนแต่ก่อน พระยาราชเคศรผู้พระยาทศภูก็บอกเข้ามา
กราบทูล จึงดำรัสให้มีตราตอบออกไป ให้พระยาราชเคศรผู้พระยา
ทศภูคิดอ่านจับตัวพระยาบังกิติมาจำส่งเข้ามาณกรุง ฯ พระยาราช
เคศรผู้พระยาทศภูก็ยกกองทัพมาจากเมืองพุทไธมาศ มาณเมืองกำแพง
kota จับตัวพระยาบังกิติมาได้จำส่งเข้ามาถวาย ถมเด็จพระพุทธเจ้า
อยู่หัวทรงส่องพระองค์ จึงดำรัสให้เอาตัวพระยาบังกิติมาไปตัดเท้าซ้าย
แล้วผูกชนแขวนห้อยคี่ะตงมาเบ้องต่า กระทำประจานไว้ที่ป่าช้าวัด
โพธารามนอกพระนครด้านตะวันออกจนถึงแก่ความตาย.

๒ ขณะนั้นเจ้าพระยาพระคลังมีความผิดในราชการ ทรงพระกรุณา
ให้ถอดเสียแล้ว โปรดตั้งให้เป็นพระยาศรีอรรคราชช่วยราชการใน
กรมท่า จึงดำรัสเอาพระยาพิพัฒน์โกษาเดื่อนชนเป็นเจ้าพระยาพระคลัง
แทน ครึ้เอาเจ้าหมื่นด้รพเพรภักดีข้าหลวงเดิมเป็นพระยาพิพัฒน์โกษา.

๓ ฝ่ายข้างกัมพูชประเทศนั้น ทรงพระกรุณาโปรดให้ข้าหลวงถือ
ท้องตราออกไปตั้งพระยาสมราชเขมรมุขมีความชอบ เป็นเจ้าพระยาอภัย
ภูเบศร์ของกรุงกัมพูชา แล้วให้ตั้งเจ้าตั้งองค์ราชบุตรนักพระอุไทยราชา
นั้นเข้ามาณกรุง ฯ เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ตั้งเข้ามาตามรับตั้งแล้ว
ไปตั้งเมืองอยู่ณตำบลอุคงฤาไชย มิได้อยู่ที่เมืองพุทไธเพ็ชร พระ
บาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพระกรุณาโปรดตั้ง

นักพระองค์เองเป็นพระราชบุตรบุญธรรม แต่นักพระองค์มีนพดถึงแก่
 พิราไทย แดพระองค์คือ พระองค์เถา หึงทั้งสองนั้น ส้มเค็จ
 พระอนุชาธิราชกรมพระราชวัง ขยพระราชทานไปเดยงไว้เป็นพระดนม
 อยู่พระราชวังนำ.

๑ ฝ่ายข้างแผ่นดินมดาวประเทศนั้น เจ้าบุญสารพระเจ้าด้านข้างเก่า
 กตบมาแต่เมืองคำเกิดมาณเมืองด้านข้าง จับพระยาสุโกซึ่งอยู่วังเมือง
 นั้นมาเสียแล้วเขาคงอยู่ในเมือง แดท้าวเพยขุนนางซึ่งไม่ยอมเขาคด้วยนั้น
 ก็หนีลงมาณกรุง ฯ กราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทั้งสอง พระองค์ จึงมี
 พระราชดำรัสโปรดให้เจ้านันทเสนราชบุตรนั้น กตบขึ้นไปครองกรุง
 ศรีสัตนาคณหุดดับไป แดเจ้านันทเสนจึงกราบทูลขอพระบางกตบคืน
 ไปด้วย ครั้นขึ้นไปถึงเมืองบมไคชา เจ้าบุญสารผู้บิดาก็ถึงแก่พิราไทย
 แดพระเจ้าด้านข้างใหม่กระทำณานปกิจเสร็จแล้ว ก็บอกตั้งเจ้าอินทร
 เจ้าพรหม แดเจ้าน้องทั้งปวงนั้นลงมาถวายณกรุง ฯ ทรงพระกรุณา
 ให้เดยงไว้.

๑ ในปีชาติจตุศกนั้น ส้มเค็จพระพุทธรเจ้าอยู่หัว ทรงตั้ง
 พระราชบุตร พระราชบุตร พระราชนัดดา ซึ่งยังทรงพระเยาว์อยู่นั้น
 เป็นส้มเค็จพระเจ้าตูกเชอ พระเจ้าหัตถานเชอเจ้าฟ้าทงต้น แดพระราช
 นัดดาเจ้าฟ้าสุพรรณวงษ์นั้น พระราชทานพระนามใหม่ว่าส้มเค็จพระเจ้า
 หัตถานเชอเจ้าฟ้าอโยชัยเบศ นเรศวรมุคิวงษ์ พงษ์อัครราชกุมาร.

๑ แต่ครั้งเมื่อปีฉลูตรีศกนั้น ฝ่ายข้างแผ่นดินญุกามประเทศ พระ
 เจ้าจิงกูจามผู้เสวยราชสมบัติณกรุงรัตนบุรีอังวะ ยกกองทัพขึ้นไป

หมัดการพระดีหัดอเนอเมืององวะชนไปทางโกตห้าคน ขณะนั้นมิ่ง
 หม่องเป็นราชบุตรพระเจ้ามิ่งตอกผู้เป็นตุงพระเจ้าจิงกุกา บวชเป็น
 ดำมเนรอยู่ ตั้งช่องส้มผู้คนได้พรรคพวกเป็นอันมาก จึงตั้ง
 ออกคิดการขบถเข้าปล้นชิงเอาเมืององวะได้ มิ่งหม่องจึงให้ไปเชิญ
 อาวทั้งสาม คือคคองปดุง คคองปคาน คคองแปงคแต มาพร้อม
 กันแล้ว มอบราชสมบัติให้อาวทั้งสามมิได้รับ ยอมให้มิ่งหม่องเป็น
 เจ้าแผ่นดิน มิ่งหม่องก็ได้ครองราชสมบัติเป็นพระเจ้าองวะ จึงไป
 ขอบุตรีอแซหุ่อกมาเป็นพระมเหสี แดพวกข้าไทยมิ่งหม่องนั้นเป็นคน
 หยาบช้า เทียวชมเหิงขุนนางแต่อาณาประชาราษฎร์ได้ความเดือดร้อน
 อแซหุ่อกจึงคิดการขบถ พอเพดาเห็นมิ่งหม่องด้วยอาหารอยู่ อแซ
 หุ่อกก็พาพรรคพวกเข้าไปในพระราชวัง จับตัวมิ่งหม่องประหารชีวิต
 เสีย แดมิ่งหม่องอยู่ในราชสมบัติได้เจ็ดวันก็ถึงพิราลัย อแซหุ่อก
 ษณเมืองอยู่โตคนหนึ่ง จึงคคองปดุง คคองปคาน คคองแปงคแต
 ทั้งสาม กับขุนนางทั้งปวงพร้อมกันยกพลทหารเข้าปล้นเอาพระราชวัง
 ได้ จับตัวอแซหุ่อกได้ ให้ฆ่าเสีย ขุนนางทั้งปวงจึงเชิญคคอง
 ปดุงขึ้นด้วยราชสมบัติณเมืององวะ พระเจ้าปดุงจึงตั้งคคองอินแชะ
 ราชบุตรผู้ใหญ่เป็นมหาอุปราช แดให้มหาศีตวอำมาตย์ กับจอก
 คตุงไม้ เป็นนายทัพเรือ ๕๐ ตำ คน ๒๐๐๐ ยกขึ้นไปจับพระเจ้า
 จิงกุกาซึ่งขึ้นไปไหว้พระดีหัดอ ได้ความกับทั้งบุตรภรรยาแต่ขุนนาง
 ทั้งปวง พระเจ้าปดุงให้เอาตัวพระเจ้าจิงกุกาไปถ่วงน้ำเสียถึงแก่ความ
 ตาย บุตรภรรยาขุนนางพรรคพวกนั้นให้ประหารชีวิตเสียสิ้น แด
 จิงกุกาอยู่ในราชสมบัติหกปีเศษ.

๑ ในปีชาตนั้นฝ่ายข้างแผ่นดินเมืองญวน องไ่เซินเจ้าเมืองกุยเยิน ยกกองทัพมาตีเมืองไซ่ง่อน องเชียงสือเจ้าเมืองยกพดทหารออกต่อรบต้านทานมิได้ ก็แตกฉานพ่ายหนีทั้งเมืองเสีย พานบุตรภรรยา แดขุนนางสั้มคพรรคพวกตงเรือฉันทันมาทางทะเล ชนอาไ้รยอยู่ณ เกาะโตคหน้าเมืองพุทโธมาศ ครั้นพระยาราชาศรีสุริยราชที่ ๑ พระยาทศภูไทแจ่ง จึงแต่งคนไปเจรจาเกลี้ยกล่อมไตศของเชียงสือกับทงสั้มคพรรคพวกมาตั้ง แล้วบอกตั้งเข้ามาถวายณกรุง ฯ ทรงพระกรุณาให้เลี้ยงไว้ โปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ตำบลคอกกระบือ.

๑ ฝ่ายองไ่เซินครั้นตีเมืองไซ่ง่อนได้แล้ว จึงให้้องตงเวียงน้องชายกตางอยู่รักษาเมืองไซ่ง่อน แล้วให้้องตงเวียงน้องชายน้อยไปเปนเจ้าเมืองเว้ ไ้ของไ่เซินก็เลิกกองทัพกลับไปเมืองกุยเยิน.

๑ ครั้นถึงปีเถาะเบญจศกคักราช ๑๑๔๕ ปี ฝ่ายข้างภุกามประเทศ พม่าคนหนงของะพุง มีพรรคพวกประมาณ ๓๐๐ คิดขบถยกเข้าปล้นเมืองอังวะ พระเจ้าปดุงให้ขุนนางคุมทหารออกต่อรบ ก็แตกฉานพ่ายหนี พดข้าหตวงคิดตามจับตัวะพุงกับพรรคพวกได้ พระเจ้าปดุงให้ฆ่าเสียทั้งตั้ง ในปีเถาะนั้นพระเจ้าปดุงให้สร้างเมืองใหม่ที่ตำบลบ้านทองกา อยู่ทิศตะวันตกไกลเมืองอังวะทางด้ามร้อยเส้น ครั้นการเมืองสำเร็จแล้ว จึงให้นามเมืองอมรบรุ พระเจ้าปดุงยกไปจากเมืองอังวะไปอยู่ณเมืองใหม่นั้น ตั้งเปนมืองหตวง แล้วจัดแจงกองทัพยกไปตีเมืองธัญวดี คือเมืองยะไซ้ แต่งให้เอกกะบัตหุุ่นถือพลตีพันเปนทัพหน้า ให้คางจักกูราชบุตรที่ถือพลหั้นหนึ่งเปนม้าทัพบก ยกไปทางหนึ่ง แล้วให้แมงคองหุุ่นถือพลตีพันเปนทัพหน้า

ให้ตั้งแควงามะราชบุตรที่ตามถือพดหมันหนึ่งเป็นแม่ทัพบก ยกไปทาง
 หนึ่ง แล้วให้ศรีภักดิ์หนึ่ง แยกแวงเคชะหนึ่ง แยกกระเรจอไม่
 หนึ่ง ถือพดหมันเป็นทัพหน้า ให้อินแชะมหาอุปราชถือพดหมันหกพัน
 เป็นแม่ทัพ ยกไปทางหนึ่ง เป็นตามทัพไปตั้งเมืองธัญวดี แต่ทัพ
 เรือนหนึ่ง ให้มหาจอกแทงตตะยาเป็นแม่ทัพ กับแยกจอกกาหนึ่ง แยก
 สุ่มหนึ่ง ถือพดหมัน เรือรบเรือทะเลสำร้อยตำ ยกไปทาง
 ทะเล แยกกองทัพบกทัพเรือหนึ่ง ยกไปตั้งหัวเมืองชั้นยะไข่รายทาง
 ได้เป็นหลายเมือง แล้วยกไปบรรจบพร้อมกันเข้าตั้งเมืองธัญวดี ซึ่ง
 เป็นเมืองหาดวงยะไข่ พระเจ้ายะไข่ให้พัดทหารออกต้อนรับผู้มี
 มาได้ ทัพพม่าก็เข้าหักเอาเมืองได้ จับได้ตัวพระเจ้ายะไข่ แด
 ชุณนางไพร่พดครอบครว้ประมาณห้าหมื่นเศษ กวาดเอามาเมืองอมรบุรี
 แล้วตั้งจอกชะคุมพดพม่าหมันหนึ่ง ให้อยู่รักษาเมืองธัญวดี แด
 พระเจ้ายะไข่นั้น พระเจ้าปดุงให้เลี้ยงไว้ บัวยดงก็ถึงแก่ความตาย.

๑ ในปีเถาะเบญจศกนั้น ฝ่ายข้างพระมหานครศรีอยุธยาเกิดขบถ
 อ้ายบัณฑิตสองคนมาจากเมืองนครนายก อวดตัวว่ามีความรู้วิชาการ
 ต้องหนหายตัวได้ คบคิดกับชุณนางเป็นหลายคน มีพระยาอภัย
 รัตนฤทธิเป็นต้น กับทั้งหญิงพวกวิเสทปากบาตรพระราชวังหน้า ครั้น
 ถึงณวัน ๒๕ ค่ำ เวลาเช้า พวกหญิงวิเสทวังหน้าชนกระบุงใส่เข้า
 ทรงบาตรเข้าไปทางประตูคินวังหน้า เชียงผู้เป็นนายวิเสทปากบาตร
 พาอ้ายบัณฑิตทั้งสองคนนั่งผ้าห่มผ้าอย่างผู้หญิง ถือดาบซ่อนในผ้าห่ม
 ปลดอมเข้าไปในวังหน้า แล้วขึ้นไปแอบอยู่สองข้างพระทวารพระราช
 มณเฑียรทางที่จะเสด็จลงมาทรงบาตร คอยจะทำร้ายสมเด็จพระอนุชา

ธิราชกรมพระราชวังบวร ด้วยเดชพระบารมี เพลาฉันทหาเสด็จ
 ลงทรงบาตรทางพระทวารมูชนันไม์ เทพยดาตพระไทยให้ทรงพระราช
 ดำริให้ลงมาเฝ้าณพระราชวังหลวง ก็เสด็จออกทางพระทวารมู
 ช้างนำแล้ว เสด็จลงมายังพระราชวังหลวงแต่เพลาเช้าก่อนทรงบาตร
 อ้ายชบถบันทึกทั้งสองหาได้ โอกาสที่จะทำร้ายไม์ พอนางพนักงาน
 เฝ้าที่มาพบเข้าก็ตกใจ จึงร้องอ้ออิงลงมาว่าผู้ชายต้องคนถือดาบขึ้น
 มาอยู่ที่พระทวารมูที่ อ้ายบันทึกทั้งสองก็ได้นางเฝ้าที่นั้นลงมา ขณะ
 นั้นพอขุนหมื่นกรมวงคนหนึ่ง คุมไพร่เข้าไปก่อถนนในพระราชวัง อ้าย
 ชบถบันทึกก็เอาดาบฟันขุนหมื่นผู้นั้นที่ศีรษะขาดล้มตายอยู่กับที่ พวก
 เจ้าจอมต่างในแต่จำไซดนั้นก็ตกใจร้องอ้ออิง จึงออกมาบอกข้าราชการ
 ข้างหน้า ข้าราชการข้างหน้าที่ปวงก็เข้าไปในพระราชวัง ได้ล้อม
 จับอ้ายชบถบันทึกทั้งสอง บ้างเอาไม้พัดองแต่อิฐทุบตีทั้งขว้างเป็น
 อดหม่าน บ้างก็วิ่งลงมายังพระราชวังหลวง กราบทูลเหตุให้ทราบ
 พอเสด็จเข้าเฝ้าอยู่ในห้องพระโรง ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสอง
 พระองค์ได้ทรงทราบ จึงดำรัสให้ข้าราชการทั้งปวงแต่ตำรวจทั้งพระ
 ราชวังหลวงวังหน้า เร่งขึ้นไปจับอ้ายชบถ ช่วยกันทุบตีล้มจับตัว
 ได้มัดไว้แล้วจำครบคบบัดไม้เขียนถาม ให้การชัดพวกเพื่อนซึ่งร่วม
 คิดชบถด้วยกันเป็นอันมาก ถูกข้าราชการทั้งวังหลวงวังหน้าเป็นหลาย
 คน มีพระยาอภัยรณฤทธิ์เป็นต้น กับทั้งพวกหญิงวิเด่ทปากบาตร
 วังหน้า ทั้งนายทงไพร่ มีพระราชมัณฑุรให้เขียนด้อมกับอ้ายบันทึก
 รับเป็นสัตย์ คำรัสให้ประหารชีวิตอ้ายบันทึกชบถสองคนกับพวก
 เพื่อนชายหญิงทั้งสิ้น.

๑ ครั้นณวันศุกร์เดือนห้าแรมเก้าค่ำ เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ผู้ครอง
กรุงกัมพูชา ให้พระยาพระเชษฐาธิราชเจ้าพระขรรค์ไชยศรีแต่ครั้งพระ
เจ้าประทุมสุริยวงษ์เข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย ในวันนั้นบังเกิดพายุใหญ่
ฝนตก อดน้ำบาดตงค่าตาตุงชุนใน.

๑ ในปีเถาะเบญจศกนั้น ทรงพระกรุณาดำรัสให้พระยานครสวรรค์ยก
กองทัพออกไปณกรุงกัมพูชา ให้เกณฑ์เอากองทัพเขมรเข้าบรรจบด้วยยก
ไปรบญวนที่เมืองไซ่ง่อนคืนให้องเชียงสือ ซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ
สมภาร พระยานครสวรรค์กราบถวายบังคมลาขากกองทัพออกไปณกรุง
กัมพูชาตามพระราชกำหนด.

๑ ครั้นถึงวันศุกร์เดือนสิบเอ็ดแรมสิบสี่ค่ำ เกิดพายุใหญ่พัดเข้า
เรือนในพระนครทำลาย แต่ใบเสมากำแพงก็หักพังตงเป็นอันมาก.

๑ ในปีเถาะนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ดำรัส
ให้จับการก่อกำเริบทั้งพระราชวังหัดวงวังหน้า แล้วให้สถาปนาพระราช
มณเฑียรทั้งข้างหน้าข้างใน ดำริเจบริบูรณ์.

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรงพระกรุณาให้สถาปนาพระ
อารามชั้นภายในพระราชวัง พร้อมทั้งอุโบสถพระเจดีย์วิหาร แต่
ศาลารายเป็นหลายหลัง แล้วให้ขุดสระน้ำทำหอไตรลงในสระ ใต้
คู่พระไตรปิฎก แล้วโปรดให้พระอาดักษณ์แก้วเป็นพระยาธรรมปโรหิต
จางวางราชบัณฑิตยสถาน ตั้งพระอาดักษณ์ชั้นใหม่ แล้วให้หัดวงอนุชิต
พิทักษ์เป็นพระยาพจนานิพนธ์ ช่วยราชการในกรมราชบัณฑิตยสถาน แล้ว
ให้ราชบัณฑิตยสถานตั้งปวงบรรดาที่เป็นอาจารย์นั้น บอกพระไตรปิฎกพระ
ดั่งซึ่งตามเนรมิตเป็นอันมากบนหอไตร ๆ นั้นให้นามว่าหอพระมณเฑียรธรรม

อนึ่งให้อัญเชิญรูปพระเทพบิดร คือสมเด็จพระเจ้ารามาชิตู๋ทอง ซึ่ง
เป็นปฐมกระษัตริย์สร้างกรุงเก่า มาแปลงเป็นพระพุทธรูปหุ้มเงินปิด
ทอง แล้วประดิษฐานไว้ในพระวิหารนั้น ให้นำมาห่อพระเทพบิดร
แต่การพระอารามนั้นยังมีได้สำเร็จ.

๑ ฝ่ายสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ก็ทรงปฏิสังขรณ์
วัดศักดิ์ ให้กระทำพระอุโบสถ พระวิหารการเปรียญ แดพระ
มณฑปขึ้นใหม่ แล้วก่อพระเจดีย์บรมจุพระบรมธาตุไว้ภายในพระ
มณฑป ก่อพระรเบียงล้อมรอบ แดสร้างกุฎีเสนาศนฝากระดาน
ถวายพระสงฆ์ แต่ให้ก่อตึกสามหลังถวายพระวันรัตน์ผู้เป็นเจ้าของ
อาราม ให้ก่อกำแพงแก้วล้อมรอบพระอาราม แล้วตั้งนามใหม่ว่าวัด
นิพพานาราม.

๑ ในบั้นเจ้าจอมทองตั้งอยู่ในพระราชวังหลวง เป็นบุตรวังหลวง
อินทรโกษา คบคิดกับหม่อมมยุญศรีพระพี่เลี้ยงสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ
เจ้าฟ้าอภัยธิเบศ แต่แทนข้าหลวงดำหนักใหญ่ ให้แทนเป็นผู้ไปหา
หม่อมทำเสน่ห์ให้สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวโปรดปรานจงมาก แด
เห็นด้วยกับทั้งมารดาแต่ทว่าคนหนึ่ง ทาษาในเรือนมาฟ้องแก่เจ้าชรั
นายท้าวนางผู้ใหญ่ ๆ นำเอาข้อความขึ้นกราบทูล จึงดำรัสสั่งให้
พิจารณาได้ความเป็นลัศย์ มีพระราชโองการครั้นสั่งให้เอาตัวเจ้าจอม
ทองดี กับพรรคพวกตั้งคน แดหม่อมคนหนึ่ง ไปประหารชีวิตโดย
ณวัดคเคียนทุ่งต้น.

๑ ฝ่ายกองทัพพระยานครสวรรค์ แดท้าวพระยาข้าทูลต่อองค์พระ
บาทเป็นหลายนาย ยกออกไปถึงกรุงกัมพูชาแล้ว เถนที่เอาของ

ทัพเขมรเข้าบรรจบ ยกทัพเรือลงไปณเมืองญวน แดงคิงเวียงเจ้าเมืองไซ่ง่อนได้แจ้งว่ากองทัพไทยยกดวงแดนลงมา จึงเกณฑ์ทัพเรือให้ขุนนางเมืองไซ่ง่อนยกทัพเรือขึ้นมาต่อรบป้องกันเมืองดักแดก ซึ่งเป็นเมืองขึ้น ได้รับความทัพไทยเป็นสาบมารถ พระยานครสวรรค์มีมือเข้มแข็ง ยกทัพเรือเข้าตีทัพญวนแตกพ่ายไปเป็นหลายครั้ง ได้เรือแดไฟว์พลญวนเครื่องสำตราวุธปืนใหญ่น้อยเป็นอันมาก แล้วส่งคืนลงไปให้แก่แม่ทัพญวน แดพระยาพิชิตณรงค์ กับข้าหลวงมีชื่อเป็นหลายนาย เห็นพระยานครสวรรค์กระทำผิดคิดการขบถจะไปเข้าด้วยข้าศึก จึงบอกกล่าวโทษเข้ามาณกรุง ฯ กราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ได้ทรงทราบในหนังสือบอกที่ทรงพระพิโรธ ดำรัสให้ข้าหลวงถือท้องตราออกไปให้หากองทัพพระยานครสวรรค์กลับคืนเข้ามาณกรุง ฯ ทรงพระกรุณาให้เสนาบดีพิจารณาได้ส่วนได้เคียง ได้ความจริงตามหนังสือบอกกล่าวโทษ จึงดำรัสให้เอาตัวพระยานครสวรรค์ กับขุนนางพรรคพวกสืบสองนาย ซึ่งร่วมคิดด้วยกันนั้น ไปประหารชีวิตโดยณป่าช้าวัดโพธารามนอกพระนครข้างทิศตะวันออก แล้วให้เอาศีรษะเย็บประจานไว้ทั้งสี่.

๑ ตุลาคม ๑๑๔๖ ปีมะโรงฉศก ถึงณเดือนหก ส้มเด็จพระพุทธเจ้าหลวง มีพระราชดำรัสให้สมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์เป็นแม่ทัพ ถือพลทหาร ๕๐๐๐ ยกกองทัพเรือออกไปตีเมืองไซ่ง่อนคืนให้องเชียงสื่อให้จงได้ ให้เอาตัวองเชียงสื่อไปในกองทัพด้วย.

๑ ครั้นถึงวันได้ศฤงคารมงคลฤกษ์ จึงส่งเจ้าพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ แด่ท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวงก็ถวายบังคมดา ยกกองทัพเรือออกไปทางทะเลถึงเมืองพุทไธมาศ จึงเกณฑ์เอากองทัพพระยาราชาเศรษฐี พระยาทัตฐาเมืองพุทไธมาศเข้าบรรจบทัพยกไปด้วย ไปตั้งค่ายอยู่อ่าวมนาวริมแม่น้ำแดนเมืองลี้กแดกเป็นหลายค่าย แล้วให้อั้งเชียงล้อแต่งขุนนางญวน กับไทยข้าหลวงไปเกลี้ยกล่อมพวกญวนอาณาประชาราษฎร์ในแคว้นแคว้นเมืองลี้กแดก เมืองด่งไห้ เมืองลี้ม่าก่อ ทั้งสามเมืองมาเข้าด้วยกันเป็นอันมาก.

๑ ฝ่ายองค์เวียงเจ้าเมืองไซ่ง่อน ได้แจ้งว่ากองทัพไทยยกทัพใหญ่ออกมามากกว่าครั้งก่อน จึงแต่งขุนนางญวนเป็นแม่ทัพเรือ ขึ้นมาตั้งอยู่ณเมืองลี้กแดก ด้วยยกมาต่อรบกับทัพเรือกรุงเทพมหานคร ได้รบกันเป็นหลายครั้งยังไม่แพ้ชนะกัน.

๑ ครั้นเวลาวันหนึ่ง ทัพเรือฝ่ายไทยยกลงไปรบทัพเรือญวน แล้วถอยขึ้นมาเอาค้ำคะเรือรบเข้าจอดอยู่หน้าค่าย ทัพเรือญวนก็เข้าค่าย ทั้งเครื่องดำตราวชิบใหญ่ย่อยไว้ในเรือ ด้วยมีความประมาทมิได้ระวังข้าศึก ครั้นเวลาเช้าทัพเรือญวนยกตามขึ้นมาถึงหน้าค่าย ยิ่งปืนรดมขึ้นมาทำตายค่าย ต้องไทยในค่ายตายเป็นหลายคน แด่พดทหารไทยเดี่ยที่ จะตงเรือออกต่อรบมีทหนักทั้งค่ายเดี่ย แดกหันเป็นอดหม่าน นายทัพนายกองจะกดไว้ มีอยู่ ก็พากันแตกหนีมาทางต้น ครั้นนั้นเป็นเทศกาลเดือนสิบสองหน้า ๆ นองไปทั้งทุ่ง พดทัพไทยได้ความดำบาก ตยหน้าทุกเพียงอกบ้างเพียงเอบ้างหนีข้าศึกมา แดกกรมหลวงเทพหริรักษ์นั้น ข้าในกรมจับได้กระเบื้องคัวหนึ่งมาให้ทรงดูหน้ามา พากันแตกหนีมาเข้า

แดนกรุงกัมพูชาทั้งสี่ กงทัพนวนได้ ไชยธานีมิได้ คัดตาม เก็บ
ได้เรอรบแต่เครื่องศาสตราวุธปืนใหญ่ห้อยไปทั้งสี่ แต่จับได้ผู้คนซึ่งหนีมา
มีทนนไปไต่บาง แล้วเด็กทพกลับไปเมืองไซ่ง่อน แดกกองทัพ
กรมหลวงเทพหริรักษ์ของเขยงตั้งก็มาหยุดพักพลอยู่ณเมืองกัมพูชาแล้ว
บอกขอราชการซึ่งเสียดแก่ข้าศึกเข้ามาณกรุง ฯ กราบทูลพระกรุณา
ให้ทราบ.

๑ ฝ่ายข้างกรุงเทพมหานคร สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสอง
พระองค์ ดำรัสให้ซุกหีบศพเจ้าตากขึ้นตั้งไว้ณเมรุวัดบางยี่เรือใต้ ให้มี
การมหรสพแต่พระราชทานพระสังฆมัตถกุศล เสด็จพระราชดำเนินไป
พระราชทานเพลิง ทั้งสองพระองค์.

๑ ขณะนั้นพวกเจ้าจอมข้างใน ทั้งพระราชวังหลวงวังหน้า ซึ่ง
เป็นข้าราชการครึ่งแผ่นดินเจ้าตาก คิดถึงพระคุณชวนกันร้องให้ สมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ทรงพระพิโรธ ดำรัสให้ตั้งพระราช
อาชญา โบายहतงทั้งสี่.

๑ ในปีมโรงฉศกนั้น ทรงพระกรุณาให้สถาปนาพระมหาปราสาทใน
พระราชวังหลวง แดการปราสาทนั้นยังมีได้สำเร็จ ครั้นนั้นคตองซุก
ปากดัดนกกวางออก แดหน้าตาดุเดือดแรงเค็มจนมาถึงพระนคร ครั้น
ถึงวันศุกร์เดือนสามขึ้นสิบเอ็ดค่ำ จึงสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสอง
พระองค์ กับทั้งกรมพระราชวังหลัง แดเจ้าต่างกรมทั้งปวงพร้อมกัน
เสด็จโดยทางชลมารคลงไปเปิดคลองปากดัด ดำรัสให้เกณฑ์ข้าราชการ
ชนมุดดินแตรอิฐหักถมทำนบกั้นน้ำ แล้วให้เกณฑ์กันชนไปร้อยอิฐ
กำแพงกรุงเก่า บรรทุกเรือตงมาถมทำนบกั้นสูงเสมอนฝั่ง แดหน้าเค็ม

จะไห้^๕ชนมาทางคตองปากต^๕นหมได้ ไ้^๕ไ้^๕ไปแต่ทางแม่น้ำใหญ่เป็น
ทาง^๕อ้อม ก็^๕มี^๕ผู้^๕เค^๕ม^๕ชน^๕มา^๕ถึง^๕พระ^๕นคร ราช^๕ฏ^๕ร^๕ท^๕ง^๕ห^๕ต^๕ย^๕ไ้^๕รับ^๕พระ^๕ราช
ท^๕าน^๕นำ^๕จ^๕ัด^๕เป็น^๕ศ^๕ู^๕ข^๕ท^๕ง^๕ด^๕น.

๑ คร^๕น^๕ถึง^๕ณ^๕ว^๕ัน^๕ศ^๕ุ^๕กร^๕เด^๕ื่อ^๕น^๕ส^๕ำ^๕ม^๕ร^๕ม^๕ด^๕ิบ^๕ค^๕ำ หน^๕ึ่ง^๕ด^๕ื่^๕บ^๕อ^๕ก^๕ข^๕้อ^๕ราช^๕การ
ท^๕พิ^๕ก^๕ร^๕ม^๕ห^๕ด^๕ว^๕ง^๕เท^๕พ^๕ห^๕ริ^๕ร^๕ัก^๕ษ^๕จ^๕ึง^๕เข้า^๕มา^๕ถึง^๕พระ^๕นคร ด^๕ั^๕ม^๕ุ^๕หน^๕าย^๕ก^๕นำ^๕ชน^๕กร^๕ว^๕ม
บ^๕ัง^๕ค^๕ม^๕ท^๕ุ^๕ด^๕พระ^๕กร^๕ุ^๕ณา^๕ให้^๕ท^๕ร^๕า^๕บ ด^๕ั^๕ม^๕เค^๕็^๕จ^๕พระ^๕พุ^๕ท^๕จ^๕ำ^๕อยู่^๕ห^๕ิว^๕ท^๕ง^๕ด^๕อง^๕พระ^๕อง^๕ค^๕
ก^๕็^๕ท^๕ร^๕ง^๕พระ^๕พิ^๕โร^๕ช ค^๕ำ^๕ร^๕ค^๕ี^๕ให้^๕มี^๕ท^๕ร^๕า^๕ห^๕าก^๕อง^๕ท^๕พิ^๕ก^๕ด^๕ิบ^๕เข้า^๕มา^๕พระ^๕นคร แ^๕ด^๕
ด^๕ง^๕พระ^๕ราช^๕อา^๕ช^๕ญา^๕จ^๕ำ^๕ด^๕ั^๕ม^๕เค^๕็^๕จ^๕พระ^๕เจ^๕ำ^๕ห^๕ิต^๕าน^๕เช^๕อ เจ^๕ำ^๕ฟ^๕ำ^๕ก^๕ร^๕ม^๕ห^๕ด^๕ว^๕ง^๕เท^๕พ
ห^๕ริ^๕ร^๕ัก^๕ษ แ^๕ด^๕ท^๕ำ^๕ว^๕พระ^๕ยา^๕ช^๕ำ^๕ราช^๕การ^๕ผู้^๕ใหญ่ ซ^๕ึง^๕เด^๕็^๕ย^๕ท^๕พิ^๕ก^๕บ^๕ท^๕ง^๕เร^๕ือ^๕ร^๕บ
เร^๕ือ^๕ด^๕ำ^๕เด^๕ย^๕ง^๕แ^๕ด^๕เค^๕ร^๕ื่อง^๕ด^๕ำ^๕ตรา^๕ว^๕ุ^๕ช^๕บ^๕ี^๕น^๕ใหญ่^๕น^๕้อย^๕แ^๕ก^๕ข^๕ำ^๕ค^๕ั^๕ก^๕น^๕น.

๑ คร^๕น^๕น^๕า^๕น^๕มา^๕จ^๕ึง^๕ด^๕ั^๕ม^๕เค^๕็^๕จ^๕พระ^๕เจ^๕ำ^๕พ^๕น^๕าง^๕เช^๕อ^๕ท^๕ง^๕ด^๕อง^๕พระ^๕อง^๕ค^๕ กร^๕า^๕บ^๕ท^๕ุ^๕
ข^๕อ^๕พระ^๕ราช^๕ท^๕าน^๕โท^๕ษ จ^๕ึง^๕ท^๕ร^๕ง^๕พระ^๕กร^๕ุ^๕ณา^๕ไป^๕ร^๕ด^๕ให้^๕ก^๕ร^๕ม^๕ห^๕ด^๕ว^๕ง^๕เท^๕พ^๕ห^๕ริ^๕ร^๕ัก^๕ษ
ก^๕ับ^๕ท^๕ง^๕ท^๕ำ^๕ว^๕พระ^๕ยา^๕ช^๕ำ^๕ราช^๕การ ซ^๕ึง^๕รับ^๕พระ^๕ราช^๕อา^๕ช^๕ญา^๕อยู่^๕ใน^๕เว^๕ร^๕จ^๕ำ^๕น^๕ัน
พ^๕ัน^๕โท^๕ษ^๕ด^๕ว^๕ย^๕ก^๕ัน^๕ด^๕น.

๑ อ^๕น^๕ึง^๕การ^๕พระ^๕ม^๕หา^๕ป^๕รา^๕ศ^๕ำ^๕ท^๕น^๕น^๕ ย^๕ก^๕เค^๕ร^๕ื่อง^๕บ^๕น^๕ด^๕ำ^๕เร^๕็^๕จ^๕บ^๕ริ^๕บ^๕ร^๕ณ^๕์ ด^๕ง^๕ร^๕ัก
บ^๕ี^๕ด^๕ท^๕อง^๕แ^๕ด^๕ว^๕ ถึง^๕ณ^๕ว^๕ัน^๕ศ^๕ุ^๕กร^๕เด^๕ื่อ^๕น^๕ส^๕ำ^๕ม^๕ร^๕ม^๕ด^๕ิบ^๕ค^๕ำ^๕เพ^๕ด^๕า^๕เข้า^๕ด^๕อง^๕โม^๕ง^๕ด^๕ี^๕บ^๕าด^๕ได้
อ^๕ุ^๕ค^๕ม^๕ฤ^๕ก^๕ษ^๕ ให้^๕ย^๕ก^๕ย^๕อ^๕ด^๕เอ^๕ก^๕พระ^๕ม^๕หา^๕ป^๕รา^๕ศ^๕ำ^๕ท^๕ ข^๕ำ^๕ง^๕ค^๕ัน^๕มี^๕พ^๕ร^๕ห^๕ม^๕ภ^๕ัก^๕ค^๕ร์
แ^๕ด^๕ว^๕บ^๕ั^๕ก^๕พ^๕ุ่ม^๕เข้า^๕บ^๕ิ^๕ณ^๕์^๕บ^๕น^๕ป^๕ด^๕าย^๕ย^๕อ^๕ด^๕ด้วย พระ^๕ราช^๕ท^๕าน^๕น^๕า^๕ม^๕ว^๕ำ^๕พระ^๕ท^๕น^๕ง^๕
ค^๕ุ^๕ด^๕ิ^๕ค^๕ม^๕หา^๕ป^๕รา^๕ศ^๕ำ^๕ท.

๑ คร^๕น^๕ถึง^๕ณ^๕ว^๕ัน^๕จ^๕น^๕ท^๕ร^๕เด^๕ื่อ^๕น^๕ส^๕ำ^๕ม^๕ร^๕ม^๕ด^๕ิบ^๕ค^๕ำ ท^๕ร^๕ง^๕พระ^๕กร^๕ุ^๕ณา^๕ให้^๕อ^๕ญ^๕เช^๕ิญ
พระ^๕พุ^๕ท^๕ช^๕ป^๕ฎ^๕ิ^๕มา^๕กร^๕แ^๕ก^๕ว^๕ม^๕ร^๕ก^๕ฎ^๕จาก^๕โร^๕ง^๕ใ^๕ว^๕ัง^๕เก^๕ำ^๕ฟ^๕ำ^๕ก^๕ด^๕ว^๕ัน^๕ค^๕ ด^๕ง^๕ท^๕ร^๕ง^๕เร^๕ือ
พระ^๕ท^๕น^๕ง^๕ก^๕ิง มี^๕เร^๕ือ^๕แ^๕ห^๕่^๕เป็น^๕ข^๕บ^๕ว^๕น^๕ข^๕ำ^๕ม^๕ฟ^๕ำ^๕ก^๕มา^๕เข้า^๕พระ^๕ราช^๕ว^๕ัง อ^๕ญ^๕เช^๕ิญ

เข้าประดิษฐานในพระอุโบสถพระอารามใหม่ แล้วให้นิมนต์พระสงฆ์
 ราชาคณะประชุมกระทำสังฆกรรมสวดผูกพัทธสีมาในวันนั้น แดการ
 พระอารามนั้นสำเร็จบริบูรณ์แล้ว จึงทรงตั้งนามว่าวัดพระศรีรัตน
 ศาลาศาราม.

๑ ตุลาคม ๑๑๔๗ ปีมะเส็งดับคคก สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้า
 กรมหลวงชินวราลงกรณ ทรงพระประชวรพระโรคมารทนต์ ถึง
 ฅวันจันทร์เดือนแปดทศกัศฐาสาขณดับสองค่ำ ก็ดับบุญสิ้นพระชนม์
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงส่งพระองค์ เสด็จพระราชดำเนินไปส่งหน้า
 พระศพแล้วใส่พระโกศชู โปรดให้ปลุกพระเมรุที่วัดแจ้งในวังเก่า แล้ว
 ให้เชิญพระโกศชูขึ้นพระยานุมาศแห่เป็นขบวนมาเข้าพระเมรุ ให้มีการ
 มหกรรมสามวัน นิมนต์พระสงฆ์ตั้งปีกรรม ทรงถวายไตรจีวรบริกขาร
 ไทยทานต่าง ๆ แล้วพระราชทานเพลิง.

๑ ในมื่อเส็งดับคคกนั้น ทรงพระกรุณาให้ตั้งกองศึกเลขไพร่หลวง
 สมกำลังแต่เดขหัวเมืองทั้งเดิมทั้งชนคักหัดงมือทงต้น แล้วให้เกณฑ์
 เดขหัวเมืองชนทงไทยดาวเขมรทงปวง กับทงเดขไพร่หลวงสมกำลัง
 เกณฑ์ทำอิฐจะก่อกำแพงสร้างพระนครใหม่ ให้รอบล้อมวิไชเยนทร์
 แต่กำแพงเมืองเก่าฟากตะวันออกเดี่ย ขยายพระนครให้กว้างออกไป
 กว่าเก่า แล้วเกณฑ์เดขดาวเขมรหัวเมืองให้ขุดคลองคูพระนครด้าน
 ตะวันออก ตั้งแต่วัดเชิงเตนชนมาถึงวัดศกแกไปถึงวัดบางตาภู ออก
 บรรจบแม่น้ำทงสองข้าง แต่วัดศกแกนั้นพระราชทานนามใหม่ว่าวัด
 ศระเกษ แล้วให้มีตราให้หาท้าวพระยาพระหัวเมืองทงปวงเข้ามาเฝ้า
 พร้อมกัน แล้วเกณฑ์นาทข้าราชการในกรุง ๆ ทงพระราชวังหลวง

วังนำวังหลังแต่หัวเมืองทั้งปวง ชุกรากก่อกำแพงพระนครทั้งด้านแม่น้ำ
 แด่ด้านในคดองบรรจบกันโดยรอบ ให้ก่อเชิงเทินแต่บ่อมทำประตู
 ใหญ่่น้อยเปนนันมากรอบพระนคร แล้วชุกคดองหลุดออกจากคดอง
 คุเมืองเดิมสองคดอง ไปออกบรรจบคดองคูใหม่นอกเมือง ให้ทำ
 ด้พานข้างแฉ่งพานน้อยข้ามคดองภายในพระนครเป็นหลายตำบล แล้ว
 ให้ชุกคดองใหญ่เหนือวัดสระเกษ พระราชทานนามว่าคดองมหานาค
 ไว้เป็นที่สำหรับประชาชนชาวพระนคร ดงเรือไปประชุมกันเล่นเพลง
 เล่นศักรวาทศกาดหน้าเหมือนครั้งกรุงเก่า แล้วสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 ทรงตั้งพระองค์ เสด็จพระราชดำเนินไปจะให้ก่อด้พานข้างข้ามคดอง
 คุเมือง ที่เหนือคดองมหานาคนั้น.

๑ จึงพระพิมลธรรมวัดโพธาราม ออกไปถวายพระพรห้ามว่า ซึ่ง
 สมเด็จพระบรมพิตรพระราชดำริจะเจ้า จะให้ทำด้พานใหญ่ข้ามคดอง
 คุพระนครนั้น ห้ามอย่างธรรมเนียมมาแต่โบราณไม่ แม้นมีการ
 สงครามมาถึงพระนครข้าศึกก็จะได้ออกข้ามเข้ามาถึง ขานกำแพงโดย
 ง่าย ประการหนึ่งแม้นจะแห่ขบวนเรือรอบพระนคร ก็จะเป็นที่กีด
 ขวางอยู่ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระองค์ ก็ทรงเห็นชอบ
 ด้วยซึ่งพระพิมลธรรมถวายพระพรนั้น จึงดำรัสสั่งให้เลิกการตั้ง
 มีให้ก่อด้พานข้าง ให้ทำแต่ทำข้างสองฟากคดองไว้สำหรับจะให้ข้าง
 เตินข้ามคดองคู แล้วเสด็จเข้าพระราชวัง.

๑ ครั้นการสถาปนาพระนครใหม่สำเร็จบริบูรณ์แล้ว จึงทรงพระกรุณา
 โปรดให้มิ่งงานฉลองสมโภชพระนคร ให้นิมนต์พระสงฆ์ทุก ๆ อาราม
 ทั้งในกรุงนอกกรุง ชนลวดพระพุทธรูปนศันเชิงเทินทุกใบเสมา ๆ ละ

องค์ ๆ รอบพระนคร พระราชทานเงินเกณฑ์ให้ข้าราชการทำเข้า
กะทงมา^๕เลยงพระสงฆ์^๕ทวง^๕ตัง^๕ดิน แล้วให้ตั้ง^๕โรง^๕ทาน^๕ราย^๕รอบ^๕พระ^๕นคร
พระราชทาน^๕เตียง^๕ยา^๕จก^๕วรรณ^๕พิท^๕ทง^๕ปวง แล้วให้ตั้ง^๕คน^๕กต^๕ป^๕พ^๕ฤ^๕ษ
ราย^๕รอบ^๕กำแพง^๕เมือง ทัง^๕ทาน^๕คัน^๕ตะ^๕ขัง^๕ทง^๕ดำ^๕มวัน ดั้น^๕พระ^๕ราช^๕ท^๕ร^๕พ^๕ย
เป็นอันมาก ให้^๕ม^๕งาน^๕ม^๕ห^๕ร^๕ศ^๕พ^๕ค^๕าง^๕ ๆ กับ^๕ทัง^๕ต^๕คร^๕ผู้^๕หญิง^๕โรง^๕ใหญ่
เงิน^๕โรง^๕วัน^๕ตะ^๕ขัง^๕ สัม^๕โภ^๕ช^๕วัด^๕พระ^๕ศ^๕ร^๕รัตน^๕คำ^๕ส^๕ดา^๕ราม^๕กับ^๕ทัง^๕พระ^๕นคร
ด้วย^๕ครบ^๕ดำ^๕มวัน^๕เป็น^๕ก^๕ำ^๕หนด ครัน^๕เส^๕ร์^๕จ^๕การ^๕น^๕ต^๕อง^๕พระ^๕นคร^๕แล้ว จึง
พระราชทาน^๕นาม^๕พระ^๕นคร^๕ใหม่ เปลี่ยน^๕แป^๕ง^๕จาก^๕กร^๕ง^๕เก่า ว่า^๕กร^๕ง^๕เท^๕พ
มหานคร บวร^๕รัตน^๕โก^๕ธ^๕ิน^๕ท^๕รม^๕ห^๕ิน^๕ท^๕ร^๕อย^๕ุ^๕ท^๕ร^๕ยา มหา^๕ดิ^๕ต^๕ก^๕ภ^๕พ^๕น^๕พร^๕ัต^๕น
ราช^๕าน^๕บุรี^๕รม^๕ย์ อุด^๕ม^๕ราช^๕นิ^๕เว^๕ค^๕มหา^๕ส^๕ถ^๕าน อม^๕ร^๕พิ^๕มา^๕น^๕อ^๕ว^๕ต^๕าร^๕ส^๕ถ^๕ิ^๕ค^๕ย^๕
ส^๕ัก^๕ก^๕ท^๕ค^๕ิ^๕ย^๕วิ^๕ศ^๕ณ^๕กร^๕ร^๕ม^๕ป^๕ระ^๕ส^๕ิ^๕ท^๕ิ^๕.

๑ ครัน^๕ถึง^๕ณ^๕วัน^๕จัน^๕ทร^๕เด^๕อ^๕น^๕สิบ^๕เอ^๕จ^๕ชน^๕สิบ^๕สี่^๕คำ อัด^๕น^๕ี^๕บ^๕าค^๕ด^๕ง^๕ซ^๕ุ่ม^๕ป^๕ระ^๕ตุ
ณ^๕ว^๕น^๕พระ^๕ราช^๕วัง^๕บ^๕วร ๆ แด^๕ด^๕ง^๕ย^๕อด^๕พระ^๕ม^๕หา^๕ป^๕รา^๕ส^๕าท^๕พระ^๕ราช^๕วัง^๕ห^๕ด^๕ง
ใน^๕วัน^๕เด^๕ีย^๕ว^๕กัน.

๑ ใน^๕เด^๕อ^๕น^๕สิบ^๕สี่^๕อง^๕ปี^๕นั้น น^๕้ำ^๕มา^๕ก^๕ภ^๕ก^๕ถึง^๕แป^๕ด^๕ศ^๕อก^๕ค^๕ับ^๕สิบ^๕นิ้ว เข้า^๕ก^๕ด^๕้า
ใน^๕ท^๕อง^๕นา^๕เด^๕ีย^๕เป็น^๕อัน^๕มา^๕ก บัง^๕เก^๕ิด^๕ทุ^๕พ^๕ก^๕ิ^๕ช^๕ไ^๕ก^๕ย^๕เข้า^๕แพ^๕ง^๕ถึง^๕เก^๕ว^๕ีย^๕น^๕ตะ^๕ขัง
ป^๕ระ^๕ชา^๕ราช^๕ฎ^๕ร^๕ทัง^๕ห^๕ต^๕าย^๕ได้^๕ค^๕ว^๕าม^๕ช^๕ัด^๕น^๕ด^๕้วย^๕อา^๕ห^๕าร^๕กั^๕น^๕ดา^๕ร^๕น^๕ก^๕ จึง^๕มี^๕พระ
ราช^๕โอง^๕การ^๕ให้^๕กร^๕ม^๕นา^๕จ^๕ำ^๕นำ^๕ย^๕เข้า^๕เป^๕ด^๕ี^๕อก^๕ใน^๕ฉ^๕าง^๕ห^๕ด^๕ง ออก^๕แจ^๕ก^๕จ^๕ำ^๕
ราช^๕ฎ^๕ร^๕ทัง^๕ป^๕วง^๕เป็น^๕อัน^๕มา^๕ก.

๑ ใน^๕ปี^๕ม^๕เส^๕ง^๕ด^๕ับ^๕ค^๕ก^๕นั้น ฝ่าย^๕ข้าง^๕ภ^๕ุก^๕า^๕ม^๕ป^๕ระ^๕เท^๕ศ^๕ มัง^๕โ^๕เพ^๕ย^๕ง^๕ซึ่ง^๕ซ^๕ือ
ค^๕แ^๕ง^๕แป^๕ง^๕ค^๕แต^๕น^๕อง^๕พระ^๕เจ้า^๕บ^๕ค^๕ุ^๕ง^๕น^๕ค^๕ิด^๕กา^๕ร^๕ช^๕บ^๕ถ^๕ พระ^๕เจ้า^๕ป^๕ด^๕ุง^๕ให้^๕จับ
ป^๕ระ^๕ห^๕าร^๕ช^๕ี^๕ว^๕ค^๕ร^๕เด^๕ีย แล้ว^๕ได้^๕ท^๕ร^๕า^๕บ^๕อ^๕ิง^๕ก^๕ิด^๕กา^๕ร^๕แห่ง^๕กร^๕ง^๕ไ^๕ท^๕ย^๕ว่า^๕ผล^๕ด^๕ัด^๕แผ^๕น^๕ดิน

ใหม่ จึงดำริให้การสงครามซึ่งจะมาตีพระนครศรีอยุธยา ให้เกณฑ์
 กองทัพมาอัญเมงทวายเป็นไชกแซดาวแดงยว เป็นคนหลายหมื่น
 หลายทัพ ให้เนมโยกรุงรัตนเป็นแม่กองทัพนำ กับนัคมิดางหนึ่ง
 แบทองจาหนึ่ง ปเตงไบบ่หนึ่ง นัจจกไบบ่หนึ่ง คองพยงไบบ่หนึ่ง
 ถือพดด้องพันห้าร้อย เป็นทัพยกมาทางเมืองมฤตมาตีเมืองชุมพร
 เมืองไชยา ให้แก่งห่วนแมงญี่ถือพดด้องพันห้าร้อย เป็นแม่ทัพยกหนุ
 มาทางหนึ่ง แล้วเกณฑ์ทัพเรือให้ญี่ห่วนเป็นแม่ทัพ กับบาวาเชียง
 หนึ่ง แองยงเดชะหนึ่ง ปคินยอหนึ่ง ถือพดด้องพันยกมาตีเมือง
 ถาง ให้แก่งห่วนแมงญี่เป็นโบชุก บังคับทัพยกทัพเรือ แดทาง
 ทวายนั้นให้ทวายห่วนเจ้าเมืองทวาย เป็นแม่ทัพนำ กับจิกแกปดัด
 เมืองทวายหนึ่ง มณัจจอชองหนึ่ง ดีหยาจชองหนึ่ง เปยะไบบ่หนึ่ง
 ถือพดด้องพันยกมาทางด่านเจ้าชวาว ให้จิกสินไบบ่เป็นแม่กองทัพหนุ
 กับตเวียงยามะฐุหนึ่ง มณัจจกหนึ่ง สุรินทจชองหนึ่ง ถือพดด้องพัน
 ยกหนุมา แดให้อนอกแฉกติกห่วนถือพดด้องพัน เป็นโบชุกแม่ทัพ ทั้ง
 ดำกองเป็นคนหมื่นหนึ่ง ยกมาตีเมืองราชบุรีทางหนึ่ง แดทางเมะ
 คะนั้น ให้เมียนห่วนเป็นแม่กองทัพนำที่หนึ่ง กับขุนนางตีบนาย
 คือกอกตาห่วนหนึ่ง บิดุงยงหนึ่ง สะเดจชองหนึ่ง บินญาอชองหนึ่ง
 อากาจอแทงหนึ่ง ตานซางไบบ่หนึ่ง อคองห่วนหนึ่ง บันญี่ตะจวงหนึ่ง
 ดไมห่วนหนึ่ง ชยคองอากาหนึ่ง ถือพดด้องหมื่นหนึ่งยกมาทางด่าน
 พระเจดีย์ดำมองค์ แล้วให้เมียนเมห่วนเป็นแม่กองทัพนำที่สอง กับ
 ย้อยแหดกยาแยชองหนึ่ง จอกกาไบบ่หนึ่ง จอกแยไบบ่หนึ่ง ตเหียง
 บันญี่หนึ่ง ถือพดด้องห้าพันยกหนุมาอีกทัพหนึ่ง แดทัพที่ดำมนั้น ให้คอง

กามะราชบุตรที่สามเป็นแม่ทัพ กับยานจุหุ่หนึ่ง จิดกงสิริยหนึ่ง
 แยะเดหุ่หนึ่ง อควนหุ่หนึ่ง ถือพดหมื่นหนึ่ง ยกหนุ่มาอีก
 ทัพหนึ่ง แดทพตสนัน ให้คแคงจักกูราชบุตรที่สองเป็นแม่ทัพ กับเมฆรา
 ไบหนึ่ง อกค่อหนึ่ง อากาบันญ์หนึ่ง มโยดัดหุ่หนึ่ง ถือ
 พดหมื่นหนึ่ง ยกหนุ่มาอีกทัพหนึ่ง แดกงทัพหดวงพระเจ้าปดุง
 เจ้าองวะเป็นที่ห้า ไพร่พดสองหมื่น ให้อแซวงมเป็นกองนำ กับจาวา
 ไบหนึ่ง ยไซไบ์หนึ่ง ปกัณหุ่หนึ่ง ตอกาซุงถ้องหุ่หนึ่ง
 เมจุหุ่หนึ่ง เป็นทนาย แดปักขวานัน ให้มหยอกวงมเป็นแม่กอง
 กับอำมตอกหุ่หนึ่ง ควนแซงหุ่หนึ่ง แดจาดอพวาหนึ่ง ยัดจอก
 ไบ์หนึ่ง งาจุหุ่หนึ่ง เป็นทนาย แดปักซ้ายัน ให้คอง
 แวงมเป็นแม่กอง กับแดกรุกมูหนึ่ง แดแซงหุ่หนึ่ง ญวนจุ
 หุ่หนึ่ง เยกหุ่หนึ่ง ดับจอพวาหนึ่ง เป็นทนาย แด
 กงทัพดงัน ให้ฮนอกแวงมเป็นแม่กอง กับรวาดักหุ่หนึ่ง
 ออกกะมาหุ่หนึ่ง โมกงจอพวาหนึ่ง โมเยียงจอพวาหนึ่ง โมมิกจอ
 พวาหนึ่ง เป็นทนาย สิริทงห้าทัพเป็นคนห้าหมื่นห้าพัน ยกมา
 ทางเมืองกาญจนบุรีทางหนึ่ง แดทางเมืองตากัน ชุกคองเวตะจอ
 แทงเป็นแม่ทัพ กับชุกคองนรทาหนึ่ง ชุกคองสิริยจอจวาหนึ่ง ถือ
 พดสามพันเป็นกองนำ ให้จอช้องนรทาถือพดสองพันเป็นกองหนุน ทง
 สองทัพเป็นคนห้าพันยกมาทางหนึ่ง ทางเมืองเชียงใหม่ ให้สโตะมหา
 สิริยอุณา เจ้าเมืองคองอ เป็นโบชุกแม่ทัพ กับนายทัพนายกองเป็น
 หตายนาย ถือพดสองหมื่นสามพันยกมาทางหนึ่ง ครันมาถึงเมือง
 เชียงแสน สโตะมหาสิริยอุณา จึงบังคับให้เนมโยดีหุ่ชยะเป็นแม่ทัพ

กับปณิศจองไม้หนึ่ง ดุยตันคองไม้หนึ่ง ปตน์ไม้หนึ่ง มัดชุกรนไม้หนึ่ง
 มิกอุไม้หนึ่ง แยกอนรธาหนึ่ง ตำระจอชหนึ่ง เปนแปคนาย ถือพดห้า
 พัน ยกแยกมาค้เมืองสุวรรณโลกทางหนึ่ง เมืองสุโขไทยทางหนึ่ง
 เมืองพระพิศณุโลกทางหนึ่ง แดทางแจ้หมันนี้ แต่งให้ฮาปรกามนี้
 เจ้าเมืองเชียงแสนเปนแม่ทัพ กับพระยายองหนึ่ง พระยาไชยหนึ่ง
 เชียงกเดหนึ่ง น้อยอรรทหนึ่ง เปนห้านาย ถือพดพม่าดาวตาม
 พันเปนกองนำ ตโตะมหาสิริยอุจนาเปนแม่ทัพ กับแจกแกไม้หนึ่ง
 อุดงห้วนหนึ่ง อุดงแจกกะไม้หนึ่ง เนมโยยันคมิทหนึ่ง พระยา
 แพร่หนึ่ง เปนหกนาย ถือพดหมันห้าพัน ทั้งสองทัพเปนครหมัน
 แปดพัน ยกมาค้เมืองนครตำปางทางหนึ่ง แดกองทัพพม่ายกมาครั้ง
 นนมากกว่ามากหลายทัพหลายกอง ยิ่งกว่าครั้งก่อน ๆ สิริรพดทั้งสิ้น
 ทัพเป็นคนถึงแสนหนึ่งกับด้ามพันด้วยกัน สรรพด้วยช้างม้าเครื่อง
 สรรพสาตราวุธพร้อมทุกทัพทุกกอง แต่ยกมาหาพร้อมกันทุกทางไม่.

๑ ฝ่ายพระเจ้าอองวะ ให้อินชระมหาอุปราชราชบุตรผู้ใหญ่ กับ
 อินชระห้วนอำมาตย์อยู่รักษาพระนคร แด่ก็ยกทัพบกทัพเรือพร้อมทัพ
 อยู่ณเมืองเมาะตะมะ เร่งให้ทัพนำที่หนึ่งยกมาตั้งอยู่ณเมืองส้ม แด่
 เดินทัพดวงเข้ามาถึงด่านพระเจดีย์สามองค์ก่อนทัพทางอื่น ๆ ทงนน.

๑ ฝ่ายข้างพระมหานครศรีอยุธยา ถึงณวันอาทิตย์ เดือนสิบสอง
 แรมเก้าค่ำ พวกกองมอญออกไปตระเวนด่านกดับเข้ามากราบทูลว่า
 ราชว่าพม่ายกกองทัพมาตั้งอยู่ณเมืองส้ม จะยกเข้ามาค้พระนคร.

๑ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระองค์ได้ทรง
 ทราบข่าวค้กตั้งนั้น จึงดำรัสให้ประชุมพระราชวงษานุวงษ์ มีกรม

พระราชวังบรรดสถานภูมิขุฝ่ายหลังเป็นต้น กับทั้งท้าวพระยาเสนาบดี
มนตรีมุขทั้งหลายพร้อมกัน คำรัศปฤชาราชการสงครามเป็นหลาย
เวดา ในตำบับนั้นหนึ่งคือบอกเมืองชุมพร เมืองถดาง เมืองกาญจนบุรี
เมืองราชบุรี เมืองตาก เมืองกำแพงเพชร เมืองพระพิศณุโลก
เมืองสุโขทัย เมืองสวรรคโลก เมืองนครลำปาง บอกชื่อราชการ
คึกว่าทัพพม่ายกมาเป็นหลายทัพหลายทาง ทั้งปากใต้ฝ่ายเหนือ แด
หนังสือบอกมาถึงเนื่อง ๆ กัน.

๑) ส้มเด็จพระพุทธเจ้าหลวง จึงมีพระราชโองการโปรดให้ส้มเด็จพระ
พระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จพระราชดำเนินพยุหโยธา
ทัพหลวง ไปรับทัพพม่าเข้าค้ำทางเมืองกาญจนบุรี โปรดให้เจ้าพระยา
รัตนพิพิธ ผู้ว่าราชการณที่สมุหนายก คุมกองทัพท้าวพระยาข้า
ทูตต่อองค์พระบาทฝ่ายพระราชวังหลวง แดทัพหัวเมืองทั้งปวงโดย
เสด็จพระราชดำเนินอีกทัพหนึ่ง แดโปรดให้เจ้าพระยาธรรมมาธิบดี กับ
เจ้าพระยายมราชเป็นแม่ทัพ ยกกองทัพออกไปตั้งรับทัพพม่าณเมือง
ราชบุรีทัพหนึ่ง แดทางเหนือมีพระราชดำรัสให้ส้มเด็จพระเจ้าหลาน
เธอ กรมพระราชวังบวรสถานภูมิขุฝ่ายหลัง กับส้มเด็จพระเจ้า
หลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรณ์เรศ แดเจ้าพระยามหาเสนาบดี
ศรีสมุหพระกระดาโหม เจ้าพระยาพระคลัง พระยาอุไทยธรรม แด
ท้าวพระยาข้าราชการในกรุง ฯ แดหัวเมืองทั้งปวง ยกกองทัพไปตั้งรับ
พม่าณเมืองนครสวรรค์ทัพหนึ่ง.

๑) ครั้นถึงวันศุภวารมหาพิไชยมงคลนักษัตรฤกษ์ ในมิดสิรมาศศุภกรบักษ
ศฤกษ์ จึงส้มเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ฯ ก็กราบถวาย

บึงมณฑลสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเจ้า ได้ตั้งทรงเรือพระที่นั่งบัลลังก์
 แก้วจักรพรรดิบิตทองทิพย์ พระที่นั่งสวัสดิคีรีไชยประกอบพันคำทรงพระ
 ไชยนำเสด็จ พร้อมด้วยเรือท้าวพระยาข้าทูลลอองธุลีพระบาทโดยเสด็จ
 คาชคา ดำเนินพยุหโยธาทัพหัตถวงจากกรุงเทพมหานครโดยทางชลมารค
 ดำรัสให้พระยากระดาโหมราชเสนา พระยาจำแลนยากร เปนกองนำ
 ให้เจ้าพระยารัตนาพิพิธผู้ว่าที่สมุหนายกเปนทัพเกี่ยวกาย สมเด็จพระเจ้า
 น้อยยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎาเปนยุกรมบัตร พระยามณเฑียร
 ฆาตเปนกองหลัง แดพดทหารในกองทัพหัตถวงทั้งสิ้นนั้นเป็นคนสามหมื่น
 ด้รพด้วยช้างม้าเครื่องด้รพสาตราวุธปืนใหญ่น้อยเป็นอันมาก ดำเนิน
 ทัพไปทางบกทางเรือ ถึงตำบลลาดหญ้า เห็นเมืองกาญจนบุรี
 จึงมีพระราชบัญชาดำรัสให้หยุดทัพหัตถวงอยู่ที่นั่น แล้วให้กองนำกอง
 หนุนตั้งค่ายรายกันอยู่เป็นหลายค่าย รั้งปักกาถึงกันทุก ๆ ค่าย แด
 ค่ายหัตถวงนั้นตั้งห่างค่ายนำตงมาทางห้าเส้น แล้วให้ชุดสนามเพดาะ
 บั๊กขวากหนามตามทำนองคักพร้อมเสด็จ แล้วดำรัสให้พระยามหาโยธา
 คุมกองมอญสามพันยกออกไปตั้งค่ายชดทัพอยู่ณตำบลนกรามช้าง.

๑ ฝ่ายทัพเจ้าพระยาธรรมมาธิบดี เจ้าพระยาอมราช ถือพดห้าพัน
 ยกออกไปตั้งค่ายอยู่ณเมืองราชบุรีเป็นหลายค่าย แดกองทัพกรมพระ
 ราชวังหัตถ์ แดกรมหลวงนรินทร์รัตนเรศพดหมื่นห้าพัน ก็ยกไปตั้ง
 ค่ายหัตถวงอยู่ณเมืองนครสวรรค์ ให้เจ้าพระยามหาเสนาเปนกองนำ
 ไปตั้งค่ายณเมืองพิศิตร เจ้าพระยาพระคลัง แดพระยาอุไทยธรรม
 เปนกองหลัง ตั้งค่ายอยู่ณเมืองไชยนาท ระวงษ์พม่าจะยกมาทาง
 ค่ายเมืองอุไทยธานี.

๑ ฝ่ายกองทัพพระเจ้าอังวะซึ่งยกมาทางเมืองเมตมะ ทพนาทหนึ่ง
 ดวงเข้ามาทางด่านกรามข้าง เข้าตีค่ายทัพพระยามหาโยธาแตกพ่าย
 เข้ามา แล้วเดินทัพมาถึงตำบลตาดหญ้าซึ่งทัพหลวงออกไปตั้งค่ายรับ
 อยู่ ณ แดทพนาทต้องกี่ยกหนุนมาถึงเป็นคนหมิ่นหาพันด้วยกัน เมียน
 หุ่นกับเมียนเม่หูนแม่ทัพทั้งสองกอง ก็ให้นายทัพนายกองทั้งปวง
 เกณฑ์พดทหารตั้งค่ายรายกันไปเป็นหลายค่าย ชักปีกกาถึงกัน แด
 ทัพตะแคงกามะที่ล้อมกี่ยกหนุนมาตั้งค่ายอยู่ ณ ท่าดินแดง ทัพตะแคง
 จักกุกุตั้งยกมาตั้งค่ายอยู่ ณ ลำดบ ทัพหลวงพระเจ้าอังวะยกมาตั้ง
 ค่ายใหญ่อยู่ ณ พระเจดีย์สามองค์ที่แดนค้อแดน คอยฟังข้อราชการซึ่ง
 กองนำจะบอกมาประการใด จะได้เกณฑ์ทัพอุดหนุนเพิ่มเติมมาช่วย
 แดไว้ให้เกณฑ์ รพดกองดำเลี้ยงขนเด็บบึงอาหารมาส่งกองนำ ซึ่งมาตั้ง
 รบอยู่นั้นมิได้ขาด.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ จึงมีพระราช
 บัญชัรดำรัสให้ท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวง ยกพดทหารออก
 โจมตีค่ายพม่า ๆ ค่อยรบเป็นสามารถ พดทหารไทยทหารพม่าต่างยิงปืน
 ได้คอบกันทั้งสองฝ่าย ดันตายแต่ลำบากทั้งสองข้าง ทัพไทยจะ
 แหกหักเอาค่ายพม่ามิได้ก็ถอยเข้าค่าย จึงมีพระราชบัญชาให้ทำครก
 ทำดากใหญ่ไว้ ในค่ายหลวงล้อมล้อม ค้ำรัศให้ประกาศแก่นายทัพ
 นายกองแสดทหารทั้งปวงว่า ถ้าผู้ใดถอยหนีเข้าศึกจะเอาตัวลงได้ในครก
 โขดกเดี่ย แล้วดำรัสให้พระยาดีหราชเดโช พระยาท่ายน้ำ พระยา
 เพ็ชรบุรี สำนนายเป็นนายทัพกองโจร พระยารามคำแหง พระ
 เสด้านนทเป็นปลัดทัพ ถือพลห้าร้อย ยกตอดตีป่าไปคอยสกัดตี

คัดกองดำเตี้ยพม่าที่ตำบลพุไคร้ช่องแคบ อย่าให้พม่าส่งดำเตี้ยกันได้
 พระยาดีหราชเดโชแต่ท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวง ก็กราบถวาย
 บังคมถวายกพดทหารไปกระทำตามพระราชกำหนด คอยสกัดคัดกอง
 ดำเตี้ยพม่า จับพม่าได้บ้างส่งตงไปยังทัพหลวง แล้วคิดยอโทษต่อข้าศึก
 หักหนีไปตงซุ่มทัพอยู่ที่อื่น แต่ขุนหมื่นในกองทัพมาฟ้องถ้าวโทษ
 ให้กราบทูลพระกรุณา จึงดำรัสให้พระยามณเฑียรบาลแต่ข้าหลวงหลาย
 นาย ยกพดทหารไปจับตัวพระยานายทัพกองโจรทั้งสามนายประหาร
 ชีวิตเสีย คัดศีรษะนำมาถวาย แต่ปลัดทัพสองนายนั้น ให้เอาดาบ
 ดับศีรษะคนละสามเตี้ย ให้ขุนหมื่นผู้เป็นโจทก์นำทางไป พระยา
 มณเฑียรบาลแต่ข้าหลวงทั้งปวง กราบถวายบังคมตายไปถึงที่ทัพ
 กองโจรไปตงซุ่มอยู่ จึงพิจารณาไต่ถามไต่ความเปนลัทธิลัทธิคำโจทก์
 จึงคัดศีรษะพระยาดีหราชเดโช พระยาท้ายน้ำ พระยาเพ็ชรบุรีทั้งสาม
 นายใส่ชดอมแล้วเอาดาบดับศีรษะพระยารามคำแหง แต่พระเสนานนท์
 คนละสามเตี้ย ตามพระราชบัญชาครุฑครีตตั้งแล้ว นำเอาชดอมใส่
 ศีรษะนายทัพทั้งสามกลับมากราบทูลถวายคุณค่ายหลวง มีพระราชบัญชา
 ให้เอาศีรษะไปเสียบประจานไว้หน้าค่าย อย่าให้ผู้ใดเอาเยี่ยงอย่าง แล้ว
 ดำรัสให้พระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าขุนเณร เปนนายทัพกองโจร
 กับข้าหลวงหลายนาย คุมพดทหารพันหนึ่งยกไปบรรจบกับกองโจรเดิม
 เปนคนพันห้าร้อย ไปคอยสกัดคัดกองดำเตี้ยพม่าที่ตำบลพุไคร้
 ดังก่อน อย่าให้พม่าส่งเสบียงอาหารกันได้ กองทัพพม่าซึ่งมาตงรบ
 อยู่จะได้ถอยกำลัง พระองค์เจ้าขุนเณรแต่นายทัพนายกองทั้งปวง

ก็กราบถวายบังคมตา ยกไปกระทำการตามรับสั่ง คอยชุ่มสัปดาห์
คักกองดำเตียงพม่า จับได้พม่าแต่ข้างน้ำโคตางตั้งมาถวายเนื่อง ๆ.

๑ ฝ่ายแม่ทัพนำพม่าทั้งดองนาย ให้แต่งหอรบชั้นค้ำหน้าเป็น
หลายแห่ง ให้เอาปืนใหญ่ขึ้นตั้งบนหอรบยิงค่ายทัพไทย จึงมี
พระราชบัญชาให้เอาปืนตูกไม้ครึ่งแผ่นดินตากแห้งออกไปตั้งหน้าค่าย ยิง
ค่ายแต่หอรบพม่าหักพังดังเป็นหลายตำบล แต่พม่าในค่ายถูกกระสุน
ปืนตูกไม้ล้มตายแต่ลำบากเป็นอันมาก มีอาเจยกออกนอกค่ายได้
รักษามันอยู่แต่ในค่าย ทั้งขัดเสบียงอาหารทยอยกำลัง จึงมี
พระราชบัญชาให้แต่งหนังสือบอกขั้ราชการสงคราม ให้ข้าหลวงถือ
เข้ามากราบบังคมทูลสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชณกรุงเทพมหานคร.

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ได้ทรงทราบในข้อ
ราชการสงคราม ก็ทรงพระราชปริวิตกเกรงจะเอาไชยชนะเข้าคัก
มิได้ โดยเร็ว ครั้นถึงวันอาทิตย์เดือนยี่ขึ้นเก้าค่ำ จึงเสด็จทรง
เรือพระที่นั่งมัตตงกับบุษบกพิศาดประกอบพินแดง พระที่นั่งพินเมือง
อินทร์ ประกอบพินคำทรงพระไชยนำเสด็จ พร้อมด้วยเรือท้าวพระยา
ข้าทูลฉลองขัตติพระบาทโดยเสด็จพระราชดำเนินเป็นอันมาก แต่พตโยธา
หาญในขบวนทัพหลวงสองหมื่น เสด็จยาตราพตนาวาพยุหออกจากกรุง
เทพมหานครไปโดยทางชลมารคถึงเมืองกาญจนบุรี สมเด็จพระอนุชา
ธิราชได้ทรงทราบก็เสด็จพระราชดำเนินลงมาถวายบังคมรับเสด็จ จึง
ทรงช้างพระที่นั่งพังเทพีตาสูงห้ำศอกกับหูกนี้ว ผูกกุบทอง พร้อม
ด้วยเครื่องพระกนิภรมย์ แดงไชยราชกระบี่ขุพระครุฑพาหนะแห่โดย
ขนาด พตโยธาหาญล้วนสวมใส่เสื้อจักระหัดแดงมวกแดง พริ้ง

พร้อมด้วยพดด้วงดิ้นรพ แดงทวนขวอนปั่นนกดับด้วงรพอเนกวิจิธา
 ด้วงราวูชแหนแห่แต่ไล่ว ประโคมฆ้องไชยเบญจคุริยคนตรีแตรตั้งขั๊กดอง
 ขณะโครมครึกกักก้องท้องทุรัถยงคพนธ์ณทศถาน ดำเนียงพดทหาร
 ให้อ้องบันภาศัพทอุโฆษกาหตณฤนาท คดีพยุหบาตราโยธาทัพหดวง
 บรรลุถึงพระตำหนักค่ายส้มเต๋จพระอนุชาธิราช เด็ดจยาตราพระคชาธาร
 เข้าบรรทับเกย เถถึงราชาการกะที่ประทับพลับพลาไชยแต่ัว มี
 พระราชโองการดำรัสปลูกษาราชกิจการสงครามกับด้วยส้มเต๋จพระอนุชา
 ธิราชเจ้า ส้มเต๋จพระอนุชาธิราชเจ้าจึงกราบทูลพระกรุณาว่าทัพพม่า
 ข้าศึกจวนจะแตกอยู่แต่ัว อย่าทรงพระวิตกเดย ข้าพระพุทธเจ้าขอ
 รับพระราชธุระอาดำในราชการงานสงคราม เอาไชยชำนะพม่าปัจจา
 มิตรถนองพระเศษพระคุณจงได้ ขออัญเชิญเสด็จพระราชดำเนินกลับ
 คืบยังพระนครเถิด จะได้ทรงพระราชดำริห์จัดแจงการซึ่งจะต่อสู้อริราช
 ด้ษกรในทาง อื่น ๆ สืบไป ส้มเต๋จพระพุทธเจ้าหดวงก็ทรงเห็นชอบ
 ด้วยซึ่งส้มเต๋จพระบรมราชอนุชากราบทูลพระกรุณานัน ครั้นเพดาคำ
 ดงวณนัน จึงเสด็จยาตราทัพหดวงกลับมาโดยขบวนราบ ถึงเมือง
 กาญจนบุรีแต่ัวเสด็จลงเรือพระที่นั่ง ดำเนินพดนาวาพยุหทัพกลับคืบยัง
 พระมหานคร.

๑ ฝ่ายพม่าได้ขิ้นเสียงรพต แดเสียงข้างม้าฆ้องกตองกักก้องถันไป
 ทงป่า จึงชนดูบนหอรบเห็นทัพหดวงยกหันมา ข้างม้ารพตเป็นอันมาก
 ก็คิดครันคร้ามชามพระเศษานุภาพเป็นกำลัง แมทัพทงสองนายจึงให้เก็บ
 เขาตูกบินไม้ ซึ่งยิงไปตกดงในค่าย ให้คตญากับไพร่นำไปถวายพระเจ้า
 อังวะ กราบทูลว่าไทยเขาไม้เป็นตูกบิน คตไม้หมัดสั้นทงป่าจึงจะสั้น

กระสุนปืนเขา เมื่อใดไม่ในป่าจะขึ้น ซึ่งจะตเอาเมืองไทยให้ได้นั้นเห็น
 เป็นเหตุอากำตั้ง ทงกองโจรไทยก็มาตั้งซุ่มดักคึดคักด้าเดียง เด็บยง
 อาหารซึ่งจะส่งกันก็ซัดสน รัพดก็อดอยากถอยกำดั่งดงทุกวัน ๆ จะขอ
 พระราชทานด้าทัพ พระเจ้าอังวะก็เห็นด้วย จึงให้ม้หนึ่งดื้อคอบมาถึง
 แม่ทัพหน้า ว่าให้รัรรอดูท่วงทัก่อน ถารพอดโรยนักเห็นจะทำการไปไม่
 ด้าเร็จจึงค้อยดาดทัพถอย อย่าให้เสียที่แก่ข้าศึก แม่ทัพได้แจ้งในหนึ่งดื้อ
 รับตั้งพระเจ้าอังวะก็รัรรอดอยู่ต่อรบแต่ในค่าย มิได้ยกออกรบนอกค่าย.

๑ ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ๆ จึงทรงพระราช
 ดำริห์เปนกตคึก เพตาดวงคั้นให้ผอนข้างมารพดตงมายังค่ายเมือง
 กาญจนบุรี ครั้นเพตาดเข้าจึงให้ยกกลับชนไปยังค่ายหาดวง ให้เดิน
 พดแตข้างมาเรียรายกันเองชนไปอย่าให้ขาดตงแต่เข้าจนเย็น ดวง
 พม่าให้เห็นว่ากองทัพยกหนุนขึ้นมาเปนน้มาก กระทำดิ่งนทุกวัน ๆ.

๑ ฝ่ายพม่าชนคอบนหอรบเห็นดิ่งนั้น ก็ด้าคัญว่ากองทัพไทยยกเพิ่ม
 เต็มมากชนมาทุกวัน ก็ยงย้อท้อเกรงกต้วเปนน้มาก อนึ่งด้วย
 เดชะพระบรมโพธิ์สมภาร บันดาดให้ รัพดพม่าบังเกิดไข้ทรพิษมีด้วย
 เจ็บด้าบากตม้ตายก็มาก ทงซัดเด็บยงอาหาร กำดั่งคึดถอยดง
 ทุกประการ.

๑ ครั้นถึงณวันศุกร์เดือนสามแรมดีค้ำ จึงมีพระราชบัณทูลตรีศตั้ง
 ให้ท้าวพระยานายทัพนายกองทงปวง ยกพดทหารออกกระดมค้ค่าย
 พม่าทุกทัพทุกกอง ให้เอาปืนใหญ่ดากดื้อออกยิงค่ายพม่าทุก ๆ ค่าย
 ค่ายแดหอรบหักพังทำตายตงเปนหลายค้ำบด พม่าค้อรบยงปืนใหญ่
 น้อยโตค้อรบอยู่ตงแต่เข้าจนค้ำ ครั้นเพตาดประมาณท่มเค็ชแม่ทัพพม่า

เห็นเหตอกำตั้งจะต่อรมมิได้ ก็แตกฉานออกจากค่ายพ่ายหนีไป พลทหารไทยเข้าค่ายพม่าได้ทั้งคืน จับได้ผู้คนทั้งคืนด้วยกับเครื่องศาสตราวุธปืนใหญ่น้อยเป็นอันมาก จึงมีพระราชบัญญัติตรัสตั้งให้กองทัพทั้งปวงยกติดตามพม่าไปจนปลายแดน จับได้พม่าซึ่งหนีไปมีทนต์ทั้งช้างม้าเครื่องศาสตราวุธมาถวายเป็นอันมาก.

๑ ฝ่ายกองโจรพระองค์เจ้าขุนเณร ได้แจ้งว่าทัพพม่าแตกพ่ายหนีแล้ว ก็ยกออกก้าวสกัดติดตามกตางทาง จับได้ผู้คนแต่เครื่องศาสตราวุธช้างม้าก็มากตั้งลงมาถวายณค่ายหาดวง แล้วยกติดตามไปถึงท่าดินแดงแต่สามลับ.

๑ ฝ่ายตะแคงกามะแม่ทัพที่ตามแจ้งว่าทัพพม่าแตกแล้ว ก็แต่งหนังสือบอกให้มาไซ่ รับผิดชอบไปแจ้งแก่ตะแคงจังกูแม่ทัพที่ดี แดกราบทูตพระเจ้าอังวะ แล้วยกเร่งเลิกทัพกลับไป พระเจ้าอังวะได้ทราบในหนังสือบอกว่าทัพพม่าแตกแล้วก็เสียดพระไทย ตั้งให้เลิกกองทัพทั้งปวงกลับไป ณเมืองเมาะคะมะโดยเร็ว.

๑ ส้มเต๋จพระพุทธรเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ เมื่อมีไชยขำนะแก่พม่าบังจามีตราเจ้าราชการสงครามแล้ว จึงดำรัสให้ชาหาดวงถือหนังสือบอกเข้าไปกราบทูลณกรุงเทพมหานคร แล้วยกดำรัสให้กองทัพพระยากระต่าโหมราชเดชะ พระยาจำแค้นยากกร ยกทัพยกตงมาทางด่านเมืองราชบุรี แล้วเสด็จตั้งเรือพระที่นั่งเขื่อนทัพหาดวงตงมาโดยชลบวนนาวาพยุหทางชลมารคมายังเมืองราชบุรี.

๑ ฝ่ายกองทัพพม่าซึ่งยกมาจากเมืองทวายนัน เดินทัพมาช้าไม่พร้อมกัน ต่อทัพทางลาดหญ้าแตกไปแล้ว จึงฟังมาถึงด่านเจ้า

ชว่าว แดทพเจ้าเมืองทวายกองนำยกตั้งด่านเข้ามาตั้งค่ายอยู่นอกเขาวง
แดนเมืองราชบุรี ทพจิกสันไม้กองหนุนยกมาถึงด่าน ทพนอก
แฉกคิกหุ่นแม่ทพมาตั้งค่ายอยู่นที่องชาตรี แดไพร่พดพม่ากองนำ
ตบเข้ามา เก็บผลหมากรมะพร้าว ของสวนใน แขวงเมืองราชบุรี เขาไป ยัง
กองทัพ แดเจ้าพระยายมราช เจ้าพระยาธรรมาแม่ทพซึ่งตั้งค่าย
อยู่นเมืองราชบุรีเห็นความประมาท มิได้จัดแจงแต่งกองลาดตระเวน
ไปสืบราชการคึก หารู้ว่ากองทัพพม่ายกเข้ามาตั้งอยู่ที่ใดไม่.

๑ ฝ่ายทพพระยากระตาโหมราชเสนา พระยาจำแค้นยากร ยก
อ้อมป่ามาทางบก พบค่ายพม่าซึ่งตั้งอยู่นอกเขาวง ก็ขับพดทหาร
เข้าโจมตีหักเอาค่าย พม่าล้อมรอบเป็นสามารด ยิงปืนใหญ่น้อยได้
ตอบกันทั้งสองฝ่าย พดทหารไทยเข้าเป็นค่ายเยื้องค่าย ได้รับกันถึง
ศอกบอน พดพม่าด้านทานมิได้ก็แตกฉานพ่ายหนีเป็นอดหม่าน พด
ทพไทยได้ติดตามไปจนถึงด่าน กองนำพม่าที่แตกหนีไปนั้น ไปปะทะ
กองหนุนซึ่งตั้งอยู่ณด่านก็พากันแตกหนีไปมิได้ล้อม กองทพไทยจับได้
ไพร่พดพม่าแต่ได้เครื่องศาสตราวุธต่างๆ แม่ทพทั้งสองจึงแต่งหนังสือ
บอกขอราชการซึ่งได้ เสนอขานะแก่ข้าศึกกับทั้งพม่าเซตย แดเครื่อง
ศาสตราวุธ ให้นายไพร่ในกองทัพนำเข้ามากราบทูลถวาย พอทพ
หลวงเสด็จมาถึงเมืองราชบุรีได้ทรงทราบในหนังสือบอก จึงให้ตั้งพระ
ราชอาชญาเจ้าเจ้าพระยายมราช เจ้าพระยาธรรมาแม่ทพ แดนาย
ทพนายกองท้องปวงไว้ณค่ายเมืองราชบุรี แล้วบอกเข้ามากราบทูลพระ
กรุณาณกรุงเทพมหานครว่า จะขอพระราชทานประหารชีวิตแม่ทพ
ทั้งสองเสีย.

๑ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าหลวง จึงโปรดให้มีตรา
 คอบออกไปขอชีวิตพระเจ้าพระยาทั้งสองไว้ ด้วยมีความชอบมาแต่ก่อน
 ให้แต่งตั้งพระราชอาชญากระทำโทษประจาน ตามพระโองการศึก.

๑ สมเด็จพระอนุชาธิราชได้ทรงทราบในท้องคราบตั้งแล้ว จึงให้ตั้ง
 พระราชอาชญาแก่เจ้าพระยาทั้งสอง ให้ โทษค้ำคะตัมแดงแก้วให้ตระ
 เวนรอบค้าย ให้ถอดเดี่ยวจากถนาคักดี แดนายทัพนายกองทั้งปวง
 ให้นำตั้งพระราชอาชญาเขียนหนังสือ แล้วเสด็จเด็กทพคืนเข้าพระนคร
 ขึ้นเฝ้าสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช กราบทูลแดงข้อราชการสงครามทั้ง
 ปวง แล้วสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์จึงดำรัสปรึกษา
 ราชการแก่กัน ว่ากองทัพพม่าซึ่งยกมาตีหัวเมืองชายทะเลฝ่ายตะวันตก
 นั้นยังหาทันได้ตั้งกองทัพออกไปต่อสู้ช่วยหัวเมืองทั้งปวงไม่ ด้วยศึก
 คัดพันกันอยู่ทางไกลพระนคร ต้องต่อรบทางที่ไกลเดี่ยก่อน บัดนี้
 ราชการสงครามทางไกลก็ดำเร็จแล้ว จึงมีพระราชโองการดำรัสให้
 สมเด็จพระอนุชาธิราชยาตราพาทัพหลวงออกไปทางทะเล ปราบปราม
 ราชคัมภีร์หัวเมืองปากใต้ฝ่ายตะวันตก สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงจะ
 เสด็จพระราชดำเนินพยุหโยธาทัพหลวงไปปราบอริราชไพรีณหัวเมืองฝ่าย
 เหนือ ครั้นครั้นศึกสงครามกันเสร็จแล้ว สมเด็จพระ
 อนุชาธิราชเจ้าก็ให้จัดแจงเรือรบเรือทะเลเป็นอันมาก สรรพด้วยเครื่อง
 สรรพสาตราวุธปืนใหญ่น้อยพร้อมเสร็จ.

๑ ถึงณวันเสาร์เดือนสี่ขึ้นห้าค่ำ ได้มีหาพิไชยนักขัตฤกษ์ สมเด็จพระ
 พระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ฯ ก็กราบถวายบังคมลาสมเด็จพระ
 บรมเชษฐาธิราชเจ้า เสด็จทรงเรือพระที่นั่งสำเภาทองท้ายรอด ให้

ยาตรามหาณาชาพยุหทัพหัตถวงออกจากกรุงเทพมหานคร ไปโดยทาง
 ท้องทะเลใหญ่ พัดรบพตแจวดองหมื่นเศษ ถ้วนพตข้าหัตถวงพระราช
 วงษาทั้งสิ้น ใช้ใบเรือรบทั้งปวงไปยังเมืองชุมพร เพื่อจะไปปราบ
 อริราชดิษกร อันมาย้ายับบาทพระราชอาณาเขตแดนหัวเมืองปากใต้ฝ่าย
 ตะวันตกนั้น.

๑ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าหัตถวง จึงมีพระราชดำรัส
 ให้เอาพม่าเสดยทั้งหลายซึ่งจับเป็นได้นั้นจำไว้คุกไว้ทั้งสิ้น แล้วโปรด
 ให้พระยาเทพสุดาวดีเจ้ากรมสมเด็จพระเจ้าพนักงานเรือดำหนักใหญ่ ถ้อ
 ท้องครารับสั่งขึ้นไปถึงสมเด็จพระเจ้าหัตถวงขอ กรมพระราชวังบวร
 สถานภิมุขฝ่ายหลัง ว่าบัดนี้ราชการศึกทางเมืองราชบุรีเมืองกาญจนบุรี
 สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรสถานมณฑล เสด็จพระราช
 ดำเนินพดพยุหบาตราทัพหัตถวงไปปราบปัจจามิตร ได้ไชยชนะสำเร็จแล้ว
 แดงราชการสงครามข้างหัวเมืองฝ่ายเหนือ แม้นกรมพระราชวังหลังกระ
 ทำไม่สำเร็จ พระเคี้ยวก็จะมีได้คงอยู่กับพระกายเป็นแท้ แต่บัดนี้ทัพ
 หัตถวงก็จะเสด็จพระราชดำเนินขึ้นมา โดยเร็วอยู่แล้ว.

๑ ครั้นถึงวันศุกร์เดือนสี่ขึ้นสิบเอ็ดค่ำได้มหาพิไชยอุดมฤกษ์ สมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าหัตถวง ก็เสด็จทรงเรือพระที่นั่งบดตงกทนิกรดองศรีธายรตนา
 ษั พนแดง พระที่นั่งมณเฑียรพรรดิธายรตนาพนคำทรงพระไชยนำเสด็จ
 พร้อมด้วยเรือท่าพระยาข้าทูตตลอดของชุดพระบาท ผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งหลาย
 โดยเสด็จพระราชดำเนินตามขบวนพยุหยาตราหน้าหลัง แดพดโยธาหาญ
 สยามหมื่น สรรพด้วยเครื่องสรรพยุทธซึ่งไชย ให้ยาตรามหาพยุห
 ทัพหัตถวงจากกรุงเทพมหานคร ประทับร้อนแรมไปโดยทางชลมารคถึง

เมืองอินทบุรี ให้ตั้งค่ายแวดพระตำหนักทัพดับพตาไชยเด็ด็จประทับ
อยู่ณทนน.

๑ ฝ่ายกองทัพโตระมหาตรีโยจนายกมาถึงเมืองนครด่าปาง ให้
ตั้งค่ายล้อมเมืองไว้ แดครงหนเมืองเชียงใหม่ร้างอยู่มิได้มีคนรักษา
ด้วยพระยาวิเชียรปราการเจ้าเมือง ยกครอบครัวชาวเมืองหนีพม่าตง
มาอาศัยอยู่ณเมืองสุวรรณโคตม์แต่ครั้งแผ่นดินตาก ยังหาได้ก่ดบชั้น
ไปเมืองไม่ แดศั้วพระยาวิเชียรปราการนั้นถึงแก่กรรม ครอบครัว
ชาวเมืองทั้งปวงยกก่ดบชั้นไปอยู่ณเมืองนครด่าปางตั้งทัพพม่าจึงยก
เลยเมืองเชียงใหม่ตงมาตีเมืองนครทเดียว แดพระยาภาวดีเจ้าเมือง
เกณฑ์พดทหารรักษาหน้าทเชิงเทินป้องกันเมืองเปนด่ามารถ พม่าจะ
แหกหักเอาเมืองมิได้ก่ดบชั้นล้อมเมืองไว้ แดกองทัพเหมโยต์หุชยะพด
ห้าพันก็ยกตงมาทางเมืองสุวรรณโคตม์ พระยาสุวรรณโคตม์ พระยา
สุโขไทย พระยาพิศณุโลก เห็นข้าศึกมากเหตุอ่ก่าตง ด้วยครั้ง
นั้นไพร่พดหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งปวงนั้นน้อย แดผู้คนยบเย็นแต่ครั้งทัพ
อแซหุ่กนหนเป็นอันมาก ที่ยังเหตุอ่ก่ดบชั้นเบาบางนัก เจ้าเมืองทั้ง
ปวงจึงมิได้ค่อรบ ต่าง ๆ ยกครอบครัวหนีเข้าป่า ทัพพม่าก็ยกตง
เลยเมืองสุวรรณโคตม์ เมืองสุโขไทย ตงมาตั้งค่ายอยู่ณปากน้ำพิงฝั่ง
ตะวันออก.

๑ ฝ่ายชยุตองเวระจอแทง ทงทัพพม่าทัพหนุ่พดห้าพันก็ยกเข้ามา
ทางด้านเมืองตาก พระยากำแพงเพชรพระยาตากเห็นเหตุอ่ก่าตงจะค่อ
รบ ก็เทครัวหนีเข้าป่า ทัพพม่าก็ยกตงมาตั้งค่ายอยู่ณบ้านระแหง
แขวงเมืองตาก.

พระราชวังหลังกับเจ้าพระยามหาเสนาได้แจ้งในข้อรับตั้งตั้งนั้น ก็ตรวจ
เตรียมพดทหารทุกทัพทุกกองพร้อมเสร็จ.

๑ ครั้นถึงณวันอาทิตย์เดือนสี่แรมสี่ค่ำเพดาเช้า ก็ยกพดทหารทั้ง
ปวงเข้าโจมตีค่ายพม่าทุก ๆ ค่าย พม่าล้อมเป็นสามารท ยิงปืน
ใหญ่น้อยโต้ตอบกันทั้งสองฝ่าย รบกันแต่เช้าจนค่ำ ด้วยเดช
พระบรมโพธิ์สมภาร บันดาลให้พวกพม่าสยบถอยน้อยท้อเกรงกลัว
พระราชกฤษฎาเดชาภาพเป็นกำลัง มีอาจต้านต่อได้ พอเพดาประ
มาณยามหนึ่ง ทัพพม่าก็แตกฉานพ่ายหนีออกจากค่ายทุก ๆ ค่าย ลง
ข้ามแม่น้ำหนีไปฟากตะวันตกทั้งสิ้น แต่จมน้ำตายทั้งคนทั้งม้าประ
มาณแปดร้อยเศษ อาศัพดอยเต็มแม่น้ำจนน้ำกั้นมิได้ พดทัพไทย
ได้ติดตามจับได้เป็นอันมาก กรมพระราชวังหลังแต่เจ้าพระยามหาเสนา
จึงให้ม้าใช้รับตงไปกราบทูลพระกรุณาณค่ายหลวงบางเข้าตอก ว่า
ทัพพม่าแตกไปแล้ว.

๑ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบก็ทรงพระโสมนัส ดำรัสให้
สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา ยกกองทัพออก
จากทัพหลวง ขึ้นไปบรรจบทัพเจ้าพระยามหาเสนาณปากน้ำพิง ให้
ยกติดตามพม่าซึ่งแตกขึ้นไป ช่วยเมืองนครลำปางตีทัพพม่าซึ่งคองดอม
เมืองนครลำปางอยู่นั้นให้แตกฉานจงได้ แล้วดำรัสให้ข้าหลวงขึ้นไป
เชิญเสด็จกรมพระราชวังหลัง แดกรมหลวงนรินทร์รัตนเรศตงมาเฝ้ายัง
ค่ายหลวง กรมพระราชวังหลังแดกรมหลวงนรินทร์รัตนเรศก็ให้เด็ก
กองทัพตงมาตามพระราชกำหนด ให้คุมเอาพม่าเชลยซึ่งจับได้นั้นได้
โคงกส่งมาถวาย จึงมีพระราชดำรัสให้ตัดศีรษะพม่าเชลยเดียบไว้ตาม

หาดทรายรายตงมาทุกคองหน้าจนถึงเมืองนครสวรรค์ เหตุอกว่านั้นให้จำ
มาทางต้น แดวกก็เด็กที่พหุดวงตงมาตงประทับอยู่ณค้ายเมืองนครสวรรค์
รอฟังราชการทัพซึ่งยกไปตีทัพพม่าทางระแหงแควปากน้ำโพนั้น.

๑ ฝ่ายกองทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์ ยกขึ้นไปถึงเมืองกำแพงเพชร
จึงให้ทัพเจ้าพระยาพระคลัง พระยาอุไทยธรรม เปนกองนำยกตง
ไปก่อน ยังมีทันถึงค้ายพม่าซึ่งตงอยู่ณบ้านระแหงนั้น แดชยุตของ
เวระจอแทงแม่ทัพ ได้แจ้งข่าวว่ากองทัพทางปากน้ำโพนั้นแตกไปแล้ว
แด้วแจ้งว่าทัพไทยยกตงเมืองกำแพงเพชรชนมากมิไคตงอยู่ค้อรบ เด็ก
ทัพหนีไปทางด้านแม่ตำเมา เจ้าพระยาพระคลัง พระยาอุไทยธรรม
แด็งกองลาดตระเวนไปด้ับรู้ว่าทัพพม่าเด็กหนีไปแล้ว ก็บอกตงมาทูล
กรมหลวงเทพหริรักษ์ กรมหลวงเทพหริรักษ์ก็บอกตงมากราบทูล
พระกรุณาณเมืองนครสวรรค์.

๑ ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวไค้ทรงทราบวาคักเด็กไปต้นแด้ว ก็ดำริค้
ให้ข้าหลวงไปหากองทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์กลับมายังเมืองนครสวรรค์
แด้ว ก็เสด็จพระราชดำเนินทัพหุดวงกลับยังพระมหานคร.

๑ ฝ่ายกองทัพเนมโยล้หชะซึ่งแตกไปแต่ปากน้ำโพถึงค้ายต้อมเมือง
นครตำปาง จึงแจ้งความแก่ตโตะมหาตีริยอุจนาซึ่งเปนโบชุกแม่ทัพ
ใหญ่ว่าไค้รบกับทัพไทยเลี้ยที่มา แดกองทัพไทยก็ยกคิตตามชนมาจวน
จะถึงเมืองนครอยู่แด้ว พอกองทัพเจ้าพระยามหาเด้นาแดกรมหลวง
จักรเจษฎายกขึ้นไปถึงเมืองนคร ก็ให้นายทัพนายกองตงปวงยกพล
ทหารเข้าระคมคค้ายพม่าซึ่งตงต้อมเมือง แดตโตะมหาตีริยอุจนา
แม่ทัพกับอาปรกามนี้ให้พุดพม่าออกค้อรบ ไค้รบกันแต่เข้าจนเทียง

ทัพพม่าก็แตกฉานทั้งค่ายเสียพ่ายหนีไปตั้ง ไปพร้อมทัพกันอยู่ณเมือง
 เชียงแสน กองทัพกรุงก็เข้าไปในเมือง แดพระยาภาวดีเจ้าเมือง
 มีฝีมือเข้มแข็ง สู้รบพม่ารักษาเมืองอยู่ตั้งแต่เดือนอ้ายจนถึงเดือนสี่
 ทัพพม่ามาตั้งล้อมอยู่ถึงสี่เดือน จะหักเอาเมืองนครด้าปางมิได้ จนทัพ
 กรุงยกขึ้นไปช่วย ทัพพม่าก็แตกหนีไป กรมหลวงจักรเจษฎาแดเจ้า
 พระยามหาเสนาฯ ก็บอกตงมากกราบทูลพระกรุณาณกรุง ฯ ว่าได้คือทัพ
 พม่าซึ่งล้อมเมืองนครด้าปางนั้นแตกพ่ายไปแล้ว.

๑) สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบในหนังสือบอกก็ทรงพระ โสมนัส
 ดำรัสให้มตราหากองทัพกลับยังพระมหานคร แล้วพระราชทานบำเหน็จ
 แก่ นายทัพนายกองทั้งปวงโดยควรแก่ความชอบ จึงทรงพระกรุณาโปรด
 ให้พระยาอุไทยธรรมเดือนที่เป็นเจ้าพระยามราช โปรดให้พระยาพิพัฒน์
 โกษาเดือนที่เป็นเจ้าพระยาธรรมาธิบดี แล้วทรงพระราชดำริถึงพระยา
 ธรรมมา พระยามราชนอกราชการ ซึ่งเป็นโทษในการสงครามถอด
 เดียนั้น ว่าเป็นข้าราชการเก่ารู้ในขนบธรรมเนียมแผ่นดินมาก จึง
 โปรดตั้งพระยาธรรมมาเก่าเป็นพระยาศรีธรรมมาธิราชจางวางกรมวัง โปรด
 ตั้งพระยามราชเก่าเป็นพระยามหาธิราช ช่วยราชการในกรมเมือง
 ขณะนั้นพระยาเพชรพิไชยหงษ์ถึงแก่กรรม จึงโปรดให้พระยาราชสัง
 กรามเบา บุตรพระยาราชสงครามซึ่งชดอพระนอนวัดปากโมกครั่งกรุงเก่า
 เดือนที่เป็นพระยาเพชรพิไชย พระราชทานพานทองทั้งสี่ด้วยกัน.

๑) ฝ่ายกองทัพพม่าซึ่งพระเจ้าอังวะให้ยกลงไปตีหัวเมืองไทย ฝ่ายพระ
 รัตนคคตามชายทะเลนั้น ก็ยกกองทัพมาเรือลงมาพร้อมทัพอยู่ณเมือง
 มฤคแต่เดือนอ้าย แก่งหูนุ่มแม่ทัพใหญ่ จึงให้ญ่หูนุ่มเป็น

นายทัพถือพัดดำมพิณ กับนายทัพนายกองทั้งปวงยกทัพเรือไปทางทะเล
 ดงไปตีเมืองถดาง แล้วให้เหมโยคองนรุตเป็นนายทัพนำ กับนายทัพ
 นายกองทั้งปวง ถือพัดธงพินหาร้อยยกทัพกลับมาทางเมืองกระ เมือง
 ระนอง เข้าตีเมืองชุมพร ตัวแก่งหวุ่นแม่ทัพใหญ่ถือพัดดำมพิณหาร้อย
 ยกหนุนมา ทั้งสองทัพเป็นคนเจ็ดพัน แดทพนายยกเข้ามาถึงเมือง
 ชุมพร เจ้าเมืองกรมการมีไพร่พลสำหรับเมืองน้อย เห็นจะต่อ
 รมมิได้ ก็เทครัวหนีเข้าป่า ทัพพม่าเข้าเผาเมืองชุมพรเสียแล้ว
 กองนำก็ยกถ่วงออกไปตีเมืองไชยา แม่ทัพคงค้างอยู่ณเมืองชุมพร
 แดครั้งนั้นทัพกรุงยังหาทันได้ยกออกไปช่วยไม่ ด้วยราชการก็ยั้งคิดพิน
 กันอยู่ทางกาญจนบุรี แดเจ้าเมืองกรมการเมืองไชยาได้แจ้งข่าวว่า
 เมืองชุมพรเสียแล้ว ก็มีใตคองอยู่สู้รบ ยกครัวหนีเข้าป่าไปสิ้น ทัพพม่า
 เข้าเผาเมืองไชยาแล้วก็ยกถ่วงออกไปตีเมืองนครศรีธรรมราช.

๑ แดครั้งเมื่อก่อนพม่ายังไม่ยกมานั้น เจ้าพัศบุตรเขยเจ้านครเข้า
 มาณกรุง ฯ กราบทูลฟ้องถ่วงโทษเจ้านครคดีเป็นหลายข้อ ทรงพระ
 กรุณาให้มีตราออกไปหาเจ้านครเข้ามาชำระความกัน โปรดให้เจ้า
 พระยามหาเด็นหาเป็นตระลาการ เจ้านครแพความแก่เจ้าพัศบุตรเขย
 กราบถวายบังคมลาออกจากที่เจ้าเมืองขออยู่รับราชการในกรุง ฯ จึง
 ทรงพระกรุณา โปรดตั้งเจ้าพัศออกไปเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราชแทน
 แดเจ้านครเก่าอยู่ในกรุงประมาณถึงยี่สิบถึงแก่กรรม ขณะเมื่อทัพพม่า
 ยกออกไปนั้น เจ้าพระยานครพิศได้แจ้งข่าวว่าเมืองชุมพรเมืองไชยาเสีย
 แล้ว จึงแต่งให้กรมการกับไพร่พันเศษยกมาตั้งค่ายวัดทัพอยู่ณท่าข้าม
 ต่อแดนเมืองไชยา ทัพพม่าจับไทยชาวไชยาได้ ให้ไทยร้องบอก

ตวงพวกกองทัพเมืองนครว่าเมืองบางกอกเสียแล้ว พวกเองจะมาตั้ง
 สู้รบเห็นจะสู้ได้แต่พอๆ ให้เร่งไปบอกเจ้านายให้มาอ่อนน้อมยอม
 เข้าด้วยโดยดีจึงจะรอดชีวิต แม้นขัดขวางอยู่จะฆ่าเสียให้สิ้นทั้งเมือง
 แต่ทหารก็มีให้เหลือ พวกกองทัพนครนำเอาเนื้อความไปแจ้งแก่เจ้า
 พระยานคร เจ้าพระยานครก็พิจารณาเห็นสมควรว่า ด้วยมิได้เห็น
 กองทัพกรุงยกออกมาช่วย เห็นว่ากรุงจะเสียแก่พม่าเสียแล้วหาทัพ
 มิได้ จึงพาบุตรภรรยาญาติวงศ์มิตรพวกรวมทั้งปวง หนีออก
 จากเมืองไปอยู่ณบ้านนอกเขาข้างตะวันตก บรรดากรมการแต่ไพร่
 บ้านพดเมืองทั้งปวง ก็ยกครอบครัวหนีไปอยู่ตำบลต่างๆ ทัพพม่า
 ก็ยกไปถึงเมืองเข้าเมืองได้ ให้เที่ยวจับผู้คนแต่ครอบครัวได้เป็นอันมาก
 แล้วให้ไทยชาวเมือง นครนำ พม่าไปเที่ยวเกลี้ยกล่อม ผู้คนแต่ครอบครัว
 ซึ่งหนีไปอยู่ทุกตำบลนั้น ที่เขาเกลี้ยกล่อมพม่าออกหากได้ความบ้าง
 ที่ไม่เขาเกลี้ยกล่อมหนีเข้าป่าดงไปก็มาก แต่พวกไทยซึ่งได้ความนั้น
 บรรดาชายพม่าฆ่าเสียเป็นอันมาก เอาไว้แต่หญิงกับทารก พม่าค้น
 เก็บเอาเงินทองสิ่งของทั้งปวงไว้ หาผู้ใดจะคิดอ่านสู้รบมิได้ กัด
 อำนาจพม่าเสียสิ้นทั้งนั้น พม่าก็ตั้งอยู่ในเมือง คิดจะยกออกไปตีเมือง
 พิษณุเมืองสงขตาคือไป.

๑ ฝ่ายญี่หวุ่นแม่ทัพเรือพม่าก็ยกทัพเรือลงไปตีเมือง ตะกั่วป่าตะกั่วทุ่ง
 แดกด้วยยกไปถึงเกาะถดาง ให้พัดทหารชนบทเข้าตั้งค่ายล้อมเมือง
 ถดางไว้เป็นหลายค่าย.

๑ ในขณะที่เมื่อศึกพม่าไปถึงเมืองนั้น พระยาถดางถึงแก่กรรมเสีย
 ก่อนแล้ว ยังหาใครตั้งเจ้าเมืองใหม่ไม่ แต่ภรรยาพระยาถดางกับน้อง

ดาวคนหนึ่งคิดอ่านกับกรมการท่งปวง เกณฑ์ไพร่พดตั้งค่ายใหญ่
 ต้องค่ายป้องกันรักษาเมืองเปนสามารถ แดศักรรยาพระยาถาง
 กับน้องดาวน้องอาจกตำหาญ มิได้เกรงกลัวย่อท้อต่อข้าศึก เกณฑ์
 กรมการกับพดทหารท่งชายหญิงออกกรมยิงปืนใหญ่น้อยนอกค่ายสู้รบกับ
 พม่าทุกวัน ทพพม่าจะหักเอาเมืองมิได้ แต่สู้รบกันอยู่ประมาณ
 เดือนเศษ พม่าขัดเสบียงอาหารตงเห็นจะเอาเมืองมิได้ ก็เลิกทัพ
 ตงเรือกลับไป.

๑ ฝ่ายข้างเมืองพทตุง ได้แจ้งข่าวว่าเมืองชุมพรเมืองไชยาเมืองนคร
 เด็ดแก่พม่าแล้ว เจ้าเมืองกรมการท่งปวงปรึกษากันจะยกครอบครัว
 หนีเข้าป่า ขณะนั้นมพระสังฆองค์หนึ่งชอมมหาช่วย เปนอธิการอยู่
 ในอารามแขวงเมืองพทตุง มีความรู้วิชาการดี ชาวเมืองนับถือมาก
 จึงตงกระตุคประเจียดมตงคตแจกคนท่งปวงเปนอันมาก พวกกรม
 การแตนายบ้านนายแขวงท่งหลายชักชวนไพร่พดเมืองมาขอเครื่องมหาช่วย
 แดวคิดกันจะยกเข้ามารบพม่า ผู้คนเข้าด้วยประมาณพันเศษ ตระ
 เตรียมเครื่องตำตราวุธพร้อมแล้ว ก็เชิญมหาช่วยอาจารย์ชนคานหาม
 มาด้วยในกองทัพ ยกมาจากเมืองพทตุงมาพักพดตั้งค่ายอยู่กตงทาง
 คอยจะรบทัพพม่าซึ่งจะยกออกไปแต่เมืองนครศรีธรรมราชนั้น.

๑ ฝ่ายกองทัพหลวงสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ
 เด็ดจยาศราพตนาทพไปทางท่งทเตใหญ่ถึงเมืองชุมพร จึงให้ตั้ง
 ค่ายหลวงแต่ตำหนักทัพดับพดา เด็ดจชนประทับอยู่ที่นั้น แดว
 คำรัศให้พระยากระดาโหมราชเสนา พระยาจ่าแสนยากร กองนำ
 ยกทัพภกถ่วงออกไปตั้งอยู่ณเมืองไชยาเปนหลายค่าย.

จึงให้ภาคทัณฑ์ไว้ แล้วให้อยู่รวบรวมราษฎร รักษาบ้านเมืองตั้งเท่า
 แล้วแต่เจ้าเมืองที่พิทวงทั้งทางชดมารคทางสถมารค ไปประทับณเมือง
 สงขลา จึงพระยาแก้วเงาพิไชยเจ้าเมืองพัทลุง หาดวงสุวรรณคีรี
 เจ้าเมืองสงขลา แดกรมการทั้งสองเมืองมาเฝ้าพร้อมกัน จึงดำรัส
 ถามว่าผู้ใดคิดสู้รบฆ่าบ้าง พระยาพัทลุงกราบทูลว่าได้แต่งกองทัพ
 ไปรบฆ่ากับมหาช่วยเป็นอาจารย์คุมครองไปในกองทัพ ยังหาทันได้
 สู้รบกันไม่ พม่ามิได้ยกออกไปตีเมืองพัทลุง ยกถอยกลับไปเมืองนคร
 จึงดำรัสยกความชอบมหาช่วย ว่าพอใจด้วยราชการมีความชอบมากให้
 มหาช่วยปรีดาค้อออกแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้เป็นพระยาทุกขราษฎร์
 ช่วยราชการเมืองพัทลุง พระราชทานบำเหน็จรางวัลโดยควรแก่ความ
 ชอบ จึงหาดวงสุวรรณคีรีเจ้าเมืองสงขลากราบทูลถว้ว่าโทษพระยาจนะ
 ผู้้องพระยาพัทลุงเป็นขบถ แต่งคนให้ถือหนังสือไปเข้าด้วยพม่า จึง
 ดำรัสให้เอาตัวพระยาจนะมาให้พระยาพัทลุงผู้พี่ไต่ถาม ได้ความเป็น
 ด้ยว่าเป็นขบถจริง จึงให้เอาตัวไปประหารชีวิตเสีย แล้วดำรัสว่า
 เมืองตานี้แต่เมืองแขกทั้งปวง ยังมีได้มาอ่อนน้อมยอมเป็นข้าขอบขัณฑ
 ติมา ตั้งแขงเมืองอยู่ จำจะยกทัพพิทวงออกไปตีเมืองแขกทั้งปวงมาเป็น
 เมืองขึ้นอยู่ในพระราชอาณาเขตให้จงได้ จึงดำรัสให้กองนายยกออกไปตี
 หัวเมืองแขกทั้งปวงมีเมืองตานีเป็นต้น ทัพพิทวงก็เสด็จยกหนุ่ไป ด้วย
 เตะพระราชกฤษฎาธิการ บรรดาเมืองแขกทั้งปวงก็พ่ายแพ้แก่พดข่าพิทวง
 ด้ย ด้ยที่สู้รบปราไชยจึงได้เมืองกัมบาง ที่แตกหนีได้คอรบกัมบาง
 ที่มาอ่อนน้อมยอมสวามิภักดิ์กัมบาง แต่เมืองตานีนั้นเป็นเมืองใหญ่ ได้
 ปืนทองใหญ่ในเมืองสองบอก ทรงพระกรุณาให้เข้ตรงในตำเภา แด

ได้เครื่องสรรพศาสตราวุธต่าง ๆ กับทั้งสรรพวัตถุสิ่งของทองเงินเป็นอันมาก บรรดาเจ้าเมืองกรมการแขกมตายุท่งปวงนั้น ที่สู้รบตายในที่รบบ้าง จับเป็นได้ฆ่าเสียบ้างจำไว้บ้าง ที่หนีไปได้บ้าง ที่เข้าสู่วามิภักดิ์โดยดีก็มีได้ตั้งโทษบ้าง แต่พระเดชานุภาพก็ผ่านแผ่ไปใหม่ตายุประเทศทั่วทั้งปวง ขณะนั้นพระยาไตรแตรพระยาภักดีขันน พระยาศรีวงศ ก็เกรงกลัวพระราชกฤษฎาเดชาธิการ ก็แต่งศรีตวันกรมการให้คุมเครื่องราชบรรณาการนำมาทูลเกล้าฯ ถวาย ขอเป็นเมืองขึ้นข้าขอบขัณฑสีมาณกรุงเทพมหานคร จึงมีพระราชบัญญัติให้แต่งตั้งบอกชื่อราชการซึ่งได้ ไชยชนะแก่พม่าปัจจุามิตร แต่เสด็จไปปราบหัวเมืองแขกปราไชย ได้บ้านเมืองเป็นอันมาก ที่มาขอขึ้นก็หลายเมือง ให้ชาวหลวงถือเข้ามากราบทูลพระกรุณาสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเจ้ายังกรุงเทพมหานคร.

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงทราบ ก็ทรงพระโสมนัส ดำรัสสั่งรวเด็จพระกฤษฎาเดชาอนุภาพสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า แล้วโปรดให้มีตราคอบออกไป แจ้งชื่อราชการซึ่งเสด็จพระราชดำเนินทัพหลวงขึ้นไปปราบอริราชไพรีณหัวเมืองฝ่ายเหนือปราไชยไปสิ้นแล้ว ให้อัญเชิญเสด็จสมเด็จพระบรมราชอนุชาให้ยาตราพยุหทัพหลวงกลับคืนยังพระนคร.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ ได้ทรงทราบในท้องตราว่ามีพระราชโองการให้หาทัพกลับ จึงดำรัสให้กวาดครอบครัวแขกเซตยทั้งหลายบรรทุกในเรือรบ กับทั้งทรัพย์สินสิ่งของทองเงิน แต่เครื่องศาสตราวุธต่าง ๆ แต่ให้แบ่งครอบครัวแขกทั้งหลายให้ไว้

สำหรับบ้านเมืองบ้างทุก ๆ เมือง แล้วโปรดตั้งบรรดาชนนางแขกซึ่ง
มีใจดีมีความรักดีเป็นเจ้าเมืองกรมการ อยู่รักษาหัวเมืองแขกทั้งปวงซึ่งได้
นั้น อึ่งทรงทราบว่าธัญญาหารในกรุงยังไม่บริบูรณ์ จึงดำรัสให้
ชนเข้าในหัวเมืองแขกทั้งปวงนั้นตั้งบรรดาในเรือกองทัพทุก ๆ ลำเสร็จแล้ว
จึงให้เด็กกองทัพกลับมาทางบกทางเรือ มาถึงพระนครในเดือนสิบ
เอ็ดจันทรขึ้นศักราช ๑๑๔๘ ปี เสด็จขึ้นผ้าส้มเด็จพระบรมเชษฐา
ธิราช กราบทูลแถลงราชการสงครามซึ่งมีไชยอำนาจ แล้วทูล
ถวายปืนใหญ่ยาวสามวาศอกคืบสองนิ้วกึ่ง กระสุนดีบเอ็ดนิ้วบอกหนึ่ง
ยาวห้าศอกคืบเก้านิ้วกระสุนสามนิ้วกึ่งบอกหนึ่ง ซึ่งได้มาแต่เมืองตานี
แต่ครอบครัวแขกแดงมาเซดยกกับทั้งเครื่องศาสตราวุธต่าง ๆ จึงมีพระ
ราชโองการดำรัสให้เจ้าพนักงาน ตากปืนใหญ่เข้าไว้ในพระราชวัง
บอกใหญ่ขึ้นให้จำถูกนามตรงกับบอกปืนชื่อพระยาตานี แต่พม่าเซดยก
ซึ่งจับมานั้นให้จำใส่คุกไว้ทั้งสิ้น.

๑ ฝ่ายกรมการเมืองถางครันทัพพม่าเด็กกลับไปแล้ว ได้ข่าวว่า
ทัพพม่าตั้งสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จพระราช
ดำเนินออกมาตีทัพพม่าทางบกแตกไปสิ้นแล้ว จึงบอกข้าราชการมา
กราบทูลทูลขณะเมื่อทัพพม่าตั้งตั้งอยู่ณเมืองสงขลานครณบหนึ่ง บอก
เข้ามากราบทูลณกรุงเทพมหานครณบหนึ่ง แต่ขณะเมื่อสมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จกลับเข้ามาถึงพระนครแล้ว
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชโองการ โปรดให้มีตราออกไป
ณเมืองถาง ให้ตั้งกรมการผู้มีความชอบในการสงคราม เป็น
พระยาถางชนใหม่แล้ว โปรดตั้งภรรยาพระยาถางเก่าซึ่งออกค้อม

พม่านั้น เป็นท้าวเทพกระษัตรี โปรดตั้งน้องสาวนั้นเป็นท้าวศรีสุนทร
พระราชทานเครื่องยศโดยควรแก่สตรีออกไปทั้งสองคน ส้มควรแก่ความ
ชอบในการสงครามนั้น แล้วโปรดตั้งหัตถวงสุวรรณศิริเป็นพระยาสงคราม
ให้ยกเมืองนนเป็นเมืองศรีมาชนกรุงเทพ ฯ แล้วให้ยกเมืองจนะเมือง
เทพามาชนเมืองสงครามค้ำหน้ามา.

๑ ฝ่ายกองทัพแก่งหวุ่นแมงญี่พม่าซึ่งแตกไปทั้งทัพบกทัพเรือ นั้น ก็ไป
พร้อมทัพกันอยู่ณเมืองมฤค แล้วบอกขอราชการซึ่งเดี่ยทัพถอยมานั้น
ขึ้นไปกราบทูลพระเจ้าอังวะซึ่งเด็กทัพไปอยู่ณเมืองเมาะคมะ แดกกองทัพ
ทางทวายแต่ทางเหนือทงนกับออกมาทุกทัพทุกทาง แดศึกคราวนั้นพระเจ้า
อังวะเดี่ยรพดเป็นอันมาก ทั้งไทยจับเป็นไปได้แต่ตายด้วยป่วยไข้ตาย
ในสงครามทุกทัพทุกทางประมาณกึ่งหนึ่ง ที่เหลือกลับไปได้สักกึ่งหนึ่ง
พระเจ้าอังวะเดี่ยพระไทยนัก จึงให้เด็กทัพหัตถวงกลับไปเมืองอังวะ แล้ว
ให้มีตราให้หากองทัพทางเหนือทงนกลับไปยังเมืองอังวะคืน แดกอง
ทัพทางทวายนนให้ยกมาตั้งอยู่ณเมืองเมาะคมะ ทัพทางเมืองมฤคให้
ยกมาตั้งอยู่ณเมืองทวาย แล้วตรีศปฤกษาราชการกับอินชระมหาอุปราช
ดำริห์ราชการสงคราม ซึ่งจะกลับมาก็คือเอาพระนครศรีอยุธยาให้จึงได้
พระเจ้าอังวะจึงให้เกณฑ์กองทัพห้าหมื่น ให้อินชระเป็นแม่ทัพหัตถวง
ยกมาอีกครั้งหนึ่งในปีมีเมียอัฐศก ครั้นถึงณเดือนสิบสอง อินชระ
มหาอุปราชก็ถวายบังคมดาพระเจ้าอังวะ ยกทัพบกทัพเรือลงมาพร้อม
ทัพอยู่ณเมืองเมาะคมะ แต่มาทางเดียว มิได้แยกแยกกันมาหลาย
ทางเหมือนครั้งก่อน อินชระจึงให้เมียนหวุ่นกับเมียนเมหวุ่นสองนาย
ซึ่งเป็นแม่ทัพหน้าครั้งก่อน ถ้อพดสามหมื่นยกมาทำราชการแก่ตัวเขา

ไชยชนะเมืองไทยให้จึงได้ แต่แม่ทัพทั้งสองนายก็ยกกองทัพมาถึง
เมืองสมิถ์แล้ว ให้ตั้งค่ายแคว้นตรงรายทางมาเป็นอันมากจนทำดินแดง
สามสับ แล้วให้กองดำแดงขนเข้าปลาอาหารมาใส่ยุ้งฉางไว้ทุกตำบล
หวังจะมีให้ไพร่พลชดด้วยเสบียงอาหาร แต่บรรดาค่ายนำที่ท่งปวง
นั้นให้ชกปักกาถึงกันสิ้น แล้วให้ชุดสำนเพดะปักชวากหนามแน่น
หนา บรรดาที่คตองนำแต่ห้วยซารท่งปวงนั้นก็ให้ทำสะพานเรือข้ามทุก ๆ
แห่ง ให้ม้าแสดคนเดินไปมาได้สะดวก แต่จัดแจงการท่งปวงนั้นหมาย
จะตั้งรบพุ่งอยู่ค้ำบี้ กองทัพหัตถวงอินชระก็ยกหนุนมาตั้งค่ายหัตถวง
อยู่ตำบลแม่กระษัตรี คอยฟังข่าวกองนำจะได้เพิ่มเติมทัพมาช่วย.

๑ ฝ่ายชาวด่านเมืองกาญจนบุรี เมืองศรีสวัสดิ์ เมืองไชยโยค
ออกไปลาดตระเวนสืบราชการณปลายแดน รู้ว่าทัพพม่ายกมาอีก ตั้ง
ค่ายมั่นอยู่ณทำดินแดงสามสับ ก็กลับมาแจ้งแก่เจ้าเมืองกรมการท่ง
สามหัวเมือง ๆ ก็บอกขอราชการศึกเข้ามายังกรุงเทพมหานคร ใน
เดือนอ้ายข้างแรม กราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ได้
ทรงทราบข่าวศึกอันยกมานั้น จึงมีพระราชดำรัสให้เกณฑ์กองทัพ
ในกรุงแต่หัวเมืองไว้ให้พร้อมสรรพ.

๑ ครั้นถึงณวัน ๕ ๓ ค่ำ เพลาเช้าตามนาฬิกากับหกบาต
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็เสด็จพระราชดำเนินพยุห
ยาตราหาว่าทัพหัตถวงจากกรุงเทพมหานครไปโดยทางชลมารค พร้อม
ด้วยเรือท้าวพระยาข้าทูลลอองธุลีพระบาททั้งหลาย โดยเสด็จตาม
ขบวนนำหลังพร้อมเสร็จ โปรดให้สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระ

ราชวังบวร ฯ แดกกองทัพเจ้าพระยารัตนาพิพิธผู้ว่าที่สมุหนายกเป็นกองนำ
พลโยธาหาญทั้งพระราชวังหลวงพระราชวังบวร ฯ เป็นคนสามหมื่น
ยกดวงไปก่อน จึงเสด็จยกพลโยธาทัพหลวง กับทงกรมพระราช
วังหลังแต่เจ้าค้างกรมทงปวง เป็นพลสามหมื่นเศษหนุนไป ครั้น
นั้นองเชียงสือก็ตามเสด็จไปด้วย แต่โปรดให้เจ้าพระยาพลเทพอยู่
รักษาพระนคร.

๑ ครั้นกองนำยกไปถึงเมืองไชโยศ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
กรมพระราชวังบวร ฯ จึงดำรัสให้กองเจ้าพระยารัตนาพิพิธ แดกกอง
พระยาตากโหมราชเสนา พระยาจำแค้นยากกร แดกทัพหัวเมืองทั้ง
หลายเป็นคนสองหมื่นชนบทยกข่างมารพดเป็นกองนำดวงไปก่อน แล้ว
สมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า จึงเสด็จยาตราทัพ พดหมื่นหนึ่ง ยกหนุนไปโดย
ลำดับ ครั้นทัพหลวงเสด็จไปถึงตำบลท่าขนุน จึงเสด็จพระราช
ดำเนินพลโยธาทัพไปโดยทางสถลมารค หนุนทัพสมเด็จพระบรมราช
อนุชาไปในเบื้องหลัง แดกกองนำยกไปถึงค่ายพม่าซึ่งตั้งอยู่ณตำบล
ก็ให้ตั้งค่ายตงเป็นหลายค่าย สมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าก็เสด็จดำเนิน
กองทัพหนุนขึ้นไป ตั้งค่ายหลวงห่างค่ายกองนำตงมาทางประมาณ
ห้าสิบเส้น กองทัพหลวงก็เสด็จพระราชดำเนินตามขึ้นไปในเบื้องหลัง
ตั้งค่ายหลวงห่างค่ายสมเด็จพระบรมราชอนุชาตงมาทางประมาณเจ็ดสิบ
เส้นเศษ ดำรัสให้ท้าวพระยานายทัพนายกองแบ่งกองทัพออกจากทัพ
หลวง ทั้งพระราชวังหลวงพระราชวังบวร ฯ ยกขึ้นไปบรรจบ
กองนำ ให้เร่งเข้าตีค่ายพม่าทุกทัพทุกกองพร้อมกันทีเดียว.

๑ ครั้นถึงณวัน ๔ ๕ ๔ คำเพดาเข้า จึงท้าวพระยานายทัพนายกอง
 ทั้งปวง ก็ยกพดทหารออกระดมตีค่ายพม่าพร้อมกันทุก ๆ ค่าย
 นายทัพพม่าก็เร่งพดทหารให้ต่อรบในค่ายทุก ๆ ค่าย พดทัพไทย
 ชุกต๋นามเพดาเข้าตีประชิดค่ายพม่า ค่ายยิ่งปืนใหญ่น้อยโต้ตอบกัน
 ทงกลางวันกลางคืนมิได้หยุดหย่อน เสียงปืนนัดหนึ่งนัดเทือนดังท้าวไป
 ท่วงท้งป่า รบกันอยู่สามวัน ถึงณวัน ๖ ๗ ๔ คำ พดทัพไทยยก
 หนุนเนื่องกันเข้าไปหัดค่ายปืนค่ายเยื่อค่ายพม่า พม่าต่อรบเป็นสามารภ
 ตึงแต่เพดาบ้ายจนพดบ่าประมาณสองทุ่มเศษ นายทัพพม่าเห็นเหตุ
 ก่าถึงจะต่อรบต้านทานมิได้ ก็แตกฉานทั้งค่ายเสียพ่ายหนีไปในกลางคืน
 วันนั้น กองทัพไทยเข้าค่ายพม่าได้ทั้งสิ้น ด้วยยกติดตามไปทันฆ่าฟัน
 พม่าล้มตายแต่ลำบากไปตามทางเป็นอันมาก ที่จับเป็นได้ก็มาก ฝ่าย
 อินชระแม่ทัพหลวงได้ทราบวาทัพม่าแตกแล้วก็ตกพระไทย มิได้คิด
 อ่าจะคงรอรบ ก็ให้เร่งเด็กทัพหลวงกลับไปยังเมืองเมะคะมะ พด
 ทัพไทยได้ติดตามพม่าไปจนถึงค่ายหลวงแม่กระษัตร์ เก็บได้เครื่อง
 สำตราวุธเป็นอันมาก จึงมีพระราชดำริให้ข้าหลวงไปตั้งกองนำ ให้
 จุกเพติงเผายุงฉางพม่าซึ่งได้เข้าปดาเสบียงอาหารเสียทุกตำบลแล้ว ก็
 ให้ถอยทัพกลับมายังกองทัพหลวง แต่สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสอง
 พระองค์ ครั้นมีไชยขำนะแก่อริราชสงครามภูกามบัวจามิตรเสร็จแล้ว
 ก็ดำริให้เด็กกองทัพทางชดमारคทางดถดमारค กลับคืนยังพระมหา
 นครบวรรัตนโกสินทรมหินทรอยุธยา ในแรมเดือนสี่ปีตายปีมเมีย
 อัฐศกนั้น.

๑ ฝ่ายอินชแระมหาอุปราชาเมื่อตาคทัพกลับไปถึงเมืองเมะคะมะแล้ว จึงบอกข้าราชการซึ่งเสี้ยทัพกลับมาบนชวนไปทูลพระเจ้าอังวะ ๆ ได้ทราบเสี้ยพระไทยนัก จึงให้หากองทัพกลับยังพระนคร แล้วให้มัคราไปถึงอาปรกามน์เจ้าเมืองเชียงแสน ให้รักษาเมืองอยู่กับพดพม่าตามพันธแล้วให้บันัญเวชอกับตุงตองเวระจอแทง ถือพดตองพันเพนกงหน้า ให้จอชองนรธาเพนโบชุกแม่ทัพถือพดพันห้าร้อย ยกมาณเมืองเชียงแสน ให้เกณฑ์อาปรกามน์กับพดตามพันซึ่งรักษาเมืองเชียงแสนอยู่นั้น ให้เข้าบรรจบทัพจอชองนรธา ยกไปตีเมืองฝางดาวอยู่ฝ่ายตะวันตกเมืองเชียงใหม่ตั้งแขวงเมืองอยู่ยังมีได้ ไปชนแกเมืองอังวะ แต่อาปรกามน์ได้พดพม่ามาเข้ากองทัพจอชองนรธาแต่ห้าร้อยสิบคน หนีไปจากเมืองเชียงแสนแต่ก่อนนั้นตองพันห้าร้อย แต่โบชุกจอชองนรทายกกองทัพไปตีเมืองฝางได้แล้ว ก็ตั้งทำนาอยู่ที่นั่น จึงให้อาปรกามน์กับไพร่พดห้าร้อยสิบคนนั้นยกกลับไปเมืองเชียงแสน ให้ตั้งทำนาต่ำลุ่มเด็บบึงอาหารไว้จึงมาก อาปรกามน์ก็ยกกลับไปเมือง จัดแจงไพร่พดให้ตั้งทำนาอยู่ได้ประมาณเดือนหนึ่ง.

๑ ขณะนั้นพระยาแพร์ผู้ชอว่ามึงไชย พม่าจับตัวไปได้แต่ครั้งทัพชแฮหูนุกยกมาตีเมืองพระพิศณุโลกคราวก่อนนั้น แต่ครั้งเมื่อตีโคะมะหาตีรียอุจนายกทัพมาตีเมืองนครด่าปาง แต่เมืองเหนือทงปวงครึ่งหงนก็ได้มากับกองทัพพม่าด้วย ครั้นทัพพม่าแตกกลับไปจึงให้ยู่ณเมืองของแต่พระยาแพร์ยังมีจิตคิดกลัวมากดี ในสมเด็จพะพุทธเจ้าอยู่หัวกรุงเทพมหานคร มิได้ยอมอยู่เป็นข้าพม่า จึงคิดอ่านชักชวนพระยาของยอมเข้าด้วย แล้วยกกองทัพไปตีเมืองเชียงแสน ฝ่ายอาปรกามน์เจ้าเมือง

มีไพร่พลพม่าน้อยคว เห็นจะรักษาเมืองสู้รบมิได้ จึงพาพรรคพวก
หนีมาหาพระยาเซียงราย.

๑ พระยาแพร์ พระยายอง ก็ยกคิดตามมาณเมืองเซียงราย
พระยาเซียงรายกลับเข้ากับพระยาแพร์ พระยายอง ด้วยเป็นชาติ
ดาวเดียวกัน จึงจับตัวอาปรกามนี้พม่าเจ้าเมืองเซียงแดน ตั้งให้
พระยาแพร์ พระยายอง แล้วบอกส่งมายังพระยาภาวดีเจ้าเมือง
นครด้าปาง เจ้าเมืองด้าปางก็บอกส่งพระยาแพร์ พระยายอง
กับทั้งจำอาปรกามนี้พม่าลงมาถวายนครกรุง กราบทูลพระกรุณาให้
ทราบฯ พระยาแพร์ซึ่งพม่าจับไปได้นั้น บดินทร์พม่ากลับมาได้
แล้วชักชวนพระยายองมาด้วย ทั้งจับตัวอาปรกามนี้เจ้าเมืองเซียงแดน
มาถวายนครมีความชอบเป็นอย่างมาก.

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ทรงพระโสมนัส
ดำริให้เอาตัวอาปรกามนี้ใส่คุกไว้ แล้วพระราชทานบำเหน็จรางวัล
แก่พระยาแพร์ พระยายอง ส้มควรแก่ความชอบ แต่ทรงพระราช
ดำริให้ยังแควงพระยาแพร์อยู่ ด้วยตกไปอยู่กับพม่าช้านานแล้วเกรงจะ
มาเป็นกตอุบาย ครั้นจะให้กลับขึ้นไปครองเมืองแพร์ตามเดิมก็ยังมิวาง
พระไทย จึงโปรดพระราชทานเคหาฐานบ้านเรือนให้อยู่ที่ราชการใน
พระนคร แต่พระยายองนั้นโปรดให้ขึ้นไปอยู่ช่วยราชการพระยาภาวดี
ณเมืองนครด้าปาง แล้วสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง จึงมีพระราชดำริ
ปลุกษาศด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราชว่า เมืองเซียงใหม่ยังร้างอยู่หาผู้คน
อยู่รักษามิได้ เกิดอกพม่าจะมาตั้งอยู่เอาเป็นที่มั่น จึงมีพระราช
โองการโปรดให้สมเด็จพระอนุชาธิราชเสด็จขึ้นไปจัดแจงตั้งเมืองเซียงใหม่

ให้เอาพระยากาฬิตเจ้าเมืองนครลำปางไปครองเมืองเชียงใหม่ ด้วย
 เปนเมืองใหญ่ แล้วพระยากาฬิตก็มีฝีมือเข้มแข็งในการสงคราม จะ
 ได้ป้องกันรักษาพระราชอาณาเขตในมณฑลประเทศฝ่ายตะวันตก อย่า
 ให้ปัจเจกมีศรัทธาย้ายบ่ท่าได้ พอมันหนึ่งล้อมเมืองนครลำปางเข้าตงมา
 อีกฉบับหนึ่ง ว่าได้ข่าวว่าจอชของนรธาแม่ทัพซึ่งตั้งอยู่ณเมืองฝาง จะ
 ยกกองทัพมาตีเมืองนครเอาตัวอาปรกานันนี้ แต่พระยาแพร์ พระยา
 ยองให้แจ้งได้ ส้มเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ฯ ก็กราบ
 ถวายบังคมดา เสด็จยกทัพจากกรุงเทพมหานครโดย
 ทางชลมารคขึ้นไปยังเมืองตาก แล้วเสด็จพระราชดำเนินทัพไปถึง
 เมืองนครลำปาง ตั้งค่ายหาดวงประทับอยู่นอกเมือง แต่ทัพพม่า
 ก็หายกมาไม่ จึงมีพระราชบัญชาให้พระยากาฬิตจัดแจงครอบครัว
 ชาวเมืองเชียงใหม่เต็ม ซึ่งไปเอาไพร่ขอยุ่ณเมืองนครนั้น ให้ยก
 กัดบั้นไปอยู่ณเมืองเชียงใหม่ตั้งเก่า แล้วโปรดตั้งพระยากาฬิตให้เป็น
 พระยาเชียงใหม่ ให้น้อยธรรมผู้หนึ่งที่ตั้งเป็นพระยาอุปราช ให้
 พุทธสารผู้เป็นญาติวงศ์ของพระยากาฬิตฝ่ายข้างมารดาเป็นพระยาราช
 วงษ์ ให้ขึ้นไปอยู่รักษาเมืองเชียงใหม่ พระราชทานเครื่องอุปโภค
 บริโภคเป็นอันมาก แต่พระยาเชียงใหม่ พระยาอุปราช พระยา
 ราชวงศ์ ก็กราบถวายบังคมตายกครอบครัวชาวเมืองทั้งปวงขึ้นไป
 ตั้งอยู่ณเมืองเชียงใหม่ตามรับสั่ง จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งคำโสม
 ผู้หนึ่งรองพระยากาฬิตเป็นพระยานครลำปางแทน ให้คำทิพผู้หนึ่งที่ตาม
 เป็นพระยาอุปราช ให้หมุดำผู้หนึ่งที่สี่เป็นพระยาราชวงศ์ อยู่รักษา
 เมืองนครลำปาง พระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคเหมือนดังเมือง

เชียงใหม่ แต่เมืองลำพูนยังว่างอยู่ ด้วยผู้คนยังเบาบางระด้า
ระด้าย จะแบ่งไปตั้งยังมีได้ก่อน.

๑ ฝ่ายข้างกรุงเทพมหานครในปลายปีแมนพศกนั้น สมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวงทรงพระราชดำริห์จะเสด็จพระราชดำเนินทัพหลวงไปตั้งเมือง
ทวาย จึงดำริห์ให้เกณฑ์กองทัพไว้ให้พร้อมสรรพ.

๑ ครั้นถึงวัน ๗ ๕ ๒ ค่ำ เพลาสามโมงเช้าได้มหา
พิไชยมงคลมหาดุฎษณ์ จึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็เสด็จ
ยกพยุหยาตราทางทัพหลวงจากกรุงเทพมหานครโดยทางชลมารค แล
พลโยธาหาญในขบวนทัพหลวงครั้นถึงเมืองห่มนเคษ พร้อมด้วยเรือ
พระราชวงษาอนุวงศ์ แลเรือท้าวพระยาข้าทูลฉลองของชุดพระบาททั้งหลาย
โดยเสด็จพระราชดำเนินเป็นอันมาก ดำริห์ให้เจ้าพระยารัตนาพิพิธ
เจ้าพระยามหาเสนา เจ้าพระยายมราช เปนกองนำ เจ้าพระยา
พระคลังเปนเกยกาย สมเด็จพระเจ้าตากเรือเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร
เปนยุกรับคร สมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์
เปนทัพหลัง เสด็จประทับร้อนแรมไปตามระยะทางชลมารค ถึง
ท่าตะกวดแม่น้ำน้อย จึงเสด็จขึ้นประทับณพระตำหนักค่ายซึ่งกองนำ
ตั้งไว้รับเสด็จ แลดำริห์ให้กองนำกองหนุนเป็นคนห่มนหนึ่งยกถ่วง
ไปก่อน แลครั้นนั้นเดินทัพไปทางเขาสูงข้ามเขาไปลงด้านวงปอ ทัพ
หลวงจึงเสด็จพระราชดำเนินตามไป สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จ
ทรงช้างคันพังเทพธิดาเป็นพระคชาธาร ผูกพระที่นั่งอุบทอง ประดับ
ด้วยเครื่องพระกนิภรมย์แท้โดยขนาด พรั่งพร้อมด้วยพลตำรวจกันแซก
แซงเปนชนิด แลพลอัครดุรงค์เรียบเรียงโดยพยุหยาตราหน้าหลัง คับคั่ง

ทั้งพดบจรเดินเท้าแปดพันเศษ ตัวน่วมได้สรรพยุทธอาภรณ์ กร
 กุมอเนกวิชาอาวุธ ให้ร้องกึกก้องท้องทุ่งรัถยาอาณาเขตต์ เกิดอพหต
 พยุหโยธาทัพไปโดยดำดบแถวเถื่อนลัดถมารควิลไฟ ให้ตั้งค่ายแตร
 พดบพดาหยุดประทับร้อนแรมไปตามระยะทางนั้น.

๑ ครึ่งหนึ่งฝ่ายข้างเมืองทวายเป็นพระเจ้าอโงวระคิงแมงแกงซาบุตรเมฆรา
 โบิดงมาเป็นเจ้าเมือง อนึ่งกองทัพพม่าซึ่งยกดงไปทางเมืองมฤคแต่ครั้ง
 ก่อนนั้นยกพร้อมกันอยู่ณเมืองทวายชั้น ครั้นทวายห่อหุ้มกับแก่งห่อหุ้มแมง
 ญี่แม่ทัพ แตนายทัพนายกองทั้งปวงได้แจ้งว่า กองทัพไทยยกมาทางด่าน
 วังปอเขาสูงจะตีเมือง แม่ทัพจึงแต่งให้คนมิแดงถือพดตามพันยกมา
 ตั้งค่ายรับอยู่ณวังปอทัพหนึ่ง แล้วให้ทวายห่อหุ้มเจ้าเมืองทวายถือพด
 ลัดพัน ยกมาตั้งค่ายรับอยู่ณเมืองกลือองเหนือเมืองทวายทัพหนึ่ง แล้ว
 ให้ตั้งค่ายปักกาตักตักท้องทุ่ง ทางซึ่งจะมาแต่เมืองกลือองถึงเมืองทวาย
 เกณฑ์ให้นายทัพนายกองทั้งปวง ยกพดทหารห้าพันออกไปตั้งรับอยู่อีก
 ค่ายหนึ่ง แล้วจัดแจงพดทหารทั้งพม่าแตนทวายชาวเมืองชนประจำรักษา
 นำที่เชิงเทินกำแพงเมืองโดยรอบ กอปรด้วยเครื่องสรรพอาวุธปืนใหญ่
 น้อยพร้อมสรรพ แตนตัวแก่งห่อหุ้มแมงญี่แม่ทัพนั้นตั้งมั่นรักษาอยู่ในเมือง
 จัดแจงการป้องกันเมืองเป็นดามารถ แตนบอกหนึ่งตั้งขึ้นไปทูลพระเจ้า
 อโงวระว่า พระเจ้ากรุงศรีอยุธยายกทัพหดวงมาตีเมืองทวาย.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยารัตนาพิพิธแม่ทัพนำเดินทัพข้ามเขาสูงไป จึงให้
 พระยาสุรเสนา พระยามหาอำมาตย์ แตนท้าวพระยานายทัพนายกอง
 เป็นหลายนายคุมพดทหารห้าพันตั้งนำมาก่อน ดงคกเชิงเขาสูงข้าง
 โหนถึงค่ายวังปอซึ่งทัพพม่ามาตั้งรับอยู่นั้น จึงพระยาสุรเสนา พระ

ยามหาอำมาตย์ นายกองนำก็ให้ตั้งค่ายตั้งเป็นหลายค่ายเข้าประชิด
ค่ายพม่า พม่าก็ยังปืนใหญ่น้อยออกจากค่าย.

๑ ครั้นถึงณวัน ๒๙^๓ ค่ำเพดาเช้า จึ่งพระเสนาหน้กับขุนหมื่นแต่
ไพร่ในกองยกเข้าปล้นค่ายพม่า พม่ายิงปืนหนักดับออกมาแต่ในค่าย
คือคนหาเบองซ้ายพระเสนาหน้ พดทหารเข้าช่วยพยุงถอยออกมา
เข้าค่าย จึ่งพระยามหาอำมาตย์ก็ขับพดทหารหนุนเข้าไปปล้นค่ายพม่า
พม่าต่อรบเปนลำมารถ จะหักเอาค่ายมิได้ก็ถอยออกมา แต่ยกเข้า
ปล้นตั้งหนเป็นหลายวัน เดี่ยวพระยาสุรเสนาแต่พระยาธมมศักดิ์บาดต้อง
ปืนเข้าคักตายในที่รบ.

๑ ครั้นถึงณวัน ๓๑^๓ ค่ำ จึ่งเจ้าพระยารัตนาพิพิธ เจ้าพระยา
มหาเสนา ก็ยกพดทหารหนุนไปช่วยกองนำเข้าระดมตีค่ายพม่า พม่า
ต่อรบเปนลำมารถ รบกันตั้งแต่เช้าจนค่ำ พดทัพไทยยกหนุนเนื่อง
กันเข้าไปมิได้ทีถอยบ้างเยอค่ายเป็นค่าย พม่าสู้รบอยู่จนเพดาประ
มาณยามหนึ่ง นั้มีแดงนายทัพเห็นเหลือกำลังจะต้านทานมิได้ ก็
พาพดทหารแตกออกข้างหลังค่ายพ่ายหนีไปณค่ายเมืองกถ็อง กอง
ทัพไทยก็โตค่ายวังปอ แล้วให้ม้าไซ้รับตงมากกราบทูลพระกรุณายัง
ทัพหลวง แล้วตงพกรพดอยู่ณค่ายวังปอสองวัน.

๑ ครั้นถึงณวัน ๔^๓ ค่ำ กองทัพนำจึ่งยกตามตงไปถึงค่ายเมือง
กถ็อง เข้าตั้งค่ายคิเมืองกถ็อง ฝ่ายทัพหลวงก็เสด็จขึ้นข้าม
เขาสูงหนุนไป แต่เขานั้นชันนัก จะทรงช้างพระที่นั่งขึ้นไปได้
เสด็จพระพุทเจ้าอยู่หัวดำรงค์ให้ผู้กราว แล้วต้องทรมานพระกาย
เสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาทยุคราวขึ้นไปถึงแค่เชิงเขา แต่เข้าจน

ก็ยังมีใหญ่ น้อย ออกจากค่ายบึงกาทุกหน้าที่ รบกันตั้งแต่เช้าจนเพล
พลบค่ำ พดทหารไทยเขี่ยด้วยหินเนื่องกันเข้าไปมิได้ทีถอย บ้างปืน
ค่ายเยอค่ายต่อรบกันถึงอาวุธสิ้น พดพม่าสู้รบค้ำทานมิได้ เหลือ
กำลังก็แตกฉานพ่ายหนีเขาเมือง พดทัพไทยก็ค่ายบึงกาแตกแฉกก็ยก
ติดตามลงไปณเมืองทวายในเพดากตางคันทวน.

๑ ฝ่ายแก่งหวุ่นแมงมัญแม่ทัพใหญ่ แดแมงแกงซาเจ้าเมืองทวาย
กับทั้งนายทัพนายกองทั้งปวง พากันศันตกใจเห็นจะรักษาเมืองไว้มิได้
ก็ชวนกันหนีออกจากเมือง ที่ข้ามแม่น้ำไปฟากข้างโน้นก็มีบาง ที่ยังอยู่
ในเมืองก็มีบาง แต่มิได้มีผู้คนซนรักษาน้ำที่เชิงเทินกำแพงเมือง.

๑ ถึงณวัน ๗ ๕ ค่ำเพดาศึกษา พดทัพไทยกองนำก็ยกไปถึงเชิง
กำแพงเมืองทวาย ไม่เห็นผู้คนซนรักษาน้ำที่เชิงเทิน แต่ประตูเมือง
ปิดอยู่ แม่ทัพหน้าจึงปฤกษากันว่า ครั้นจะทำลายประตูเมืองเข้าไปในเมือง
ก็เกรงว่าพม่าจะแต่งกตขุ่มพดทหารไว้ จึงให้รอทัพอยู่แต่นอกเมืองก่อน
คอยดูท่วงทีพม่าจะทำเป็นประการใด อย่าให้เสียที่แก่ข้าศึก ก็ถอย
ออกมาตั้งค่ายล้อมเมืองไว้สามด้าน เว้นแต่ด้านริมแม่น้ำ.

๑ ฝ่ายนายทัพนายกองพม่าเห็นว่าทัพไทยยังอยู่มิได้เข้าเมืองแล้ว ก็
ผ่อนหนักดับเข้ามาในเมือง เกณฑ์พดทหารซนรักษาน้ำที่เชิงเทินกำแพง
เมืองป้องกันเมืองเป็นลำดับ.

๑ ฝ่ายทัพหลวงก็เสด็จพระราชดำเนินยกตามกองนำ เข้าไปตั้งค่าย
หลวงใกล้เมือง ห่างค่ายกองนำซึ่งตั้งล้อมเมืองออกมาประมาณห้า
สิบเส้น ดำรัสให้กองล้อมเสด็จพระเจ้าตุ๊กเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร
ยกไปตั้งค่ายใหญ่หนุนค่ายกองนำอยู่หน้าค่ายหลวง ขณะนั้นข้างคันทวน

เทพธิดาซึ่งเป็นพระศุภราชารนบ้วยลง ไม่จับหน้างถึงสามวัน ส้มเต๋จ
พระพุทเจ้าอยู่หัวทรงพระวิคกนัก ด้วยเป็นช่างพระที่นั่งชาวดวงเดิม
ได้เคยทรงเสด็จไปงานพระราชสงครามมาแต่ก่อนทุกครั้ง ทรงพระอาไถย
ว่าเป็นราชพาหนะเพื่อนทุกข์เพื่อนยาก เกรงจะล้มเสีย จึงทรงพระ
อธิฐานเค็กเข้าด้ามปืนให้ช่างหนัก ด้วยเดชพระบารมีเป็นมหัศจรรย์
ช่างหนักหายไขเป็นปรกติ ส้มเต๋จพระพุทเจ้าอยู่หัววัดพระไทยย้งนัก.

๑ ฝ่ายนายทัพนายกองพม่าซึ่งตั้งรักษาเมืองทวายอยู่นั้น เกรงกลัว
พระเดชานุภาพเป็นกำลัง มิได้ยกพลทหารออกมาต่อรบนอกเมือง
นั่งรักษาเมืองมันอยู่ แต่กองทัพไทยตั้งล้อมเมืองอยู่ถึงกิ่งเดือน เดือนย้ง
อาหารก็เบาบางลง ขณะนั้นจึงเจ้าอินซึ่งเป็นบุตรพระเจ้าด้านข้างเก่า
จึงกราบทูลพระกรุณาขออาสาจะยกเข้าปล้นเอาเมือง มีพระราช
โองการตรัสห้ามว่าทัพหลวงตั้งอยู่ใกล้เมืองนัก เกรงจะไม่ล้มคเนลาค
ถอยออกมา ข้าศึกใดที่จะยกออกจากเมืองได้ติดตามกระทั้งประทะ
ถึงค่ายหลวง จะเสียที่เหมือนเมื่อครั้งยกทัพไปตีเมืองเซียงใหม่ครั้งก่อน
ภายหลังพระยาศรีราชเดโชแต่ท้าวพระยา นายทัพนายกอง เป็นหลายนาย
กราบบังคมทูลขออาสาจะเข้าปล้นเอาเมือง ก็ดำรัสห้ามเสียเหมือน
ดังนั้น พอเดือนย้งอาหารขาดลง ก็ดำรัสให้เลิกทัพหลวงถอยมาทาง
ถ่มองสำย ให้กองทัพนำร่องมาเบื้องหลัง พม่าก็ยกทัพมาติดตาม
กองนำก็รอรบมาจนถึงต้นแดนเมืองทวาย.

๑ ในขณะนั้นฝ่ายส้มเต๋จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ฯ ได้ทรง
ทราบว่ส้มเต๋จพระพุทเจ้าหลวงเสด็จพระราชดำเนินพยุหโยธาทัพออกไป
ตีเมืองทวาย ก็เสด็จยาตราทัพจากเมืองนครด้าปางกลับมายังพระนคร

แล้วเสด็จโดยทางชลมารคออกไป ตามเสด็จสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช
เจ้าถึงแม่น้ำน้อย พอทัพหลวงเสด็จกลับมาถึงพระตำหนักท้ายท่าเรือ
ก็เสด็จขึ้นไปเฝ้ากราบบังคมทูลว่า ขออัญเชิญเสด็จพระราชดำเนิน
ยังพระนครเถิด ข้าพระพุทธเจ้าจะคงทพอยู่ที่นั่นที่พม่าจะเป็นประการใด
จะได้คิดอ่านป้องกันผู้รักษาพระราชอาณาเขต สมเด็จพระพุทธเจ้า
หลวงก็ทรงเห็นชอบด้วย จึงเสด็จกรีธาพลทัพกลับคืนยังกรุงเพ
มหานคร.

๑ ฝ่ายกองทัพพม่ายกติดตามมาพอสิ้นแดนเมืองทวายแล้ว ก็ยัง
ทัพอยู่ มิได้ยกถ่วงเข้ามาในพระราชอาณาเขต ก็เลิกทัพกลับไป
เมืองทวาย สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรฯ ก็ทรง
จัดแจงให้พลหัวเมืองอยู่รักษาด่านทางมั่นคงแล้ว ก็เสด็จเด็กกองทัพ
กลับยังพระมหานคร.

๑ ฝ่ายองเชียงสือได้โดยเสด็จพระราชดำเนินใน ขบวนทัพหลวงไปตี
เมืองทวายด้วย ครั้นเสด็จกลับมาถึงพระนครแล้ว จึงปรึกษา
กับขุนนางญวนสมัครพรรคพวกของตนว่า เราเห็นข้าศึกเข้ามาพึ่งพระ
บรมโพธิสมภาร สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระกรุณาโปรดฯ
เพียงได้ความสุข แล้วโปรดให้กองทัพยกออกไปตีข้าศึกจะคืนเอาเมือง
ให้ถึงสองครั้งก็ยังไม่สำเร็จไม่ บัดนี้สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็มี
พระราชกิจงดด้วยการศึกพม่า ยังรบพุ่งติดพันอยู่ เห็นจะช่วย
ธุระเรามีได้ ครั้นจะกราบทูลถวายบังคมลาออกไปรบข้าศึกที่บ้าน
เมืองคืนด้วยกำลังเราเอง ก็เกรงพระราชอาญาอยู่ เห็นจะไม่โปรด
ให้ไป จำจะหนีออกไปจึงจะได้ ครั้นปรึกษาเห็นพร้อมด้วยกันแล้ว

ก็เขียนหนังสือทูลตาเขาไว้ณเรือน แล้วจัดแจงเรือทะเลได้ สี่ห้าห้า
 ดอบพาดม้คพรรคพวกขุนนางแต่ไพร่ครอบครัวทั้งปวงตงเรือหนึ่ง รับ
 แจวตงไปออกปากน้ำเมืองสมุทรปราการแต่ในเพลาตกตางคืน พวกชาว
 บ้านซึ่งอยู่ใกล้เคียงริมหาดจึงขึ้นมาแจ้งความแก่เจ้าพระยาพระคลัง เจ้า
 พระยาพระคลังจึงเข้าไปกราบทูลสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทงตงพระองค์
 แต่ในเพลาตกตางคืน.

๑ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ จึงเสด็จทรงเรือพระ
 ทงพร้อมด้วยเรือข้าราชการทงปวง ตงคิดตามตงไปกับมทงเรือ
 ของเชียงตงออกปากน้ำคกถึงทงทะเลแล้ว ก็เสด็จตงขมมายังพระ
 นคร พอเพลาเช้าเสด็จขึ้นเผ้ากราบทูล ว่าจะขอจัดแจงเรือรบเรือ
 ทเคยกทงทพอออกไปคคตามเขาตงของเชียงตงให้จ้งได้ พอพวกข้า
 ทดตงไปค้ณเรือนของเชียงตงได้หนังสือซึ่งเขียนไว้ทงตงทงนั้น จึงนำเขา
 มาถวาย ทรงพระกรุณาให้อ่านเป็นใจความว่า ข้าพระพุทธเจ้าตง
 เชียงตงเข้ามาฟังพระบรมโพธิสมภาร ทรงพระกรุณาโปรดขบตง
 ก็ได้ความค้ช บคณมคความคคถึงบ้านเมือง ครนจะกราบทูลถวาย
 บังคมตงตงออกไปก้กตงพระราชอาชญาทง ก็จ้งคคคคอ่านหนังสือด้วย
 เป็นความจ้งเปน ใช้จะคคคการขบคคตงมาประทงฐูรายนหนทงได้
 ขอเปนข้าทงตงตงตงพระบาทไปคราบเท่าตงทงทง ซึ่งถวายบังคมตง
 ไปทงน ด้วยจะไปค้ตงตงตงตงตงตงตงตงตงตงตงตงตงตงตงตงตง
 มั่นชคตง
 พระราชทานตง
 บ้านเมืองได้แล้ว ก็จ้งขอเปนเมืองขบขบขบขบขบขบขบขบขบขบขบขบ

ได้ทรงทราบในหนังสือแล้ว จึงมีพระราชโองการตรัสห้ามสมเด็จพระ
อนุชาธิราชว่าอย่ายกทัพไปคิดตามจับเขาเลย เขาเห็นว่าเราจะช่วยพระ
เชาเมืงได้ ด้วยมีการศึกติดพันกันอยู่ เขาจึงหนีไปจะตั้งบ้านเมืองคน
เราไม่คุ้นแก่เขาเขียนด้วยมือแล้วจะจับด้วยเท้าคุมบังคับ สมเด็จพระ
อนุชาธิราชจึงกราบทูลว่า อองเชียงสือคนนั้น แม้ทรงพระกรุณาจะ
ตะไว้มิให้คิดตามเอาตัวให้ได้ นานไปภายหน้าหาบุญเราไม่แล้ว มัน
จะทำความลำบากเดือดร้อนแก่ลูกหลานเราเป็นแน่อย่างสงไสยเลย แล้ว
กราบถวายบังคมลาเสด็จกลับไปพระราชวัง.

๑ อนึ่งในปลายปีมแม นพศก ๔๕ นั้น พระยาราชาศรัยเจ้าเมือง
พุทไธมาศถึงแก่พิราลัย จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งองเทียมผู้บุตร
พระยาราชาศรัยผู้ญวนเจ้าเมืองพุทไธมาศเท่านั้น เป็นพระยาราช
าศรัย ออกไปครองเมืองพุทไธมาศแทน แล้วมีพระราชโองการ
ตรัสปรึกษาด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ฯ ว่าเมือง
สมุทรปราการหากำแพงมิได้ เกรงเกิดออกจะมีราชศัตรูหมุ่บัจจามิตรยก
มาทางทะเล ไม่มีที่มั่นจะป้องกันรับข้าศึก ทรงปรึกษาเห็นพร้อม
ด้วยกันแล้ว จึงให้เกณฑ์ทำอิฐแล้วเกณฑ์ข้าราชการให้ก่อบ่อน้ำ
กำแพงไว้ ที่ริมแม่น้ำได้ปากัดฝากฝั่งตะวันออก เป็นที่มั่นป้องกัน
ราชไพร่อื่นจะมีมาโดยทางทะเลนั้น.

๑ อนึ่งแต่เมื่อคนมมแม นพศกนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงมีพระ
ราชดำรัสให้พระยาราชสงครามเป็นแม่กอง ประชุมเครื่องบนพระมรฎปพระ
พุทธบาทชนใหม่ เหตุเมื่อครั้งพม่าล้อมกรุงเก่าอยู่นั้น พวกจีนค้าขาย

คตองส่วนพญาคิดกันขึ้นไปเอาเพลิงจุดเผาพระมรรูปเดิมหนึ่งเดียว แต่เมื่อ
 ครึ่งแผ่นดินตากนั้น ให้ขึ้นไปทำเป็นแต่หลังคามงกระบองกนพระพุท
 บาทไว้พาดง ยังหาได้สร้างเป็นพระมรรูปขึ้นตั้ง กำไม้ แต่เมื่อก่อน
 ยังไม่ได้เสด็จยกทัพหลวงไปตีเมืองทวายนั้น จึงมีพระราชโองการตรัส
 ให้สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรฯ เสด็จขึ้น^{๔๖} ไปเป็นแม่การ
 ยกพระมรรูปพระพุทบาท สมเด็จพระบรมราชาอนุชาที่เสด็จพระราช
 ดำเนินโดยทางชลมารคถึงที่ประทับท่าเจ้าสนุก จึงมีพระราชบัญชา
 ให้เกณฑ์ข้าราชการนายไพร่ ขนตัวไม้เครื่องบนพระมรรูปขึ้นไปยังเขาพระ
 พุทบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระอุสาห์ด้วยกำลังพระราชศรัทธา
 บดขยี้^{๔๗} เสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาท ทรงยกคัวดำของ
 เครื่องบนพระมรรูปคัวหนึ่งด้วยพระหัตถ์ ขึ้นประดิษฐานเหนือพระองษา
 ทรงแบกด้วยพระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปตามทาง ให้ตั้งขาหยั่งแ
 พดับพดายกที่ประทับไปตามระยะมรรคา เสด็จไปถึงพดับพดาที่ประ
 ทับที่ใด ก็ทรงวางคัวไม้ไว้บนขาหยั่ง แล้วเสด็จหยุดประทับบน
 พดับพดาทนนพอดหายใจน้อยแล้ว ก็เสด็จทรงแบกคัวไม้นั้นเสด็จพระราช
 ดำเนินต่อไป แต่ตั้งนี้คราบเท่าถึงเขาพระพุทบาท ด้วยอำนาจกำลัง
 พระราชศรัทธา ทรงพระมหาอุสาห์มิได้ คิดแก่ลำบากพระกาย หมาย
 จะให้เป็นบุญกุศลถวายพระราชกุศลอย่างยิ่ง จึงให้ช่างยกเครื่องบน
 พระมรรูปแต่ยอดเสร็จแล้ว ให้จับการตงรักบีตทองประดับกระจก แล้ว
 ให้ทำพระมรรูปน้อยกักรอยพระพุทบาทภายในพระมรรูปใหญ่ เสด็จ

๔๖ เดิมว่า ออก

๔๗ เดิมไม่มี

ตั้งกับทงเครื่องบนแต่ยอดดัดวั้นแผ่ทองคำหุ้มทงตั้ง แดการพระมรฎป
ใหญ่ร้อยตำเร็จบริบูรณ์แล้ว ก็เดด็จพระราชดำเนินกตบียังกรุงเทพ
มหานคร ขึ้นเฝ้าสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเจ้า กราบทูลถวาย
พระราชกศต ซึ่งเดด็จขึ้นไปสถาปนาพระมรฎปพระพุทธบาทใหม่แล้วตำเร็จ
บริบูรณ์น.

๑) ฤกษ์กราช ๑๓๕๐ มีวอกดำฤทธิศก ขณะนั้นกำปั่นฝรั่งเค็ดเข้ามา
ตั้งพระนครตำหนึ่ง ฝรั่งซึ่งเป้นายกำปั่นสองคนพี่น้อง แตน้องชาย
นั้นเป้นคนมวยมีฝีมือ เทียวพินชกมวยชนะมาเป้นหลายเมือง ครั้นเข้า
มาถึงพระนครจึงบอกให้ตามกราบเรียนเจ้าพระยาพระคลัง ว่าจะขอ
ชกมวยพินชกกับคนมวยในพระนครนี้ เจ้าพระยาพระคลังจึงกราบบังคม
ทูลพระกรุณา สมเด็จพระพุทธเจ้าหัวดวงได้ทรงทราบ จึงมีพระราช
ดำรัสปรึกษาด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า สมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า
จึงกราบทูลว่า ครั้นจะมีจัดแจงคนมวยออกต่อสู้ด้วยฝรั่ง ฝรั่งเป้น
คนต่างประเทศก็จะดูหมิ่นว่าพระนครนี้หาคนมวยดีจะต่อสู้มิได้ ก็
จะเสื่อมเสียพระเกียรติยศปรากฏไปทั่วนานาประเทศทั้งปวง ข้าพระพุทธ
เจ้า จะจัดแจงแต่งคนมวยที่มีฝีมือออกต่อสู้กับฝรั่งเอาไชยชำนะให้จึงได้
สมเด็จพระพุทธเจ้าหัวดวงก็ทรงเห็นชอบด้วย จึงดำรัสให้เจ้าพระยาพระ
คลังบอกแก่ฝรั่งรับพินชกมวยกัน วางเดิมพันกันเป้นเงินห้าสิบชั่ง.

๑) จึงสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ ก็มีพระราช
บัญชา ครั้นสั่งให้จัดหาคนมวยมีฝีมือดีในกรมทนายเดือกทั้งพระราชวัง
หัวดวงพระราชวังบวร ฯ ได้หมื่นผลาญผู้หนึ่งเป้นทนายเดือกในพระราช
วังหัวดวง รูปร่างดำตันฝีมือดีกว่าพวกมวยอื่นทงนั้น จึงดำรัสให้

ปฏุกพตัมพตาโกต ไรงตครฝ้ายตระวันตกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม คง
 สนามมวยทนน ครนถึงวันกำหนดจะชกมวยพนนกับฝรั่ง จึงมีพระ
 ราชบัณฑูรให้แต่งตั้งหมื่นผลาญ เหน้มน่ว่านอันอยู่คงชโตมท่ง
 ภาย แด้วให้ชคอกนตงมายังพระราชวังหลวง ฝ้ายฝรั่งเค้สนาย
 กำบ่ท่งตองคนพ้อง กับพรรคพวกบ่าวไพร่ กชนมาตี่ตี่นามมวย
 ในพระราชวัง ต่มเต้จพระพุทชเจ้าอยู่หัวท่งตองพระองค์ กี่เต้จ
 พระราชดำเนนชนตี่พตัมพตา ทอดพระเนตรพร้อมด้วยพระราชวงษา
 นุวงษ์แดช้ทุดตองชุดีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยท่งปวง จึงให้เอาเต้
 เชอกช่งวงรอบตี่นาม ต่มเต้จพระพุทชเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ
 เต้จจตี่ถกยบ่นพตัมพตาชนตตี่ตองเตรียมพระองค์ค้อยที่อยู่ ค่ำรค้ให้
 พวกทนายเตอกท่งพระราชวังหลวงพระราชวังบวร ฯ เตรียมค้อย
 พร้อมกัน จึงหมื่นผลาญกับฝรั่งคุ่มวยกี่เข้ามากราบถวยบังคมใน
 กถางตี่นาม แด้วยนชนตงทาเชชกกัน แดฝรั่งนตวงมือจะจับหักกระคูก
 ใไห้รำหมื่นผลาญ ๆ ยกมือชนกันแล้วชกพตางถอยพตาง ฝรั่งถูก
 ค้อยหมตี่มิได้ฟกช้ ค่งแต่ทำตี่วงอย่างเคี้ยว ได้ตามมาจนโกตวง
 เชอกช่งช่งไว้ ฝ้ายฝรั่งพชยเห็นค่งนนั้น จึงยนชนชางหลังหมื่นผลาญ
 ยกมือตตกหมื่นผลาญให้เตอนเชชกตางวง จะให้้องชยหักใไห้รำ
 ต่มเต้จพระพุทชเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ ทอดพระเนตรเห็นค่งนนั้น กี่
 ทรงพระพิโรธ ค่ำรค้ว่าเต่นชกพนนกันแต่ค้วค้อค้ว ไฉนจึงช้วยชก
 เปนตองคนเต่า กี่เต้จจโตคตงจากพตัมพตา ยกพระบาทถีบเอาฝรั่ง
 พชยตี่มตง ชนเนนพวกทนายเตอกกี่วงกรกกันเชชกค้อยปะเตะถีบ
 ทูบถองฝรั่งท่งตองคนพ้องเจ้บป้วยเปนถ้ำหัด แด้วถากออกใไห้จาก

ต้นามมวย พวกบ่าวไพร่ฝรั่งก็เข้าแบกหามนายตงไปยังกำปั่น ตมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง จึงดำรัสตั้งพระราชทานหมอนวดหมอยาให้ตงไปรักษาพยาบาลฝรั่งทั้งสองหายป่วยแล้ว ก็บอกดำมให้กราบเรียนเจ้าพระยาพระคลังช่วยกราบทูลถวายบังคมตา แล้วถอยกำปั่นเดือนตงไปจากพระนคร ออกปากนำเมืองสมุทรปราการตงถึงท้องทะเลใหญ่ แล้วใช้ใบกตบไปเมืองฝรั่งเศส แต่นั้นมากำปั่นฝรั่งเศสมิได้เข้ามาสู่พระนครสืบไปอีกเลย.

๑ ในปีกอกดำฤทธิศกจุดศักราช ๑๑๕๐ ปีนั้น ^{๔๘} ตมเด็จพระเจ้าตากเชอพระองค์ใหญ่ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร พระชนมายุครบยี่สิบเอ็ดพระพรรษา ควรจะทรงบรรพชาอุปสมบท แต่ตมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรณ์เรศ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ ทั้งสองพระองค์นั้นพระชนมายุเกินอุปสมบทแล้ว ยังหาได้ทรงผนวชเป็นภิกษุไม่ ตมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ จึงทรงพระกรุณาโปรดอนุญาตให้ออกทรงผนวชทั้งสามพระองค์.

๑ ครนถึงณวันอาทิตย์เดือนแปดชนค้ำหนึ่ง เพตาดำมโมงเข้า ตมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็เสด็จพระราชดำเนินสู่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พร้อมด้วยพระสังฆราชาคณะ แดพระราชวงษานุวงษ์ ท้าวพระยามุขมนตรีทั้งหลายสโมสรสนับนาศโดยอันดับ จึงเสนาบตีผู้ใหญ่ ^{๔๙} ปฤกษาให้ตมเด็จพระเจ้าตากเชอเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรทรงผนวชก่อน ถึงจะอ่อนพระชันษาก็เปนตูก

๔๘ เดิมไม่มี

๔๙ เดิมไม่มี

หุดวงเอก มีบันดาศักดิ์สูงกว่าพระเจ้าหลานเธอ พระเจ้าหลานเธอ
ทรงสองพระองค์นั้น เป็นพระราชบุตรสมเด็จพระเจ้าพินางเธอ พระ
ชันษาแก่กว่าจริง แต่บันดาศักดิ์ต่ำกว่าพระเจ้าลูกเธอ ให้ทรง
ผนวชที่หลัง ครั้นเสด็จอุปสมบทกรรมแล้ว สมเด็จพระพุทธเจ้า
อยู่หัวทรงสองพระองค์เสด็จกลับเข้าพระราชวัง.

๑ ในบั้นออกดำฤทธิศกนั้น พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้า
หุดวง ทรงพระราชดำริถึงพระไตรปิฎกธรรม อันเป็นมูตรากแห่ง
พระปริยัติศาสตร์ ทรงแสดงพระราชาคณะพระราชนิกายพระราชาคณะ
อันมาก ให้เป็นคำจ่าข้างจางจากฤกษ์พระไตรปิฎกตั้งตาม แต่บรรดา
มีฉบับในทีใด ๆ ที่เป็นอักษรดาวอักษรรามัญ ก็ให้ชำระแปลออก
เป็นอักษรขอม สร้างขึ้นใส่ตู้ไว้ในหอพระมณฑปธรรม แต่สร้าง
พระไตรปิฎกถวายพระสงฆ์ให้เล่าเรียนทุก ๆ พระอารามหุดวงตามความ
ปรารถนา จึงเจ้าหมื่นไวยวรนาถกราบทูลว่า พระไตรปิฎกซึ่งทรง
พระราชดำริสร้างขึ้นไว้ทุกวันนี้ อักษรบทพยัญชนะตกวิปตาศอยู่
แต่ฉบับเดิมมา หากจะทำนุกระบำรุงตกแต่คิดแปลงให้ถูกต้องบริบูรณ์
ขึ้นมิได้ ครั้นได้ทรงสดับก็ทรงพระปรารภไปว่า พระบาทสมเด็จพระ
กฤษฎีกาพระไตรปิฎกทุกวันนี้ เมื่อแต่ผิดเพี้ยนวิปตาศอยู่เป็นอันมาก
จะเป็นคำมุตพระปริยัติศาสตร์วิชาปริยัติศาสตร์อันมีได้ อนึ่งท่านผู้รักษา
พระไตรปิฎกมีอยู่ทุกวันนี้ก็น้อยนัก ถ้าตั้งท่านเหล่านั้นแล้วเห็นว่าพระ
ปริยัติศาสตร์ แต่ปริยัติศาสตร์ แต่ปริยัติศาสตร์ จะเสื่อมสูญ
เป็นอันเร็วนัก สักดวงโลกทั้งปวงจะหาที่พึ่งมิได้ ในอนาคตกาลข้างหน้า
ควรจะทำนุกระบำรุงพระบรมพุทธศาสตร์ไว้ให้ถาวรวัฒนาการ เป็น

ประโยชน์ไปแก่เทพามนุษย์ทั้งปวง จึงจะเป็นทางพระบรมโพธิญาณ
 บารมี ครั้นทรงพระราชดำริเห็นแล้ว จึงให้ประชุมพระราชวงษาวงษ์
 มีสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ฯ เป็นประธาน บนพระที่นั่ง
 อมรินทร์ภิเษกมหาปราสาท ให้อาราธนาสมเด็จพระสังฆราชพระราชา
 คณะถาพนากรมบาเรียมหรือยุรปมาธิบดีพระราชาทานฉัน ครั้นเสร็จจึงสม
 ญัตตาทิถุแล้ว สมเด็จพระบรมพิศตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงตั้งองค์ จึง
 ทรงถวายนมัสการคำวโรกาสแด่ขงถามพระราชาคณะทั้งปวงว่า พระไตรปิฎก
 ธรรมทุกถวนั้น ยังถูกต้องบริบูรณ์อยู่ฤๅพิรุณผิดเพี้ยนประการใด จึง
 สมเด็จพระสังฆราชพระราชาคณะทั้งปวงพร้อมกันถวายพระพรว่า พระ
 บาทแผ่แต่บรรดกถาฎีกาพระไตรปิฎกทุกถวนั้นพระรุกรมากมาช้านานแล้ว หา
 กระษัตริย์พระองค์ใดจะทำนุกันบำรุงเป็นดาดนุปลัฏมภักมิได้ แต่ก้าตั้ง
 อาตมภาพทั้งปวงก็คิดจะใคร่ทำนุกันบำรุงอยู่เห็นจะไม่ดำเร็จ แดกกาล
 เมื่อสมเด็จพระสรรเพชญ์พระพุทธองค์ผู้ทรงพระทศอรหาคิคุณอันประเสริฐ
 เมื่อพระองค์ได้ตั้งบรรณเห็นอพระมรณมัญญาพุทธชอาคัน เป็นอนุฐาน
 ได้ยาคันนหว่างนางรังทั้งคูในศาลวโนทยานแห่งพระยามตราช ใถด
 กรุงกุดีนาราราชธานี มีพระพุทธฎีกาตรัสแก่พระภิกษุทั้งหลายว่า คุณร
 ดงมทั้งปวง พระธรรมวินัยอันใดที่แปลหมันต์พันพระธรรมชั้นอัน
 พระศถาคตเทศนาสั่งสอนท่าน เมื่อพระศถาคตนิพพานแล้ว พระธรรม
 แปลหมันต์พันพระธรรมชั้นนั้น จะเป็นครูสั่งสอนท่านแต่สรรพสัตว์
 ทั้งหลาย ต่างพระศถาคตแปลหมันต์พันพระองค์ ตรัสมอบพระพุทธ
 ตำดนาไว้แก่พระปริญาธรรมณแล้วก็เข้าสู่พระปรินิพพาน จำเดิมแต่
 สมเด็จพระสัมพันธัญญ์เจ้านิพพานถวายพระเพลิงแล้วเจ็ดวัน พระมหา

ก็ตั้งปเจ้ารภกถึงถ้อยคำพระสุภทรภิกษุแก่กต่างดิเคียนพระบรมครูเป็นมุต
เหตุ จึงดำริห์การจะกระทำตั้งคายนาย เดือกตั้งพระสงฆ์ตั้ง
ตั้งพระอรหันต์ทรงพระจุปฏิสัมภิตาญาณ กับพระอานนท์เป็นเด็กช
บุทศพระองค์หนึ่ง ได้พระอรหันต์ในราตรี รุ่งขึ้นจะทำตั้งคายนาย
พอครบห้าร้อยพระองค์ มีพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นเจ้าตั้งนูปถัมภก กระทำ
ตั้งคายนายพระไตรปิฎกในพระมรรูป แทบถ้ำตั้งบรรณคฤหาณเขาเวภาร
บรรพตใกล้กรุงราชคฤหมหานคร เจ็ดเดือนจึงสำเร็จการปฐมนตั้งคายนาย.

๑ ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จมาถึง ๓๐๐ ปี ภิกษุชาววัชชีคามเป็น
อถัษี ดำรงวัดฤทธิประการกระทำผิดพระวินัยบัญญัติ แดพระ
มหาเถรชื่อนาฬแปดพระองค์ มีพระยศเถรเป็นต้น พระเวศเถร
เป็นปริโยสาน ชำระทศฤทธิกรรมรังับ ยังพระพุทธเจ้าให้
บริสุทธิแล้ว เดือกพระอรหันต์อันทรงพระปฏิสัมภิตาญาณเจ็ดร้อย
พระองค์ มีพระศัพทคามิเถรเจ้าเป็นประธาน กระทำตั้งคายนาย
พระไตรปิฎกในวาศุการามวิหารใกล้เมืองเวสาลี มีพระเจ้ากาโลโสกราช
เป็นเจ้าตั้งนูปถัมภก แดเดือนจึงสำเร็จการทศยตั้งคายนาย.

๑ ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จมาถึง ๒๓๗ ปี ครั้นนั้นเหล่าเดียรถีย์เข้า
ปตอมบวชในพระศาสนา จึงพระโมคคัลลบุตรคิเศรเจ้ายังพระเจ้าศรี
ธรรมมาโสกราชให้เรียนรู้ในพุทธไสมย แด้วชำระสี่กัเศยรถีย์ถึง
หกหมื่น ยังพระศาสนาให้บริสุทธิแล้ว พระโมคคัลลบุตรคิเศรจึงเดือก
พระอรหันต์อันทรงพระปฏิสัมภิตาญาณพันพระองค์ กระทำตั้งคายนาย
พระไตรปิฎกในโสการามวิหารใกล้กรุงปาตลิมุตรมหานคร มีพระเจ้า

๑ ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จมาตั้ง ๑๕๗๗ ปี ครั้นนั้นพระเจ้าปรักม
 พาทุราชได้เสด็จสมบัติในลังกาทว่าปี ย้ายพระนครจากอนูราชบุรีมาตั้ง
 อยู่ณเมืองจตุตถิมหานคร จึงพระมหากษัตริย์เสด็จไปเสด็จกับพระสงฆ์
 มากกว่าพัน ประชุมกันชำระพระไตรปิฎกซึ่งเป็นสิ่งหยาบภาษาบ้าง
 ภาษาบ้าง แปลงแปลตออกเป็นมคธภาษาทั้งนั้น จากฤคตงตามใหม่
 มีพระเจ้าปรักมพาทุราชเป็นสาธุบุปถัมภก ปีหนึ่งจึงสำเร็จบริบูรณ์ นับ
 เนื่องเข้าในสี่ศตวรรษคายนาย เบื้องหน้าคั้นมาจึงพระเจ้าธรรมานุรุชผู้
 เสวยราชสมบัติณเมืองอมิตะนะบุรีคือเมืองภูกาม เสด็จออกไปตอก
 พระไตรปิฎกในลังกาทว่าปี เจริญได้สำภาษายังชมพูทวีป แต่นั้น
 มาพระปริยัติธรรม จึงแผ่ไพศาลไปในนานาประเทศทั้งปวงบรรดาที่เป็น
 สัมมาทฤษฎีนับถือพระรัตนไตรยนั้น ได้ตอกต่อ ๆ กันไป เปลี่ยน
 แปลงอักษรตามประเทศภาษาแห่งคน ๆ ก็ผิดเพี้ยนพิปดาศไปบ้างทุก ๆ
 พระคัมภีร์มากบ้างน้อยบ้าง.

๑ ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จมาได้ ๒๐๒๐ ปี จึงพระธรรมทินเถรเจ้า
 ผู้เปนมหาเถรอยู่ณเมืองนพิตนครคือเมืองเชียงใหม่ พิจารณาเห็น
 พระไตรปิฎกพิรุชมากทั้งพระบาฬีอรรคถาฎีกา จึงถวายพระพรแก่
 พระเจ้าศิริธรรมจักรวรรตคิตติกรราชาธิราช ผู้เสวยราชสมบัติณเมือง
 เชียงใหม่ ว่าจะชำระพระปริยัติให้บริบูรณ์ บรมกระษัตริย์จึงให้
 กระทำมรฎบในมหาโพธารามวิหารในพระนคร พระธรรมทินเถรจึง
 เดีอกพระสงฆ์ซึ่งทรงพระไตรปิฎกมากกว่าร้อย ประชุมกันใหม่รฎบนั้น
 กระทำชำระพระไตรปิฎกตกคัมให้ถูกต้องบริบูรณ์ ปีหนึ่งจึงสำเร็จ
 มีพระเจ้าศิริธรรมจักรวรรตคิตติกรราชาเป็นสาธุบุปถัมภก นับเนื่องใน

อัฐมสังคายนายอิกครั้งหนึ่ง เบื้องหน้าแด่นมาพระเถรานุเถรในชมพูทวีป
 ได้เล่าเรียนสร้างดีบต่อกันมา แต่ท้าวพระยาเศรษฐีคบคิดศรัทธาสร้าง
 ไว้ ในเมืองสัมมาทฤษฎีทั้งปวง คือเมืองไทย, ดาว, เขมร, พม่า, มอญ,
 เป็นอักษรด้าดมกันอยู่เป็นอันมาก หาท้าวพระยาแต่สมณะผู้ใดที่จะ
 ศรัทธาสามารถอาจจะชำระพระไตรปิฎกขึ้นได้ ให้บูรณะตุจท่านแต่
 ก่อนนหมได้มี ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จมาได้ ๒๓๐๐ ปีเศษแล้ว บรรดา
 เมืองสัมมาทฤษฎีทั้งปวงก็ก่อเกิดการยุทสงครามแก่กัน ถึงพิพาศ
 นิบหายด้วยไทยแห่งปัจจามิตร มีผู้ร้ายเฝ้าทวารวาม พระไตรปิฎกก็
 ล้าบสูญสิ้นไป จนถึงกรุงศรีอยุธยาถึงกาดพิพาศด้วยไทยพม่าข้าศึก
 พระไตรปิฎกแต่เจดีย์ฐานทั้งปวงก็เป็นอันตรายล้าบสูญ สมณะผู้จะรักษา
 ว่าเรียนพระไตรปิฎกนั้นก็พดัดพรายล้มตายเป็นอันมาก หาผู้ใดที่จะ
 เป็นที่พำนักบงกษข้าศึกศัตรูมิได้ เหตุนี้พระไตรปิฎกจึงมิได้บริบูรณ์
 เชื้อมสูญร่วงโรยมาจนทราบเท่าทุกวันนี้.

๑ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ เมื่อ
 ได้ทรงสดับพระสงฆราชาคณะถวายพระพรโดยพิศดารดังนี้ จึงดำริว่า
 ว่าครั้งขออาราธนาพระผู้เป็นเจ้าทั้งปวงจะมีอุสาห์ในฝ่ายพระพุทธจักร
 ให้พระไตรปิฎกบริบูรณ์ขึ้นจงได้ ฝ่ายอาณาจักรที่จะเป็นด้าดอุปถัม
 ภกนั้น เป็นพนักงานโยม โยมจะสู้ได้ยัดดะชีวิตรบฐาพระรัตนไตรย
 สุดแต่จะให้พระปริญาติบริบูรณ์เป็นมุตที่คงพระพุทธเจ้าให้จงได้ พระ
 ราชาคณะทั้งปวงรับสาธุแล้วถวายพระพรว่า อาคตภาพทั้งปวงมีสติ
 ปัญญาอ่อนน้กไม่เหมือนท่านแต่ก่อน แต่จะอุสาห์ชำระพระปริญาติ
 ส่นองพระเดชพระคุณตามสติปัญญา แต่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชดำมการ

เจ้าทรงทำนุบำรุงพระพุทธเจ้าต่างครั้น ก็นับได้ชื่อว่านวมะดัง
 คายนายคำรบเก้าครั้ง จะยังพระปริณัติเจ้าต่างให้ถาวรวิมมานยาว
 ไปในอนาคตได้มยต้นกาดช้านาน แล้วถวายพระพรตาออกมาประชุม
 พร้อมกันณวัดบางว่าใหญ่ จึงสมเด็จพระสังฆราชให้เด็กธรรพพระราชา
 คณะนาคานุกรมมาเวียนแต่ต้นคืบที่เต่าเรียนพระไตรปิฎกได้บ้างนั้น จัด
 ได้พระสงฆ์ ๒๑๘ รูป กับราชบัณฑิตอาจารย์อุบาล์ตามสืบสองคน
 จะกระทำการชำระพระไตรปิฎก จึงให้เจ้าหมื่นไวยวรนาถกราบบังคม
 ทูลพระกรุณา สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ จึงมีพระราช
 คำรัสให้จัดแจงที่จะกระทำการตั้งคายนาวัดนิพนพานาราม เหตุ
 ประดิษฐานอยู่หว่างพระราชวังทั้งสอง แต่ครั้งนั้นจึงพระราชทานนาม
 ใหม่ให้ชื่อวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วทรงพระมหาปริจาคพระ
 ราชทรัพย์แจกจ่าย เกณฑ์พระราชวงษานุวงษ์แต่ข้าราชการฝ่ายหน้า
 ฝ่ายใน ทั้งพระราชวังหลวงพระราชวังบวร ๆ วงษ์หลัง ให้ทำตำรับ
 คาวหวานถวายพระสงฆ์ซึ่งชำระพระไตรปิฎกทั้งเข้าทั้งเพน เพศ
 ตะสี่ร้อยตามสืบหกตำรับ ทั้งคาวทั้งหวาน พระราชทานเงินตรา
 เปนค่าชานินยโภชนียาหารตำรับคู่ตะบาท มีพระราชกำหนดให้นิมนค
 พระสงฆ์ประชุมพร้อมกันพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในวัน
 กติกบูรณมีเพ็ญเดือนสิบสองในปีออกดำฤทธิศก พระพุทธศักราชล่วง
 แล้ว ๒๓๓๑ พระวรวงษา เปนพุทธวารศุกรบักษัตฤถ์ เพศบ่าย
 ตามโมง สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็เสด็จพระราช
 ดำเนินด้วยมหันตราชอศิขริยบริวารยศ พร้อมด้วยเครื่องสูงแต่มีกตอง
 ชนระแห่ออกจากพระราชวังไปยังพระอาราม เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถ

ทรงถวายนมัสการพระรัตนไตรด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้ว อาราธนา
 พระพิมลธรรมให้อ่านคำประกาศเทวดาในท่ามกลางสงฆ์มาคม ขอ
 อานุภาพ เทพยเจ้า ทั้งปวงให้อุปถัมภ์นาคกรให้สำเร็จกิจมหาสังคายนาย
 แล้วให้แบ่งพระสงฆ์ออกเป็นสี่กอง สัมเด็จพระสังฆราชเป็นแม่กองชำระ
 พระสุตตันตปิฎกกองหนึ่ง พระวันรัตน์เป็นแม่กองชำระพระวินัยปิฎก
 กองหนึ่ง พระพิมลธรรมเป็นแม่กองชำระพระอภิธรรมปิฎกกองหนึ่ง พระ
 พุฒาจารย์เป็นแม่กองชำระสังคายนิกายกองหนึ่ง แด่ครั้งนั้นพระธรรม
 ไตรโลกเป็นโทษอยู่มิได้นับเข้าในสังคายนาย พระธรรมไตรโลกจึงมาทูล
 สัมเด็จพระสังฆราช ขอเข้าช่วยชำระพระไตรปิฎกด้วย แด่พระสงฆ์ทั้งสี่
 กองนั้นทรงพระกรุณาโปรดให้นิมนต์แยกกันชำระ พระปริยัติอยู่ณอุโบสถ
 กองหนึ่ง อยู่ณพระวิหารกองหนึ่ง พระมรรคูปกองหนึ่ง การเปรียญกอง
 หนึ่ง ทรงถวายปากไก่อกปลูกหมักหรดาตรบทุกองค์ แด่สัมเด็จพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกไปณพระอารามทุกวัน ๆ วันละ
 สองเวลาทั้งสองพระองค์ เพดาเข้าทรงประเคนล่ำรับปลื้มโภชนียาทานิ
 ยาหารแก่พระสงฆ์ให้ฉันพระระเมียงทั้งรอบ เพดาเย็นทรงถวายอัฐบาน
 แด่เทียนเป็นนิจทุกวัน แด่พระสงฆ์กับทั้งราชบัณฑิตยประชุมกันพิจารณา
 ดูพระปริยัติ สอบสวนพระบาทกับอรรถกถา ที่ผิดเพี้ยนพิปลาดก็
 ตกแต่มีเปลี่ยนแปลงอักษร ให้ถูกถวณบริบูรณ์ทุก ๆ พระคัมภีร์ใหญ่
 น้อยทั่วทั้งดิน แด่ที่ใดส่งใส่ยเคตือบแคตง ก็ปลุกษาไต่ถามพระราช
 คณะผู้ใหญ่ซึ่งเบนมหาเถรให้วินิจฉัยตัดสินที่ผิดแต่ชอบ แด่กระทำการ
 ชำระพระไตรปิฎกตั้งแต่วันเพ็ญเดือนสิบสอง จนครบเท่าถึงวันเพ็ญเดือน
 ห้าปรุภาเอกศก พอครบห้าเดือนก็สำเร็จการสังคายนาย จึงทรงพระ

กรุณาโปรดให้จำหน่ายพระราชทรัพย์เป็นมูลค่าจ้างให้ช่างงานคฤหัสถ์แก่
 พระดั่งข้ตามเนร จากฤพระไตรปิฎกซึ่งชำระบริสุทธิแล้วนั้นตั้งทานใหญ่
 ดำเร็วแล้ว ให้เปิดทองทับทั้งใบปกหน้าหลังแต่กรอบทั้งชั้น เรียกว่าฉบับ
 ทอง ห่อด้วยผ้ากเชือกมัดด้วยไหมเบญจพรรณ มีนิตาองาแกะเขียน
 อักษรด้วยหมึกแดงตากทอเป็นตัวอักษรบอกชื่อพระคัมภีร์ทุก ๆ คัมภีร์
 หนึ่งเมื่อเสร็จการตั้งคายนานนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงตั้งองค์
 ทรงถวายไตรจักรบริวารภณัทแก่พระดั่งข้ทรงร้อยสิบแปดรูป มี
 สมเด็จพระดั่งข้ราชเป็นอาทิ ด้วยปล้นคฤหัสถ์ เป็นมหามหกรรม
 ฆดองพระไตรปิฎก แต่พระราชทานรางวัลเสื้อผ้าแก่ราชบัณฑิตยทั้งสาม
 สิบสองคน มีพระยาธรรมปโรหิตแต่พระยาพจนานพินิตเป็นคณันด้วย
 แล้วทรงตั้งบรรณธิการหัดอหัดตั้งทักษิโณทกชารา อุตศีแผ่ผลพระราช
 กุศลสำดมุปลัมภกกิจไปแก่เทพามานุษย์สรรพสัตว์ทั้งหลาย ที่เวลานั้นค
 โดกชาคู เป็นบัณฑิตานุสพานบุญญกิริยาวัตถุอันยิ่ง เพื่อประโยชน์
 แก่พระบรมโพธิสัตว์ปัญญาณ ครั้นเมื่อเสร็จการสำดร้างพระไตรปิฎก
 ฉบับทองแล้ว จึงให้เชิญพระคัมภีร์ทั้งปวงขึ้นพระยานุมาศพระราชยาน
 ต่าง ๆ ตั้งขบวนแห่สมโภชพระไตรปิฎก มีเครื่องเล่นเปนนอก
 นานุประการเปนมหรศัพแก่ตาประชาราษฎร์ทั้งปวง แล้วเชิญพระคัมภีร์
 พระปริญคัธรรมเข้าประดิษฐานไว้ในตู้ประดับมุก ตั้งในหอพระมณเฑียร
 ธรรมกตางสระ ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามภายในพระราชวัง แล้ว
 ให้มีงานมหรศัพฆดองพระไตรปิฎกแต่หอพระมณเฑียรธรรม ครังนั้น
 มีตครผู้หญิงด้วย เพศาคำจุกคอกไม้เพลิง ถูกพัดไปตกลงบนหลังคา
 หอพระมณเฑียรธรรมเพลิงคิตใหม่ ๓๓ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว

คำรัศตั้งข้าราชการทั้งปวงให้เข้าไปยกคู้ประดับมุกแด่ พระไตรปิฎกออกมาได้สิ้น เพลิงมิได้ไหม้ๆ แต่หอพระมณเฑียรธรรมแห่งเดียวเท่านั้น แด่ที่พระอุโบสถพระแก้วถูกไฟไม่ถึง ยังบริบูรณ์อยู่ จึงมีพระราชโองการตรัสว่า เทพยาศูย์บำรุงรักษาพระพุทธศาสนาเห็นว่าหอไตรยังต่ำอยู่ จึงบันดาลให้เพลิงไหม้แต่เฉพาะหอไตร มิให้ไหม้พระอุโบสถด้วย จะให้สร้างพระมรรูปขึ้นใส่พระไตรปิฎกกรรมใหม่ จึงมีพระราชดำรัสตั้งพระยาราษฎร์สงครามให้เป็นแม่การทำพระมรรูป ให้ถมสระเดิมขึ้นเสีย ชูครากก่อพระมรรูปดงขึ้น มีชาดาแตก่าแพงแก้วเป็นที่ประทับชณด้อมพระมรรูปตดพนดงมาสามชั้น แล้วให้ขุดสระใหม่ดงเบ้องบูรพทิศแห่งพระมรรูป ก่ออิฐก่อปูนทั้งรอบ แล้วให้ก่อหอพระมณเฑียรธรรมขึ้นใหม่ฝ่ายทิศอีสานแห่งพระมรรูป แดการทั้งปวงยังมีได้สำเร็จ.

๑ ตุ๊กกราช ๑๑๕๑ ปีระกาเอกศก ถึงณวันอาทิตย์เดือนเจ็ดชนค้ำหนง เพดาบ้ายสามโมงหกบาท ฝนตกอสนี่บาดตงตองนำบนมุขเด็จพระที่นั่งอมรินทราภิเศกมหาปราสาท คิดเป็นเพลิงโพดงขึ้นใหม่เครื่องบนพระมหาปราสาทกับทั้งหลังคามุขทั้งสี่ทำตายดงสิ้น แล้วเพลิงตามไปคิตใหม่พระปรักซ้ายด้วยอีกหลังหนึ่ง แดขณะเมื่อเพลิงฟ้าแรกคิตพระมหาปราสาทนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ แดพระราชวงษานวงษ์ทั้งปวง กับข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยแดพระราชาคณะถานานุกรมทุก ๆ พระอารามหลวง ก็เข้ามาในพระราชวังช่วยดับเพลิงพร้อมกันสิ้น สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงดำรัสให้ข้าราชการช่วยกันยกพระที่นั่งราชบัถดงกับประดับมุกชงกันเสวดครณครอยู่บนพระมหาปราสาทนั้น

ลงมาพื้นเพลิงหาต้นไม้ พวกเจ้าจอมข้างในต่างคืนคกใจเพลิง
 หนีออกจากพระราชวัง ไปอาศัยอยู่ณบ้านเจ้าพระยารัตนาพิพิธบ้าง
 บ้านเจ้าพระยายมราชบ้าง ไปอยู่ณบ้านเจ้าพระยาธรรมาธิราช บ้าง
 บ้านเจ้าพระยาพิชัยบ้าง ที่ยังอยู่ในพระราชวังก็มีบ้าง ฝ่ายพระสงฆ์
 แดกฤๅษณ์ข้าราชการทั้งปวงที่เข้าสวดมนต์บิณฑบาตเพลิงบ้าง ที่เข้าช่วยชน
 ฝูงพระราชทรัพย์ ในพระคลังในคลังในสระในพระอุทยานภายใน พระราช
 วังบ้าง ต้มเดือดพระพุทธรูปเจ้าหลวงทรงพระแสงง้าวเร่งให้ข้าราชการ
 ดับเพลิง ครั้นเพลิงดับสงบแล้ว จึงดำรัสให้พวกชาวที่ชาววังแ
 ฉ่าโชตนแยกย้ายกันไปตามพวกเจ้าจอมข้างใน ซึ่งหนีเพลิงไปอาศัย
 อยู่ณบ้านเดิณบัดที่หนีภัยเข้ามาพระราชวัง แล้วครั้นถามมุขมนตรี
 ทั้งปวงว่า ซึ่งไฟฟ้าใหม่พระมหาปราสาทตั้งนั้นจะมีเหตุร้ายประการใด
 จึงพระยาราชวังเมืองกราบทูลพระกรุณาว่า แต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวปราสาททอง อดนั้นบาทหลวงพระที่นั่งมิ่งมงคลภิเศกมหา
 ปราสาท ไฟฟ้าใหม่เหมือนครั้งนั้นได้มีเหตุร้าย เป็นศุภนิมิต
 มหามงคลอันได้พระราชทานต่างประเทศเป็นอันมาก จึงทรงพระกรุณา
 โปรดพระราชทานเงินตราซึ่งหนึ่งแก่พระยาราชวังเมือง เป็นรางวัล
 ซึ่งกราบทูลทำนายเป็นศุภนิมิตนั้น ต่อกับคำพระโหรากราบทูลทำนาย
 เมื่อครั้งฝังศพต้นจันทน์ทศกัณฐ์ฝ่ายปัจจุสมิตติ์ ถวายพยากรณ์ว่า จะ
 ได้พระราชทานเงินตราต่างประเทศ แล้วดำรัสตั้งสมุหนายกให้จัดแจง
 การรื้อปราสาทเก่าเสีย สถาปนาปราสาทขึ้นใหม่ย่อมเข้าใจว่าองค์
 ก่อน แต่ปราสาทองค์ก่อนนั้นสูงใหญ่เท่าพระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาท
 กรุงเก่า มุขนำมุขหลังนั้นยาวกว่ามุขข้าง แต่มุขเบื้องหลังนั้นอยู่

ที่ข้างในยาวไปจรดถึงพระปรักซ้ายขวา กระทำปราสาททองคำใหม่
ยกออกมาตั้งณทางนาทางต้น มุขทั้งต้นนั้นก็เต็มอกนทงดีทิศ ใหญ่
สูงเอาแต่ทำพระที่นั่งธรรมิยามรินทร์กรงเก่า ยกปราสาทเดิมได้ ได้เหมือน
องค์ก่อน แต่ทนมุขยอดทงตั้งมุนนยกทวยเดี่ยว ได้รูปครุฑเข้าแทน
แล้วให้ฐานาพระที่นั่งชนใหม่ที่ข้างในค่อมุขหลังเข้าไปอีกหลังหนึ่ง พอ
เต็มอ้ายมุขปราสาททองคำ พระราชทานนามว่าพระที่นั่งพิมานรัตยา
แต่ให้ทำพระปรักซ้ายชนใหม่คงตามเดิม แดหลังคาปราสาทแถมุขกับ
ทงพระที่นั่งพิมานรัตยาแถมพระปรักซ้ายค่อมุขทงต้นเหมือนอย่างเก่า ครั้น
การพระมหาปราสาทตงรักปิดทองเสร็จแล้ว จึงพระราชทานนาม
ปราสาททองคำใหม่ชื่อพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท แล้วเร่งให้ทำการพระ
มรฎพแถมหอพระมณเฑียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้น ตงรักปิด
ทองแล้วดำเร็จบริบูรณ์ แล้วให้แผ่แผ่นเงินลาดพื้นในองค์พระมรฎพ
นั้นด้วย จึงให้เชิญตุ้ประดับมุขซึ่งใส่พระไตรปิฎกฉบับทองขึ้นตั้งไว้
ณภายในพระมรฎพ ซึ่งฉบับครุฑเดิมแถมฉบับอื่นซึ่งทรงสร้างขึ้นใหม่
นั้น ให้ใส่ตุ้ปิดทองตายรดน้ำในหอพระมณเฑียรธรรมใหม่เป็นที่อยู่
กรมราชบัณฑิต ให้บอกกล่าวพระไตรปิฎกแก่พระสงฆ์สามเณร
เหมือนอย่างแต่ก่อน อนึ่งทรงพระกรุณาให้ช่างหล่อ ๆ รูปสิงห์แถม
ด้วยทองดำฤทธิชนใหม่สี่รูป ประสมกับรูปสิงห์ทองดำฤทธิ ซึ่งได้
มาแต่เมืองพุทโธมาศแต่ก่อนสองรูป เป็นสี่สองรูป ก่ออิฐเป็น
พานรองถ่อปูนเป็นอันดี ตั้งไว้นอกประตูกำแพงแก้วล้อมพระมรฎพ
ชั้นต่างทงสองข้างประตู ๆ ตะคู้ ทงสี่ประตูเป็นแปดรูป กับที่
มูมกำแพงแก้วทงสี่มุมมูมตะรูปเป็นสี่รูป จีวรเป็นสิงห์สี่สองรูปด้วย

กันทั้งสิ้น บนหลังกำแพงแก้วทั้งสามชั้นนั้น ให้กระทำโคมเป็นรูป
หม้อปรุแล้วไปด้วยทองแดงเป็นที่ตามประทีป ตั้งเรียงรายไปโดยรอบ
หว่างโคมนั้นให้ปักฉัตรกระทำด้วยทองแดงตั้งไว้ปิดทอง มีใบโพแก้ว
ห้อยทุกชั้นทั้งสิ้นด้วยกัน บูชาพระปริญาไตรปิฎกธรรมเป็นมโหฬารา
ธิการยิ่งนัก.

๑ ตุลาคม ๑๑๕๒ ปีจอโทศก ครึ่งนั้นนายบุญเรืองคนหนึ่งเป็นคน
มีศรัทธาโดยยิ่ง มีสหายสองคนคือขุนศรีภักดิ์ผู้ศรัทธามากกับนายทองรัก
พากันไปณพระอุโบสถวัดศรัทธาราม ต่างปราถนาพระพุทธรูปเหมือนกัน
ทั้งสามคน ชวนกันนมัสการพระพุทธรูปพระประธาน แล้วตั้ง
สัตยาธิฐานเตี้ยงดอกบัวอ่อนคนละดอกบูชาพระพุทธเจ้า ว่าถ้าผู้ใดจะ
ดำริเจ้าพระโพธิญาณในอนาคต ขอให้ดอกบัวของผู้นั้นจงบานเห็น
ประจักษ์โดยแท้ ครั้นรุ่งขึ้นดอกบัวของนายบุญเรืองนั้นบานดอกเดียว
ของขุนศรีภักดิ์ผู้ศรัทธาแต่ นายทองรักนั้นหาบานไม่ ตั้งแต่นั้นมานายบุญเรือง
ก็มาอาศัยรยอยู่ที่การเปรียญเก่าณวัดแจ้ง ตั้งสมาทานอุโบสถศีลฟัง
พระธรรมเทศนา เขานำมันชุบดำดีเป็นเชือกพาดแขนทั้งสองข้างจุดเพลิง
บูชาต่างประทีปทุกวัน ๆ ครั้นถึงณวันศุกร์เดือนสามชนแปดค่ำ กตาง
คืนเพลาประมาณทุ่มเศษ นายบุญเรืองฟังพระธรรมเทศนาจบแล้วก็
นั่งห่มผ้าชุบน้ำมัน เดินออกมานำการเปรียญ นั่งพับเพียบพนมมือ
ตั้งสติรักษาจิตสว่างับสังขัตต์แล้ว ก็จุดเพลิงเผาตัวเข้า ขณะเมื่อ
เปลวเพลิงวูบขึ้นท่วมตัวนั้น นายบุญเรืองร้องประกาศแก่คนทั้งปวง
ว่าดำริเจ้าความปราถนาแล้ว ขณะนั้นคนซึ่งอยู่ทันทันประมาณห้าร้อย
หกร้อยเศษ ชวนกันชื่นชมยินดีบ้างก็ร้องตั้งธำมรงค์การเอิกเกริกอื้ออึง

เปิดองผ้าห่มโยนเข้าไปบูชาในกองเพลิง จนแต่พวกแขกมิเจนาทฤษฐิ
 ภายนอกพระพุทธศาสนา ก็เกิดศรัทธาอดหมวกออกค้ำบโยนเข้า
 ไปในเพลิงด้วย. ฯ

สิ้นความในฉบับพระราชหัตถเลขาแต่เพียงน

ก่อนไปความฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ฯ
 ทรงชำระเมื่อ ร. ศ. ๑๒๐ นำมาตงไว้ให้จับจนตอดรัชกาลที่ ๑

* * *

๑ ตุงตุศักราช ๑๑๕๒ บิวอกโทศก องเชียงต้อซึ่งคงควงขึ้นเป็นเจ้าของ
 หนักก็กแต่งให้องโบโฮ ๑ องเบ็ดเตื่อง ๑ องโดยเวียน ๑ คุมคั้นไม้
 ทองเงินกับเครื่องราชบรรณาการ ระบายแก้วคู่ ๑ เขิงเทียนคู่ ๑
 กระจกคู่ ๑ ตัวอย่างเรือพระที่นั่งที่จะต่อถวายเป็น ๑ เข้ามาทูล
 เกด้า ฯ ถวาย แต่มหนึ่งดื้อให้องโบโฮถือเข้ามาถึงพระยาพระคลังว่า
 ฝนแล้งอาณาประชาราษฎร์เมืองไซ่ง่อนทำนาได้ผลน้อย ถ้าเรือถูกค้า
 จะออกไปค้าขายณเมืองไซ่ง่อน ขอได้โปรดให้บรรทุกเข้าสำรออกไป
 จำหน่าย จะได้เป็นกำลังแก่ไพร่พลทำการศึกต่อไป.

๑ ฝ่ายเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตเวียงจันทน์บอกตงมาว่า องตองเยื่อง
 องตัก องแอม แต่งให้องเจียงบา องเจียงเวียน เป็นแม่ทัพ
 คุมญวนไกเซิน ๓๐๐๐ กับกองทัพดาวเมืองพวน ๓๐๐๐ รวม ๖๐๐๐
 ยกมา เจ้าเวียงจันทน์แต่งกองทัพดาวออกไป ด้รบกันกับพวก
 ทัพญวนที่เมืองพวน ฝ่ายกองทัพดาวค้กองทัพญวนเมืองตงเกียแตก
 กระจัดกระจายตม้ตาย ด้บนเครื่องสำตราวุธเป็นอันมาก จับได้
 ดาวนายภูทหาร นายทอง นายปาน กับไพร่ ๓๐ คน ตงตงมา

กรุงเทพฯ ฯ โปรดให้เอาตัวนายภูทากร นายทอง นายปาน
ญวนมีชื่อ ๓๐ คนไปให้อังโงโฮ อังเบ็ดเตื่อง อังโดยเวียน ถาม
เอาปากคำ นำความไปแจ้งแก่เจ้าอนัมก๊ก.

๑ พอเจ้าอนัมก๊กมีหนังสือฝากเรือจันทงตุ๊กค้าเข้ามาอีกฉบับหนึ่ง ใจ
ความกล่าวโทษหลวงจ้านง ขุนสุนทนต์เสนาหา ข้าหลวง ว่าไปลัก
ผู้หญิงญวนเข้ามาไม่บอกให้ทราบ พวกด่านจับได้เอาผู้หญิงนั้นไว้เสีย
หลวงจ้านง ขุนสุนทนต์เสนาหา โกรธ ว่าเข้ามาถึงกรุงเทพฯ ฯ จะ
กราบบังคมทูลพระกรุณา ครั้นภายหลังขุนสุนทนต์ต่างภาษาเชิญทูลตรา
ออกไปว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงขัดเคืองมาก ให้ออก
มาคืนเอาขึ้นที่พระราชทานออกมาเข้าไปให้คืน อังเชียงดีรวบรวม
ได้ขึ้นเสด็จแต่ใน ๘ วัน จะมอบให้ขุนสุนทนต์ต่างภาษาเข้ามา ขุนสุนทนต์
ต่างภาษาก็เขื่อนแซไปเที่ยวเดินเบียดเบียนผู้หญิงทำให้เสียราชการ ข้อ ๓
กล่าวโทษเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ ว่าเกณฑ์กองทัพเขมรต่อเรือรบชนมาก
เจ้าอนัมก๊กก็แต่งให้คนไปสืบ ได้ความว่าจะมาทำร้ายแก่เจ้าอนัมก๊ก
เจ้าอนัมก๊กจะต่อสู้กับเกรงพระราชอาชญาเป็นอันมาก ด้วยมีพระเดช
พระคุณเหนือดินแดนจะทดแทน ครั้นสู้รบก็จะเป็นคนอกตัญญู ขอ
พระเดชพระคุณเป็นที่พึ่งด้วย แลเรือรบที่โปรดให้เกณฑ์คือนนแก้วเสด็จ
จะตั้งเข้ามาถวายในเดือนเก้า เดือนสิบ ปีกุญ ก็ยังเกรงเจ้า
พระยาอภัยภูเบศร์อยู่ เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ หลวงจ้านง ขุนสุนทนต์
เสนาหา ขุนสุนทนต์ต่างภาษา จะเอาความเท็จจริงมากราบบังคมทูล
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ขัดเคืองได้ฝ่าฝืนของชุดพระบาท ถ้าม
ัดยั้งข้าพเจ้าบอกมาฉนี้ ขอให้สืบบรรดาว่าฉซึ่งออกไปด้วยข้าหลวง

ทั้ง ๓ นาย ให้เห็นเท็จแท้จริง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
โปรดให้มีหนังสือตอบแจ้งไปถึงเจ้าอนัมก๊ก ด้วยเรื่องความ
ดองเยื้อง, ดองตัก, ดองแอม, แต่งให้้องเจียงบา, ้องเจียงเวียน,
เปนมัทพิคุมไพร่มาตีเมืองเวียงจันทน์ เจ้าเมืองเวียงจันทน์เกณฑ์
กองทัพออกไป ได้รับพุ่งกับกองทัพญวนณเมืองพวนแตกไป กับว่า
เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์คิดการเดียนหนามต่อเจ้าอนัมก๊ก ๆ คิดถึงพระเดช
พระคุณหาถ้อยไม่ ความข้อน ฝ่ายเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ก็กล่าวโทษ
เจ้าอนัมก๊กเข้าไป แจ้งอยู่ในหนังสือบอกเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ทั้ง ๓
ฉบับนั้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็หาทรงเชื่อไม่ ครั้น
คอยฟังข่าวข้างเจ้าอนัมก๊กเดาก็หายไป ไม่ใช่ผู้ใดเข้าไปแจ้งราชการ
เลย เปนแต่ตั้งได้ยพระไทยอยู่ ต่อเจ้าอนัมก๊กบอกหนังสือแจ้ง
ความเข้าไปจึงได้ทราบว่เจ้าอนัมก๊กตั้งอยู่ในสัตย์สุจริต พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็พระไทยยิ่งนัก ด้วยเหตุว่าหมายพระไทยแต่เดิม
มาจะทรงทำนุบำรุงเจ้าอนัมก๊กให้สืบวงศ์เจ้านายในเมืองญวน ฝ่าย
กรุงกัมพูชาธิบดีเด่า ก็ตั้งพระไทยทำนุบำรุงจะให้หนักพระองค์เองออก
ไปครอบครองไพร่ฟ้าประชากรตามเดิม พระนครทั้งสองจะได้เปนทอง
แผ่นเดียวกัน อาณาประชาราษฎร์ถูกค้ำความชจะได้อยู่เย็นเปนสุข แต่
ถ้าเจ้าอนัมก๊กยังตั้งมั่นตงมิได้ จึงให้เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ออกมา
ว่าราชการกรุงกัมพูชาธิบดี เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ก็มิได้เปนเชอวงศ์
เจ้า เจ้าอนัมก๊กก็แจ้งอยู่แล้ว ถ้าแต่เดี๋ยวจการทำพระนครแล้ว
ก็จะให้หนักพระองค์เองออกไปครองกรุงกัมพูชาธิบดีไป ข้อซึ่งว่าขอให้
เรือตุ๊กค้าบรทุกเข้าออกมาขายณเมืองไซ่ง่อนนั้น พระบาทสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัวก็ได้ให้ป้าร้องบรรดาเรือ ตกค้าให้ออกมาค้าขาย ณเมือง
ไซ่ง่อนตามมีหนังสือบอกเข้าไปนั้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
โปรดให้จัดม้าผู้ ดีขาวสูง ๒ คอกคืบม้า ๑ ดีแดงสูง ๒ คอกคืบม้า ๑
เครื่องม้าอย่างไทยคร่ำเงินสำหรับ ๑ อย่างฝรั่งสำหรับ ๑ พรหมใหญ่
ผืน ๑ คีตาปากนก ๓๐๐๐๐ คีตาผนหมักอัน ๑ หมักหีบ ๑
ภูกันหีบ ๑ แพร่มังกรอย่างดีต่าง ๆ ๓๐ ม้วน หม้อใหญ่ ๔ หม้อ
กลองญวนใบ ๑ ธงมังกร ๓ คัน กระจกษพรตายมังกร ๓๐ แผ่น
กระจกษพรดีต่างกัน ๒๐ ม้วน ให้พระราชมন্ত্রী, ขุนศรีเสนา,
ออกไปกับองโบโฮ, องเบ็ดเตื่อง, องโดยเวียน, ซึ่งเข้ามาถวาย
ค้นไม้ทองเงิน คุณออกไปพระราชทานเจ้าอนันท์ก็ด้วย แต่ความ
หลวงจำนง, ขุนสนิทเสนาหา, ขุนสมุทต่างภาษา, ซึ่งเข้ามา
กราบทูลกล่าวโทษเจ้าอนันท์ก็เห็น หาได้ตอบไปไม่.

๑. ตุลาคม ๑๓๕๓ ปีกุนตรีศกณเดือนหก แยกเมืองเซี่ยอยู่นอก
พระราชอาณาเขตยกกองทัพเรือมาตีเมืองสงขลา เจ้าเมืองกรมการ
สู้รบมิได้ ก็พาครอบครัวชาวเมืองยกหนีไปอยู่แขวงเมืองพัทลุง ฝ่าย
พระศรีไกรทาศซึ่งออกไปเป็นพระยาพัทลุง ก็พลอยค้นตกใจกลัวทัพ
แขกซำคัก ๆ ก็ยังมีได้ยกมาถึงเมืองพัทลุง พากกรมการแตกครอบครัว
อพยพหนีเข้าป่า มิได้คิดที่จะตั้งมั่นอยู่ต่อรบศูทวงทซำคักก่อน ครั้น
เจ้าพระยานครศรีธรรมราชได้ข่าวว่า กองทัพแขกมลายูเมืองเซี่ย
ยกมาตีเมืองสงขลา จึงเกณฑ์กองทัพเมืองนครศรีธรรมราชยกออกไป
ช่วยเมืองสงขลา ได้รบกันกับทัพแขก ๆ แยกพ่ายหนีไป จึงบอก
ข้อราชการทั้งปวงเข้ามายังกรุงเทพมหานคร ให้สมุหพระกระดาโหม

กราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทรงทราบ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตร
พระเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพระพิโรธแก่พระยาพัทลุง ดำริว่าข้าศึกมายัง
มณฑลจะถึงเมืองก็แตกหนี ให้ข้าหลวงถือท้องตราออกไปถอดพระยา
พัทลุงเสียแล้วตั้งพระราชอาชญาจำคุกเข้ามาณกรุงเทพมหานคร จึงทรง
พระกรุณาโปรดตั้งหลวงศักดิ์นายเวร มหาเด็ก ซึ่งเป็นบุตรพระยาพัทลุง
คนก่อน ออกไปว่าราชการเมืองพัทลุงป้องกันพระราชอาณาเขตสืบไป.

๑ ครั้นมาถึงเดือนสิบเอ็ดขึ้นค่ำหนึ่งในปีนั้น เจ้าอนัมก๊กมีหนังสือ
เข้ามาขอจัดซื้อปืนคาบศิลา ๓๐๐๐ บอก เหล็กทำซุงหนัก ๓๐๐๐ หาบ
แล้วจัดเบตญวนเข้ามาถวาย ๓๐ ตำรับ กับส่งเรือรบที่เกณฑ์ให้คือ
เข้ามาด้วย ๗๐ ลำ เรือนั้นโปรดให้เอาไปไว้ที่แหลมบางอ้อ เมื่อวัน
พฤหัสบดีเดือนสามแรมสองค่ำโปรดพระราชทานเหล็กทำซุง ๒๐๐ หาบ
ปืนดำกตั้งเป่า ๒๐๐ บอก ออกไปให้เจ้าอนัมก๊ก.

๑ ในปีนั้นพระเจ้าจันทรบุรีศรีสัตนาคนหุต วิสุทธิรัตนราชธานีบุรีรมย์
ด้านข้างร่วมชาวเวียงจันทน์ ให้ข้าหลวงถือศุภอักษรลงมายังกรุงเทพ
มหานคร ให้ส่งขุนนางกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า เจ้ามหาอุทุมวงษ์
ของศรีสัตนาคนหุตอุตรรัตนบุรีรมย์ พรหมจักรพรวิมหาราชธานี
ด้านข้างร่วมชาวหลวงพระบาง คิดการเป็นขบถไปเข้าด้วยพม่า ไซ้คนไป
ถึงเมืองอังวะ พม่าก็ไซ้คนมาถึงเมืองหลวงพระบาง ต่างไปมาถึงกัน
ได้แต่กันไปตบตีราชการได้ความแน่นอน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ได้ทรงทราบในหนังสือบอกเมืองเวียงจันทน์ก็ทรงพระพิโรธ ดำริตั้งส่ง
ขุนนางให้มีศุภอักษรตอบขึ้นไปว่ามิพระราชโองการดำริให้พระเจ้ากรุงศรี
สัตนาคนหุตยกกองทัพไปตีเมืองหลวงพระบางให้แตกฉานจงได้แล้ว จบ

ตัวพระเจ้าร่วมชาวจำตั้งลงมาถวายณกรุงเทพมหานคร ครั้นพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตได้ทราบรับสั่งโปรดชนมาตั้งนั้น จึงเกณฑ์กองทัพพิชิตทหารเป็นอันมาก ทิ้งทัพเรือที่พบยกขึ้นไปเมืองหลวงพระบางให้ตั้งค่ายรายล้อมเมือง ฝ่ายพระเจ้าร่วมชาวเป็นอริกับพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตมาแต่ก่อน ครั้นกองทัพเมืองเวียงจันทน์ยกมาล้อมเมือง ก็แต่งกองทัพยกออกมาต่อรบได้รับกันเป็นลำมาถ แต่เจ้าอุปราชเมืองเวียงจันทน์ต้องปันชาวเมืองหลวงพระบางถึงแก่พิราโด้ในทีรบ พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตจับพิชิตทหารเข้าป้ายขึ้นปล้นเอาเมือง ชาวเมืองชนประจำรักษาหน้าทีเชิงเทินบ้องกันเมือง ยิงปืนใหญ่บ่อยได้คอบกันอยู่ประมาณ ๑๔ วัน, ๑๕ วัน พวกรพิชิตทหาร เมืองเวียงจันทน์ เอาบันได เข้าพาด กำแพงเมือง ขึ้น ปล้นเอาเมืองได้ ได้ฆ่าฟันชาวเมืองล้มตายเป็นอันมาก จับได้ตัวพระเจ้าร่วมชาว แต่บุตรภรรยาญาติวงศ์ได้ ลี้หนีส่งออกมายังค่าย พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตให้จำพระเจ้าร่วมชาวไว้แล้ว ตั้งเมืองแสนขุนนางผู้ใหญ่เมืองหลวงพระบางซึ่งเข้ามายอมต่อความภักดีนั้น ให้เป็นพระยาหลวงพระบางอยู่รั้งเมืองแล้ว เลิกกองทัพกลับมายังเมืองล้านช้าง จึงบอกขั้ยราชการให้ขุนนางแต่ไพร่คุมตัวพระเจ้าร่วมชาวส่งลงมาณกรุงเทพมหานคร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสให้ตั้งพระราชอาชญาจำพระเจ้าร่วมชาวไว้ณคุก ครั้นภายหลังทรงพระกรุณาโปรดให้พระเจ้าร่วมชาวพ้นโทษ พาดม้คพรรคพวกขึ้นไปครองเมืองหลวงพระบางดังเก่า.

๑ ในปีกุนตรีศก จุดศักราช ๑๑๕๓ นั้น ฝ่ายข้างเมืองทวายพระเจ้าอินทวงศ์ขุนนางลงมาเป็นเจ้าเมืองกรมการอยู่รักษาเมืองทวาย จะให้เป็ดยพเจ้าเมืองกรมการเก่าออก แต่ให้หาเจ้าเมืองกรมการเก่าหนักดบชน

ไป ส่วนนางจันจาเจ้าเมืองทวายเท่ากับจิกแคปัดตเมืองนั้นได้แจ้งข่าว
 ว่าเจ้าเมืองกรมการตั้งตงมาตติใหม่ จึงคิดกันไม่ยอมยกทัพไปเมือง
 อังวะ ครั้นเจ้าเมืองกรมการใหม่มาใกล้จะถึงเมืองจึงคิดเป็นกตอุบาย
 ออกไปก่อนรบแต่อกเมือง ให้จิกของเตียงออกไปเตียงให้กินอิ่มหน้า
 ดำเร็วแล้ว ก็ให้ทหารเข้าล้อมจับฆ่าเสียสิ้น แล้วกลับเข้าเมืองคิดการ
 ขบถตั้งแขงเมืองอยู่ ฝ่ายกรมการเมืองเมาระตมะแจ้งว่านางจันจา
 คิดการขบถ ฆ่าเจ้าเมืองกรมการซึ่งมาตติใหม่นั้นเสีย จึงมีหนังสือ
 บอกขึ้นไปกราบทูลพระเจ้าอังวะ ๆ ได้ทราบก็ทรงพระพิโรธ จึงให้จับ
 ละครเมงกองบิตาเมงจันจาเจ้าเมืองทวายจะให้ประหารชีวิตเสีย ละคร
 เมงกองจึงกราบทูลว่าจะขอมีหนังสือไปถึงบุตรให้มาเฝ้า มันไม่มา
 จึงจะรับพระอาชญาตามโทษ พระเจ้าอังวะก็ให้สั่งไว้แล้ว ให้จำละคร
 เมงกองกับภรรยาให้เข้าหาดวงคุมตังตงมาเมืองเมาระตมะให้หนังสือไปถึง
 บุตร ฝ่ายพระยาทวายคิดกลัวพระเจ้าอังวะจะให้กองทัพยกมาตีเมือง
 จะต้านทานสู้รบมิได้ด้วยไม่มีทัพ จึงปลงใจจะขอชนกรุงเทพ ๆ เอา
 พระเตชานุภาพสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงไทยเป็นที่พำนัก ขอกองทัพไทย
 ไปช่วยป้องกันรักษาเมือง แล้วตั้งรู้ว่าพระราชภาคิไนยหญิงพระองค์ ๑
 ตกมาอยู่เมืองทวายแต่ครั้งทัพพม่าไปตีกรุงเก่าได้กวาดต้อนครอบครัวไทย
 มานั้น จึงไปเชิญพระราชภาคิไนยนั้นมาได้ตามได้ความว่า เป็นพระ
 เจ้าหลานเธอแน่แท้ทรงผนวชเป็นรูปช้อยู่ จึงจัดได้นางคน ๑ รูปงาม
 เป็นน้องภรรยาพระยาทวายจะส่งเข้ามาถวาย แล้วให้แต่งศุภอักษรจารึก
 ดงแผ่นทองเป็นอักษรภาษาทุกตามจารึกข้างพม่า ใจความอ่อนน้อม
 ขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมาเมืองชนพระมหานครศรีอยุธยา ขอกองทัพ

บัญชาชาวเมืองทวาย เมืองมะริด เมืองตะนาว เจ้าเมืองเมะตะมะให้
 มาเรียกเอาเงินแก่เมืองทวาย เมืองมะริด เมืองตะนาว สองเดือน
 สามเดือนครั้ง ๑ เงินถึง ๒๐๐ ชั่ง ๓๐๐ ชั่ง อาณาประชาราษฎร
 ได้รับความเดือดร้อนนัก แล้วเจ้าเมืองเมะตะมะแต่งให้มะรุวอนไปจักกายเต็ง
 คุมพม่า ๓๐๐ คนลงมากินเมืองทวาย จะให้ถอดข้าพระพุทธเจ้าเดี่ยว
 ข้าพระพุทธเจ้าแต่งให้ปลัดเมืองคุมไพร่ ๕๐๐ คนออกไปพบมะรุวอนไปจัก
 กายเต็งนอกเมืองทางประมาณ ๒๐๐ เส้น จึงกัณฑ์รุมข้ามะรุวอน
 ไปจักกายเต็งแต่ไพร่กายเต็ง เมืองมะริด, เมืองตะนาว, รู้ว่าเมือง
 ทวายยอมเข้ามาพึ่งพระราชาธิราชเจ้าเอกทัศ เจ้าเมือง
 นครชุมพรมหานคร เมืองมะริด, เมืองตะนาว, ก็ยอมเข้ามาเป็นข้า
 ขอบขันทีมาด้วย จึงจัดได้นางแตงโมทองเงินเข้ามาถวาย แล้ว
 ขอรบอาสาตีเมืองเมะตะมะ, เมืองร่างกุ้ง, เมืองจิตรตอง, เมือง
 พระสิม, ถวายให้ได้ในเดือนสี่ปี” สันความในหนังสือพระยาทวาย
 แต่เท่านี้

ต่อมาภายหลังความ ชนกราบบังคมทูล พระกรุณาทราบ ได้เฝ้าของ
 รูดพระบาทแล้ว พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราช
 คำรัสให้ทูตทวายอาสาไครยพักอยู่ ณ โรงรับแขกเมือง ทรงพระกรุณาให้
 เสด็จดูพวกแขกเมืองทวายทั้งนายแต่ไพร่ให้บริบูรณ์ แลมหาแทนน
 ก็ให้ส่งไปสำนักวัดบางว่าใหญ่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคำรัส
 ให้จัดการทวงปวง ตามอย่างออกแขกเมืองโดยโบราณราชประเพณี
 บรมราชาธิราชเจ้าแต่ปางก่อนแล้ว เสด็จออกณมุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหา
 ปราสาท พร้อมด้วยเสนาบดีมนตรีหุ้มแพรมาด้วยชาทูตของรูดพระบาท

ผู้ใหญ่น้อยฝ่ายทหารพลเรือน ประชุมเผ่าชนติดตามซ้ายขวาตาม
 ตำแหน่ง จึงให้บิกแซกเมืองทวายเข้ามากราบถวายบังคมในปราสาท
 ทิมดาบคด พระยาราชสีห์ก็ตรากบบังคมทูลพระกรุณาถวายเครื่องราช
 บรรณาการแล้ว อ่านศุภอักษรเจ้าเมืองทวายเนื้อความในแผ่นทองว่า
 “ ข้าพระพุทธเจ้าแมงจันจา ขอกราบถวายบังคมมาแทบพระบวรบาท
 บงกชมาศ ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ด้วย
 ข้าพระองค์เดิมเป็นเมืองชนชาขอบฉันทดีมากรุงรัตนบุรีองจะ บัดนี้มี
 ความผิดขัดเคืองกันกับพระเจ้าองจะ ๆ จะให้กองทัพม่ายมากกระทำ
 วิหิงษาการร้ายเมืองทวาย ให้สมณพราหมณาจารย์ไพร่ฟ้าประชาราษฎร
 ได้รับความเดือดร้อน ข้าพระพุทธเจ้าหาพึ่งที่พึ่งไม่ได้ จะขอเอาพระ
 ราชกฤษฎาเดชาภาพพระบารมีสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปราสาททอง ไป
 ปกครอง บ้องกันเกษ สรรพสัตว์ นิกร ในเมือง ทวาย ให้พัน ภัยนศราย แห่ง
 บัจจามิตร ขอรับพระราชทานกองทัพออกไปช่วยบ้องกันรักษาเมือง
 หนึ่งข้าพระองค์ถวายนางอินเป็น ประยูรวงษ์เข้ามาเป็นข้าทูลตององค์พระ
 บาทด้วย แล้วจะขอตั้งพระราชภาคิไนยซึ่งไปคกอยู่เมืองทวายเข้า
 มาถวายต่อภายหลัง บัดนี้ให้มหาแทนถ้อยหนึ่งตั้งของพระราชภาคิไนย
 เข้ามาถวายด้วย หนึ่งข้าพระพุทธเจ้ากับทงกรมการ เมืองทวาย เมือง
 มะริด เมืองตะนาว แดอาณาประชาราษฎรทั้ง ๓ เมือง ขอเป็น
 เมืองชนขอบฉันทดีมากรุงเทพมหานครศรีอยุธยา เหมือนดังกาด
 ก่อนสืบไปตราบเท่ากัฏปาวสาน ” ครั้นอ่านศุภอักษรถวายเสร็จแล้ว
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็มีพระราชดำริค้ปฏิสันถารปราได้ด้วย
 ทูตานุทูตตามขัตติยราชประเพณีแล้วเสด็จขึ้น อรรคมหาเสนาบดีก็พาแขก

เมืองออกจากที่เฝ้า นำไปรับพระราชทานอาหารเลี้ยงคุณค่าดาตุงขุน
มหาตไทย จึงทรงพระกรุณาโปรดให้เกล้าแก่เจ้าโชตนแตกรมวังออกไป
รับนางทวายเป็น ๓ นางเอก ๓ นางโท ๒ สาวใช้ชาวไทย ๕๗ รวม ๖๐
คนนั้น ส่งเข้าไปในพระราชวัง แล้วโปรดให้เสนาบดีพิจารณาดู
หนังสือพระราชภาคินัยซึ่งส่งเข้ามาถวาย แลได้ถามไต่เตียงพระมหา
แทนไต่ความชัดว่า เป็นพระธิดาของพระเจ้าขุนรามณรงค์สัมเด็จพระ
พระเชษฐา เป็นพระเจ้าหลานเธอแน่แท้จึงให้ถวายไตรจักรเครื่อง
สัมณปริกขาร แลพระราชทานเสื้อผ้าเงินตราเป็นรางวัลแก่ทุกคนทุก
กับทั้งสิ่งของพระราชทานตอบแทนออกไป ให้แก่พระยาทวายเป็นสมควร
แล้ว คำรับสั่งสัมมุนายกให้มัคราออกไปถึงพระยาทวายเป็นแล้วส่งทุกคนทุก
กับทั้งมหาแทนกลับออกไปเมืองทวายก่อนแล้ว ทรงพระกรุณาโปรด
ให้พระยายมราชเป็นแม่ทัพ กับท้าวพระยาหัวเมืองถิอพล ๕๐๐๐ ยก
ออกไปช่วยรักษาเมืองทวาย แลพระราชทานพานทองเครื่องยศให้
พระยายมราชคุมออกไปพระราชทานพระยาทวายเป็นด้วย.

๑ จุดศักราช ๓๓๕๔ ปีชวดจัตวาตก เป็นปีที่ ๓๑ ในรัชกาลที่ ๓
เมื่อเดือนห้าชนเก้าค่ำ เจ้าอนมกก็มีหนังสือเข้ามาฉบับ ๓ ใจความว่า
พวกขุนนางของเจ้าอนมกซึ่งอยู่ณเมืองไซ่ง่อน องตองเยืองยกกองทัพ
มาตีจับได้แต่ก่อน เขาไปไว้เมืองเวียงเป็นขุนนาง ถ้าองตองเยืองคิด
การประการใด ก็แต่งคนถือหนังสือดัดตอดมาให้ทราบทุกครั้ง จึง
รู้ว่าองตองเยืองแต่งให้นายทัพนายกองออกไปตั้งอยู่ณเมืองตงเกีย แล
ว่าเมืองดาวจับเอาบุตรขององตองเยืองที่ไปพม่า ส่งลงมากรุงเทพมหา
นครโปรดให้จำไว้ องตองเยืองผูกพยาบาทคิดจะยกไปตีเมืองดาวได้แล้ว

จะให้ยก ไปตั้งเมืองเขมร แล้วจะยก กองทัพบก ทหารเรือเข้าไป ณกรุงเทพฯ ฯ
 ถ้ากรุงเทพฯ ฯ จะยกกองทัพไปตั้งดงเยื้อง ขอให้ยกไปทางเหนือ
 เขาคัดเมืองตงเกีย เจ้าอนัมก๊กจะยกกองทัพบกทหารเรือไปตั้งเมืองกุยเยิน,
 เมืองเว้, ถ้าจะยกไปตั้งเมื่อใดขอให้มีตราออกไปให้แจ้ง จะได้ยกไป
 ด้วยให้พร้อมกัน.

๑ ครั้นณวันอาทิตย์เดือนเก้าแรมสิบเอ็ดค่ำ โปรดให้หนังสือ
 พระยาพระคลังคอบออกไปใจความว่า ญวนเมืองตงเกียยกกองทัพมา
 ตั้งเมืองเวียงจันทน์ กองทัพเมืองเวียงจันทน์ยกออกไปได้รบกันที่เมืองพวน
 กองทัพญวนเมืองตงเกียแตกไป จึงกวาดเอาครอบครัวชายหญิงใหญ่
 น้อยส่งมา ๔๐๐๐ เศษ แต่ซึ่งดงเยื้องมีความพยายามจะยกกองทัพ
 ไปตั้งเมืองดาวได้แล้วจะยกเข้ามาตั้งกรุงเทพฯ ฯ นั้น ตามแต่ฉันจะคิดเกิด
 หาวิดกไม่ แต่ขอซึ่งว่าจะแต่งกองทัพไปเมื่อใดให้บอกออกไปให้แจ้ง
 เจ้าอนัมก๊กจะยกกองทัพไปตั้งเมืองกุยเยิน, เมืองเว้, พร้อมกันทีเดียวนั้น
 ฝ่ายกรุงก็จัดเตรียมกองทัพหัวเมืองฝ่ายตะวันออกแดงกองทัพกรุงอยู่ เพราะ
 บดินทร์แมนเจ้าเมืองทวายส่งวามิภักดิ์มาชนกรุงสยาม แม่งจันจา
 กับขุนนางพม่าที่มาขอพึ่งพระบรมราชกฤษฎาภิหาร จะอาสาไปตั้งเมือง
 เมาะคมะ, เมืองร้างกุง, การศึกเมืองอังวะครั้งนเป็นท่วงท้อย จะ
 ต้องคิดทำให้สำเร็จเสียก่อน ถ้าจะไปทำแก่งดงเยื้องได้เมื่อใด จึง
 จะมีตรากำหนดออกมาให้แจ้งครั้งหลัง แต่ให้เจ้าอนัมก๊กรักษาบ้านเมือง
 ไว้ให้มั่นคง บดินทร์แมนเจ้าอยู่หัวให้องเบ็ดเตล็ด คุมตั้งของ
 ออกมาพระราชทานเจ้าอนัมก๊ก แพร่มังกรตีมวง ๒ สี่ดา ๒ กระดาษ
 หีบ ๓ หมักหีบ ๓.

๑ ฝ่ายพระยายมราชออกไปถึงเมืองทวาย ก็ให้ตั้งค่ายอยู่นอกเมือง พระยาทวายก็ให้ขุนนางกรมการ นำเอาเสบียงอาหารออกมาต้อนรับ กองทัพ แต่ตัวหนังกยังไม่ พระยายมราชจึงให้ขุนนางไทย เข้าไปในเมืองกับกรมการเมืองทวาย ให้พระยาทวายออกมาคำนับ ท่านแม่ทัพณค้าย พระยาทวายก็ออกมาต้อนรับนับถ้อยคำเกรงเรียบร้อย พระยายมราช จึงให้พระรองเมืองคุมคนเข้าไปตั้งรักษาเมืองทวายอยู่ใน กำแพงแล้ว พระยายมราชจึงบอกกำหนดจะตั้งพระองค์เจ้าซึ่งลงมาให้ ถึงแม่น้ำน้อย ขอเรือชนไปรับ ได้ทรงทราบใตฝ่าดของชุดพระบาท แล้ว โปรดให้จัดเรือศรีประกอบหตั้งค้ำม้าทองดำ ๓ ลำสำหรับ จะ ได้รับพระองค์เจ้า.

๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระอนุชาธิราช กรม พระราชวังบวรฯ ก็เสด็จยกพยุหยาตราออกไปเมืองกาญจนบุรี ครั้น เสด็จออกไปถึงแม่น้ำน้อยชนประทับอยู่ที่พัดบพดาค่ายหลวง พอเวลา บ่าย ๒ โมงในวันนั้น พระยายมราชก็ตั้งพระองค์เจ้าซึ่งมากับพระราชา ภิรมณ์ แดงเข้าไทยชาวกรุงตามเสด็จพระองค์เจ้าซึ่งลงมาเป็นอันมาก ครั้นถึงที่พัดบพดาเสด็จขึ้นเฝ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แดงกรมพระราชวัง บวรฯ ทรงไต่ถามถึงทุกข์สุขตั้งแต่ยกไปอยู่เมืองอังวะแล้วหลบหนีตง มาได้จนถึงเมืองทวาย พระองค์เจ้าเสด็จทวยถึงความทุกข์ยากลำบาก แล้วก็ทรงพระกรรแสง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแต่สมเด็จพระ อนุชาธิราชก็กตัญญูพระเนตรมิได้ รับสั่งให้พระองค์เจ้าซึ่งตั้งรองอุทก วารณที่ตรงซึ่งทำไว้จนทำหาคทรายในแม่น้ำน้อย แดงรงนำพระปรีดเสด็จ แล้ว ก็ให้เรียกเรือมารับพระองค์เจ้าแดงเข้าไทยที่ตามมานั้น เป็น

เรือหลายลำด้วยกัน ก็ให้ส่งนมกรรมว้างนำตั้งพระองค์เจ้าชู้เข้ามาณกรุง
เทพมหานคร.

๑ ครั้นเสด็จพระเจ้าหลานเธอแต่ด้วยได้ อีก ๓ วัน กรมพระราช
วังบวร ฯ ก็ทอดสายกัณฑ์ขึ้นไปเมืองทวาย ว่าจะไปดูแบบค้ายพระยา
ทวายจะสำเร็จหรือจะคิดประการใด ครั้นเสด็จไปถึงเมืองทวายทรง
พระพิจารณาการทั้งปวงแล้ว ก็เห็นการว่าจะรักษาเมืองทวายไว้ไม่ได้
ทั้งพระยาทวายก็วิงวอนไม่เรียบร้อยคฤหบดีต่างกระเดื่องอยู่ จึงทรงพระ
ดำริห์ที่จะกวาดครอบครัวอพยพรอกำแพงเมืองทวายเสีย พวกกองทัพ
ทราบดังนั้นก็พากันหาครอบครัวมาใช้ด้วย ไปสกัดอบพาหญิงชาว
เมืองทวายผ่อนปรนให้บ้างไพร่คุมลงมาเป็นอันมาก พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับอยู่ค่ายหลวงแม่น้ำน้อย ได้ทรงทราบก็ทรงพระ
พิโรธ รับสั่งให้ชาห์ดวงออกเที่ยวจับตัว คนเหล่านั้นรู้ก็หนีตบ่าไป
แต่หมื่นสิทธิได้มดำรพาหญิงมาด้วย ๒ คน พวกกองทัพในค่ายหลวง
ออกไล่ตามจับได้ตัวหมื่นสิทธิได้มา ดงพระราชอาชญาเขียนแล้วจำไว้
แต่พวกข้าหลวงในกรมพระราชวังบวร ฯ ที่เป็นผู้ใหญ่ ๆ นั้น ครั้น
รู้ว่าดงพระราชอาชญาเขียนหมื่นสิทธิได้ม ก็พากันส่งบหาเกดยกด้อมเอา
ชาวเมืองทวายลงมาอีกไม่.

๑ แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้ตามเจ้าพระยามหาโยธา อำมาตย์ซ้ายสมร
พระยาไตรโยค ด้วยระยะทางตั้งแต่พระเจดีย์สามองค์ทาง ๑ บ้านรแห่ง
ทาง ๑ ไปถึงเมืองเมะคะมะ แต่เมืองเมะคะมะไปถึงเมืองหงษาวดี
เป็นทางมากน้อยเท่าใด เจ้าพระยามหาโยธา อำมาตย์ซ้ายสมร พระยา
ไตรโยค กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า เมื่ออยู่เมืองมอญเดินไปมาอยู่

บ้าง ประมาณตามระยะทางตั้งแต่เมืองกาญจนบุรีถึงเมืองไทรโยค
 ประมาณ ๑๗๗๕ เส้น ตั้งแต่เมืองไทรโยคเก้ถึงด่านผาวน ๕๕๒ เส้น
 ตั้งแต่ด่านผาวนถึงคดองบีดอก ๗๕๘ เส้น ตั้งแต่คดองบีดอกถึงด้ามดบ
 ๘๐๐ เส้น แต่ด้ามดบถึงแม่น้ำตั้งชะตา ๖๐๐ เส้น แต่แม่น้ำตั้งชะตาถึง
 พระเจดีย์ด้ามองค์ทาง ๕๐๐ เส้น แต่พระเจดีย์ด้ามองค์ถึงแม่น้ำกระษัตริย์
 ๘๐๐ เส้น แต่แม่น้ำกระษัตริย์ถึงแม่น้ำดกติก ๓๐๐๐ เส้น แต่แม่น้ำ
 ดกติกถึงดมิ ๒๗๐๐ เส้น ทางเรือแต่ดมิถึงเมืองเมาะตะมะ ๒๗๐๐ เส้น
 แต่เมืองเมาะตะมะถึงเมืองยางเงิน ๓๕๐๐ เส้น แต่เมืองยางเงินถึงเมือง
 สระเทิม ๓๐๐๐ เส้น แต่เมืองสระเทิมถึงเมืองวาน ๓๕๐๐ เส้น แต่เมือง
 วานถึงเมืองคคคตา ๓๒๐๐ เส้น แต่เมืองคคคตาถึงเมืองกะเตา ๓๒๐๐
 เส้น แต่เมืองกะเตาถึงเมืองหงษาวดี ๓๒๐๐ เส้น รวมเป็นทาง ๑๘๗๘๕
 เส้น ทางบ้านระแหง ตั้งแต่บ้านระแหงถึงด่านแม่ตะเภา ๒๕๐๐
 เส้น แต่ด่านแม่ตะเภาถึงแม่น้ำเมย ๒๐๐๐ เส้น แต่แม่น้ำเมยถึงแม่น้ำ
 กตบ ๒๐๐๐ เส้น แต่แม่น้ำกตบถึงบ้านตะพู ๓๒๐๐ เส้น ทางเรือคง
 แต่บ้านตะพูไปเมืองเมาะตะมะชนบก ๒๗๐๐ เส้น รวมตั้งแต่บ้านระแหง
 ถึงเมืองเมาะตะมะ ๑๐๕๐๐ เส้น แต่เมืองเมาะตะมะถึงเมืองหงษาวดี
 ๗๖๐๐ รวม ๑๘๖๐๐ เส้น ทางพระเจดีย์ด้ามองค์ถึงปากแพรกมาก
 กว่าทางบ้านระแหง ๑๘๘๕ เส้น.

๑ ขณะนั้นพ่อด้มเจ้าพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถาน
 มงคล มีรับสั่งให้พระยายมราชมีใบบอกเข้ามากราบบังคมทูลพระกรุณา
 จะขอเรือเมืองทวายเอาอิฐตั้งแม่น้ำเตี้ยให้หมด อย่าให้มันทำชนได้ ออก
 แล้วจะกวาดครอบครัวลงมาไว้บ้านเมือง เมืองทวายไถ่ถอนก็มีราชการ

พิศิกมาช่วยไม่ทัน จะเอาพระยาทวายส่งไปเสียก่อนจึงค่อยคิดต่อไป
 ไป ทรงทราบหนังสือบอกแต่ก็ทรงขัดเคืองเป็นอันมาก รับสั่งให้
 มีหนังสือตอบขึ้นไปว่า พม่ายกมาตั้งกรุงกวาดครอบครัวชาวกรุงแต่พี่น้อง
 ขึ้นไปไว้แต่ที่เมืองทวายเมืองเดียวดอกหรือ เมืองอังวะแต่เมืองอื่นๆ
 ไทยชาวกรุงไม่มีหรือ ไม่ช่วยจับแคว้นซึ่งโกรธบ้างเลย ได้เมืองทวาย
 ไว้จะได้ไปเมืองพุกามไว้สักระยะอาหารเป็นกำลังทำศึกต่อไป ห้าม
 อย่าให้ รอกำแพงเมืองแตกวาดครอบครัว ให้รักษาเมืองระวง์เหตุการณ์
 ให้มั่นคงให้ดี.

๑ ครั้นเมื่อขึ้นไปแล้วอยู่ที่สักดิ์หัววัน ตามาเป็นไทยชาวกรุงเก่า
 ได้เคยรู้จักในไผ่ตอของชุดพระบาทมาแต่ครั้งกรุงยังไม่เสีย บ้านเรือน
 อยู่ใกล้เคียงกันกับบ้านหลวง ตกไปอยู่เมืองทวาย แต่หาได้เข้าอยู่
 ในพระองค์เจ้าชั้ไม่ เมื่อพระองค์เจ้าชั้เสด็จลงมากรุง ตามายังอยู่
 ที่เมืองทวาย ตามาทราบว่าพระยาทวายรู้ว่าพระเจ้าอังวะจะเอาสระคูเมือง
 กองผู้บิดาพระยาทวายขึ้นมาเอาเดือยๆ เดือยเหมือนเดือยไม้แต่จะยกกอง
 ที่พม่าที่เมืองทวาย พระยาทวายเสียใจคิดรวนเร่วนวายไป ด้วยกลัว
 บิดาจะต้องรับอาชญา ใจหาเป็นหนึ่งแน่เหมือนแต่ก่อนไม่ แต่พระ
 ยาทวายให้ปลัดค้าขาย, มองนุ้องพระยาทวาย กับไพร่พลพม่าทวายหลาย
 คนด้วยกันลงมาทาง ทางที่ไหนแคบจะตัดไม้ทับทางเดือย จะเอาคน
 ระวง์ทชองแคบ แต่จะยกเข้าปลัดนักกองทัพรักษาเมืองทวาย ตามา
 รู้ความแต่ก็เข้ามากราบทูลกรมพระราชวังบวรฯ ทราบแล้ว บอกสั่ง
 ด้ว่าตามาดงมาณค้ายหลวงแม่น้ำน้อย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ได้ทราบความแล้ว ทรงพระราชดำริเห็นว่า อ้ายมองนุเป็นน้องพระยา

ลงมาแม่น้ำน้อย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระอนุชา
 ธิราชกรมพระราชวังบวร ๆ ก็เสด็จพระราชดำเนินกลับคืนพระนคร จึง
 โปรดตั้งพระองค์เจ้าชชนเป็นเจ้าฟ้าฝ่ายในอีกพระองค์หนึ่ง แต่พวก
 พระยาทวายก็คัดเอาไว้เป็นช่างเรือบ้าง เหลืออื่นให้ไปอยู่คอกกระบือ
 ด้วยพระยาทวาย.

๑ ในปีฉลูเบญจศก จุติศักราช ๑๑๕๕ นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวทรงพระราชดำริห์ ด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราช
 วังบวร ๆ ว่า เมืองมะริด เมืองตะนาว เมืองทวายก็ได้แล้ว ควร
 จะไปตี เมืองเมะตะมะ เมืองร่างกุ้ง เขตแดนพม่าต่อเข้าไปตองค
 ถัดมคะเนได้การก็จะตีให้ถึงเมืองอังวะทีเดียว จึงโปรดให้เกณฑ์ทัพ
 ให้เจ้าพระยารัตนาพิพิธ, เจ้าพระยามหาเสนา, ยกไปสมทบทัพพระยา
 ยมราชที่เมืองทวายก่อน ฝ่ายกรมพระราชวังบวร ๆ เสด็จไปทางคิงขร
 ไปตั้งตอเรือรบอยู่ฝั่งทะเลตะวันตก จะได้ยกขึ้นไปทางแม่น้ำเมืองมะริด
 เปนทัพเรือ ทัพหลวงจะไปทางบกยังมีได้ยกไป ให้พระยากระตาโหม
 ราชเสนาออกไปเกณฑ์ทัพเมืองเขมร, ให้พระยาไกรโกษาไปเกณฑ์ทัพ
 เมืองตาว, แต่เมืองเหนือหมั้นตราให้ชาห์หลวงถ้อขึ้นไป กำหนดในปี
 ฉลูเดือนสิบสองให้พร้อมกัน เกณฑ์ทัพครั้งนั้น ๔๐๐๐๐.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยารัตนาพิพิธ เจ้าพระยามหาเสนา พระยายมราช
 บอกเข้ามาว่า พม่ายกกองทัพใหญ่มาแต่เมืองอังวะจะมาตีเมืองทวาย
 พม่าเมืองทวายตบออกไปหาแม่ทัพเมืองอังวะ จัดหญิงชาวเมืองทวาย
 ลงไปให้ ๒ คน หาให้กองทัพไทยรู้ไม่ แม่ทัพเมืองอังวะจับกรมการ
 เมืองทวายที่จัดผู้หญิงไปให้หนีฆ่าเสีย แล้วส่งตัวผู้หญิงกลับเข้ามา

เมืองทวาย ไพร่พตในเมืองทวายนั้นตั้งแต่ครั้งของทัพพม่ายกมาแต่เมือง
 อังวะ ความซึ่งยาเกรงกองทัพไทยหนักน้อยลงกว่าเก่ามาก จะ
 ใช้สร้อยการงานบังคับบัญชาไม่ได้เหมือนแต่ก่อน ได้ทรงทราบใน
 หนังสือบอกแล้ว พอกองทัพหัวเมืองเข้ามาพร้อมกัน ก็ได้จัดยก
 พยุหยาตราโยธาทัพบกทัพเรือ ไปขึ้นเดินที่ค่ายหาดวงแม่น้ำน้อย.

๑ ฝ่ายที่เมืองทวายนั้นคิดเลี้ยงอาหารตั้ง เจ้าพระยารัตนาพิพิธ
 เจ้าพระยามหาเสนา, พระยามราช, จึงปรึกษากันว่า ชาวเมืองทวาย
 เลี้ยงอาหารก็ผิดเคืองเกือบจะอดอยู่แล้ว จะชักเอาผู้ชายไปชนเข้า
 ที่นางแม่น้ำน้อยคนก็คิดรักษาหน้าทีแข็งเทินอยู่ ให้แต่พวกผู้หญิงลงมา
 ชนเข้า พวกพี่น้องของใครก็ให้คุมพวกพี่น้องลงมาแล้วให้พวกไทยกำกับ
 ตงมาด้วย ชาวเมืองทวายสงสัยว่าจะผ่อนครวัก็หาพึ่งบังคับบัญชาไม่
 ทุ่มเถียงเถาะไป เจ้าพระยามหาเสนาจึงเอาอายวุ่นทอกพม่าเมือง
 ทวายที่เป็นตัวแข็งแรงนั้นมาตี ๓๐ ที.

๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นไปทางกรมองด้วย ตั้งค่าย
 อยู่ที่หินดาตยังไกลเมืองทวายอยู่ทาง ๒ คืน.

๑ ฝ่ายสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ซึ่ง
 ยกออกไปต่อเรือรบที่คังซร เร่งต่อทำทั้งกลางวันกลางคืนจนเรือแล้ว
 เสร็จ โปรดให้พระยาจำเริญยากร พระยาไกรโกษาซึ่งไปเกณฑ์
 กองทัพแล้ว ตามเสด็จมากับพระยาพิไชยบุรินทร์ พระยาแก้ว
 เกวฬ นายทัพนายกอง คุมเรือยกออกไปเมืองทวายส่งกองทัพแล้ว
 เสด็จกลับมาประทับอยู่แขวงเมืองชุมพร ครั้นกองทัพยกไปถึงเมืองมะริด
 ได้ข่าวว่าเมืองมะริดก่อกบฏใจเป็นซบถ กองทัพจึงยกเข้าตีเมืองมะริด

ปั่นป่วนแต่ปั่นหน้าเมืองชาวเมืองยี่ระคมแน่นหนาหนัก เข้าเมืองหาได้ไม่
ก็แจวเรือเข้าหาเกาะหน้าเมืองมะริด เกาะหน้าเมืองนนมเขาอยู่ พระยา
เสนาหาญรทำพิณพาทย์อยู่ในเรือ เมื่อข้ามไปจะเข้าเกาะนนมพม่า
ยิ่งถูกวงล้อม ๆ กระจายไปถูกคนตีต้องเจ็บแต่หาตายไม่ พระยาไกร
โกษา, พระยาพิไชยบริษัทร, พระยาจำแค้นยากร, พระยาแก้วเการพ
แต่นายทัพนายกองไปถึงเกาะเข้าพร้อมกัน เอาปืนใหญ่ชนบนเขาช่วยกัน
ยี่ระคมเข้าไปในเมืองมะริด พม่าทนถูกปืนมิได้ ชุกหุดมทำดีนาม
เพดาะเอากระดานบั้งตัวกันถูกปืน ปืนที่เมืองมะริดก็ขาดงยั้งแต่จะแตก.

๑ ฝ่ายข้างเมืองทวาย อ้ายวุ่นทอกที่เจ้าพระยามหาเสนาเขียนหนังสือ
เจ็บแค้นโกรธเจ้าพระยามหาเสนา จึงบ่าวร้องยุยงพวกทวายว่า ไทย
จะได้ปลดปล่อยนครวัดลงไปชนเข้าแล้ว จะเดยกวาดคนแต่พวกนครวัดเมือง
ทวายไปไว้แม่น้ำน้อย พวกทวายทั้งปวงที่รักษาหน้าที่เชื่อคำอ้ายวุ่นทอก
เห็นจริงด้วยก็กลับใจเป็นชนบถขึ้น ช่วยกันเอาปืนใหญ่ยี่ระคมเข้าไป
ที่ค่ายไทยตั้งอยู่ กองทัพเจ้าพระยามหาเสนา, เจ้าพระยารัตนาพิพิธ,
พระยายมราช, เห็นดังนั้น จะอยู่ในค่ายก็มิได้ ด้วยค่ายนั้นอยู่ใกล้
กำแพงทางปืนยิงถึงถนัด จึงดำถอยขยับค่ายออกมาตั้งให้พ้นทางปืน.

๑ ฝ่ายพระรองเมืองเขารักษาอยู่ในเมืองทวาย เห็นทวายเป็นชนบถ
ขึ้น ทวายมีศัตรูเต็มหมด พระรองเมืองกับนายทัพนายกองต้อง
เดียบมาตามริมเชิงเทินข้างเหนือเมือง พอถึงประตูที่ทวายรักษาประตู
อยู่ห้าหกคน จะออกทางประตูนั้น ทวายผู้รักษาประตูไม่ให้ออก
จึงฟันทวายรักษาประตูตาย ๒ คนเหลืออันดวงหนีไป พระรองเมืองกับ

นายทัพนายกองกระทุ้งกตอนกฤษแจหัก เปิดประตูออกได้แล้ว ก็รีบ
ไปหากองทัพพระยายมราช.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยารัตนาพิพิธ, เจ้าพระยามหาเสนา, พระยายมราช,
คางค่างยังมีทันแล้ว กองทัพพม่ากับทวายพดเมืองส้มทบก็นัยกมาเป็น
อันมาก เข้าวรบุกบุกนั้นได้ยิงได้ฟันกลางแปลงเหลือกำลังที่จะต่อรบ
ทัพไทยก็ดำถอยรับมาจนถึงค่ายพระยาอภัยรณฤทธิ์ ซึ่งเป็นกองนำ
ทัพหลวงตั้งค่ายปิดทางอยู่ พวกกองทัพเจ้าพระยามหาเสนา, เจ้า
พระยารัตนาพิพิธ, พระยายมราช, ที่ดำถอยลงไปจะขอเข้าหาไครย
ค่ายผ่อนพักทัพพม่า พระยาอภัยรณฤทธิ์ไม่ยอมให้เข้าค่าย ว่า
คัวเป็นทัพหน้าของทัพหลวง ถ้าเข้ามาในค่ายคนกำลังคืนแตกพม่าเข้าไป
ค่ายมิเสียหรือ ถ้าค่ายหน้าแตกแล้วข้าศึกก็จะถึงค่ายหลวงทีเดียว ค่ะ
พระยาอภัยรณฤทธิ์จะมีปดิวไปหรือ ให้รับทัพพม่าอยู่แต่นอกค่ายเถิด
กองทัพเจ้าพระยามหาเสนา, เจ้าพระยารัตนาพิพิธ, พระยายมราช เข้า
ค่ายไม่ได้ ก็ตั้งรับอยู่นอกค่าย แต่จมนราชาบาด (กระต่าย)
จมนัดมุหิพมาน (แดง) บุตรเจ้าพระยาราชบุรี ได้ว่าให้พระยา
อภัยรณฤทธิ์เปิดประตูรับให้เข้ามาหลายครั้ง พระยาอภัยรณฤทธิ์
ก็ไม่ยอม พระอินทรเดช (บุญเมือง) พระยามหามนตรี (ปลัด)
เห็นด้วยพระยาอภัยรณฤทธิ์ว่าอย่าให้เปิดรับ คนจะตะเต้าตะตุ่มเข้ามา
ให้รับอยู่นอกค่ายก็ได้ พม่าตามกองทัพมาถึงเข้าวรบุกบุกนั้นทัพ
ไทยรับมิหยุด เพราะมิได้มีค่ายมั่นรักษาตัว ก็แตกพ่ายกระจายกันไป
เสียเจ้าพระยามหาเสนาในทัพรบศึกก็ไม่ได้ ค่ายพระยาอภัยรณฤทธิ์พม่า
ก็เข้าคเอาได้ เสียไพร่พลครั้งนั้นมาก.

๑ ทรงพระราชดำริว่าจะทำการต่อไปไม่ตลอด จึงโปรดให้ถอย
 กองทัพที่ส่งไปมาแม่น้ำน้อย ครั้นมาถึงแม่น้ำน้อยทรงทราบว่าเจ้า
 พระยามหาเสนาหายไป แล้วทราบว่ามาถึงค่ายพระยาอภัยรณฤทธิ์
 แล้ว เจ้าพระยามหาเสนา, เจ้าพระยารัตนาพิพิธ, พระยายมราช,
 จะเข้าหาใคร่ค้าขายถึงรับพม่า พระยาอภัยรณฤทธิ์ไม่ยอมให้หาใคร่
 บิดประคุดค้าขายเลย ทรงพระพิโรธพระยาอภัยรณฤทธิ์มาก ดำริคิดว่า
 เสด็จไปดูใหญ่ทั้ง ๓ นายมาถึงแล้วควรจะให้เข้าพักอยู่ในค่าย นั้นมัน
 ก่อกฏหมายอะไรของมัน ไม่ให้เสนาบดีผู้ใหญ่เข้าอยู่ในค่าย จน
 เลยแม่ทัพนายกองแต่ไพร่พลเป็นอันมาก ให้ทำกระทู้ซักถามพระยาอภัย
 รณฤทธิ์ ๆ กับสารภาพผิด จึงให้ตั้งพระราชอาญาประหารชีวิต
 พระยาอภัยรณฤทธิ์เสียที่ค่ายแม่น้ำน้อย แต่พระอินทรเดช, พระยา
 มหามนตรี, ที่เห็นด้วยพระยาอภัยรณฤทธิ์นั้น ให้ถอดเสียจากที่
 เจ้ากรมพระตำรวจแล้ว ตั้งพระราชอาญาจำไว้ทั้ง ๒ คน แต่จมน
 ราชบาท, จมนต์มุหิमान, ที่ว่าแก่พระยาอภัยรณฤทธิ์ให้เบ็ดประคุด
 รับนั้น มีความชอบ ให้จมนราชบาทเป็นที่พระอินทรเดช ที่พระ
 ราชรินทร์ว่างอยู่หามัดไว้ จึงให้จมนต์มุหิमानเป็นที่พระราชรินทร์
 แล้ว จึงโปรดเกล้า ๆ ให้นายจ่าเรศ (เกด) บุตรพระยาเพชรพิไชย
 ที่ถึงแก่กรรมถือหนังสือเข้ามาถึงผู้รักษาพระนคร ให้ระวางพวกพม่าที่จำ
 ไว้ณคุกแต่ระวางรักษาพวกพระยาทวาย ถ้าเห็นว่าผู้ใดกำเริบหนักให้
 จับจำเลย ผู้รักษาพระนครครั้งนั้น กรมหมื่นนรินทร์พิทักษ์, พระยา
 พดเทพ (บั้น), พระยาธรรมมา (ทองดี), พระยาเพชรพิไชย
 ที่เป็นมหาดวงนายดีที่ครั้งกรุงเก่า, พระยามหาธีราชอยู่กรมเมือง, แล้ว

โปรดให้นายฉิมมหาเด็กลงไปซื้อข้าวสุ่มพร ถัดมารับไปเผ่าส้มเด็จ
 พระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ฉบับ ๑ นายฉิมได้ครา
 แลวกลับไปชนทเมืองเพชรบุรี เดินบกไปเผ่าที่เมืองกระ กราบทูล
 ราชการเมืองทวายตามท้องตรา ส้มเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระ
 ราชวังบวร ฯ เด็ยพระไทยนัก รับสั่งว่าการจะดำเร็จอยู่แต่กดับ
 ไม่ดำเร็จไปได้ จึงตั้งให้ชนไปบอกนายทัพนายกองให้ดำทัพจากเมือง
 มะริด พอกองทัพพม่ายกดงมาถึงเมืองมะริด กองทัพไทยจัดการ
 จะดำทัพเรือ พม่าก็เข้าคักกองทัพไทยได้รบกัน กองทัพไทยต่อเรือรบ
 ครึ่งนมตะกุดทงนำทงท้าย ถ้าถอยเรือเอาท้ายดงมา ยิงปืนนำเรือ
 รับพม่าแข่งแรง พม่าก็ยิง ต่างคนต่างยิงกัน ถึงฝั่งจึงทิ้งเรือเด็ยชนบก
 พม่าก็ชนบกติดตามกองทัพไทย พระยาจำแค้นยากร (ทุเรียน) รับพม่า
 แข่งแรง พม่าหาอาจตวงเกินเข้ามาได้ ไม่ นายทัพนายกองก็ไม่มี
 ผู้ใดเป็นอันตราย เด็ยแต่เรือรบแต่ปืนบาเหลี่ยมดำหรับเรือ พระบาท
 ส้มเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จจากแม่น้ำน้อยยกดดับคืนพระนคร แดกรมพระ
 ราชวังบวรสถานมงคล ตั้งทัพเรืออยู่จนพม่ากลับไปเมืองมะริดหมดแล้ว
 ก็เสด็จกลับคืนพระนคร.

๑ เมื่อณเดือนหกแรมสิบสองค่ำปีฉลูเบญจศกนั้น เจ้าอนันท์ก็
 หนึ่งตั้งให้ยิงเบ็ดเด็ยถ่อเข้ามาความว่า เจ้าอนันท์ก็จะยกกองทัพไป
 ตีเมืองกุยเยิน ขอตราสำหรับทัพออกไปเมืองดาว ขัดสนเส็บียง
 อาหารตงจะได้ ไปจัดซื้อโดยสดวก ก็จะให้ญวน ๗ คนไปทางเมือง
 ดาว ให้ดาวจัดเส็บียงอาหารตั้งขึ้นไปเมืองตงเก็ย พระบาทส้มเด็จ

เมื่อจุลศักราช ๑๓๔๖ ปี พม่ากับไทยก็ได้เจรจากันณะองจึงอพยพหน้า
 บิดอกคำบตพระเจดีย์ดำมองค์ว่า จะเป็นทางพระราชไมตรี จนถึง
 ได้ให้ของตอบแทนกัน ในเดือนนั้น ฝ่ายพม่าก็มาจับคนทางเมือง
 เพ็ชรบุรีไป ๘ คน ครั้นจุลศักราช ๑๓๔๗ ปี พระเจ้าอังวะก็ยก
 ททัพมา ฝ่ายกรุงเทพ ฯ ตั้งอยู่ในกรรณการุญแก่ประชากรพวกพลทง
 ต้องฝ่าย เพื่อพ้นชีวิตอันตรายออกอุศตกรรม จึงให้หน้าชาน้อยของ
 ดึงกระดู่ซึ่งเป็นพม่าด้วยกันถือนั่งตั้งออกมาว่ากล่าวก็มีฟัง อันพม่า
 กับไทยทำศึกแก่กันหาหนีมิได้ เหมือนน้ำกับน้ำมัน แต่มันหนึ่งถือ
 กติบเข้ามาว่า หน้าชาน้อยของดึงกระดู่ออกไปเหมือนน้ำขุ่น ครั้น
 เหมือนเอาแก้วทั้งให้หาได้นั้น ถ้าจะได้จริงชอบจะให้หน้าชาน้อยของ
 ดึงกระดู่ผู้ ถือนั่งตั้งเดิมกติกบถือนั่งตั้งเข้ามา จึงจะชอบ.

ประการหนึ่ง ซึ่งพระเจ้าอังวะปรากฏาโพธิญาณเมตตากรรณาแก่
 ด้คว ชุมเลี้ยงท้าวพระยานายทัพนายกองให้งามดี ความชอบดชัว
 ก็ไว้แต่ในใจของท่านเถิด เราแจ้งอยู่แล้ว ขอซึ่งว่าทงต้องพระนคร
 ปราศจากปัจจามิตรเป็นทางพระราชไมตรีมีความศุขนั้น คำอันเป็น
 ด้คยจริงหรือ หรือเป็นกตอุบาย ถ้าจะเป็นกตอุบายแต่อย่าคิด
 เตยว่าพม่าจะดวงไทยได้ ถ้าจะเป็นทางพระราชไมตรีกันนั้น จะ
 ให้สัมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทงต้องฝ่ายร่วมเสดวครณิตรกันหรือ หรือจะ
 ให้แต่เสนาบดีผู้ใหญ่น้อยทแถ้วทหารทำด้คยกัน หรือจะไม่ทำด้คย
 แถ้ว เป็นแต่จะไม่ทำยุทธสงครามแก่กัน ต่างคนต่างอยู่ประการใด
 ให้เสนาบดีเอาเนอความทงแก่พระเจ้าอังวะจะประพฤคณินใด ก็ให้แต่ง
 ชุณหางพม่าเป็นทูตานุทูต กับชุณหางไทยผู้ใหญ่อซึ่งไม่พอใจรบคักเคี้ย

กรุง ซึ่งพม่ากวาดเอาไปไว้หน้ ถ้าผู้ใหญ่ไม่มีแล้ว จนแต่ หัวหม่นหมาดเด็กก็เอาเถิด ให้มาตั้งถ้ำนายดีนาย กับพระสงฆ์ อันทรงศีตตั้งวรบริสุทธี จะได้เป็นสักขีพิพยาน จึงจะเป็นสัตย์ มั่นคงได้ ถ้ากรุงอังวะแต่งมาไต่ตงนี้ จะบอกเข้าไปให้ท่านอรรคมหาเสนาธิบดีผู้ใหญ่เอาเนื้อความกราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ ถ้ามีทำได้ออย่าเจรจากันต่อไปเลย ต่างคนต่างประพฤติในราชกิจ โดยยถาภูษณาได้ยนั้นเถิด.

๑ ครั้นมาถึงณเดือนสี่ขึ้นเจ็ดค่ำ องกันณบุตรของตองเยองมีอักษรดำสนเข้ามาทางบกแต่งทูตเข้ามา ๖ นาย ขอเส้นทางพระราชไมตรี ด้วยกรุงเทพมหานคร มีความว่าองเชียงสือหนีเข้ามาอยู่ณกรุง ไม่รู้พระเดชพระคุณกับหนีออกไปตั้งตัวเป็นเจ้าอันมกักแล้ว ไปตั้งเอาเมืองพเวียง เมืองมินตาง เมืองเตียนซัน ถ้ากองทัพองกันณคี่แตก องเชียงสือจะหนีเข้ามาในเขตแดนกรุงอีก ขอให้กองทัพกรุงเทพมหานครจับให้จงได้ ทางพระราชไมตรีจะได้ ยืดยาวไปชั่วฟ้าแต่ดิน จัดได้ชนจามรีแดง ๕๐๐ ภูเข้ามาทรงยินดี ถ้ากรุงเทพ ฯ จะต้องการตั้งหนึ่งตั้งใด ให้มีพระราชดำสนออกไปให้แจ้ง จะได้จัดเข้ามาถวาย แต่มีข้อความอื่นอีกเป็นหลายประการ.

โปรดให้มีพระราชดำสนตอบออกไปใจความว่า กรุงเทพ ฯ นี้ดำรงทศพิชราชธรรมอันเต็มอ มีได้คิดเบียดเบียนแก่บ้านใหญ่เมืองน้อย แต่ตูก้าวานิชนานาประเทศ มีแต่เมตตากฎาเป็นต้น อุประมาตุจดังเขาพระสุเมรุราชเดมहाสำคัญมุก อันเป็นที่อาไศรยก

เทวามนุษย์แต่ฝูงมัจฉาชาติทั้งปวง มีคั้งนเหมือนนพฤษชาติคั้งใหญ่
 เป็นที่อาไศรยแก่สัตว์บกษาคี อันเข้ามาพึ่งพักกระทำรวงรังพักฟอง
 ครันต์กุน ไปดกมีชนบึกหางบริบูรณ์แล้ว ก็บินไปทั่วทิศานุทิศโดยความ
 ปราถนาผาศุกแห่งตน แต่ซึ่งครั้งก่อนของเขียงดื้อแตกจากเมืองโตกนาย
 หนีเข้ามาพึ่งกรุงเทพมหานครครืออยุธยา ก็ทำนุบำรุงเลี้ยงให้เป็นสุข
 โดยตระกูลอันสูงศักดิ์ศรียศแล้ว ก็กลับคืนไปยังเมืองโตกนาย
 อูประไมยเหมือนสัตว์บกษาคีอันมีปีกหางบริบูรณ์ แต่บินไปสู่ประเทศ
 แห่งตนโดยปราถนา หาไทยอันตรายมิได้ ก็เป็นที่ยินดีแห่งกรุง
 โดยกรุณาหารังเกี้ยจมิได้ แต่ซึ่งว่าองเขียงดื้อไม่อยู่แต่เมืองโตกนาย
 ยกกองทัพไปรุกรบตีบ้านน้อยแต่เมืองใหญ่จนแดนเมืองต้งเกี้ย ๆ แดง
 กองทัพต้องเขียงดื้อแตกคืนมานั้น ความซอ้นเป็นระยะทางไกลยังหา
 แจ้งเหตุผลตระหนักไม่ แต่ซึ่งว่ากองทัพเมืองต้งเกี้ยจะยกมาต้องเขียง
 ดื้อ ขอให้กรุงแดงกองทัพไปตั้งอยู่ปลายด่านแดน ถ้าองเขียงดื้อ
 แตกมาให้ช่วยจับกุมให้ เจ้าต้งเกี้ยจะตอบแทนสนองพระคุณนั้น ฝ่าย
 กรุงมิรู้ที่จะเจรจาเลย ด้วยเหตุว่ามัจฉาแล้วจะให้กลับเป็นโทษ คั้ง
 นิตพระราชประเพณีธรรม ประการหนึ่งกิดคักพทจะดื้อไปในนานา
 ประเทศเมืองใหญ่น้อยทั้งปวง จะว่ากรุงเทพมหานครเห็นแต่แก่ตาก
 สักการเมืองต้งเกี้ยเท่านั้น ช่วยกันจับกุมองเขียงดื้อสั่งให้ไม่มีความ
 เมตตากกรุณา ความครหาตีเตียนซอ้นจะปรากฏอยู่ชั่วฟ้าแต่ดิน คู
 มิบังควร อนักรุงเทพมหานครจะประพฤติกการที่จะทำได้ ก็แต่คดอง
 ทศพิชราชธรรมตามประเพณี เจ้าต้งเกี้ยเป็นข้าศึกกัน ถ้าจะให้
 ระวังว่ากล่าวท้งต้องฝ่ายพอจะเจรจาได้ อนึ่งซึ่งว่าไม่รู้จักเขตแดน

ขอให้กรุงต่างกองทัพไปตั้งอยู่ปลายแดนหน
อินประเพณีกระษัตรา
ธิราชเมืองใหญ่น้อยทั้งปวง ก็ยอมรู้จักกำหนดเขตแดนขอบเขตต์มา
ราชธานีเขตแดนซึ่งกันแต่กันอยู่ตั้ง เจ้าตั้งก็จะทรงบัญชาดำรง
ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน, ให้ดำรงที่จงชอบเกิด.

ทุกได้รับพระราชดำณตอบแล้วกราบถวายบังคมตาไป แดกราช
ดำณที่ไปมากับบุญนโกเชินน เมื่อเจ้าอนันตักแต่งให้องเบ็ดเตล็ด
องโดยเวียน เปนเหตุถ้อยหนึ่งตั้งเข้ามากราบทูลข่าวการสงคราม เมื่อ
ณเดือนยี่ชานนศกจุลศักราช ๑๑๕๖ ได้โปรดให้คิดสำเนามอบให้ทูต
ไปแจ้งแก่เจ้าอนันตักให้ทราบด้วย.

๑ ครนจุลศักราช ๑๑๕๖ ปีชานนศก เปนปีที่ ๑๓ ในรัชกาลที่ ๑
เมื่อณเดือนห้า สมเด็จพระสังฆราชศรีอยุธยาตั้งอาพาธถึงแก่มรณภาพ
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดตั้งพระวันรัตน์ (ศุข) วัดศรีธรรมเพชญ์
เปนสมเด็จพระสังฆราช ครั้นถึงณเดือนแปดทรงพระราชดำริว่า
สมเด็จพระเจ้าดุกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนเสนาบดี พระชนมายุ
ครบ ๒๑ ควรจะทรงผนวชแล้ว อนึ่งนักพระองค์เองเข้ามาอยู่ณกรุงเทพ
มหานครแต่ชนมายุ ๑๐ ขวบ บัดนี้ชนมายุก็ได้ ๒๒ ปีครบอุปสมบท
แล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานจัดกระบวนให้สมเด็จพระเจ้า
ดุกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนเสนาบดี แดพระพงษ์อมรินทร์ซึ่งเป็น
บุตรเจ้ากรุงธนบุรี นักพระองค์เอง ไปทรงผนวชแต่อุปสมบทณวัด
พระศรีรัตนศาสดาราม ครั้นนกระบวนห้ามเครื่องเล่นต่าง ๆ มาก
ทรงผนวชแล้ว สมเด็จพระเจ้าดุกยาเธอเสด็จไปอยู่วัดสมอราย.

๑ ครั้นออกพรรษานักพระองค์เองตาดึกซาบตแล้ว ทรงพระราชดำริห์ จะให้นักพระองค์เองออกไปครองกรุงกัมพูชาสืบวงศ์ต่อไป จึงพระราชทานนามแก่นักพระองค์เอง ให้เป็นสมเด็จพระนารายณ์รามาริบัติ ศรีสุริโยพรรณ บรมสุรินทราชมหาจักรพรรดิราช บรมนารถพิตร เจ้ากรุงกัมพูชา ให้พระยากระตาศโหม (ปก) ซึ่งเป็นผู้เลี้ยงสมเด็จพระนารายณ์รามาริบัติมาแต่เยาว์นั้น เป็นสมเด็จพระฟ้าทะตะหะเอกอุมนตรี อภัยพิริยปรากฏมพาทู มีอำนาจอิทธิพลบังคับบัญชาการได้ทั่วไป แดให้ทำนุบำรุงสมเด็จพระนารายณ์รามาริบัติเจ้ากรุงกัมพูชาด้วย แดทรงพระราชดำริห์ว่าเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (แบน) นั้น ก็ได้ว่าราชการกรุงกัมพูชาเรียบร้อยราบคาบมาได้ ๑๒ ปีมีความชอบ แต่ว่าเป็นพวกนักองค์โนนสมเด็จพระรามราชา ซึ่งเคยวิวาทกับบิดานักพระองค์เองมาแต่ก่อน เกรงจะไม่สนิทกับสมเด็จพระนารายณ์รามาริบัติ แดสมเด็จพระฟ้าทะตะหะ จึงได้ทรงขอเขตรแคว้นแคว้นเมืองพระตะบองแดเมืองชั้นแดเมืองนครเดียมราชู ซึ่งเป็นเมืองใกล้เขตรแดนไทยตัดออกเป็นส่วนหนึ่ง ให้เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ว่ากล่าวบังคับบัญชา ให้มาชนคอกกรุงเทพมหานครที่เดียว เพื่อจะไม่ให้เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์มีความโทมนัส สมเด็จพระนารายณ์รามาริบัติ กับสมเด็จพระฟ้าทะตะหะก็มีความยินดียอมถวายเมืองพระตะบองแดเมืองนครเดียมราชูจึงได้ขาดจากเมืองเขมร มาชนกรุงเทพมหานครแด่นั้นมา แดสมเด็จพระนารายณ์รามาริบัติ สมเด็จพระฟ้าทะตะหะก็กราบถวายบังคมลา พาบุตรภรรยาครอบครัวออกไปครองกรุงกัมพูชาณเดือนยี่ชานนั้น.

๑ ในฝันผู้ฝันว่า เจ้านันทเสนเจ้านครด่านช้างเวียงจันทน์ กับ
 พระบรมราชาเจ้าเมืองนครพนมคบคิดกันเป็นขบถ จึงโปรดให้มี
 ศุภอักษรขึ้นไปถึงเจ้านครด่านช้างแด่พระบรมราชา ใจความว่าผู้ฝัน
 ว่าเป็นขบถ แต่ไม่ทรงเชื่อให้เอาศิวโศกย์จำไว้ ครั้นจะนิ่งเฉยไม่
 ว่ากล่าวก็เป็นการแผ่นดินสำคัญอยู่ ถ้าเจ้านครด่านช้าง แด่พระบรม
 ราชาซื่อสัตย์ต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ก็ให้ลงไปเฝ้าด้วยความ
 เร็ว ถ้าคิดประทุษร้ายจริงแล้ว ก็ให้ยกแต่งบ้านเมืองไว้
 รับกองทัพเถิด ให้หัตถงทรงพดราบเจ้ากรมเกราะทองขวาเชิญขึ้นไป
 เจ้านันทเสนแด่พระบรมราชาแจ้งในศุภอักษรแล้วก็ลงมาเฝ้าโดยดี โปรด
 ให้ชำระความเจ้านันทเสนก็แพ้ โศกย์ รับสั่งให้ตั้งโทษถึงประหารชีวิต
 กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ทูลขอพระราชทานโทษไว้ จึงโปรด
 ให้เจ้าอินทรมุขกับพระยาอนุชิตราชาขึ้นไป เสด็จให้เป็นเจ้าอินทร์ครอง
 เมืองศรีสัตนาคนหุตต่อไป ได้ยกจากกรุงเมื่อเดือนธันวาคมขึ้นสิบสามค่ำ.

๑ พระยานครราชสีมา บอกเข้ามาว่าดาวเมืองภูเขียดต้องได้ข้างฝั่ง
 ใต้ประหัดข้าง ๓ อาบนำขึ้นมาใหม่ ๆ ตัวแห้งสิ้นจนเหมือนสัตว์ใบทอง
 แห้ง, จักษุ เต็ม ขนตัว ขนหาง ขาว เจ้าของฝักหัดเซื่องراب
 แดงก็ใช้สรอย มีผู้ได้เห็นมากก็ทักท้วงขึ้นว่าเป็นข้างสำคัญ เจ้า
 ของหนักตัวจะต้องเก็บเป็นข้างหลวงก็ตัดหางเสีย จึงโปรดให้มีตราขึ้นไป
 ให้ตั้งลงมาทอดพระเนตร ครั้นณวันอาทิตย์เดือนสี่ขึ้นเก้าค่ำข้างตงมา
 ถึงกรุง ได้ทอดพระเนตรแล้วดำริศว่าเป็นเผือกศรี เสียคายแต่หางตัว
 เสีย ทรงพระพิโรธเจ้าของข้างนั้นมากมิได้พระราชทานสิ่งใด หางนั้น
 ให้เอาหางโคผูกเข้าคอกเป็นข้างโคบุตร เข้าโรงสัตว์มณฑลมิโทษแล้ว

พระราชทานชื่อชนรวาง เป็นพระอินทรไอยรา ศาชาติฉัตถนค
ผิพรรณเผือกศรี ดียอดคองคากแห้ง วิคณแกตั้งวังรักษ มงคล
ลักษณะเดี๋ยฟ้า.

๑ ตุลาคมกราช ๑๑๕๗ ปีเถาะดับศกณเดือนห้า กองทัพพม่ายก
มาตีเมืองเชียงใหม่ตั้งล้อมเมืองไว้ พระยาเชียงใหม่มีใบบอกตงมาขอ
กองทัพกรุงเทพฯ หนุนไปช่วย จึงโปรดให้สมเด็จพระอนุชาธิราช กรม
พระราชวังบวรฯ เสด็จยกกองทัพหนุนไป ครั้นกรมพระราชวังบวรฯ
ให้พระองค์เจ้าดำดวน, พระองค์เจ้าอินทปัต, ซึ่งเป็นพระโอรสผู้ใหญ่
คุมกองทัพกอง ๑ ยกขึ้นไปทางเมืองดี ทฬัดวงเสด็จทางเมือง
นครลำปาง กองทัพพม่าล้อมเมืองเชียงใหม่อยู่ ๒ เดือนเศษ ทฬักกรุง
ยกขึ้นไปถึงก็เข้าตีทัพพม่าแตกพ่ายไป จับได้อู๋ปากองนายทัพกับไพร่
พม่า แต่ได้เครื่องศาสตราวุธเปนอันมาก.

๑ ครั้นเสด็จการสงคราม เมื่อกรมพระราชวังบวรฯ จะเสด็จกลับ
พระยาเชียงใหม่ยอมถวายพระพุทธรูปอันทรงพระนามว่า พระพุทธรดีหิงค์
เสด็จเชิญตงมาประดิษฐานไว้ ในกรุงเทพมหานครค่นนั้นมา.

๑ พระพุทธรดีหิงค์ปฏิมากรนตามตำนานว่า กระจกศิรัยในลังกาทอปีพร้อม
ด้วยพระอรหันต์สร้างชน เมื่อพระพุทธเจ้าต่นกาลตวงได้ ๗๐๐ พรรษา
แต่นวพระหัตถ์ชำรุดไม่บริบูรณ์มาแต่เมื่อหัตถ์นั้น ๑ พระพุทธรดีหิงค์
ประดิษฐานอยู่ในเมืองลังกาจนพระพุทธเจ้าต่นกาลตวงได้ ๑๕๐๐ พรรษา.

สมัยนั้นพระเจ้ากรุงสุโขไทย อันทรงพระนามว่าพระเจ้าไต้ยณรงค์
มีพระเดชานุกาพมาก พระราชอาณาจักรแผ่ตงมาจนกรุงศรีอยุธยา
แตกตอดออกไปจนเมืองนครศรีธรรมราช ก็ช่นอยู่ในเมืองสุโขไทยด้วย

ครั้งหนึ่งพระเจ้ากรุงสุโขทัยเสด็จลงไป ประพาศถึงเมืองนครศรีธรรมราช
มีพระราชประสงค์จะใคร่ได้พระพุทธรูปที่มิ่งขวัญอันงาม จึงเจ้า
นครศรีธรรมราชรับอาสาแต่งทูตออกไปยังพระเจ้ากรุงดังกา ทูลขอได้
พระพุทธรูปดีหิ้งค์มาถวาย พระเจ้าได้ยมนรงค์ก็รับเชิญไปไว้ณเมืองสุโขทัย.

ครั้นพระเจ้าได้ยมนรงค์สวรรคตแล้ว ภาระที่รับได้ครอบครอง
เมืองสุโขทัยต่อลงมาอีก ๓ พระองค์ คือ พระเจ้าปาดราชโอรสพระเจ้า
ไสรยมนรงค์ ๑ พระเจ้าดิถีโยธโอรสพระเจ้าปาดราช ๑ พระเจ้าโกสิด
โอรสพระเจ้าดิถีโยธ ๑ แต่จนถึงพระเจ้าอัคระกิตติโยธผู้เป็นโอรสของ
พระเจ้าโกสิดได้ครองกรุงสุโขทัย.

ครั้นนั้นสมเด็จพระรามธิบดี พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเมื่อพระ
เดชานุภาพมาก ยกกองทัพขึ้นไปตีเมืองสุโขทัย พระเจ้าอัคระกิตติโยธ
สู้ไม่ได้ จึงยอมเป็นเมืองขึ้นกรุงศรีอยุธยามาจนพิราโตย เมือง
สุโขทัยร้าง สมเด็จพระรามธิบดีจึงให้เชิญพระพุทธรูปดีหิ้งค์ลงมาไว้
ในกรุงศรีอยุธยา.

ต่อมาพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาพระองค์ ๑ ได้มารดาพระยาญาณติก
เจ้าเมืองกำแพงเพชรเป็นพระมเหสี พระยาญาณติกก็อยากได้พระพุท
ธรูปดีหิ้งค์ จึงให้มารดาทูลขอต่อพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาโดยกลอุบายว่า
จะทูลขอพระพุทธรูปองค์ใดองค์หนึ่งในวัดพระศรีรัตนเพ็ชร์ ส่งไปให้แก่
พระยาญาณติกผู้บุตร พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาไม่ทรงทราบในกลอุบาย
จึงพระราชทานอนุญาตให้พระมเหสีไปเลือกพระพุทธรูปให้พระยาญาณติก
ตามปรารถนา พระมเหสีบนชุนพุทธบาทผู้รักษาพระให้ชี้ให้ทราบว่า
องค์ใดพระพุทธรูปดีหิ้งค์ แล้วก็นำไปส่งให้เชิญพระพุทธรูปดีหิ้งค์ ส่ง

ขึ้นไปเมืองกำแพงเพชรโดยด่วน เมื่อเชิญพระพุทธรูปไปได้หลายวัน
แล้ว ความจึงทราบถึงพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาที่ทรงพระพิโรธ ฝ่าย
พระมเหสีกราบทูลถามได้ว่าทราบว่าคุณนั้น คือ พระพุทธรูป หัก
ตั้งให้เคลื่อนตามพอใจจึงได้เคลื่อนลงไป ขอพระราชทานรอกขอให้พระยา
ญาณติกส์จำตองไว้แล้ว จะให้ตั้งพระพุทธรูปกลับคืนลงมาถวาย
ก็โปรดอนุญาตตามการที่ได้พลาดตั้งล่วงไปแล้ว พระพุทธรูป
จึงได้ไปประดิษฐานอยู่ ณ เมืองกำแพงเพชรแต่บัดนั้นมา.

๑ ในครั้งนั้นพระเจ้ากษัตริราชได้ครองเมืองเชียงใหม่ มีอาณา
กว้างฝ่ายเหนือ แต่พระยามหาพรหมผู้้องพระเจ้ากษัตริราชได้ครอง
เมืองเชียงราย ออกกองทัพเมืองเชียงใหม่สมทบเข้ากับกองทัพเมืองเชียง
รายยกลงมาตีเมืองกำแพงเพชร พระยาญาณติกส์เห็นว่ากองทัพเมืองเชียง
ใหม่ยกลงมามากมายเหลือกำลังที่จะต่อสู้ ก็ออกไปอ่อนน้อม พระยา
มหาพรหมจึงได้พระพุทธรูปกลับขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ พระพุทธรูป
ไปอยู่เมืองเชียงใหม่ได้หนึ่งวัน พระยามหาพรหมทูลขออนุญาตต่อพระ
เจ้ากษัตริราช เชิญพระพุทธรูปขึ้นไปเมืองเชียงราย ว่าจะเอาไปจำตอง
ครั้นไปถึงเมืองเชียงราย พระยามหาพรหมจึงให้ช่างหล่อแก้วไขนวดพระหัตถ์
ที่ชำรุดมาแต่เดิมให้ดีขึ้น แต่จำตองขึ้นใหม่อีกองค์ ๑ แล้ว ก็รักษาพระ
พุทธรูปไว้ ในเมืองเชียงราย หาได้ตั้งกลับลงมาเมืองเชียงใหม่ไม่.

๑ อยู่มาพระเจ้ากษัตริราชทวงยศ เจ้านายแต่พระยาทำวแผ่นดินเมือง
เชียงใหม่ เชิญศิริราชกุมารอันเป็นโอรสของพระเจ้ากษัตริราชขึ้นครอบ
ครองเมืองเชียงใหม่ต่อไป ไม่เป็นที่พอใจของพระยามหาพรหม จึง
ยกกองทัพเมืองเชียงรายมาตีเมืองเชียงใหม่ ผู้มีมือพวกเมืองเชียงใหม่

ไม่ได้ ต้องถอยทัพกลับไป พระเจ้าศิริราชจึงยกกองทัพเมืองเชียงใหม่
ไปตีเมืองเชียงราย ได้เมืองเชียงรายแลจับพระยามหาพรหมได้ ให้ฆ่า
เสียแล้ว พระเจ้าศิริราชจึงได้เชิญพระพุทธสิหิงค์มาไว้เมืองเชียงใหม่.

แต่มีเรื่องราวปรากฏต่อมาว่า เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
ขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ได้ เมื่อปีฉลูตรีศกจุลศักราช ๑๐๒๓ ก็ได้
เชิญพระพุทธสิหิงค์ลงมาไว้กรุงเก่าอีกครั้งหนึ่ง ต่อมาจะเป็นในแผ่นดิน
สมเด็จพระเพทราชา หรือแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระไม่แน่ พระราช
ทานกลับคืนขึ้นไปไว้เมืองเชียงใหม่อีก.

๑ ในปีเถาะดับศกจุลศักราช ๑๑๕๗ นั้น เมื่อเดือนแปดขึ้นสิบ
ห้าค่ำ สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จ
ลงมาเผ้ากราบถวายบังคมลาทรงผนวช แดชอรัยพระราชทานโทษเจ้า
นนทเด่นเจ้านครด้านข้างที่คองโทษ กับสมัคพรรคพวกเจ้านนนทเด่น แด
บรรดานักโทษที่ต้องพันธนาการอยู่ในเรือนจำให้พ้นโทษด้วย จึงพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดพระราชทานโทษนักโทษออกจากเวรจำ ตาม
ที่สมเด็จพระอนุชาธิราชกราบทูลขอ เว้นแต่เจ้านนนทเด่นแดพรรคพวก
ซึ่งเป็นขบถ แดพวกพม่ารามัญซำคัก แดพวกโจรสลัดคั้นนี้ หา
โปรดพระราชทานโทษไม่ กรมพระราชวังบวรสถานมงคลทรงพระราช
ศรัทธาบวชนักโทษที่พ้นโทษในครั้งนั้น ๓๒ คน.

๑ ครั้นวันพุธเดือนแปดขึ้นสิบห้าค่ำ สมเด็จพระอนุชาธิราช กรม
พระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จทรงบรรพชาอุปสมบทณวัดพระ
ศรีสรรเพชญ์ สมเด็จพระสังฆราชเป็นพระอุปัชฌาย์ พระญาณสังวร
วัดพลับเป็นพระกรรมวาจา พระธรรมกิติเป็นอนุสาวณะ พระสงฆ์

คณะหัตถบาท ๔๑ รวมแปด ๔๔ รูป เสร็จทรงบรรพชาอุปสมบท
เวลาบ่าย ๕ โมง ๗ บาท.

๑ ครั้นเดือนแปดแรมค่ำหนึ่ง ทรงชนเพดาพระปริยายบำเพ็ญพระ
กรรมภาวนา ครั้นแรมดีค่ำเวลาบ่าย ๓ โมง พระดั่งมี ๕๐๐ รูป
เจริญพระปริตณพระระเบียงพระอุโบสถวิหารวัดศรีธรรมเพ็ชร์. รุ่งขึ้น
เช้าเป็นการฉลอง.

๑ ครั้นถึงแรมเจ็ดค่ำเวลาเช้า ๔ โมง ๒ บาท กรมพระราชวังบวรฯ
ตามนวช รวมเวลาที่ทรงผนวชอยู่ ๗ ราตรี.

๑ ในปีเถาะดับศกนั้น สมเด็จพระนารายณ์รามาเจ้ากรุงกัมพูชา
ให้พระยาวิงดอด พระยาพิบูลย์เอก เข้ามากราบทูลพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว ขอสมเด็จพระท้าวเอกกระษัตริย์ แด่สมเด็จพระท้าว
มหากษัตริย์ซึ่งเป็นอาวตงตอง กับครอบครัวที่ตกค้างอยู่ออกไป
ก็โปรดพระราชทานให้.

๑ ครั้นมาถึงเดือนก่ำขึ้นสิบสองค่ำ เจ้าอนันตโกศลได้ค้นไม้ทอง
ค้นไม้เงิน กับกระต่าพักหนัก ๑๐ ค่ำตั้ง ขมงหนัก ๕ หาบ น้ำคาด
ทรายหนัก ๕ หาบ ให้้องโมโฮ องพอกกรุง คุณเข้ามาทูลเกล้าฯ
ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับว่าข้างที่พระราชทานออกไป ๒๐
ข้างนั้นได้รับไว้แล้ว.

๑ ในปีเถาะดับศกจุลศักราช ๓๓๕๗ นั้น การทัพศึกว่างลงทรง
พระราชดำริห์ จะถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิสมเด็จพระชนกาธิบดีของ
พระเดชพระคุณ เพราะเมื่อสมเด็จพระชนกาธิบดีสวรรคตเป็นเวตาบ้าน
เมืองเกิดจลาจล พระราชวงษานุวงศ์กระจัดพัดไพรากัน สมเด็จพระ

เจ้าอยู่หัว แด่สมเด็จพระพันาง สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราช
วังบวรสถานมงคล ก็หาได้ถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระชนกา
ธิบัติไม่ จึงโปรดให้สร้างพระเมรุมาศขนาดใหญ่ แด่เครื่องหรรค์พ
ดมโภชเหมือนอย่างการพระบรมศพพระเจ้าแผ่นดินครั้งกรุงเก่า.

๑ เจ้านันทก๊กแดงค้สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบัติ เจ้ากรุงกัมพูชา
เมื่อได้ทราบข่าวก็แต่งทูตให้คุมสิ่งของเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย ช่วย
ในการพระเมรุทั้ง ๒ เมือง.

๑ ครั้นเดือนห้าปีมโรงอัฐศกจุลศักราช ๑๑๕๘ การพระเม
รุสร้างเสร็จแล้ว วันขึ้นสิบค่ำค่ำโปรดให้แห่พระบรมสารีริกธาตุออกสู่
พระเมรุ มีการมหรค์พดมโภช ๓ คืน ๓ วันแล้ว ครั้นวันแรมค่ำหนึ่ง
จึงแห่พระบรมอัฐิสมเด็จพระชนกาธิบัติสู่พระเมรุ กระทบแห่พระบรม
อัฐิครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงพระราชยานโยงพระ
บรมอัฐิเอง สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ก็
ทรงพระราชยานไปรยเข้าตอกนำมาในกระบวน แด่พระราชวงษานุวงษ์
ทรง รูปสัตว์ดังเค็ด ประคอง ผ้าไตร เข้าใน กระบวน แห่ด้วยหลายพระองค์
ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในครั้งนั้นเป็นอเนกประการ.

อนึ่งในการมหรค์พดมโภชพระบรมอัฐิครั้งนั้น มีโขนชักกรอก
โรงใหญ่ทั้งโขนวงษ์หวดง แด่วงษ์นำ แด่วประดมโรงเด่นกตางแปดง
เด่นเมื่อศึกทศกรรรัฐยกทัพกับสิบขุนสิบรถ โขนวงษ์หวดงเป็นที่พิพระราม
ยกไปแต่ทางพระบรมมหาราชวัง โขนวงษ์นำเป็นที่พิทศกรรรัฐยกออกจาก
พระราชวังบวร ฯ มาเด่นรบกันในห้องสนามนำพัดับดา ถึงมีบัน
บาเหี่ยมรางเกวียนตากออกมายิ่งกันดังสนั่นไป ครั้นถึงวันแรมสี่ค่ำ

เชิญพระบรมธาตุ แห่งถ้ำแก้ว เวลามีบายวัน นั้นถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิ ด้วยไม้หอมต่าง ๆ แต่ในเวลาเมื่อถวายพระเพลิงพระบรมอัฐินั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลช่วยกันทรงเชิญพระจิตกาธาร ซึ่งประดิษฐานพระบรมอัฐิไว้ ด้วยพระหัตถ์จนถวายพระเพลิงเสร็จ รุ่งขึ้นโปรดให้แห่พระอังคารไปทอดตามพระราชประเพณี.

๑ เมื่อเดือนสิบเช็ด เดือนหงายชื่อทองปัดว เดือนนำชื่อมังกจะแข่งกัน เปรียบฝีมือแล้วสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล จัดฝีพายดำรับอันที่แข็งแรงซ่อนไว้ เมื่อเวลาแข่งจะเอาคนดำรับใหม่ลง ข้าราชการฝ่ายวังหลวงแจ้งถึงหน้าความขึ้นกราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบแล้ว ดำริว่า เฒ่าคนนี้จะเดินด้วยที่ไหนได้ ให้เลิกการแข่งเรือ คงแต่นหมากกรมพระราชวังบวรสถานมงคลก็ขาดหมายพระไทยไม่ได้ลงมาเฝ้า ครั้นวันอาทิตย์ เดือนอ้ายขึ้นสิบค่ำสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ลงมาเฝ้ากราบทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า เงินที่พระราชทานชนไปปีละพันชั่งนั้น ไม่พอแจกเบียดหัววัดข้าราชการในวังน่าจะขอรับพระราชทานเงินเดิมอีกให้พอแจกจ่ายกัน จึงดำริว่าเงินเก็บมาได้แต่ด้วยสาอากรก็พอใช้ทำนุบำรุงแผ่นดิน เหลือจึงได้เอามาแจกเบียดหัววัดก็ไม่ใคร่พอ ต้องเอาเงินกำไรตกแต่งตำเภามาเพิ่มเติมเข้าอีกจึงพอใช้ไปได้บ้างหนึ่ง ๆ เงินคงคลังที่สะสมไว้ก็ยังมี กรมพระราชวังบวรฯ ไม่ได้ตามพระประสงค์ก็ขาดเคืองมิได้ลงมาเฝ้าเลย ฝ่ายพระยาเพชร (บุญรอด) เห็นว่าเจ้านายทรงขาดเคืองกันก็กะเกณฑ์ข้า

ราชการให้เอาปืนชนบ้อมวงนำ แล้วให้กระเตรียมตำตราอุทตั้งนอกของ
ระวังอยู่ ส่วนเจ้าพระยารัตนาพิพิธตั้งรับว่า ท่วงนำจัดเตรียมการ
เปนสงคราม ไม่ไว้ใจแก่ราชการ ก็กราบทูลขอรักษาพระราชวัง
ให้มั่นคงแข็งแรงเกณฑ์คนรักษาน้ำที่แต่เอาปืนชนบ้อมบ้าง ครึ่งหนึ่งเกือบ
จะเกิดการยุทธสงครามแก่กัน ความทราบถึงสมเด็จพระที่นั่งเชลียง
พระองค์ ก็เสด็จขึ้นไปในพระราชวังบวร ฯ ทั้งสองพระองค์ ทรง
พระกรรแสงตรัสประเด้าประโตมไปถึงความเก่า ๆ แต่ครั้งตกทุกข์
ได้ยากมาจนได้ราชสมบัติขึ้น สมเด็จพระอนุชาธิราชก็มีพระไทยตดหย่อน
อ่อนตงตั้งความพระพิโรธ สมเด็จพระที่นั่งเชลียงก็เชิญเสด็จให้ลงมา
เฝ้าสมเด็จพระที่นั่งในเวลาดวงนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับกรมพระราชวัง
บวร ฯ ก็เป็นปรกติกันต่อมา.

๑ สมเด็จพระนารายณ์รามาริบัติ ครองกรุงกัมพูชามาได้ ๓ ปีก็ป่วย
อยู่ได้ ๔ เดือน ถึงแก่พิราลัยในเดือนสิบสองแรมสิบห้าค่ำปีมเสงนพศก
จุลศักราช ๑๑๕๘ นักพระองค์เองผู้เป็นสมเด็จพระนารายณ์รามาริบัติ
เมื่อเข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานคร มีโอรส ๔ องค์ ที่ ๑ ชื่อนักองค์จันทร์
เกิดเมื่อปีกุนตรศก จุลศักราช ๑๑๕๓ มารดาชื่อนักโอด ที่ ๒ ชื่อนัก
องค์พมพเกิดเมื่อปีฉลูเบญจศกจุลศักราช ๑๑๕๕ มารดาชื่อนักแก
ที่ ๓ ชื่อนักองค์สงวน เกิดเมื่อปีชานศกจุลศักราช ๑๑๕๖ มารดา
ชื่อนักองค์จันท ที่ ๔ ชื่อนักองค์คิม เกิดเมื่อปีชานศก
จุลศักราช ๑๑๕๖ มารดาชื่อนักรด ในเวลาเมื่อออกไปครองกรุง
กัมพูชามีโอรสอีกองค์ ๑ ชื่อนักองค์ดวง มารดาชื่อนักคิม.

๑ เมื่อสมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีถึงพิราโดยนั้น ไอรดยังเยาว์อยู่
 ทั้ง ๕ องค์ นักองค์จันทซึ่งเปนไอรดยุใหญ่ชนมายุเพียง ๖ ขวบ
 สมเด็จพระฟ้าทะตะหะจึงมีใบบอกให้พระยาจักรี (แกบ) เข้ามากราบบังคมทูล
 พระกรุณาได้ทรงทราบ โดยทรงพระกรุณาเอาโดยในสมเด็จพระนารายณ์
 รามาธิบดี จึงมีพระราชโองการสั่งให้มัคราออกไปให้ส่งศพสมเด็จพระ
 นารายณ์รามาธิบดีเข้ามา จะทรงจัดการศพแด่พระราชทานเพลิง
 ในกรุงเทพมหานคร ส่วนราชการบ้านเมืองนั้นให้สมเด็จพระฟ้าทะตะหะ
 เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน แต่ทำนุบำรุงเจ้าชาย ๕ องค์ ซึ่งเป็นไอรด
 สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีไปพดาง เมื่อค่อไปภายนำเจ้าองค์ใด
 เจริญไวยมีคุณคุณิ แต่สติปัญญาสามารถ ก็ทรงเลือกตั้งให้ครอบครอง
 กรุงกัมพูชาค่อไป.

ครั้งนั้นข้าราชการผู้ใหญ่เข้าชื่อกันกราบบังคมทูลว่า จะพาศพ
 เจ้าประเทศราชเข้ามาทำฌาปนกิจในกรุง มิติดด้วยเยี่ยงอย่างธรรมเนียม
 เกรงจะเป็นอุปาทวแก่บ้านเมือง ขอพระราชทานอย่าให้พาศพสมเด็จพระ
 นารายณ์รามาธิบดีเข้ามาเลย ประจวบพอได้ข่าวว่าจะมีศึกพม่ามาอีก
 จึงโปรดให้มัคราออกไปห้ามมิให้พาศพสมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี
 เข้ามา สมเด็จพระฟ้าทะตะหะพาศพแห่มาตงเรือที่ท่ากระพงหลวงมาทางเรือ
 ถึงโอดำเจ็ด พอได้รับทอศราโปรดออกไปว่า ได้ข่าวว่าพม่า
 ยกกองทัพมา ให้สมเด็จพระฟ้าทะตะหะจัดการทำฌาปนกิจศพสมเด็จพระ
 นารายณ์รามาธิบดีที่เมืองบันทายเพชร แต่ให้เกณฑ์กองทัพเขมร ๕๐๐๐
 เข้ามาช่วยราชการสงคราม สมเด็จพระฟ้าทะตะหะจึงพาศพกลับคืนไปเมือง

บันทนายเพชรแก้ว แต่งให้พระยาจักรี (แกบ) คุมกองทัพเขมร ๕๐๐๐
เข้ามาตามรบดังนี้

๑ ดุจตุลศักราช ๑๑๕๘ ปีมเสงนพศก เป็นปีที่ ๑๖ ในรัชกาลที่ ๑
ครุฑนเคื่อนสืบสองแรมเก้าค่ำ พม่าเอาหนังสือเข้ามาชวนที่ด่านเมือง
เพชรบุรี, เมืองราชบุรี, เมืองไทรโยค, เมืองอุไทยธานี, เมืองตาก,
เมืองเชียงใหม่, เมืองหตวงพระบาง, ความตองกันว่า พม่าจะเข้า
มาตกรุง แดอังกฤษจะมาช่วยเปนทัพเรือ ยกเข้ามาทางปากน้ำเจ้าพระยา
ครุฑนเคื่อนยพระเจ้าองวะให้ อินแซะอุ่นเปนแม่ทัพคุมไพร่พดมาตีหัวเมือง
ชนเมืองเชียงใหม่ ๆ ออกรบพุ่งต่อสู้จับพม่าได้ ๑๒ คน ถามให้การ
ว่าพระเจ้าองวะเกณฑ์กองทัพยกมาตีเมืองเชียงใหม่, เมืองนครดําปาง,
อังกฤษจะเอาดีบุกกำปั่นเข้ามารบทางทะเล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
จึงมีพระราชดำริให้สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถาน
มงคลยกกองทัพขึ้นไปช่วยเมืองเชียงใหม่ แด้วให้เกณฑ์กองทัพไป
รักษาเมืองตาก, เมืองระแหง, เมืองกาญจนบุรี, เมืองราชบุรี,
เมืองอุไทยธานี, ตามทางซึ่งพม่าเคยมาแต่ก่อน การศึกครั้งนั้นทรง
สั่งได้ข้อยู่ว่า อังกฤษจะเข้าด้วยจริง เพราะคำพม่าให้การกับหนังสือ
ชวนก็ตองกัน จึงโปรดให้มีตราออกไปเกณฑ์กองทัพให้เจ้าอนันท์ยก
ยกมาช่วยรักษาเมืองสมุทรปราการ เจ้าอนันท์ก็บอกเข้ามาว่า จะให้
องอึ้งุ่นเปนแม่ทัพ ให้องย่าเกื้อนเปนปลัดทัพ องไปโฮ, องท่าครีบินไป,
องทงววย, องพนววย, องโวววย, องเบ็ดววย, องพอเคียง, เปน
นายกองคุมเรือรบใหญ่ปากกว้าง ๔ วา ๑๕ ต้า เรือกุไต ๑๕ ต้า
เรือแงซาย ๗๗ ต้า รวมเปนเรือ ๑๐๗ ต้า ไพร่ ๗๗๒๐ คน

เครื่องดำตราอุรุพร้อม กำหนดณเดือนห้าชนห้าค่ำจะยกเข้ามาช่วย
ราชการทัพ แต่ครั้นต่อมาได้ความว่า ที่พม่าว่าอังกฤษจะยกทัพเรือ
มาช่วยตีกรุงเทพมหานครเป็นการไม่จริง จึงโปรดให้มัตราออกไป
บอกเด็กกองทัพญวนไม่ต้องให้ยกมา.

๑ ครั้นเดือนสามแรมสิบค่ำ เจ้าอนันตจักรได้คนไม่ทองเงินกับ
กระดำพิกหนัก ๑๐ ตำลึง เครื่องน้ำชาเตียมทองคำดำรับ ๓ ปั้น
ทองเหลืองกระสุน ๕ นิ้ว ๔ บอก ปั้นเหล็กกระสุน ๔ นิ้ว ๑๖ บอก
ขมงหนัก ๕ หาบ น้ำคาตทรายหนัก ๕ หาบ แต่งให้้องโฮกุน, งบินโป,
คุมเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อทูลจะ
กราบถวายบังคมตาไป โปรดให้จัดสิ่งของพระราชทานเจ้าอนันตจักร
ดินประสิวหนัก ๕๐๐ หาบ แพร่มังกรเต็นน้ำ ๑๐ ม้วน เรือแผ่นม้า
มัทนียาว ๘ วา ๒ ศอกดำ ๑ พายสำหรับเรือ ๒๖ เต็ม ให้้องโฮกุน,
งบินโป, คุมออกไปพระราชทานเจ้าอนันตจักร.

๑ ครั้นมาถึงเดือนสี่ โปรดให้มีการดมโภชนของพระมณฑปใน
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งปลูกแทนหอพระมณฑปที่ไฟไหม้
เสียแต่เมื่อปีออกสัมฤทธิ์ศกจุลศักราช ๑๑๕๐ นั้น โปรดให้ฉลองเบน
การใหญ่.

๑ ตุลาคมศักราช ๑๑๖๐ ปีมเมียสัมฤทธิ์ศก เป็นปีที่ ๑๗ ในรัชกาล
ที่ ๓ เมื่อเดือนยี่แรมสิบค่ำ พระยาเชียงใหม่หนึ่งตั้งบอกตั้งตัว
อ้ายจันตะเงี้ยว, อ้ายจันดำ พม่า ๒ คนลงมา ได้ถามให้การว่าพระเจ้า
อังวะแต่งให้อจจันบุณต์อัยสินไปชิวุ่น อัยยิวุ่นชี่ดวงมุเปนแม่ทัพคุม
พล ๕๐๐๐ ยกลงมาทางเมืองคองอู มาตั้งอยู่เมืองตรางริมแม่น้ำโขง

ซึ่งจะข้ามมาทางเมืองเชียงใหม่ คงยุงฉางไว้เลี้ยงอาหารเป่นอนมาก.

๑ ฝ่ายเจ้านครหลวงพระบางก็บอกส่งพม่าลงมา แต่ว่าได้แต่งกองทัพออกไปลาดตระเวนทางเมืองเชียงแสน จับได้อ้ายน้อยจิกกับบุตรชายคน ๑ ดังลงมา ถามให้ทราบว่าพม่ายกกองทัพมาว่าจะตีเมืองเชียงใหม่ ถ้าตีได้แล้วจะยกทัพเรือไปทางท่าแม่น้ำโขงตีเอาเมืองลาวฝ่ายตะวันออก มิให้ลงไปช่วยกรุงเทพมหานครได้ เจ้าเมืองหลวงพระบางแจ้งตงหนักเตรียมกองทัพไว้.

๑ ครั้นเดือนสามแรมสิบห้าค่ำ พระยาเชียงใหม่บอกตงมาว่า ได้แต่งให้หมู่เตโชไปลาดตระเวนถึงแดนเมืองกุ พบกองตระเวนพม่าได้รับพุ่งกัน กองตระเวนพม่าแตกหนีไป จับได้พม่า ๓ คนดังลงมา ถามให้ทราบว่าพระเจ้าอังวะแต่งให้อะคนวุ่นเป็นแม่ทัพคุมเงี้ยว ๑๘ เมืองยกตงมาทางเมืองกุทัพ ๑ พม่ากำกับมาด้วยทัพ ๑ แต่ศึกพม่าที่ได้ความมาทั้ง ๔ ทางก็ตองกัน แต่กองทัพพม่ายังคงรออยู่จนเดือนสิ้น มิได้ยกเข้ามาตีบ้านเมือง เหตุผลจะเป็นประการใดก็หาได้ความไม่ หรือจะเป็นกตึกถ่อตงหนองไว้ ให้ประมาทว่าพื้นที่ภาคแล้ว จะได้เด็กกองทัพกลับไปเสีย พม่าได้ที่จึงจะจูงใจเข้าตีเอาเมืองเชียงใหม่แต่หัวเมืองฝ่ายเหนือก็ไม่แจ้ง จึงมิไว้ใจแก่ราชการ.

ได้ทรงทราบ จึงโปรดให้มัคราเกณฑ์ทัพเจ้านครล้านช้างเวียงจันทน์ไปตั้งรักษาอยู่ทางระแหง แต่ครั้นพม่าอยู่จนฤดูฝนก็เลิกกลับไป หาได้เกิดการศึกไม่.

๑ ตุลาคมกราช ๑๑๖๑ บีมแมเอกศก เปนปีที่ ๑๘ ในรัชกาลที่ ๑ สมเด็จพระเจ้าพี่นางพระองค์น้อย กรมพระศรีสุदारักษ์ทรงพระประชวร

ครั้นวันอาทิตย์เดือนแปดแรมสิบเอ็ดค่ำ เวลากลางคืน ๓ โมงก็ตื่นพระชนม์
ครั้นวันศุกร์เดือนสิบสองแรมสิบค่ำ เวลากลางคืน ๓๐ ทุ่ม ส้มเด็จพระเจ้า
พี่นางพระองค์ใหญ่ กรมพระเทพสุธาธิบดี ทรงพระประชวรก็ตื่นพระชนม์

๑ ครั้งนั้นโปรดให้ทำพระโกศ ๘ เหลี่ยมยอดมณฑปด้วยไม้ จำหลัก
ตายกุดัน ๒ พระโกศ เรียกว่ากุดันใหญ่พระโกศ ๑ กุดันน้อยพระ
โกศ ๑ พระยาพระคลังทำกุดันใหญ่ พระยาราชสงครามทำกุดันน้อย
หุ้มทองคำจำหลักยอดเป็นทรงมณฑป แต่โปรดให้มีตราออกไปถึงเจ้า
อนันตโกศล ๕ เสน, ทองอังกริต, กระจาดทอง, กระจาดเงิน
ใช้ในการพระศพ เจ้าอนันตโกศลทราบความแล้ว ครั้นเดือนอ้ายแรมสิบเอ็ด
ค่ำ เจ้าอนันตโกศลได้ขมงหนัก ๓ หาบ, น้ำตาลทรายหนัก ๓๐ หาบ, เข้า
มาดับปลกพรณ์ในการพระศพ กับตั้งถวายนพมาศสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
กระจาดหนัก ๓๐ ค้ำตั้ง, ผ้าปักสะคู่สีเขียว ๒๐ พับ, ต้มวง ๑๒ พับ,
เส้นหนัก ๕ หาบ, ทองอังกริต ๒๓๐ ม้วน, กระจาดเงินใหญ่ ๑๕๐๐๐,
กระจาดเงินเล็ก ๓๐๐๐๐.

๑ ครั้นมาถึงเดือนสามแรมเจ็ดค่ำ เจ้าอนันตโกศลก็ออกขบวน
ขบวนแห่ขบวนเข้ามาอีก ๓๐ ขบวน แต่ขอจัดซื้อเหล็กหล่อออกไปหล่อ
กระสุนปืน ขอกองทัพดาว, กองทัพเขมร, ออกไปตีเมืองแง้อาน
ดาวเรียกว่าเมืองตาน้ำ หนึ่งวงไว้ให้พวกโกเชินพะว้าพะวังหัดตั้ง เจ้า
อนันตโกศลจะได้ทำศึกโดยสะดวก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็โปรด
พระราชทานดินประสิวคอบแทนออกไป ๕๐๐ หาบ, เหล็กหล่อนั้นโปรด
ให้กองทัพชายเขินจัดซื้อตามความปรารถนา แต่กองทัพเขมร, กองทัพ
ดาวนั้น, มีคอบออกไปว่าจะให้ออกไปเกณฑ์ในแดนนี้ กว่าผู้คนจะ

กระเบื้องปรุ ผนังห้องพระระเบียงเขียนตายแย่ง มุมพระระเบียงนั้น
 เป็นจัตุรมุขทุกชั้น มีพระวิหาร ๔ ทิศ บรรดาหลังคาพระอุโบสถ,
 พระวิหาร, พระระเบียง, ผนัง มุมกระเบื้องเคลือบดีเหลือง, ดีเขียว, ดีน
 ตรงพระวิหารทิศตะวันตกออกไป ให้ชุกครากพระเจดีย์ใหญ่กว้าง ๓๐ วา
 ดึก ๕ ศอกคอกเข็มเอาอิฐหักกระทุ้งให้แน่นแล้ว เอาไม้ตะเคียนยาว ๘ วา
 นำคอกจตุรัสเรียงระดับประกบกันตรง ๒ ชั้นแล้ว จึงเอาเหล็กคอกเหล็ก
 ใหญ่ยาว ๒ ศอกครึ่งสอดดัดไม้แกนง ๒ ชั้น หว่างช่องแกนงนั้นเอาอิฐ
 หักทรายถมกระทุ้งให้แน่นดี รุ่งขึ้นณวันศุกร์เดือนสามขึ้นสิบค่ำ ปีมะ
 ฌศกจุศศักราช ๓๑๕๖ เวตาเช้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ
 พร้อมด้วยพระราชวงษานุวงษ์ เสด็จมาตามคดียราชปโรหิตโหราจารย์
 มาอยู่ที่ฐานพระมหาเจดีย์ จึงให้ชักชะตวพระพุทธรูปปฏิมากรทรงพระ
 นามพระศรีธรรมเพชฌัญซึ่งชำระรับมาแต่กรุงเก่าเข้าวางบนราก ได้ศุภฤกษ์
 ประโคมฆ้องกตองแตรตั้งขลุ่ยขลุ่ยขลุ่ยขลุ่ยพิณพาทย์ เสด็จทรงวางอิฐ
 ทอง, อิฐนาก, อิฐเงิน, ก่อราก ข้างทิศตะวันออกพระบาททั้งปวงก็
 ระดมกันก่อสร้างกว้าง ๘ วาถึงที่บรรจุนั้น จึงเชิญพระบรมธาตุ แดงแดง
 พระเขี้ยวแก้วองค์ ๑ พระเขี้ยวทององค์ ๑ พระเขี้ยวนากองค์ ๑
 บรรจุนั้นในห้องพระมหาเจดีย์แล้ว ก่อตั้งคอกไปจนสำเร็จ ยกยอดสูง ๘๒
 ศอกทำพระระเบียงล้อม ๓ ด้าน ผนังนั้นเขียนนยายรามเกียรติ์ จึง
 ถวายนามว่าพระเจดีย์ศรีธรรมเพชฌัญตามพระนามพระพุทธรูปปฏิมากร
 ซึ่งฝังไว้ในพระเจดีย์นั้น แดพระพุทธรูปปฏิมากรศรีธรรมเพชฌัญ ส้มเค็ญ
 พระรามาริบัติที่ ๒ ทรงสร้างเมื่อปีชานโทศกจุศศักราช ๘๓๒ ปี เป็น
 พระพุทธรูปยืนสูง ๘ วา หล่อด้วยทองดำริคหุ่มทองคำทรงพระองค์

ประดิษฐานไว้ในพระวิหารหลวงวัดพระศรีรัตนเพ็ชณ์กรุงเก่า เมื่อกรุงเก่า
 เดิมพม่าดอกทองคำที่หุ้มพระองค์ไปหมด ภายหลังพระอารามนั้นทั้ง
 รั้ว พระวิหารพังทับพระพุทธรูปปฏิมากรศรีรัตนเพ็ชณ์ แตกหักบอบช้ำ
 มาก เมื่อทรงสร้างวัดพระเชตุพนโปรดให้เชิญลงมา หมายถึงทรง
 ปฏิสังขรณ์ให้เป็นรูปที่ตั้งเก่าอย่างพระโถกนารก แต่พระศรีรัตนเพ็ชณ์
 ชำรุดมากนัก จะปฏิสังขรณ์ให้คงตามรูปเดิมไม่ได้ จึงทรงพระราช
 ดำริให้เอาทองรวมหลอมหล่อเป็นพระพุทธรูปขึ้นใหม่ ครั้นมีพระราช
 ปูจณาแก่พระสังฆราชาคณะ มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานพร้อม
 กันถวายพระพรว่า ที่จะเอาทองอันเป็นพระพุทธรูปอยู่แล้ว กัด
 หลอมหล่อใหม่เห็นไม่สมควร จึงโปรดให้เชิญเข้าบรรจุไว้ในพระเจดีย์
 แด่ในวงพระระเบียงรอบพระอุโบสถชั้นใหม่พระมหาธาตุ ๔ ทิศ นอก
 พระระเบียงชั้นนอกห่างพระวิหารคดนั้น มีพระเจดีย์ฐานเดี่ยว ๕ พระ
 องค์ ๔ ทิศ ๒๐ พระองค์ รวมกันทั้งพระมหาเจดีย์ใหญ่พระมหาธาตุ
 เป็น ๒๕ พระองค์ บรรจุพระบรมธาตุขึ้นทุกพระองค์ แต่มีพระวิหาร
 คด ๔ ทิศกำแพงแก้วคั่น ประตูซุ้มประดับกระเบื้องเคลือบ ๒ ประตู มี
 รูปสัตว์ประหลาดคู่ ทำหอไตรมุงกระเบื้องหุ้มคันทัน ฝาแต่เด้าปิดทอง
 ภายหลัง ๓ ประตูปราสาทไว้ค้ำภักดิ์พระปริยัติไตรปิฎก ทำการเปรียญ,
 หอระฆัง, พระวิหารน้อยซ้ายขวา สำหรับท่ายกไหว้พระพุทธรูป ชู
 ด้ระหน้า ปดุกพรรณไม้ ศาลาราย ๕ ห้อง, ๗ ห้อง, ๘ ห้อง, เป็น ๑๗
 ศาลาเขียนเรื่องพระชาฎก ๕๕๐ ชาติ ตั้งศาลารายแต่ฤกษ์คัตคนไว้เป็นทาน
 ทำกำแพงแก้วล้อมรอบนอก มีประตูซุ้มประดับกระเบื้องถ้วย ๔ ประตู
 มีรูปสัตว์ประหลาดประตูคู่ มีประตูซุ้มประดับกระเบื้องเคลือบ ๘ ประตู

ทั้งประกุกำแพงคั่น ๒ เป็น ๑๑ ประตู มีรูปสัตว์ประคุดคู่ เป็น
รูปสัตว์ ๒๒ รูป แล้วทำคอกแดกกุฎีพระสงฆ์หลังละ ๒ ห้อง, ๓ ห้อง,
& ห้อง, ๕ ห้อง, ๖ ห้อง, ๗ ห้อง, ฝากระดานพนกระดานมุงกระเบื้อง
เป็นกุฎี ๑๒๘ หลัง ทำหอนัน หอดวดมนต์ ศาลาคัมภีร์คากผ้า
สระน้ำ ทำกำแพงล้อมกุฎีอีกวง ๑ แดรมฝั่งน้ำนี้มีศาลา ๓ หน้า คั่น
สะพานพระสงฆ์สระน้ำ ทำเว็จกุฎี ๔ หลัง ในพระอุโบสถ พระวิหาร
พระระเบียงนั้น เชิญพระพุทธปฏิมากรห่อด้วยทองเหลือง ทองดำริด
ซึ่งชำรุดปรักหักพังอยู่นเมืองพิศณุโลก เมืองสุวรรณโลก เมืองสุโขทัย
เมืองดพบุรี กรุงเก่า วัดศาลา ๔ หน้า กรุงเทพ ฯ ใหญ่น้อย ๑๒๔๘ พระองค์
ตงมาให้ช่างห่อต่อพระศอ, พระเศียร, พระหัตถ์, พระบาท, แปลง
พระภักตร์ พระองค์ ให้งามแล้ว ประดิษฐานไว้ตามที่อันสมควร.

๑ พระพุทธรูปพระประธานวัดศาลา ๔ หน้า หน้าตัก ๕ ศอกคืบ ๔ นิ้ว
เชิญมาปฏิสังขรณ์เสร็จแล้ว ประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถ
บรรจุพระบรมธาตุถวายพระนามว่า พระพุทธเทวปฏิมากร แด
ผนังพระอุโบสถเขียนเรื่องทศชาติทรมานท้าวมหาชมพูแดนเทพชุมนุม.

๑ พระพุทธรูปยืนสูง ๒๐ ศอก ทรงพระนามว่าพระโตกนารถศาลา
จารย์ ปรักหักพัง เชิญมาแต่วัดพระศรีสรรเพชญ์กรุงเก่าปฏิสังขรณ์เสร็จ
แล้ว ประดิษฐานในพระวิหารทิศตะวันออกมุขหลัง บรรจุพระบรมธาตุ
ด้วย ผนังเขียนพระโยคาวจรพิจารณาอศุภ ๑๐ แดข้ออุปมาญาณ ๑๐.

๑ พระพุทธรูปวัดเขาอินทร์เมืองสุวรรณโลก ห่อด้วยนากหน้าตัก
๓ ศอกคืบหาพระกรรมได้ เชิญตงมาปฏิสังขรณ์ด้วยนากเสร็จแล้ว
ประดิษฐานไว้เป็นพระประธานในพระวิหารทิศตะวันออก บรรจุพระ

บรมชาติ ถวายพระนามว่าพระเจ้าศรีไตรโคตมไม่พระมหาโพธิ์ มีต้น
พระมหาโพธิ์ด้วย แต่มิ่งนั้นเขียนเรื่องมารประจญ.

๑ พระพุทธรูปหน้าตัก ๔ ศอก ๕ นิ้ว เขียนลงมาแต่กรุงเก่าปฏิสังขรณ์
เสร็จแล้ว ประดิษฐานไว้ในพระวิหารทิศใต้ ถวายพระนามว่าพระ
พุทธเจ้าเทศนาพระธรรมจักร มีพระบัญญัติด้วย ๕ นิ้ว พังพระธรรม
เทศนาด้วย แต่มิ่งนั้นเขียนเรื่องเทศนาพระธรรมจักรแต่เทศนาดวงศิษย์.

๑ พระพุทธรูปหน้าตัก ๓ ศอกคืบ ๔ นิ้ว เขียนมาแต่เมืองดพบุรี
ปฏิสังขรณ์เสร็จแล้ว ประดิษฐานไว้ในพระวิหารทิศตะวันตกบรรจุพระ
บรมชาติ ถวายพระนามว่าพระนาคปรก มีพระยานาคแผดงฤทธิ
เด็กพวงพานมคันทน์ด้วย แต่มิ่งนั้นเขียนเรื่องพระเกษชาติ.

๑ พระพุทธรูปหล่อใหม่สูง ๘ ศอก ๕ นิ้ว ประดิษฐานไว้ในพระ
วิหารทิศเหนือ บรรจุพระบรมชาติ ถวายพระนามว่าพระปาเตโดยก
มีช้างถวายคันทน์ มีวานรถวายรวงผึ้ง แต่มิ่งนั้นเขียนไตรภูมิ
มีเขาพระสุเมรุราช แต่เขาตัดคบริภัณฑ์ ท่วมใหญ่ทั้ง ๔ แต่เขา
พระหิมพานต์ สระอโนดาตร์ แต่บุญจมหานที.

๑ พระพุทธรูปในพระอุโบสถอารามเก่าน่าตัก ๔ ศอก เขียนเข้า
ประดิษฐานไว้เป็นพระประธานในการเปรียญแล้ว จัดพระพุทธรูปไว้ใน
พระระเบียงชั้นในชั้นนอกแต่พระวิหารคด เป็นพระพุทธรูปมาแต่หัวเมือง
ชำระปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ ๒๘๘ พระองค์ พระพุทธรูปทำด้วยอิฐปูน
สำหรับพระอารามชำระอยู่ ๑๘๓ พระองค์ รวมกันเป็นพระพุทธรูป
แต่พระอรหันต์ ๘๗๒ พระองค์ ตรงกับวัดทองดำเร้ว เหตุอันนั้น
ทอดอองชุดพระบาท ด้ปฤษฎายหญิงรับไปบูรณไว้ในพระอารามอื่น.

๑ การรื้อพระอาราม ๗ ปี ๕ เดือน ๒๗ วันจึงสำเร็จ ขึ้นพระ
 ราชทรัพย์แต่ที่จำได้ คิดค่าดินถม, อิฐปูน, ไม้ซุง, ไม้แก่น,
 เหล็ก, กระจับปี่, ฝืนไม้ จากท่าโรงงาน, ว่างร้าน, เรือนข้าพระ,
 เสา, กระจับปี่, กุฎี, ฝืนไม้, ฝืนไม้, ฝืนไม้, ฝืนไม้, ฝืนไม้, ฝืนไม้,
 ทองแดง, ฆ้อง, ฆ้อง, ฆ้อง, ฆ้อง, ฆ้อง, ฆ้อง, ฆ้อง, ฆ้อง, ฆ้อง,
 เสา, เครื่องเขียน, ราง, ดินแดง, พระราชทานช่าง, เติงพระตั้ง,
 เติงช่าง, ช่วยคนชายฉกรรจ์ ๑๖ ตำบลในครัว ๑๒๔ คน, เป็น
 เงิน ๙๕ ชั่ง ๑๓ ตำลึง ดัดแปลงถวายเป็นข้าพระขาดไว้ในพระ
 พระอาราม ตั้งหอดวงพิทักษ์ชั้นใต้ห้เจ้ากรม ขุนภักดีธรรมปัดกรม
 ควบคุมข้าพระแต่รักษาพระอาราม รวมพระราชทรัพย์ทั้งสิ้นที่สร้าง
 แต่ช่วยคนเป็นเงินตรา ๓๗๘๕ ชั่ง ๖ ตำลึง แล้วทรงพระกรุณาให้เอา
 แพรตายย้อมครั้งทรงพระพุทธรูปในพระวิหารทิศ พระระเบียง พระ
 วิหารการเปรียญพระมหาธาตุ พระเจดีย์ใหญ่ย่อย ขึ้นแพร ๑๐๐ พับ
 แต่พระพุทธรูปปฏิมากรในพระอุโบสถ ทรงผ้าดีทับทิมชั้นใน ๓๓
 ชั้นนอก.

๑ ครั้นวันศุกร์เดือนห้าแรมสิบสองค่ำปีระกาตรีศกจุลศักราช ๑๑๖๓
 ให้ตั้งการฉลอง อารามพระราชาคณะ ถานานุกรม อธิการ
 อันดับ ฝ่ายคณฤช วิษัฒนาชระ ๓๐๐๐ รูป พร้อมกันในพระอุโบสถ
 เวลาบ่ายแล้ว ๔ โมง ๕ บาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระ
 ราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราช พระราชวงษานุวงษ์ เสด็จ
 พุฒยามาศ์ราชปโรหิตาจารย์มายังพระอุโบสถ ทรงลงมาทวนพระ
 อุโบสถคี่ดแล้ว หลังน้ำอุทิศได้ทอดงเหนือพระหัตถ์พระพุทธรูปปฏิมากร

ถวายพระอารามตามบาฬีแก่พระสงฆ์ มิ่งองค์พระพุทธรูปปฏิมากรเป็น
 ประทาน แดพระราชทานนามพระอารามว่า วัดพระเชตุพน วิมล
 มิ่งคदारาม มอบถวายสมเด็จพระวันรัตน์ พิพัฒน์ญาณอดุลยสุนทร
 นายก บิฎกธรรมหาคณิศร์ บวรทักษิณาคณะตั้งฆารามคามวาสี
 สถิตในวัดพระเชตุพนแล้ว ถวายแด่พระพุทธรูปปฏิมากรแพรยกไตร ๑
 บาตรเหล็ก เครื่องอัฐปrikขารพร้อม ย่ามกำมะหยี่เครื่องย่าม
 พร้อม พัดแพร ร่มแพร เสื้ออ่อน โอเถา โอคณะ กาน้ำ ช้อนมุก
 ขวดแก้ว เต็มด้วยน้ำผึ้ง น้ำมันมะพร้าว น้ำมันยา กดก รูปเทียน
 ดึงตะ ๓๐๐ ไม่เท่า รองเท้า สายระเคียง พระสงฆ์ ๓๐๐๐ ได้รับ
 ไทยทานทั่วกันทุกรูป ครั้นจบพระบาททรงถวาย พระสงฆ์รับสาธุ
 พร้อมกัน ประโคมศุภเสียงคนตรีแตรสังข์ของกตองดังนั้นไปด้วยศัพท
 ดำเนียงกักก้องโกธาทด พระสงฆ์รับไทยทานแล้ว ไปตรงหน้าครอง
 ไตรมาวัดวัดพระพุทธรมนต์เวดาเย็นวันละ ๓๐๐๐ รูป ปฏิบัติพระสงฆ์
 ฉันทะ, เพน, ๓ วัน ๓๐๐๐ รูป ถวายกระจาดทุกองค์ ให้มีพระ
 ธรรมเทศนาบอกอานิสต์ทุกวัน แล้วปฏิบัติพระสงฆ์ซึ่งรักษาทำดอก
 ไม้เพลิงบูชาพระรัตนไตรย ฉันทะทั้ง ๗ วัน เป็นพระสงฆ์ ๖๒๔ รูป
 ถวายผ้าสบงทุกองค์ ถวายบาตรเหล็กซึ่งพระสงฆ์ไม่มีครอง แล้ว
 ถวายกระจาด เสื้อ ร่ม รองเท้า รูปเทียน ไม่เท่าด้วย แล้วให้
 ตั้งโรงนันทานเตียงส้มณะซึ่งพราหมณ์อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวง แด
 มีโชนอุโมงค์โรงใหญ่ หุ่น ดคร มอญรำ ระเบิดา โมงครุ่ม กุดา
 คี่ไม้ ปรบไก่ งิ้วจีน ญวนหกคะเมน ใต้ถวด ตอดห้วง รำแพน
 นอนหอกนอนดาบ โด่พ้อแก้ว แดมวดย เวดากตางคั้นประดับไป

ด้วย ประทัดแก้ว ระย้าแก้ว โคมพวง โคมราย แดดอกไม้รุ่ง
 สว่างไปทั้งพระอาราม แดวให้หมื่นหนึ่งคันทะ ๘ โรง มีดอกไม้เพลิง
 คันทะ ๒๐๐ พุ่ม ระทวยใหญ่ ๘ ระทวย พลุ ประทัด พะเนียง ดอก
 ไม้ม้า ดอกไม้กระถาง ดอกไม้กตต่าง ๆ แดมังกรพ่อแก้ว
 ญวนรำโคม เป็นที่โสมนัสบูชาโอฬารวิเศษ เป็นพระราชทรัพย์
 ท่งทาน ต้นกตปพฤกษ์ ฦตากพิศุราดา พระราชบุศรา แดพระ
 ราชบุตรี พระภาคินยราช แดนางพระดนม ราชกุมุขร อัคร
 นาวา ฦตากละ ๕ ชั่ง, ๔ ชั่ง, ๒ ชั่ง, เป็นเงินตรา ๓๓๘ ชั่ง เงิน
 เข้ามตมะนาว ๑๖๘ ชั่ง รวมกับเงินท่งทานเป็นเงินตรา ๕๐๖ ชั่ง คิด
 ท่งเงินราคาผ้าทรงพระ ค่าดอกไม้สดบูชา แดยพระดงษ์ กระจาย
 แดโรงฉ้อทาน เครื่องไทยทาน ทำเครื่องโชน โรงโชน เครื่อง
 เต้นเบ็ดเสร็จพระราชทานการมกรรมสมโภช แดถววยระย้าแก้ว โคม
 แก้ว บูชาไว้ในพระอาราม เป็นเงินตราในการฉลอง เงิน ๑๘๓๐
 ชั่ง ๔ ตำลึง คิดรวมกันทั้งสร้างเป็นพระราชทรัพย์เงิน ๕๘๑๑ ชั่ง
 ครั้นเสร็จการฉลองพระอารามแล้ว ภายหลังทรงพระกรุณาให้เชิญ
 พระพุทธรูปปฏิมากรทั้ง ๒ ซึ่งสถิตในพระวิหารฝ่ายทักษิณทิศ แด
 ประจิมทิศนั้น ขึ้นไปประดิษฐานไว้ณพระวิหารวัดพระศรีรัตนเพชญ์
 แล้ว ให้เชิญพระพุทธรูปปฏิมากรทั้ง ๒ พระองค์ ซึ่งเชิญมาแต่เมือง
 ศุโขทัยนำคัก ๖ คอกคืบกับนิ้ว ๑ เท่ากัน พระองค์ ๑ ทรงพระนาม
 พระพุทธรชินราช ประดิษฐานไว้แทนที่ในพระวิหารทักษิณทิศ พระ
 องค์ ๑ ทรงพระนามพระพุทธรชินดีห์ ประดิษฐานไว้แทนที่ฝ่ายประจิม
 ทิศคงตั้งเท่า.

๑ ตุงตุศักราช ๑๑๖๓ ปีระกาตรีศก เปนปีที่ ๒๐ ในรัชกาลที่ ๑
 เมื่อนเดือนหกชนด้ามคำ เจ้าอนัมกักจตไตคนไม้ทองเงิน กับ
 กระดำพักหนัก ๑๐ คำตั้ง ช้างหนัก ๕ หาบ นาคาดทรายหนัก ๕
 หาบ ให้องตุงตุงผู้รักษาเมืองไซ่ง่อนคุมเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่เมื่อทูลจะกลับไปจึงโปรดให้จัดสิ่ง
 ของออกไปพระราชทานเจ้าอนัมกัก ดินประดิวขาวหนัก ๕๐๐ หาบ
 แพร่มังกรดีม้วน ๑ แพร่มังกรดีน้ำเงินม้วน ๑ ดีคำม้วน ๑ ให้อง
 ตุงตุงคุมไปพระราชทานเจ้าอนัมกัก.

๑ ครนนวนอาทิตย์เดือนแปดแรมสิบเอ็ดค่ำ เมืองนครราชสีมา
 มีหนังสือบอกเข้ามากราบบังคมทูลพระกรุณาว่า ชนข้างเผือก นาย
 ชมรม ๑ นายหันหมอ ๑ นายดำควายกับหมอมชอชนข้างต่อไป
 ๗ ช้าง ไปแทรกโพชนป่าภูเขี้ยว ณวันศุกร์เดือนสิบเอ็ดชนดองคำ
 บึงออกโทศก นายหันหมอ นายดำควาย ชนข้างพตายนคคตต้อง
 ได้ช้างพังช้าง ๑ หูหางสรรพ จักษุชาวคังผลด่าโย ชนขาว ดีตัว
 ดั่งดีหม้อใหม่ ได้ริมแม่น้ำสระพุง นำมาเข้าไม้ไผ่ ๕ คั้นแด้
 ออกดำโยงนำข้ามแม่น้ำสระพุงมา ๗ คั้น ถึงเมืองนครราชสีมาพักอยู่
 โรงทำอิฐริมฝั่งด้านน้ำคระครอง ทรงพระกรุณาโปรดให้กรมช้าง แด
 ช้างบั้น ช้างเขี้ยว ชนไปคุดจาดองรูปลงมาทูลเกล้า ฯ ถวาย ครน
 ณวันศุกร์เดือนอ้ายชนด้ามคำปีระกาตรีศก พระยานครราชสีมา กรมการ
 พร้อมกัน ได้นำนางพระยาช้างดำคัญเดินแต่โรงทำอิฐร้อนแรมมา ๑๗
 คั้น ถึงเมืองสระบุรีแรมคั้น ๑ ผู้รักษาเมืองกรมการได้จัดการ
 ส้มโกลดแก้ว ยกแต่สระบุรีพักร้อนแรมบ้านข้างเวียงร้าง แดแรมทำ

เจ้าต๋นุก ยกแต่ทำเจ้าต๋นุกถึง โรงต้มโภชนบ้านคำดาตอย ต้มเค็ญ
 พระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จขึ้นไปคอยรับอยู่
 พระยาศรีธรรมราชาข่าทูตของขลุ่ยพระบาทพร้อมกัน ได้ทำพระราช
 พิธีพระสงฆ์วัดพระปริต ๕ รูป สวดฉันแล้วเวียนเทียน เข้า กตางวัน
 เย็น ๓ เวตา มังงานต้มโภชตกรโรง ๑ มวย ๑๕ คู่ พรบไก่วง ๑
 หนึ่งโรง ๑ พระราชทานเงินตรา ๕ ชั่ง พระยาศรีธรรมราชาเป็น
 ผู้อำนวยความสะดวกพระราชพิธี พร้อมด้วยพระหมอเถ่าพราหมณ์พฤตมิบาค์
 ทำพระราชพิธีทนนไชยบาค์เดี่ยวไพรชวาคข้างแล้ว นำนางพระยาข้าง
 ออกโชตนทวารตงแพ ฅวันจันทร์เดือนยี่ขึ้นสิบห้าค่ำเวตาย่ำรุ่ง ได้
 ฤกษ์ออกแพต้องตงมา มีเรือชกแพ เรือตัง ๒ คู่ เรือกราบ ๔๐
 ลำ ฅวันพุธเดือนยี่แรมสองค่ำเวตาเช้า ๔ โมงถึงท่าข้าง พระบาท
 ต้มเค็ญพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงไปรับชนจากแพ ตังกระบวนแห่ไปโรง
 ต้มโภชน่าพระที่นั่งพิชัยตงสูง มีกตของชนะตระตังช้เค็ญตงคู่แท้เค็ญ
 เท้า มีข้างนำ, ข้างตาม, ข้างเชือก, ข้างค่อ, รวม ๘ ข้าง ถึง
 โรงต้มโภชแล้ว เวตาบ่ายพระสงฆ์ราชาคณะสวดพระพุทธรมนต์ ฅน
 แรมสองค่ำ ๓๔ รูป แรมสามค่ำ ๓๔ รูป แรมสี่ค่ำ ๓๓ รูป รวม
 ๑๐๑ รูป รับพระราชทานฉันทั้ง ๓ ฅน ถวายผ้าตบงแดกระเจาด
 ไปรดให้มังงานต้มโภชแต่ฅวันศุกร์เดือนยี่แรมสี่ค่ำไป จนถึงฅวันจันทร์
 เดือนยี่แรมเจ็ดค่ำ ให้มีหุ่นโรง ๑ ตกรโรงใหญ่โรง ๑ ตกร
 ชาติโรง ๑ บ่ายมีมวยทุกฅวัน กตางคั้นมีหนึ่งคั้นละ ๒ โรง มี
 ชับไม้บณเตาระวทุกคั้น ฅวันอาทิตย์เดือนยี่แรมหกค่ำเวตาเช้าพระ
 ราชทานอ้อยให้นางพระยาข้างด้วยพระหัตถ์ อ้อยนนจาวักช้อชานาน

นามว่า พระเทพกุญชร บวรศรีเสวตร อมเรศวรมิตร เมื่อก่อน
 พิศไธภณ มิ่งมงคลเฉลิมขวัญ ชาติฉัตรศักดิ์สูงศักดิ์ วิไลดกษณ
 เดิศฟ้า แดงตั้งบายศรีแก้ว, บายศรีทอง, บายศรีเงิน, บายศรีทอง ๒
 เวียนเทียนสมโภช ๓ วัน โรงสมโภช ๓ ห้อง เสด็จรอบบิณฑาย
 กระจาษณูกม่านทองมีฉัตรเบญจรงค์ ๗ ชั้น ราชวัตรเครื่องสูงรอบโรง
 มีมณฑปที่รศหน้าตั้งเหนือโรงปักตุงเบญจพาศ มีฉัตรทอง, ฉัตรนาก,
 ฉัตรเงิน, ปรุราชวัตรไม้จริงรอบ มี่งานสมโภชค่ำรบ ๗ วัน ณวัน
 เสด็จเดือนยี่แรมสิบสองค่ำเวตา ๕ โมงเช้า เสด็จออกณโรงพระเทพ
 กุญชร พระราชทานปูนบำเหน็จเงินตราเดื่อผ้าหมอคความญผู้คตอง ชุน
 ช้างเผือกเบนหดวงอโทยคชตักษณ เงินตรา ๒ ชั่ง เดื่อเข้มขาบ
 ดอกใหญ่ ๑ เดื่อแพรแดง ๑ ผ้าห่มนอนปักใหม่ ๑ ผ้าปุม ๑
 ผ้าเชิง ๑ หมอหนผู้คตองได้ เปนชุนเสวตรคชรัตน เงินตรา
 ๓ ชั่ง เดื่อเข้มขาบดอกใหญ่ ๑ เดื่อแพรแดง ๑ ผ้าห่มนอนปัก
 ใหม่ ๑ ผ้ายกก้านแย่ง ๑ ผ้าเชิงปุม ๑ นายต่าความญ เปน
 หมั้นต์วัดศิกุญชร เงินตราชั่ง ๓๐ คำตั้ง เดื่อเข้มขาบดอกเต็ก ๑
 เดื่อแพรแดง ๑ ผ้าเชิงปุม ๑ ผ้าม่วง ๑ ผ้าห่มนอนปักใหม่ ๑
 นายต่าตรวจ นายอยู่ความญตรวจ เงินตราคนละ ๓๐ คำตั้ง เดื่อ
 แพรกนคนละผืน ผ้าห่มนอนปักใหม่คนละผืน ผ้าม่วงคนละผืน หมอ
 ความญไปคด้วยกันอีก ๘ คน พระราชทานเงินตราคนละ ๓ คำตั้ง รวม
 เงินตรา ๑ ชั่ง ๗ คำตั้ง รวมหมอคความญ ๑๔ คน เปนเงินตรา ๘ ชั่ง
 ๑๗ คำตั้ง ครั้นณวันอังคารเดือนยี่แรมแปดค่ำเวตาเช้าโมงเศษ โปรด
 ให้แห่พระเทพกุญชรไปตงหน้าณท่าช้าง กตบชุนจากหน้าแต้วแห่เข้าประตู

วิเศษไชยศรี ยืนโรงในพระบรมมหาราชวัง เวลาย่ำยี่สิบสาม
 สิบ โขศออกไปอีกคราวหนึ่ง.

๑ ครั้นวันศุกร์เดือนสี่แรมสิบห้าค่ำปีระกาตรีศก จุดศักราช ๑๑๖๓
 เวลายามเศษ เกิดเพลิงไหม้มณฑปวัดพระศรีสรรเพชญ์ ด้วยพระ
 ตั้งฆ้องตามเนรทศยัดจุดดอกไม้เพลิงเด่น จะเป่นกรวดหรือนกบินเข้า
 ไปติดรังนกพิราบเป็นเชอชน ไหม้พระมณฑปจนสิ้นเหลือแต่ผนัง พระ
 บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวัง
 บวรสถานมงคลได้เสด็จไปช่วยดับเพลิง แต่สมเด็จพระอนุชาธิราชทรง
 พระพิโรธมากให้ชำระเอาตัวผู้จุดดอกไม้ ได้ตามเนรองค์ ๑ ชื่อ
 วัดเป็นเจ้าของดอกไม้จุดด้วย รับผิดชอบให้ตั้งออกจากตามเนร จะ
 ให้เอาไปประหารชีวิตแต่ในเวลาย่ำวันนั้น สมเด็จพระตั้งฆ้องราชถวาย
 พระพรวิงวอนขอชีวิตไว้ ก็โปรดยกโทษพระราชทานให้ ภายหลัง
 เียบโตขึ้นอุปสมบทแล้ว ได้ไปเป็นพระครูอยู่วัดเมืองสมุทรปราการ แต่
 ดอกไม้นั้นก็ไม่ทิ้ง ทำกรวด, ตะไล, ไข่ค้อ, ดินุก พระมณฑปนั้น
 ก็โปรดให้ทำเป็นหลังคาจัตุรมุข มิได้ทำเครื่องยอดตามเดิม.

๑ จุดศักราช ๑๑๖๔ ปีจอจัตวาศก เป็นปีที่ ๒๑ ในรัชกาลที่ ๑
 เจ้าอนันตโกศลมีราชดำรัสเข้ามาฉบับ ๑ ใจความว่า พระยากระตาโหม,
 เขมรซึ่งยกกองทัพออกไปช่วยตีกองทัพไทยจีน ซึ่งล้อมเมืองกุยเฮินนั้น
 ได้จัดให้พระยากระตาโหมตั้งค่ายล้อมอยู่กอง ๑ หาได้ใช้ให้รบพุ่ง
 กันเหมือนกองทัพญวนไม่ แต่ขุนนางเขมรพวกพระยากระตาโหมหลาย
 คนแจ้งความแก่เจ้าอนันตโกศลว่า พระยากระตาโหมไม่ซื่อตรงต่อเจ้า
 อนันตโกศล มีหนังสือฉบับไปถึง วัดเขาดิง, วัดโคยวง, ขุนนาง

พวกโกเชินซึ่งต่อมเมืองกุยเยิน เจ้าอนัมก๊กทราบแต่ยังไม่อาจจะทำ
 อย่างไม่ได้ ครั้นได้เมืองกุยเยินจับได้งุยกั๊กเวียน ถามงุยกั๊ก
 เวียนบอกว่า เมื่อพระยากระตาโหมมีหนังสือฉบับไปถึง วัดเขาดัง,
 วัดโดยวง, นั้น งุยกั๊กเวียนเป็นผู้แปลหนังสือ ต้องกันกับคำเขมร
 ซึ่งแจ้งความแก่เจ้าอนัมก๊ก เมื่อพระยากระตาโหม, เขมรมีข้อยก
 กองทัพกลับมาขึ้น เจ้าอนัมก๊กได้จัดเงินทองแจกให้แก่พระยากระตา
 โหม, เขมรมีข้อ แต่พระยากระตาโหมคุมกองทัพกลับมาเมืองเขมร
 เดียว ความทราบได้มาตองชุดพระบาทแล้ว มีพระราชดำรัสตั้ง
 ให้พระยาพระคลังมีหนังสือตอบไปถึงเจ้าอนัมก๊กใจความว่า ซึ่งเจ้า
 อนัมก๊กมีหนังสือเข้าไปว่า ได้ยกกองทัพบก, ทหารเรือ, ไปตีเมืองกุยเยิน
 ได้แล้ว บัดนี้จะยกกองทัพไปตีเมืองตังเกี๋ย, เมืองเว, นั้น ถ้าราช
 การหนักเบาประการใดจงบอกเข้ามาให้แจ้ง แต่ซึ่งพระยากระตาโหม,
 เขมร, มิได้ข้อตรงต่อเจ้าอนัมก๊ก ความซอหนักเคียง, นักภว,
 เขมรมีข้อ ๕ คน ในกองทัพพระยากระตาโหมหนีเข้ามา ให้กราบ
 บังคมทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ว่าเจ้าอนัมก๊กจับ
 พระยากระตาโหม ว่าพระยากระตาโหมมีหนังสือฉบับถึงแม่ทัพโกเชิน
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครั้นถามว่า จริงหรือไม่จริง เขมร
 มีข้อกราบทูลว่าจริง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทราบอยู่แล้ว
 ถึงพระยากระตาโหมจะเข้ามากราบทูลประการใดก็หาทรงเชื่อไม่ อย่า
 ให้เจ้าอนัมก๊กวิตกเดย แต่พระยากระตาโหม, เขมร, ทำทงนโทษผิด
 หนักหนา เจ้าอนัมก๊กอดออมไม่ถือโทษแล้ว ข้าให้เงินทองแก่
 พระยากระตาโหม, เขมรมีข้ออีกนั้น ขอบพระไทยเจ้าอนัมก๊กยิ่งนัก

เมื่อพระยากระตาโหมเข้ามาแจ้งราชการณกรุงแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทำโทษ ในบั้นเจ้าอนันท์ก็มีพระราชดำตั้นตั้งมาทางเมืองเวียงจันทน์อีกฉบับ ๑ บอกว่าได้เมืองเวมือนเดือนเจ็ดชนค้ำหนึ่ง ได้เมืองตงเกียเมือนเดือนแปดแรมหกค้ำ ยกควชนเป็นเจ้าแผ่นดินใหญ่ใช้ยี่ห้อว่ายาตองปีที่ ๑ ตั้งชื่อในพระราชดำตั้นว่าคักกวางเตอง ตงแค้นกัมได้ตั้งต้นไม้ทองเงินเข้ามาเหมือนแต่ก่อน.

๑ ครั้นเดือนสิบสอง พม่าแต่งทูตถือหนังสือเสนาบดีเข้ามาทางเมืองกาญจนบุรีว่า จะขอเจริญทางพระราชไมตรีให้ค้อคิดสันติคุดุเป็นทองแผ่นเดียวกนกับกรุงพระมหานครศรีอยุธยา จึงมีพระราชดำริค้ำว่าซึ่งพม่ามีหนังสือต่อมาเจรจากความเมืองว่า จะขอเจริญทางพระราชไมตรีนั้นเห็นจะไม่จริง มาเจรจากครั้งไรในบั้นนั้นก็คักพม่ามาทุกครั้ง จะไว้ใจมิได้ ก็ให้พระยากาญจนบุรีได้เสียมิให้เข้ามาเห็นบ้านเมือง แดให้แต่งกองอาทมาคออกไปสืบราชการ.

๑ ในปีจอจัตวาศก จตุศักราช ๑๑๖๔ บั้นนี้ พระยาเชียงใหม่มีใบบอกตงมาว่า ได้แต่งกองทัพไปโจมตีเอาเมืองดาก จับได้ตัวราชาจอมหงษ์เจ้าเมืองกับลูกชายชื่อใหม่ชคัยคน ๑ ครอบครวัเมืองดาก ๕๐๐๐ เศษ แดจับได้สุริงมะนี้พม่าซึ่งเจ้าองวะแแต่งให้ถอราชดำตั้นไปเมืองตงเกียกับหนังสือญวนประทับตรามาถึงพระเจ้าองวะ ๒ ฉบับ พระยาเชียงใหม่ให้ค้อมเอาตัวราชาจอมหงษ์, ใหม่ชคัย, สุริงมะนี้ อ้ายจะเรพม่า, กับหนังสือญวนตงมาแล้ว พระยาเชียงใหม่กาวิตมะนี้หนังสือบอกช้ตงมาอีกว่าสืบได้ค้ำความว่า พม่ายกกองทัพจะมาค้เมืองเชียงใหม่ ครนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แดกรมพระราชวังบวรสถานมงคล

ทราบตามหนังสือบอกแล้ว ทรงพระราชดำริให้ราชการพร้อมกันว่า
ควรจะเกณฑ์กองทัพไปรักษาเมืองเชียงใหม่ จึงดำรัสสั่งให้สมเด็จพระ
พระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์, พระยายมราช,
คุณคนเมืองเหนือ ๘ หัวเมืองทัพ ๑ เจ้าอนุกรมพตท้าวเวียงจันทน์ทัพ ๑
รวมกัน ๒ ทัพ สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล
ก็เสด็จยกทัพขึ้นไปด้วย.

๑ สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ๑ เสด็จขึ้นไปถึงเมือง
เกิน ทรงพระประชวรพระโรคนี้พระอาการมาก เวตามพิษร้อนถึง
ต้องตั้งแช่อยู่ในพระตำคร เสด็จขึ้นไปช่วยเมืองเชียงใหม่หาได้ไม่
จึงรับสั่งให้เจ้าบ้านเวอภูธร ซึ่งเป็นกรมขุนสุนทรภูเบศร์เป็นแม่ทัพ พระ
ยาเส้นหาภูธรซึ่งว่าที่กระดาโหม พระยามหาวิญจยซึ่งว่าที่พระยา
จำแสนยากรยกขึ้นไปด้วย พระไตรภพพวก ๓๐ หมู แดกกองกลางใน
กรมพระราชวังบวรสถานมงคล พร้อมกันยกขึ้นไปกอง ๑ แดทัพสมเด็จพระ
พระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ พระยายมราช,
ยกขึ้นไปทางเมืองต ทางนั้นเป็นทางที่พม่ามาได้ แดกองทัพกรมหลวง
เทพหริรักษ์, กับพระยายมราช, ยกรีบเร่งขึ้นไป ผู้คนในกระบวน
ทัพหาพริกพร้อมกันไม่ จึงร้องรอกกระบวนทัพอยู่ให้คนลงมาเร่งกองทัพ
ให้รีบยกขึ้นไป พอกองทัพมาพร้อมมุดกัน จึงได้ยกขึ้นไป.

๑ ที่เมืองเชียงใหม่ พระยาภาวดีเจ้าเมืองรักษาเมืองเชียงใหม่
ไว้มั่นคง พม่ายกมาล้อมเมืองเชียงใหม่ครั้งนั้น อินแซะวุ่นเป็น
แม่ทัพ ชิดชิงไปกอง ๑ ปะไตไวกอง ๑ มะเตมะโยโกงคอรัดกอง ๑
นามิแดงกอง ๑ ตองแพกะเมี้ยวุ่นกอง ๑ มะยอกแพกะเมี้ยวุ่น

กอง ๑ รวมกัน ๗ ทัพ ด้อมเมืองเชียงใหม่รอบทั้ง ๔ ด้าน เต่า
 ค่ายพม่าซึ่งด้อมเมืองนั้นใหญ่ด้อมกำยาวแปดวา ดงดินดีคอกไว้หลัง
 ดินแปดคอก มีเอ็นร้อยคอกกันด้อมชน มีกรอบกันบนแผงบังคา
 ดนามเพดาระสูงด้อมคอกกว้างดีคอก คูริมดนามเพดาระกว้างดีคอกดี
 ด้อมคอก มีช่องปืนราย ๆ รอบค่ายไป.

๑ พระยาภาวดีเจ้าเมืองเชียงใหม่รักษาเมืองครั้งนั้น องอาจแข็งแรง
 เวดabayออกเทียบเมืองตรวจตามเชิงเทิน กองทัพตามพระยา
 เชียงใหม่ ๓๐๐๐ เกษ, ๒๐๐๐, เต็มทุกวัน ครั้นพระยาเชียงใหม่
 ทราบว่า ส้มเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
 ทรงพระประชวรเสด็จประทับรักษาพระองค์อยู่ณเมืองเถิน พระยา
 เชียงใหม่จึงให้ท้าวหมายักษ์ ลงมาเฝ้าทูลต่อของชุดพระบาท แจงข้อ
 ราชการ เวดากดากินท้าวหมายักษ์ออกมาทางประตูหน้าทัพมาด้อม
 ไวมั่นคงนั้น ออกมาได้แต่ท้าวหมายักษ์เขียนหนังสือบอกไว้ว่า “กุ
 ข้อท้าวหมายักษ์ พระยาเชียงใหม่ไซ้ถูกตงไปเฝ้าสมเด็จพระอนุชาธิราช
 กรมพระราชวังบวรสถานมงคล แจงข้อราชการแต่จะกดับเข้ามา
 ทางประตูนี้ ให้เเองคอยอยู่จับกุมเถิด” ท้าวหมายักษ์ลงมาเฝ้าสมเด็จพระ
 อนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลที่เมืองเถิน แจงข้อ
 ราชการว่าค่ายพม่าตั้งด้อมอยู่ ๗ ค่าย ในคำพระยาเชียงใหม่ตั้งลงมา
 ให้ทราบทูลพระกรุณานั้น พระยาเชียงใหม่จะรักษาเมืองเชียงใหม่ไว้คอย
 ทำกองทัพกรุงเทพมหานครครือยุทธยาภกชนไปช่วย ขอให้ทรงพระ
 เมตตากรุณาแก่ชาวเชียงใหม่ข้าแผ่นดิน ให้เร่งรีบยกกองทัพขึ้นไป
 ช่วยให้ทัน จึงโปรดให้มัตราให้ท้าวหมายักษ์ ถอนขึ้นไป ให้พระยาเชียงใหม่

ใหม่ว่า ได้ให้สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์, พระยายมราช, กรมกองทัพอันเมืองฝ่ายเหนือ กอง ๑ กรมขุนสุนทรภุเบศร์, พระยาเด่นหาญ, กรมกองทัพอันพระราชวังบวรสถานมงคล กอง ๑ เจ้าอนุกรมทัพเวียงจันทน์ กอง ๑ รวมกัน ๓ ทัพ ยกขึ้นไปช่วยเมืองเชียงใหม่ แต่ให้พระยาเชียงใหม่รักษาเมืองเชียงใหม่ไว้คอยท่ากองทัพกรุงให้จึงได้ ท้าวมหาชัยได้ตราตัวกราบถวายบังคมถากลับขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ เข้าทางประตูที่ออกมาพม่าก็จับไม่ได้.

๑ แดงกองทัพสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์, พระยายมราช, แดงกองทัพกรมขุนสุนทรภุเบศร์, พระยาเด่นหาญ, กองทัพอันพระราชวังบวร ฯ ยกขึ้นไปถึงเมืองลำพูนแล้ว พระยาเด่นหาญรบอกดงมากราบทูลสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลว่า พระยาจ่าแสนยากรเป็นคนอ่อนแอไป ขอรับพระราชทานพระไตรภพ (บุญรอด) เป็นที่พระยาจ่าแสนยากรโปรดให้มีตราตอบขึ้นไป ให้ตั้งพระไตรภพเป็นพระยาจ่าแสนยากรตามขอแล้ว กองทัพไทยก็เข้าไปตีเมืองลำพูน พม่าที่รักษาเมืองลำพูนสู้รบกองทัพกรุงไม่ได้ ก็แตกหนีกองทัพกรุงกลับไปเมืองเชียงใหม่ กองทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์, พระยายมราช, จับได้ตัวเยล็ดองปลัดทัพพม่ากับไพร่หลายคน เยล็ดองคนนี้เป็นลูกไทยชาวกรุงเก่า บ้านบิถามารดาอยู่บางกระจะริมวัดแพนงเชิง เมื่อพม่าตีกรุงเก่าได้นั้นเยล็ดองชื่อตัวชื่อมาก พม่าได้เป็นเชลยไปใช้สร้อยคั้นเคยมานี้ เมื่อยกมาตีเมืองเชียงใหม่ได้เป็นที่เยล็ดองปลัดทัพมาด้วย.

อยู่ จึงกำชับนายทัพนายกองให้เตรียมจะเข้าปล้นเอาเมืองเชียงใหม่ให้ได้เสียก่อนกองทัพกรุงมาช่วย.

๑ ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ ขตกองทัพกรมขุนสุนทรภุเบศร์ ก็เร่งยกกองทัพออกจากเมืองจำปูนขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ตั้งค่ายล้อมค่ายพม่าไว้ แดกรมพระราชวังหลังทูลดากรมพระราชวังบวรสถานมงคลจากเมืองเกินแล้ว ก็รีบยกขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ ไปทางริมแม่น้ำไปถึงกองทัพที่ตั้งอยู่ณเมืองเชียงใหม่ กรมพระราชวังหลังให้หานายทัพนายกองมาพร้อมกันแล้ว เชิญทูลตรารับสั่งอ่านให้ฟัง แด่กรมพระราชวังหลังจึงมีพระบัญชาตั้งนายทัพนายกองให้ค้ำพม่าให้แตกแต่ในเวลารุ่งขึ้น ไปกินเข้าเข้าในเมืองเชียงใหม่ให้จงได้ ถ้าผู้ใดย่อท้อก็จะเอาโทษตามพระอัยการศึก นายทัพนายกองพร้อมกันทั้งทัพกรมพระราชวังหลัง แด่ทัพในพระราชวังนำทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์ ก็ยกกระดมคนเข้าค้ำพม่า ซึ่งล้อมเมืองเชียงใหม่แต่เวลา ๓ ยาม แด่พม่านายทัพนายกองเอาคนออกมาวางตามสนามเพลาะนอกค่ายให้ยิงปืนค้ำกราดไว้ พวกกองทัพไทยยกกรูเข้าไปจะเข้าแหกค่ายเห็นปืนพม่ายิงหนานัก ต้องแอบอยู่ตามคันทนาต่างคนต่างยิงกันพอสว่างขึ้น พระยาพิไชย (โต) เป็นคนกล้าหาญ จึงร้องว่าได้พันได้แทงเกิดแตกคอก พระยาพิไชยก็นำกองทัพเข้าไต่บูกบันพันแทงเข้าไปก่อน นายทัพนายกองทั้งนั้นก็ตามกองทัพพระยาพิไชยเข้าไป ได้พันได้แทงพม่า ๆ สู้ไม่ได้จึงหนีเข้าค่ายบ้าง เข้าค่ายไม่ทันจึงเลยไปบ้าง กองทัพไทยก็ปืนค่ายพม่าเข้าไปได้ทุกค่าย พม่าก็แตกไป อินชระวุ่นแม่ทัพใหญ่หนีไปได้แล้ว พระยาเชียงใหม่จัด

พวกชาวเมืองเชียงใหม่ ๓๐๐๐ เศษ ให้ตามพม่าคิดไปทีเดียว ข้าพ
พม่าล้มตายลงเป็นอันมาก ฝ่ายพระยาเด่นหาญซุกรก็เรียกเอาตัวเยดีดอง
มาจากกองทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์ บอกตั้งตัวลงมาณค่ายหลวง
เมืองเถิน พร้อมกับไปบอกข้าราชการเมืองลำพูน เมืองเชียงใหม่.

๑ ครั้นมาถึงณเดือนธันวาคม เดือนฟ้าทะตะหะพานักองคัจฉ์, นักองค
สังวน, เข้ามากรุงเทพ ฯ เข้ามาเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กราบ
บังคมทูลพระกรุณาว่า นักองคพิมพลิงแกพิราโดยแต่เมื่อบีมแมเอกคก
แล้ว พระยากระตาโหม (พรหม) ซึ่งกลับมาแต่ที่พม่ามีความผิดก็จับจำ
เข้ามาด้วย โปรตเกล้า ฯ ให้ตั้งพระยากระตาโหม (พรหม) ไว้ในทิม
คำรวจ ให้ตั้งหลวงเพ็ชดาพิจิตร (เมือง) ขึ้นเป็นพระยากระตาโหม
ครั้นเดือนธันวาคม เดือนฟ้าทะตะหะ, นักองคัจฉ์, นักองคสังวน, ก็
กราบถวายบังคมลากลับไป.

๑ ตุลาคม ๑๖๕ ปีกุนเบญจศก เป็นปีที่ ๒๒ ในรัชกาลที่ ๑
พระเจ้าเวียดนาม มีพระราชดำรัส แต่งทูตเข้ามาถึงเมื่อเดือนหก
ปีกุนเบญจศก ลงวันในพระราชดำรัสเดือนห้าแรมห้าค่ำใจความในพระราช
ดำรัสว่า เมื่อปัจจุจัตวาศกยกกองทัพยกทัพเรือไปตีเมืองต่งเกย จับ
ได้วังเกร็ดพ้องขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยเป็นอันมาก แต่เมืองช่นกับเมือง
ต่งเกย ๓๓ เมืองนวกมาช่นด้วย ครั้นเดือนสิบสองช่นสิบห้าค่ำ
พระเจ้าเวียดนามยกกองทัพมาณเมืองเว เดือนอ้ายช่นพระเจ้า
เวียดนาม ให้แต่งเครื่องตั้งการบูชาพระไอยกา พระชนก, พระชนนี,
พระญาคิงวงษา, ซึ่งตั้งช่นช่นพแต่ก่อน แล้วเอาวังเกร็ดพ้องวังเกร็ด
กับขุนนางผู้ใหญ่วังเกร็ด ที่เป็นขบถมาประหารชีวิตเสียที่หน้า โต๊ะ

เครื่องบูชา พดกกรรมสนองคุณพระญาติวงศ์ที่พวกขบถทำตายชนม
 ชพเสียนน ครนเสร์จการสนองพระคุณแล้ว พระเจ้าเวียงคนามคิดถึง
 พระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แด่สมเด็จพระอนุชาธิราช
 กรมพระราชวังบวร ฯ ที่ใต้พระราชทานปืนกระสุนดินดำ, สู้พรรณกัน,
 เหล็กก้อน, เหล็กห่อ, ดับุกดำ, ดับุกขาว, ศีดาปากนก, แดฝาง,
 ออกไปพระราชทานบ้างโปรดให้จัดซื้อไปได้บ้าง เปนกำลังสงคราม
 จึงได้ทำการศึกสำเร็จ จัดได้ตั้งของเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทองคำ ๓๐ แท่ง เงิน ๓๐๐ แท่ง ง้าวเล่ม ๓
 ข้างหนัก ๒ หาบ น้ำคตทรายหนัก ๒๐ หาบ แพรญวนต่างดี ๒๕๐ พับ
 ล้วนถวายในสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
 ทองคำ ๕ แท่ง, เงิน ๕๐ แท่ง, ข้าง ๔๐ หาบ, น้ำคตทราย ๔๐ หาบ
 แพรญวนต่างดี ๑๕๐ พับ, จึงโปรดให้พระยามหาเทพเชิญท้องตราบอก
 ข้าราชการ แดพระราชดำณพระเจ้าเวียงคนามกับตั้งของขึ้นไปพระราช
 ทานสมเด็จพระอนุชาธิราชแด่ฟั่งข้าราชการแด่พระอาการด้วย สมเด็จพระ
 อนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล จึงมีพระราชบัญชา
 ให้มีใบบอก ข้าราชการแถมอบตัวเยล็ดอง ให้พระยามหาเทพพา ตงมา
 ณกรุงเทพมหานคร.

๑ ฝ่ายเจ้าอนุเวียงจันทน์ยกขึ้นไปช่วยเมืองเชียงใหม่หาทัพไม่ พม่า
 แดกไปเดี่ยก่อนได้ ๗ วันแล้ว ทัพเมืองเวียงจันทน์จึงไปถึงเมืองเชียงใหม่
 พอลงบราชการเรียบร้อยแล้ว กรมพระราชวังหลัง กรมหลวงเทพ
 หิริรักษ์ พระยาเชียงใหม่ แดท้าวพระยาที่ตงมาเฝ้าเยี่ยมประชวร
 กรมพระราชวังบวรสถานมงคลณเมืองเถิน กราบทูลข้าราชการเมือง

เชียงใหม่ให้ทรงทราบ จึงรีบตั้งให้สมเด็จพระเจ้าหัตถาเนอ เจ้าฟ้า
กรมหลวงเทพหริรักษ์ พระยายมราชทัพ ๓ ทัพเจ้าอนุวงศ์เจ้านันททัพ ๓
ทัพเมืองนครดําปางทัพ ๓ ทัพเมืองน่านทัพ ๓ กับเมืองเชียงใหม่ทัพ ๓
ยกตามชนไปตีเมืองเชียงแสนที่พม่าแตกไปหาไคร้อยู่หนีให้จงได้.

๑ พอพระโรคค่อยคลายชน กรมพระราชวังบวร ฯ กรมพระราช
วังหลัง ก็เสด็จยกกองทัพกลับลงมาถึงกรุงในปีนั้น ครั้นรุ่งขึ้น
เวดาศึกษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นไปเยี่ยมประชวร
กรมพระราชวังบวรสถานมงคล คำว่าทรงผ่ายผอมมากทีเดียว
ครั้นถามพระอาการเสร็จแล้ว ก็ครั้นถามเรื่องราชการต่อไป กรม
พระราชวังบวรสถานมงคล ก็กราบทูลท้าวโศภนว่า กรมหลวงเทพ
หริรักษ์, พระยายมราช, ยกกองทัพขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ ไปถึง
ทางเมืองดงทางนั้นพม่ามาได้ กรมหลวงเทพหริรักษ์, พระยายมราช,
ก็ถอยยกกองทัพลงมาตั้งอยู่ใต้ทางเมืองดง ต่อกองทัพวงน่านขึ้นไป
เมืองดําพูนแล้วจึงได้ยกขึ้นไป แดงกองทัพซึ่งยกไปตีพม่าที่ตอมเมือง
เชียงใหม่ นั้น พวกกองทัพวงน่านได้ก่อนที่ทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์
แต่ทัพเมืองเวียงจันทน์นั้นยังไม่ทัน จึงปรับโทษกรมหลวงเทพหริรักษ์
พระยายมราช, ให้ไปตีเมืองเชียงแสนกับด้วยเจ้าอนุ พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงขัดเคืองกรมพระราชวังหลัง ว่าตีพม่าแตก
ไปแล้วไม่รับยกติดตามไปกระทำเสียให้ยับเยิน กรมพระราชวังบวร
สถานมงคล จึงกราบทูลท้าวโศภนว่า กรมพระราชวังหลังเห็นว่า
ข้าพระพุทธเจ้าบ่ช่วยมากอยู่ พอตีทัพแตกก็รีบกลับลงมา พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงหาขจัดเคืองกรมพระราชวังหลัง.

๑ ตามพงษาวดารเมืองเชียงใหม่ว่าในคราวนี้ พระยาภาวดีละมี่
ความชอบ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าชั้นท้าว
มีนามว่า พระบรมราชาธิบดีศรีสุริยวงษ์ องค์อินทสุริยศักดิ์
ธมญา มหาชคัยราชชาติราไชยธรรมย์ เจ้าชั้นท้าวพระนครเชียงใหม่
ราชธานี เป็นใหญ่ในอาณา ๕๗ เมือง.

๑ แด่เมื่อณวันอาทิตย์เดือนห้าแรมค่ำปีกุน จับช้างได้ ทพเหยียด
ช้าง ๑ สูง ๒ คอก ดีตัวเป็นสีทองแดง ฝึกหัดเชื่องราบแล้วส่งตง
มาถึงกรุงเมื่อเดือนเก้า ด้มโภชแล้วพระราชทานชื่อชั้นระวางเป็น
พระบรมฉัตรคันต์ สุวรรณรัศมี ศรีสุภดิักษณ อรรคทศคชาพงษ์
มงคตเดศีฟ้า.

๑ ครั้นมาถึงณวันอังคารเดือนสิบเอ็ดขึ้นสิบค่ำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้พระเพ็ชรปาณีศรีสุนทรเป็นราชทูต หดวงราช
นาคานราราชมนตรีเป็นอุปทูต นายเด่นห่มหาดเล็กเป็นตรีทูต ขุนศรี
เด่นาประชาบาดทองดีอ เชิญพระราชดำณคุมสิ่งของเครื่องสำหรับ
กระษัตริย์ออกไปพระราชทานพระเจ้าเวียดนาม พระมาดาเบียงองค์ ๑
พระภูษาเข้มขาบคลุมประหมบักมกรวยเชิง ๑ พระภูษาเข้มขาบ
คลุมประหมบักมตั้งเวียน ๑ พระภูษาคคลุมประหมบักหน้าดอกไม้ ๑
รวม ๓ ผืน เข้มขาบทำเดือรวแย่งพับ ๑ เกิดดพิมเส้นพับ ๑
รวมดเดือยพับ ๑ คดกฤษพับ ๑ รวม ๔ พับ คาดทองทำเดือรว
บัดคร้าม้วน ๑ คาคักแคนม้วน ๑ ด้จหนพนทองบักใหม่ผืน ๑
ด้หน้าดอกไม้ด้แดงผืน ๑ ด้แดงผืน ๑ แพร่มังกรตายทอง ๔ ม้วน
พระยานุมาศ ๑ พระกตคัน ๑ เครื่องสูง ๑๐ บังสุริยคัน ๑

บึงแทรก ๖ แล้วพระเจ้าเวียดนามมีพระราชดำล้นคอบขอบพระเดช
พระคุณให้พระเพ็ชรป้านศรีสุนทรราชทูตเข้ามาว่า พระมาดามนั้นเป็น
ของสูงไม่เคยดรรวมขอถวายคืน ของทงปวงนั้นได้รับไว้แล้ว.

๑ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ประชวรพระโรคนี้วตั้งแต่ได้ตั้ง
ขึ้นไปเมืองเกิน พระอาการค่อยคลายขึ้นคราวหนึ่งแล้ว ครั้นณ
เดือนแปดมีกุนเบญจศก จตุศักราช ๑๑๖๕ พระโรคกลับมีพิษกำเริบขึ้น
พระอาการประชวรก็หนักถึงโดยลำดับ.

๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบข่าว ส้มเด็จพระอนุชา
ธิราชประชวรพระอาการหนักจะเสด็จขึ้นไปทรงพยาบาล ครั้นข่าวราช
การวังหดวงจะขึ้นไปด้อมวงตามธรรมเนียม เห็นกิริยาพวกราชการ
วังน่ากระด้างกระเดื่องจะเกิดวิวาทกันขึ้น ส้มเด็จพระเจ้าตูกยาเธอ เจ้า
ฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรต้องเสด็จขึ้นไป พร้อมด้วยเจ้าพระยารัตนาพิพิธ
แต่พระยายมราชเดินยึดไปสองข้างพระเสด็จ ไปทรงจัดวางการด้อม
วงเอง จึงเป็นการเรียบร้อย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ
ไปประทับแรมทรงพยาบาลสมเด็จพระอนุชาธิราชอยู่ที่ในพระราชวังบวร ฯ
ถึง ๖ ราตรี.

๑ ครั้นวันพฤหัสบดี เดือนสิบสองแรมสี่ค่ำ มีกุนเบญจศก เวลา
๒ ยามเศษ กรมพระราชวังบวรสถานมงคลสวรรคตในพระที่นั่งบุรพา
ภิมุข พระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา เสด็จดำรงพระเกียรติยศอยู่ใน
ที่มหาอุปราช ๒๑ ปี ๔ เดือน ๕ วัน จึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พร้อมด้วยพระราชวงษานุวงษ์ แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเป็นอันมาก
เจ้านายฝ่ายพระบรมมหาราชวังชดดาบทุก ๆ พระองค์ ตามเสด็จเข้าไป

ตรงแต่ทรงเครื่องพระศัพเด์จั่วแล้ว เชิญพระศัพประดิษฐานในพระโกษาไม้
 ดิบดอง ซึ่งทรงพระราชดำริห์ให้จัดไว้เมื่อประชวรหนัก โปรดให้
 รือเอาทองคำที่หุ้มพระโกษุกุดันใหญ่กุดันน้อย ที่ทรงพระศัพเด์จั่วพระพิ
 นางเชอทอง ๒ นั้น มาหุ้มพระโกษุกรมพระราชวังบวรสถานมงคล แต่
 พระโกษุกุดันใหญ่กุดันน้อยนั้น โปรดให้ตั้งรอกบืดทองประดับกระจกไว้
 สำหรับทรงศัพเด์จั่วนาย เชิญพระศัพไว้ ในพระที่นั่งค็วโมกขพิมาน
 โปรดให้มีหมายประกาศให้ โทนมทั้งแผ่นดิน เว้นแต่คนสมมว
 สมเบีย สมจุก.

๑ สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาล
 ที่ ๑ ซึ่งพระนามปรากฏต่อมาว่า กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท
 พระองค์นี้ ประสูติในกรุงเทพมหานครคีร์อยุธยา เมื่อณวัน
 พฤษหิ์ศดับเดือนสิบเอ็ดชนค้ำหนึ่ง ปีกุนเบญจศกจุตศักราช ๑๓๐๕ ปี
 ได้ทรงปฏิบัติราชการในครั้งกรุงเก่า เปนตำแหน่งนายสุจินดาหุ้มแพร
 มหาเด็กในแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวสุริยามรินทร์ เมื่อกรุงเดี่ยแก่พม่า
 ข้าศึกเสด็จออกไปอาไศรยอยู่เมืองชตบุรี ครั้นเมื่อเจ้าตาก (สิน) ตั้ง
 มั่นใจ ที่เมืองจันทบุรีแล้วจะยกเข้ามาปราบปรามข้าศึก พระองค์ได้
 ทรงคุ้นเคยมากับเจ้าตาก (สิน) แต่ครั้งกรุงเก่า จึงเข้าทำราชการด้วย
 เจ้าตาก (สิน) ได้เป็นตำแหน่งพระมหามนตรีเจ้ากรมพระตำรวจทำ
 การคักสงครามมีความชอบ ได้เลื่อนตำแหน่งยศชนโดยลำดับ เปนที่
 พระยาอนุชิตราชา แล้วเลื่อนเป็นพระยามราชในปีชานโทศกจุตศักราช
 ๑๓๓๒ ในปีนั้น เจ้ากรุงธนบุรียกกองทัพชนไปปราบปรามเจ้าพระ
 ฝ่าย พระองค์ได้เป็นแม่ทัพยกไปก่อนทัพหลวง ค็ได้หัวเมืองฝ่าย

เห็นอดอดจนเมืองฝาง มีความชอบ ได้เป็นตำแหน่งที่เจ้าพระยา
 สूरดีพิศณวชิราช ผู้สำเร็จราชการเมืองพิศณุโลก บังคับบัญชาการ
 ป้องกันพระราชอาณาจักรอยู่ข้างฝ่ายเหนือแต่นั้นมา พระเชษฐาภาพ
 เตืองถือจนพวกพม่าเข้าศึกเรียกพระนามว่าพระยาเดื่อในครั้งนั้น ได้ทรง
 ช่วยสมเด็จพระเชษฐาธิราชทำการศึกสงคราม ตั้งแต่แรกมาตลอดเวลา
 กรุงธนบุรี จนได้เสด็จเถลิงพระราชสมณเฑียรเป็นพระมหาอุปราช เมื่อ
 ปีชานจัตวาศกจุลศักราช ๑๑๔๔ ปี.

๑) สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรมหาดูร์สิงหนาท ได้ทรง
 สร้างพระราชวังบวรฯ ทั้งวัง ตั้งแต่บ่อมพระจันทร์ลงมาจนถึงบ่อม
 อิศินธร ด้านตะวันออกจนกระทั่งถนนหน้าวัดบพิตรตั้งฝ่ายพระราชวังบวรฯ
 บ่อมแก้วแกงพระนคร ตั้งแต่ประตูน้ำวัดศรีวัดรพีเชษฐ ขึ้นไปจนถึงบ่อม
 ยุคนธรวิมวดีบวรนิเวศ บ่อมในแนวกำแพงสวนพระราชวังบวรฯ นั้นคือ
 บ่อมอิสินธรท้ายวังข้างเหนือ ๑ บ่อมพระจันทร์ท้ายวังข้างใต้ ๑ บ่อม
 พระอาทิตย์ ๑ บ่อมพระสุเมรุ ๑ กระทบกระโجمบ่อมแต่เดมา
 วิหัตถ์ติดกันกับบ่อมทั้งปวง ในสวนพระบรมมหาราชวัง ประตูยอด ๓
 ประตู คือประตูน้ำวัดศรีวัดรพีเชษฐ ๑ ประตูท่าฉนวนวงหน้า ๑ ประตู
 สारชัยมัน ๑ ยอดเป็นหลังมณฑปยอดปราสาท ๑ วังพระองค์เจ้า ๔ วัง
 ติดกัน คือ พระองค์เจ้าดำดวง ๑ อยู่ข้างใต้ พระองค์เจ้าอินทปัต
 ๑ ถัดขึ้นไปพระองค์เจ้าข้างวัง ๑ พระองค์เจ้าอรุณ ๑ มีกำแพง
 ถ่อมแต่กัน กำหนักเป็นฝากระดานมุงกระเบื้องทั้ง ๔ วัง ฝั่งคตอง
 เห็นพระราชวังบวรฯ ข้างใต้เป็นโรงใหม่ ฝั่งข้างเหนือสวนตะวันออก
 เป็นบ้านราษฎร สวนวันตกเป็นวังเจ้าบำเรอภุช ฝั่งภายหลัง

เดือนเป็นกรมขุนสุนทรภู่เบศร์ ว่างกำแพงล้อมรอบมีคอกหลัง ๑ ถัดขึ้นไป
 ริมกำแพงมีบ้านขุนนางผู้ใหญ่เป็นแถวขึ้นไป ๔ บ้าน มีคอกใหญ่บ้านละ
 ๒ หลังมีกำแพงล้อม คือ บ้านพระยามณฑิยรบาศ ๑ บ้านพระยา
 กระจดาใหม่ ๑ บ้านพระยาจำแค้นยากร ๑ บ้านพระยาไกรโกษา ๑
 แล้วจึงถึงวังกรมหลวงจักรเจษฎา มีแต่กำแพงรอบแต่มุมเป็นเสาเม็ด
 เป็นพระราชวังเดิมในกรมพระราชวังบวรสถานมงคล แต่บ้านพระยา
 ไกรโกษาอีกบ้าน ๑ มีคอกหลัง ๑ กำแพงรอบอยู่ในที่ซึ่งเป็นวัดเทพธิดา
 รามบัดนี้ ในฝั่งตะวันตกทำโรงเรือตั้งแต่วัดดุสิตารามขึ้นไปจนถึงคตอง
 บางยี่ขัน ทำถวายเป็นพระบรมมหาราชวังบ้าง ทำเป็นส่วนในพระราช
 วังบวร ฯ บ้างกับสพานข้างข้ามคตองโรงใหม่ ๑ สพานตรงข้ามคตองที่
 มุมพระราชวังบวร ฯ ด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ๑ เป็นสพานไม้มีตูกกรงข้าม
 ที่ไปวัดบูรณศิริแห่ง ๑ บ้านรับแขกเมืองเชียงใหม่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำเหนือปาก
 คตองโรงใหม่ขึ้นไปเรียกว่าบ้านหลวงของเจ้าฟ้าพิภุดทอง แต่บ้านอื่น ๆ
 ที่เรียกว่าบ้านหลวงทำเป็นการไม้อีกมาก ค่าตาห้องตั้งนามหลวงวิมลประค
 พระราชวังตรงมุมวัดพระศรีรัตนเพศจีย์ ๑ ค่าตากู่ ๒ ค่าตาริมห้องตั้งนาม
 หลวง แต่ค่าตาเชิงสพานตรง ๑ แต่ได้ทรงสถาปนาวัดสถิต พระราชทาน
 นามวัดนิพพานาราม ครั้นเมื่อยกตั้งคายนายเปลี่ยนชื่อวัดศรีรัตนเพศจีย์
 เมื่อเสด็จสวรรคตแล้วณเดือนนี้ในปีก่อนนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวดำรัสให้ตั้งการชุมนุมพระราชอาคณะ ส้มเด็จพระสังฆราชเป็น
 ประธานพระสงฆ์ แปลพระคัมภีร์ปริยัติธรรมแล้ว จึงได้พระราช
 ทานนามพระอารามนั้นเปลี่ยนว่า วัดมหาธาตุราชวรวิหารพระอาราม
 หลวง ๑ วัดคองปู่พระราชทานนามว่า วัดชนะสงคราม ๑ วัดโอบต ๑

วัดบางตำบอทรงสร้างพระราชทานนักขัตตวันพระองค์เจ้ากรมพระนคร และ
 พระองค์เจ้าวงษ์ชิตยา ๑ วัดส้มอแครง ๑ วัดส้มเกดยง ๑ ทรง
 ปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมของเก่า คือวัดตำเพ็ง ทรงอุทิศถวายสมเด็จพระ
 พระบรมชนกนาถ แต่พระราชทานนามว่า วัดประทุมคงคา ๑
 วัดครุฑ ช่วยสมเด็จพระวันรัตสร้าง ๑ วัดสุพรรณบุรี ทรงปาก
 คดองค์ตั้งชั้นข้าม เดิมชื่อวัดคงเหล็ก ๑ วัดสุพรรณดารารามกรุงเก่า ๑
 หอพระมณฑปธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มาช่วยสมทบทำ
 แห่ง ๑ พินิจวัดพระเชตุพนมาช่วยสมทบทำอีกแห่ง ๑ เครื่องป่า
 ข้าววัดสุพรรณารามบางกอกน้อย คือ เมรุ, แด่สามสร้าง, หอดวด,
 หอทั้งทาน, โรงโชน, โรงหุ่น, ระทา, แด่ดับพดา, โรงครัว,
 พร้อมทุกอย่าง ทำถวายเป็นของพระบรมมหาราชวังอีกค่าบด ๑.

๑ เมื่อกรมพระราชวังบวรสถานมงคลทรงพระประชวรมากนั้น ความ
 ปราบกฏว่า แต่ก่อนมาได้มีพระราชบัญชาประกาศเป็นนัยอุบายแก่พระ
 องค์เจ้าดำดวน, พระองค์เจ้าอินทปัต, ซึ่งเป็นพระโอรสผู้ใหญ่ทั้ง ๒
 พระองค์ให้คิดการแผ่นดิน มีคำเต่าลูกต้องร่วมกันเป็นหลายปากว่า
 เมื่อครั้งกรมพระราชวังบวรฯ ทรงพระประชวรหนักอยู่นั้น มีรับสั่งว่า
 พระที่นั่งนั้น ๆ ได้ทรงสร้างไว้ใหญ่โตมากมายเป็นของประณีตบรรจง
 งามดี ทรงพระประชวรนานไม่ได้ทอดพระเนตรเห็นรอบคอบเลย จะ
 ใครทอดพระเนตรให้สบายพระราชฤทัย จึงให้เชิญเสด็จขึ้นพระเสด็จ
 บรรทมฟังพระเชนย แต่เชิญเสด็จไปรอบพระที่นั่ง เมื่อเสด็จไปนั้น
 ทรงบ่นว่าของนี้ดูดีทำด้วยความคิด แต่เรียวแรงเป็นหนักหนา หวัง
 ว่าจะได้อยู่ชมให้สบายนาน ๆ ก็ครั้งนี้ไม่ได้อยู่แล้ว จะได้เห็นครั้งนี้

เป็นที่สุด ค่อยไปก็จะเปนของท่านผู้อื่น ภายหลังเมื่อทรงพระประสูติ
 พระอาการมากแล้ว ให้เชิญเสด็จขึ้นพระเสด็จเสด็จออกมาวัดมหาธาตุ
 รับสั่งว่าจะมีสักการดาพระพุทธรูป ครั้นเสด็จมาถึงหน้าพระประธานใน
 พระอุโบสถมีพระราชขนิษฐาดำรงค์เรียกพระแสง ว่าจะทรงจบพระหัตถ์
 อุทิศถวายให้ทำเป็นราวเทียน ครั้นเจ้าพนักงานถวายพระแสงเข้าไป
 ทรงเรียกเทียนมาจุดเรียบร้อยคิดเข้า ที่พระแสงทำเป็นพุทธรูปช้อยครู่หนึ่ง
 แล้วทรงปรารภจะเอาพระแสงแท่งพระองค์ถวายพระ ครองนพระองค์
 เจ้าดำดวนเข้าปด้าปดุกแย่งชิงพระแสงไปเสียดจากพระหัตถ์ ทรงพระ
 โทมนัสทอดพระองค์ตั้งทรงพระกรรแสง ดำแข่งพระองค์เจ้าดำดวน
 ต่าง ๆ เจ้านายเหต่านักพากันเข้าปด้าปดุกเชิญเสด็จขึ้นทรงพระเสด็จ
 แล้วเชิญเสด็จกลับเข้าพระราชวังบวร ฯ เมื่อเสด็จมากทางที่ทรง
 ชิดเคืองพระองค์เจ้าเหต่านต่าง ๆ ว่าพากันข่มเหงท่าน ภายหลัง
 อภิเษกพระราชดำรงค์ว่า ส้มบัตี่ทงนพระองค์ได้กระทำศึกสงครามกัแผ่นดิน
 ชนใด ก็เพราะพระองค์ทงตั้งนี้ ไม่ควรจะให้ส้มบัตี่ตกไปได้แก่ถูกหูดาน
 วจ์หูดวง ผู้ใดมีสติปัญญาให้เร่งคิดเอาเถิด แต่่นนมาพระองค์เจ้า
 ดำดวน, พระองค์เจ้าอินทปัต, ก็มีควมกำเริบ จึงไปร่วมคิด
 กับพระยากระตาไหม (ทองอิน) ฯ เปนคนแรงทัพคัก กรมพระ
 ราชวังบวร ฯ ก็โปรดปรานไว้พระไทย ครั้นว่ารักเหมือนบุตรบุญธรรม
 พระยากระตาไหม (ทองอิน) กับพระองค์เจ้าดำดวน, พระองค์เจ้า
 อินทปัต, ตั้งกองเกดยกด้อมหาคนที่มีความรู้มาทคดองกันในวัง
 พระองค์เจ้าดำดวน, ถ้าพดงพดาคดัมคายตงก็ฝั่งเดี่ยวในกำแพงวังเป
 หนายคน จนควมนนทราบถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ครั้น

สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลสวรรคตแล้ว
 จะชำระจับกุมก็ยังไม่มึใจหาย จึงแต่งข้าราชการที่สัสดีซอกคิดไปเข้าเกลี้ย
 กัดอม กับพระองค์เจ้าตำควน, พระองค์เจ้าอินทปัต, จึงได้ความ
 จริงมากทราบเหตุตรงทราบทุกประการ ครั้นวันเสาร์เดือนสามชนดอง
 คำ ก็ให้จับพระองค์เจ้าตำควน, พระองค์เจ้าอินทปัต มาชำระ
 รับแปลสัตย์ ชัดถึงพระยากระตาศโหม (ทองอิน) ครั้นมาถึงณวัน
 อังคารเดือนสามขึ้นห้าค่ำ จับพระยากระตาศโหม (ทองอิน) กับพรรค
 พวกได้สิ้น พระยากระตาศโหม (ทองอิน) ให้การว่าวันถวายพระเพลิง
 เปนวันจะตงมือทำการประทุษร้าย ได้ความจะแจ้งแล้ว จึงโปรด
 ให้ถอดพระองค์เจ้าตำควน, พระองค์เจ้าอินทปัต, เด็ดจากเกียรติยศ
 พระองค์เจ้าแล้ว เอาหม่อมตำควน, หม่อมอินทปัต, ไปดำริ้จ
 โทษเสียด้วยท่อนจันทน์ อ้ายทองอินกระตาศโหมกับพรรคพวกทั้งนั้น
 ก็ให้เอาไปประหารชีวิตเสีย กับด้วยพระยาเกษตราธิบดี (บุญรอด) ที่
 เปนคนยุยงสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า ให้เอาปืนขึ้นบ้อมจะทำยุทธ
 สงคราม แดหม่อมวันทาพระذنมเอกโปรดปรานมาก มิได้มีความ
 กตัญญูรู้พระเดชพระคุณ ทำชู้ด้วยอ้ายทองอินกระตาศโหม ก็ให้เอา
 ไปประหารชีวิตเสียด้วย.

๑ แดในปีกุนเบญจศก จุติศักราช ๑๑๖๕ นั้น ทรงพระกรุณา
 โปรดตั้งกรมสมเด็จพระเจ้าตากยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนเสนาณรงค์ชน
 เปนกรมหลวงเสนาณรงค์ แดตั้งสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าจุ้ย
 เปนกรมขุนพิทักษมนตรี.

๑ ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์, พระยายมราช, ปฤกษาด้วยเจ้าอนุเวียงจันทน์, พระยาภาวดีเจ้าเมือง เชียงใหม่, ว่า เราจะยกทัพขึ้นไปตีเมืองเชียงแสนกำลัง ก็เป็น เทศกาลฝนผู้คนก็บอบช้ำอยู่แล้ว จะต้องปล่อยไปทำไร่นาเสียก่อน ค่อยตกฤดูแต่งตั้งจึงนัดหมายให้มาพร้อมกัน นายทัพนายกอง ไทย ดาว, ก็เห็นพร้อมกัน กรมหลวงเทพหริรักษ์, พระยายมราช, ก็พักอยู่เมืองเหนือ ครั้นถึงเดือนสี่ก็กระเกณฑ์ผู้คนนครกองทัพหัวเมือง ดาวมาพร้อมกันแล้ว.

๑ ตุลาคมศักราช ๑๑๖๖ ปีชวดจตุศก เป็นปีที่ ๒๓ ในรัชกาลที่ ๑ เมื่อเดือนห้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ พระยายมราช นายทัพนายกอง ไทย, ดาว, ก็ยกขึ้นไปเมืองเชียงแสน พม่ามิได้ออกสู้รบ เป็น แต่รักษาเมืองมั่นอยู่ กองทัพเขาคงตอมเมืองอยู่เดือนเศษ จะหักเอา มิได้ด้วยพม่าอยู่ประจำรักษาน้ำที่แถบกำแพงเมืองเป็นสามารรถ แด กองทัพขาดเสบียงอาหาร แล้วได้ข่าวว่ากองทัพเมืองอังวะจะยกมาช่วย เมืองเชียงแสน ครั้นเดือนหกข้างแรมเป็นเทศกาลฝนตกประปรายลงมา แผ่นดินกร่อนซ้น ผู้คนในกองทัพป่วยเจ็บมาก จะอยู่สู้รบพม่าก็เห็นว่า ผู้คนเจ็บไข้มาก เเสบียงอาหารก็น้อยลงจะทำกรบไปมิได้ กรมหลวง เทพหริรักษ์ก็ให้ทัพลงมา ยังแต่ทัพดาว พวกดาวในเมืองเชียงแสน ขาดเสบียงอาหารฆ่าโคกระบือข้างมากจนสิ้น พวกดาวชาวเมืองก็ยอม ออกส่งวามักัดแก่กองทัพเมืองดาว เมื่อกองทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์ เลิกถอยมาแล้ว ไปมระยง่วนแม่ทัพพม่าเห็นพดเมืองออกหาแม่ทัพดาว เหลือที่จะกตขี้ห้ามปรามไว้ได้ ก็ยกทัพหนีไปบ้าง กองทัพดาวก็ได้ตี

พวกพม่าแตกหนีไป ไปมะยง่วนแม่ทัพถูกปืนตายในที่รบ นาวา
ที่พม่าตั้งให้ เป็นเจ้าเมืองเชียงแสน ก็พาครอบครัวอพยพข้ามแม่น้ำโขงเข้า
แดนพม่าไป กองทัพได้ครอบครัว ๒๓๐๐๐ เศษ ก็รอกำแพงเผา
บ้านเมืองเสีย แล้วแบ่งบ้านครอบครัวกันเป็น ๕ ส่วน ให้ไปเมือง
เชียงใหม่ส่วน ๑ เมืองนครลำปางส่วน ๑ เมืองน่านส่วน ๑ เมือง
เวียงจันทน์ส่วน ๑ อีกส่วน ๑ ถวายลงมาณกรุงเทพ ฯ โปรดให้ตั้ง
บ้านเรือนอยู่เมืองสระบุรีบ้างแบ่งไปอยู่เมืองราชบุรีบ้าง แต่ทัพกรุงนั้น
กลับลงมาเปล่าไม่ได้ราชการสิ่งใด ก็ทรงขัดเคืองเป็นอันมาก ดำริว่า
ว่าไม่รู้เท่าดาว ให้ตั้งพระราชอาชญาจำกรมหลวงเทพหริรักษ์, พระยา
ยมราช, วิชา ทมหิตดาบชั้นนอกตรงหลังศาลาดูกขุนในฝ่ายซ้าย วิชา ส่วน
หัวนั้นก็โปรดให้พ้นโทษ.

๑ การพระเมรุกรมพระราชวังบวรสถานมงคลนั้น ทรงพระราชดำริห์
โดยทรงพระโสมนัสในเรื่องหม่อมดำดวน, หม่อมอินทปัต, จึงตรัสว่า
กรมพระราชวังบวร ฯ รักลูกยิ่งกว่าแผ่นดิน ให้ตั้งบัญญัติให้ลูกกำริบ
จนถึงคิดประทุษร้ายต่อแผ่นดิน เพราะผู้ใหญ่ไม่ตีจะไม่เผาผีแล้ว
เสนาบดีข้าราชการหลายนายช่วยกันกราบทูลทัดทานว่า ซึ่งจะไม่ทำ
พระเมรุพระราชทานเพลิงนั้นไม่ควร ด้วยราษฎรแห่หัวเมืองเป็นอันมาก
ที่ทราบก็จะมี ที่ไม่ทราบก็จะมี จะคิดเตียนต่าง ๆ ไป จึงรับสั่งว่า
ขุนนางจะให้เผาก็จะเผา แต่จะทำพระเมรุนั้นจะทำบูชาพระบรมธาตุ
เมื่อส้มโภชพระบรมธาตุแล้วจึงจะเผาคือภายหลังกันความนิพนทา ครั้น
มาถึงณเดือนเจ็ดปีชวดคศกจุลศักราช ๑๑๖๖ การพระเมรุแล้ว จึงเชิญ
พระบรมธาตุซึ่งประดิษฐานในระย้ากินรออกไปส้มโภชเวียนเทียนแล้ว จึง

ได้เชิญพระศพไปยังพระเมรุ ได้มีการมหรศัพตมโภช ๗ วัน ๗ คืน
แล้วแต่เจ้าพระราชทานเพลิงมีการตมโภชพระอัฐิอีกวัน ๑ กับคืน ๑ เป็น
คำรบ ๘ วัน ๘ คืน แห้พระอัฐิถดับ.

๑ ครั้นมาเดือนแปดราชทูตญวนเข้ามาถึง พระเจ้าเวียงคนามมีพระ
ราชดำรัส แด่ให้ ทวงเตียงดาวกำซาบเจื่องคุมสิ่งของ เข้ามาทูลเกล้า ฯ
ถวาย แด่ช่วยในการพระศัพตมเด็จพระอนุชาธิราช ส่วนของถวาย
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทองคำ ๕ ต้ม, เงิน ๕๐ ต้ม, แพร
ต่างสี ๓๐๐ พับ, ผ้าขาว ๓๐๐ พับ, ส่วนสับคปกรณพระอัฐิกรมพระ
ราชวังบวร ฯ ๕๕ หาบ, ผ้าขาว ๓๐๐ พับ, น้ำตาลกรวด ๕ หาบ,
น้ำตาลทราย ๓๐ หาบ, น้ำตาลปีก ๕ หาบ, กับมีพระราชดำรัสเดือน
พระศดิเข้ามาด้วยฉบับ ๑ ว่า ตมเด็จพระอนุชาธิราชซึ่งเป็นกรมพระ
ราชวังบวร ฯ สวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระ
ชราลงทุกวัน ยิ่งแต่พระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าหลานเธอ มีกำลังมาก
เล่มอกน้อยอยู่ การข้างหน้ากลัวจะไม่เรียบร้อย ขอให้ยกสมเด็จพระ
เจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ขึ้น
ดำรงที่เป็นกรมพระราชวังบวร ฯ จะได้มีกำลังแดพาทนะมากชน บ้าน
เมืองจึงจะเรียบร้อย ทูลเข้ามาครั้งนั้นก็ไม่ทันการพระศัพ ได้สับคปกรณ
แต่พระอัฐิในพระราชวังบวร ฯ เสร็จการแล้ว ทูลจะกราบถวายบังคม
ลาถดับไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้จัดสิ่งของพระราช
ทานตอบแทนพระเจ้าเวียงคนาม พระแสงปืนคาบศิตาเครื่องทองคำบอก ๓
เครื่องนากบอก ๓ ปืนแฝดบอก ๓ คดุมประหมบักทองมาแต่เมืองเทศนั้น ๓
พระขำมรงค์เพชรรัตนทปถมยาราชาคีองค์ ๑ จุราเพชรวังแทน ๒ องค์

กฤษณทัตเพ็ชรวิ้งแคน ๒ พดอยเพ็ชรใหญ่ ๓ พดอยเพ็ชรน้อย ๕๐
 พดอยไพฑูรย์เม็ดคใหญ่ ๓ พดอยสำหรับประดับเครื่องรัตพระองค์ ๕
 สุกจะหน้เท่คหักทองขวาง ๒ สุกจะหน้เท่คพันแดงแกมใหม่ ๓ ของส่วน
 ในสมเด็จพระเจ้าตุกยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ป็นคาบศิลา
 เครื่องเงินประดับพดอยเพ็ชรบอก ๓ กำมหยี่หุ้มเบ็ดปักทองขวางฉิน ๓
 ตายทอง ๒ ฉิน ทองคำเปลว ๕๐๐๐ แผ่น เป็นของทรงยินดีคือ
 พระเจ้ากรุงเวียดนาม ครั้นเดือนเก้าชนเก้าค่ำ ราชทูตกราบถวาย
 บังคมตาไป.

๑ ในเดือนเก้าฉิน โปรดเกล้าฯ ให้มีตราไปเกณฑ์ทัพเมืองเชียง
 ใหม่, เมืองนครดำปาง, เมืองแพร์, เมืองน่าน, เมืองหดวง
 พระบาง, เมืองเวียงจันทน์, กับให้เกณฑ์กองทัพเมืองพิศณุโลก, เมือง
 สวรรคโลก, เมืองสุโขทัย, เมืองพิจิตร, เมืองพิไชย, ให้หนุณฑ์
 ดาวชนไปตีเมืองเชียงคอง, เมืองเชียงรุ่ง, แต่เมืองดาวฟากโขง
 ควันออกแดนพม่า ให้ถึงพร้อมกันในเดือนนี้.

๑ ครั้นถึงวันพฤหัสบดีเดือนสิบเอ็ดขึ้นสิบค่ำ เสด็จพระราชดำเนิน
 ดงไปทรงตอยพระประทับ พระเจ้าตุกเธอพระองค์หญิงองค์ ๓ ปราบฏ
 พระนามว่า พระองค์เจ้าจันทบุรี พระชนม์ได้ ๖ พรรษา ตาม
 เสด็จลงไปตำหนักแพ เมื่อเวลาจุดดอกไม้รับสั่งว่าประชวรพระเนตร
 อยู่ ให้กลับขึ้นไปพระราชวังเดี่ยก่อน พระองค์เจ้าหญิงหนักเสด็จ
 กลับขึ้นมา ถึงที่เรือบัดตั้งกับตำหนักแพต่อกันพลาดตกลงน้ำหายไป
 พเดียวนางนมรองออองชน คนทงปวงตกใจพากันลงน้ำเที่ยวค้นหา
 จึงพบพระเจ้าตุกเธอพระองค์นั้นเกาะท่อนหยวกอยู่ท้ายน้ำหาได้เป็นอันครวญ

ไม่ เป็นอัครราชย์ จึงมีพระราชโองการดำรัสว่าพระเจ้าตากขอพระองค์
 นี้ เจ้าจอมมารดา ก็เป็นบุตรเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต ดันชีพเดี่ยวแต่
 เมื่อบุกเบญจศก แต่พระชนม์พระองค์เจ้าได้ ๕ พรรษา ไม่มีมารดา
 ทรงพระกรุณามาก พระองค์เจ้าในไอยกาก็เป็นเจ้าประเทศราชยังดำรง
 ชีพอยู่ ควรจะสถาปนาให้มีอัครราชย์เป็นสมเด็จพระเจ้าตากขอเจ้าฟ้า
 ครนณวณอากิตยเดือนสิบสองชนสงคำ จึงโปรดให้ตั้งการพระราชพิธี
 เสด็จพระนาม ครนรุงชนณวณจันทรเดือนสิบสองชนสงคำ พระราช
 ทานพระสุพรรณบัตร เดือนชนเป็นสมเด็จพระเจ้าตากขอ เจ้าฟ้าคุณทศ
 ทิพยวดี แล้วมีงานสมโภชอีก ๓ วัน.

๑ ในป็นนเจ้านครศรีสัตนาคนหุตด้านข้างช้ออินทร์ ซึ่งเป็นไอยกา
 ของสมเด็จพระเจ้าตากขอ เจ้าฟ้าคุณทศทิพยวดี บัวยถึงแก่พิราโดย
 ณเดือนสามชนแปดคำ ครองเมืองได้ ๓๐ ปี โปรดให้ข้าหลวงเชิญ
 ศุภอักษร แดพระราชทานโทษ แดตั้งของพระราชทานเพลิงขึ้นไป
 ปดงศพเสร็จแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งเจ้าอนุญ้อง ให้ครอง
 นครศรีสัตนาคนหุตด้านข้างต่อไป.

๑ ครนถึงณเดือนสี่ สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวง
 เทพหริรักษ์ประชวรสิ้นพระชนม์ เมื่อณวณจันทรชนสิบสงคำ ได้ทรง
 ปฏิสังขรณ์วัดเดียบ ภายหลังพระราชทานนามว่าวัดราชบูรณะ.

๑ ตุลาคมกราช ๑๑๖๖ ปีชวดฉก ทรงพระราชดำริว่า ฝ่าย
 พระพุทธจักรนพระไตรปิฎก ๘๕๐๐๐ พระธรรมชั้น อนันตมเด็จพระ
 พุทธเจ้า ทรงพระมหากรุณาประดิษฐานไว้ต่างพระองค์ ได้เป็น
 หลักโดกลงสอนบรรพชิตบริษัท แดชราชาบริษัท ได้ปฏิบัตริซึ่ง

ทางศุคคิณัม^๕แต่ทุกคิณัม^๕ แต่พระโคตรบีฏฐกรรม^๕นั้น^๕เพื่อนวิปริตผิดเพี้ยน
ไปเป็นอันมาก ยากที่จะเล่าเรียนเป็นอายุพระพุทธเจ้า^๕ลำดับไป ก็ได้
อาราธนาประชุมเชิญพระราชาคณะทั้งปวงมีสมเด็จพระสังฆราช แต่พระ
ธรรมอุดม พระพุทธโฆษาจารย์เป็นประธาน ฝ่ายราชบัณฑิต^๕นั้น พระยา
ธรรมปรีชาเป็นต้น ให้ทำสังคายนาชำระพระโคตรบีฏฐ^๕ สอบได้ด้วย
อรรถกถาฎีกาให้ถูกต้องตามพระพุทธรูปบัญญัติ พระโคตรบีฏฐจึงค่อยถูก
ถ่วงผ่อนได้^๕ ได้เป็นที่เล่าเรียนง่ายใจแก่กุดบุตรสืบไปภายหน้า ก็
เป็นพุทธการกกรรมกองการกุศลอันประเสริฐแล้ว.

๑ แต่ฝ่ายข้างอาณาจักร^๕ กระษัตริย์ผู้ดำรงแผ่นดินนั้นหาใครซึ่ง
โบราณราชনীติกฎหมายพระอัยการ อันกระษัตริย์แต่ก่อนบัญญัติไว้
ได้เป็นบรรทัดฐาน จึงพิพากษาคำตัดสิน^๕เนือความราษฎรทั้งปวงได้ โดย
ยุติธรรม แต่พระราชกำหนดบทพระอัยการนั้น ก็^๕เพื่อนวิปริตผิด
ซ้ำต่างกันไปเป็นอันมาก ด้วยคนอันโง่หลงหาความด้อยแก่บาปมิ
ได้ คัดแปลงแต่งตามชอบใจไว้พิพากษา ให้เสียยุติธรรมสำหรับ
แผ่นดินไปก็มีบ้าง.

จึงทรงพระกรุณาโปรด จัดข้าทูลตลอดอง^๕รุดพระบาทที่มีดีบัญญัติ
คือ ขุนสุนทรโวหาร ว่าที่พระอัครเสนาบดี ๑ ขุนดำรงประเสริฐ ๑ ขุน
วิเชียรอักษร ๑ ขุนวิจิตรอักษร ๑ กรมพระอัครเสนาบดี ๔ นาย.

ขุนหลวงพระไกรดี ๑ พระราชพิณสีจรรย์ราชปด ๑ หลวงอภัย ๑
ดุกขุน ๑ นาย.

หลวงมหาวิชาธรรม ๑ ขุนศรีโวหาร ๑ นายพิมพ์ ๑ นายค่อน
เปรี๊ญ ๑ ราชบัณฑิต ๔ นาย.

ชำระพระราชกำหนดบทพระอัยการอันอยู่ในหอหลวง ตั้งแต่พระ
 ธรรมศาสตร์ไปให้ถูกถ้วนตามบาฬี แต่เหนือความมิให้ ผิดเพี้ยนซ้ำกัน
 ได้ จัดเป็นหมวดเป็นเหล่าเข้าไว้ แต่ทรงพระอุดำหะทรงชำระคัด
 แปลงซึ่งบทอันวิปตาคันนั้นให้ชอบโดยยุติธรรมไว้ ด้วยพระไทยทรงพระ
 มหากรุณาธิคุณ จะให้เป็นประโยชน์แก่กระษัตริย์จะดำรงแผ่นดินไป
 ภายหน้า ครั้นชำระแล้วให้อาตักษณชูปเส้นหมึก ๓ ฉบับ ไว้ห้อง
 เครื่องฉบับ ๑ ไว้หอหลวงฉบับ ๑ ไว้ศาลหลวงสำหรับตูลงฉบับ ๑
 บิดตราพระราชดีห์ ตราพระคชดีห์ ตราบัวแก้ว ทุกเล่มเป็นสำคัญ.

๑ ตุลาคม ๑๖๗๗ ปีฉลูดับคคก เป็นปีที่ ๒๔ ในรัชกาลที่ ๑
 ได้ข้างเด็บบรรมาแต่เมืองนครศรีธรรมราชข้าง ๑ ได้ข้างกระมาแต่
 เมืองเวียงจันทน์ข้าง ๑ โปรดให้ชำระวาง ข้างเมืองนครศรีธรรมราช
 พระราชทานนามว่า พระบรมนักษณณ์ ศรีรัตนคเชนทร บวรวิเศษคุณพงษ์
 วงษคชพรรค์ อนันตคุณ สัมบูรณ์เลิศฟ้าข้าง ๑ ข้างเมืองเวียงจันทน์
 ว่า พระบรมคชตักษณณ์ อรรคคเชนทร์ ดุเรนทรฤทธิ สิริธิ
 สัมพงษ์มังกตเลิศฟ้า ข้าง ๑.

๑ ครั้นมาถึงณเดือนหกปีฉลูดับคคกจุดศักราช ๑๖๗๗ มีหนังสือ
 เมืองเชียงใหม่, เมืองนครลำปาง, เมืองแพร่, บอกตงมาว่า กองทัพ
 ยกไปถึงเมืองของณเดือนสี่ข้างชนบิฆวดคคก พระยายองมิได้ต่อสู้ ออก
 มาอ่อนน้อมขอเป็นข้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว แต่เมืองเชียงตุง
 นั้น เจ้าเมืองเชียงตุงยอมเข้าสวามิภักดิ์ จึงมิได้ยกเข้าตี พระยา
 เชียงตุงตงมาเฝ้าทูลต่อองค์พระบาทณกรุงเทพ ฯ ให้มีหาขนานผู้
 นองอยู่รักษาเมือง ครั้นกองทัพยกขึ้นไปตีเมืองของจำนวนคนในเมือง

ของซึ่งยกออกหากองทัพเมืองเชียงใหม่, เมืองนครลำปาง, เมืองแพร่
 เมืองน่าน, นั้น เป็นคนชายหญิงใหญ่น้อยประมาณ ๓๐๐๐๐ เศษ ป็น,
 ใหญ่น้อย ๓๐๐๐ ข้างม้าเป็นอันมาก ฝ่ายหัวเมืองชนกับเมืองของ
 ที่เข้าหากองทัพทั้งนั้น แต่ว่ายังหาได้จำนวนคนแต่ปืนข้างม้ามากน้อย
 เท่าใดไม่ กองทัพจึงจะยกมาตีเมืองแรมต่อไปอีก ฝ่ายกองทัพเมือง
 น่าน, เมืองหลวงพระบาง, บอกตงมาว่า ครั้นยกกองทัพขึ้นไปถึง
 เมืองหลวง, เมืองภูคา, เจ้าเมืองภูคาออกหากองทัพแล้ว ตัว
 เจ้าเมืองหลวงนั้นไปอยู่เมืองมางแขวงเมืองพงยังหากลับมาไม่ ครั้น
 กองทัพยกขึ้นไปตีเมืองพง เจ้าเมืองพงยกหนีขึ้นไปอยู่เมืองนูน, เมืองรำ,
 แต่เจ้าเมืองนูน เจ้าเมืองรำ กับเจ้าเมืองพง เจ้าเมืองซอน เจ้าเมืองดำ
 พากันยกหนีขึ้นไปอยู่เมืองเชียงรุ่งทั้งนั้น ครั้นกองทัพยกขึ้นไปตีเมือง
 เชียงรุ่ง เสด็จพระบารมีพระบรมราชกฤษฎีกาให้พระบาทสมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัว เจ้าเมืองเชียงรุ่งมิได้ต่อสู้ แต่งให้นามวงษ์กับพระยา
 คำต่อเจ้าเมืองดำ พระยาพาบเจ้าเมืองพง เจ้าเมืองนูน เจ้าเมือง
 ซอน เจ้าเมืองรำ ซึ่งหนีกองทัพไปอยู่เมืองเชียงรุ่งถอยหนีเข้ามา
 ด้วยกองทัพ ต่ความภักดีเป็นข้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขอพึ่ง
 พระบรมเดชานุภาพสืบไป ฝ่ายเจ้าเมืองเชียงแขวงรู้ว่าเจ้าเมืองเชียงรุ่ง
 ออกหากองทัพแล้ว ถัดกองทัพจะยกไปตี จึงคิดฆ่าพม่าซึ่งอยู่ใน
 เมืองเชียงแขวงเสียเป็นอันมากแล้ว มีหนังสือมาขอความช่วยเหลือของ
 ทัพอีกเมือง ๓ แดงกองทัพเจ้าฟ้าเมืองน่านยกขึ้นไปครั้งนั้นได้เมือง
 ใหญ่น้อยสิบเอ็ดสิบสองหัวเมือง ได้ครอบครัวชายหญิงใหญ่น้อย
 ประมาณ ๔๐๐๐๐-๕๐๐๐๐ เศษ กับปืนใหญ่น้อยเครื่องศาสตราวุธข้าง

ม้าเป็นอันมาก แดเมืองดาวฟากควันออกแม่น้ำโขงซึ่งขึ้นแก่พม่านั้น
 เมืองนครจำปาสัก, เมืองเชียงใหม่, เมืองเวียงจันทน์, เมืองแพรว,
 เมืองน่าน, เมืองเกิน, เมืองหลวงพระบาง, แดหัวเมืองฝ่ายเหนือ
 ซึ่งยกขนไปครั้งใดได้นั้นแล้ว เพนเมืองใหญ่เมืองน้อย ๔๐ เมือง ได้
 ครอบครวชชายหญิงใหญ่น้อยประมาณ ๖๐๐๐๐-๗๐๐๐๐ เศษ กำหนด
 จะได้กัณฑ์พกวาดครอบครวลงมาเดือนหกข้างแรม ฝ่ายพระยาเชียง
 คงจะกัณฑ์ไปเมืองก็ไม่ได้ ด้วยพม่ายกมารักษาอยู่ ตั้งมหาขานานผู้
 นองเป็นเจ้าของเสียแล้ว พระยาเชียงคงจึงได้ตกอยู่ที่เมืองเชียงใหม่
 คักครนเมืองพม่ามีเหตุตั้งไรก็ไม่แจ้ง จึงมิได้ยกมาช่วยเมือง
 ของพม่า ฝ่ายนายทัพนายกองครันเด็กกองทัพกัณฑ์มาบ้านเมืองก็พา
 เจ้าแสนหวีฟ้า ท้าวพระยาเมืองตอติบตองบ้านนา กับหัวเมืองดาว
 ที่ยอมสวามิภักดิ์โดยดีตั้งมาเพนอันมาก ถวายเครื่องราชบรรณาการ
 ข้างม้าตั้งของต่าง ๆ ขอเพนเมืองชกถวายต้นไม้ทองเงิน แดโปรด
 พระราชทานอุปโภคบริโภคท้าวพระยาดาวเพนอันมาก จึงทรงพระราช
 ดำริหาหัวเมืองเหล่านี้ ถึงจะสวามิภักดิ์ได้ ไหวเพนเมืองชกคงจะ
 รักษาไว้ไม่ได้ ด้วยใกล้เคียงเมืองพม่า, เมืองจันทน์, นก มีการคักมา
 แดจะยกไปช่วยก็ไม่ทันท่วงที่ราชการ ถ้าพม่าแดจันยกมาก็คงจะกัณฑ์
 ใจไปชกตั้งแก่ ครันจะเอาครอบครวไว้ในบ้านเมืองเราเขาก็ไม่มีความ
 ผิดตั้งไร ไม่ได้สู้รับยอมสวามิภักดิ์โดยดี จะทำตั้งนนักเพนอันชขาด
 ไปหาเพนยุศกรรมไม่ว่า จึงโปรดให้ปลัดอัยเจ้าแสนหวีฟ้าแดท้าวพระยา
 เจ้าเมืองต่าง ๆ กับครอบครวกัณฑ์ขนไปบ้านเมืองทั้งสิ้น ครน
 พระเกียรติยศก็แผ่ผ่านไปถึง ๔ ทิศ คือมีเมืองประเทศราชดาวฟุงตั้ง

ดาวตอ ดาวพุงขาว ทงตัน มาจนถึงเขมรกับพญา เมืองแขก เมือง
ปักข์ไต้ พระราชาณาจักรกว้างขวางยิ่งกว่าพระเจ้าแผ่นดินกรุงเก่า
เวินเดียวแต่เมืองทวาย เมืองตะนาว เมืองมะริด ไต่ด้วถับ
คั้นไปเดียว.

๑ ครั้นมาถึงข้างแรมเดือนยี่ในปีฉลูดับศกนั้น พระเจ้ากรุงเวียดนาม
แต่งให้ฮ่าเคียนญาคำชาย ซึ่งเป็นที่พระยาราชาศรัยเจ้าเมืองบันทายมาศ
เป็นทูตเชิญพระราชดำล้นเข้ามาถึง มีความในพระราชดำล้นว่า ด้วย
ณปีชวดคณศก ข้าพเจ้าแต่งให้ทูตจำทูตพระราชดำล้นเข้ามากราบถวาย
บังคมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทูตกลับออกไปแจ้งว่าพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระเมตตาข้าพเจ้า เด่มอกันเด่มอ
ปตาย ข้าพเจ้าคิดถึงพระเดชพระคุณ ขอให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่
หัวทรงพระเจริญครองศิริราชสมบัติ ให้อาณาประชาราษฎร์อยู่เย็น
เป็นสุขสืบไป ถ้าแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แด่สมเด็จพระ
เจ้าดุกยาเธอ พระเจ้าหลานเธออยู่เย็นเป็นสุขแล้ว ขอให้ม้พระราช
ดำล้นออกไปถึงข้าพเจ้าให้ทราบด้วย พระราชดำล้นตงณวันเดือนยี่
๕ ขนคำหนังสือยาดอง ๔ ปี กับหนังสือพระมเหสีพระเจ้ากรุงเวียดนามมา
ถึงเวียนถึงอกทง คือโกเงินบุตรองเชียงซุนซึ่งเป็นอาวของพระเจ้ากรุง
เวียดนามใจความว่า เมื่อปีชวดคณศกเข้ามา เวียนถึงอกทงได้ฝาก
แหวนเพชรออกไปให้วง ๓ ได้รับแล้ว บัดนี้ได้ฝากทองคำแท่ง ๓ หนัก
๓๐ คำดั่งจัน กับเงิน ๕ ต้มหนักต้มละ ๓๐ คำดั่งจัน เข้ามาให้
ขอบใจเวียนถึงอกทง หนังสือองเตโอบฉบับ ๓ ถึงพระยาพระคลังใจ
ความว่า สิ่งของที่พระราชทานออกไปนั้น พระเจ้ากรุงเวียดนามได้

ไว้ องเตโม่หนึ่งต่อพ้องพระยาเซียงเงินตั้งเข้ามาทางเมืองเซมร จึง
ได้ทรงทราบว่ พระยาเซียงเงินไปทำการเกินรับตั้ง พระเจ้าเวียดนาม
ไม่รู้อความก็จะตั้งได้ยว่ที่กรุงเทพนหานคร ไซ้ให้พระยาเซียงเงินไป
กวาดครอบครวัแดนเมืองญวนมา จึงไซ้ให้ข้าหลวงชนไปจำพระยา
เซียงเงินตงมา ครอบครวัเมืองท่นกักันกดับไป แดทรงพระราชดำริหว่า
จะตั้งจัดทูตออกไปแจ้งความแก่พระเจ้าเวียดนามให้ตั้งตั้งได้ย ครัง
นั้นทรงพระราชดำริหว่าทูตจะไปทางทะเลในเดือนเจ็ดเดือนแปดเป็นเทศกาด
คี่นดมกดำ จึงให้แต่งราชดำณตามดำเนานให้พระยาจักรา
ราชมนตรี, พระยาราชวง์ต้น, นายเสน่ห่มหาดเด็ก, เชิญพระราช
ดำณไปทางบกจะได้ทางบกด้วย ราชทูตกราบถวายบังคมदानเดือน
เจ็ดขึ้นหกค่ำปีชานอัฐศกจุศักราช ๑๑๖๘ เป็นปีที่ ๒๕ ในรัชกาลที่ ๑
ไปทางเมืองดาว ทูตไปครั้งนั้นนายไพร่ ๘๕ คน ดาวเมืองเวียงจันทน์
เป็นตามไปด้วย ๑๖ คน รวม ๑๑๑ คน ราชทูตไปทางด่านกำไต
เจ้าเมืองกวางคี่บออกไปกรุงเวียดนาม เจ้าพนักงานจัดเรือให้ขุนนาง
แต่ไพร่ชนไปรับมาตงกรุงเวียดนาม ณเดือนแปดทุกียาดำรชนค้ำหนึ่ง
ทูตอยู่ท่งกวงเกิดไซ้บาคิดไป ทูตไปครั้งนั้นบ้วยตายพระยาจักรา
ราชมนตรีราชทูต ๓ นายเสน่ห่มหาดเด็กตรีทูต ๑ ไพร่ ๑๔ ดาวเวียง
จันทน์ ๗ รวม ๒๓ คน เหลืออยู่พระยาราชวง์ต้น ๑ ขุนหมื่น ๖ ไพร่ ๗๒ คน
รวม ๗๘ คน ดาวเมืองเวียงจันทน์ ๘ คน รวม ๘๖ คน แดเมื่อ
ความไซ้ตงบแล้ว พระเจ้ากรุงเวียดนามมีพระราชดำณให้พระยาราช
วง์ต้นเชิญเข้ามา เมื่อณเดือนสิบชนด้ามค่ำปีชานอัฐศกนั้นใจความว่
การซึ่งพระยาเซียงเงิน ก่อเหตุชักชวนเอาคัวนายค้ำทิพนางค้ำนั กกับครอบ

ครวไปนั้น พระเจ้ากรุงเวียตนามไม่มีความสงสัยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คิวหมื่นศรีศิวเพี้ยจันอาสา กับไพร่ทียัดไว้นเมืองชองหงนั้น ได้ตั้งใหม่หนังสือไปให้บ่ต่อยกดับไปบ้านเมืองแล้ว ครั้นจะให้ทูตกลับชนไปทางเมืองดาวเดินบกได้ความลำบาก จึงให้ตั้งทูตเข้ามา ณกรุงเทพมหานครทางเรือ ให้เจ้าเมืองไซ่ง่อนแต่หัวเมืองญวนจัดตั้งเข้ามา แต่ดาวเวียงจันทน์ ๘ คนสมัครไปทางบก แต่พระยาราชวงษ์ตั้งคนนเปนทพระยาชดบุรี เมื่อครั้งพาดงเชียงด้อเข้ามาณกรุงเทพมหานครองเชียงด้อนับถือมาก เปนทูตไปครั้งนั้นก็มิได้อยู่ทงกวงน จัดให้ไปอยู่ทคกอนให้ทานูบารุงไว้เปนอันดี ทูตญวนเข้ามาณกรุงครั้งไรก็มีของฝากเข้ามาให้พระยาราชวงษ์ตั้งทุกครั้ง.

๑ ครั้นมาณเดือนสิบเอ็ด กรมพระราชวงษ์บวรสถานภิมุขฝ่ายหลังทรงพระประชวรพระโรค มาถึงณวันเสาร์เดือนอ้ายชนดับคำเวดาบ้าย ๔ โมงทวงคต พระชนมายุได้ ๖๓ พรรษา ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดบางวัน้อย ได้พระราชทานนามวัดอมรินทราราม ๑ วัดเชิงเตนอีกวัด ๑ ได้พระราชทานนามวัดบพิตรภิมุข.

๑ ในปีชานอัฐศกนั้น ฝ่ายเมืองเขมรสมเด็จพระเจ้าฟ้าทะละหะเห็นว่าตัวมีอายุมากชราดงแล้ว นักองคจันท์อายุได้ ๑๖ ปี นักองคตั้งวงนอายุได้ ๑๓ ปี ต้มคควรที่จะว่าราชการแผ่นดินได้อยู่แล้ว จึงได้พาเจ้าทง ๒ องค์เข้ามาเฝ้าทูลดอองรูดพระบาทกราบทูลว่า ได้ว่าราชการมาถึง ๑๐ ปีแล้ว ก็ชราดงเคลิบเคลิ้มไป ขอให้ตั้งนักองคจันท์ชนเปนเจ้าเมืองกัมพูชาจะได้รักษาแผ่นดินต่อไป ครั้นอยู่มาสมเด็จพระเจ้าฟ้าทะละหะบ่วยดงถึงอดัญญกรรม เมื่อณวันอาทิตย์เดือนแปดปฐมมาส

แรมดีค่า อายุได้ ๖๕ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทำการศพ
ที่วัดสระเกษพระราชทานเพลิงแล้ว ครั้นมาถึงณวันจันทร์เดือนแปด
ทุติยาสาขชนห้าค่ำ จึงทรงพระกรุณาตั้งนักองค์จันทเป็นองค์สมเด็จพระ
พระอุไทยราชาธิราชรามาชิตต์ ศรีสุริโยพรรณ บรมสุรินทรา
มหาจักรพรรดิราช บรมนารถบพิตร สถิตเป็นอิศวรกัมพูชา
โสภาชาติวงษ์ ดำรงกรุงกัมพูชาธิบดี ศรียโสธรนครอินทปัต
กูรูรัฐบุรุษย์ อุดมมหาสถานเจ้ากรุงกัมพูชา พระราชทานชฎา
เครื่องยศเครื่องสูงตามอย่างเจ้าประเทศราช โปรดให้ไปครอบครอง
บ้านเมืองต่อไป แล้วโปรดให้ทำการเกษากันศันนักองค์สงวนด้วย โปรด
ให้พระยาจักรี (แบน) พระยากระตาดโหม (เมือง) เป็นผู้ใหญ่
ทำนุบำรุง ครั้นเดือนเก้าสมเด็จพระอุไทยราชาภิเษกพระยาพระเชมร
ก็กราบถวายบังคมตาไป.

๑ ครั้นมาถึงณวันอาทิตย์เดือนสี่ขึ้นเจ็ดค่ำมีขานอัฐศกจตุศักราช ๑๑๖๘
โปรดให้ตั้งการพระราชพิธีอุปราชาภิเศก สมเด็จพระเจ้าดุกยาเชอ เจ้าฟ้า
กรมหลวงอิศรสุนทร ณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ตั้งพัดบพดา
ที่ประทับแรมที่โรงห่อท้ายพระราชวังในกำแพง ซึ่งเป็นที่สวนกุหลาบ
ในภายหลัง ตั้งเขตข้างหลังพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ พัดบพดา
เปิดองเครื่องตั้งนอกกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท แดพระ
มณฑปที่ตรงสนามตั้งที่ชดาในกำแพงแก้วด้านตะวันออกพระที่นั่งดุสิตมหา
ปราสาท โรงพิธีพราหมณ์ตั้งหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้านวัน
ตกเฉียงเหนือ ในการพระราชพิธีนั้น พระสังฆพระราชาคณะคาม
วาศี ๓๒ อภิเษกวาศี ๒ พระองค์เจ้า ๑ ถานานุกรม ๑๒ อาจารย์

ในกรุง ๓ อาจารย์นอกกรุง ๓ รวม ๕๓ รูป เจริญพระพุทธมนต์
 ตั้งแต่วันพฤหัสบดีเดือนสี่ขึ้นค่ำไป ๓ วัน เวลាយ ๒ โมง ๕ บาท
 ตั้งกระบวนห้ามข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือน แดมหาดเล็กในพระบรม
 มหาราชวัง แดพระราชวังบวร ฯ แดตำรวจซึ่งต้องเกณฑ์ใน
 กระบวนนั้น ฝูงกรมมักดาบสรวมเสด็จชายชาวขัตติยาบชัดกระบี่สพาย
 แต่งตามกระบวนบรรดาศักดิ์เป็นคู่ ๆ ทิ้งนำหลัง ห้าเป่น ๔ สาย
 แดวถึงชำตุตถของชุดพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน ในพระ
 บรมมหาราชวัง แดพระราชวังบวร ฯ ฝูงกรมมักดาบสรวมเสด็จ
 ชายชาวตามเสด็จท้ายกระบวนหลังอีก ๓๓๔ คู่ รวม ๒๖๘ คน
 แห่งแต่เกยที่ประทับมาโดยราชวิถี มีราชวัตรนครเบญจรงค์รายเป็น
 ระยะตลอดมา เข้าประตูสุวรรณนิเวศ หน้าพระที่นั่ง ดุสิตมหาปราสาทแล้ว
 วงมาตามแนวกำแพงแก้ว เสด็จขึ้นพลับพลาเปิดองพระวิสุทธิคารณ
 เครื่องทรงมณเฑียรแล้ว ทรงพระบัญชาตายพันชาวจองหางหงษ์วัดพระองค์
 ปั้นแห่งประดับเพชร ทรงพระขำมรงค์เพชรครบนิ้วพระหัตถ์ขวา
 พระหัตถ์ซ้าย ทรงฉุดองพระองค์ครุยกรองทองแล้ว ทรงพระเสด็จยัง
 น้อยไปถึงที่เสด็จขึ้นทางมุขหลังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสด็จอยู่ข้างใน
 พระฉาก ทรงสดับพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จนจบทั้ง ๓ วันแล้ว
 เสด็จลงทางมุขหลังมาประทับที่พลับพลาเปิดองเครื่อง ทรงผลัดเครื่อง
 แต่งพระองค์ ทรงพระมาตาเสด็จขึ้น ตั้งกระบวนแห่เสด็จกลับ
 ทางประตูพิมานไชยศรีทั้ง ๓ วัน เวลากลางวันวันที่ ๑ วันที่ ๒ นั้น
 ทรงพระเสด็จน้อยเสด็จมาทรงปฏิบัติพระสงฆ์ฉันแล้ว เสด็จทางประตู
 พิมานไชยศรีกับพระราชวงษานุวงศ์ทั้งปวง ไปประทับอยู่ณที่มณฑล

ดำรัสให้ ทงทานณคณกตปฤกษทง ๔ คน ซึ่งตั้งอยู่หว่างโรงนคร
นอกพระระเบียงวัดพระศรีรัตนคำดาราม เพื่องทอง, เพื่องเงิน, ไว้
ในผดมะกรูดในผดมะนาว รวมทง ๓ วัน เปนทอง ๑๘ ตำดั่ง
เงิน ๒๔ ชั่ง.

๑ ครั้นณวันอาทิตย์เดือนธันวาคมเจ้าคำปี่ชานอัฐิศึกเวธาเข้าทรงเครื่องคันทรงพระมหากฐินน้อย เสด็จโดยชบวนแห่ถว้นถว้นรวมพอกชาวมเกยวมาตามทาง เข้าประตูสุวรรณบริบาท ประทับปลับพตาเปิดองเครื่องแล้ว ทรงพระภูษาถายพนขาวโจงหางหงษ์ รัตพระองคบัณเฑาะว์ ประดับเพชร ทรงพระขำมรงค์ครบนิ้วพระหัตถ์ขวาพระหัตถ์ซ้าย ทรงนตองพระองคครุฑ เสด็จขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทโดยมุขหลัง ถวายนมัสการพระศรีรัตนไตรย จึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงคีตแดทงพระราชอุทิศถวายตั้งฆกัตตานิสัยครบคตยวารแล้ว ทรงประเคนดำรับ พระสังฆราชาคณะรับพระราชทานฉนั้น ครั้นได้เวตามหามงคตฤกษ์ ส้มเด็จพระเจ้าตากยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรจึงเสด็จลงมาที่ตรงต้นาริมพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้านขว้นออก พระราชโฆษาถวายพระภูษาขาวเครื่องถอด เสด็จประทับเหนือตงตงบนถาดทองแดง บ่ายพระภักตร์ต่อบูรพทิศแล้ว หดวงพิพิษฐาทุตเกด้าทุตกระหม่อมถวายพระเครื่องมูรธาภิเศกตรงต้นาริมเสด็จแล้ว พระราชาคณะคามวาสี ๘ พระราชาคณะอริยวาสี ๒ พระอาจารย์วัดบางช้าง ๓ รวม ๑๔ รูป ถวายน้ำพระพุทธรมนต์ จึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระเต้าเบญจकरภ, แดพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ, พระสังข์ทองคำ

พระตั้งเงิน, อันเต็มด้วยน้ำบุญสุกที่ทรงรดพระราชทานเสร็จ
 แดพระครูพราหมณ์ผู้ใหญ่นำตั้งขึ้นกรวดต่อพระหัตถ์แล้ว ถวาย
 ไปเวฬุทรงรับ พราหมณ์ผู้ใหญ่อำนาจพระเวท อิศวรมนต์ พระ
 พิศณุมนต์ พระพรหมมนต์ ถวายไชยมงคลเสร็จแล้ว ผัดดีพระ
 ภาษชาวทรงพระภาษชาวเตกัพพะแดงเขียนทองทรงตั้งพักกรองชาว เด็ดจ
 วนพตบพดาเปิดองพระเครื่องคอยพระฤกษ์ ครั้นได้ศุภวารมหุริฤกษ์
 แล้วเด็ดจทรงพระเสด็จน้อย จมึนมหาดเด็กจึงเชิญรูปเทียนดอกไม้
 ตามเสด็จไปพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เด็ดจดังจากพระเสด็จเข้าไป
 ประทับอยู่ที่องพระโรง ขุนมหาสิทธิโฆหารอาตักษณ์เชิญพานพระ
 สุธรรณบัตร มาจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไว้ณพระที่นั่งจักรพรรดิ
 พิมาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับอยู่ณพระที่นั่งจักรพรรดิ
 พิมานข้างใน จึงมีพระราชโองการดำรัสใช้ สมเด็จพระเจ้าตาก
 เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี ให้ออกมาเชิญเสด็จ ๆ เข้าไปในพระที่นั่งข้าง
 ใน พระเจ้าตากเธอ พระเจ้าหลานเธอทูลดวยพระองค์ ทรงเชิญ
 พานดอกไม้รูปเทียนตามเสด็จเข้าไป จึงทูลเกล้า ฯ ถวายดอกไม้
 รูปเทียนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล้วมีพระราชโองการดำรัส
 ใช้พระเจ้าตากยาเธอ พระองค์เจ้าอรุณไทย ให้ออกมาเชิญพานพระ
 สุธรรณบัตรเข้าไปในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ครั้นเวลาเช้า ๔ โมง
 ๕ บาท ได้พระศรีราชาฤกษ์ หาดวงโตกที่ป, ขุนโชติพรหมา,
 ขุนเทพากร, โหรทั้ง ๓ ตั้งให้ประโคม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 จึงพระราชทานพระสุพรรณบัตร สมเด็จพระเจ้าตากยาเธอ เจ้าฟ้า
 กรมหลวงอิศรสุนทร เปนกรมพระราชวังบวรสถานมงคลแล้ว พระ

ราชทานพระแสงดาบยี่ปุ่นฝักมะขามดีแดง จึงดำรัสฝากพระบวรพุทธ
 ดำสนา แต่พระราชทานพระราโชวาท ให้ตั้งอยู่ในสุจริตธรรมโดย
 ราชประเพณีแล้ว พระราชทานพระพรไชยให้ทรงเจริญพระศิริสวัสดิ
 วัฒนาอยู่ยั่งยืนสืบไป เสด็จการพระราชพิธีแล้ว กรมพระราชวังบวร
 ด้ถนอมงคต เสด็จลงเรือพระที่นั่งกราบยาว ๓๓ วา พดพาย ๓๓
 ซึ่งประทับบนฉนวนประจำท่าเหนือค้ำหนักแพ มีเรือดังกุชก ๓ คู่ เรือ
 นำแต่เรือกตองแซกเรือตำรวจเรือข้าราชการตามเสด็จ ๒๓ ลำ เสด็จ
 ข้ามไปพระราชวังเดิม มิได้โปรดให้เสด็จไปสถิตในพระราชวังบวร ฯ

๑ แล้วโปรดให้สมเด็จพระเจ้าตากยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเสนา
 นุรักษ์รับพระบัญชาด้วย ครองพระราชกรณียกิจบึงคมทูลพระกรุณา
 ออกพระนามว่า พระบัญชาใหญ่ พระบัญชาน้อย แล้วโปรด
 ตั้งสมเด็จพระราชธิดาเจ้าฟ้าประภาวดี เปนกรมขุนเทพยวดี ๑ เดือน
 ส้มเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนพิทักษมนตรี ขึ้นเป
 นกรมหลวงพิทักษมนตรี ๑ โปรดตั้งพระราชนัดดาเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์
 เปนกรมขุนกระษัตราธิราช ๑ ส้มเด็จพระเจ้าหลานเธอพระองค์นี้ ครอง
 กรุงธนบุรีมีพระนามว่า เจ้าฟ้าสุพรรณงษ์ ครั้นพระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ พระราชทานพระนามใหม่
 ว่าเจ้าฟ้าอภัยธิเบศร์ ข้าราชการชานพระนามโดยย่อว่า เจ้าฟ้า
 อภัย ได้ทรงสดับรับสั่งว่าพ้องกับพระนามเจ้าฟ้าอภัยทศครั้งแผ่นดิน
 ส้มเด็จพระนารายณ์ แต่เจ้าฟ้าอภัยครั้งแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ
 ซึ่งไม่เป็นสวัสดิมงคลแก่ผู้ มีพระนามนั้น จึงโปรดให้เปลี่ยนพระนาม
 ใหม่ว่า เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ โปรดตั้งสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ

เจ้าฟ้าเกิด ในกรมพระศรีสุตารักษ์ เป็นกรมขุนอิศราภิรักษ์ ๑
 โปรดตั้งพระราชธิดาในสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า เจ้าฟ้าพิภพทอง
 เป็นกรมขุนศรีสุนทร ๑ โปรดตั้งพระเจ้าดุกยาเธอ พระองค์เจ้า
 อรุโณทัย เป็นกรมหมื่นศักดิ์พิศเดชะ ๑ ตั้งพระเจ้าดุกยาเธอ
 พระองค์เจ้าอภัยทศเป็นกรมหมื่นเทพพิภพ ๑ ตั้งพระองค์เจ้าอสนี
 ในสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า เป็นกรมหมื่นเด่นเทพ ๑ พระองค์เจ้า
 ในกรมพระราชวังหลัง ๓ พระองค์ พระองค์เจ้าปาน เป็นกรมหมื่น
 นราเทเวศร์ ๑ พระองค์เจ้าบัว เป็นกรมหมื่นนเรศวรโยธี ๑ พระองค์
 เจ้าแดง เป็นกรมหมื่นเด่นบริรักษ์ ๑.

๑ ตุลาคม ๑๖๘๘ ปีเถาะนพศก เป็นปีที่ ๒๖ ในรัชกาลที่ ๑
 ณวันเสาร์เดือนหกขึ้นสิบค่ำ เสด็จพระศพกรมพระราชวังหลังเข้าสู่พระเมรุ
 ณท้องสนามหลวง มีกรมหรศพดมโภช ๓ วัน ณวันจันทร์
 เดือนหกขึ้นสิบสองค่ำ ได้พระราชทานเพลิงแล้ว มีกรมมโภช
 พระอัฐิอีกวัน ๑ ในการพระศพกรมพระราชวังหลังนั้น พระเจ้า
 เวียดนามก็ได้จัดของเข้ามาดับศพกรณด้วย.

๑ ในปีเถาะนพศกนั้น พระเจ้าเวียดนามให้ทูตถือพระราชสาส์น
 เข้ามา ความในพระราชสาส์นนั้นว่า สมเด็จพระเจ้าดุกยาเธอเจริญ
 พระชนมพรรษาชราแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้อุปราชากิเศก
 ให้เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลสืบไป อาณาประชาราษฎร์ได้
 พึ่งพระบารมีอยู่เย็นเป็นสุข กรุงเวียดนามยินดีนัก จึงแต่งให้คำชาย
 ภายเกอหินตกเหวราชทูตคุมสิ่ง ของ เข้า มา ถวาย พระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัว กระดำพักหนัก ๒ ชั่ง อบเชยอย่างดีหนัก ๓ ชั่ง อบเชย

อย่างกตางหนัก ๒ ชั่ง แพร่ดีต่าง ๆ กัน ๓๐๐ พับ แพร่เกวียน
 ชาว ๑๐๐ พับ ผ้าขาวเนื้อดี ๕๐ พับ ผ้าขาวต่งเกย ๕๐ พับ ถวาย
 กรมพระราชวังบวรสถานมงคล แพร่บางดีต่างกัน ๒๐๐ พับ แพร่
 เกวียนชาว ๕๐ พับ ผ้าขาวเนื้อดี ๕๐ พับ ผ้าขาวต่งเกย ๕๐ พับ
 ครั้นมาถึงณวันพฤหัสบดีเดือนเจ็ดชนหกค่ำ ทูตญวนกราบถวายบังคม
 ดากลับออกไป มีพระราชดำذنตอบให้ทูตกลับไปด้วยฉบับ ๑ ว่า
 ซึ่งพระเจ้าเวียดนามแต่งให้คำชายกายเกอทินตกเหอราชทูต คุณเคือง
 ราชบรรณาการเข้าไปทรงยินดีนั้นดี ให้เจ้าพนักงานรับไว้แล้ว แต่ซึ่ง
 พระเจ้ากรุงเวียดนามมีพระไทยรักใคร่ ค่องกรุงเทพมหานคร เด่มอต้นเด่มอ
 ปถายหาได้รังเกียจประการใดไม่นั้น ขอบพระไทยพระเจ้ากรุงเวียดนาม
 ยิ่งนัก ให้พระเจ้ากรุงเวียดนามเจริญอยู่ในศิริราชสมบัติ ดับพระ
 ญาติพระวงศ์ ครอบครัวอาณาจักรไพร่ฟ้า ประชากร ข้าขอบขัณฑเด่มมา
 ยืนยาวไปชั่วฟ้าชั่วดินเทอญ.

๑ แต่ในเดือนเจ็ดนั้น สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรม
 หลวงจักรเจษฎาประชวรสิ้นพระชนม์.

๑ ครั้นถึงณวันอังคารเดือนสามแรมสิบสามค่ำ ได้พระยาข้างดีทอง
 แดง ๒ ช้าง พระยานครราชดีมาถวายช้าง ๑ เจ้าทุ่งถวายช้าง ๑
 ช้างงาเดี่ยวใหญ่ช้าง ๑ โปรดให้ทำโรงพักไว้ที่วัดสระเกษ พระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปสมโภชเสด็จแล้ว พระ
 ราชทานชื่อช้างนครราชดีมาชนรวาง เป็นพระบรมนาเคนทร์ คเชนทร
 ชาติตามพหัตถ์ ศรีสุวรรณเลิศฟ้า ช้าง ๑ พระราชทานชื่อช้างเจ้าทุ่ง
 ชนรวาง เป็นพระบรมคชดักษณ อรรคชาติตามพหัตถ์ ศรี

ทศพงษ์ รัตนวงศ์เด็คฟ้า ช้าง ๑ พระราชทานชื่อชนรวงช้างงาเดียว
เป็นพระบรมเมฆเอกทนต์ วิมลสุประดิก ดิทธิสุนทรยา มหาศุภมังกต
วิมลเด็คฟ้า ช้าง ๑ แล้วให้แห่เข้ามายืนโรงไว้ในพระบรมมหาราชวัง.

๑ ในปีเถาะนพศกเดือนสี่นั้น สมเด็จพระอุไทยราชามีศุภอักษร
ให้พระองค์แก้วกับพระยาจักรี เข้ามากราบทูลขอ นักองค์,
นักองค์เภา, ซึ่งเป็นพระปิตุจฉา ซึ่งเป็นพระดนมเอกสมเด็จพระอนุชา
ธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล พระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวไม่โปรดพระราชทานให้ มีพระราชดำริว่ามีพระองค์เจ้าอยู่ จะให้
ออกไปมิได้ มารดากับบุตรจะพลัดกัน.

๑ ตุลาคมศักราช ๓๑๗๐ บีมโรงสัมฤทธิศก เป็นปีที่ ๒๗ ในรัชกาลที่ ๓
ณวันพฤหัสบดีเดือนหกชนดับเอ็ดค่ำ เชิญพระพุทธรูปองค์ใหญ่ซึ่ง
เป็นพระประธานในพระวิหารหลวงวัดมหาธาตุ ลงมาจากเมืองสุโขทัย
หน้าคอก ๓ วาคับ สมโภชที่หน้าคอกพัก ๓ วัน ครั้นเดือนหก
ชนดับสี่ค่ำ เชิญชักพระขึ้นจากแพทางประตูท่าช้างไปทำรมไว้ข้างถนน
เล่าซึ่งช้า ประคูนนักเรียกว่าประคูนท่าพระมาจนทุกวันนี้ เหตุว่าต้องรอ
ประคูนจึงเชิญเข้าไปได้ พระพุทธรูปพระองค์นี้ภายหลังได้ถวายพระนาม
ว่าพระศรีด่างขมุนี.

๑ ในปีมโรงสัมฤทธิศกจุลศักราช ๓๑๗๐ นั้น เจ้าพระยาดังขดา
บอกเข้ามาว่า พระยาตรังกานูกับตาตูกัดัน เมืองยริง คบคิดกันไป
ชวนแขกเมืองเขี้ยว, เมืองตานน, ซึ่งเป็นสัตตอยู่ในท้องทะเล จะยกมาตี
เมืองสงขลาในเดือนห้าเดือนหก เจ้าพระยาดังขดาได้เกณฑ์ผู้คนไว้
คอยสู้รบอยู่ แต่ผู้คนนั้นน้อย ขอให้โปรดให้กองทัพกรุงเทพฯ ๑ ออก

ไปช่วย จึงโปรดให้เจ้าพระยาพดเทพ (บุญนาค) บ้านแม่ตาซึ่งเป็น
 ผู้รักษากรุงเก่าแต่ก่อน เป็นแม่ทัพเกณฑ์คนหัวเมืองฝ่ายใต้ไปช่วย
 ช่วยราชการเมืองสงขลาแต่ตั้งเมืองยริง ไต่ยกไปจากกรุงเทพ ฯ เมื่อ
 ๕ เดือนเก้า ปรากฏเมืองยริงเรียบร้อยดังแต่ก่อน.

๑ ครั้นมาถึงเดือนเก้า เจ้าฟ้ากรมขุนศรีสุนทรเทพ ส้มเต๋จ
 พระเจ้าลูกเธอฝ่ายในประสูติ ถึงวันอาทิตย์เดือนเก้าแรมค่ำหนึ่ง
 เวตาเช้า ๕ ปรากฏสิ้นพระชนม์.

๑ ครั้นมาถึงเดือนนี้ การพระเมรุเจ้าฟ้ากรมขุนศรีสุนทรเทพเสร็จ
 แล้ววันเสาร์เดือนสามขึ้นห้าค่ำ เชิญพระศพให้ไปตั้งพระเมรุ ทรง
 บำเพ็ญพระราชกุศลเสร็จแล้ว วันจันทร์เดือนสามขึ้นเจ็ดค่ำพระราช
 ทานเพลิง ในการพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมขุนศรีสุนทร
 เทพทรงพระบัญชาตายพันชาวดูทุกวัน คำว่าดูคนนรกมาก
 ต้องนุ่งขาวให้ ครั้นเสร็จการพระศพแล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้เดือนพระ
 อัฐิขึ้นเป็นกรมหลวงศรีสุนทรเทพแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดให้เดือน
 เจ้าฟ้ากรมขุนเทพยวดี ขึ้นเป็นกรมหลวงเทพยวดีด้วย แล้วรับสั่ง
 ให้ รือเอาทองหุ้มพระโกษนั้นมาเติมทองขึ้นอีก ทำเป็นพระโกษทองคำ
 กุดนี้ ๘ เหย็ดมยอดทรงมงกุฏทองคำ ๑ ไว้สำหรับพระองค์ แต่ต้อง
 ไม้พระโกษเดิมนั้นโปรดให้เก็บไว้สำหรับขึ้นเกรินทองพระเบญจา.

๑ ในบั้นโรงตั้งฤกษ์นั้น ส้มเต๋จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากุนท
 เทพยวดีพระชนม์ได้ ๑๑ พรรษาถึงกำหนดโสกันต์ ทรงพระราชดำริห์
 ว่าคงแต่ตั้งแผ่นดินมา ยังหาได้ทำการพระราชพิธีโสกันต์เจ้าฟ้าให้เต็ม
 ตามตำราไม่ แต่แบบแผนพระราชพิธีโสกันต์เจ้าฟ้าอย่างครั้งกรุงเก่า

เจ้าฟ้าพิณทนต์พระราชธิดาพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้ทรงแนะนำ
ในพระราชวังบวรฯ ครั้งได้กั้นศพระองค์เจ้า ๓ พระองค์เป็นเยี่ยงอย่าง
อยู่แล้ว จึงโปรดให้เจ้าพนักงานตั้งเขาไกรลาสณชตาในพระราชวัง
ตั้งการพระราชพิธีมเด็จพระมณฑลบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท แต่ตั้ง
ราชวัตรฉัตรรายทางนั่งถาบาต แต่มีการเดินต่าง ๆ ตลอดจนช่องทาง
ที่จะเดินกระบวนแห่แต่ประธาธดำราญมา.

๑ ณเดือนสี่ขึ้นสิบห้าค่ำ แรมค่ำหนึ่ง สองค่ำ เวตาบายตั้งกระบวนแห่
ส้มเด็จพระเจ้าตากสิน เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี เสด็จทรงยานุมาศ ตั้งแต่
เกยในพระราชวังออกประธาธดำราญ มาตามถนนริมกำแพงพระราชวัง
มาเข้าประตูพิมานไชยศรี แล้วประทับเกยกำแพงแก้วด้านบูรพทิศพระที่นั่ง
ดุสิตมหาปราสาท เสด็จจากพระยานุมาศแล้วเสด็จทางผ้าขาวตาชขึ้น
บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงดับพระดวงมโหฬารพระพุทธรูป ๓ วัน
แล้ว ณวันศุกร์เดือนสี่แรมสามค่ำเวตาเข้าแห่มา ได้กั้นศที่พระมหา
ปราสาท แล้วเสด็จกลับทางประตูท้ายที่ทรงบาตร ที่ชลาพระมหา
ปราสาทข้างใน แล้วจึงทรงพระเสด็จน้อย ขันไม้พราหมณ์นำเสด็จ
พระยาศรีธรรมมาชิราช พระยาธรรมมา พระยาบำเรอภักดี พระยาอนุรักษ
มณฑลเศียร คู่เคียง ๒ คู่ เคียงพระเสด็จมาตั้งหน้าทึ่ระขอโนดาครที่เชิงเขา
ไกรลาส ตั้งแล้วเสด็จประทับพัดพัดตาทรงเครื่องเสด็จขึ้นบนเขาไกรลาส
จึงเจ้าฟ้ากรมขุนอิศราอนุรักษ์แต่งพระองค์ทรงฉลองพระองค์ครุย ทรงชฎา
เดินหน ส้มมุติว่าเป็นพระอิศวร เสด็จลงมาแต่พระมณฑปใหญ่ยอดเขา
ไกรลาส ทรงรับพระกรที่ชั้นทักษิณทิศวันตกกลางบันไดนาค จึง
พระกรขึ้นไปบนเขาไกรลาสประทานพรแล้ว นำเสด็จลงมาตั้งที่เกยด้าน

ศวันออก เสด็จพระยานุมาศแห่เวียนประทักษิณเขาไกรลาส ๓ รอบแล้ว
 แห่กลับมากตามทางออกประคิมาณไชยศรี ไปเข้าในพระราชวังทาง
 ประตราชตำราญ ครั้นเวลาย่ำตั้งกระบวนแห่เครื่องแดงมาสมโภช
 วันนั้นแล้ว ตั้งกระบวนแห่มาสมโภชต่อไปอีก ๒ วัน ณเดือนสี่แรม
 หกค่ำเป็นวันที่ ๗ จึงแห่พระเกษาไปดอยเบเนเสร์จการโสกันต์พระเจ้า
 ดูกเธอเจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี.

๑ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น โปรดตั้งทำเนียบระวาง
 ช้าง, ม้า, แดโปรดให้มีแห่สัตว์นานอย่างใหญ่ ขุนนางผู้ใหญ่ต้องแห่
 เป็นกระบวน ๆ กันครั้งหนึ่ง ครั้งนั้นเครื่องอาวุธที่แห่ใช้ทำด้วยไม้จริง.

๑ หนึ่งได้ทรงสร้างเรือพระที่นั่ง คือ พระที่นั่งศรีรัตนไชยเป็นต้น
 แดเรือกระบวนเป็นอันมาก แดครั้งหนึ่งโปรดให้มีการแห่พระกฐิน
 เป็นการใหญ่ ผ้าไตรพระกฐินที่ระพระราชทาน แดผ้าไตรบั้งเรือ
 กิ่งเรือเอกไชยกระบวนแห่พยุหเรือแล้ว เกณฑ์พระราชวงษานุวงษ์
 แดขุนนางข้าราชการทำเรือแห่ต่าง ๆ ตามแต่บัญญัติ ทำเป็นจรเข้บ้าง
 เป็นหอยบ้าง เป็นปลาบ้าง เป็นสัตว์น้ำต่าง ๆ แดมีเครื่องเล่นไปในเรือ
 นั้นด้วย แห่รอบพระนครแล้ว จึงได้เสด็จพระราชทานผ้าพระกฐิน
 ตามธรรมเนียมเป็นการเอิกเกริกมาก.

๑ อีกครั้งหนึ่งมีเทศนามหาชาติ แดพระราชกุดถึงพระองค์เจ้าต่าง
 กรม แดข้าราชการผู้ใหญ่ ๆ ฝ่ายนำฝ่ายใน แดเจ้าจอมพระสนมเอก
 ที่มีกำลังพอจะทำได้ ทำกระจำตใหญ่บูชากันต์มหาชาติ ๑๓ กระจำต ตั้ง
 กระจำตนำกำแพงพระมหาปราสาท ร่ายคตอดมาถึงนำโรงทองแดโรง
 นาฬิกาแดข้างดานชดาด้วย ประกวดประชันกันนัก กระจำตคุณแ่วนพระ.

ดนมเอกที่เขาเรียกว่าคุณเดื่อ แต่งเด็กที่ศีรษะเครื่องแต่งหมดจด ถวาย
พระпенดิที่ชชาติที่เดียว ก็เป็นการใหญ่อีกครั้งหนึ่ง แต่จะเป็นมีได
ค้นหาจดหมายเหตุไม่ได้.

๑ ผลประโยชน์แผ่นดินในรัชกาลที่ ๑ ได้จากภาษีอากรที่เก็บได้
ในครั้งนั้น คืออากรสุรา อากรบ่อนเบี้ย อากรขนอนตลาด ค่าน้ำเก็บ
ตามเครื่องมือ อากรดมพัศคว อากรสวน แต่ค่านานนั้นเก็บเป็นทางเข้า
แต่เก็บของด้วยสิ่งดินค้าต่าง ๆ เงินที่ได้จากภาษีอากรมีจะไม่มากนัก
ผลประโยชน์ที่ได้มากในครั้งนั้นในการค้าสำเภา มีสำเภาเป็นรูปเรือคองกั
อย่างจันทราหุคี่ศีรษะเขี้ยวบ้างแดงบ้าง ปากกว้างเสมอ ๕ วาไปหา ๗ วา
ทั้งของหลวงแดงของเจ้านายข้าราชการพ่อค้าเป็นอันมาก เรือเหล่านี้
ต่อในกรุงเทพ ฯ บ้าง ตามหัวเมืองบ้าง บรรทุกดินค้าต่าง ๆ ออกไป
ขายที่เมืองจีนทุก ๆ ปี บางดำก็ขายแต่ดินค้า บางที่ก็ขายทั้งดินค้า
แต่เรือด้วยกัน ได้กำไรในการค้าสำเภาเป็นอันมาก เงินตราในรัชกาล
ที่ ๑ เป็นเงินพดด้วงอย่างเดิมแต่แรกใช้ คือตรารูปจักรดวง ๑ รูปกรวดวง ๑
เมื่อภายหลังบรมราชาภิเศกครั้งหลัง โปรดให้เปลี่ยนตรารูปกรู เป็นตรา
รูปบัวผัน แต่ตราจักรนั้นคงไว้.

๑ นอกจากวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพน วัดสระเกษ
ซึ่งได้ทรงสร้างแต่ได้กล่าวมาแล้วนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ได้ทรงปฏิสังขรณ์พระอารามอื่น ๆ อีกหลายพระอาราม คือ วัดเด็บบ
เดิมสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ได้ทรง
ปฏิสังขรณ์ไว้เพียงพระอุโบสถ แดกภูษิตังษ์ ได้ทรงสถาปนาต่อมา
จนสำเร็จแล้ว พระราชทานนามเปลี่ยนว่า วัดราชบูรณพระอาราม ๑

วัดบางว่าใหญ่ทรงปฏิสังขรณ์แล้ว พระราชทานนามเปลี่ยนว่า วัด
ระฆัง ให้เหมือนกับวัดระฆังครั่งกรุงเก่า ซึ่งเป็นวัดอยู่ใกล้พระราช
วังข้างด้านตะวันตกพระอาราม ๓ วัดศาลา ๔ นำในคลองบางจากซึ่ง
โปรดให้เชิญพระประธานมาเป็นพระประธานวัดเชตุพนนั้น ก็ทรงปฏิ
สังขรณ์แล้วพระราชทานนามเปลี่ยนใหม่ว่า วัดคูหาสวรรค์ ๑ วัด
พดับในคลองบางกอกใหญ่ ๑ วัดทองคลองบางกอกน้อย ๑ วัด
ส้มอราย ๑ วัดแจ้ง ๑ วัดท้ายตลาด ๑ วัดคอกกระบือ ๑ ทั้ง
วัดสุวรรณที่กรุงเก่าซึ่งเป็นวัดเดิมของสมเด็จพระชนกาธิบดี ก็ทรง
ปฏิสังขรณ์ด้วย.

๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งแต่ดำรงศิริราชสมบัติมา ทรง
ประพาศพระอิริยาบถในพระราชานุกิจโดยปรกติ เวลากลางคืนทรง
บาตร แล้วเสด็จออกท้องพระโรงถวายภัตตาหารเตียงพระสงฆ์นั้นจน
พระกตัญญู ทรงฟังรายงานข่าวพระคลังมหาสมบัติกราบบังคมทูลการ
จ่ายเงินพระคลังแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นทอออกขุนนาง พระราชวงษานุวงศ์
แต่ดำรงเฝ้าก่อน ในเวทธาน้ำราชการมีจางวางแต่เจ้ากรมปลัดกรม
ดำรงเฝ้าเป็นต้น ที่ได้ความรับสั่ง นำรายงานการคดีชนกราบ
บังคมทูล ทรงพระราชวินิจฉัยด้วยอัธยาศัยของราชฎีตามสมควรแล้วจึง
ให้เบิกข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนกรมอื่นเข้าเฝ้า ทรงประกาศด้วยราช
การแผ่นดินในเวทนาเช้าแต่เด็กน้อยแล้ว เสด็จขึ้นเสวยพระกระยาหาร
แล้วเสด็จออกข้างใน ข้าราชการฝ่ายในเฝ้า ทรงประกาศด้วยราช
การภายในพระบรมมหาราชวังพอสมควรแล้วเสด็จขึ้นในที่ เวทาค่ำ
เสวยพระกระยาหารแล้วเสด็จออกท้องพระโรง ทรงสดับพระธรรม

เทศน์ภาคที่ ๑ แล้ว ทรงฟังรายงานชาวพระคตังในซ้ายคตังในขวาแฉก
คตังวิเศษ กราบบังคมทูลรายงานจ่ายของพระคตัง แดกรายงานมหาด
เด็กกราบบังคมทูลพระอาการประชวรของพระราชวงษานวงษ์ หรือ
อาการป่วยของข้าราชการผู้ใหญ่ บรรดาที่ได้ โปรดให้ม้รายงานอาการ
กราบบังคมทูลนั้น ถ้ามีการก่อร่างซึ่ง โปรดให้มหาดเด็กตรวจกราย
งานกราบบังคมทูลในเวदानันด้วย เมื่อหมดรายงานแล้วจึงเสด็จขึ้น
พระแท่นที่ออกขุนนาง เบิกข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนเข้าเฝ้าพร้อม
กัน มหาดไทย, กระจดาใหม่, กรมท่า, นำไปบอกราชการหัวเมือง
กราบบังคมทูล แดทรงพระราชวินิจฉัยด้วยราชการแผ่นดินจนเวลาประ
มาณยามเศษ ๔ ทุ่มจึงเสด็จขึ้น ถ้าคราวปลุกษาการทัพศึกหรือเวदानัน
ราชการสำคัญเสด็จขึ้นถึง ๗ ทุ่ม ๘ ทุ่ม ทรงปฏิบัติพระราชานุกิจดังนี้
เสมอมา จนทรงพระชราลงมีพระโรคชราเบียดเบียน ไม่สามารถจะเสด็จ
ออกท้องพระโรงได้ จึงเสด็จลงมาประทับอยู่ในพระที่นั่งหลัง ๑๑ ห้อง
ซึ่งมีนามในภายหลังว่าพระที่นั่งไพศาคทภิมณีนัน ครั้นเวลาเช้า ๆ
โปรดให้ข้าราชการเข้าเฝ้าที่ชานชาข้างท้องพระโรงด้านตะวันตก ทรงพระ
อูด่าหะเสด็จออกขุนนางที่พระบัญชาพระที่นั่งไพศาคทภิมณีนันได้ขาด.

๑ ในปลายปีมโรงสัมฤทธิศกจุศักราช ๑๑๗๐ นักองคจันท์ซึ่งเป็น
สมเด็จพระอุไทยราชาเจ้ากรุงกัมพูชาเข้ามาเฝ้า ครั้นเดือนเจ็ดมีมเส่ง
เอกศก สมเด็จพระอุไทยราชาจะกลับออกไปเมืองเขมร เวदानัน
หนึ่งเสด็จออกพระบัญชายังไม่ทันเบิกขุนนางเข้าเฝ้า สมเด็จพระอุไทย
ราชาเข้าไปเฝ้ากราบถวายบังคมตาเขาเอง ไม่มีผู้ใดนำตามอย่าง

ธรรมเนียม ทรงพระพิโรธสมเด็จพระอุไทยราชา ครองนมส้มเคี้ยว
 พระอุไทยราชาได้ความอัปยศแก่ข้าราชการมาก.

๑ ตุลาคม ๑๓๗๓ ปีมีเส็งเอกศก เป็นปีที่ ๒๘ ในรัชกาลที่ ๓
 เมื่อเดือนหกทรงพระราชรัทธา ให้มีการส้มโภชพระแก้วมรกตอีก
 ครั้งหนึ่ง ตั้งสดพระพุทธรูปตั้งแต่วันศุกร์เดือนหกแรมเจ็ดค่ำไป
 จนถึงเดือนหกแรมเก้าค่ำ พระสงฆ์ทั้งในกรุงนอกกรุงแห้วเมืองสด
 วันละ ๒๐๐๐ รูปทั้ง ๓ วัน ดำรับเตียงพระสงฆ์ของหลวง ๓๐๐๐ รูป
 เป็นของพระราชวงษานวงษ์ข้าราชการ ๓๐๐๐ รูป แบ่งเตียงวันละ ๖๖๗
 รูป ฉันทในพระอุโบสถ ๓๐ รูป หอพระมณฑปธรรม ๕๐ รูป พระ
 เบริง ๕๘๗ รูป ฉันท ๓ วันครบพระสงฆ์ ๒๐๐๐ เวตาเพนเตียงพระสงฆ์
 ทำดอกไม้เพลิงด้วย ๓๐๐ รูปทั้ง ๓ วัน พระราชทานเงินผู้ทำดำรับ
 เตียงพระสงฆ์ดำรับตะบาทแก้ว มีพระธรรมเทศนาในพระอุโบสถบอก
 อานสังฆวันระกณฑ์ ครั้นเดือนหกแรมสิบค่ำเวตาบายตั้งบายศรีแก้ว
 บายศรีเงิน บายศรีทองในพระอุโบสถ เครื่องบายศรีมีกระทงดอกไม้
 เวียนเทียนวัน ๑ แล้วตั้งบูชาไว้ เวตาค่ำมีหนึ่ง มีดอกไม้เพลิง ส้มโภช
 เป็นคำรบ ๗ คัน มีตครผู้หญิงข้างในที่โรงตครใหญ่ แดการเดินต่างๆ
 ส้มโภชเวตากลางวันพร้อมกัน ตั้งแต่เดือนหกแรมสิบเอ็ดค่ำ จนถึง
 เดือนเจ็ดขึ้นสองค่ำเป็นคำรบ ๗ วัน มีตนักตปฤกษ์วันละ ๖ คัน ครั้น
 รุ่งขึ้นเดือนเจ็ดขึ้นสามค่ำเวตาเข้า ตั้งบายศรีแก้ว, เงิน, ทอง, ทอง,
 ในพระอุโบสถ เครื่องบายศรีของกระยาบวดตามอย่างธรรมเนียม
 บายศรีเวียนเทียนอีกครั้งหนึ่ง การครั้งนี้โปรดให้ตั้งโรงฉันทานที่หน้า
 วัดมหาธาตุ เจ้าครอกใหญ่อรรคชายาของกรมพระราชวังหลังตั้งโรง ๓

ที่ท่าพระ พระเจ้าน้องนางเธอซึ่งปรากฏพระนามในภายหลังว่า กรม
หลวงนรินทรเทวี กับกรมหมื่นนรินทรพิทักษ์ตั้งโรง ๑ ที่โรงรองงาน
พระยาศรีธรรมราชตั้งโรง ๑ ที่สะพานข้างโรงสี่ เจ้าพระยามหา
เสนาตั้งโรง ๑ ที่สะพานตรงวังหน้า พระยาธรรมมาตั้งโรง ๑ ที่หอกดอง
เจ้าพระยาพระคลังตั้งโรง ๑ รวม ๖ โรง ท่านข้างในท่าโรงน้ำยา
โรง ๑ เดียงพระสงฆ์สามเณร ข้างหุดดองชุดพระบาทแตราษฎร
ชายหญิง ตั้งแต่ณวันเสาร์เดือนหกแรมแปดค่ำเวตาเช้า ไปจนถึง
เดือนเจ็ดขึ้นสองค่ำครบ ๓๐ วันเวตาบ่ายจึงเลิก.

๑ ตั้งแต่ณดวงวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว ก็ทรงพระประชวร
พระโรคชราพระอาการทรุดลงโดยลำดับ จึงทรงมอบศิริราชสมบัติ
แก่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลแล้ว
ครั้นณวันพฤหัสบดีเดือนเก้าแรมสิบสามค่ำ ปีมะเส็งเอกศก จุด
ศักราช ๓๑๗๓ ปี เวตา ๓ ยาม ๗ บาท ก็เสด็จสวรรคตในพระ
ที่นั่งไพศาลทักษิณ พระชนมายุ ๗๔ พรรษา เสด็จดำรงอยู่ใน
ราชสมบัติได้ ๒๘ ปี.

พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นปฐมในพระบรมราชวงศ์
พระองค์นี้ มีพระนามปรากฏต่อมาในภายหลังว่า พระบาทสมเด็จพระ
บรมโกศราชา มหาจักรีบรมนารถ นเรศวรราชวิวัฒนวงศ์ ปฐม
พงษาราชรามาริบดีนทร์ สยามพิชิตินทรวโรดม บรมนารถบพิตร
พระพุทธรยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์ประสูติณวันพุธเดือนสี่แรมห้าค่ำ

ปีมโงงรัฐศกจุตศักราช ๑๐๘๘ ณกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา มี
 นิเวศฐานอยู่ภายในกำแพงพระนครเหนือบ่อมเพ็ชร ครั้นปีฉลูนพศก
 จุตศักราช ๑๑๑๘ พระชนมายุครบ ๒๑ ปี ได้ตั้งออกทรงพระผนวชเป็น
 ภิกษุอยู่วัดมหาธาตุพรรษา ๓ แล้วตามนวงเข้ารับราชการเป็นมหาด
 เด็กหลวงในพระเจ้าแผ่นดินที่ ๓๓ ซึ่งปรากฏพระนามเรียกเป็นสามัญ
 ว่า ขุนหลวงคอกมะเคื่อนั้น ครั้นต่อมาพระองค์ได้วิวาหมงคลกับ
 ธิดาในตระกูลเศรษฐีที่ตำบลอมพวาแขวงเมืองสมุทรสงคราม อยู่ต่อ
 พรหมแดนเมืองราชบุรี จึงได้ตั้งออกไปรับราชการอยู่ในเมืองราชบุรี
 ได้เป็นตำแหน่งหลวงยกบัตร เมื่อพระชนมพรรษา ๒๕ ปี.

ครั้นเมื่อกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยาเสียแก่พม่าข้าศึกแล้ว เจ้า
 ตาก (สิน) ตั้งเมืองธนบุรีขึ้นเป็นราชธานี จึงได้ตั้งเข้ามารับราช
 การในกรุงธนบุรี เมื่อปีชวดสัมฤทธิ์ศกจุตศักราช ๑๑๓๐ พระชนม
 ได้ ๓๒ พรรษา ได้เป็นตำแหน่งที่พระราชรินทร์ในกรมพระตำรวจ ได้
 รับราชการเป็นกำลังของเจ้ากรุงธนบุรีทำการศึกสงครามต่อมา คือ
 ครั้งที่ ๑ ในปีชวดสัมฤทธิ์ศกนั้น ได้ตั้งคุมกองทัพกอง ๑ ไปตีด่าน
 ขุนทดแขวงเมืองนครราชสีมา ซึ่งเจ้าพิมายให้พระยาวรวงษาธิราชมา
 ตั้งรับทัพกรุงธนบุรีอยู่ ต่อด่านขุนทดแตกด้วยกตามพระยาวรวงษา
 ธิราชลงไปตีได้เมืองนครเดียมราชูอีกเมือง ๑ เมื่อเสร็จศึกเมืองนคร
 ราชสีมาครั้งนั้น ได้เลื่อนตำแหน่งยศเป็นพระยาอภัยรณฤทธิ์จางวาง
 กรมพระตำรวจโดยความชอบ ครั้งที่ ๒ ปีฉลูเอกศกจุตศักราช ๑๑๓๑
 ได้เป็นแม่ทัพตั้งไปตีเมืองเขมร ต่ได้เมืองพระตะบองแตเมืองนคร

เดียมราชูแล้ว กำลังทำการศึกค้างอยู่ พอได้ข่าวเด้าต้อว่าเจ้า
 กรุงธนบุรีทวงคตจึ่งยกกองทัพกลับมา ครองที่ ๓ บิขานโทศกจุด
 ศักราช ๑๑๓๒ โดยเด้าเจ้ากรุงธนบุรีไปปราบปรามเจ้าพระฝางมี
 ไชยชนะ ได้เลื่อนตำแหน่งยศเป็นพระยายมราชว่าที่สมุหนายก เมื่อ
 พระชนมายุได้ ๓๔ พรรษา ครองที่ ๔ บิเถาะศรีศก จุดศักราช ๑๑๓๓
 พระชนมพรรษา ๓๕ พรรษา ได้เลื่อนตำแหน่งยศเป็นเจ้าพระยาจักรี
 เป็นแม่ทัพยกออกไปตีเมืองเขมรพร้อมกับเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งเด้าไปทาง
 ทิศใต้ได้เมืองบันทายเพชรแต่เมืองบาพนม ครองที่ ๕ บิมเมียดศกจุด
 ศักราช ๑๑๓๖ เป็นแม่ทัพนำของเจ้ากรุงธนบุรียกไปตีเมืองนครเชียงใหม่
 ตีได้เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน แล้ว
 เด้าจ้อยจัดการบ้านเมือง ได้เมืองน่านมาเป็นข้าขอบขัณฑสีมาอีก
 เมือง ๑ ครองที่ ๖ พม่ายกกองทัพมาตีเมืองราชบุรี ในปีนั้นเด้าจ
 ยกกองทัพจากเมืองนครเชียงใหม่ลงมาช่วยทัพหลวง รบพม่าได้ไชย
 ชนะ ครองที่ ๗ บิมแม่ลับศกจุดศักราช ๑๑๓๗ พม่ายกมาตีเมือง
 นครเชียงใหม่ เด้าจเป็นแม่ทัพยกขึ้นไปช่วย แต่พม่าทราบข่าว
 ถอยทัพไปเด้าก่อนหาได้รบไม่ พออะแซอุ่นยกทัพพม่าเข้ามาตีหัวเมือง
 ฝ่ายเหนือ จึ่งเด้าจลงมาตั้งรับกองทัพอะแซอุ่นที่เมืองพิศณุโลกนับ
 เป็นครองที่ ๘ ศักราชครุฑเป็นศึกใหญ่ยกมาหลายทัพหลายทางตั้ง
 ล้อมเมืองพิศณุโลกไว้ทุกด้าน แต่กองทัพไทยต่อรบขัณฑกันเมืองเป็น
 ลำมารถ พม่าเข้าตีหักเอาหลายครั้งก็ไม่ได้เมืองพิศณุโลก จน
 อะแซอุ่นยกแม่ทัพพม่าขอศุพระองค์ แลเด้าเสริญพระปรีชาดำมารถที่
 ทรงต่อรบรักษาเมืองในครั้งนั้น ต่อมาพม่าตั้งล้อมเมืองพิศณุโลก

ไว้ แดกคอยตัดตาเตี้ยจากกองทัพหลวงมิให้ตั้งเด็บบึงเข้าไปในเมือง
พิศณุโลกได้ แต่รักษาเมืองมาถึง ๓ เดือนเศษ จนเด็บบึงอาหาร
ในเมืองหมดลง ผู้คนอดอยากระง่ำระสาย จึงจำเป็นต้องทิ้งเมือง
พิศณุโลกให้หักค่ายพม่าออกไปได้ทางด่านควนออก ไปชุมนุมทัพอยู่ที่
เมืองเพชรบูรณ์ ครั้งที่ ๘ บั้วออกสู้ศึกกษัตริย์ราช ๑๑๓๘ เสด็จ
เป็นแม่ทัพยกไปตีหัวเมืองลาวควนออก ได้เมืองนครจำปาศักดิ์ เมือง
ตีทันตร เมืองอติบือ แดได้เมืองเขมรป่าดงหลายเมือง คือเมือง
ตลุง เมืองสุรินทร์ เมืองสังข เมืองชูนันเป็นต้น ได้เดือนพระ
เกียรติยศชนเป็นสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกพิภุมหิมา ทุก
นครอาราเดช นเรศวรราชสุริยวงษ์ องค์บาทมุดิกากร บวร
รัตนปรินายก มีเครื่องยศอย่างเจ้าต่างกรม ในปีรณนพศกจุ
ศักราช ๑๑๓๘ พระชนม์ได้ ๕๑ พรรษา ครั้งที่ ๑๐ เมื่อปีจอสัมฤทธิ์
ศกจุศักราช ๑๑๔๐ เสด็จเป็นแม่ทัพยกไปตีเมืองด้านข้าง ตีได้
เมืองเวียงจันทน์ แดเมืองชน แดได้เมืองหลวงพระบางมาเป็นข้า
ขอบขัณฑเสมาด้วย ในครั้งนั้นได้ทรงเชิญพระพุทธปฏิมากรแก้วมรกต
แดพระบางลงมากรุงธนบุรี ครั้งที่ ๑๑ เสด็จเป็นแม่ทัพออกไปปราบ
ปรามจตุจตในเมืองเขมร ทำการยังไม่ทันตลอด พอได้ทรงทราบ
ข่าวว่าเกิดเหตุจตุจตชนในกรุงธนบุรี ด้วยเจ้ากรุงธนบุรีได้ยพระสติ
กระทำกรกตขั้สมณะแดข้าราชการอาณาประชาราษฎร์ให้ ได้ความเดือด
ร้อนร้ายแรง ราชการนั้นแปรบ่จบสิ้นไปทั้งพระนคร ก็เสด็จยกกอง
ทัพกลับจากเมืองเขมรเข้ามาถึงกรุงธนบุรี เมื่อณวันเสาร์เดือนห้าแรม

แก้คำปี่ชานจัตวาคักจุดศักราช ๑๓๔๔ ปี มุขมนตรีแต่พระราชารัฐ
เป็นอันมาก พร้อมกันกราบทูลอัญเชิญพระองค์ให้เสด็จดำรงศิริราช
สมบัติ ทำการพระราชพิธีปราบดาภิเษก เมื่อณวันพฤหัสบดีเดือน
แปดขึ้นสี่ค่ำปี่ชานจัตวาคัก จุดศักราช ๑๓๔๔ ปีนน พระชนมายุ
ได้ ๔๗ พรรษา.

ตั้งแต่เสด็จถึงถวดยราชสมบัติ ก็ทรงพระอุดำหะครอบครอง
แผ่นดินโดยขัตติยานุวัตร ค่อดูราชการซึ่งบังอาจมาอย่าให้ปราไชยพ่าย
แพ้ไปทุกครั้ง ทั้งปราบปรามศัตรูหมู่ร้ายทั้งภายในแต่ภายนอกกราบ
คาบ แม้พระราชอาณาจักรกว้างขวางยิ่งกว่าแผ่นดินใด ๆ ในครั้ง
กรุงเก่าแต่ก่อนมา ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาแต่ประชาชนทั่วพระ
ราชอาณาจักรเป็นอเนกประการ ดังข้อความพิศดารที่ได้กล่าวมาใน
พระราชพงษาวดารน.

เสนาบดีในรัชกาลที่ ๑ มหาดไทย

๑ เจ้าพระยารัตนาพิพิธ (ฉน์) ข้าหลวงเดิม ได้เป็นที่พระอักษระ
สุนทรเสมียนตรากรมมหาดไทยครั้งกรุงธนบุรี ได้ตามเสด็จการสงคราม
มีความชอบหลายครั้ง แต่ได้รับราชการต่างพระเนตรพระกรรณมามิ
ได้มีความผิด โปรดให้เป็นที่สมุหนายกเมื่อปราบดาภิเษก อัสัญญกรรม
ในรัชกาลที่ ๑.

กระลาโหม

๑ เจ้าพระยามหาเสนา (ปลัด) บุตรพระยากระลาโหมคดองแกดบ
กรุงเก่า ได้เป็นพระยาเพ็ชรบูรณ์ครั้งกรุงธนบุรี ได้ตามเสด็จการ

สงครามมีความชอบด้วยกัณฑ์ในกาฬการศึก โปรดให้เป็นสมุหพระ
กระดาโหมเมื่อปราบดาภิเษก อัญญากรรมในกตางค์ที่เมืองทวาย
ในรัชกาลที่ ๑.

๒ เจ้าพระยามหาเสนา (ปิ่น) เป็นข้าหลวงเดิมรับราชการมาใน
พระองค์ เป็นกำลังช่วยกรมพระราชวังหลังปราบปรามจตุสดมภ์ในกรุง
ธนบุรีมีความชอบ ได้เป็นพระยาพดเทพเมื่อปราบดาภิเษก แล้วจึง
เลื่อนเป็นที่สมุหพระกระดาโหม แล้วเลื่อนเป็นเจ้าพระยาอภัยราชา
ผู้กำกับราชการ อัญญากรรมในรัชกาลที่ ๒.

๓ เจ้าพระยามหาเสนา (บุญนาค) เป็นบุตรพระยาเจ้าแสนยากร
กรุงเก่า เป็นดามีเจ้าคุณนรวิชญ์สุภคินี่กรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราช
การมาในพระองค์ ได้ตามเสด็จการสงครามหลายครั้งมีความ
ชอบ ได้เป็นพระยาอุไทยธรรมเมื่อปราบดาภิเษก แล้วเป็นพระยา
ยมราช แล้วจึงเป็นที่สมุหพระกระดาโหม อัญญากรรมในรัชกาลที่ ๑.

กรมท่า

๑ เจ้าพระยาพระคลัง (ต้น) เป็นพระยาพิพัฒน์ โภษาควังกรุงธนบุรี
ได้เป็นเจ้าพระยาพระคลังเมื่อก่อนปราบดาภิเษก อยู่มาด้คิบัญชาพื้น
เพื่อนไป ลงไปส่งดำเกาหลวงข้ามสันดอน มีใบบอกเข้ามาขอคี่คะ
ตุกรแต่บายศรี รับสั่งว่าเดอะเทอะหนักแล้ว โปรดให้ถอดเดี่ยว ภาย
หลังได้เป็นพระยาศรีอรรคราชช่วยราชการในกรมท่า.

๒ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เมื่อครั้งกรุงธนบุรีเป็นหลวงศรีวิชัย มีความชอบที่ได้นำข้าราชการไปกราบทูลถึงท่านพระจาร์ก ได้เป็นพระยาพระคลังเมื่อปราบดาภิเษก ภายหลังได้เลื่อนเป็นเจ้าพระยาพระคลัง เป็นจันตกระวีแต่งหนังสือหลายเรื่อง อุดมบุญกรรมในรัชกาลที่ ๑.

๓ พระยาพระคลัง (ทุน) เป็นพระราชประสิทธิ์ครั้งกรุงธนบุรี ได้เป็นพระยาศรีพัฒน์เมื่อปราบดาภิเษก แล้วจึงเลื่อนเป็นพระยาพระคลัง ท่านผู้นี้ว่าเป็นเศรษฐีค้าสำเภามา เป็นที่สมุหนายกในรัชกาลที่ ๒.

กรมเมือง

๑ พระยายมราช ชื่อไม่ปรากฏ ครั้งกรุงธนบุรีเป็นหลวงอินทราธิบดีดีดหาราชรองเมือง เป็นผู้ขยันหมั่นเพียรกรมพระนครบาลมาก มีความชอบเมื่อตามเสด็จในการสงคราม ได้เป็นพระยายมราชเมื่อปราบดาภิเษก ครั้นเมื่อศึกพม่าครั้งที่ ๑ ได้เป็นแม่ทัพไปตั้งรับพม่าที่เมืองราชบุรี ไม่เอาใจใส่ในราชการสงคราม มีความผิดถูกถอด ภายหลังได้เป็นพระยามหาธีราชช่วยราชการในกรมพระนครบาล.

๒ พระยายมราช (บุญนาค) คือ เจ้าพระยามหาเสนา (บุญนาค)

๓ พระยายมราช (บุญมา) บุตรพระยาจำแค้นยากกรกรุงเก่าเป็นพี่ต่างมารดากับเจ้าพระยามหาเสนา (บุญนาค) เดิมรับราชการในพระองค์ ได้เป็นพระยาตะเกิงเมื่อปราบดาภิเษก แล้วจึงได้เลื่อนเป็นพระยายมราช เป็นที่สมุหพระกระตาดใหม่ในรัชกาลที่ ๒.

กรมวัง

๑ เจ้าพระยาธรรมมาชิกวรรณ์ (บุญรอด) เชื้อพราหมณ์พฤตมิบาศ เป็นบุตรพระยามณเฑียรบาลกรุงเก่า เป็นพระยาธรรมมาชิกวรรณ์กรุงธนบุรี เป็นผู้คุ้นเคยรักใคร่ในพระองค์ แต่ได้มีความชอบเมื่อตามเสด็จการสงคราม แต่รู้แบบแผนการกรมวังมาก จะย้ายไปกรมอื่นไม่ได้ จึงได้เลื่อนเป็นเจ้าพระยาธรรมมาชิกวรรณ์เมื่อปราบดาภิเษก ครั้นเมื่อศึกพม่าครั้งที่ ๑ เป็นแม่ทัพออกไปตั้งรับพม่าที่เมืองราชบุรี ไม่เอาใจได้ในราชการสงครามมีความผิดถูกถอด ภายหลังได้เป็นพระยาศรีธรรมมาชิราชช่วยราชการในกรมวัง ในรัชกาลที่ ๒ เลื่อนเป็นเจ้าพระยาศรีธรรมมาชิราช อธิบดีกรมวังในรัชกาลที่ ๒.

๒ พระยาธรรมมาชิกวรรณ์ (ทองดี) รับราชการในพระองค์ ได้เป็นจมื่นศรีรัษฎวิเศษเมื่อปราบดาภิเษก แล้วเลื่อนเป็นพระยาพิพัฒน์ โภชญา แต่ได้เลื่อนเป็นพระยาธรรมมาชิกวรรณ์ อธิบดีกรมวังในรัชกาลที่ ๑.

๓ พระยาธรรมมาชิกวรรณ์ (สด) เป็นข้าหลวงเดิมในกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ได้เป็นพระยามณเฑียรบาลเมื่ออุปราชภิเษก แล้วจึงเลื่อนเป็นพระยาธรรมมาชิกวรรณ์ อธิบดีกรมวังในรัชกาลที่ ๒.

กรมนา

๑ พระยาพดเทพ (ปิ่น) คือ เจ้าพระยามหาเสนาที่เลื่อนเป็นเจ้าพระยาอภัยราชา.

๒ เจ้าพระยาพดเทพ (บุญนาค) เดิมอยู่บ้านแม่ตากกรุงเก่าคันทัด
 คีกรุงธนบุรี ได้เป็นเจ้าพระยาไชยวิชิตผู้รักษากรุงเก่าเมื่อปราบดาภิเษก
 แล้วเดือนแปดเป็นเจ้าพระยาพดเทพ เป็นโทษต้องประหารชีวิตในรัชกาลที่ ๒.

๑ ตำแหน่งเสนาบดีในรัชกาลที่ ๑ อรรคมหาเสนาธิบดีมหาดไทย
 แดกระตาโหมเป็นเจ้าพระยา แต่เสนาบดีตำแหน่งจตุสดมภ์ เมือง, วง,
 คตัง, นา, นั้น ในหนังสือครั้งรัชกาลที่ ๑ ที่ได้พบเห็นปรากฏเป็น
 แต่พระยาโดยมาก ที่ได้พบหลักฐานแน่นอนว่าเป็นเจ้านายนั้น คือ
 เจ้าพระยาธรรมมา (บุญรอด) ๑ เจ้าพระยาพระคตัง (หน) ๑ เจ้า
 พระยาพดเทพ (บุญนาค) ๑ นอกจากนั้นยังไม่พบหลักฐานนอกจากที่
 ก่อไว้ในพงษาวดาร ซึ่งเรียบเรียงขึ้นภายหลัง.

